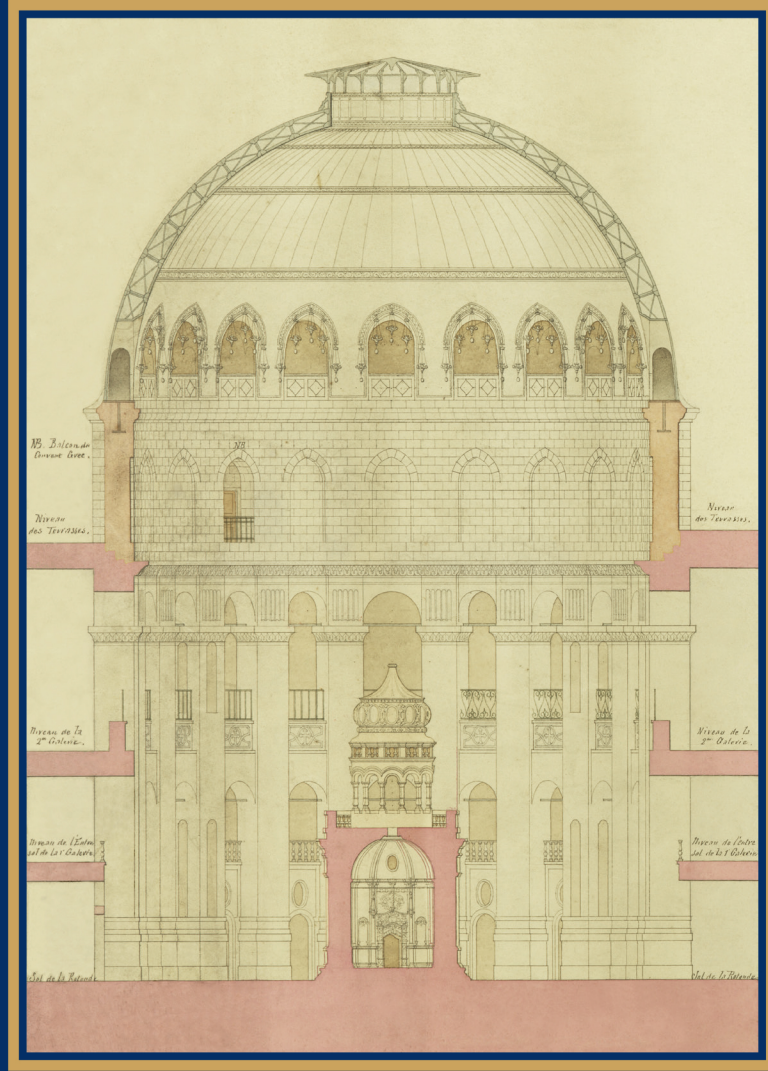

KUDÜS'TE HRİSTİYAN MEZHEP VE MİLLETLERİN İDARESİ

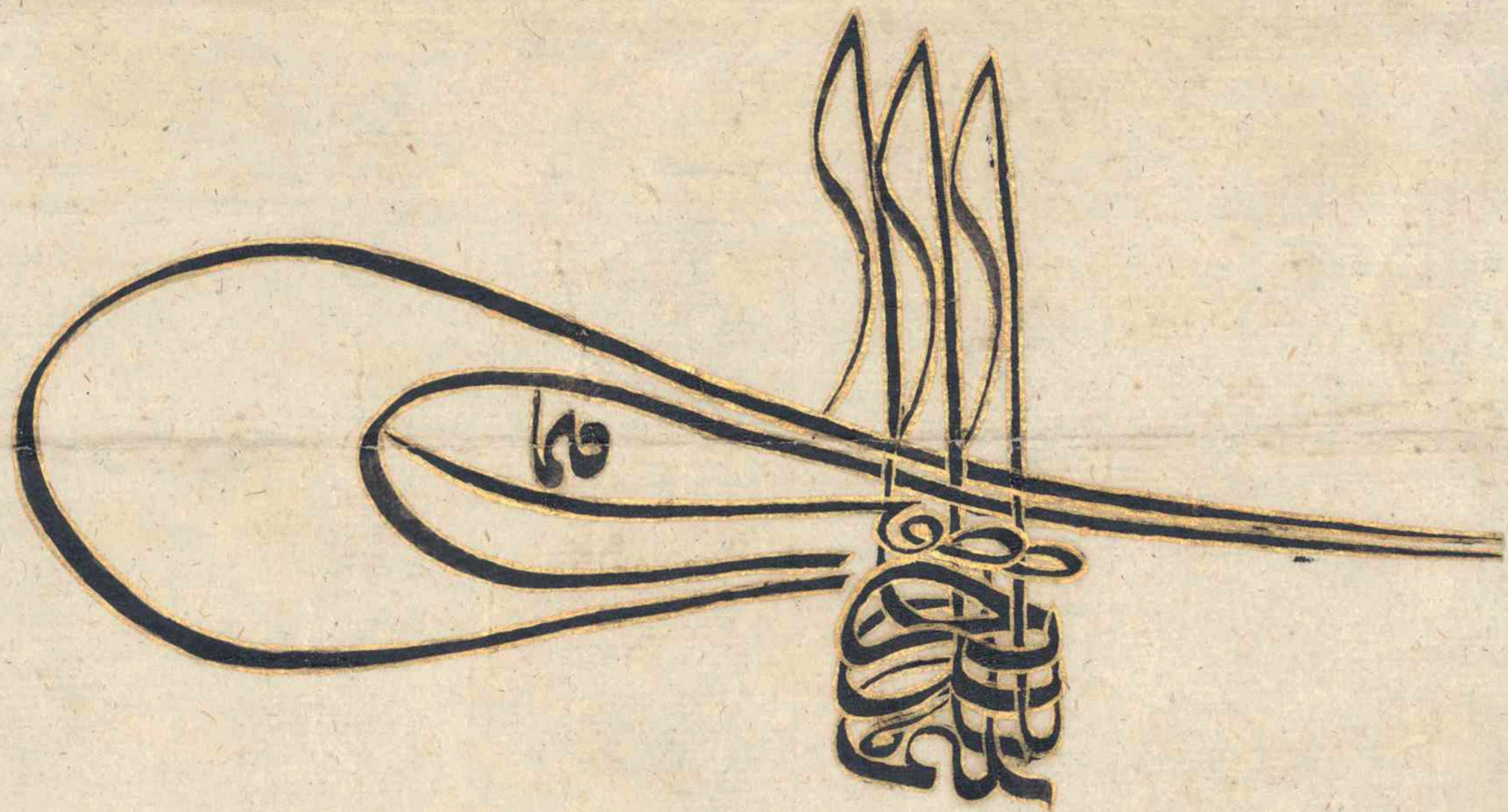
ADMINISTRATION OF CHRISTIAN DENOMINATIONS
AND COMMUNITIES IN JERUSALEM

Kıyâme Kilisesi Defterlerinin Karşılaştırmalı Neşri
Critical Edition of Defters of Church of Holy Sepulchre

İstanbul 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
Devlet Arşivleri Başkanlığı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI
Yayın No: 2

KUDÜS'TE HRİSTİYAN MEZHEP VE MİLLETLERİN İDARESİ

ADMINISTRATION OF CHRISTIAN DENOMINATIONS AND
COMMUNITIES IN JERUSALEM

< Kıyâme Kilisesi Defterlerinin Karşılaştırmalı Neşri >
< Critical Edition of *Defters* of Church of Holy Sepulchre >

< Çeviri yazı, Özet, Görüntü >
< Transcriptions, Summaries, Images >

İSTANBUL 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

Proje Yöneticisi

Prof. Dr. Uğur ÜNAL
Devlet Arşivleri Başkam

Proje Sorumluları

Dr. Muhammet Ahmet TOKDEMİR
Devlet Arşivleri Başkan Yardımcısı

Cevat EKİCİ

Dış İlişkiler ve Tamım Dairesi Başkam

Ahmet ÖZKILINÇ

Yayın Hizmetleri Şube Müdür V.

Yayına Hazırlayanlar

Numan YEKELER

Yılmaz KARACA

Mehmet Selim TEMEL

İskender TÜRE

Vahdettin ATİK

İngilizceye Çeviri

Durmuş KANDIRA

Hümeysra Seren ZEYREK

Grafik Tasarım

Vahdettin ATİK

Kapak Resmi

Kudüs-i Şerif'de Merkad-i İsa/Kıyame Kilisesi, BOA, PLK.p. 793/4

Baskı

SEÇİL OFSET

100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cad. No: 77 Bağcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 629 06 15

www.secilofset.com

ISBN: 978-605-68926-1-5

Sertifika No: 42220

Bu kitapta 115 g Topaz kâğıt kullanılmıştır.

KUDÜS'TE HRİSTİYAN MEZHEP VE MİLLETLERİN İDARESİ

ADMINISTRATION OF CHRISTIAN DENOMINATIONS AND
COMMUNITIES IN JERUSALEM

< Kiyâme Kilisesi Defterlerinin Karşılaştırmalı Neşri >
< Critical Edition of *Defters* of Church of Holy Sepulchre >

< Çeviri yazı, Özet, Görüntü >
< Transcriptions, Summaries, Images >

SUNUŞ

Yeryüzünde yaşayan üç semavî dinin mukaddes şehri olan Kudüs-i Şerif, binlerce yıllık geçmişi ile dünya tarihi ve siyaseti bakımından daima ehemmiyetli bir yere sahip olmuştur. Ancak sahip olduğu bu önem yüzünden de tarih boyunca, ötekine tahammül edemeyenlerin sebep olduğu felâket ve acılara maruz kalmıştır. Son zamanlarda bölgede yaşanan siyasi gelişmeler, bu olumsuz anlayışın hâlâ devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Oysa aynı acıların tekrar yaşanmaması için Kudüs ve çevresinin tarihi ile ilgili bilgilerin doğru bir bakış açısıyla değerlendirilerek bölgede barış ve adaletin tesisine çalışmak gerekirken, bunun yerine tarihteki olumsuz uygulamaların günümüzde de yapılmakta oluşu tüm insanlık adına üzüntü vericidir. Peki, tarih bize ne söylemektedir?

İkinci İslam Halifesi Hz. Ömer (r.a.) Kudüs'ün kan dökülmeden fethi için o günün şartlarında zahmetli bir yolculuk yaparak ta Medine'den kalkıp Kudüs'e gelmiş ve şehir halkına din ve ibadet hürriyeti ile ilgili bir emanname vermiştir. Hristiyan Patriği, şehre gelen Hz. Ömer'e –bu kitabın da ana konusunu teşkil eden– Hristiyanlarca Hz. İsa Peygamber'in (a.s.) kabrinin bulunduğu yer olarak kabul edilen Kutsal Kabir Kilisesi'nde namaz kılabilceğini söylemesine rağmen, bu mabedin camiye çevrilme ihtimalini göz önüne alarak namazını kilisenin dışında kılmıştır.

Fetihten sonra şehir barış ve esenlik sürecine girmiştir. Ancak daha sonra şehri ele geçiren Haçlılar Müslümanları ve Musevileri katletmişler, hatta Kudüs'teki kendilerinden farklı mezhebe mensup dindaşlarına tahammül edemeyip aforoz etmişlerdir. Şehrin Eyyubiler tarafından geri alınmasından sonra barış ve esenlik dönemi yeniden başlamıştır. Memlûkler ve bilhassa Osmanlılar döneminde de devam eden bu durum, Osmanlı idaresinin sona ermesiyle birlikte Kudüs ve Filistin'in demografik yapılarının tedrici olarak değiştirilmesiyle bozulmaya

başlamıştır. 1948 yılından sonraki süreçte ise Birleşmiş Milletler'in kararlarına rağmen, İsrail tarafından işgal edilmiştir. İsrail buraları tamamen sahiplenmek için kadim sakinlerinin yurtlarından çıkarılması amacıyla şiddet politikaları uygulamaktadır.

Halbuki bütün Hristiyanlarca mukaddes kabul edilen Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi, Beytüllahm Kilisesi ile Meryem Ana Makberesi başta olmak üzere diğer ziyaretgâh ve mekânlarla ilgili olarak Osmanlı Arşivi'nde bulunan ferman kayıtları, Kudüs'e ve Kudüs halkına bu yaklaşımın değil, Hz. Ömer (r.a.) ve sonraki Müslüman idarecilerin ortaya koydukları eşitlik, adalet, uzlaşma ve uzlaştırmaya dayalı yaklaşımlarının huzur getirdiğini anlatmaktadır.

Elinizdeki bu kitap, söz konusu fermanların bir kısmının bulunduğu dört defterdeki kayıtlardan hazırlanmıştır. Defterlerde yer alan Hz. Ömer'in (r.a.) verdiği emanname ile birlikte Osmanlı padişahları tarafından verilen fermanlar, öncelikli olarak Hristiyan mezhep ve milletlerin hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak haksız uygulamalar ile tarafların birbirlerinin haklarına yönelik tecavüz ve ihlallerini önlemek için yazılmışlardır.

Kayıtlardan; Hz. İsa Peygamber'in (a.s.) ayak izinin bulunduğu ve göğe yükseldiği yer olarak kabul edilen ve Müslümanlara ait ziyaret ve ibadet yerleri de bulunan Tûr-ı Zeytun'daki Kubbetü'l-Mas'ad'ın hikâyesini, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki organunun ses seviyesini belirleyen boruların adedinin, tarafların burada sahip oldukları şamdan ve kandil sayısının hatta Beytüllahm Kilisesi'nin üzerinden akan yağmur sularının tahliye oluklarının yönüne müdahale edilmesinin bile farklı Hristiyan mezhep ve milletler arasında ne denli sorunlara yol açabildiğini, kutsal yerlerin tamirini yapma şerefine nail olmak için verilen mücadeleyi, Ruslara ve diğer bazı milletlere kilise, gurebahane vb. tesisler inşa etme izni verildiğini öğreniyoruz.

Yukarıda zikredilenlerin dışında farklı konularla ilgili kayıtların da bulunduğu kitabın, kutsal yerlerle ilgili mevcut bilgilerimize katkı yapacağından şüphemiz yoktur. Bu itibarla, kitapta bölgenin tarihi ile ilgili olarak yer alan bilgilerin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde mevcut diğer birçok belge ile birlikte değerlendirilmesini, ihtiva ettikleri güzel uygulamalar örnek alınarak bölgede barış, huzur ve istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunmasını ve insanlık için hayırlara vesile olmasını temenni ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Türkiye Cumhurbaşkanı

ÖNSÖZ

Kurumumuz kanunen yapmakla yükümlü olduğu arşiv belgelerinin neşir görevini daha önce Osmanlı Arşivi'ndeki Tahrir, Mühimme, Nâme-i Hümayun gibi defter serilerinden örnekler ve çeşitli konularda arşiv belgelerinden derlemeler yayımlayarak yerine getirmişti. Bu kapsamda Osmanlı Arşivi'nde A.DVNS.KLS.d 8, 9, 10 ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde TS.MA.d, 7016 kimlik bilgileriyle kayıtlı olan toplam dört adet kilise defterini aynı amaçla birbirleriyle *karşılaştırmalı* olarak neşrederek bu formattaki ilk yayını da yapmış bulunmaktadır.

Kudüs ve çevresinde Hristiyanlarca mukaddes sayılan ziyaretgâh ve mekânlar hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu defterlerin neşrinden maksadımız: Osmanlı Devleti döneminde Hristiyanlığın farklı mezhep ve milletlere mensup müntesiplerinin nasıl idare edildiğine ve aralarında söz konusu yerlerle ilgili olarak ortaya çıkmış olan anlaşmazlıkların nasıl çözüme kavuşturulduğu ve insanlığın farklılıklara rağmen bir arada yaşama tecrübelerine katkıda bulunmaktır.

Tarihi M.Ö. IV. binyıla kadar uzanmakta olan Kudüs şehri, birçok kavim ve devletin hakimiyeti altında bulunmuştur. M.Ö. birinci binyılın başlarına gelindiğinde, şehri Yebusilerin elinden alan Hz. Davud Peygamber (a.s.) burasını krallığının merkezi yapmıştır. Sonraki devirlerde Perslerin, Makedonyalı Büyük İskender'in, Selekilerin hakim olduğu şehir M.S. 70 yılında Roma İmparatorluğu'nun, Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu'nun, 614 yılında Sâsânîler'in, 629 yılında tekrar Bizans İmparatorluğu'nun ve 638 yılında İkinci İslam Halifesi Hz. Ömer (r.a.) zamanında Müslümanların hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönem 461 yıl devam etmiş ancak 1099 yılında şehrin Haçlılar tarafından ele geçirilmesiyle birlikte 88 yıl devam edecek yeni bir dönem başlamıştır. 1187 yılında Eyyubî Hükümdarı Selahaddin Eyyubî tarafından Haçlılardan geri alınan Kudüs, 1917 yılına kadar kesintisiz olarak 730 yıl boyunca çeşitli Müslüman devletlerin elinde kalmıştır. Bu dönemin son 401 yılı, şehri 1516 yılında Memlûkler'den alan Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında geçmiştir.

Müslümanlar, Kudüs'e hakim oldukları dönemde Hristiyanların ve Yahudilerin haklarını koruyup dinlerine saygı göstermiş olmalarına rağmen Haçlı hakimiyeti döneminin hemen başında şehirdeki bütün Müslümanlar ve onlara yardım ettikleri gerekçesiyle Museviler katledilmiş, Kutsal Kabir Kilisesi'nde Doğu kilisesinin geleneklerine uygun olarak ibadet eden bütün papazlar aforoz edilmiştir.

Kudüs semavî dinler bakımından birçok peygamberin gelip geçtiği yer olmasından dolayı büyük öneme sahip kutsal bir şehirdir. Yahudilik açısından Hz. Davud Peygamber'in (a.s.) oğlu Hz. Süleyman Peygamber'in (a.s.) M.Ö. yaklaşık 950 yıllarında inşa ettirdiği Kutsal Mabet'in bulunduğu şehir olması ve bu mabedin inşasından sonra Yahudiliğin dini

merkezi haline gelmesinden; Hristiyanlık açısından Hz. İsa Peygamber'in (a.s.), dinini tebliğ faaliyetini yürüttüğü, dünya hayatının sona erdiği ve tekrar dirileceğine inanılan yer olmasından; Müslümanlık açısından da Kâbe'den önceki ilk kible ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) İsrâ mucizesinin son, Miraç mucizesinin başlangıç noktası olan ve Kur'ân-ı Kerim'de çevresi Allah tarafından mübarek kılınmış yer olarak vasıflandırılan Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu şehir olmasından dolayı kutsal kabul edilmiştir.

İşte yayımlamış olduğumuz defterlerde bu kutsal şehir ve etrafında, Hristiyanlarca mukaddes kabul edilen ziyaretgâh ve mekânlarla ilgili kayıtlar yer almaktadır. Bunların başında da Hz. İsa Peygamber'in (a.s.) kabrinin bulunduğu Kutsal Kabir Kilisesi, doğduğu mağaranın bulunduğu Beytüllahm Kilisesi, ayak izinin bulunduğu ve göğe yükseldiği Tûr-ı Zeytun'daki Kubbetü'l-Mas'ad ve Meryem Ana Makberesi gelmektedir. Bu kayıtların en önemli olanı ise Hz. Ömer'in (r.a.) Kudüs'teki Meleki Hristiyanların Patriği Sophronius'a verdiği ahitnamedir. Zira bu ahitname Kudüs'ü fetheden Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim Han ve sonraki sultanların verdikleri fermanlarda en temel referans noktası olarak daima belirtilmiştir.

Bu kayıtların konularını ise farklı Hristiyan mezhep ve millet mensupları arasında yukarıda ismi zikredilen kutsal mekânların paylaşımı, buralarda yapılacak ayin, ibadet, ziyaret ve bu sırada kullanılacak materyaller, ihdas edilen bid'atler, binaların temizlik ve tamiri vb. konularda çıkan anlaşmazlıklardır. Kubbetü'l-Mas'ad'dan dolayı bu anlaşmazlığa Müslümanlar da dahil olmuştur. Rus, Latin, Fransız, Alman, İngiliz, Ermeni ve Yahudi milletlerine verilen kilise, sinâvi, hastane, mektep, gurebahane, eczane inşa izinleri, Kudüs'te Prusya Veliaht Prensi Frederik'e hediye edilen yerler ile Almanların kurduğu Suriye Yetimhanesi'ne kiralanın Kudüs yakınındaki arazi, yerli Ortodokslara ve Yahudilere tanınan bazı haklar da bu kayıtlarda yer almaktadır, Deyrussultan Manastırı konusunda Kıptilerle Habeşliler arasında, Saint Elen Şapeli'nin son basamağını süpürme hakkı konusunda Latinlerle Ermeniler arasındaki mücadele, Beytüllahm Kilisesi'ndeki yağmur oluğunun yönü, Üsküp'e Sırp metropolit tayini, bazı vakıflar vs. konular bu defterlerde bulunan yazışmaların muhtevalarını oluşturmaktadır.

Defterlerdeki kayıtların tamamına yakını yukarıda belirtilen konularda çıkarılan ferman ve irade-i seniyye kayıtlarından oluşmaktadır. Bu kayıtların önemli bir kısmı ise daha önce taraflara verilmiş olan ve cülûs-ı hümayunlar münasebetiyle tecdid edilen fermanlara aittir. Elbette Kudüste'ki kutsal yerlerle ilgili Osmanlı Arşiv kayıtları sadece yayımlanan bu defterlerle sınırlı olmayıp bunların dışında daha birçok belge bulunmaktadır.

Ayrıca, yayımlanan bu defterlerdeki kayıtların, ihtiva ettikleri konulardan bağımsız olarak –bilhassa müteselsilen tecdid edilen fermanların kayıtları birçok açıdan birbirleriyle, Kubbetü'l-Mas'ad konusundaki fermanların kayıtları ise birbirleriyle tarih sırası ve üzerlerindeki şerhler dikkate alınarak– karşılaştırılmaları halinde Arşivcilik mesleği ve Osmanlı bürokrasisinin işleyişi hakkında önemli veriler sağladıklarını da mesleki önemine binaen ayrıca ifade etmek gerekir.

Yayımlanan bu kitabın ilgililere, ilim âlemine ve insanlığa faydalı olmasını dilerim. Eserin hazırlanmasında emeği geçen Kurumumuz personeli başta olmak üzere, 7016 numaralı defterin görüntülerinin temininde gösterdikleri ilgiden dolayı Topkapı Sarayı Müzesi idarecilerine teşekkür ederim.

Prof. Dr. Uğur ÜNAL
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
Devlet Arşivleri Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	5
ÖNSÖZ.....	7
İÇİNDEKİLER (TR).....	9
İÇİNDEKİLER (ENG)	19
KISALTMALAR.....	29
GİRİŞ.....	31
ÇEVİRİ YAZILAR, ÖZETLER, KARŞILAŞTIRMALAR	49
1 Hz. İsa'nın Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin Önlenmesine Dair Sultan I. Ahmed Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Şerif (1613 & 1835).....	53
2 Kutsal Kabir Kilisesi ve Beytüllahm'ın Tamiri Meselesinden Dolayı Rumlarla Frenkler Arasında Ortaya Çıkan Anlaşmazlığı Gidermekle Görevlendirilen [İbrahim] Nabi Efendi'ye Verilen Talimat (1842)	54
3 Rumların Kudüs ile İlgili İşlerine Dair İbraz Ettikleri Belgelerin Kayıtlarının Çıkarılması (1740)	56
4 Rumların Kudüs'teki Ziyaret Yerlerine Dair Elleri Bulunan Eski Belgelerin Kaydedildiği Defterden Bir Suret Daha Çıkarılıp Kendilerine Verildiği (1740).....	57
5 Kudüs'teki Melekî Hristiyanlar ile Mukaddes Mekânlarının ve Buraları Ziyarete Gelen Hristiyanların Daima Emniyet İçerisinde Olacaklarına Dair Hz. Ömer Tarafından Verilen Mersûm (636)	58
6 Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Fatih Sultan Mehmed Han Tarafından Verilen Emr-i Âlîşân (1458)	60
7 Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Sultan I. Selim Han Tarafından Verilen Emr-i Âlîşân (1517).....	62
8 Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Sultan I. Süleyman Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1526)	64
9 Kudüs'teki Rumların Ateş Ayinindeki Önceliğinin Ermeni vs. Hristiyan Taifelerce Engellenmesine Müsaade Edilmemesine Dair Sultan IV. Murad Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1634).....	66

- 10 Kudüs'teki Rumlara Bağlı Olan Habeşlilerin Ziyaretgâhlarına Ermenilerin Müdahalesine İzin Verilmemesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1657).....68
- 11 Ermenilerin Kudüs'teki Rumların Elinde Olan Mar Yakub Gürcü Manastırı vs. Yerlere Yönelik Müdahalelerine İzin Verilmemesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1657).....71
- 12 Frenklerin Kudüs'teki Rumların Elinden Zorla Aldıkları Beytüllahm'ın Anahtarlarının Geri Alınip Rumlara Verilmesine Dair Sultan IV. Murad Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1637).....73
- 13 Frenklerin Kudüs'teki Rumların Elinden Zorla Aldıkları Beytüllahm'ın Anahtarlarının Geri Alınip Rumlara Verilmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan İbrahim Han Tarafından Yenilenmesi (1644).....75
- 14 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenklerle Rumlar Arasında Tekrar Çıkan Anlaşmazlıkta Sultan IV. Murad Han Tarafından Rumlara Verilen Fermana Göre Hareket Edilmesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1675).....77
- 15 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenklerle Rumlar Arasında Tekrar Çıkan Anlaşmazlıkta Sultan IV. Murad Han Tarafından Rumlara Verilen Fermana Göre Hareket Edilmesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1678).....79
- 16 Frenklerin Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumların Elinde Olan Yerlere Yönelik Müdahalelerinin Önlenmesi ve İhdas Ettikleri Bid'atlerin Kaldırılmasına Dair Sultan II. Süleyman Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1688)81
- 17 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Sultan III. Osman Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1757)86
- 18 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan III. Mustafa Han Tarafından Yenilenmesi (1757)91
- 19 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan I. Abdülhamid Han Tarafından Yenilenmesi (1774).....98
- 20 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan III. Selim Han Tarafından Yenilenmesi (1792).....102
- 21 Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumların Elindeki Hz. Ömer'in Mersûmu ve Diğer Sultanların Fermanlarına Göre Rumlara Ait Olan Yerlere Ermeniler Tarafından, Usulsüz Alınmış Bir Emre Dayanılarak Yapılan Müdahalenin Men'i ve Rumların Elindeki Söz Konusu Belgelere Aykırı Eski ve Yeni Tarihli Ferman vs. Belgelere İtibar Edilmemesine Dair Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1802)106
- 22 Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara Müdahale Etmeyi Sürdüren Ermenilerin Dayanağı Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine Dair Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1803)110

- 23 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Rumların Elindeki Emre Göre Hareket Edilmesi
Ancak Ermenilerin Ziyaretlerine de Mâni Olunmamasına Dair Sultan III. Selim Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1803) 114
- 24 Frenk Rahiplerinin, Kendilerinin Tasarrufunda Olan Yerlerin Tamiri Bahanesiyle
Rumların Gözetiminde Bulunan Hz. İsa Türbesi'nin Tamire Muhtaç Olduğunu
İleri Sürüp Burada Yeni Bina Yapma Girişiminde Bulundukları Takdirde Bunun
Önlenmesine Dair Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1804)..... 116
- 25 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan
Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âîşânın Sultan
IV. Mustafa Han Tarafından Yenilenmesi (1807) 119
- 26 Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara Müdahale Etmeyi Sürdüren
Ermenilerin Dayanağı Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve
Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine Dair Emr-i Şerifin Sultan
IV. Mustafa Han Tarafından Yenilenmesi (1807) 123
- 27 Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara Müdahale Etmeyi Sürdüren
Ermenilerin Dayanağı Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve
Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine Dair Emr-i Şerifin Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Yenilenmesi (1808)..... 127
- 28 Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan
Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âîşânın Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Yenilenmesi (1808)..... 131
- 29 Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Yanan Kısımlarının Yerinde Keşfinin Yapılmasına
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âî (1809) 135
- 30 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar
Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Taraflara Verilen ve Daha Sonra Yeni Bir Duruşma
Yapılmasından Dolayı İptal Edilen Emr-i Âî (1809) 138
- 31 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar
Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan
Uzlaşmaya Riayet Edilmesine ve Buna Dair Çıkarılan Emrin Rumlara Verilen
Suretinin, Üzerindeki Hatt-ı Hümayun Gereğince Şam, Sayda ve Kudüs Mahkeme
Sicillerine Kaydedilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i
Şerif (1809)..... 143
- 32 Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri Bahanesiyle Ahali ve Rahiplerden Değişik Adlar
Altında Haksız Yere Para Talep Edilmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1811) 145
- 33 Sultan I. Selim Han'ın Ermeni Milletine Verdiği ve Divan-ı Hümayun Kalemi'nde
Kaydı Bulunmayan Menşurunun Kaydının Yapılmasına Dair Buyuruldu ve Bu
Menşurun Bu Buyuruldu Gereğince Kaydedilen Sureti (1811 & 1517)..... 147
- 34 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar
Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Daha Sonra Tekrar Yapılan Duruşma
Sonucunda Ermenilere Verilmek Üzere Hazırlanan Ancak Sultan II. Mahmud Han
Tarafından Tashih Edilmesi Emir Buyurulduğu İçin İptal Edilen Emr-i Şerif (1811) 149

- 35 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Daha Sonra Tekrar Yapılan Duruşma Sonucunda Rumlara Verilmek Üzere Hazırlanan Ancak Sultan II. Mahmud Han Tarafından Tashih Edilmesi Emir Buyurulduğu İçin İptal Edilen Emr-i Şerif (1811) 153
- 36 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Ermenilere Verilen Emr-i Şerif (1813)..... 157
- 37 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Rumlara Verilen Emr-i Şerif (1813)..... 161
- 38 [Kutsal Kabir Kilisesi'nde] Ermenilere Mahsus Yere Bina Malzemesinden Ne Kadar Masraf Yapıldığının Yerinde Tespiti ve Ermenilere Verilen Fermanın Sicile Kaydedilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Verilen Emr-i Şerif (1813) 165
- 39 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan İlk Duruşma Sonunda Ayrı Ayrı Her İki Tarafa Verilen Ancak Daha Sonra İptal Edilen Emrin Rumlar Tarafından Kudüs'e Gönderilen Aslının Kendilerinden Geri Alınıp Dersâdet'e Gönderilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlî (1813) 168
- 40 Kudüs'teki Rum ve Ermeni Milletleri Arasında Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi Hususunda Kudüs Kadılarının Emir vs. Metinlerdeki Bazı İfadeleri Tevil Etmelerinden Dolayı Çıkan Anlaşmazlığın Giderilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif / Bu Emr-i Şerifin Kudüs Mahkemesi'nde Okunup Gereğinin Yerine Getirildiğine Dair Mahallinden Gelen İlam (1813 & 1814)..... 170
- 41 Kudüs'teki Misafir Frenk Rahiplerinin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Erganuna Boru İlave Ederek Sesini Yükseltmelerine, Bid'atler Çıkarmalarına ve Hz. İsa'nın Kabri Olarak Kabul Edilen Yerde Rumları Kudastan Menetmelerine Müsaade Edilmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1817) 174
- 42 Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda Çıkan Anlaşmazlıkta Son Gönderilen Fermana Göre Hareket Edilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Te'kidten Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1819)..... 177
- 43 Frenk Rahiplerinin Kudüs'ün Dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ İsimli Köyün Yanındaki Kiliseye Yönelik Müdahalelerinin Önlenmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1820) 180
- 44 Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın Eşitliğinin Esas Alınmasına Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân (1820) 182
- 45 Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunduğuna Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân / Bu Emir Gereğince Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitliğin Sağlandığına Dair Mahallinden Gelen İlam vs.nin Yazılı Olduğu Şukka (1829 & 1829) 185

- 46 Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunması Üzerine Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitlik Sağlandığından Ermenilerin Ayinlerine Yönelik Müdahalenin Önlenmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1830)..... 188
- 47 Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1829)..... 191
- 48 Kutsal Kabir Kilisesi'ni Ziyaret İçin Gelenlerden Haksız Yere Bir Şey Alınmamasına Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1832) 193
- 49 Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin Önlenmesi Hakkındaki Emr-i Şerifin Tecdid Edildiğine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Âî (1835) 194
- 50 Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin Önlenmesi Hakkındaki Emr-i Şerifin Biraz Daha Genişletilerek Tecdid Edildiğine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Âî (1835) 195
- 51 Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına Dair Emr-i Şerife Yanlış Anlamlar Verilerek Söz Konusu Haksızlıkların Sürdürülmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan Emr-i Şerif (1835) 196
- 52 Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Zelzeleden Dolayı Harap Olan Mahallerinin Ermeniler Tarafından Tamirine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Ermeni Milletine Verilen ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Âî (1835)..... 198
- 53 Beytüllahm Mağarası'ndaki Ermeni Kilisesi'nin Zelzeleden Dolayı Harap Olan Yerlerinin Tamiri ve Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Hakim vs. Görevlilerin Bu Konudaki Emrin Metin ve Manasını Tevil Ederek Ermenilere Haksızlık Etmemelerine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Âîşan (1835).....202
- 54 Şam-Antakya Kazalar Patrikliği Bölgesinde Rum Milletinin Manastır vs. İşleri ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydında Âdet Olandan Fazla Harç İstenmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1836)206
- 55 Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin Önlenmesine Dair Çıkarılan ve Daha Sonra Tecdid Olunan Emr-i Şerife Rağmen Yapılan Müdahalenin Men'ine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Şerif (1836).....208
- 56 Tamir Hususunda Ermenilere Verilmiş Olan Üç Adet Emr-i Şerifin Kayıtlarının Silinmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Ermeni ve Rum Milletlerine Verilen Emr-i Şerif (1837).....210

- 57 Tûr-ı Zeytâ'daki Kubbetü'l-Mas'ad Ziyaretgâhı Hususunda Rum, Ermeni ve Frenkler Arasında Çıkan Anlaşmazlığın İyüzünün Araştırılması İçin Bir Görevli Tayin Edilip Gönderildiğine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1838)212
- 58 Tûr-ı Zeytâ'daki Kubbetü'l-Mas'ad isimli Ziyaretgâh Hususunda Çıkan Anlaşmazlığın İyüzünü Araştırmak Üzere Gönderilen Görevli ile Kudüs Kadısının, Burada Yapılan Yolsuz ve Hukuksuz İşlere Dair Köy Ahalisinin ve Tarafların İfadelerine Dayalı Olarak Hazırladıkları Müşterek İlam Üzerine Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1838 & 1839).....214
- 59 Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına Dair Emr-i Şerife Yanlış Anlamlar Verilerek Söz Konusu Haksızlıkların Sürdürülmemesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1839)217
- 60 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya Dair Ermenilere Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1839 & 1840).....219
- 61 Kudüs'teki Rum ve Ermeni Milletleri Arasında Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi Hususunda Kudüs Kadılarının Emir vs. Metinlerdeki Bazı İfadeleri Tevil Etmelerinden Dolayı Çıkan Anlaşmazlığın Giderilmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1839 & 1840).....223
- 62 Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunması Üzerine Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitlik Sağlandığından Ermenilerin Ayinlerine Yönelik Müdahalenin Önlenmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1839 & 1840).....226
- 63 Tamir Hususunda Ermenilere Verilmiş Olan Üç Adet Emr-i Şerifin Kayıtlarının Silinmesine Dair Rum Milletine Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840)229
- 64 Frenk Rahiplerinin Kudüs'ün Dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ isimli Köyün Yanındaki Kiliseye Yönelik Müdahalelerinin Önlenmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840).....231
- 65 Trabluslu Visi'nin(?) Yafa'daki Vakıf Evlerinin Mütevellinin İzni Olmaksızın Frenk Rahiplerine Satılması ile İlgili Dava Hakkındaki Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840)233
- 66 Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın Eşitliğinin Esas Alınması Hakkındaki Emr-i Âlîşânın Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840)235
- 67 Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya Dair Rumlara Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840).....238

68	Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi (1840).....	242
69	Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Büyük Kurşunlu Kubbesinin Tamire Muhtaç Yerlerinin Mahallinde Keşfinin Yapılıp İlam Edilmesine Dair Kaleme Alınan Ancak Başka Şekilde Yenisi Yazıldığı İçin Geçersiz Olan Emr-i Şerif (1840)	246
70	Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Büyük Kurşunlu Kubbesinin Tamire Muhtaç Yerlerinin Mahallinde Keşfinin Yapılıp İlam Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1840)	248
71	Beriyetüşşam ve Havalisindeki Hristiyanlara Tanınan Müsaadelere Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1841).....	250
72	Beriyetüşşam Bölgesindeki Yahudilerin Himayesine ve Tanınan Dinî Müsaadelere Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1841)	252
73	Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ile Beytüllahm'ın, Keşif İlamında Tamire Muhtaç Olduğu Yazılı olan Yerlerinin Rum Milleti Tarafından Tamirine İzin Verildiğine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1841)	253
74	Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın Eşitliğinin Esas Alınması Hakkında Daha Önce Çıkarılan ve Tecdid Olunan Emr-i Şerifin Te'kidine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1841 & 1842).....	255
75	Frenk Rahiplerinin Kudüs Civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr Köylerindeki Fellah Rum Ahaliyi Kandırmalarının ve Bu Köylerde Kilise Edinmelerinin Önlenmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1841 & 1842).....	258
76	Kutsal Kabir Kilisesi'nin ve Beytüllahm'ın Tamirine Nezaret Etmek Üzere İbrahim Nabi Efendi'nin Görevlendirildiğine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1842).....	259
77	Kudüs Dışındaki Mar İlyas Rum Kilisesi'ne Ait Arazinin Ziraatında Kullanılacak Hayvanlar İçin Kilisenin Bitişğinde Yapılmakta Olduğu Bildirilen Ahırın İnşaatının Durdurulmasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1842)	261
78	Rumların Beytüllahm'ın Tamiri Gerekçesiyle Ermenilere Ait Yerlerde Değişiklik Yapmalarına, Ermenilerin Kapılardan Geçişlerini, Ziyaret, Ayin ve Kandillerini Engellemelerine ve Yeni Uygulamalar Yapmalarına İzin Verilmemesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1843).....	263
79	Kutsal Kabir Kilisesi'ni Ziyarete Gelen Milletlerin Kapıcılara Ödediği Aidata Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1843)	269
80	Kutsal Kabir Kilisesi ve Meryem Ana Makamındaki, Ermenilere Mahsus Tamire Muhtaç Odalar İçin Keşif Yapılmasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1844).....	271
81	Beytüllahm Kilisesi Üzerindeki Kurşunlardan Akan Yağmur Suyundan Dolayı Ermenilerle Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığın Halline Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1845).....	273

- 82 Kudüs'teki, Ermeni Milletine Mahsus Mar Yakub Manastırı Civarında Hastane İnşasına İzin Verildiğine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1848).....275
- 83 Frenk Rahiplerinin Kudüs Civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr Köylerindeki Fellah Rum Ahaliyi Kandırmalarının ve Bu Köylerde Kilise Edinmelerinin Önlenmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan Emr-i Şerif (1850).....276
- 84 Kudüs'teki Bazı Ziyaret Yerleri Yüzünden Rumlar ile Latinler Arasında Çıkan Anlaşmazlıkta, Bu Konu ile İlgili Olarak Kurulan Komisyonun Bildirdiği Kararlara Göre Hareket Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1852).....278
- 85 Kudüs'teki Bazı Ziyaret Yerleri Yüzünden Rumlar ile Latinler Arasında Çıkan Anlaşmazlıktan Dolayı Daha Önce Gönderilen Emri Tamamlayıcı Mahiyette Sultan Abdülmecid Han Tarafından İlaveten Çıkarılan Emr-i Şerif (1853)280
- 86 Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin Osmanlı Devleti Tarafından Tamir Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1853)282
- 87 Beyt-i Cala'da Latin Kilisesi İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1854).....283
- 88 Kudüs'teki Mar İlyas Manastırı'nda Yeni Odalar İnşası ile Eski Kilise ve Odaların Tamirine ve Beyt-i Cala'da Yeni Bir Rum Kilisesi İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1856).....284
- 89 Latin Mezhebi İçin Kudüs'ün Bâbülhıtta Mahallesi'nde İnşa Edilecek Yeni Kiliseye Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1856)285
- 90 Kudüs'ün Beytû's-Sâhûn'n-Nasârâ Köyündeki Harap Rum Kilisesinin Temelleri Üzerine Yeni Bir Kilise İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1859).....286
- 91 Kudüs'teki Hasidim Yahudileri İçin Sinavi İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1859)287
- 92 Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin Yenilenmesi Hususunda Hariciye Nezareti ile Rusya ve Fransa Sefirleri Arasında İmzalanan Mazbata (1862).....288
- 93 Kudüs'te Fransız Rahibeleri Tarafından Daha Önce İnşa Edilen Kilise Civarında Mektep ve Eczane İnşasına Dair Sultan Abdülaziz Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1869).....291
- 94 Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin Tamiri Hususunda Yapılan Keşfin Ayrıntılarına ve Osmanlı Padişahı'nın Tamirdeki Hissesine Dair Talimatın Fransa Sefareti Tarafından Hariciye Nezareti'ne Tebliği Üzerine Sultan Abdülaziz Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye (1866).....294
- 95 Kudüs'te Bir Rus Gurebahânesi İnşasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1882).....298
- 96 Kudüs'te Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim Köylerinde Birer Rus Kilisesi İnşasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1882).....299

97	Kudüs'teki Terra Santa İsimli Latin Rahiplerinin Yarım Kalan Kilise İnşaatlarının Tamamlanmasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1882).....	300
98	Beytüllahm'da Bir Latin Kilisesi İnşasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1886).....	301
99	Kadın Eğitimi Alanında Faaliyet Gösteren Bir İngiliz Cemiyetinin Beytüllahm'da İnşa Etmek İsteddiği Mektebe Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1887).....	302
100	Beytüllahm Dışında Bir Protestan Hastanesi İnşasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1887).....	303
101	Kudüs'teki Alman Protestan Kilisesinin Tamirine Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif (1893)	304
102	Üsküb'e Sırp Metropolit Tayini, Hilandar Manastırı Arazisi, Sırların Nüfus Tezkereleri ve Sırp Mektepleri Hususlarında Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye (1897)	305
103	Üsküb Metropolit Fermilyanus Efendi'nin Memuriyetinin Tasdikine Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye (1902).....	307
104	Habeşistan İmparator ve İmparatoriçesi'nin Kudüs'teki Deyru's-Sultan Kilisesi'nin Kendilerine Verilmesi İsteğinde Bulunmaları Üzerine Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye (1904).....	308
105	Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Mağaratü's-Salib ile Mağara Girişindeki Saint Elen Şapeli'ni Birbirine Bağlayan Merdivenin Son Basamağını Süpürme Hakkı Hususunda Latinler ile Ermeniler Arasında Çıkan Anlaşmazlığın Kudüs Mutasarrıflığınca Halli (1904).....	312
106	Deyru's-Sultan Manastırı'nın Anahtarının Habeşlilere Teslimi veya Şapelde Ayin İzni Verilmesi (1905).....	314
107	Kudüs'teki Yerli Ortodoksların İstekleri Hakkında Meclis-i Vükelâca Alınan Kararlar (1910).....	315
108	Kudüs'teki Yerli Ortodoksların İstekleri Üzerine Alınan Kararların Uygulanması ile İlgili Meseleler (1913)	319
109	Fransa'nın Kudüs'teki Bazı Ziyaretgâhlarla İlgili Taleplerini İncelemek Üzere Kurulan Komisyon Tarafından, Bu konuya İlişkin Belgelerin Muhtevaları İncelenerek ve Taraflarla İlgileri Ortaya Konularak Hazırlanan Ayrıntılı Rapor (1851)	322
110	Kudüs'teki Deyru's-Sultan Manastırı'nın Anahtarlarını Ele Geçirmek İçin Habeşlilerle Kiptîler Arasında Yaşanan Mücadele (1863)	337
111	Prusya Velihtı Prens Frederik'e Hediye Edilen Kudüs'teki Arsa ve Dükkânlar (1871)	339
112	Remle'deki Bir Arazinin Kırk Yıllığına Kudüs'teki Suriye Eytamhanesi İçin Eytamhane Direktörü Alman Mösyö Şeneler'e Kiraya Verilmesine Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye (1885)	340

Kudüs'te bulunan Kumame Kilisesi hakkındaki belgelerin atlas keseleri

BOA, HAT 1516/47; HAT 1523/25; HAT 1525/30

CONTENTS

FOREWORD	5
PREFACE	7
CONTENTS (TR)	9
CONTENTS (ENG)	19
ABBREVIATIONS	29
INTRODUCTION	31
TRANSLITERATION, SUMMARIES, TEXTUAL CRITIC.....	49
1 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Ahmed I, Which Was Later Canceled, to Prevent Intervention Against Armenians Regarding Repair of the Domed Building in Which the Footprint of Jesus Is Found, and Its Courtyard Walls (1613 & 1835).....	53
2 Instruction Given to [İbrahim] Nabi Efendi Who Was Assigned to Resolve the Dispute between Greeks and Franks Regarding the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Bethlehem (1842)	54
3 Checking and Transcribing the Records of Documents Submitted by Greeks Regarding Their Affairs in Jerusalem (1740).....	56
4 Granting a Copy of the Defter (Register) to Greeks in Which The Old Dated Documents Granted to Them for Their Holy Places in Jerusalem are Enregistered (1740)	57
5 Marsûm (Decree) Granted by Caliph 'Umar to Ensure Security of the Melkite Christians in Jerusalem and Their Holy Places, and All Other Christians Who Come to Visit There (636).....	58
6 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed II, the Conqueror, to Ensure the Greeks in Jerusalem to Use Their Rights and Their Holy Places as It Was in the Past (1458).....	60
7 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Selim I, to Ensure the Greeks in Jerusalem to Use Their Rights and Their Holy Places as It Was in the Past (1517)	62
8 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Süleyman I to Ensure the Greeks in Jerusalem to Use Their Rights and Their Holy Places as It Was in the Past (1526)	64

9	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Murad IV to Prevent Christians like Armenians from Interfering with the Priority of the Greeks in Jerusalem to Perform Rituals at the Holy Fire (1634)	66
10	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed IV to Prevent Armenians from Interfering with the Abyssinian Holy Places Which Are Administratively Connected to the Greeks in Jerusalem (1657).....	68
11	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed IV to Prevent Armenians from Interfering with the Holy Places Like Georgian Monastery of Mar Yakub in Jerusalem Which Are Administratively Connected to Greeks (1657).....	71
12	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Murad IV to Return the Keys of Bethlehem to the Greeks in Jerusalem, Which Are Taken from Their Hands by Franks by Force (1637)	73
13	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Ibrahim Which Orders the Return of the Keys of Bethlehem to the Greeks in Jerusalem, Which Are Taken from Their Hands by Franks by Force (1644)	75
14	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed IV to Act in Accordance with the Ferman of Sultan Murad IV Granted to Greeks in the Reemerging Dispute between Greeks and Franks about the Holy Places in Jerusalem (1675).....	77
15	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mehmed IV to Act in Accordance with the Ferman of Sultan Murad IV Granted to Greeks in the Reemerging Dispute between Greeks and Franks about the Holy Places in Jerusalem (1678).....	79
16	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Süleyman II to Prevent Franks from Interfering with the Holy Places of the Greeks in Jerusalem and to Abolish bid'ats (innovations) of Franks (1688)	81
17	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Osman III Regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem (1757).....	86
18	Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Mustafa III (1757).....	91
19	Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Abdülhamid I (1774).....	98
20	Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Selim III (1792).....	102
21	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to Prevent Armenians from Interfering with the Holy Places of the Greeks in Jerusalem in Accordance with the Pact of 'Umar and Fermans of Other Sultans, and to Pay No Attention to Old and New Documents like Fermans Contrary to the Ones Greeks Have (1802)	106
22	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to Grant a New Order to Armenians to Visit Only the Holy Places in Jerusalem Abolishing the Record of Illegal Order Which Forms the Basis for Maintaining Their Interference with the Greek Holy Places in Jerusalem (1803)	110

- 23 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to Obey the Order Granted to Greeks Regarding the Holy Places in Jerusalem and also not to Prevent Armenians from Visiting There (1803) 114
- 24 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to Prevent the Frankish Priests from Constructing a New Building in the Tomb of Jesus, Which Is Under the Oversight of Greeks and Claimed to be Needed to Repair by the Frankish Priests, on the Pretext of Repairing the Holy Places under the Administration of Franks (1804) 116
- 25 Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Mustafa IV (1807) 119
- 26 Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) Regarding Granting a New Order to Armenians to Visit Only the Holy Places in Jerusalem, Abolishing the Record of Illegal Order Which Forms the Basis for Maintaining Their Interference with the Greek Holy Places in Jerusalem by Sultan Mustafa IV (1807) 123
- 27 Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) Regarding Granting a New Order to Armenians to Visit Only the Holy Places in Jerusalem Abolishing the Record of Illegal Order Which Forms the Basis for Maintaining Their Interference with the Greek Holy Places in Jerusalem by Sultan Mahmud II (1808) 127
- 28 Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the Regulation for Settling the Conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Mahmud II (1808) 131
- 29 Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Prepare A Report for Repairing the Burned Parts of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem (1809) 135
- 30 Emr-i Âlî (Imperial Order) Granted to Armenians and Greeks by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him Because of A New Trial, According to the Outcome of the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1809)..... 138
- 31 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Comply with Reconciliation Decisions Taken After the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places, and to Record the Greek Copy of This Order on Court Registers of Damascus, Saida and Jerusalem in Accordance with Hatt-ı Hümayun (Imperial Rescript) on It (1809) 143
- 32 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Not to Demand Any Fees Illegally for Different Reasons from People and Priests on the Pretext of Repairing the Church of Holy Sepulchre (1811)..... 145
- 33 Buyuruldu (Decree) to Register the Menşur (Imperial License) Granted to the Armenian People by Sultan Selim I, Which Was Not Found in the Records of the Divan-ı Hümayun Kalemi (Office of Imperial Council) and the Copy of This Menşur Registered in Accordance with the Buyuruldu Mentioned Above (1811 & 1517) 147
- 34 Emr-i Şerif (Imperial Order) Prepared to Be Granted to Armenians, Which Was Later Canceled by Sultan Mahmud II Because of Revisions, According to the Outcome of the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1811) 149

- 35 Emr-i Şerif (Imperial Order) Prepared to Be Granted to Greeks, Which Was Later Canceled by Sultan Mahmud II Because of Revisions, According to the Outcome of the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1811) 153
- 36 Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted by Sultan Mahmud II to Armenians Regarding Reconciliation between Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute between Them on the Repair of Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1813)..... 157
- 37 Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted by Sultan Mahmud II to Greeks Regarding Reconciliation between Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute between Them on the Repair of Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1813)..... 161
- 38 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Examine Expenses of Building Materials Used in the Construction of Religious Buildings [in the Church of Holy Sepulchre] for Armenians and to Register the Ferman Granted to Armenians (1813)..... 165
- 39 Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Take the Greek Original Copy of the Imperial Order Back from Their Hands and to Send It to Dersaadet (Istanbul), Which Was Granted to Greeks and Armenians -But Later Canceled- At the End of the First Trial Performed to Resolve the Dispute between the Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1813)..... 168
- 40 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Resolve the Dispute between Greeks and Armenians in Jerusalem About the Use of Bethlehem and the Tomb of the Virgin Mary, Which Was Resulted from Misinterpretation of Expressions in the Texts Like Orders by Judges of Jerusalem / İlam (Judgment) Coming from Jerusalem Regarding Reading the Emr-i Şerif Mentioned Above in Jerusalem Court and Its Implementation (1813 & 1814)..... 170
- 41 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Prevent the Visiting Frankish Priests in Jerusalem from Raising the Sound of Organ in the Church of Holy Sepulchre by Adding Pipes, Abolishing Their Heresies, and forbidding Greeks from Joining Kudas (Eucharist) Rites in the Place Accepted as the Tomb of Jesus Christ (1817)..... 174
- 42 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mahmud II to Act in Accordance with the Last Ferman Concerning the Dispute between Visiting Frankish Priests and the Greeks in Jerusalem About Ritual Execution in the Church of Holy Sepulchre (1819) 177
- 43 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Prevent the Frankish Priests from Interfering with the Church Near Sâhûru'n-Nasârâ Village Outside Jerusalem (1820)..... 180
- 44 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Accept the Equality of Visiting Frankish Priests and Greeks in Jerusalem on Performing Their Rituals in the Church of Holy Sepulchre (1820) 182
- 45 Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Regarding the Renewal the Imperial Order, Dated 1075 (1664 – 1665), About Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre / Şukka (Report) Containing

	the Judgment Presented from Jerusalem, Regarding Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre in Accordance with the Imperial Order Mentioned Above (1829 & 1829).....	185
46	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II, Which Orders Prevent Intervention Against Armenian Rituals Because of Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre on Renewal of the Imperial Order, Dated 1075 (1664 – 1665), Regarding Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre (1830)	188
47	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Not to Demand Any Fees from Local and Visiting Armenians for Burial of Their Deaths and Opening of the Bethlehem Gate, and Also Not to Demand Extra Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of Jerusalem on Court Registers (1829).....	191
48	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Not to Demand Anything Illegal from the Ones Who Come to Visit the Church of Holy Sepulchre (1832)	193
49	Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to Renew the Imperial Order Regarding Prevention of Intervention Against Armenians Regarding Their Visit and Repair of the Domed Building in Tur Village of Jerusalem, in Which the Footprint of Jesus Is Found and Its Courtyard Walls (1835)	194
50	Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to Renew the Previous Imperial Order in More Detail Regarding Prevention of Intervention Against Armenians Regarding Their Visit and Repair of the Domed Building in Tur Village of Jerusalem, in Which the Footprint of Jesus Is Found and Its Courtyard Walls (1835)	195
51	Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mahmud II not to Maintain Injustice by Misinterpreting the Previous Imperial Orders Regarding Not Demanding Any Fees from the Local and Visiting Armenians in Jerusalem for Burial of Their Deaths and Opening of the Bethlehem Gate, and Also to Demand No Extra Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of Jerusalem on Court Registers (1835)	196
52	Emr-i Âlî (Imperial Order) Granted to Armenians by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to repair the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem, Which Was Damaged by Earthquake (1835).....	198
53	Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Granted to Armenians by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to Repair the Armenian Church in the Cave of Bethlehem, Which Was Damaged by Earthquake, and to Prevent Administrators Like Judges from Interfering with Armenians About the Holy Places in Jerusalem by Changing the Text and Meaning of the Order (1835).....	202
54	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Not to Demand Extra Taxes from Greeks to Record the Orders for Their Official Affairs like Monasteries, on Court Registers in the Regions of Patriarchate of Damascus-Antakya (1836)	206
55	Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to Prevent Intervention Against Armenians Regarding Their Visit and Repair of the Domed Building in Tur Village of Jerusalem, in Which the Footprint of Jesus Is Found and Its Courtyard Walls in spite of Previous Renewed Imperial Order (1836)	208

56	Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted to Armenians and Greeks by Sultan Mahmud II to Delete Three Imperial Orders Granted to Armenians About Repair Processes (1837).....	210
57	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II, to Appoint an Official to Investigate the Conflict Among Greeks, Armenians and Franks on the Use of Kubbetu'l-Mas'ad in Tur-ı Zeyta (1838).....	212
58	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Regarding the Joint Judgment Prepared by the Judge of Jerusalem and the Official Sent to There for Investigating the Conflict on the Use of Kubbetu'l-Mas'ad in Tur-ı Zeyta, on Corruption and Lawlessness Based on the Expressions of the Villagers and the Opposing Sides (1838 & 1839)	214
59	Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid Not to Maintain Injustice by Misinterpreting the Imperial Order Issued Before, Regarding Not Demanding Fees from Local and Visiting Armenians for Burial of Their Deaths and Opening of the Bethlehem Gate, and Also Not to Demand Extra Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of Jerusalem on Court Registers (1839)	217
60	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Was Granted Before to Armenians Regarding Reconciliation between Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute between Them on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1839 & 1840).....	219
61	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders the Resolution of the Dispute between Greeks and Armenians in Jerusalem About the Use of Bethlehem and the Tomb of the Virgin Mary, Which Was Resulted from Misinterpretation of Expressions in the Texts Like Orders, by Judges of Jerusalem (1839 & 1840).....	223
62	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders Prevention of Interfering with the Armenian Religious Rituals Upon Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre Because of the Renewal of Imperial Order, Dated 1075 (1664 – 1665), Regarding Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre (1839 & 1840).....	226
63	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Was Granted Before to Greeks, Regarding Deletion of Records of Three Imperial Orders Granted to Armenians About Repair Process (1840)	229
64	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders Prevention of the Frankish Priests from Interfering with the Church Near Sahuru'n-Nasara Village Outside Jerusalem (1840)	231
65	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid Regarding the Case About the Sale of Waqf Houses of Visi(?) of Tripoli in Jaffa to Frankish Priests without Permission of the Trustee (1840).....	233
66	Renewal of Emr-i Âîşân (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid to Ensure Equality of the Visiting Frankish Priests and Greeks in Jerusalem on Performing Their Rituals in the Church of Holy Sepulchre (1840)	235

67	Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid Which Was Granted Before to Greeks Regarding Reconciliation between Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute between Them on the Repair of Church of Holy Sepulchre and Holy Places (1840)	238
68	Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the regulation for settling the conflict between Franks and Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan Abdülmecid (1840)	242
69	Emr-i Şerif (Imperial Order), Which Was Written But Canceled, Concerning Preparation of A Report for Examination of Damaged Parts on Great Leaded Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem (1840)	246
70	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prepare A Report for Examination of Damaged Parts on Great Leaded Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem (1840)	248
71	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Religious Permissions Granted to the Christians in Beriyyetüşşam and Its Surroundings (1841)	250
72	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Protection of Jews in Beriyyetüşşam and Religious Permissions Granted to Them (1841).....	252
73	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Grant Greeks to Repair the Church of Holy Sepulchre and the Holy Places in Bethlehem in Accordance with Expert Examination for the Places Mentioned Above (1841)	253
74	Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid to Ensure Equality between the Visiting Frankish Priests and Greeks in Jerusalem on Performing Their Rituals in the Church of Holy Sepulchre (1841 & 1842)	255
75	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prevent the Frankish Priests from Deceiving Fellah (Farmer) Greek People Living in the Villages of Beyt-i Cala and Beyt-i Sahur Near Jerusalem, and to Use Some Houses As Churches in the Villages Mentioned Above (1841 & 1842)	258
76	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Appoint İbrahim Nabi Efendi to Supervise the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Bethlehem (1842)	259
77	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Stop the Construction of Stable, Near the Greek Church of Mar Elias Outside Jerusalem, Which Was Being Built for the Animals Being Used for Agriculture on the Land of the Church Mentioned Above (1842).....	261
78	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prevent Greeks from Making Changes on Armenian-Owned Parts in Bethlehem on Grounds of Repairs, and from Interfering with the Armenians' Passing through the Gates, Visits, Rituals and Candles (1843)	263
79	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Collect Church Membership Dues by Gatekeepers from Visitors of the Church of Holy Sepulchre in Accordance with Previous Imperial Orders (1843)	269

- 80 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prepare A Report for Expert Examination Related to Damaged Parts of the Church of Holy Sepulchre and the Tomb of the Virgin Mary (1844).....271
- 81 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to resolve the Dispute between Armenians and Greeks About Flow of Rainwater Dropping from the Top of Church of Bethlehem (1845)273
- 82 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Construction of A Hospital for the Armenian People Living Around the Monastery of Mar Yakub in Jerusalem (1848)275
- 83 Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid to Prevent the Frankish Priests from Deceiving Fellah (Farmer) Greek People Living in the Villages of Beyt-i Cala and Beyt-i Sahur Near Jerusalem, and to Use Some Houses As Churches in the Villages Mentioned Above (1850)276
- 84 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Comply with the Decisions Taken by the Commission Established for Resolving the Dispute between Greeks and Latins about the Use of Holy Places in Jerusalem (1852)278
- 85 Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid to Resolve the Dispute between Greeks and Latins About the Use of Holy Places in Jerusalem (1853).....280
- 86 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Undertaking Repair of the Dome of the Church of Holy Sepulchre by the Ottoman State (1853)282
- 87 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Construction of a Latin Church in Beyt-i Cala (1854)283
- 88 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Construction of New Rooms in the Mar Elias Monastery in Jerusalem, Repair of Old Church and Rooms, and Construction of A New Greek Church in Beyt-i Cala (1856).....284
- 89 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Construction of a New Church for the Latins in the District of Babulhitta, Jerusalem (1856)285
- 90 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Construct a New Church on the Foundation of the Damaged Church in the Village of Beytu's-Sahur'n-Nasara, Jerusalem (1859)286
- 91 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid Regarding Construction of a Sinavi (Synagogue) for the Hasidic Jews in Jerusalem (1859).....287
- 92 Mazbata (Minutes) Signed among the Ministry of Foreign Affairs of the Ottoman State, Russian and French Ambassadors Regarding Renewal of the Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem (1862)288
- 93 Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülaziz Regarding Construction of a School and Pharmacy Around the Church Constructed Before by the French Nuns in Jerusalem (1869)291
- 94 İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülaziz Upon the Instruction, Which Was Sent by the French Embassy to İstanbul to the Ministry of Foreign Affairs, on the Details of Examination of Repair of Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem, and on the Financial Obligation of the Ottoman Sultan for the Repair Mentioned Above (1866)294

95	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding Construction of a Russian Hospice in Jerusalem (1882)	298
96	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding Construction of Churches for Russians at the Villages of Tur-ı Zeyta and Ayn-ı Karim in Jerusalem (1882)	299
97	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding the Completion of Construction of the Church of the Latin Priests Named Terra Santa in Jerusalem (1882)	300
98	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding Construction of a Latin Church in Bethlehem (1886)	301
99	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding the School which is Planned to Be Constructed in Bethlehem by a British Society in the Field of Women's Education (1887)	302
100	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding Construction of a Protestant Hospital Outside Bethlehem (1887)	303
101	Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding the Repair of the German Protestant Church in Jerusalem (1893)	304
102	İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II Regarding Appointment of a Serbian Metropolitan to Skopje, the Lands of Hilandar Monastery, Writing Nationalities of Serbs on Their Identity Cards, and Serbian Schools (1897)	305
103	İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II to Ratify Appointment of Fermiliyanus Efendi as Metropolitan to Skopje (1902)	307
104	İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II after the Request of the Abyssinian King and Queen About Granting the Administration of the Church of Deir Es-Sultan in Jerusalem to Them (1904)	308
105	Resolution of the Dispute between Latins and Armenians by the Mutasarrifate of Jerusalem About the Right to Sweep the Last Step on the Stairs Connecting Mağaratu's-Salib (Cave) in the Church of Holy Sepulchre and the Chapel St. Helena at the Entrance of the Cave (1904)	312
106	Handing Over the Keys of the Monastery of Deir Es-Sultan to Abyssinians or Granting Permission to Them for Religious Rituals in the Chapel (1905)	314
107	Decisions Taken by the Meclis-i Vükela (Council of Ministers) About the Demands of Local Orthodox Christians in Jerusalem (1910)	315
108	Issues Regarding Implementation of Decisions Taken Upon Demands of Local Orthodox Christians in Jerusalem (1913)	319
109	Detailed Report Prepared by the Commission, Established for Investigating French Demands on Some Holy Places in Jerusalem, Examining the Contents of Documents and Revealing Their Relation with Its Sides (1851)	322
110	Power Struggle between Abyssinians and Copts for Getting the Keys of the Monastery of Deir Es-Sultan in Jerusalem (1863)	337

- 111 Lands and Shops in Jerusalem Which Were Granted to Prince Friedrich, the Heir to the Prussian Throne (1871)339
- 112 İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II to Grant a Land in Ramla to the Syrian Orphanage in Jerusalem for Forty Years on the Application by Its German Director, Scheneller (1885)340

KISALTMALAR

Genel

AB	: Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi
a.s.	: aleyhisselam
bk.	: bakınız
ed.	: elçilik dönemi
H	: Hicri (takvim)
hd.	: hükümdarlık dönemi
hk. no.	: hüküm numarası
Hz.	: Hazret-i
krş.	: karşılaştırınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
öl.	: ölümü
pd.	: patriklik dönemi
r.a.	: radiyallahü anh
s.	: sayfa
s.a.v.	: sallallahü aleyhi ve sellem
C.	: Cilt
vr.	: varak
vs.	: vesaire
(') (Kelime içerisinde)	: Ayn harfi
(') (Kelime içerisinde)	: Hemze harfi
(') (Kelime içerisinde)	: Keme işareti
(') (Arapça terkiplerde)	: Okunmayan hemze harfi
(?)	: Kelimenin okunuşunda tereddüt.
()	: Metnin orijinalinde boş olan kısım.

(...)	: Metnin orijinalinde fiziksel hasarlı kısım.
xyzq	: Metnin orijinalindeki hasardan dolayı yaklaşık olarak okuma.
[xyzq]	: Metnin orijinalinde mevcut olmayıp anlamı tamamlamak için yayımlayan tarafından ilave edilen kısım.
-xyzq-	: Dua cümlesi veya anlamı tamamlayan parantez içi yan cümlecik.

Arapça Ay İsimleri

M.	: Muharrem
S.	: Safer
Ra.	: Rebîü'l-evvel
R.	: Rebîü'l-âhir
Ca.	: Cumâde'l-ûlâ / Cumâde'l-evvel / Cemâziye'l-ûlâ / Cemâziye'l-evvel
C.	: Cumâde'l-âhire / Cemâziye'l-âhir
B.	: Receb
Ş.	: Şa'bân
N.	: Ramazân
L.	: Şevvâl
Za.	: Zi'l-ka'de
Z.	: Zi'l-hicce

Faydalanılan Osmanlı Arşivi Fonları

AE.SMHD.I.	: Ali Emiri, Sultan I. Mahmud
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
A.DVNS.MHM.d.	: Bâb-1 Âsafî, Divan-1 Hümayun Sicilleri, Mühimme Defterleri
A.DVNS.KLS.d.	: Bâb-1 Âsafî, Divan-1 Hümayun Sicilleri, Kilise Defterleri
HAT.	: Hatt-1 Hümayûn
İ.AZN.	: İrade, Adliye ve Mezahib
MFB.	: Müzehhep Ferman ve Beratlar
PLK.p.	: Plan Proje Kroki, plan
TS.MA.d.	: Topkapı Sarayı, Müze Arşivi, Defter Tasnifi
TS.MA.e.	: Topkapı Sarayı, Müze Arşivi, Evrak Tasnifi
Y.PRK.TKM.	: Yıldız, Perakende, Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği

GİRİŞ

Kudüs'ün Tarihçesi ve Dinî Ehemmiyeti

Kudüs; Akdeniz'in doğusunda, Ürdün'ün batısında, Afrika ve Ortadoğu arasındaki yolların kavşağında yer alan Filistin bölgesinin önemli bir kentidir. Beytullahim, El-Halil, Eriha, Nablus, Ramallah, Gazze, Cenin, Tulkerem, Selifit, Tubas, Kalkilya, Refah ve Han Yunus bu bölgenin diğer önemli yerleşim birimleridir.¹

Tarihi MÖ dördüncü binyıla kadar uzanmakta olan Kudüs'ün bilinen en eski ismi *Urusalim*'dir. Asurcada *Urusilimmu*, *Ursalimmu*, İbranicede *Yruşlm*, *Yruşlym*, *Yeruşalayim*, Aramicede *Yeruşalem* olarak geçmektedir. Bu isim Grekçeye *Hierosolyma*, Latinceye *Jerusalem*, *Jerosolyma* ve Batı dillerine *Jerusalem* olarak intikal etmiştir. Müslümanlar tarafından verilen isimlerin başında gelmekte olan *Kuds* / *Kudüs* Aramice *İrhaqqodeş* ismine, İliya ise Romalıların verdiği *Aelia* ismine dayanmaktadır. Bunların dışında *Betşalem*, *Moriya*, *Yebus*, *Sion* gibi isimleri de vardır.²

Şehir bu kadim tarihi boyunca birçok kavim, hanedan ve devletin hakimiyeti altında bulunmuş; üç semavî din tarafından da kutsal ve önemli kabul edildiği için tarihinin şekillenmesinde özellikle semavî dinler belirleyici olmuştur.

Hiz. Davud'un (a.s.) MÖ birinci binyılın başlarında Kudüs'ü Yebusilerin elinden alarak siyasi ve dinî merkez yapmasının ardından oğlu Hiz. Süleyman'ın (a.s.) burada bir mabet (Mescid-i Aksâ) inşa etmesi şehre ayrı bir kutsiyet kazandırmıştır. Babil Kralı Buhtunnasr (Nebukadnezzar) MÖ 600 ve 597 yıllarında şehri iki defa işgal edip mabedin

eşyalarını Babil'e götürmüş; 586 yılındaki üçüncü işgalinde ise şehri ve mabedi ateşe verip halkını sürgün etmiştir. 50 yıl boyunca harabe hâlde kalan Kudüs'e 538 yılında Persler hakim olmuş ve bu dönemde mabet yeniden inşa edilerek şehir Yahudiliğin dinî merkezi hâline getirilmiştir. Daha sonra 332 yılında Makedonyalı Büyük İskender tarafından ele geçirilmiş, onun ölümünün ardından da Mısırlı Ptolemaiosların ve Selefkilerin hakimiyetine girmiştir. 168 yılında mabede Yunan ilahlarının heykellerinin konulması Makabi isyanlarının çıkmasına sebep olmuştur.³

Kudüs 63 ve 54 yıllarında Romalıların işgaline uğrayıp tahrip edilmiş, mabet yağmalanmıştır. Daha sonra 40 yılında Partlar, 37 yılında da Romalıların Yahudiye Kralı ilan ettikleri Herod tarafından ele geçirilmiştir. MÖ 20 yılından itibaren şehir ve mabedin yeniden inşasına başlanmıştır. Bu faaliyet Hiz. İsa (a.s.) zamanında da devam etmiştir. Ancak Romalı Kumandan Titus'un MS 70 yılında şehri kuşatması sırasında şehirle birlikte mabet de yanmıştır. 135 yılında Roma İmparatoru Hadrien zamanında şehrin harabeleri üzerinde *Colonia Aelia Capitolina* adıyla yeni bir putperest şehir kurulmuş; mabedin bulunduğu yere *Jupiter Capitolina*, ileride *Kutsal Kabir (Merkad-i İsa) Kilisesi*'nin inşa edileceği yere de *Afrodite* tapınakları yapılmıştır. Ayrıca, Yahudilerin şehre girmesi de yasaklanmış ve girmeye kalkışacak olanlara ölüm cezası getirilmiştir. Roma İmparatoru Konstantinos zamanında bu yasak kaldırılmıştır. Konstantinos'un annesi Helena tarafından 326 yılında Zeytindağı'nda bir kilise ve

¹ Filistin, *Kutsal Topraklara Hoş Geldiniz*, Filistin Rehberi. State of Palestine-TİKA-Palestine Ministry of Tourism & Antiquities ortak yayını, s. 3.

² Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, 2002, s. 323-324. Ayrıca bk. *Millî Eğitim Bakanlığı İslam*

Ansiklopedisi (İA), F. Buhl, "Kudüs", C. 6, İstanbul, 1977, s. 952-953; *Ana Britannica Genel kültür Ansiklopedisi (AB)*, "Kudüs", C. 19, s. 419.

³ Harman, "Kudüs", s. 325. Ayrıca bk. Ahmed Güç, "Yahudilik: V. Mâbed ve İbadet", *DİA*, C. 43, 2013, s. 208; AB, "Kudüs".

daha sonra da 333-335 yılları arasında Hz. İsa'nın (a.s.) çarmıha gerildiği kabul edilen yerde İmparatorun emriyle Merkad-i İsa (Anastasis) Kilisesi inşa edilmiştir.¹

Kudüs Bizans'ın hakimiyetinde iken 614 yılında Sasanîlerin işgaline uğramış ve 629 yılında İmparator Herakleios tarafından geri alınmıştır. Bizans'ın, 636 yılında Müslümanlarla yapılan Yermük savaşını kaybetmesi üzerine kuşatılan şehir; can ve mal güvenliği ile dini hürriyetlerin garanti altına alınması hususunda şehir halkı ile yürütülen müzakareler neticesinde 638 yılında Patrik Sophronios tarafından II. Halife Hz. Ömer'e (r.a.) teslim edilmiştir.² Böylece Kudüs'te Müslümanların hakim olduğu yeni bir devir başlamıştır. Yahudi ve Hristiyanların dinlerine saygı gösterildiği bu devir 461 yıl devam ettikten sonra 1099 senesinde Haçlıların şehri ele geçirmesiyle birlikte sona ermiştir. Şehrin ele geçirilmesinden hemen sonra buradaki bütün Müslümanlar ve onlara yardım ettikleri gerekçesiyle Yahudiler katliama uğramış; Kutsal Kabir Kilisesi'nde Doğu kilisesinin geleneklerine göre ibadet eden bütün papazlar aforoz edilmiştir.³ 1187 yılında yapılan Hattin savaşı sonrasında Eyyubî Hükümdarı Selahaddin-i Eyyubî şehri Haçlılardan geri almıştır. Böylece 88 yıl devam eden Haçlı hakimiyeti son bulmuştur. Bundan sonra ise Kudüs'te 1917 yılına kadar 730 yıl boyunca çeşitli Müslüman devletler hükümran olmuştur. Bu dönemin son

401 yılı, şehri 1516 yılında⁴ Memlûklerden alan Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında geçmiştir.

Kudüs Hz. İbrahim'den (a.s.) itibaren pek çok peygamberin yaşadığı mukaddes sayılan bir bölgede bulunması, Hz. Süleyman'ın (a.s.) inşa ettiği Beytülmakdis'e mekân ve İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerin mücadele alanı olması bakımlarından semavî dinlerce önemli kabul edilmiştir.⁵ Ayrıca Yahudiler açısından burası hac ve kurban ibadetlerinin ifası için gelinmesi gerekli bir yer ve Tanrı tarafından seçildiğine inanılan bir şehir olmasından dolayı kutsal kabul edilir. Hristiyanlık bakımından ise İnciller'de Hz. İsa'nın (a.s.) Galile bölgesindeki tebliğ faaliyetinden sonra gittiği, mabedi temizlediği ve dünya hayatının sona erdiği yer olarak zikredilmesinden dolayı kutsaldır.⁶ Müslümanlar için de Kâbe'den önceki ilk kible olan ve Kur'an-ı Kerim'de "çevresi Allah tarafından mübarek kılınmış yer"⁷ olarak vasıflandırılan Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu şehir olmasından ve buna bağlı olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) İsra mucizesinin son, Miraç mucizesinin başlangıç noktası olmasından dolayı mukaddestir. Bunlara ilave olarak semavî dinlerin mensuplarının sonraki devirlerde Kudüs ve çevresinde yaptıkları dini yapılar ile kutsal saydıkları diğer mekânlar da Kudüs'ün önemini arttırmıştır.

Defterlerin Neşir Amacı, İsimleri, Mahiyetleri ve Özellikleri

Kudüs'ün bu tarihi ve dinî ehemmiyetinden dolayı son zamanlarda Dünyanın gündemine gelmeye başlaması üzerine Kurumumuzun kanunen yapmakla yükümlü bulunduğu arşiv belgelerini neşir ve tanıtım görevinin, Kudüs meselesine ve Kudüs'ün dinî tarihine katkı sunularak yerine getirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bunun neticesi olarak da, şehri yüzyıllarca idare etmiş olan Osmanlı Devleti'nin arşivlerinde bulunan Kudüs ile ilgili dört defter

birbirleriyle karşılaştırmalı olarak yayımlanmış bulunmaktadır. Bu yayın aynı zamanda Kurumumuzun *karşılaştırmalı neşir* formatında yapmış olduğu ilk çalışma olma özelliğini de taşımaktadır.

Bu defterler, Kudüs'te Hristiyanlarca mukaddes kabul edilen yerlerle ilgili ferman kayıtlarını ihtiva etmekte olduğundan bunlardan en önemlisi olan Kutsal Kabir Kilisesi ile ilgili birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Kutsal Kabir Kilisesi:

Bu kilise yukarıda da belirtildiği üzere 333-335 yılları arasında Roma İmparatoru Konstantinos tarafından

yaptırılmıştır. IV. yüzyıldan itibaren Hristiyanlarca Hz. İsa'nın (a.s.) öldüğü, gömüldüğü ve dirildiği yer olarak kabul

¹ Harman, "Kudüs", s. 325; Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksa", *DİA*, C. 29, 2004, s. 269; Buhl, "Kudüs", s. 954. Ayrıca bk. AB, "Kutsal Kabir", C. 20, s. 52.

² Harman, "Kudüs", s. 325; Buhl, "Kudüs", s. 955; Casim Avcı, "Kudüs: Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", *DİA*, C. 26, 2002, s. 327.

³ Işın Demirkent, "Kudüs: Haçlılar Dönemi", *DİA*, C. 26, 2002, s. 330; Ayrıca bk. AB, "Haçlı seferleri", C. 14, s. 284; Buhl, "Kudüs", s. 959-960.

⁴ Kâmil Cemil el-Aseli, "Kudüs: Osmanlı Dönemi ve Sonrası" *DİA*, C. 26, 2002, s. 334;

⁵ Harman, "Kudüs", s. 327.

⁶ Harman, "Kudüs", s. 326. Ayrıca bk. Güç, "Yahudilik: V. Mâbed ve İbadet", s. 207-212.

⁷ Kur'an-ı Kerim, İsra Suresi 17/1.

edilmesinden dolayı büyük bir önem ve kutsiyet kazanmış ve en başta gelen hac mekânı olmuştur.¹ Kilise Batı dillerinde *Anastasis, Saint Sepulcre, Sancti Sepulchri, Holy Sepulcher, Holy Sepulchre, Holy Sepulchre, Resurrection*; Arapçada *Kumâme, Kıyâme*; Türkçede ise *Kamâme, Kutsal Kabir, Kutsal Mezar, Merkad-i İsa, Yeniden Diriliş* gibi isimlerle anılmaktadır.

Kilisenin ismi bazı istisnalar dışında tamamı harekesiz yazılmış olan Osmanlı Arşiv belgelerinde (قمامة) imlası ile *K/u/a/mâme*; son dönemdeki bilhassa taşradan gelen bazı yazılarda ise (قيامة) imlası ile *Kıyâme* şeklinde yazılmıştır. Bu istisnalardan ikisi yayınlamamızda esas alınan *A.DVNS.KLS.d. 9* numaralı defter ve onunla karşılaştırılarak yayımlanan *A.DVNS.KLS.d. 10* numaralı defterin üzerindeki etiketlerde bulunan harekeli yazılardır. Bunlardan biri *Kumâme* diğeri *Kamâme* şeklinde hareketlenmiştir. Bu bilgilerden hareketle kilisenin isminin Osmanlı döneminde *Kamâme* veya *Kumâme* olarak anıldığı ve ilgili defterlerin de aynı şekilde isimlendirildiği, son dönemde ise bu ismin *Kıyâme*ye dönüşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Arapça olan bu kelimenin sözlüklerde *kamâme* şeklinde değil daima *kumâme* şeklinde hareketlendiği görülmektedir. Kilise hakkında bilgi aktaran bazı yazılarda, çöplük manasına gelen bu kelimenin, kilisenin inşa edildiği yerin kilise inşa edilmeden önce şehrin çöplüğü olmasından dolayı Müslümanlar tarafından küçültme amacıyla kullanıldığı² ileri sürülmüştür. Ancak Kudüs Müslümanlar tarafından fethedildiğinde kilisenin inşasının üzerinden yaklaşık 300 yıl geçmiş olması ve defterlerdeki ferman kayıtlarının ilki olan Hz. Ömer mersûmunda kilisenin isminin (قمامة) imlası ile yazılmış bulunması, isimlendirmenin Müslümanlara ait olmayıp İslamiyetin zuhurundan çok önce gerçekleştiğini ve fetih esnasında kilisenin zaten bu isimle anılmakta olduğunu göstermektedir. Zira bu kilisenin Müslümanlarca daha sonra camiye çevrilmesi ihtimalini dikkate alarak namazını kilisenin dışında kılacak³ kadar hassasiyet gösteren Hz. Ömer'in, Patrik Sophronius'a, talebi üzerine verdiği mersûma onun beyan ettiğinin dışında veya benimsemediği bir ismi yazdırmayacağı aşikârdır.

Ayrıca güvenilir bazı sözlüklerde verilen bilgilerden *kumâme* kelimesinin sadece çöp, süprüntü manalarına gelmediği, başka manaları da bulunduğu ve Araplarda kişi adı olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Mütercim Asım tarafından Türkçeye tercüme edilen Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs'u'l-Muhît* isimli sözlüğünde bu kelime iki maddede ele alınmıştır: (الْقَمَامَةُ) *el-Kumâmet* maddesinde "*insan topluluğu*" ve "*süprüntü*" şeklinde; (قَمَامَةٌ) *Kumâmet* maddesinde ise; "*Bir Nasrâniye hatun ismidir ki Kuds-i Şerif'te bir kilise bina edip ve ismiyle müsemma oldu. Ve Vakkâs bin Kumâme bir şairdir. Ve Ebû Kumâme Cebele bin Muhammed muhaddistir.*" şeklinde mana verildiği görülmektedir.⁴

Yine muteber sözlüklerden Redhouse'un *Lexicon*'unda (قَمَامَة) maddesinde "*qumâme*" şeklinde okunarak "*süprüntü, insan topluluğu, Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'ni inşa eden Hristiyan kadının ismi, Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi*" şeklinde;⁵ yine onun Osmanlıca - Türkçe *Müntehabât*'ında harekeli olarak (قَمَامَة) "*Kumâme*" şeklinde okunarak "*insan cemaati*" manaları verildiği görülmektedir.⁶

Meninski'nin *Lexici* sözlüğünde de (قَمَامَة) maddesinde "*Kumâmet*" şeklinde okunarak; "*süprüntü, insan topluluğu, Kumâme Kilisesi: Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi*" diye mana verilmiştir.⁷

Bu bilgilerden hareketle; yani *Kumâme* kelimesinin hem Hz. Ömer'in mersûmunda bu şekilde geçtiği, hem bu kiliseyi yaptıran kadının adı olarak bilindiği, hem de Müslümanlar arasında kişi adı olarak kullanıldığı ve insan topluluğu anlamı da taşıdığı dikkate alındığında bu kelimenin küçültme amacıyla Müslümanlarca kasıtlı olarak kullanıldığı iddiasının zaman içerisinde oluşmuş bir algıyı ifade etmekle beraber gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

Yayınlamamızda bu kelime; hem Arapça sözlüklerde geçen aslı şekline, hem de yayımlanan defterlerin en kapsamlısı olduğu için yayında esas alınan *A.DVNS.KLS.d. 9* numaralı defterin üzerinde bulunan Osmanlıca yazılı etiketteki hareketlemeye uygun olarak *çeviri yazıda Kumâme* olarak çevrilmiştir. *Başlık ve özetlerde* bunun Türkçe karşılığı olan *Kutsal Kabir Kilisesi*, yayın isminde ise Osmanlı'nın son döneminde kullanılmaya başlanan *Kıyâme* ismi tercih edilmiştir.

¹ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık: V. Mâbed ve İbadet", *DİA*, C. 17, 1998, s. 351. Ayrıca bk. AB, "Kudüs Patrikliği", C. 19, s. 420 ve "Kutsal Kabir", C. 20, s. 52.

² "Guy L. Strange, *Palestina Under The Moslems, Beirut 1965 s. 202 vd.*"den naklen: Muammer Gül, "Müslümanların Kudüs'ü Fethi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: II, yıl: 2001, s. 49-50; Buhl, "Kudüs", s. 957.

³ Buhl, "Kudüs", s. 956.

⁴ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs'u'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûs'i'l-Muhît - Kâmûs'u'l-Muhît Tercümesi*, (Osmanlıcadan çeviren: Mustafa Koç, Eyyüp

Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yayını, C. VI, İstanbul: 2014, s. 5172.

⁵ Sir James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon, Shewing in English, The Significations of The Turkish Terms*, Lebanon: 1996, s. 1472.

⁶ James William Redhouse, *Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye, Ceride-i Havâdis Matbaası, İstanbul: 1269, s. 116.*

⁷ Francisci a Mesgnien Meninski, *Lexici Arabico - Persico - Turcici*, C. III, s. 1047.

Osmanlı bürokrasisinde, Tahrir Defterleri dışında ferman, berat, nâme-i hümayun vs.nin kaydedildiği Mühimme, Nâme-i Hümayun gibi muayyen defter ve sicillerin aynen istinsah edilmesi veya kısmen suretlerinin çıkarılması pek rastlanan bir durum değildir. Bu sebeple öncelikle birbirlerinin tamamen veya kısmen suretleri olan bu defterlerdeki kayıtların muhtevaları incelenerek bunların niçin tutuldukları ve ne amaçla istinsah edildiklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle defterlerin tamamında ortak olan ve başlarında kayıtlı bulunan, Reisülkütuba hitaben kaleme alınmış *buyuruldu* ile ne emredilmekte olduğuna ve *defter bilgi kaydında* bunlar hakkında hangi bilgilerin verildiğine bakmak gerekmektedir.

Üzerinde 15 Za. 1152 (13 Şubat 1740) tarihi bulunan söz konusu *buyuruldu* Reisülkütuba; "Kudüs'e ait işleri ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'ne müracaatta bulunan Rumların ellerindeki muhtelif tarihli belgelerin kayıtlarının çıkarılması emredilmektedir. Defter bilgi kaydında ise; "Rumların ellerindeki belgelerin eski tarihli olmasından dolayı, çıkan ferman gereğince bunların asıllarıyla karşılaştırılarak bir deftere kaydedildiği, bu defterin Divan-ı Hümayun Kalemî'nde muhafaza altına alındığı ve bir suretinin de yazılıp Rumlara verildiği" bilgisi yer almaktadır.

Rumların müracaatının ne amaçla yapıldığı sorusunun cevabı ise defterdeki bir komisyon raporunda¹; "Rumların, Sultan I. Mahmud zamanında Habeş ve Kıpti taifelerinin

yamaklıklar meselesinden dolayı Ermenilerle aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine bu müracaatı yaptıkları ve neticesinde kendilerine *evâst-ı Zilkade 1152 (9-18 Şubat 1740)* tarihli bir emr-i âlî² verildiği" şeklinde cevabını bulmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle Rumların Ermenilerle aralarında çıkan anlaşmazlıktan dolayı Osmanlı Devleti'ne müracaatta bulundukları, iddialarını ispat için bazı belgeler sundukları, bu belgelerin tarihlerinin eski olmasından dolayı devletteki kayıtlarının çıkarılmasında güçlüklerle karşılaşıldığı, neticede kendilerine *evâst-ı Zilkade 1152 (9-18 Şubat 1740)* tarihli bir ferman verildiği, ancak Rumların, ellerindeki eski tarihli belgelerin bir yere kaydedilmesini istemeleri üzerine bunların bir deftere kaydedildiği, bu defterin Divan-ı Hümayun Kalemî'nde muhafaza altına alındığı ve bir suretinin de Rumlara verildiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak; yayımlanan bu defterlerden ikisinin Rumların Kudüs'le ilgili işlerine dair ellerinde bulunan belgelerin, istekleri üzerine kaydedildiği defterler oldukları ortaya çıkmaktadır.

Hem bu defterleri tanımak ve tanıtmak hem de hangisinin Divan-ı Hümayun Kalemî'nde muhafaza altına alınan, hangisinin onun sureti olduğu ve diğerlerinin ne amaçla istinsah edildikleri sorularının cevabını bulmak için bu defterlerin fiziksel özellikleri ile kayıtlarının tarih, hat, mürekkep, tezhip vb. açılardan birbirleriyle mukayeseli olarak incelenmeleri neticesinde tespit edilebilen hususlar şunlardır:³

1- T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi envanterinde Divan-ı Hümayun Kilise Defterleri fonunda A.DVNS.KLS.d. 10 kimlik bilgisiyle kayıtlı olan defter:

19,3 x 43,6 x 1,6 cm. ölçülerinde, bordo deri ciltli; cildi, sayfaları, yazıları sağlam ve muntazamdır. Bir dış kabı bulunmaktadır.

Defterin ve dış kabının üzerlerinde Osmanlıca alfabe ile harekeli olarak: "Kamâme Defteri, min-evâhiri Rebîlevvel sene-i hicret 15, ilâ-evâili Cumâdelâhir sene 1099" yazılı birer adet etiket mevcuttur. Dış kap üzerinde yeni Türk alfabesi ile: "Kilise Defteri No. 10" yazılı ayrıca bir adet etiket daha bulunmaktadır.

Sayfa esasına göre 1'den 94'e kadar numaralandırılmış, 20'si yazılı 94 sayfadan müteşekkildir. Numarasız sayfa bulunmamaktadır. 1, 3 ve 4 numaralı sayfalar ile 15-28 ve 38-94 numaralar arasındaki sayfalar boştur.

Hız. Ömer mersûmunun bulunduğu 5 numaralı sayfa müzehhep kenarlık ile çevrilmiş ve kendi içinde de farklı noktalardan yine müzehhep kenarlıklarla bölünmüştür. Defterde müzehhep kenarlıklı başka sayfa bulunmamaktadır.

Kayıtların asıllarından deftere aktarımında tarih sırasına riayet edilmekle beraber 1068 (1657) tarihli fermanın sonra 14 sayfa boş bırakılıp 1047 (1637) tarihine geri dönülerek kayda devam edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen ve 2. sayfada bulunan *buyuruldu* metninin –diğer defterlerin aksine– üstüne "sahh" ve altına "buyuruldu" klîşesi keşide edilmiştir. Sayfanın alt ucuna, *buyuruldu*dan ayrı bir biçimde, siyakat hattı ile 15 Za. sene 1152 (13 Şubat 1740) tarihi yazılmıştır.

¹ Bk. yayımlanan bu defter (A.DVNS.KLS.d. 9), s. 185; çeviri yazıda 109 [172-1] numaralı kayıt.

² Söz konusu emr-i âlî kaydı için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d. 147, hk. no. 282.

³ Defterler, kimlik bilgilerindeki numara sırasına göre değil, istinsah tarihleri hakkında varılan kanaate göre sıralanmıştır.

Buyuruldunun yazılı olduğu varak ile sonraki varaklar arasında ebat, kenar kesimi ve forma irtibatı bakımından uyumsuzluk bulunmaktadır. Ayrıca *buyuruldu* metninin satır başlarındaki kelimelerin başlangıç bölümleri de eksiktir. Bunun sebebini anlamak için bu kısımlar üzerinde yapılan inceleme neticesinde; bu varakın defterin formlarını teşkil eden varaklardan olmayıp deftere sonradan yapıştırıldığı ve yapıştırıldıktan sonra eninin defterdeki diğer varakların eni ile uyumlu hâle getirilmesi için boydan boya kesildiği, bu işlem sırasında satır başlarındaki kelimelerin bazı harflerinin de kesilerek metinde eksiklik meydana geldiği anlaşılmıştır. Bütün bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde; bu varaktaki *buyuruldu* metninin suret değil *buyuruldunun* aslı olduğu kanaatine varılmıştır..

Ayrıca; *buyurulduların* genel olarak tezhipsiz olduğu göz önüne alındığında, diğer üç defterdeki *buyuruldu* kayıtlarının tezhipli sayfaya yazılmış olmasına karşın buradaki *buyuruldunun* tezhipsiz olması da, bu belgenin asıl *buyuruldu* olduğunu göstermektedir.

Buyuruldu üzerindeki tarihin *buyuruldu* gibi divanî hat ile değil de siyakat hattı ile ve ayrıık biçimde yazılmış olmasının sebebini anlamak için aynı döneme ait *buyuruldular* arasında mukayese yapmak üzere Osmanlı Arşivindeki diğer belgeler taranmıştır. Bunun neticesinde rastlanan 10 N. 1152 (11 Aralık 1739) tarihli bir *buyurulduda*¹ "*Ermeniler ve Rumlar arasında Kudüs meselesinden dolayı çıkan anlaşmazlıkla ilgili olarak Piskopos Kalemî'nden kayıtların çıkarılmasının*" istendiği ve tarihin varakın ön yüzüne değil arka yüzüne siyakat hattı ile yazılmış olduğu görülmüştür. Buradan hareketle; *buyuruldunun* üzerindeki 10 N. 1152 (11 Aralık 1739) tarihinin, *buyuruldu* Piskopos Kalemî'ne ulaştığında kaleme geliş tarihi olarak yazıldığı, aynı şekilde 10 numaralı defterin başındaki bu *buyuruldunun* da kayıtların çıkarılması için Piskopos Kalemî'ne gönderildiği ve 15 Za. sene 1152 (13 Şubat 1740)

tarihinin de *buyuruldunun* kaleme geliş tarihi olarak yazıldığı değerlendirilmiştir.

Diğer defterlerde mevcut olan *defter bilgi kaydı* bu defterde mevcut değildir.

Mürekkebin rengi ve kelimelerin üzerindeki rik parçacıklarından; fermanların yazıldıkları yerin ifade edildiği *ma-hall-i tahrîr* bölümlerinin, 1068 (1657) tarihli ferman ve ondan sonra gelen diğer kayıtlara, bunların deftere yazılmaları sırasında değil daha sonra ilave edildikleri anlaşılmaktadır. Bu ilavelerin muhtemelen kayıtların yazımı bitip asıllarıyla karşılaştırılmaları neticesinde eksik istinsah edildiklerinin farkedilmesi üzerine yapıldığı değerlendirilmiştir.

Fermanların Arapça formüle edilmiş tarihlerinin yıl karşılıkları "*sene*" kelimesi ile birlikte kayıtların altına ayrıca rakamla da yazılmıştır. Mürekkep rengindeki farklılık, bunların ilk istinsahtan daha sonraki bir tarihte yazıldığını göstermektedir. Bu ilave işleminin de kayıtların hatasız ve daha kolay takip edilebilmelerini temin için yapıldığı değerlendirilmiştir. Ancak sonunda rakamla yazılmış tarih bulunmayan Hz. Ömer mersûmu ile sonundaki rakamla yazılı tarihi, kayıtlarla eşzamanlı olarak yazılmış olan Fatih Sultan Mehmed'in fermanı bunun iki istisnasıdır.

Defterde tamamına yakını divanî, çok az bir kısmı nesih hattı ile yazılmış 15 - 1099 (636 - 1688) tarih aralığına ait 13 kayıt mevcuttur. Bunlar yazıldıkları hat çeşidi, yazı üslubu, mürekkebin rengi, kullanılan kalemin kalınlığı vb. bakımlardan incelendiğinde yukarıda sözü edilen *buyuruldu* hariç, diğer kayıtların aynı zamanda ve aynı kâtip tarafından kaleme alındığı değerlendirilmiştir. Defterin tanzim tarihinin ise; söz konusu *buyuruldunun* üzerinde yazılı olan 15 Za. 1152 (13 Şubat 1740) tarihi ile Rumlara verilen fermanın tarihi olan *evast-ı* (11-20) Zilkade 1152 (9-18 Şubat 1740) tarihi arasında bir tarih yani 15-20 Zilkade 1152 (13-18 Şubat 1740) olduğu kanaatine varılmıştır.

2- T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi envanterinde *Divan-ı Hümayun Kilise Defterleri* fonunda A.DVNS.KLS.d. 8 kimlik bilgisiyle kayıtlı olan defter:

17,5 x 42,00 x 1,00 cm. ölçülerinde, bordo deri ciltli; yer yer yıpranmış olsa da cildi, sayfaları, yazıları sağlam ve muntazam, bazı sayfaları şirazeden ayrıktır. Dış kabı bulunmaktadır.

Üzerinde, biri Osmanlıca alfabe ile harekesiz olarak: "*K/u/a/mâme Defteri, min-evâsıtı Şevvâl sene 860, ilâ-evâhiri*

Rebiilevvel sene 1171, Numara: 15", diğeri yeni Türk alfabesi ile: "*Kilise Defteri. No. 8*" yazılı iki adet etiket bulunmaktadır.

Baştaki biri numarasız, diğerleri sayfa esasına göre 1'den 41'e kadar numaralandırılmış, toplam 42 sayfadan meydana gelmektedir. Numaralı sayfaların 28'i yazılıdır. 3. ve 4. sayfalar ile 15-21 ve 36-39 numaralar arasındaki sayfalar boştur.

¹ Bk. BOA, AE.SMHD.I. 148/11065.

1., 2. ve 5. sayfalar müzehhep kenarlık ile çevrilmiştir. Bu sayfalar da kendi içlerinde farklı noktalardan yine müzehhep kenarlıklarla bölünmüştür. Diğer sayfalarda müzehhep kenarlık bulunmamaktadır.

1068 (1657) tarihli fermanın sonra 7 sayfa boş bırakılıp 1047 (1637) tarihine geri dönülerek kayda devam edilmiştir.

1. sayfanın bölünmüş olan ilk kısmında kayıtlı bulunan söz konusu *buyuruldu* metninin üstüne "*sahh*", altına "*buyuruldu*" klişesi ve tarih yazılmamıştır. Bunun yerine sayfanın alt sol ucuna ve kenarlığın dışına, *buyurulduya* ait olmak üzere, siyakat hattı ile 15 Za. sene 1152 (13 Şubat 1740) tarihi yazılmıştır. Ancak ay rumuzu yazılırken *Zilkade* rumuzunda kullanılan "*zel*" harfinin, gözünün kapatılmamasından dolayı "*re*" harfi olarak da okunmaya müsait bir şekilde yazıldığı anlaşılmıştır. Sayfanın bölünmüş olan ikinci kısmında mürekkebi solmuş vaziyette Yunan alfabesi ile yazılmış "*Κατάλογος Φερμάνι* (= *Katálogos Fermáni* = *Fermanlar Kataloğu*)"¹ ifadesi mevcuttur.

2. sayfanın bölünmüş olan birinci kısmında, söz konusu *defter bilgi kaydı* bulunmaktadır. Yazı üslubu defterdeki diğer kayıtlardan farklı olan bu kaydın üzerinde yaklaşık üç satırlık boşluk bulunmaktadır. Onun üzerinde de defterin mahiyetini ve "*sahh*" keşide edileceğini ifade eden tek satırlık bir cümle yer almaktadır. Söz konusu boşluğa ise mürekkep rengi bu kayıttan farklı ve üzerinde bazı rik parçacıklarının mevcut olduğu müşahade edilen "*sahh*" keşide edilmiştir.² Bu bilgilerden hareketle defterin suret olarak tanzim ve istinsahı tamamlandıktan sonra sahih olduğunun tasdiki için "*sahh*" keşide edilmek üzere üst makama arz edildiği ve son işlem olarak buradaki kaydın üzerine "*sahh*" keşide edildiği; yani defter başka bir defterin sureti olsa da *defter bilgi kaydı* ile üzerindeki "*sahh*"ın *suret* olmayıp *asıl* olduğu değerlendirilmiştir. Sayfanın bölünmüş olan ikinci kısmı ise boştur.

Ferman kayıtlarının, fermanın yazıldığı yerin ifade edildiği *mahall-i tahrir* bölümlerinde eksiklik bulunmamaktadır. Mürekkebin renginden bunların tamamının deftere, kayıtlı aynı zamanında yazıldıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca defterin 41. sayfasında Rum Patriği adına kaleme alındığı izlenimi veren ifadelerin yer aldığı bir arzuhalde alınmış dört satırlık bir kayıt ile 40. sayfaya yapıştırılmış vaziyette, üzerinde; "*Divan-ı Hümayun'dan Kudüs Kadısına hitaben -söz konusu arzuhalde geçen ifadelere benzer ifadeler taşıyan- evâhir-i B. 1223 (12-21 Eylül 1808) tarihli, tecdiden bir ferman çıkarıldığına*" dair bir metnin yazılı olduğu şukka mevcuttur.

Çeviri yazı ile yapılan karşılaştırmada bu şukkada söz konusu edilen yenilenerek çıkarılan fermanın, *çeviri yazıda* 27 [47-1] numaralı Sultan III. Selim'in 1-10 Receb 1218 (17-26 Ekim 1803) tarihli fermanının yenilenmesine dair Sultan II. Mahmud tarafından çıkarılan ferman olduğu anlaşılmıştır.

Fatih Sultan Mehmed fermanının Arapça formüle edilmiş tarihinin yıl kısmı sene kelimesi ile birlikte kaydın altına ayrıca "*sene 862*" şeklinde rakamla da yazılmıştır. Mürekkebin renginden hareketle bu tarihin deftere, ferman metniyle aynı zamanda yazıldığı değerlendirilmiştir. Daha sonra bu tarihteki "*2*" rakamının silinip onun yerine sıfır rakamının karşılığı olan "*nokta*" konularak 860'a çevrildiği ve defterin üzerindeki etikete de kayıt başlangıç tarihi olarak 860 yazıldığı görülmüştür. Bu fermanın dışında altında ayrıca rakamla yazılmış tarih bulunan bir diğer kayıt ise 33., 34. ve 35. sayfalarda kayıtlı olan 1171 (*Arahk* 1757) tarihli fermanıdır. Onun da fermanın "*buyurdum ki*"den sonraki kısımları ve Arapça tarih bölümü yazılmaksızın doğrudan tarih bölümüne geçilerek deftere kaydedilmesinden dolayı, yani sonradan değil kaydın bir parçası olarak rakamla yazıldığı anlaşılmıştır.

Defterde; tamamına yakını divanı, çok az bir kısmı nesih hattı ile yazılmış 15 - 1223 (636 - 1808) tarih aralığına ait 18 kayıt mevcuttur. Bunlar, yazıldıkları hat çeşidi, yazı üslubu, mürekkebin rengi, kullanılan kalemin kalınlığı gibi ayrıntılar dikkate alınarak incelendiğinde *defter bilgi kaydı*, Hz. Ömer mersümü, 1170 (*Ağustos* 1757) ve 1171 (*Arahk* 1757) tarihli iki ferman, 40. sayfadaki şukka ve 41. sayfadaki arzuhal parçası dışındaki diğer kayıtların aynı kâtip tarafından; *defter bilgi kaydı* ve Hz. Ömer mersümünün aynı tarihte başka kâtipler tarafından; 1170 (*Ağustos* 1757) ve 1171 (*Arahk* 1757) tarihli fermanların, taşıdıkları tarihlerde (*evahir-i Za. 1170 (7-16 Ağustos 1757) ve evahir-i Ra. 1171 (3-12 Aralık 1757)*) 5 ay ara ile farklı kâtipler tarafından; 40 numaralı şukkanın da yine taşıdığı tarihte başka bir kâtip tarafından; 41. sayfadaki arzuhal parçasının ise Divan kâtibi olmayan acemi birisi tarafından kaleme alındığı değerlendirilmiştir. Defterin -1099 (1688) tarihli *fermana kadar olan kısmı itibarıyla*- ilk tanzim ve istinsah tarihinin ise; söz konusu *buyuruldunun* üzerinde yazılı olan 15 Za. 1152 (13 Şubat 1740) tarihi ile Rumlara verilen fermanın tarihi olan *evast-ı (11-20) Zilkade 1152 (9-18 Şubat 1740)* tarihi arasında bir tarih yani 15-20 Zilkade 1152 (13-18 Şubat 1740) olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca aşağıdaki 3. maddede ayrıntılı olarak açıklandığı üzere yapılan karşılaştırmalar neticesinde 1171 (*Arahk* 1757) tarihli fermanın da A.DVNS.KLS.d. 9 numaralı defterden istinsah edildiği anlaşılmıştır.

¹ Bu iki kelime Osmanlı ve Bizans tarihleri ile Yunan dili konularında uzman olan Prof. Dr. Levent Kayapınar tarafından okunup Türkçeye tercüme edilmiştir.

² "*Sahh*", aslı olan "*sahihdir*" (Bk. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, "Sah İşareti", Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 296) kelimesi yazılarak çekilmiştir. Ayrıca, örnek belge için bk. BOA, A.DVNS.NŞT.d. 16, s. 6.

3- T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi envanterinde *Divan-ı Hümayun Kilise Defterleri* fonunda A.DVNS.KLS.d. 9 kimlik bilgisiyle kayıtlı olan defter:

14,3 x 38,7 x 1,9 cm. ölçülerinde, bordo deri ciltli; yer yer yıpranmış olsa da cildi, sayfaları, yazıları sağlam ve muntazam, bazı sayfaları şirazeden ayrıktır.

Üzerinde Osmanlıca alfabe ile harekeli olarak "*Kumâme Defteri, min-evâili şehri Şevvâl sene 862, ilâ-evâ() sene () No: 9¹*" yazılı bir adet etiket bulunmaktadır. Dış kabında etiket bulunmamaktadır.

Baştaki üçü numarasız, biri "*168 (M.)*" şeklinde mükerrer numaralı olmak üzere, sayfa esasına göre 1'den 200'e kadar numaralandırılmış, toplam 204 sayfa ile 82. sayfaya iliştilmiş *82/1 ve 82/2* numaralı iki adet şukkadın müteşekkildir. Numaralı sayfaların tamamı yazılıdır.

Müzehhep kenarlıklı sayfa bulunmamaktadır.

Diğer defterlerde olduğu gibi bunda da *1068 (1657)* tarihli fermanın sonra *1047 (1637)* tarihine geri dönülerek kayda devam edilmiştir.

Diğer defterlerden farklı olarak bu defterin tanziminden sonraki tarihlerde, bu kayıtlardan herhangi birisi ile ilgili yapılmış yeni bir işlem, kaydın üzerine veya kenarına şerh şeklinde ayrıca yazılmıştır.

1. ve 2. sayfalarda diğer defterlerle ortak olmayan, tarihleri ve yazı üslupları başka bir devre ait olan iki kayıt mevcuttur. Diğer defterlerle ortak olan kayıtlar ise 3. sayfadan itibaren başlamakta ve 29. sayfanın ortasında sona ermektedir. Buradan itibaren yazılan kayıtlar sadece bu defterde bulunmaktadır. Bu durum defterin ilk tanzimi sırasında 1. ve 2. sayfaların boş bırakıldığını, bu iki kaydın ise buraya daha sonra yazıldığını göstermektedir.

Bu iki kaydın buraya niçin yazıldıklarını tespit etmek için bunların yazı üslubu, tarihi, konusu ve *çeviri yazı*da *1 [1-1]* numarada yer alan şerhler dikkate alınarak defterin geneli incelenmiştir. Bunun neticesinde; bunların her ikisinin de aynı yazı çeşidi ile yazıldığı, birincisinin tarihi olan *1022 (1613)* ile ikincisinin tarihi olan *1257 (1842)* arasında 235 yıl fark olmasına rağmen yazı üsluplarının aynı olduğu görülmüştür. İlk kaydın üzerindeki şerhlerden bunun bu sayfaya *1251 (1835)* tarihli bir fermanın gereği olarak yani *1251* yılında kaydedildiği, daha sonra çıkan bir emir gereğince iptal edildiği ve iptali belirtmek için de üzerine *terkin* çizgisi çekildiği anlaşılmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise; *1 [1-1]* numaralı ferman kaydının, gerek konu, gerek yazı üslubu

bakımından defterdeki *1251* tarihli kayıtların bulunduğu 94. sayfanın ikinci kaydı ile uyumlu ve ilgili bulunmasıdır. Zira *çeviri yazı*da *49 [94-2]* olarak numaralandırılmış olan söz konusu kaydın konusu *1 [1-1]* numaradaki fermanın yenilenmesine dairdir. Buradan hareketle; yenilemede esas alınan eski tarihli fermanın, yenilenen fermanın hemen üstüne kaydedilmek yerine tarihinin eski olmasından dolayı defterin baş tarafına yazılması münasip görüldüğü için 1. sayfaya kaydedildiği değerlendirilmiştir. Defterin ilerleyen bölümlerinde söz konusu yenilenen fermanın, muhtevaları biraz daha genişçe yazılmış olan birkaç benzerine daha rastlanmıştır. Bunların tamamı, eski tarihli (*1 [1-1]* numaradaki) ferman gibi iptal edilmiştir. *Çeviri yazı*daki *58 [105-1]* numaralı kayıttan bu iptallerin, tespit edilen bir usulsüzlükten kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Defterin fiziksel incelemesi sırasında dikkat çeken bir başka husus da varaklar arasındaki kalınlık farklılığıdır. Şöyle ki; defterin 95. ve öncesi sayfalarının bulunduğu varaklar 96. ve 97. sayfaların bulunduğu varaktan daha kalın, bu varak da 98. ve sonrası sayfaların bulunduğu varaklardan daha kalındır. Bu noktadan hareketle; 98-198 numara aralığındaki formaların defterin arka kapak ebru kâğıdından önceki iç varak ile 97. ve öncesi sayfaların bulunduğu varakların oluşturduğu formalar arasına sonradan ilave edildiği kanaatine varılmıştır. Bu ilavenin de *1251* tarihine gelindiğinde defterde kayıt yapılacak sayfa kalmaması üzerine, yeni bir defter açmak yerine, aynı konudaki kayıtlara kolay erişimi sağlamak amacıyla, bu deftere boş forma ilave edilmesinin daha münasip görülmesinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

*Çeviri yazı*da *2 [1-2]* numaralı *Zilhicce 1257 (Ocak-Şubat 1842)* tarihli ikinci kaydın ise; 94. sayfadaki kayıtlarla yazı üslubu bakımından uyumlu olmakla beraber tarih ve konu bakımından farklı olduğu, bu bakımlardan uyumlu bulunduğu kayıtların yer aldığı sayfanın 128. sayfa, kaydın ise *çeviri yazı*daki *76 [128-2]* numaralı kayıt olduğu anlaşılmıştır. *2 [1-2]* numaralı kaydın bu sayfa yerine baş tarafa yazılmasının ise konusunun öneminden dolayı arandığında kolayca bulunabilmesini sağlamak maksadına yönelik olduğu değerlendirilmiştir.

3. sayfada bulunan *buyuruldu* metninin üstüne "*sahh*", altına "*buyuruldu*" klişesi ve tarih yazılmamıştır. Bunun yerine *buyuruldu*nun altına, bu kayda ait olmak üzere ve asıl *buyuruldu* belgesinin üzerinde bulunan *15 Za. 1152* tarihine

¹ "No: 9" bölümü yeni Türk alfabesi ile yazılmıştır.

aykırı olarak 15 Ra. sene 1152 tarihi yazılmıştır. Buradaki tarihin, mürekkebin rengi ve üzerindeki rik parçacıklarından hareketle daha sonra buraya kaydedildiği, ay farklılığının ise bu defterin istinsah edildiği 8 numaralı defterde yer alan *buyuruldunun* üzerindeki siyakat hattı ile yazılmış tarihin ay rumuzunda bulunan ve "re" harfi olarak da okunmaya müsait bir şekilde yazılmış olan "ze" harfinin "re" harfi olarak okunup aktarılmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır.

4. sayfadaki *defter bilgi kaydının* üzerine "sahh" keşide edilmiştir.¹ Ancak bunun asıl değil kendisinden istinsahta bulunulan yerdeki asıl "sahh"ın sureti olduğu değerlendirilmiştir.

Diğer defterlerle ortak olan fermanların Arapça formüle edilmiş tarihlerinin gün, ay, yıl veya sadece yıl karşılıkları, "sene" kelimesi ile birlikte kayıtların altına ayrıca rakamla da yazılmıştır. Bunların, mürekkep renginden hareketle defterin ilk istinsah zamanından sonra yazıldığı anlaşılmış ve kayıtların hatasız ve daha kolay takip edilebilmelerini temin için ilave edildikleri değerlendirilmiştir. Sonunda rakamla yazılmış tarih bulunmayan Hz. Ömer mersûmu ve sonundaki rakamla yazılmış tarihi fermanla aynı zamanda kaydedildiği mürekkebin renginden anlaşılan Fatih Sultan Mehmed fermanı bunun iki istisnasıdır.

Fatih Sultan Mehmed fermanının dışında, altında ayrıca rakamla yazılmış tarih bulunan bir diğer kayıt ise 25, 26, 27, 28 ve 29 numaralı sayfalarda yazılı olan 1171 (Arahk 1757) tarihli ferman kayıdır. Bunun da fermanın "buyurdum ki"-den sonraki kısımları ve Arapça tarih bölümü yazılmaksızın doğrudan tarih bölümüne geçilerek deftere kaydedilmesinden dolayı, yani sonradan değil fermanın bir parçası olarak rakamla yazıldığı anlaşılmaktadır.

Defterin dördüncü, beşinci ve altıncı kayıtları üzerinde, defterin tanziminden sonraki bir tarihte kırmızı mürekkepli kalemle bazı tashihler yapılmıştır. Bunların yapılma zamanını tespit etmek için, üzerinde tashih yapılan kelimeler ile diğer defterlerdeki mukabilleri olan kelimeler arasında

karşılaştırma yapılmıştır. Bunun neticesinde; bu kelimelerin diğer defterlerdeki mukabilleri olan kelimeler ile uyumlu olmalarına karşın tashih edilmiş şekillerinin uyumlu olmadığı görülmüştür. Söz konusu tashihlerin, defterin istinsahı sırasında değil daha başka bir zamanda, muhtemelen bir araştırma için bu defterdeki kayıtlara müracaat edildiğinde yapıldığı değerlendirilmiştir.

Defterde; çoğu divanî, bir kısmı rik'a, az bir kısmı da ne-sih hattı ile yazılmış 15 - 1331 (636 - 1913) tarih aralığına ait *-çeviri yazıda kayıtlara verilen numaralar itibarıyla-* 112 kayıt mevcuttur. Bunlar yazıldıkları hat çeşidi, yazı üslubu, mürekkebin rengi, kullanılan kalemin kalınlığı gibi ayrıntılar dikkate alınarak incelenmiştir. Bunun neticesinde defterin 3. sayfasından başlayıp 1170 (7-16 Ağustos 1757) tarihli ferman kaydının son bulduğu 25. sayfanın ortasına kadar olan kısmının topluca bir defterden aynı zamanda ve aynı kâtip tarafından istinsah kaleme alındığı; 25. sayfanın ortasından başlayıp 29. sayfanın ortasında sona eren 1171 (Arahk 1757) tarihli fermanın ise kaydın kenarındaki şerhte belirtildiği üzere 1171 (1757 - 1758) yılına ait Mühimme defterinden² muhtemelen aynı kâtip tarafından istinsah edildiği ve bu şerhin de daha sonra yazıldığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle defterin ilk tanzim ve istinsah tarihinin söz konusu fermanın tarihi olan *evâhir-i Zilkade 1170 (7-16 Ağustos 1757)* olduğu değerlendirilmiştir. Söz konusu Mühimme defteri üzerinde yapılan inceleme neticesinde ise; 1171 (Arahk 1757) tarihli ferman kaydının deftere nakledilirken sonundaki "buyurdum ki" kelimesinin Mühimme defterinde mevcut olmadığı hâlde fazladan yazıldığı, fermanın A.DVNS.KLS.d. 8 numaralı defterdeki mukabilinin de aynı şekilde bu kelime ziyade edilerek yazıldığı görülmüştür. Bu ayrıntı, söz konusu 1171 (Arahk 1757) tarihli fermanın 8 numaralı deftere bu (A.DVNS.KLS.d. 9) defterden istinsah edildiğini göstermektedir. Diğerlerinde mevcut olmayıp sadece bu defterde bulunan 1. ve 2. sayfalardaki kayıtlar ile 29. sayfanın ortasından sonraki kayıtların her birinin hat tarz ve üsluplarının birbirlerinden farklı oluşu, bunların deftere topluca değil, üzerlerinde yazılı olan tarihlerde kaydedildiklerini ortaya koymaktadır.

4- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi envanterinde defter fonunda TS.MA.d. 7016 kimlik bilgisiyle kayıtlı olan defter:

17,5 x 41,5 cm. ölçülerinde, bordo deri ciltli; cildi, sayfaları, yazıları sağlam ve muntazamdır.

Üzerinde etiket mevcut değildir. Ancak vr. 2a'da, temel-lük kaydı olarak, üzerine Sultan I. Abdülhamid'in "Abdül-

hamîd Hân bin Ahmed el-muzaffer dâimâ, [1]187" yazılı tuğrası hakkedilmiş mühür basılıdır.

Varak esasına göre 1'den 22'ye kadar numaralandırılmış, 24'ü yazılı toplam 44 sayfadan müteşekkildir. Vr. 1a, 1b,

¹ A.DVNS.KLS.d. 8 numaralı defterde olduğu gibi burada da "sahh", aslı olan "sahihdir" kelimesi yazılarak çekilmiştir.

² Bk. BOA, A.DVNS.MHM.d. 159, hk. no. 112.

3b, 4a, 5a ile vr. 9a ve vr. 16a,b-22a,b numaralar arasındaki varaklar boştur. Boş ve dolu bütün sayfalar müzehhep kenarlıkla çevrilmiş ve bunlardan bazıları kendi içlerinde yine müzehhep kenarlıklarla bölünmüştür.

Diğer defterlerde olduğu gibi burada da 1068 (1657) tarihli fermanndan sonra 1047 (1637) tarihine geri dönülerek kayda devam edilmiştir.

Hız. Ömer mersûmu hariç olmak üzere kayıtların baş taraflarındaki açıklama cümlelerinin yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Vr. 2b'de yazılı olan söz konusu *buyuruldu* metninin üstüne "*sahh*" ve altına "*buyuruldu*" klişesi keşide edilmemiş, tarih yazılmamıştır.

Aynı şekilde vr. 3a'daki *defter bilgi kaydına* da "*sahh*" keşide edilmemiştir.

Fermanların Arapça formüle edilmiş tarihlerinin gün, ay ve yıl karşılıkları kayıtların altına ayrıca rakamla da

yazılmıştır. Mürekkebin renginden bunların defterin ilk istinsah zamanında kaydın bir parçası olarak deftere yazıldıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere bu rakam tarihler *A.DVNS.KLS.d. 8* numaralı defterde –*iki kayıt dışındadır*– hiç yer almamakta, 9 ve 10 numaralı defterlerde ise ilk istinsahtan sonraki bir zamanda kaydedilmiş bulunmaktadır.

Defterde; tamamına yakını divanî, çok az bir kısmı nesih hattı ile yazılmış 15 - 1171 (636 - 1757) tarih aralığına ait 16 kayıt mevcuttur. Bunlar yazıldıkları hat çeşidi, yazı üslubu, mürekkebin rengi, kullanılan kalemin kalınlığı, padişah mührünün mevcudiyeti gibi ayrıntılar dikkate alınarak incelendiğinde; defterin tanzim ve istinsah tarihinin Sultan I. Abdülhamid'in tahta geçtiği 8 *Zilkade* 1187 (21 Ocak 1774) tarihi ile onun tarafından Rumlara verilen fermanın tarihi olan *evâhir-i Ramazan* 1188 (25 Kasım - 4 Aralık 1774) tarihi arasındaki bir tarih olduğu ve kayıtların tamamının, aynı zamanda, aynı kâtip tarafından istinsah edildiği değerlendirilmiştir.

Yayımlanan defterlerle ilgili bütün bu bilgiler birlikte ele alındığında şu hususları ifade etmek mümkündür:

Rumlar 1152 (1740) tarihli müracaatları sırasında 15 - 1099 (636 - 1688) tarihleri arasındaki döneme ait 12 belge sunmuşlardır. Bu belgeler biri *asıl*, biri *suret* olmak üzere tanzim olunan iki ayrı deftere aynı zamanda kaydedilmiştir. Bu iki defter ise *A.DVNS.KLS.d. 10* ve 8 numaralı defterlerdir. Zira bu defterlerdeki hat çeşidi ve yazı üslubu ile ilk tanzim ve istinsah tarihleri (15-20 *Zilkade* 1152 (13-18 *Şubat* 1740)) birbirleriyle uyumluluk göstermektedir. Ayrıca her iki defterde de 1068 (1657) ve 1047 (1637) tarihli kayıtlar arasında çok miktarda sayfanın boş bırakılmış olması bu durumu teyit eder niteliktedir.

10 numaralı defterde söz konusu *buyuruldunun* aslının, 8 numaralı defterde ise suretinin bulunması, 8 numaralı defterde "*defterin Rumlara verildiğinin*" ifade edildiği *defter bilgi kaydının* mevcut olup 10 numaralı defterde mevcut olmaması ve söz konusu *buyuruldu* üzerinde yer alan 15 *Za. 1152* (13 *Şubat* 1740) tarihindeki *Za.* ay rumuzunun 8 numaralı deftere *Ra.* okunacak şekilde yazılmış olması 10 numaralı defterin Divan-ı Hümayun Kalemî'nde muhafaza edilmek üzere tanzim edilen *asıl* defter, 8 numaralı defterin ise Rumlara verilmek üzere 10 numaralı defterden istinsah edilen *suret* defter olduğunu göstermektedir.

8 numaralı defterde Yunan alfabesi ile yazılmış iki kelimenin ve Rum Patriği adına kaleme alındığı izlenimi veren

bir arzuhalde alınma bir kayıt ile bu arzuhaldeki ifadelerin benzerinin yer aldığı bir şukkanın bulunması bu durumu teyit etmektedir. 10 numaralı defterde bazı ferman kayıtlarının *mahall-i tahrîr* bölümlerindeki eksikliklerin ilk tanzimden daha sonra yazılmasına karşın bu bölümün 8 numaralı defterin ilk istinsahı sırasında eksiksiz olarak yazılmış olması da bu durumu daha belirgin hâle getirmektedir.

10 numaralı deftere 1099 (1688) tarihli fermanndan sonra başka bir kayıt yapılmamış olması, defterin Divan-ı Hümayun Kalemî'nin cari kayıt defteri olarak kullanılmadığını, gerektiğinde Rumların elinde bulunan 1152 (1740) öncesi tarihli belgelerin kayıtlarına müracaat için Kalemde muhafaza edildiğini göstermektedir.

8 numaralı deftere 1099 (1688) tarihli fermanndan sonra 1170 (Ağustos 1757) ve 1171 (Aralık 1757) tarihli iki fermanın daha kaydedilmiş olması, Rumların yeni aldıkları fermanları ellerindeki bu deftere de ayrıca kaydettirdiklerine işaret ettiği gibi 40. sayfadaki 1223 (1808) tarihli şukka da defterin en azından bu tarihe kadar Rumların elinde bulunduğunu göstermektedir. Defterin Osmanlı Arşivi'ne intikalinin ise Sultan II. Mahmud zamanında Rumlarla Ermeniler arasında varılan uzlaşmadan sonra, muhtemelen yeni bir anlaşmazlığa mahal vermemek için görülen lüzum üzerine, gerçekleştiği değerlendirilmiştir.

Diğer iki defterden 9 numaralı deftere gelince; söz konusu *defter bilgi kaydının* 8 numaralı defterde aslının, 9 numaralı

defterde ise suretinin bulunması, bu defterin, yazı üslupları birbirleri ile aynı olan kayıtlardan meydana gelen 1170 (Ağustos 1757) tarihli fermana (dahil) kadar olan kısmının 8 numaralı defterden istinsah edildiğini göstermektedir. 1171 (Arahk 1757) tarihli ferman ise, kenarındaki şerhte ifade edildiği üzere 1171 (1757 - 1758) tarihli Mühimme defterinden naklo-lunmuştur. Söz konusu 1171 (Arahk 1757) tarihli fermanın 8 numaralı defterdeki kaydı ise yukarıda ilgili bölümünde yazılı olan gerekçeli izahattan da anlaşılacağı üzere 9 numaralı defterden istinsah edilmiştir.

9 numaralı defterin başında *buyuruldu* kaydı ile birlikte "sahh"lı *defter bilgi kaydının* da bulunması ve 1170 (Ağustos 1757) tarihli kayda kadar olan kısmının bir defada istinsah edilmiş olması bu defterin; başında *defter bilgi kaydı* bulunmayan ve sadece 1099 (1688) tarihine kadar olan kayıtları ihtiva eden 10 numaralı defterden ve "sahh"sız *defter bilgi kaydı* bulunan ve son kaydı 1171 (Arahk 1757) tarihli olup başka bir defterden topluca istinsah edilmiş olan TS.MA.d. 7016 numaralı defterden istinsah edilmiş olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

9 numaralı defterde, istinsah tarihinden 1331 (1913) yılına kadar, farklı tarihlere ve yazı üsluplarına sahip birçok kaydın bulunması ise bu defterin Divan-ı Hümayun Kalemî'nin cari kayıt defteri olarak kullanıldığını, zamanla Rumların dışındaki milletlerle ilgili belgelerin de buraya kaydedilmeye başladığını göstermektedir.

7016 numaralı defterin ise; kayıtların tamamında hat çeşidi ve yazı üslubunun aynı olmasından hareketle aynı zamanda ve aynı kâtip tarafından 15 - 1171 (636 - Ağustos 1757) tarih aralığındaki belgeleri ihtiva eden bir defterden istinsah edildiği ve o defterin de muhtemelen 1170 (Ağustos 1757) tarihinden itibaren Divan-ı Hümayun Kalemî'nde cari defter olarak kullanılmaya başlanan A.DVNS.KLS.d. 9 numaralı defter olduğu değerlendirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere 7016 numaralı defterde fermanların Arapça tarihlerinin rakamla ifade edilmiş şekilleri defterin ilk istinsahı sırasında kayıtların altına ayrıca yazılmış olmalarına karşın diğer defterlerdeki kayıtlara sonradan yazılmış ve 8 numaralı deftere de hiç yazılmamıştır. Bu durum bu tarihlerin 7016 numaralı defterin istinsahı sırasında padişahın belgeleri takibini kolaylaştırmak amacıyla yazıldığını, buna paralel olarak diğer defterlere de sonradan ilave edildiğini, ancak 8 numaralı defter Rumların elinde olduğu için bu ilavelerin o defterde yapılamadığını düşündürmektedir.

Nitekim 8 ve 10 numaralı defterlerde söz konusu *buyuruldu* kayıtlarının altında kayıtlarla aynı zamanda, 9 numaralı

defterde ise kayıttan sonra rakamla yazılmış tarih bulunmasına karşın 7016 numaralı defterde *buyuruldu* kaydının altında tarih bulunmaması bu düşüncüyü güçlendirdiği gibi 7016'nın 8 numaralı defterden istinsah edilmiş olma ihtimalini de zayıflatmaktadır. Yani 7016 numaralı defter 9 numaralı defterden henüz *buyuruldu* kaydının altına tarih verilmeden önce istinsah edilmiş olduğu için bu tarih 7016 numaralı defterde bulunmamaktadır.

Burada dikkat çeken bir diğer husus ise yukarıda da açıklandığı üzere 9 numaralı defterde *buyuruldu* kaydının altındaki tarihin ay rumuzunun "Za." yerine "Ra." şeklinde yazılmış olmasıdır. Bu durum bu tarihin 9 numaralı deftere, Divan Kalemî'nde muhafaza edilen 10 numaralı defterden değil, ay rumuzu Ra. şeklinde okunabilecek şekilde yazılmış olan 8 numaralı defterden istinsah edildiğini göstermektedir.

7016 numaralı defterin bütün sayfalarının müezhep kenarlıklı olması, kayıtların başlıklarında kırmızı renkli mürekkep kullanılması, Sultan I. Abdülhamid'in mührünün basılı olması, bu mühürleme işlemi dışında istinsahtan sonra üzerinde herhangi bir yeni işlem yapılmamış olması ve Topkapı Sarayı Arşivi'nde zuhur etmesi, bu defterin Sultan I. Abdülhamid'e sunulmak üzere Divan-ı Hümayun Kalemince hazırlanıp saraya verildiğini, sarayda Padişaha sunulduğunu, onun tarafından incelendikten sonra geri verilme-yip sarayda kaldığını göstermektedir.

Bu bilgiler, defterdeki son kaydın 1171 (Arahk 1757) tarihli ferman ve 9 numaralı defterde de bu fermanın Sultan I. Abdülhamid tarafından yenilenerek verilen *evâhir-i Ramazan 1188 (25 Kasım - 4 Arahk 1774)* tarihli bir fermanın kayıtlı bulunduğu bilgileri ile birleştirildiğinde şu şekilde bir değerlendirmede bulunmak mümkündür:

Divan-ı Hümayun Kalemince böyle bir defter (TS.MA.d. 7016) hazırlanması; Rumların Sultan I. Abdülhamid'in 8 Zilkade 1187 (21 Ocak 1774) tarihinde tahta geçmesini müteakip ellerindeki Sultan III. Mustafa tarafından verilmiş olan 1171 (Arahk 1757) tarihli nizam fermanının yenilenmesi için müracaat etmeleri üzerine Sultan I. Abdülhamid'in Rumların belgelerinin kaydının çıkarılmasını emretmesinden kaynaklanmış ve defter de bu tarih aralığında istinsah edilmiştir.

Bütün bu defterlerin tanziminin ilk sebebi olan 1152 (1740) tarihli müracaat neticesinde Rumlara verilen *evâsıt-ı Zilkade 1152 (9-18 Şubat 1740)* tarihli ferman kaydı bu defterlerde bulunmamaktadır. Bu durumun ise; ilk iki defterin tanzim ve istinsahları tamamlandığında söz konusu fermanın henüz çıkarılmamış olmasından veya bu defterlerin sadece eski

tarihli belgelerin kaydına ulaşmaktaki zorluğu aşmak amacıyla tutulmalarından ve zaten yeni tarihli olan fermanın kendisi Rumlara verildiği için bu defterlere kaydedilmesine gerek görülmemesinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Defterlerin üzerlerindeki etiketlerde kayıtların başlangıç tarihi olarak; 10 numaralı defterde Hz. Ömer mersûmunun tarihi olan 15'in, 9 numaralı defterde Fatih Sultan Mehmed fermanının tarihi olan 862'nin ve 8 numaralı defterde de Fatih Sultan Mehmed fermanının tarihi olan 862'nin sonradan değiştirilmiş hali olan 860'ın esas alındığı dikkat çekmektedir. TS.MA.d. 7016 numaralı defterde ise etiket bulunmamaktadır.

Defterlerin müzehhep kenarlıklar bakımından yapılan mukayeseleri neticesinde aşağıdaki tespitler yapılmıştır: 7016 numaralı defterin bütün sayfalarında; 8 numaralı defterin *buyuruldu*, defterin üst makama arzı için kaleme alınan *defter bilgi kaydı* ve Hz. Ömer mersûmunun bulunduğu sayfalarında; 10 numaralı defterin ise sadece Hz. Ömer mersûmunun bulunduğu sayfasında müzehhep kenarlık bulunmakta; 9 numaralı defterde ise hiç müzehhep kenarlık bulunmamaktadır. Bu durum, müzehhep kenarlığın bir tazim ifadesi olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu noktadan hareketle şu hususları belirtmek mümkündür:

*Defter bilgi kaydı*ni ihtiva etmeyen 10 numaralı defter sadece Hz. Ömer mersûmunun bulunduğu sayfa tezhiplenerek ve asıl *buyuruldu* belgesi henüz yapıştırılmadan üst makama arz edilmiş, arzdan sonra *buyuruldu* belgesinin defterin baş tarafına yapıştırılmasının emredilmesi üzerine de bu belge 8 numaralı defterin istinsahından hemen önce buraya ilave edilmiştir.

8 numaralı defter tasdik için üst makama arz edileceğinden, *buyuruldunun* suret kaydı, takdim yazısı niteliğindeki *defter bilgi kaydı* ve Hz. Ömer mersûmunun bulunduğu sayfalar tezhiplenmiştir.

7016 numaralı defter padişaha arz edilmek üzere hazırlanmış olduğundan, bütün sayfaları tezhiplenmiştir.

9 numaralı defter ise üst makama arz için değil Divan-ı Hümayun Kalemi'nin cari kayıt defteri olarak tanzim edildiği için sayfalarının tezhiplenmesine gerek görülmemiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde defterlerin ilk tanzim tarihleri ile etiketlerine ve muhtevalarına göre kayıtlarının başlangıç ve bitiş tarihleri şu şekildedir:

İlk Tanzim ve İstinsah Sırasına Göre Defterin Adı	Defterin Tahmini İlk Tanzim ve İstinsah Tarihi	Defterin İstinsahtan Sonra Devam Eden Kayıtlarının En Son Tarihi	Defterin Etiketine Göre Kayıtların Başlangıç ve Bitiş Tarihleri	Defterdeki Kayıtlara Göre Kayıtların Başlangıç ve Bitiş Tarihleri
A.DVNS.KLS.d. 10	15-20 Za. 1152 (13-18 Şubat 1740)	Devam etmiyor	15 - 1099 (636 - 1688)	15 - 1099 (636 - 1688)
A.DVNS.KLS.d. 8	15-20 Za. 1152 (13-18 Şubat 1740)	1223 (1808)	860 - 1171 (1456 - 1757)	15 - 1223 (636 - 1808)
A.DVNS.KLS.d. 9	21-30 Zilkade 1170 (7-16 Ağustos 1757)	1331 (1913)	862 - Belirtilmemiş (1458 - ...)	15 - 1331 (636 - 1913)
TS.MA.d. 7016	1187 - 1188 (1774)	Devam etmiyor	Etiket yok	15 - 1171 (636 - 1757)

Yayımlanan Defterlerin Muhtevası

Yukarıda da izah edildiği üzere Reisülküttaba hitaben yazılan *buyuruldu* defterlerin tümünde, *defter bilgi kaydı* ise A.DVNS.KLS.d. 10 numaralı defterin dışındaki diğer üç defterde mevcut olan ortak kayıtlardır.

Fermanlar itibarıyla; başta Hz. Ömer'in 15 (636) tarihli mersûmu olmak üzere 1099 (1688) yılına kadar Osmanlı padişahları Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, IV. Murad, İbrahim, IV. Mehmed ve

II. Süleyman taraflarından Rumlara verilen fermanlar bu defterlerin dördünde de mevcut olan ortak kayıtlardır.

1099 (1688) yılından sonra 1170 (Ağustos 1757) yılında Sultan III. Osman ve 1171 (Aralık 1757) yılında Sultan III. Mustafa taraflarından Rumlara verilen fermanlar ise 10 numaralı defterin dışındaki diğer üç defterde mevcut olan ortak kayıtlardır.

1171 (*Arahk* 1757) yılından sonra I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid zamanlarında çıkarılan ferman ve irade-i seniyyeler de sadece, *çeviri yazısı* yayımlanan *A.DVNS.KLS.d.* 9 numaralı defterde mevcut olan kayıtlardır. Bu deftere Sultan II. Mahmud döneminden itibaren Ermenilere ve sonraki yıllarda başka milletlere verilen fermanlar da kaydedilmiştir.

Rumlara, bu defterlerin ihdas edilmesine sebep olan 1152 (1740) tarihindeki müracaatları neticesinde Sultan I. Mahmud tarafından verilen *evast-ı Zilkade* 1152 (9-18 Şubat 1740) tarihli ferman, yukarıda da belirtildiği üzere 1170 tarihli Mühimme defterinde kayıtlı olup bu defterlere kaydedilmemiştir.

Bütün bu sayılan belgelerin en önemlisi ise fermanların tamamında en temel referans noktası olarak daima belirtilmekte olan ve *çeviri yazıda* 5 [5-1] numara ile kayıtlı bulunan Hz. Ömer'in Kudüs'teki Melekî Hristiyanların Patriği Sophronius'a verdiği 15 (636) tarihli mersümdür. Dayanak olarak belirtilmekte olan bundan sonraki önemli belge ise *çeviri yazıda* 7 [7-1] numara ile kayıtlı bulunan Yavuz Sultan Selim Han'ın Rum Patriği Atalya'ya verdiği 923 (1517) tarihli menşurdur. *Çeviri yazıdaki* 33 [60-1] numaralı belgeden, aynı tarihte benzer bir menşurun Ermeni Patriği Serkez'e de verildiği, ancak devlet kayıtlarında yer almadığı, Sultan II.

Mahmud döneminde Rumlarla Ermeniler arasında varılan uzlaşma sonucunda taraflara verilecek fermanlara yazılmak üzere 1226 (1811) yılında çıkan bir emirle bu menşurun da 9 numaralı deftere kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Defterlerdeki belgelerin konularını ise Rumların Ermeni, Frenk ve diğer Hristiyan milletlerle aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıklar teşkil etmektedir. Bu anlaşmazlık konularını ise; Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın (a.s.) kabrinin bulunduğu Kutsal Kabir Kilisesi, doğduğu mağaranın bulunduğu Beytüllahm Kilisesi, Meryem Ana Makberesi, Kudüs ve etrafında Hristiyanlarca mukaddes kabul edilen diğer ziyaretgâhlar, bu milletlerin bu mekânlar üzerindeki hakları, buralarda yapılacak ayin, ibadet ve ziyaretlerdeki öncelik hakkı ile ayin sırasında kullanılacak materyaller, ziyaret ve ibadetlerde ihdas edilen bid'atler, buraların temizliği, tamiri; Gürcü, Habeş, Kıptî, Süryanî milletlerinin ve bunların ziyaretgâhları ile vakıflarının Rumların mı Ermenilerin mi kontrolünde olacağı şeklinde sıralamak mümkündür.

Bunlardan bir kısmının, İstanbul'da tarafların hazır oldukları duruşmalar yapılarak çözüme kavuşturulduğu, bu süreçte söz konusu defterlerde bulunmayan bazı belgelere de başvurulduğu ve kutsal yerlerle ilgili çeşitli ayrıntılara girildiği görülmektedir.

Bu anlaşmazlıkların en başta geleni Rumlarla Frenkler arasındaki anlaşmazlıktır. Frenklerin, Rumların Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ayinlerini engellemeleri, Beytüllahm'i zapt etme ve Rum ahaliyi kendi mezheplerine dahil etme girişimleri, bazı kutsal yerlerin Rumların elindeki anahtarlarını zorla almaları, Kutsal Kabrin taşını, toprağını kabrin tamiiri bahanesiyle alıp Frengistan'a götürmelerinden Rumların duydukları endişe, dışardan Kudüs'e gelen misafir Frenk rahiplerinin sayıları ve kalma süreleri ile ilgili düzenin bozulması gibi her defasında değişik gerekçelerle sürekli teker-rür eden bu anlaşmazlığa Sultan III. Osman'ın saltanatının sonlarında 1170 (*Ağustos* 1757) tarihli fermanla Kutsal Kabir Kilisesi ile diğer kutsal yerlerin tasarrufu konusunda bir nizam konulmak suretiyle son verildiği görülmektedir. Defterdeki kayıtlara göre bu ferman Rumlar tarafından, Sultan Abdülmecid'e kadar tahta geçen 6 padişaha, tahta geçmeleri akabinde tecdit ettirilmiş; buna rağmen bu iki millet arasında çeşitli sebeplerle yeni anlaşmazlıklar çıkmıştır. Ancak bu fermanın sürekli yenilenmiş olması, bazı aksamalar olsa da

konulan nizamın Sultan Abdülmecid dönemi de dahil olmak üzere uygulandığını göstermektedir.

Rumlarla Frenkler arasındaki bir başka anlaşmazlık konusu ise Frenklerin Kutsal Kabir Kilisesi'nde çıkan yangın sonucunda yanan organunun¹ yerine, yüz sene önce Frengistan'dan getirdikleri organunu koymak istemeleri ve Rumlar tarafından bid'at olarak nitelendirilen uygulamalar yapmalarıdır. Kayıtlardan bu anlaşmazlığın söz konusu organunun boruları azaltılarak sesindeki kabalık giderildikten sonra Rumların bunun kiliseye konulmasına rıza göstermeleriyle çözümlendiği anlaşılmaktadır. Ancak Frenklerin bir süre sonra borulardan bir kısmını tekrar ilave etmeleri üzerine anlaşmazlığın yeniden alevlendiği, bid'atler ihdas etmelerinin anlaşmazlığı daha da büyüttüğü, misafir Frenk rahiplerinin Osmanlı vatandaşı Rumların Kutsal Kabir Kilisesi'nde eşit şartlarda ibadet ve ayin yapmalarına engel oldukları, ancak birkaç defa emir gönderilerek Frenklerin bunlardan menedildikleri görülmektedir.

¹ Körükle hava verilip içindeki boruları piyano dişleri gibi dişlerle seslendirilerek çalınır çalgı. Mustafa Nihat Özön, *Türkçe-Yabana*

Kelimeler Sözlüğü, "Org" maddesi, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1962, s. 160.

Frenklerin Kudüs dışındaki bazı Rum köylerinde bulunan kiliseleri sahiplenmek için yaptıkları girişimler ve Rum rahiplerine vakfedilmiş Yafa'daki bir evin Frenk rahiplerine

ce usulsüz olarak satın alınıp Frenk Manastırı'na katılması da bu iki millet arasındaki diğer anlaşmazlık konuları olarak göze çarpmaktadır.

Bir diğer konu ise Rumlarla Ermeniler arasında Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ayin önceliği vs. konulardan dolayı çıkan anlaşmazlıklardır. Her seferinde fermanlar gönderilerek halledilen anlaşmazlığın Sultan III. Selim zamanında Ermenilerin elindeki usulsüz olarak alınmış bir emrin kaydı iptal edilerek ve kendilerine sadece kutsal yerleri ziyaret hakkı çerçevesinde izin verilerek çözüldüğü görülmektedir.

Kayıtlara göre Sultan II. Mahmud zamanında Kutsal Kabir Kilisesi'nde çıkan yangından sonra burasının tamiri hususunda bu iki millet arasında tekrar çıkan anlaşmazlık iki tarafın temsilcilerinin de hazır bulunduğu duruşmalar neticesinde uzlaşma ile neticelenmiştir. Ancak daha sonra bazı hukuki sebeplerle duruşma yenilenmiş ve sonuçta taraflar; tamirin Rumlar tarafından yapılması ve birbirlerinin kutsal yerler üzerindeki haklarını ve tasarruflarında olan yerleri kabul etme noktasında uzlaşmışlardır.

Ayrıca bu uzlaşmada; anlaşmazlık konularından biri olan Habeş, Kıpti ve Süryanî milletlerinin Ermenilerin mi yoksa Rumların mı yamakları olduğu konusundaki ihtilafın da, söz konusu milletler Kutsal Kabir Kilisesi'ni ziyaret için Kudüs'e geldiklerinde Kudüs kadısı tarafından eskiden beri yürürlükte olan uygulamaya göre çözülmesi karara bağlanmıştır.

Bu süreçle ilgili dikkat çeken bir husus ise; yukarıda da temas edildiği üzere Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü fethettikten sonra Ermenilere verdiği fermanın deftere kaydının bu sırada yapılmasıdır. Şöyle ki; Sultan II. Mahmud'un Yavuz Sultan Selim'in Rumlara ve Ermenilere verdiği menşurların, bir daha sorun çıkmaması için taraflara verilecek fermanlara kaydedilmesini istemesi üzerine öncelikle, defterlerde kaydı bulunmayan Ermenilere verilmiş olan söz konusu menşurun kaydı yapılmıştır. Ancak Padişahın, her iki tarafa verilecek fermanlara bu iki menşurun bir arada yazılmasını ısrarla emretmesine rağmen bunların ayrı ayrı yazılması üzerine, ferman olarak hazırlanan metinlerin yine onun emriyle iptal edildiği ve sonunda Padişahın istediği şekilde fermanlar hazırlandığı görülmektedir. Padişahın bu uzlaşma fermanlarından sonra mahalli görevlilere, fermanların gereğinin yerine getirilmesi hususunda emirler göndermesi, onun bu ısrarının her iki tarafın elindeki fermanlarda tarafların haklarının bir arada görülmesini sağlayarak Kudüs'teki kadı vb. görevlilerin bu fermanları tevil etmek suretiyle uygulanmalarını zora sokmalarını önlemeye matuf olduğunu göstermektedir. Ayrıca Padişahın Sadaret Kaymakamına hitaben itham edici tarzda yazdığı bir hatt-ı hümayunun da,¹ bu uzlaşma neticesinde taraflara verilecek fermanlara yazılacak hatt-ı hümayunlarla ilgili olduğu değerlendirilmiştir. Söz konusu ferman Sultan Abdülmecid Han zamanında da yenilenmiştir.

Defterlerdeki en ilginç kayıt gruplarından birisi de Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu ve göğe yükseldiği yer olduğuna inanılan Kubbetü'l-Mas'ad ile ilgili olanlardır. Önceki kayıtlarda rastlanmayan bu meselenin, Ermenilerin elindeki 1022 (1613) tarihli ve içinde Müslümanların da geçtiği bir fermanı 1251 (1831) yılında tecdit ettirmeleri üzerine ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Kayıtlardan Ermenilerin bu fermanın tecdidini yaptırabilmek için öncelikle sadece kendi ellerinde mevcut olan ancak devlette kaydına rastlanmayan bu fermanın 9 numaralı defterin başına kaydedilmesini sağladıkları, daha sonra da tecdit edilen fermanı daha geniş içeriklerle birkaç defa daha tecdit ettirdikleri görülmektedir. Ancak İstanbul'daki Fransa elçisinin Ermeni, Rum ve Frenk

milletleri arasında burasının tamir masrafları yüzünden anlaşmazlık çıktığını bildirip çözüm istemesi üzerine sorunun halli için emir yazıldığı, daha sonra Fransız elçinin tekrar müracaatta bulunarak sorunun çözülmediğini hatta Ermenilerin buraya tamirin dışında başka binalar da yaptıklarını bildirmesi üzerine devlet tarafından bir görevli tayin edilerek Kubbetü'l-Mas'ad'ın bulunduğu Tur-ı Zeytun köyüne gönderildiği anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda Kadı tarafından burada tarafların temsilcileri ile köyün Müslüman ahalisinin de hazır bulunduğu bir mahkeme kurulduğu, tarafların ifadeleri ve köy ahalisinin buranın geçmişi ile ilgili olarak verdikleri bilgiler ışığında ve bunlara karşı Ermeni temsilcisinin verdiği ifade neticesinde, aslında 1022 tarihli bu

¹ Bk. BOA, HAT, 1314/51204.

fermanın kayıt ve tecdit sürecinin usulsüz olarak cereyan ettiğinin ortaya çıktığı, bunun üzerine de bütün bu kayıtların iptal edildiği görülmektedir.

Bu mahkemede verilen ifadelerden; Kubbetü'l-Mas'ad'ın Müslümanlarca da kutsal kabul edilip çeşitli zamanlarda etrafında bazı dini yapılar inşa edildiği, burasının zelzelede hasar görmesinin ardından bir Müslüman tarafından

tamir ettirildiği, Frenklerin eskiden beri senenin belirli bir gününde mabedin içinde ayin yaptıkları, Müslümanların da mübarek gün ve gecelerde gelip burada ibadet ettikleri, Ermenilerin ise bu usulsüz ferman ile hem Müslümanları buradan uzaklaştırmayı hem de diğer dindaşları olan Rum ve Frenklere karşı burada söz sahibi olmayı amaçladıkları anlaşılmaktadır.

Defterdeki bilgilere göre bir diğer anlaşmazlık konusu da Ermenilerle Frenkler arasındaki anlaşmazlıktır. Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'nde ayin yapma ve mum yakmalarına Frenklerin müdahale etmesi üzerine bunun önlenmesi için 1075 (1664 - 1665) tarihinde bir ferman çıkarıldığı ve bu fermanın 1244 (1829) yılında yenilendiği görülmektedir. Bu

yenilenen fermanın Kudüs'e ulaşmasından sonra buna dair Kudüs'ten gönderilen ilamda; söz konusu emrin gereğinin yerine getirilmesi için Kutsal Kabir Kilisesi'nde bir mahkeme kurulduğu, Ermeni, Rum ve Frenk milletlerinin temsilcilerinin bu mahkemede bir araya getirildikleri ve tarafların birbirlerinin haklarını ve eşitliklerini tanıdıkları ifade edilmektedir.

Kayıtlardan; Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer kutsal yerlerin tamiri ile ilgili meselelerin her devirde önem arz ettiği, bu meseleden dolayı Frenk, Rum ve Ermeni milletleri arasında anlaşmazlık çıktığında devletin tarafların gerekçelerini dikkate alarak hak ihlallerini önlemeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Nitekim buraların tamir ruhsatını almış olan Rumların, tamirâtı diğer milletlerin hukukunu gözeterik gerçekleştir-meleri için 1257 (1842) yılında İbrahim Nabi Efendi, bu faaliyetlere nezaret etmek üzere görevli olarak Kudüs'e gönderilmiştir. Kendisi orada iken Rumlarla Ermeniler arasında Beytüllahm Kilisesi üzerindeki kurşunların değiştirilmesi sırasında Rumların eskiden beri Ermeni Manastırı'na doğru akmakta olan yağmur suyunu Rum Manastırı'na doğru çevirdiklerine dair Ermenilerin şikâyetinde bulundukları, bunun üzerine o sırada İstanbul'a dönmüş olan adı geçen görevlinin bilgisine başvurularak şikâyet konusu uygulamanın aslına uygun olarak çözülmesi hususunda emir gönderildiği görülmektedir.

Diğer bazı kayıtlar ise Kutsal Kabir Kilisesi'nin tamiri meselesinin uluslararası bir boyut kazandığını, 1862 yılında Fransa ve Rusya sefirlerinin Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek masrafları kendileri tarafından karşılanmak üzere Kilisenin kubbesinin yenilenmesi talebinde bulunduklarını; neticede tamirâtın Osmanlı Devleti'nin de katılımıyla ve masraflar üç devlet tarafından karşılanmak suretiyle yapılması için Osmanlı Hariciye Nazırı ile Fransa ve Rusya devletlerinin temsilcileri arasında bir protokol imzalandığını göstermektedir. Daha sonra bu iki devletin yeniden müracaatta bulunarak yapılan keşif neticesinde bu işin sağlıklı olabilmesi için Kutsal Kabir Kilisesi'nin, yıkımı zaruri görülen Selahaddin Mescidi ve Hankahı Vakfı'na ait bazı bölümlerinin yıkımına izin verilmesini istedikleri ve bu iznin Osmanlı Devleti'nin hissesine sayılacağını bildirdikleri; Sultan Abdülaziz Han'ın ise hem masraflara iştirak edileceği, hem de söz konusu vakfın hakları korunarak yıkıma izin verileceğine dair bir irade-i seniyye çıkardığı anlaşılmaktadır.

Defterdeki önemli kayıtlardan birisi de, Fransa'nın Osmanlı Devleti ile yapılan bir muahedeyi gerekçe göstererek Kudüs'teki kutsal yerlerle ilgili bazı taleplerde bulunması üzerine oluşturulan bir komisyonun hazırladığı 1268 (1851) tarihli ayrıntılı rapordur. Söz konusu raporda, sadece Fransa'nın değil diğer Hristiyan milletlerin bu yerler üzerindeki hakları

bağlamında, bu konuda Osmanlı Devleti tarafından çıkarılmış olan ve birçoğu bu defterlerde kayıtlı bulunmayan muhtelif fermanların hılasaları, Frenklerin Rumların sunduğu Hz. Ömer, Fatih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim fermanlarını kabul etmedikleri¹ hususu da göz önünde bulundurularak incelenmiş ve hukuki bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

¹ Söz konusu belgeler Osmanlı Devleti tarafından o tarihte makbul addedilip bu defterlere kaydedildiklerinden ve bu yayın da bir defter

neşri çalışması olduğundan bu konudaki tartışmalar, bu yayının kapsamı dışındadır.

Defterde ayrıca; Rumlar ile Latinler arasında çıkan anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için 1268 (1852) ve 1269 (1853) yıllarında Meclis-i Vükelâca alınan kararlar, Latinlerle Ermeniler arasında Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki St. Elen Şapel'i'nin merdiveninin son basamağını süpürme hakkı konusunda çıkan anlaşmazlık, Kudüs'teki Deyrussultan Manastırı ve Kilisesi'nin sahipliği hususunda Kiptilerle Habeşliler arasında çıkan anlaşmazlık, Beriyyetüşşam bölgesindeki Hristiyan ve Yahudilerin dinî haklarının korunması, Kudüs'teki yerli Ortodoks Rumların kendi milletlerinin ruhani yapıları içerisinde temsil edilme istekleri ve daha sonra bu çerçevede gerçekleştirdikleri faaliyetler, Sırlara Üsküp'te metropolit tayini, Almanlara hediye edilen Kudüs'teki arsa ve dükkânlar, Almanlar tarafından Kudüs'te yaptırılan Suriye Yetimhanesi için arazi kiralanması konuları da yer almaktadır.

Bunlara ilave olarak defterde; Almanlara Beytüllahm'da bir hastane yapımı ve Kudüs'te Protestan kilisesi tamiri, Ermenilere Kudüs'te Mar Yakup Manastırı civarında hastane inşası, Latinlere Kudüs ve Beytüllahm'da üç ayrı kilise inşası, Kudüs'teki Hasidim Yahudilerine sinavi¹ genişletme,

Fransızlara kilise civarında eczane açma, Ruslara bir gurebahane ve iki kilise yapımı, Terra Santa rahiplerine St. Suver Manastırı sınırları içerisinde kilise inşaatı tamamlama ve bir İngiliz kadın cemiyetine Beytüllahm'da bir mektep inşası için verilen izinlerle ilgili kayıtlar da mevcuttur.

Bir diğer konu ise Kudüs'teki Hristiyan milletlerin kadı, kapıcı vs. görevlilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ni ziyarete gelenlerden kanunsuz harç, para vs. taleplerde bulunmalarından ve suistimallerinden dolayı şikâyetçi olmalarıdır. Kayıtlardan bunların önlenmesi için defalarca emirler gönderildiği anlaşılmaktadır.

Yayımlanan bu defterlerdeki kayıtların genel olarak tarih, din, hukuk, uluslararası ilişkiler, sosyoloji vs. alanlarla ilgili önemli bilgiler ihtiva etmelerinin yanı sıra arşivcilik mesleği bakımından ve Osmanlı tarihi, bürokrasisi, paleografyası, diplomatikası alanlarında –bilhassa müteselsilen yenilenen veya aynı konuda verilmiş olan fermanlar birbirleriyle mukayeseli olarak incelendiğinde– önemli veriler sunduklarını da ayrıca ifade etmek gerekir.

Yayında Takip Edilen Usul

A.DVNS.KLS.d. 9 numaralı defter, diğer üç defter ile ortak olan belgeler dışında da kayıtlar ihtiva etmekte olmasından dolayı neşirde esas alınarak yeni Türk alfabesine çevrilmiştir. Diğer defterlerdeki kayıtlar bu çeviri ile karşılaştırıldıktan sonra tespit edilebilen farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Çeviri yazıda, Kurumumuzun önceki yayınlarında olduğu gibi Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzatmalar (^), ayn ve hemze harfleri (') ve (') işaretleriyle gösterilmiştir. Ancak öncekilerden farklı olarak, ayn ve hemze işaretlerinin kullanımı sadece:

- Kendisi üzerinde cezm veya şedde bulunan (*ta'yîn, fa'âliyyet, me'mûr* gibi),
- Kendisinden bir önceki harfin üzerinde cezm veya şedde bulunan (*in'ikâd, mes'ele* gibi),
- Yeni Türk alfabesi ile yazıldıklarında, aynı şekilde yazılmalarına rağmen farklı anlamlar taşıyan kelimelerde geçen (*râî (=güdücü, çoban), "râî (=bakan, gözleyen)* gibi) ayn ve hemze harfleri ile sınırlı tutulmuştur.

Osmanlıca olmayan Arapça metinler, Arapça dizgi ile verilmiştir.

Sayfa geçişleri [s. 1], ... [s. 100], ... [s. 200] şeklinde gösterilmiştir.

Defterlere daha önce ilk arşiv tasnifi sırasında sadece sayfa veya varak numarası verilip ayrıca kayıtlara numara verilmemiş olduğundan, neşirde esas alınan 9 numaralı defterin kayıtları, takibi kolaylaştırmak maksadıyla, *çeviri yazıda* müteselsilen numaralandırılmıştır. Bu numaralandırmada (1 [1-1], ... 20 [10-2], ... 145 [80-1] örneklerinde olduğu gibi) önce kayda verilen sıra numarası, daha sonra da köşeli parantez içerisinde önce kaydın bulunduğu sayfanın numarası, sonra da kaydın sayfadaki sırası gösterilmiştir.

Kayıtlar, daha fazla istifade edilebilmeleri için geniş şekilde özetlenip başlıklandırılmış ve her başlığın İngilizce çevirileri de altında verilmiştir. Daha sonra bu başlıklar kayıtların tarihleri de belirtilmek suretiyle bir araya getirilerek Türkçe *İçindekiler* ve İngilizce *Contents* bölümü oluşturulmuş ve kitabın baş tarafına konulmuştur.

Üzerine, "terkin" yazılı çizgi veya sadece çizgi çekilerek iptal edilen kayıtların yanı sıra "battalda kalmıştır" notu düşülerek iptal edilen belgelere de numara verilip çevirileri yapılmıştır. İptal veya hükümsüzlük durumu hem başlık ve özetlerde hem de belgenin başındaki hitap cümlesinin sonuna

¹ Sinagog.

verilen dipnotlarda belirtilmiştir. Ayrıca *Giriş* bölümünün sonuna konulan tabloda da bunlar toplu olarak gösterilmiştir.

Her kaydın hicrî veya rumî tarihi miladi tarihe çevrilererek özet metninin hemen altında gösterilmiştir. Birden fazla belgeden meydana gelen ancak tek bir kayıt kabul edilen kayıtların tarihlerinin miladi tarihe çevirisinde bunlardan en geç olan tarih esas alınmış veya bazı istisnai durumlarda her iki tarih de çevrilmiştir.

Bu dört defterin ihtiva ettikleri ortak ve ortak olmayan kayıtların daha iyi görülüp mukayese edilebilmeleri için *Giriş* bölümünün sonuna bir mukayese tablosu konulmuştur.

Birbirleriyle bağlantılı olan *-bilhassa tecdit gibi-* kayıtların birlikte değerlendirilmelerini kolaylaştırmak amacıyla irtibatları tespit edilebilen kayıtlar hem dipnotlarda hem de *Giriş* bölümünün sonuna konulan tabloda toplu olarak gösterilmiştir.

Başta tecdit edilen ferman kayıtları olmak üzere, metinlerin uzun olmalarından dolayı ifadelerin takibini kolaylaş-

tırmak için, metinlerdeki konuşma, dolaylı anlatım veya başka metinden nakil şeklinde geçen ifadelerde eğik dizgi ve tırnak işaretleri sıkça kullanılmıştır.

Dua cümleleri, eğik dizginin yanı sıra " *-xyzq-* " şeklinde iki uzun çizgi arasına alınmıştır.

Bazı kayıtların başında yer alan hatt-ı hümayunlar kalın ve eğik dizgi ile yazılmıştır.

Birbirinden ayrıık duran ancak birbirini tamamlayıcı mahiyette olan bazı kayıtlara tek bir numara verilmiş ve bir üstteki belgeyle irtibatını belirtmek üzere aralarına (*) işareti; birbirinden ayrıık duran ancak aynı kaydın paragrafları mesabesinde olan kayıtların başına da takibi kolaylaştırmak maksadıyla (▪) işareti konulmuştur. Defterin son bölümlerinde mevcut olan ve kayıtların tutulduğu dönemin hangi padişah, sadrazam vb. makam sahiplerinin dönemi olduğunu belirtmek üzere yazılmış olan "*Der-zamân-ı ...* " şeklindeki başlık kayıtlara numara verilmemiş ve bunların ana kayıtlarla aralarına ve peşpeşe birden fazla oldukları durumlarda birbirleri arasına (*) işareti konulmuştur.

Hazırlayanlar

Tablo 1

MİLLETLER ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLARA GÖRE DEFTERDEKİ KONULAR

Konu	Kayıt Numaraları
Rum-Frenk anlaşmazlığı	2 [1-2], 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1], 15 [18-1], 16 [19-1], 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 24 [40-2], 25 [42-1], 28 [49-1], 41 [83-1], 42 [85-1], 43 [87-1], 44 [88-1], 64 [113-2], 65 [114-1], 66 [115-1], 68 [120-1], 69 [122-1], 70 [123-1], 74 [126-1], 75 [128-1], 76 [128-2], 83 [135-2]
Rum-Ermeni anlaşmazlığı	9 [9-1], 10 [11-1], 11 [13-1], 21 [36-1], 22 [38-1], 23 [40-1], 26 [44-1], 27 [47-1], 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 37 [73-1], 38 [77-1], 39 [79-1], 40 [81-1], 52 [96-1], 53 [99-1], 56 [104-1], 60 [108-1], 61 [110-1], 63 [113-1], 67 [117-1], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1]
Ermeni-Frenk anlaşmazlığı	45 [90-1], 46 [91-1]
Ermeni-Frenk-Rum anlaşmazlığı	29 [52-1], 46 [91-1], 62 [111-1], 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-2], 76 [128-2], 78 [129-1]
Ermeni-Rum-Frenk-Müslüman anlaşmazlığı	1 [1-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 55 [103-1], 57 [104-2], 58 [105-1]
Rum-Latin anlaşmazlığı	84 [136-1], 85 [138-1]
Latin-Ermeni anlaşmazlığı	105 [160-1]
Habeş-Kıpti anlaşmazlığı	104 [155-1], 106 [161-1], 110 [196-1]
Kudüs'teki yerli Ortodoks ahali ile Patrikhane arasındaki anlaşmazlık	107 [162-1], 108 [168 M.-1]
Uluslararası konular	92 [142-1], 94 [144-1], 102 [152-1], 103 [153-1], 104 [155-1], 109 [172-1]
Osmanlı devlet görevlileri hakkındaki şikâyetler	9 [9-1], 10 [11-1], 11 [13-1], 32 [59-1], 40 [81-1], 47 [93-1], 48 [94-1], 51 [95-2], 53 [99-1], 54 [102-1], 59 [107-1], 61 [110-1], 79 [133-1]
Tecdit fermanları	13 [15-1], 16 [19-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 26 [44-1], 27 [47-1], 28 [49-1], 45 [90-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 59 [107-1], 60 [108-1], 61 [110-1], 62 [111-1], 63 [113-1], 64 [113-2], 65 [114-1], 66 [115-1], 67 [117-1], 68 [120-1]
İptal edilen ve hükümsüz kalan kayıtlar	1 [1-1], 30 [54-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 52 [96-1], 53 [99-1], 55 [103-1], 69 [122-1]

Tablo 2

DEFTERLERDEKİ ORTAK KAYITLARIN SAYFALARINI KARŞILAŞTIRMA TABLOSU

Sıra No	DEFTERLERİN İHTİVA ETTİKLERİ KAYITLAR	YAYIMLANAN DEFTERLER ve SAYFA NUMARALARI			
		A.DVNS.KLS.d. 8	A.DVNS.KLS.d. 9	A.DVNS.KLS.d. 10	TS.MA.d. 7016
1	Sultan I. Ahmed Han'ın 1022 (1613) tarihli fermanının kaydı	yok	s. 1	yok	yok
2	Sultan Abdülmecid Han'ın 1257 (1842) tarihli talimatnamesi	yok	s. 1-2	yok	yok
3	Reisülküttaba hitaben yazılan 1152 (1740) tarihli buyuruldu kaydı	s. 1	s. 3	s. 2	vr. 2b
4	[1152 (1740)] tarihli defter bilgi kaydı	s. 2	s. 4	yok	vr. 3a
5	Hz. Ömer'in 15 (636) tarihli mersûmunun kaydı	s. 5	s. 5	s. 5	vr. 4b
6	Fatih Sultan Mehmed Han'ın 862 (1458) tarihli fermanının kaydı	s. 6	s. 6	s. 6	vr. 5b
7	Yavuz Sultan Selim Han'ın Rumlara verdiği 923 (1517) tarihli menşurun kaydı	s. 7	s. 7	s. 7	vr. 6a
8	Kanunî Sultan Süleyman Han'ın 933 (1526) tarihli fermanının kaydı	s. 8-9	s. 8-9	s. 8-9	vr. 6b
9	IV. Murad Han'ın 1044 (1634) tarihli fermanının kaydı	s. 9-11	s. 9-10	s. 9-11	vr. 7a-7b
10	IV. Mehmed Han'ın 1067 (1657) tarihli fermanının kaydı	s. 11-13	s. 11-12	s. 11-13	vr. 7b-8a
11	IV. Mehmed Han'ın 1068 (1657) tarihli fermanının kaydı	s. 13-14	s. 13	s. 13-14	vr. 8b
12	IV. Murad Han'ın 1047 (1637) tarihli fermanının kaydı	s. 22	s. 14	s. 29	vr. 9b
13	İbrahim Han'ın 1054 (1644) tarihli fermanının kaydı	s. 23-24	s. 15-16	s. 30-31	vr. 10a-10b
14	IV. Mehmed Han'ın 1086 (1675) tarihli fermanının kaydı	s. 24-26	s. 16-17	s. 31-33	vr. 10b-11a
15	IV. Mehmed Han'ın 1088 (1678) tarihli fermanının kaydı	s. 26-28	s. 18-19	s. 33-35	vr. 11a-11b
16	II. Süleyman Han'ın 1099 (1688) tarihli fermanının kaydı	s. 28-30	s. 19-21	s. 35-37	vr. 11b-12b
17	III. Osman Han'ın 1170 (1757) tarihli fermanının kaydı	s. 31-33	s. 21-25	yok	vr. 12b-14a
18	III. Mustafa Han'ın 1171 (1757) tarihli fermanının kaydı	s. 33-35	s. 25-29	yok	vr. 14a-15b
19	I. Abdülhamid Han ve sonra gelen padişahların dönemlerine ait ferman vs. kayıtları 1188 - 1331 (1774 - 1913)	yok	s. 29-200	yok	yok
20	1223 (1808) tarihli fermanın gönderildiğine dair bir kayıt	s. 40	yok	yok	yok
21	Muhtemelen Rum Patriği adına kaleme alınmış bir arzuhalin az bir kısmının kaydı	s. 41	yok	yok	yok

A.DVNS.KLS.d. 9 Numaralı Kilise Defteri

< Çeviri Yazı - Özet >

A.DVNS.KLS.d. 8 • A.DVNS.KLS.d. 10 • TS.MA.d. 7016

Numaralı Kilise Defterleri

< Karşılaştırma >

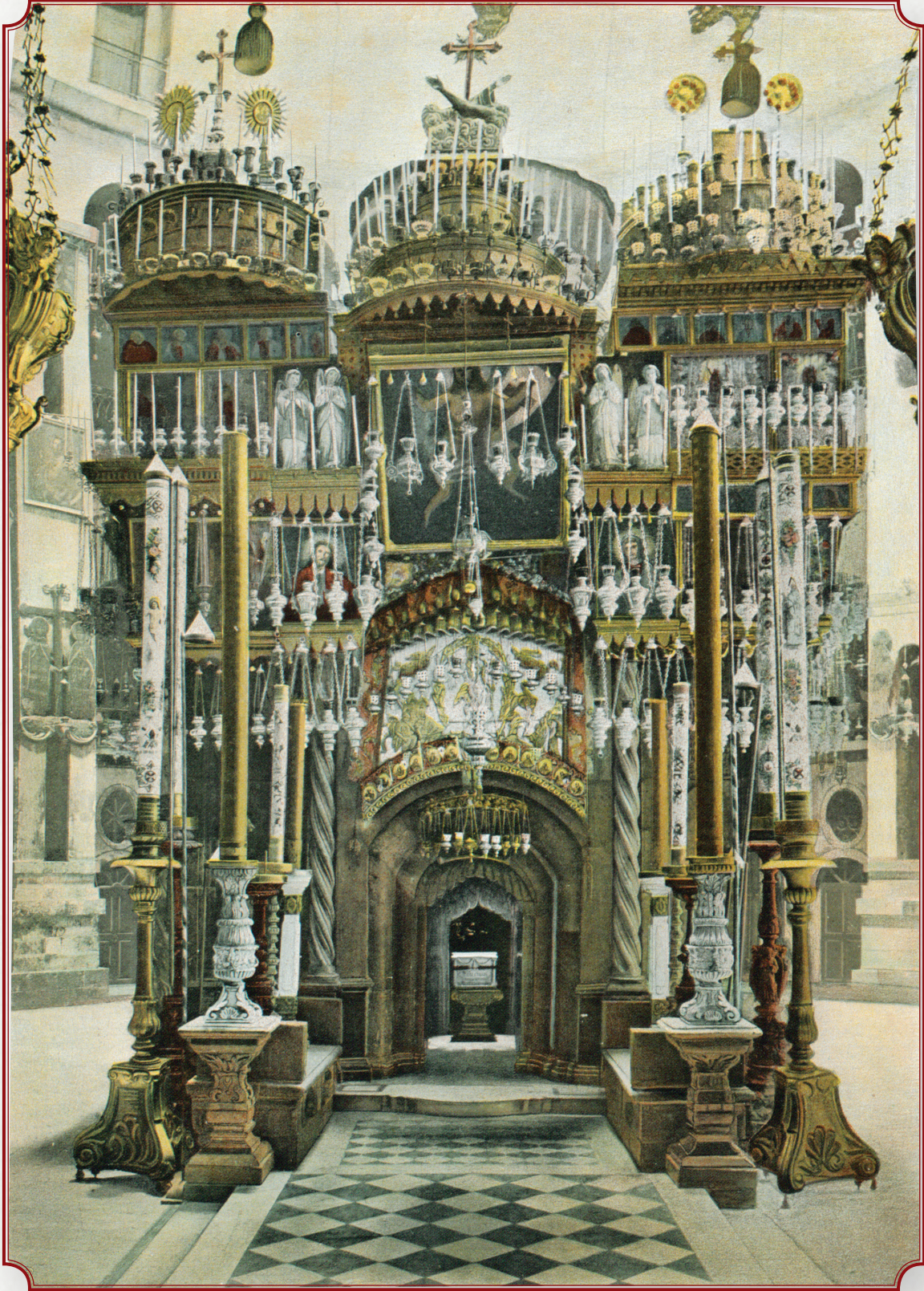
KUMÂME DEFTERİ

Min-evâili Şehri Şevvâl
Sene 862

İlâ-evâ ()
Sene ()

No: 9¹

¹ Neşirde esas alınan A.DVNS.KLS.d. 9 numaralı defterin etiketindeki yazı bu şekilde harekelidir. Diğer üç defterden A.DVNS.KLS.d. 8'in etiketi (harekesiz): "K/u/a/mâme Defteri, min-evâsıtı Şevvâl sene 860 ilâ-evâhiri Rebî'l-evvel sene 1171, Numara 15"; A.DVNS.KLS.d. 10'un etiketi (harekeli): "Kamâme Defteri, min-evâhiri Rebî'l-evvel sene-i hicret 15 ilâ-evâili Cumâde'l-âhir sene 1099" şeklindedir. TS.MA.d. 7016 numaralı defterde etiket mevcut değildir.

Yeniden Diriliş / Kıyame Kilisesi Hz. İsa'nın Mezar Girişi (İBB Atatürk Kitaplığı, Alb 279/7)

Hiz. İsa'nın (a.s.) Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe
ve Avlu Duvarlarının Tamiri Hususunda Ermenilere
Yapılan Müdahalenin Önlenmesine Dair Sultan I. Ahmed
Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Ahmed I,
Which Was Later Canceled, to Prevent Intervention
Against Armenians Regarding Repair of the Domed
Building in Which the Footprint of Jesus Is Found, and
Its Courtyard Walls

Kudüs'ün doğusundaki Tur köyünde, Hiz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu mahaldeki kubbe ile dışarıdaki avlu duvarlarının aslına uygun olarak tamir ve ıslah işlerinin Kudüs'te yerleşik Ermenilere mahsus olmasından dolayı buranın tamirine ve ziyaretine Müslümanların veya başkalarının karışmaması gerektiği hâlde bazı Müslümanların gelip burada yerleşmek istediklerinin bildirilmesi üzerine, bunun önlenmesine dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan I. Ahmed Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret

kaydı ve 'kayıtsız olarak Şikâyet Kalemi'nden verilmiş olan eski tarihli bu ibraz olunan fermanın Ermeni Patriğinin arzuhaline üzerine 11 Safer 1251 (8 Haziran 1835) tarihli fermân-ı âlî gereğince bu deftere aynen kaydedildiğine ve daha sonra çıkan bir irade-i seniyye ile iptal edildiğine' dair şerhler.¹

19-28 Temmuz 1613 / 8 Haziran 1835

[s. 1]² İşbu bilâ-kayd emr-i şerif te'kid verilmiş ise de muahharan zirde mukayyed emir kaydı terkin olunup ve fimâ-ba'd işbu kayda i'tibâr olunmayarak bunun dahi terkini irâde-i seniyyeden olduğundan sürh ile terkin olunmuştur.

Muahharan emr-i âlî yazılmışdır. Fi-evâhiri S. sene [1]251

Battâh S. sene [1]251 Mühimme tobrasındadır.

Bilâ-kayd Şikâyet'den târih-i atîk ile sudûr etmiş olan işbu fermân ibraz olunarak deftere kaydolanması Ermeni Patriği tarafından memhûr arzuhal takdimiyle istid'â olunmuş olduğundan, "ibraz olunan işbu emr-i şerif bi-ibâretihâ kaydolunmak" bâbında arzuhal-i mezkûr bâlâsına fi 11 S. sene [1]251 târihinde keşide buyurulan fermân-ı âlî mücebince işbu mahalle kaydetdirildi.³

Kudüs-i Şerif Kâdisına hüküm ki:⁴

Südde-i Saâdetime mektûb gönderip; "Kudüs-i Şerif'in şarki cânibinde⁵ vâkı' karye-i Tûr'da Hazret-i İsa –salevâtullâhi aleyh– Kadem-i Şerifi olan kubbenin⁶ ve taşrasında vâkı' havlusunun divârları vaz'ı aslı ve binâ-yı⁷ kadîmi üzere binâ ve ta'mîr ve dōşemesin ıslâh ve nefsi kubbeyi ta'mîr ü termîm etmek ancak⁸ Kudüs-i Şerif'de sâkin ü mütemekkin olan tâife-i Ermeniyâna mahsûs olup ve gayri kefare tâifesi âyin-i bâtlaları üzere mahall-i mezbûru varıp ziyâret etmelerine ve el-ân⁹ mutasarrıf olduklarına Müslimânlar ve hâricden bir ferd dahl ü taarruz etmemelerine ellerinde müteaddid evâmîr-i şerife ve ahidnâme-i hümayûn ve

hüccet-i şer'iyyeleri olmağın vaz'ı aslı üzere binâ ve ta'mîr lâzım geldikde izn-i şer'le merkûm Ermeniyân tâife[si] edegelmîşler iken hâlâ mücerred celb-i mâl için kefare-i mezbûreye red(?) ve taaddi için ba'zı Müslimânlar varıp anda sâkin olmak murâd edip kefare-i merkûme[ye] taaddi üzere olduklarından; 'ellerinde olan ahkâm-ı şer'iyye ve ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunup şer'-i şerife muhâlif dahl ü taaddi olunmamak' bâbında istid'â-yı inâyet eylediklerini" arz eylediği[n] ecilden, hilâf-ı şer'-i şerif dahl olunmamak bâbında.

Fi-evâili C. sene 1022

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 49 [94-2], 50 [95-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 58 [105-1], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

² Bu defterin (A.DVNS.KLS.d. 9) 1. sayfasında yazılı olan kayıtlar diğer defterlerde (A.DVNS.KLS.d. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, TS.MA.d. 7016) mevcut değildir.

³ Bu şerh kaydı, üzerine çizgi çekilerek iptal edilmiştir.

⁴ Bu hüküm kaydı, üzerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

⁵ Metinde "cânibinden" şeklindedir.

⁶ Kubbetü'l-Mas'ad: Ascension Church.

⁷ Metinde "ebnâ-yı" şeklindedir.

⁸ Metinde "içün" şeklindedir.

⁹ Metinde "یلان" şeklindedir.

Kutsal Kabir Kilisesi ve Beytüllahm'ın Tamiri
Meselesinden Dolayı Rumlarla Frenkler Arasında Ortaya
Çıkan Anlaşmazlığı Gidermekle Görevlendirilen [İbrahim]
Nabi Efendi'ye Verilen Talimat

Instruction Given to [İbrahim] Nabi Efendi Who Was
Assigned to Resolve the Dispute between Greeks and
Franks Regarding the Repair of the Church of Holy
Sepulchre and Bethlehem

2

[1-2]

Kutsal Kabir Kilisesi'nin ve Beytüllahm isimli yerin tamiri meselesinden dolayı Rumlarla Frenkler arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için özel memur sıfatıyla Kudüs'e gönderilen [İbrahim] Nabi Efendi'ye; 'bu anlaşmazlığın hallinde dikkat etmesi gereken hususlara ve bu vazifeye ilaveten Harem bölgesinde yeni yapılan kiliseler, eski kiliselere ilave edilmek üzere Hristiyanlara satılan harap mescitler ve Kudüs'e 1,5 saat uzaklıkta dağ tepesinde bulunan Mar İlyas Kilisesi arazisinde yapılacak ziraî faaliyetlerde

kullanılacak hayvanlar için ahır inşası meseleleri ile de ilgilenmesine' dair Sultan Abdülmecid Han tarafından verilen talimatın müsvedde kaydı.

14 Ocak - 11 Şubat 1842

Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den bu def'a Kudüs-i Şerîf cânibine me'mûr buyurulan Nâbi Efendi'ye verilen ta'lîmât-ı seniyyenin müsveddesidir.

Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'yle Beytüllahm nâm mahallin lede'l-icâb umûm ta'mîr maddesi, bundan akdem bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı cenâb-ı şehinşâhi ile muvaşşah u müzeyyen tecdiden ısdâr ve i'tâ buyurulan fermân-ı celilü's-şân mantûk-ı münîfi üzere Rum milletine ihâle olunmuş olduğuna binâen muahharan vâkı' olan istid'âya mebnî muhtâc-ı ta'mîr olan mahaller ma'rifet-i şer'le keşf ü muâyene birle iktizâ eden ilâmının Dersâadet'e irsâl ve takdimi zımnında emr-i şerîf tasdîr kılınmış ise de mahalline gitmeksizin mahâll-i merkûme Efrenc ve Rum ve Ermeni milletleri vekil ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde keşf ü muâyene olunarak fi'l-hakika muhtâc-ı ta'mîr olduğu bâ-ilâm inhâ olunmuş olduğundan keyfiyyet cânib-i Fetvâ-penâhi'den istiftâ olunarak; "mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu üzere mahâll-i merkûmenin vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesine nesne ihdâs olunmamak ve Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sâir millet ziyâretgâhlarına bir gûne müdâhale ve mahâll-i merkûmeyi zabt misillü hilâf-ı rızâ vaz' u hâlet vukûa gelmemek" üzere erzân kılınan müsâade-i seniyye-i cenâb-ı cihân-bânî mücebince mahâll-i merkûmenin tasrîh u beyânıyla Rum milleti tarafından ta'mirini hâvî işbu [Bin iki yüz] elli yedi senesi evâil-i Şa'bân-ı şerîfinde mahsûs emr-i

âli tasdîr ve i'tâ kılınmış ve ol vechile ta'mîr ü termîmine mübâderet olunmuş ise de bu defa tahkik ve istihbâr olduğuna göre Efrenc râhibleriyle Rum milleti beyninde bu husûsdan dolayı yine münâzaa ve kil ü kâl vukûa gelmiş olup bu keyfiyyet bi'l-vücûh rızâ-yı meyâmin-iktizâ-yı hazret-i tâcdârîye mugâyir ü münâfî ve emr u fermân-ı hümayûnun hilâfı olduğuna mebnî münâzaa-i mezkûrenin hüsn-i indifâi esbâbının istihsâli lâzım gelmiş ve bu cihetle Efendi-i mûmâ-ileyh bu husûsa mahsûs me'mûr ve ta'yîn buyurulmuş olmakla muktezâ-yı me'mûriyyet ü dirâyeti üzere ol tarafa varıp ikâmetle ber-vech-i muharrer târih-i mezkûrda sudûr eden emr-i âlide tafsîl ü beyân olduğu vechile hîn-i ta'mîrde Efrenc ve Rum ve Ermeni milletlerinin müstakıl ve müsterek mahal ve mesken ve ziyâretgâhlarına zinhâr u zinhâr cânib-i yek-digerden tecâvüz ve taaddi ve zabt misillü hâlât-ı nâ-marzıyye vukûa getirilmemesi ve hey'et-i asliyye ve vaz'-ı kadîmlerinden ziyâde kat'an nesne ihdâs ve ilâve olunmaması husûslarına dikkat ve nezâretle ba'd-ezîn bundan dolayı Efrenc tâifesi ve gerek milel-i sâire taraflarından bir gûne münâzaa ve iştikâ vukûuna mahal bırakılmamak üzere sızıldısızca kat'-ı rişte-i nizâa mezid-i ikdâm ve sarf-ı makderet kılına.

*

Kudüs-i Şerîf'de kâin Harem-i Şerîf civârında Sarây karşısında vâkı' üzeri kubbeli altı âhûr olan mahal mâ-tekaddemden beri vülât ve mütesellimîn taraflarından

âhûr olarak kullanılmakda iken Efrenc râhibleri; "Mahall-i mezbûrda ziyâret yerleri vardır." diyerek Mısır Vâlisi atûfetlû Mehmed Ali Paşa hazretleri tarafından ruhsatı hâvî verilen

¹ Ayrıca bk. 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 77 [128-3], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

buyuruldu ve ol esnâda Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunan Harîrizâde müteveffâ Ömer Nesîb Efendi'nin verdiği hüccet ile oraya bir kilise ihdâs ve mahsûs bir râhib dahi ik'ad eylemiş oldukları ve şimdiye kadar ba'zılarının irtikâb ve tama'-ı hâmlarından nâşi o misillü nice kenîseler inşâ ve kadîm kiliselerin dahi tevsîi zımnında civârlarında müşrif-i harâb olan mesâcid ve zâviye ve bunlara mûmâsil mahâll-i sâirenin istedikleri bahâ ile milel-i Nasârâya fûrûhtuna ictirâ olduğu ve ba'd-ezîn bunun önü kesdirilemediği hâlde

[s. 2]¹ "Kudüs-i Şerîfe bir buçuk sâat mesâfe, zirve-i cebelde Rum milletine mahsûs Mar İlyâs Kilisesi civârında Kilise-yi mezbûra mahsûs arâzinin zirâati için iktizâ eden hayvânât muhâfaza etmek üzere millet-i merkûme tarafından bir âhûr inşâsına mübâşeret olunmuş ve henüz ebniyesi tekâmîl olmamış olduğundan atüfetlî Tayyâr Paşa hazretleri ebniye-i mezbûreyi ledel-muâyene; tûlen altmış dört ve arzan yirmi beş zirâ' olduğu ve ebniye-i mezbûrenin Kiliseye şark cânibinden ittisâli cihetiyle Kilise-yi mezbûrun eczâsından ma'dûd olacağı ve inşâsına cevâz için Mahkeme Başkâtibi ma'rîfetiyle mürâsele dahi verilmiş olduğu" husûsları müşârun-ileyh tarafından Dersâadet'e inhâ olunmuş ise de ber-müceb-i nizâm ihticâca sâlih i'âm-ı şer'isiyle resmi takdim kılınmamış olduğundan ebniye-i mezbûre tekrâr müşârun-ileyh ma'rîfeti ve ma'rîfet-i

Efendi-i mûmâ-ileyh Kudüs-i Şerîf'e bi'l-vürûd bâlâda beyân olduğu ve müterettib-i uhde-i me'mûriyyet ve sadâkati olduğu üzere şu Kumâme Kilisesi hakkında Efrenc râhibleriyle Rum milleti beyinde tahaddüs edip bir vakitten beri sürünmekte olan münâzaa ve kil ü kâlin kesb-i iştidâd etmeksizin ve bir güne gâile-i cedide ve lâhika vukûa gelmeksizin i'mâl-i kuvve-i fikriyye ile hüsn-i indifâi emrine sarf-ı makderet² ve Fransa Elçisi'yle vukû' bulan mülâkâtı şâmil mazbata ve ser-rîşte-i iddiâ eyledikleri fıkârât-ı ahd ve evâmîr-i atika sûretleri kendiyeye verilmiş olmakla ta'mîre mübâşeretde ol tarafda olan Fransa Konsolosu ve rehâbîn tâifesi taraflarından söz karışdırılması melhûz olduğundan bu tarafda kullanılan lisân vechile nâzikâne ve hakîmâne müdâfaalarına ve asıl nizâ' kebîr kubbenin üzerine olmak mülâbesesiyle evvel-i emirde Kenîsenin sâir mahalleri ta'mîrâtına teşebbüs ile kubbe sonraya alıkonulmak ve ol tarafa vusûlünden bir buçuk, nihâyet iki ay mürûruna değin bu tarafdan bir haber zuhûr etmez ise evvelce ber-vech-i hafî eşyâ-yı lâzimesi tehiyye etdirilerek hemân kubbenin dahi çarçabuk ta'mîrine

–hâfaza'llâhü Teâlâ– kusûr bu misillü mesâcid ü maâbidin dahi kiliseye mûnkaliib olacağı keyfiyyât ve mahzûrâtı ihbâr kılınmış olduğundan Efendi-i mûmâ-ileyh bu husûsların dahi ya'nî muahharan ihdâs olunan mârru'z-zikr kilise ile sâir bunun gibi mahallerin bi'l-etrâf taharrî ve tahkîkiyle keyfiyyeti bu tarafa inhâ ve iş'âr ve ba'dehû vâkı' olacak iş'ârâta göre hareketle ifâ-yı levâzım-ı dirâyet ü me'mûriyyete sarf-ı vüs' u himmet eyleye.

şer'le keşf ü muâyene olunarak ve tûl ve arz ve kaddi zirâ'larıyla kârgîr ve ahşâb olan mahalleri ve şimdiye değin ne mikdâr mahalli yapılp kusûru ne kadar kalmış idiği izâhan gösterilerek resmi ihrâc birle hakikat-i hâl bâ-i'lâm ve tahrîrât Dersâadet'e iş'âr ve resm-i mezkûr dahi tesyâr kılınmak üzere bu def'a isti'lâmı hâvî emr-i âli sâdır olmuş ve ebniye-i mezkûrenin ol vechile inşâsına cesâret edenler ve gerek ruhsat verenler hilâf-ı rızâ ve mugâyir-i nizâm harekete cür'et etmiş olacıklarından ba'de't-tahkik icâbının icrâsı husûsuna irâde-i aliyye müteallik olmuş olmakla Efendi-i mûmâ-ileyh bu husûsu dahi ol tarafda etrâfiyla taharrî ve tedkik birle sıhhati üzere tarafından başkaca inhâya mübâderet eyleye.

mübâşeret ve sür'at-i itmâmına mübâderet kılınmak üzere bu bâbda icâb eden letâifü'l-hıyelîn ser-rîştesiz i'mâl ü ifâsına sa'y-i mevfûr eyleyip zinhâr zımnında gerek Efrenc tâifesi ve gerek Rum ve Ermeni milletleri taraflarından hediye nâmı ve nâm-ı âhar ile bir taraftan bir akçe ve bir habbe alınamaması husûsuna dikkatle her hâlde ifâ-yı levâzım-ı sadâkat-mendi ve iffete sarf-ı revîyyet ve ol tarafda ikâmet eylediği müddetce havâyic-i zarûriyye ve vukû' bulacak sâir masârif-i sahiha için kendiyeye kifâyet edecek derecede mâhiyye maâş tahsîsî lâzımeden olmakdan nâşi keyfiyyet bu tarafda Patrikhâne ile bi'l-muhâbere maâş-ı mezkûr millet tarafından mı verilmek lâzım gelir veyâhûd Mâliye Hazîne-i Celîlesinden i'tâ olunmak üzere Muhassıllık emvâlinden mi havâle olunmak iktizâ eder; her ne vechile karârlaşdırılır ise ba'dehû keyfiyyet bu taraftan mûmâ-ileyhe bildirileceği cihetle ba'de-hitâmi'l-maslaha lâzım gelen harcırahı husûsu dahi tesviye olunmak üzere avdeti husûsunu Dersâadet'den istizâna mübâderet eyleye.

Târîh-i kayd: Z. sene [1]257

¹ Bu defterin (A.DVNS.KLS.d. 9) 2. sayfasında yazılı olan kayıtlar diğer defterlerde (A.DVNS.KLS.d. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, TS.MA.d. 7016) mevcut değildir.

² Metinde "mukadderdir" şeklindedir.

Rumların Kudüs ile İlgili İşlerine Dair İbraz Ettikleri
Belgelerin Kayıtlarının Çıkarılması

Checking and Transcribing the Records of Documents
Submitted by Greeks Regarding Their Affairs in
Jerusalem

3
[3-1]

Divan-ı Hümayun Kalemi kâtiplerinden dikkatli birinin görevlendirilerek, Rumların ibraz ettikleri Kudüs ile ilgili işlerine ait belgelerin kayıtlarının çıkarttırılıp huzura arz edilmesine dair Reisülküttaba hitaben yazılan buyuruldu.

13 Şubat 1740

[s. 3] İzzetlü Reîsü'l-küttâb Efendi¹

"Rum tâifesinin Kudüs-i Şerîf'e müteallik umûrları için ref'-i ruk'a-i iltimâslarına binâen arzuhâllerinde tevârih-i muhtelifi ile ba'zı senedâtları olduğunu tahrîrediplâkin kaydları atık olmakdan nâşi defterlerinin ihrâc ve tettebbuu asîr olmakla; 'yedlerinde olup ibraz ettikleri ma'mûlün-bih senedâtlarından kaydları mevcûd olanlar arzuhâlleri hâmişine der-kenâr ve olmayanlar gereği

gibi taharrî olunarak başka kâğda kalemlerinden hulâsaları ihrâc olunmak' husûsunu Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi küttâbından bir müsteykız² ve müteharri kimesneye tenbîh eyleyip ba'dehû kuyûdât-ı merkûmenin hulâsalarını huzûrumuza arz eyleyesiz." deyü.³

Fi 15 Za.⁴ sene 1152⁵

¹ Bu defter (A.DVNS.KLS.d. 9) ve bu defterle karşılaştırılan diğer defterlerdeki (A.DVNS.KLS.d. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, TS.MA.d. 7016) ortak kayıtlar 3 [3-1] numaralı bu kayıttan itibaren başlamaktadır. Bunlardan A.DVNS.KLS.d. 10 numaralı defterdeki kayıtlar 16 [19-1] numaralı kaydın bitiminde, A.DVNS.KLS.d. 8 ve TS.MA.d. 7016 numaralı defterlerdeki kayıtlar ise 18 [25-1] numaralı kaydın bitiminde sona ermektedir.

² TS.MA.d. 7016 vr. 2b'de "müteyakız" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 2'de "deyü buyuruldu." şeklindedir.

⁴ Metinde "Ra." şeklindedir. TS.MA.d. 7016 vr. 2b'de bu tarih mevcut değildir. Bu tarihle ilgili değerlendirme "Giriş" bölümünde yapılmıştır.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 1'de bu tarih sayfanın en alt sol ucundadır.

Rumların Kudüs'teki Ziyaret Yerlerine Dair Elleriinde
Bulunan Eski Belgelerin Kaydedildiği Defterden Bir Suret
Daha Çıkarılıp Kendilerine Verildiği

Granting a Copy of the Defter (Register) to Greeks in
Which The Old Dated Documents Granted to Them for
Their Holy Places in Jerusalem are Enregistered

Rumların Kudüs'teki ziyaret yerleri ile ilgili eski belgelerinin kayıtlı bulunduğu defterlere çok eski olmalarından dolayı ulaşmak mümkün olmadığından, istekleri üzerine bunların kendi ellerinde bulunan asıllarının aynen bir deftere kaydedildiği ve Divan-ı Hümayun Kalemî'nde saklanan bu defterden bir suret daha çıkarılıp kendilerine verildiği.

13 Şubat 1740¹

[s. 4] *Sahh-ı âhîleriyle unvâm muhallâ kılınacak mukayyed olan senedât-ı tâife-i Rum defteridir.*²

Sahîhdir.³

Rum tâifesinin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' ziyâretgâhlarına dâir senedât-ı atıkları kaydolunan defterlere kıdem-i ahd sebebi ile dest-res kâbil olmadığından yedlerinde bulunan senedât-ı atıkanın aynları bir mahalle kaydolonmasını iltimâs etmeleriyle mahsûsan bir deftere kaydolonup

asıllarıyla ba'de'l-mukâbele bâ-fermân-ı âli defter-i merkûm Divân-ı Hümâyûn Kalemî'nde hıfz ve zabt olunmağın defter-i mahfûz-ı merkûmun işbu aynı bir sûreti dahi tahrîr ve yedlerine def' u teslim olundu.

¹ Tarih tahminidir. Bir önceki (3 [3-1] numaralı) kaydın tarihi esas alınmıştır.

² A.DVNS.KLS.d. 10 numaralı defterde, bu başlık ve altındaki kayıt mevcut değildir.

³ TS.MA.d. 7016'da bu kayıt mevcut değildir.

Kudüs'teki Melekî Hristiyanlar ile Mukaddes
Mekânlarının ve Buraları Ziyarete Gelen Hristiyanların
Daima Emniyet İçerisinde Olacaklarına Dair Hz. Ömer
Tarafından Verilen Mersûm

Marsûm (Decree) Granted by Caliph 'Umar to Ensure
Security of the Melkite Christians in Jerusalem and Their
Holy Places, and All Other Christians Who Come to Visit
There

5

[5-1]

Kudüs'teki Melekî¹ Hristiyanların Patriği Sofronyus'a;² 'Kudüs'teki ahali, papaz, rahip ve rahibelerin itaat ve bağlılıkları devam ettiği sürece, kendilerinin ve Kudüs'ün içinde ve dışında ellerinde bulunan kilise, manastır ve bütün ziyaretgâhlarının, yani Kumâme (Kutsal Kabir Kilisesi), Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu yer olan ve Büyük Kilise ile üç kapılı Mağara'dan müteşekkil bulunan Beytullahm ve Gürcü, Habeş gibi burada mevcut olan ve Frenk, Kıptî, Süryanî, Ermeni, Nasturî, Yakubî, Marunî gibi burayı ziyarete gelen Hristiyan milletlerin daima

emniyet içerisinde olacaklarına, Patriğin bunlara önceliğinin bulunacağına, cizye, gafr(?) ve diğer malî yükümlülüklerden muaf ve karada, denizde bütün belalardan emin olacaklarına, Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer ziyaret yerlerine girişlerinde kendilerinden bir şey alınmayacağına, ziyarete gelen Hristiyanların Patriğe 3 dirhem gümüş vereceklerine' dair Tûr-ı Zeytûn'da Hz. Ömer tarafından verilen mersûmun suret kaydı.

2 Mayıs 636

[s. 5] Sûret-i Mersûm-ı Hazret-i Ömer ibnû'l-Hattâb

يا الله

عمر ابن الخطاب³

بسم الله الرحمن الرحيم

يكون عليهم الأمان و ان الذمى إذا حفظ احكام الذمة وجب له الأمان و الصّون منا نحن المؤمنين و الى من يتولّى بعدنا و ليقطع عنهم أسباب جوانحهم كحسب ما قد جرى منهم من الطّباعة⁴ و الخضوع و ليكون الأمان عليهم و على كنايسهم و دياراتهم و كافة زياراتهم التى بيدهم داخلاً و خارجاً و هى القمامة⁵ و بيت اللحم مولد عيسى عليه السّلام كنيسة الكبراء و المغارة ذى الثلاثة أبواب قبلى و شمالى و غربى و بقية أجناس التّصارى الموجودين هناك و هم الكرج و الحبش و الذين يأتون

الحمد لله الذى اعزّنا بالاسلام و اكرمنا بالايمان و رحمنا بنبيّه محمد صلى الله عليه و سلّم و هدانا من الضلالة و جمعنا به بعد الشتات⁶ و ألف قلوبنا و نصرنا على الاعداء و مكن لنا من البلاد و جعلنا اخوانا متحابين و احمداوا الله عباد الله على هذه النعمة هذا كتاب عمر ابن الخطاب لعهد و ميثاق اعطى الى البطرك⁷ المبحل المكرّم⁸ و هو صفرونيوس بطرك الملة الملكيّة فى طور الزيتون بمقام القدس الشريف فى الاشتمال على الرعايا والقسوس و الرهبان و الراهبات⁹ حيث كانوا و اين وجدوا و ان

¹ 451 yılında gerçekleşen Halkidon (Kadıköy) Konsili kararlarını kabul eden Hristiyanlar. (Bk. "el-Melekiyyûn", *El-Müncid, Arapça - Arapça Sözlük - A'lâm kısmı*, 34. baskı, Dar el-Machreq Yay., Beyrut, 1986, s. 545); Melkit de denilen bir Hristiyan mezhebi. Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Sinanoğlu, "Melkaiyye", *DİA*, C. 29, 2004, s. 84-85.

² Patrik I. Sophronius (pd. 634 - 638).

³ TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "radıya'llâhü anh" ilavesiyle.

⁴ Metinde "الشتات"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الشتات" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "البطرك" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الكرم" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5'te "الرهبات" şeklindedir. TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de bu kelime mevcut değildir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الطاعة" şeklindedir.

⁹ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الغمامة" şeklindedir.

اعطى لهم مرسومنا هذا بحضور جمّ الصحابة الكرام عبد الله و عثمان ابن عفّان و سعد بن زيد و عبد الرحمن ابن عوف و بقية الاخوة الصحابة الكرام فليعتمد على ما شرحنا في كتابنا هذا⁵ و يعمل به و أبقاه في يديهم و صلى الله تعالى على سيدنا محمد و اله و اصحابه و الحمد لله رب العالمين حسينا الله و نعم الوكيل في العشرين من⁶ شهر ربيع الاول سنة خامس و عشر للهجرة النبوية. و كلّ من قرى مرسومنا هذا من المؤمنين⁷ و خالفه⁸ من الآن و الى يوم الدين فليكون لعهد الله ناكثا و لرسوله الحبيب باغضاً.^{9 10}

[20 Ra. 15]

لزيارة من الافرنج و القبط و السريان و الأرمن و النساطرة¹ و اليعاقبة و الموارنة تابعين للبطرک المذكور و يكون متقدماً عليهم لأنهم أعطوا من حضرت النبي الكريم و الحبيب المرسل من الله و شرفوا بختهم يده الكريمة و أمر بالنظر إليهم و الأمان عليهم كذلك نحن المؤمنين نحسن² اليهم إكراماً لمن أحسن اليهم و يكونوا معافاً من الجزية و الغفر و المواجه و مسلمين من كافة البلايا في البر و البحور و في دخولهم للقمامة³ و بقية زياراتهم لا يؤخذ منهم شيئاً و اما الذين يقبلون الى الزيارة الى القمامة⁴ يدي النصراني الى البطرک درهم و ثلث من الفضة و كل مؤمن و مؤمنة يحفظ ما أمرنا به سلطاناً ام حاكماً ام الى يجري حكمه في الارض غنى أم فقير من المسلمين المؤمنين و المؤمنات. و قد

¹ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5, A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "النساطرة" şeklidir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de bu kelime mevcut değildir.

³ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الغمامة" şeklidir.

⁴ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "الغمامة" şeklidir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de bu kelime mevcut değildir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5 ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "من" mevcut değildir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "من المؤمنين" şeklidir.

⁸ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5'te "خالقه" şeklidir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 5'te "باغضاً"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 5'te "باغضاً"; metinde ve TS.MA.d. 7016, vr. 4b'de "باغضياً" şeklidir.

¹⁰ Bu Arapça metnin, Osmanlı Arşivi'nde HAT, 1516-47/6 kimlik bilgisi ile kayıtlı belgedeki Türkçe çevirisi şu şekildedir: "Kitâb-ı Ömer bin el-Hattâb -radıya'llâhü anh- Bî'smî'llâhî'r-Rahmânî'r-Rahîm. Hamd ü senâ ol Zât-ı Eccl ü A'lâ'ya mahsûsdur ki, bizleri İslâm'la azîz eyledi ve bizlere imânla ikrâm eyledi ve Peygamberi olan Muhammed -aleyhî's-salâtü ve's-selâm- sebebiyle merhamet eyledi ve dalâletden bizi kurtarıp hidâyet eyledi ve dağıtmak iken bizi cem' ile cemâat eyledi ve kulûbümüzü te'îf ve a'dâmıza gâlib ü mansûr eyledi ve bizi bilâd ü kasabâtında temkin eyledi ve birbirimizle muhabbetlî ihvân eyledi. Ey ibâdu'llâh! İşbu ni'met mukâbili sizler dergâh-ı Hudâ'ya hamd ü senâya müdâvemet edesiz. İşbu kitâb, Ömer bin Hattâb -radıya'llâhü anh- hazretlerinin ahd ü misâkı hâvî nâmeleridir ki, millet-i Melekiyye-i Nasârâ'nın mübeccel ü mükerrerem Patrikleri olan Sofronyus nâm Patriğe Tûr-ı Zeytûn'da kâin makâm-ı Kudüs-i Şerîf'de itâ eyledi ki: Cemî' reâyâ ve papas ve râhib ve râhibeler nerede olurlar ise ve nerede bulunurlar ise tarafımızdan onlara emân olup ve bir zimmî ahkâm-ı zimmeti hıfz u riâyet eder ise bizler ki, hâlâ mü'minleriz ve

bizlerden sonra gelip mütevellî-i umûr olan ehl-i imân tarafından ol zimmîyi sıyân et ve emânla vikâyet etmek vâcib olduğunu müstemildir. Ve bizlerin ve bizlerden sonra gelip veliyyü'l-emr olanların tarafından zikrolunan tâifinin huzû'u itâatleri cârî ve müstemir olduğu muktezâsnca esbâb-ı havâyiçleri onlardan kat' olunmaya. Ya'nî redd ü dirîğ olunmaya. Ve onlara ve cümle kilise ve diyârlarına [manastırlarına] ve dâhilen ve hâricen bî'l-cümle ziyâretgâhlanna ki, Kumâme ve Mevlid-i İsâ -aleyhî's-selâm- olan Beytüllahm ve Kenise-i Kübrâ ve kibelî ve şimâlî ve garbî üç bâb müstemil Mağâradır; ve mahall-i mezbûrda mevcûd olan Gürc ve Habeş ve sair ziyârete gelen Efrenc ve Kıbt ve Süryân ve Ermen ve Nastûrî ve Ya'kûbî ve Mevârîne tâifesi ki, Patrik-i mezkûra tâbî'lerdir; bî'l-cümle onlara ve bakıyye-i ecnâs-ı Nasârâ'ya emân olsun ve ol Patrik onların mecmûuna mütekaddim ve muktedâ olsun. Zîrâ ol tâifinin cümlesine Nebiyy-i Kerîm ve mürsel min-indî'llâh olan Habîbu'llâh cânibinden emân itâ ve hatm-i yed-i kerîmeleriyle şeref-yâb oldular ve onlara dâimâ nazar ve hürmet ve emân ve himâyetle emir buyurdular. Onun gibi bizler ki, mü'minleriz; ol tâifeye ihsân eden Fahr-i Âlem'e ikrâmen bizler dahi ihsân ederiz ve ol Patrik ve rehâbineler cizyeden ve gadr [gafr](?) ve sair mevâcibden muâf ve berr ü bahrda kâffe-i belâyâdan müsellemler olalar ve Kumâme'ye ve sair ziyâretgâhlanna dâhil olur iken onlardan bir nesne ahz olunmaya ve ammâ Kumâme'ye ziyârete gelen Nasârâ, Patriklerine fiddadan üç dirhem edâ eyleye ve her mü'min ve mü'mine bizim bu emrimizi hıfz u riâyet eylesün. Gerek sultân ve gerek hâkim ve hükûm arzda cârî vâlî olsun ve gerek garî ve gerek fakîr bî'l-cümle mü'min ve mü'minât bu emrimize mürâât eylesün ve işbu mersûm-ı emân ol tâife-i Nasârâya Abdullâh ve Osmân bin Affân ve Sa'd bin Zeyd ve Abdurrahmân bin Avf ve sair ihve-i sahâbe-i kirâm huzûrunda itâ olundu. İşbu kitâbımızda şerh u beyân eylediğimiz ahd ü emâna itîmâd ve onunla amel ve eydi-i Nasârâda ibkâ oluna. Fi 20 Rebî'ül-evvel sene 15. Ve bir mü'min ki, işbu mersûmumuzu kırâet ve mazmûnuna hâlen ve kıyâmete kadar muhâlefet eyleye, ahdu'llâh nâkız ve Habîbu'llâh olan Resûl-i Ekrem'e bâğz olur."

Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını
Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Fatih Sultan
Mehmed Han Tarafından Verilen Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed
II, the Conqueror, to Ensure the Greeks in Jerusalem to
Use Their Rights and Their Holy Places as It Was in the
Past

6

[6-1]

İstanbul'un fethi münasebetiyle rahipleriyle birlikte İstanbul'a gelip Hz. Peygamber (s.a.v) ve Hz. Ömer ile eski sultanlar tarafından kendilerine verilen hatt-ı hümayunları gösterip; 'bu belgelerde yazılı olduğu üzere Kudüs'ün içindeki Kutsal Kabir Kilisesi ile bütün namazgâh ve ziyaretgâhları, Mar Yakub isimli Gürcü Manastır'ını, Kudüs'ün dışındaki manastır ve kiliseleri, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu yer olan Beytüllahm Büyük Kilisesi ve Mağara'yı, Kilisedeki üç kapının anahtarlarını ve bac, haraç vs.den muafiyet hakkını eskiden beri ne şekilde zapt ve tasarruf edegelmışler ise yine o şekilde zapt ve tasarruf edebilmeleri' isteğinde bulunan Kudüs Rum Patriği Rahip Atanasysus'a, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından bu doğrultuda verilen hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.

22-31 Ağustos 1458

[s. 6] Fâtih Sultân Mehmed¹ Hân hazretlerinin hatt-ı hümayunlarıyla muanven ihsân buyurdıkları emr-i âlî-şandır.²

"Mücebince amel oluna. Her kim hatt-ı hümayun-ı saâdet-makrûnu fesheder ise Allâh'ın la'netine uğrasun."

Sebeb-i tahrîr-i tevki'-i refi'-i hümayun-ı vâcibü't-tastîr ve³ yarlığ-ı⁴ belîğ-ı hümayun –ensara'llâhü Teâlâ ilâ-yevmi yüb'asûn– oldur ki:

Bi-izni'llâhi Teâlâ Hazret-i Resûl⁵ hürmetiyle makâm-ı Kostantiniyye feth u fütûh oldukda etrâf u eknâf olan şâhlar ve krallardan⁶ Âsitâne-i Saâdetime elçiler gelip feth u fütûhu arz edip bu def'a Kudüs-i Şerîf'de olan Rumların Patriği Atanasysus⁷ nâm Râhib ruhbanlarıyla⁸ gelip Âsitâne-i Saâdetime yüz sürüp ve Hazret-i Resûl-i Ekrem hazretlerinin –salla'llâhü aleyhi ve sellem– hazretlerinin mübarek eliyle ve pençesiyle imzâlu olan hatt-ı hümayunları ve Hazret-i Ömer bin Hattâb hazretlerinin –radıya'llâhü⁹ an¹⁰– hatt-ı kûfi ile ve selâtin-ı mâziyeden hatt-ı hümayunları

ibrâz edip ve recâ eyledi: "Ol minvâl üzere Kudüs-i Şerîf içeri ve taşrasında namâzları ve ziyâretleri ke'l-evvel¹¹ Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü aleyhi ve sellem– hazretlerinin ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü an¹²–den¹² ve selâtin-ı mâziyeden sadaka ve ihsân olunan hatt-ı hümayunları mücebince zapt u tasarruf eyleyeler." İmdi; "kadîmden fermân ve sadaka olan üzere içeri olan Kumâme¹³ ile cem¹⁴ namâzgâhları ve ziyâretleriyle ve Gürcü Manastır olan Mar Ya'kûb¹⁵ ve Kudüs-i Şerîf taşrasında olan manastırlar ve kiliseler ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm–ın¹⁶ doğduğu Beytüllahm [nâm] Kilise-yi Kübrâ¹⁷ ve

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6'da "محمد" imlâsı ile.

² Bu kaydın çeviri yazısında; defterin istinsahından sonraki bir tarihte bu ferman kaydı üzerinde kırmızı kalemle yapılan tashihler esas alınmıştır.

³ Bu ve diğer defterlerde "ve" mevcut değildir. Bu defterdeki kayda yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "ve" eklemesi yapılmıştır.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "يرليغ" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "Resûl-i Ekrem" şeklindedir.

⁶ Bu ve diğer defterlerde "krallar" şeklindedir. Bu defterdeki kayda yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashihte "-dan" eki eklenmiştir.

⁷ Patrik IV. Athanasius (pd. 1452-1460).

⁸ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "ruhbanlar ile" şeklindedir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "radıya'llâhü Teâlâ" şeklindedir.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "an¹⁰ verilen" şeklindedir.

¹¹ Metinde "كل اول" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "كل اول" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

¹² Bu ve diğer defterlerde "an¹² hazretlerinin" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "an¹²den" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

¹³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "Kumâme'ye" şeklindedir.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "cem" şeklindedir.

¹⁵ Monastery of St. James veya Cathedral of St. James. Bu defterde "Mar Yakûb" şeklindedir; yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "Mar Ya'kûb" şeklinde düzeltme yapılmıştır. Diğer defterlerde "Mar Ya'kûb" şeklindedir.

¹⁶ Bu ve diğer defterlerde "–aleyhi's-selâm– hazretlerinin" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "aleyhi's-selâmn" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

¹⁷ Church of the Nativity.

Mağâra¹ ve Kilise'de olan üç kapı miftâhlarıyla şimâl ve kible ve garbî tarafından içinde olan cemî² millet-i Nasrânî Kudüs-i Şerîf patrikleri yamakları bu vakıf³ olan eşyâları bâc ve harâcdan ve gafrlardan(?)⁴ ve sâir tekâlif-i örfiyyeden kadîmden sadaka ve ihsân ve fermân olunan üzere küllisinden muâf u müsellem olmak için" recâ eyledikleri ecilden imdi:

Kadîmden Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü aleyhi ve sellem– hazretlerinin ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh– hazretlerinin ve selâtin-ı mâzîyeden sadaka ve ihsân ve fermân olunan hatt-ı hümayûnları mücebince cenâb-ı celâletim dahi sadaka ve ihsân ve fermân-ı âli-şânım olmuştur. Tasarrufumda ve hükmümde olan memleketler eğer deryâdan ve eğer karadan⁵ hâkimü'l-vakt olanlar Kudüs-i Şerîf Patriği ve ruhbanları mezbûrlara himâyet ü sıyânet ve âhardan kimesne rencide eylemeyeler ve eğer

Hazret-i Resûl-i Ekrem⁶ –salla'llâhü aleyhi ve sellem– hazretleri sadaka ve ihsân olunan mübârek pençesiyle imzâlu hattı ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh–in⁷ verdiği küfi ile hattı ve selâtin-ı mâzîyeden sadaka ve ihsân olunan hatt-ı hümayûnları ve hâlâ sadaka ve ihsân olunan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve fermân-ı âli-şânı eğer bundan sonra gelen halife⁸ ve⁹ vüzerâ-yı ızâmlardan ve ulemâdan ve ehl-i örfden ve kapım kullarından¹⁰ ve sâ[ir]¹¹ ümmet-i Muhammed'den akçe için veyâhûd hâtır için feshine murâd ederlerse Allâh'ın ve Hazret-i Resûl'ün hışmına uğrasun. Şöyle bileler; alâmet-i şerîfe i'timâd u inkıyâd kılalar.

Tahrîren; fi-evâsıtı şehri Şevvâli'l-mükerrem sene isnâ [ve] sittin ve semân-mie.

Sene 862

¹ Cave of the Nativity.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "cem" şeklindedir.

³ Bu ve diğer defterlerde "vefk" olarak okunmaya müsait şekilde yazıldığı için bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "vakıf" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

⁴ Metinde "قافيرلردن" imlâsı ile.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "eğer deryâdan ve karadan" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "اكر اكرم" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "anh hazretlerinin" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 6, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6 ve TS.MA.d. 7016, vr. 5b'de "halifeler" şeklindedir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 6'da "ve" mevcut değildir.

¹⁰ Bu ve diğer defterlerde "kullann" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "kullarından" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

¹¹ Diğer defterlerde "sâir" şeklindedir.

[s. 7] Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm¹

Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını
Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Sultan
I. Selim Han Tarafından Verilen Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Selim I, to
Ensure the Greeks in Jerusalem to Use Their Rights and
Their Holy Places as It Was in the Past

7

[7-1]

Kudüs'ün fethi münasebetiyle bütün ahali ve rahipleriyle gelip; 'Kudüs'ün içinde ve dışında kendi ellerinde bulunan kilise, manastır ve ziyaretgâhları Hz. Ömer ve sonra gelen sultanlar tarafından verilen mersûm ve fermanlar gereğince eskiden beri ne şekilde zapt ve tasarruf edegelmişler ise yine o şekilde zapt ve tasarruf etmeleri' isteğinde bulunan Kudüs'teki Rumların Patriği Rahip Atalya'ya; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının karşısında ve kible tarafındaki Muğtesel, şamdan ve kandilleri, gülgüle üzerindeki dört kemerin altı ve üstü ile

Sitt-i Meryem üzerindeki yedi kemerin altı ve üstünü, Kilisenin ortası ve Türbesi ile diğer ziyaret yerlerini, Kutsal Kabir Kilisesi'nin avlusundaki isimleri yazılı kilise ve manastırları, Hz. İsa'nın (a.s.) Zindanı ve Hanna'nın Evi'ni, Meryem Ana Makberesi'ni, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Beytüllahm isimli Mağara ve Kilise'deki kuzey ve kible tarafında bulunan iki kapının anahtarlarını, etrafındaki bahçe, zeytinlik ve makberelikleri, isimleri zikredilen diğer kilise, manastır ve yerleri; gümrük, bac vs. yükümlülüklerden muafiyet ve Rum Patriğinin diğer Hristiyan milletlere karşı önceliği haklarını eskiden olduğu gibi zapt ve tasarruf edip kendilerine diğer milletlerin müdahale etmemesi' hususlarında Kudüs Fatihi Sultan I. Selim Han tarafından verilen hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.²

19 Mart 1517

Fâtih-i Kudüs-i Şerîf merhûm Sultân Selîm Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûn ile³ muanven ihsân buyurdukları emr-i âlî-şandır.⁴

"Emr-i şerîfim mücebince amel; her kim bir gayri şekil ederse ve bozarsa Allâhü Teâlâ'nın kılıcına uğrasun."

Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî ve Habîbihî⁵ Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya⁶ nâm Râhib cümle râhibân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılmışlardır: "kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretleri ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zapt u tasarruf edegelmişler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zapt u tasarruf eyleye ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh–den⁷ olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince zapt u tasarruf eylemek için" deyü.

Buyurdum ki:

Hüküm-i şerîfim mücebince zapt u tasarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle⁸ üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zir ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısın[d]a Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena⁹ demekle ma'rûf ve Mar Sikla¹⁰ ve Sittinâ-yı [Meryem]¹¹ ve Mar Eftimys¹²

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "besmele" mevcut değildir.

² Sultan I. Selim Han tarafından Ermenilere verilen emr-i âlîşân için bk. 33 [60-1] numaralı kayıt.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "hümayûnlanya" şeklindedir.

⁴ Bu kaydın çeviri yazısında; defterin istinsahından sonraki bir tarihte bu ferman kaydı üzerinde kırmızı kalemle yapılan tashihler esas alınmıştır.

⁵ Bu ve diğer defterlerde "Resûlihî Habîb" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "Resûlihî ve Habîbihî" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

⁶ "Attalya" şekli için bk. TS.MA.e. 746/102.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "anh hazretlerinden" şeklindedir.

⁸ Bu kelime daha sonraki kayıtlarda cülcüle olarak da geçmektedir ve Golgota kayası kastedilmektedir. Cülcüle şekline göre anlamı: Kafatası. Hz. İsa'nın, üzerinde asıldığı (çarmıha gerildiği) dağın adı. Bk. "جلجل" maddesinin 4. "الجلجل" alt maddesi, *El-Müncid, Arapça - Arapça Sözlük*, 34. baskı, Dar el-Machreq Yay., Beyrut, 1986, s. 96.

⁹ St. Helena.

¹⁰ St. Thecla. Metinde "ثقلا"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7'de "ثقلا"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "ثقلا" imlâsı ile.

¹¹ Diğer kayıtların bir kısmında bu terkip "Sittinâ-yı Meryem" şeklinde geçtiğinden burada ve sadece "Sittinâ-yı" geçen diğer kayıtlarda "[Meryem]" ilavesinde bulunulmuştur.

¹² St. Euthemius.

ve Mar Katrina¹ ve Mar Mikâil² ve Mar Yorgi³ ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil⁴ ve Mar Nikola⁵ ve Mar Dimitri⁶ ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer Kilise-yi Mar Ya'kûb⁷ Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi⁸ nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerif taşrasında Meryem Ana Makberesi⁹ ve Mar Siyon¹⁰ ve Hazret-i İsa'nın Zindânı¹¹ [ve] Hanna'nın Evi¹² ve sahrâda¹³ olan makbereleri ve Gürcü Manastırı Mussallebi(?)¹⁴ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı¹⁵ ve bağ¹⁶ ve zeytûn ve Mar Sava Manastırı¹⁷ ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi¹⁸ ve Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbî olan Gürcü ve Habeş ve Sırb¹⁹ ve sair vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtı ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerif'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sair tekâlif-i örfiyye[den] bi'l-küllîyye muâf u müsellemler olalar.

Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden²⁰ müdâhale ve rencide eylememek [üzere] sair milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer -radıya'llâhü anh- hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtîn-ı mâzîyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:**

Hükm-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yı ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytûlmâl [ve] kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı timâr ve müteferrika ve çavuş ve sipâh ve yeniçeri ve sair kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hükm-i hümayûnumu mezbûrların yedlerin[d]e ibkâ edip âlâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.

Tahrîren; fi-sene selâse ve ısrûn ve tis'a-mie.

Sene 923²¹

¹ St. Catherine. A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "Mar Katrina" kelimeleri mevcut değildir.

² St. Michael.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "يوركه" imlâsı ile.

⁴ St. Basil.

⁵ St. Nicholas.

⁶ St. Dimitri.

⁷ Bu defterde "Kilisesi ve Mar Yakûb"; diğer defterlerde "Kilisesi ve Mar Ya'kûb" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemlî tashih sırasında "Kilise-yi Mar Ya'kûb" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

⁸ St. George. TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "يوركه" imlâsı ile.

⁹ Tomb of Virgin Mary.

¹⁰ Metinde "Seyom", A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "Seyon" şeklindedir.

¹¹ Hazret-i İsa'nın Zindânı / Habsü'l-Masih: Prison of Crist.

¹² House of Annas.

¹³ Dört defterde de "سجراده" imlâsı ile.

¹⁴ Bu kelime; yayımlanan bu defterlerdeki birçok kayıta "مصلی", (musallâ = namazgâh, şapel, dua ve ibadet mekânı), "مصلب" (musalleb = haçlı, üzerinde haç işareti bulunan, haç şeklinde olan şey) vs. şekillerde okunabilen çeşitli imlalarla yazılmış olduğundan, çeviri yazıda, okunduğu şekilde ve (?) işareti ile yazılmış; Osmanlıca imlâsı da dipnotta ayrıca gösterilmiştir. Metinde "مصللي"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7'de "مصاللي"; TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "مصاللي" şeklindedir.

¹⁵ Prophet Elias.

¹⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "bagçe" şeklindedir.

¹⁷ Mar Saba Monastery.

¹⁸ Beyt-i Jala köyü, Mar Yorgi: The Holy Monastery of St. George in Beit-Jala. TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "يوركه" imlâsı ile.

¹⁹ Metinde "شريب" imlâsı ile.

²⁰ Metinde "millelden", A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 7 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6a'da "millet" şeklindedir.

²¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 7'de bu ibare mevcut değildir.

Kudüs'teki Rumların, Ziyaretgâhlarını ve Haklarını
Eskiden Olduğu Gibi Tasarruf Etmelerine Dair Sultan
I. Süleyman Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Süleyman
I to Ensure the Greeks in Jerusalem to Use Their Rights
and Their Holy Places as It Was in the Past

8

[8-1]

Kudüs Rum Patriği Yermanus'un arzuhal sunarak; "Kudüs Fatihi Sultan Selim Han'ın, Kudüs'ün fethinde, Kudüs Rum Patriği Rahip Atalya'ya; 'kilise, manastır ve ziyaretgâhlarını, Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının karşısında ve kible tarafındaki Muğtesel, şamdan ve kandilleri, gülgüle üzerindeki dört kemerin altı ve üstü ile Sitt-i Meryem üzerindeki yedi kemerin altı ve üstünü, Kilisenin ortası ve Türbesi ile diğer ziyaret yerlerini, Kutsal Kabir Kilisesi'nin avlusundaki isimleri yazılı kilise ve manastırları, Hz. İsa'nın (a.s.) Zindanı ve Hanna'nın Evi'ni, Meryem Ana Makberesi'ni, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Beytüllahm isimli Mağara ve Kilise'deki kuzey ve kible tarafında bulunan iki kapının anahtarlarını, etrafındaki bahçe, zeytinlik ve makberelikleri, isimleri zikredilen diğer kilise ve manastırları; gümrük, bac vb. malî yükümlülüklerden muafiyet, aslına uygun olarak kilise tamiri, odalar inşası, kapı pencere açma ve kapama, evden eve kemer yapma ve Patrik ve ona tabi olanların ayinlerde diğer milletlere önceliği haklarını eskiden olduğu gibi zapt ve tasarruf edip kendilerine diğer milletlerin müdahale etmemesi' hususlarında hatt-ı hümayun ihsan ettiğini" ifade etmesi üzerine bu hususların aynen geçerli olduğuna dair Kudüs Sancakbeyine ve Kadısına hitaben Sultan I. Süleyman Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.

16-25 Aralık 1526

[s. 8] Merhûm Sultân Süleymân Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla muanven ihsân buyurdıkları emr-i âlî-şândır.¹

"Emr-i şerîfim mücebince amel oluna. Feshine her kim murâd ederse Allâhü Teâlâ'nın azâbına ve Hazret-i Resûl-i Ekrem'in hışmına uğrasun."

Kudüs-i Şerîf Sancağbeyine ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm ki:

Hâlâ Kudüs-i Şerîf'de sâkin olan Rum Patriği Yermanus² nâm Râhib Dersââdetime arzuhal sunup; "cennet-mekân,³ firdevs-âşiyân, merhûm ve mağfûrun-leh⁴ babam Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-ndvân– zamân-ı feth-i şerîflerinde olan Patrik Atalya nâm Râhib ve sâir râhibân tâifesi ve reâyâ vü berâyâ cümlesi varıp merhûm babam Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-ndvân– hazretlerine recâ ve temennâ kıldılar ki; 'Kadîmden vâkı' olan kiliseler ve manastırlar⁵ [ve] ziyaretleri ve içeri ve⁶ taşralardan⁷ kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegeldikleri husûsları yine ol minvâl⁸ üzere

zabt u tasarruf eyleyeler.' ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh–den⁹ olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmîr-i şerîfeleri mücebince merhûm babam Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-ndvân– hazretleri dahi hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ihsân edip buyurmuşlar ki; 'Kilise ve manastırları ve ziyaretleri ve içeri ve taşralarda¹⁰ olan Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] iki şem'dân ve kanâdiller ve mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğine¹¹ tâbî gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerlerin zir ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr¹²

¹ Bu kaydın çeviri yazısında; defterin istinsahından sonraki bir tarihte bu ferman kaydı üzerinde kırmızı kalemle yapılan tashihler esas alınmıştır.

² Patrik Germanus (pd. 1537-1579).

³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "cennet-mekân ve" şeklindedir.

⁴ Bu defterde "mağfûrâ" olarak okunmaya müsait şekilde yazıldığı için bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "mağfûrun-leh" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "manastır" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "ve" mevcut değildir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8, TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "taşralarda" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8, TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "olması" şeklindedir.

⁹ Bu ve diğer defterlerde "anh hazretlerinden" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "anhden" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "ve" mevcut değildir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "Patrikliğe" şeklindedir.

¹² Bu ve diğer defterlerde "kilise ve kübrâsı" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemli tashih sırasında "Kilise-yi Kebîr" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

ortası ve Türbesi ve maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusunda¹ vâkı' üç kiliseleri ve karşısn[d]a² Kilise-i Mar Yuhanna ve merdûban üzerinde Elena Kilisesi demekle ma'rûf ve Patrik mütemekkin olan evlerde Kilise-yi [()] ve iki yol üzerinde olan kemerleri ve karşısn'da olan manastır ve Mar Sikla³ ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimiyus⁴ ve Mar Katarina ve Mar Mikâil Manastır ve Mar Yorgi⁵ ve De[y]r-i Amûd ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Todori ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer Kilise-i Mar Ya'kûb⁶ Gürcüler Manastır ve bâğçeleri ve zeytûnları ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– Zindâm ve Mar Yorgi⁷ nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Tür-i Zeytûn ve Hazret-i Dâvûd ve Mar Seloniyesi(?) Kilisesi ve De[y]r-i Zeytûn⁸ ve Hanna'nın Evi ve defni olan sahrâda makbereleri ve Gürcüler ve Megril Manastır ve Musallâ⁹ nâm Kilisesi ve Mar Simyon ve Katamon¹⁰ ve Mar İlyâs Manastır ve bâğ¹¹ ve tarlaları ve zeytûnluk ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala ve¹² Mar Yorgi¹³ ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kebîr¹⁴ Kilise'de vâkı' şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluğu ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbi olan Gürcü ve Habeş ve Kıbtî tâifesi ve sair vakıf olanları âyîn-i bânlalan üzere nâkûs¹⁵ ve her gece buhûr etdikleri ve âyînleri üzere zuhûr eden nâr-ı şem'â¹⁶ ve devir etdiklerinde cümle milletden Rum Patriği ve tevâbi'leri cümlesinden mukaddem varıp sonra sair millet varalar ve mürd olan râhiblerin ve metropolidlerin ve piskoposların ve kalogaryaların¹⁷ metrukâtları mezbûr Patrik ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suyu ve Arab¹⁸ kîfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve cizye ve kilise meremmâtına vaz'-ı kadîm üzere meremmât

olunmak ve odalar binâ eylemek ve kapı ve pencere açmak veyâhûd kapamak ve evden eve kemer eylemek ve sair tekâlif-i örfiyye[nin]¹⁹ küllisinden muâf u müsellemler olalar; min-ba'd âhar millet karşıp müdâhale eylemeye; cümlesinden Rum patrikleri mukaddem ve zabında ola.' " Hazret-i Ömer –radıya'llâhü²⁰ anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve merhûm babam Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnları mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:**

Hükm-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olsun veyâhûd vüzerâ-yı ızâmdan ve ulemâ ve sulehâdan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmâl ve kassâm adamları ve vakıf mütevellîleri ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı timâr ve müteferrika ve çavuş ve sipâh ve yeniçeri ve sair ehl-i örf tâifesi ve kapım [s. 9] kullarından ve Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü aleyhi ve sellem– hazretlerinin ümmetinden her kim Hazret-i Ömer hazretlerinin ahidnâme-i hümayûnları ve merhûm babam Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-ndvân– hazretlerinin hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnları ve hâlâ verilen hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum²¹ fesheylemek murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına mes'ûl olalar, deyü. Hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarımı mezbûrların yedlerinde ibkâ edip âlâmet-i şerife itimâd kılalar.

Tahrîren; fi-evâsıtı şehri Rebî'l-evvel sene selâse ve selâsin ve tis'a-mie.

Sene 933²²

Be-makâm-ı

Edirne²³ el-mahrûse²⁴

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8, TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "havlusı" şeklindedir.

² Bu ve diğer defterlerde "ve karşısn[d]a" kelimeleri mevcut değildir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemlî tashih sırasında "ve karşısnâ" kelimeleri eklenmiştir.

³ Metinde ve TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "تقلا"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8'de "تقلا" ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "سقلا" imlâları ile.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "Eftimus" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "يوركه" imlâsı ile.

⁶ Bu defterde "Mar Yakûb"; diğer defterlerde "Mar Ya'kûb" şeklindedir. Bu defterdeki kayıt üzerinde, yukarıda bahsedilen kırmızı kalemlî tashih sırasında "Mar Ya'kûb" şeklinde düzeltme yapılmıştır.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "يوركه" imlâsı ile.

⁸ Deyr-i Zeytun: Church of the Holy Archangels.

⁹ Metinde "مصلی"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 8, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8, TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "مصلی" imlâsı ile.

¹⁰ The Holy Monastery of St. Symeon at Katamonas.

¹¹ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "bâğçe" şeklindedir.

¹² Defterlerdeki diğer kayıtlarda "ve" olmadan "Beyt-i Jala Mar Yorgi" şeklinde geçmektedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "يوركه" imlâsı ile.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "ke[b]ir" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "nâmûs" şeklindedir.

¹⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "şu'le" şeklindedir.

¹⁷ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 8'de "kalagoryaların" şeklindedir.

¹⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de bu kelime mevcut değildir.

¹⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "örfiyyenin" şeklindedir.

²⁰ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9 ve TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "radıya'llâhü Teâlâ" şeklindedir.

²¹ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de "saâdet-makrûnumu" şeklindedir.

²² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9'da bu ibare mevcut değildir.

²³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "ادنه" şeklindedir.

²⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 6b'de bu kelime mevcut değildir.

Kudüs'teki Rumların Ateş Ayınındeki Önceliğinin
Ermeni vs. Hristiyan Taifelerce Engellenmesine Müsaade
Edilmemesine Dair Sultan IV. Murad Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Murad IV
to Prevent Christians like Armenians from Interfering
with the Priority of the Greeks in Jerusalem to Perform
Rituals at the Holy Fire

9

[9-1]

Kudüs'teki Rumların; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nde her sene yapılmakta olan Ateş Ayınında önceliğin kendilerine ait olduğu, bu ayın için dışardan gelen Ermeni, Gürcü, Frenk, Habeş vs. Hristiyan milletlerin ayine kendilerinden sonra girmeleri gerektiği, ancak İran tarafından gelen ve Gorgor denilen Ermeniler ile diğer taifelerin birleşip hakimlerden para gücüyle usulsüz olarak aldıkları hüccete dayanarak yollarını kesip kendilerinin ayine önce girmelerini engelledikleri' yolunda şikâyetle bulunmaları üzerine tarafların Anadolu ve Rumeli kazaskerleri

huzurunda yapılan duruşmaları neticesinde önceliğin Rumlara ait olduğu anlaşıldığından, hiçbir milletin Rumlardan önce ayine girmelerine izin verilmemesi hususunda Kudüs Kadısına, Sancakbeyine ve Vakıf Mütevellisine hitaben Sultan IV. Murad Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

6-15 Ağustos 1634

Merhûm Sultân Murâd Hân hazretlerinin bâ-telhîs ve bâ-hatt-ı hümayûn ihsân buyurdıkları emr-i âlî-şandır.

"Rumlar evvel girsün.' için emir veresin."

Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf Sancağbeyine ve Kudüs-i Şerîf'de () Mütevellisi () -zîde mecdühû-ya hüküm ki:

Beytü'l-Makdis'de² vâkı' Kumâme-i Kenise'den dârende-gân-ı fermân-ı hümayûn Rum tâifesi ve patrikahı tarafından Dergâh-ı Muallâma adamlar gelip ve arzuhâl sunup;³ "feth-i hâkânîden beri âyîn ü âdetleri üzere zikrolunan Kumâme-i Kenise'de duhûl-i zeyân⁴ ile zuhûr eden nâr ziyâreti⁵ için zamâmıyla her sene etrâfu eknâfdan gelen Ermeni ve Gürcü ve Frenk ve Habeş keferesi ve sâir millet-i Nasârâ tâifesi Rum patriklerine mürâcaat edip ve Kenise-i mezbûrede aşağı ve yukarı mahalleri ve kapı önünde tilâvet-i İncâl ve ger devr-i ma'bed⁶ ve tertîbdir ve⁷ her gece buhûr salmak ve nâr-ı mezbûrdan şem'a⁸ yandırmaktır; millet-i mezbûre ve tavâif-i merkûmenin cümlesinden evvel Rum Patrikahı ve Rûmiyân⁹ tâifesi varıp cümleden

mukaddem berây-ı(?)¹⁰ hizmet ve edâ-yı âyîn-i ma'bed¹¹ etdikden sonra mu'tâd-ı kadîm üzere sâir millet ve tavâif dahi yollarıyla gelip tarîk-ı kadîm üzere onlar dahi devir ve edâ-yı âyîn ederler iken hâlîyâ zikrolunan tavâif-i muhtelifeden Ermeni tâifesinden Kızılbaş'dan gelme Gorgor nâm Ermeni ve gayrileri birikip feth-i hâkânîden beri olugelmişe muhâlif vaz' u hareket edip ve akçe kuvvetiyle hükkâma muvâfakat ettirip kadîmül'eyyâm-dan olugelen âyînlerine muhâlif ellerine bir türlü hüccet almağa bunların mu'tâd-ı kadîm üzere olan âyînlerin ibtâl eyleyip olugelmişe muhâlif ve âdet-i kadîmelerine mugâyir bunların yolların basıp ma'bed-i¹² mezbûreye Rum tâifesi ve Rum Patrikahından evvel varıp zikrolunan Kumâme-i Kenise-i merkûmede zuhûr

¹ Ayrıca bk. 10 [11-1] ve 11 [13-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "بيت المقدس" imlası ile.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "sunulup" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "زبان" imlası ile. Zeyân: Parlak (ay için). (Bk. James William Redhouse, *A Turkish and English Lexicon, Shewing in English, The Significations of The Turkish Terms*, Lebanon: 1987, s. 1021.) Duhûl-i zeyân: Dolunayın girişi.

⁵ Kutsal Ateş Ayını: Hristiyanlıktaki "Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldükten sonra yeniden dirilişi" inancıyla ilişkili olan ve her yıl (mezheplere ve her mezhebin kullandığı takvime göre değişiklik göstermekle beraber) 22 Mart - 25 Nisan tarihleri arasındaki ilk dolunaya rastlayan pazar günü, rastlamadığı takdirde ise dolunaydan

sonra gelen ilk pazar günü kutlanan Paskalya Bayramı öncesindeki cumartesi günü Hz. İsa'nın dirilişini sembolize etmek üzere kabrinden çıkarılan ateşle yapılan ayin. (Daha geniş bilgi için bk. Mehmet Katar, "Paskalya", *DİA*, c. 34, 2007, s. 181-182.)

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9'da "معبد", TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "مفت" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "ve ger" şeklindedir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "شعق" şeklindedir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "ruhân"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "ruhân ve" şeklindedir.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 9'da "براء" imlası ile.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 9 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "معبد" şeklindedir.

¹² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10'da "معبد" şeklindedir.

eden nâr ve sâir mahallere edâ-yı âyîn etmekte¹ akçe kuvvetiyle mukaddem etmeleriyle kendilere zulm ü hayf eylediklerin" ilâm edip; "olugelmişe muhâlif ve mu'tâd-ı kadîme mugâyir Ermeni ve sâir tavâif-i muhtelifeden olanlar Rum tâifesine ve Patrikahna takaddüm etdirilmeyip cümlesinden evvel bunlar varıp edâ-yı âyîn eylemeleri" bâbında ellerinde olan tuğralı evâmîr-i şerife ve sâir temessükâtların² ibrâz edip bi'l-fi'l Rumeli ve Anadolu Kâdiaskerlerim olan a'lemeyi'l-ulemâi'l-mütebahirîn, efdaleyi'l-fudalâi'l-müteverriîn Mevlânâ Abdullâh ve Nûh -edâma'llâhü Teâlâ fazâilehümâ- huzûrlarında Ermeni tâifesiyle mürâfaa olup tarafeynin temessükâtları³ görüldükde Ermeni tâifesinin ibrâz eyledikleri hüccetleri devr-i fetihden beri olan âyîn ü âdetlerine muhâlif olup bir tarikla mâl kuvvetiyle aldıkları zâhir ü mütebeyyin⁴ olduğundan gayri mezkûrân Rum tâifesinin ellerinde olan evâmîr-i şerife sahîh ve ma'mûlün-bih hükm-i hümayûnum⁵ olmakla hîn-i mürâfaada [s. 10] müşârun-ileyhimâ Kâdiaskerlerim huzûrlarında⁶ hakk-ı takaddüm Rum tâifesinin idigine hüküm birle kat'î cevâb verilip ve ahvâlleri tafsîl üzere yazılıp Pâye-i Serîr-i A'lâma telhîs ve arz olundukda; "Kadîmden olugeldiği üzere Rum tâifesi ve Patrikahı evvel girip cümle tavâif [ü] milelden takaddüm eyleyeler." deyü hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumla fermân-ı âli-şânım sâdir olmağın Ermeni tâifesi ve gayri millet, Rum tâifesine ve Patrikahına takaddüm etdirilmeyip cümlesinden evvel ve sâir milletden mukaddem Kumâme-i Kilise'ye⁷ ve sâir aşağı ve yukarı mahallere ve devir ve ziyâret olunan mahallerin cümlesine Rum tâifesi ve Patrikahı evvel varıp ziyâret ve edâ-yı âyîn ü âdet eylemeleri bâbında fermân-ı âli-şânım sâdir olmuştur. **Buyurdum ki:**

Emrim üzere Kumâme-i Kenise-i mezbûrda⁸ vech-i meşrûh üzere edâ-yı âyîn ü âdet ve takaddüm-i ziyâret eyleyip eğer kapı önünde İncil tilâvet eylemekdir⁹ ve eğer aşağı ve yukarı mahallerde varıp edâ-yı âyîn ve tertib eylemekdir¹⁰ ve eğer sâir her gecelerde buhûr salmakdır ve her Cum'a

gecelelerinde nâr-ı mezbûrdan şem'a yandırmakdır; Ermeni ve gayri millet ve tâife-i Frenk ve Gürcü ve Habeş ve sâir milletin¹¹ cümlesinden evvel Rum tâifesi ve Rum Patrikahı varıp olugeldiği âdet-i kadîme üzere¹² edâ-yı âyîn ü âdet ve sarf-ı levâzım-ı ziyâret eyleyip min-ba'd bunlara zikrolunan tavâifden bir ferdi takaddüm etdirmeyesiz. Şöyle ki; bu emr-i hümayûnumdan sonra Ermeni tâifesi ve sâir millet ve tavâif kanâat etmeyip geri bir tarik ile emir ve hüccet veyâ gayri temessükât ibrâz edip bunlardan takaddüm eylemeğe sa'y ü ikdâm ederler ise ol makûle ibrâz eyledikleri temessüklerin ellerinden alıp der-kise edip mühürleyip Âsitâne-i Saâdetime havâle eyleyesiz ki, emrime muhâlif iş eyledikleri için getirilip haklarından geline ve da'vâlarının cevâbları verile ve bi'l-cümle bu bâbda hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumla şeref-sudûr bulan fermân-ı kazâ-ce-reyânım ve hükm-i hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebince gereği gibi mukayyed olup vech-i meşrûh üzere Rum tâifesine ve Patrikahına mu'tâd-ı kadîm ve olugeldiği âyîne muhâlif bir ferdi ve Ermeni tâifesinden bir ahadî takaddüm etdirmeyesin. Cümle eğer Ermeni ve eğer Frenk ve Gürcü ve Habeş tâifesinin cümlesinden mukaddem Rum tâifesine ve Patrikahına Kumâme-i Kenise-i mezbûrda ve sâir ziyâreti lâzım olan mahallerin cümlesinde edâ-yı âyîn ü âdet eylemeklerinde takaddüm etdirip bu emr-i hümayûnumun mazmûn-ı münîfine râzî olmayıp hilâf-ı emr-i hümayûn mezbûr Rum¹³ tâifesine ve Patrikahına tecâvüz ve taaddî ve tazyîk u teezzî edenleri ve memnû' olmayıp inâd ü muhâlefet üzere musır¹⁴ olanları getirdip şer'-i şerîf ve kânûn-ı münîf üzere haklarında lâzım geleni icrâ eyleyesin. Şöyle bilesin ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümayûnumu Rum tâifesinin ellerinde ibkâ edip alâmet-i şerîfe itimâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâsıtı şehri Saferi'l-hayr sene erbaa ve erbain veelfmine'l-hicreti'n-nebeviyye-aleyhi¹⁵ efdalü't-tahiyye-.

Evâsıt-ı S. sene 1044¹⁶

¹ Metinde ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "etmeğin"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10'da "etmekde" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10'da "temessüklerin" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "temessükleri" şeklindedir.

⁴ Metinde, A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "muayyen"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10'da "mütebeyyin" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "hümayûn" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "huzûrunda" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "Keniseye" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10'da "mezbûrede" şeklindedir.

⁹ Metinde "eylemeğe"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "eylemekdir" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "eylemekde"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "eylemekdir" şeklindedir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10'da "milletin" şeklindedir.

¹² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 10, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 10 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7a'da "üzerine" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de bu kelime mevcut değildir.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "مصر"; TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "مصر" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de bu kelime mevcut değildir.

¹⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11'de bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de de "sene 1044" şeklindedir.

Kudüs'teki Rumlara Bağlı Olan Habeşlilerin
Ziyaretgâhlarına Ermenilerin Müdahalesine İzin
Verilmemesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed
IV to Prevent Armenians from Interfering with the
Abyssinian Holy Places Which Are Administratively
Connected to the Greeks in Jerusalem

10
[11-1]

Kudüs Rum Patriği ve Rum rahiplerinin; 'Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân ve ziyaretgâhlar ile Rum Patriğine tabi olan Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kiptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine verdiği, Sultan I. Selim Han, Sultan I. Süleyman Han ve Sultan I. Ahmed Han taraflarından verilen fermanlarla da bu durumun aynen devam ettirildiği, ancak Ermenilerin Rumlara ait mahallere haksız yere müdahale etmeleri üzerine Sultan IV. Murad Han zamanında yapılan duruşma neticesinde Ermenilerin haksız olduğunun ortaya çıktığı, ayrıca Rumlara Sultan Ahmed Camii'ne revgan bedeli olarak yıllık 1.000 kuruş ödeme taahhüdünde bulundukları; fakat Ermenilerin şimdi de 'Habeşlilerin ve ziyaretgâhlarının kendilerine tabi olduğu' gerekçesiyle ve usulsüz olarak aldıkları bir emre dayanarak Rumlara ait mahallere tekrar müdahale ettikleri' yolunda şikâyetle bulunmaları üzerine tarafların Divan-ı Hümayun'da vezirler ve kazaskerler huzurunda yapılan duruşmaları neticesinde Habeşlilerin ve onların ziyaretgâhlarının Rumlara tabi olduğu anlaşıldığından zikredilen bu yerlerin, Hz. Ömer'in verdiği mersûm ve diğer Osmanlı padişahları ile şimdiki Padişah'ın babası Sultan İbrahim Han'ın verdiği fermanlar doğrultusunda Rumlara tasarruf ettirilip Ermenilerin müdahalesine izin verilmemesi hususunda Kudüs Kadılığına mutasarrıf olan eski Şeyhülislam Abdurrahman'a ve Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye hitaben Sultan IV. Mehmed Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.

6-14 Şubat 1657

[s. 11] Merhûm Sultân Mehmed¹ Hân hazretlerinin bâ-telhîs ve bâ-hatt-ı hümayûn ihsân buyurdukları emr-i âlî-şandır.

Tekrâr emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâsın N. sene [12]16²

"Hazret-i Ömer ve ceddîm Sultân Selîm zamânında verilen ahidnâmeler mücebince amel verdim. Ermeni dahl etmeye."

Sâbıkâ Şeyhülislâm olup hâlâ ber-vech-i arpak Kudüs-i Şerîf kazâsına mutasarrıf olan Mevlânâ Abdurrahmân -edâmd'llâhü Teâlâ fazâilehü³ ve ber-vech-i arpak Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan () -dâme ikbâlühü-ya hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği ile memâlik-i mahrûsemde olan harâc-güzâr Rum keferesi râhibleri Südde-i Saâdet-medâr ve Atebe-i Aliyye-i Adâlet-karârıma gelip; "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kenîse ve içinde olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdil ve mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğine⁴ tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a

kemerin zîr ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kiliseleri⁵ ve karşısında Kenîse-yi Mar Yuhanna⁶ ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde⁷ Kenîse-i Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla⁸ ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi⁹ ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer [Mar] Yuhanna¹⁰ ve

¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "محمد" imlâsı ile.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de bu ibare mevcut değildir. Söz konusu 'tekrar yazılan emr-i âlî' için bk. 21 [36-1] numaralı kayıt.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "fazâilehüya" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "Patrikliğe" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "keniseleri" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "مريوحنه" şeklindedir. Buradaki "Kenîse-i Mar Yuhanna" ifadesi defterdeki bazı kayıtlarda "kenîseye/kiliseye merbûf" şeklinde de geçmektedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "evlerde ki" şeklindedir.

⁸ Metinde "لقلى"; şeklindedir. A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11'de "ثقلى"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "سقلى" imlâsı ile.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "يوركه" imlâsı ile.

¹⁰ Metinde "يومنا" şeklindedir.

diğer kenisesi ve Gürcü Manastır¹ Mar Ya'küb² ve Mar Yorgi³ nâm Kenise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon [ve]⁴ Hazret-i İśâ'nın Zindâm ve Hannâ'nın⁵ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi⁶ Manastır Musallâsı(?)⁷ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağçe ve zeytün ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi⁸ ve Mevlid-i Hazret-i İśâ –alâ-Nebiiyyinâ ve aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında⁹ olan iki küt'a bağçe ve zeytünluğu ve makbereleri ve sair karyelerde olan kenise ve manastırları ve mezbûr Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– medîne-i mezbûreyi fethetdikde Rum keferesi ve Patrikliği ellerinde ve tasarruflarında olması için hatt-ı¹⁰ küfi ile ahidnâmeleri olduğundan gayri selâfin-ı mâziyeden ecdâd-ı ızâmum Sultân Selim ve Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhümâ– dahi zikrolunan Kumâme nâm Kenise'yi ve bâlâda mastûr olan ziyâretgâhları ve Rum tâifesine tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî ve Kıbtî tâifelerinin¹¹ Rum keferesi patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i'¹² şettâdan bir ferdi dahl ü taarruz eylemeyeler.¹³ deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– verdiği ahidnâmeye ittibâan mufassal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ'-ı şedid ve teşdidi mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-redifleri ile ahidnâme-i hümayûn ihsân ve erzâmı buyurup ve cennet-mekân, firdevs-âşiyân ceddım merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân dahi mukarrer edip vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i hümayûn erzâmı kılımp¹⁴ bu üslûb üzere mazbût iken bundan akdem Ermeni keferesi tâifesi hilâf-ı vâkı' inhâ ile bir hüccet peydâ ve mücebince emir ibrâz edip varıp mahall-i mezbûrda bunlara mahsûs ve muayyen olan mevâzı' ve emâkini tasarruf ve miftâhların kabz eyleyip merhûm ve mağfûrun-leh cennet-mekân, firdevs-âşiyân amm-i büzürgvânım Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında husûs-ı mezbûr Pâye-i Serîr-i A'lâlarına arz ve telhîs ve Ermeniler ile mürâfaa-i şer'-i şerîf olduklarında zikrolunan mevâzı'-ı adide Rum keferesi[si]¹⁵

patrikleri tasarruflarında olduğu sâbit ü zâhir olmakla Ermeni keferesinin alâka ve medhali olmadığı nümâyân u bâhir olmağın mürâfaadan Rum tâifesine hüccet-i şer'iyeye ve mücebince hatt-ı hümayûnlarıyla muanven ahkâm-ı şerîfe verildiğinden mâadâ cedd-i emcedim merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– Câmi'-i şerîflerine her sene revgan-bahâ bin gurus verilmek üzere kavî temessükler verilip men' olmuşlar¹⁶ iken memnû' olmayıp hâlâ yine şirret etmeleriyle; 'Zikrolunan Habeş tâifesi bize yamaktır ve ziyâretgâhları bize mahsûsdur.' deyü hilâf inhâ ile aldıkları emri yine ibrâz edip Divân-ı Hümayûnumda¹⁷ vüzerâ-yı ızâmum ve kâdiaskerlerim huzûrlarında Ermeni tâifesi tekrâr mürâfaa [s. 12] ve tarafeynin temessükâtına nazar olundukda zikrolunan Habeş ve Kıbtî tâifesi ve ziyâretgâhları Rum tâifesine yamak olup Ermeni tâifesinin da'vâ ve nizâ'ları mahz-ı şirret olduğu bâhir olmağın Rum tâifesinin ellerinde olan müteaddid ahidnâme-i hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe mücebince Rum tâifesine hüküm ile cevâb verildiğın" Rikâb-ı Hümayûn-ı saâdet-makrûnuma arz ve telhîs olundukda Habeş tâifesi ve ziyâretgâhları olan mevâzı'-ı müteaddide ve tevâbî' u levâhıkı ve eşyâ-yı lâzimesi ve iki kapının miftâhları ile ellerinde olan ahidnâme-i hümayûn mücebince kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri üzere Rum keferesinin tasarruflarında¹⁸ olup min-ba'd Ermeni keferesi ve milel-i'¹⁹ şettâ taraflarından bir vechile müdâhale ve muâraza olunmamak bâbında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumla fermân-ı âli-şânım sâdır olmuşdur. **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum ve emr-i şerîf-i âli-şânım mücebince amel edip dahi medîne-i mezbûrede vâkı' Kumâme nâm Kenise'de²⁰ zikrolunan mevâzı'-ı ma'dûde ve emâkin-i mahdûde ve manastır ve ziyâretgâhlarına ve Gürcü ve Habeş ve Süryânî ve Kıbtî tâifelerine cümle tevâbî' u levâhıkı ve eşyâ-yı lâzimesiyle vakıflarına Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– zamân-ı şerîflerinde verdiği²¹ ahidnâme ve

¹ Metinde "Manastır ve" şeklindedir.

² Metinde "Yokob" şeklindedir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "يوركة" imlâsı ile.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "ve" mevcuttur.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "حانه نك" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11'de "Gorgi" şeklindedir.

⁷ Metinde "مصلليسي"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 11 ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 11'de "مصلليسي"; TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "مصلليسي" imlâsı ile.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "يوركة" imlâsı ile.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "etrâflarında" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "hâlâ"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "hatt-ı" şeklindedir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12 ve TS.MA.d. 7016, vr. 7b'de "tâifelerini" şeklindedir.

¹² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12'de "millet" şeklindedir.

¹³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "bir ferd dahl ü taarruz eylemeye" şeklindedir.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "kılıp" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "keferesi" şeklindedir.

¹⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "olunmuşlar" şeklindedir.

¹⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "hümayûnda" şeklindedir.

¹⁸ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12'de "tasarrufunda" şeklindedir.

¹⁹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12'de "millet" şeklindedir.

²⁰ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 12 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 12'de "kilisede" şeklindedir.

²¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13'te "verildiğın" şeklindedir.

ecdâd-ı ızâmım ve cennet-mekân babam Sultân İbrâhîm Hân –enâra'llâhü Teâlâ berâhinehû–nun¹ verdikleri mufasssal u meşrûh ahidnâme ve ahkâm-ı şerife üzere Habeş tâifesi ve Kıbtî, Rum keferesi ve patriklerine yamak olup ve ziyâretgâh ve vakıfları tasarrufunda olup min-ba'd Ermeni tâifesine dahl ü taarruz etdirmeyip bundan sonra Ermeni keferesi tâifesinin bu bâbda da'vâ ve nizâ'ları istimâ' olunmayıp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumla sâdır olan emr-i şerîfimi görenler amel edip kuzât-ı eyyâmdan ve vülât ve

hükkâmdan bir ferd hilâfına cevâz göstermekden be-gâyet ihtirâz eyleyeler. Şöyle bilesin; alâmet-i şerife i'timâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâhiri şehri Rebî'l-âhir sene seb'a ve sittin ve elf.

Evâhir-i Rebî'l-âhir sene 1067²

Be-makâm-ı³
Kostantîniyye

¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "berâhinehümün" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 13'te bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13'te "sene 1067"; TS.MA.d. 7016, vr. 8a'da "Evâhir-i R. sene 1067" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13'te bu kelime mevcut değildir.

Ermenilerin Kudüs'teki Rumların Elinde Olan Mar Yakub
Gürcü Manastırı vs. Yerlere Yönelik Müdahalelerine İzin
Verilmemesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed
IV to Prevent Armenians from Interfering with the
Holy Places Like Georgian Monastery of Mar Yakub in
Jerusalem Which Are Administratively Connected to
Greeks

11
[13-1]

Kudüs Rum Patriği Baysyus'un, sunduğu arzuhâlde; 'Kudüs'teki kutsal mekânların tasarrufu konusunda, Rumlarla Ermeniler arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın halli için tarafların Divan-ı Hümayun'da vezirler ve kazaskerler huzurunda yapılan duruşmaları neticesinde Hz. Ömer'in mersûmu ve Osmanlı padişahlarının fermanları çerçevesinde Rumların haklı olduğu ortaya çıkıp bu hususta bir görevli ile birlikte emir gönderilmesine rağmen Ermenilerin Gazze Sancakbeyi Hüseyin'e dayanıp güvenerek Rumların elindeki Mar

Yakub Gürcü Manastırı'nı, bahçeyi ve bu bahçeye tabi olan yerleri, Beytüllahm'daki demir kapıyı ve anahtarlarını, üstündeki Habeş vakfı olan odaları ve önündeki bahçeyi zapt edip bahçenin ortasına bir duvar inşa ettikleri' yolunda şikâyetle bulunması üzerine, söz konusu anahtarların ve yerlerin eskiden olduğu gibi tekrar Rumlara teslim ve zapt ettirilip bahse konu duvarın yıktırılması ve Ermeni veya diğer milletlerden kimsenin Rumlara müdahale ettirilmemesi hususunda Kudüs Kadılığı'na mutasarrıf olan eski Şeyhülislam Abdurrahman'a ve Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye hitaben Sultan IV. Mehmed Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

9-18 Ekim 1657

[s. 13] Merhûm Sultân Mehmed² Hân hazretlerinin ihsân buyurdukları emr-i âlî-şandır.

Tekrâr emr-i şerîf yazılmışdır. Fî-evâsıt N. sene [1]216³

Sâbıkâ Şeyhülislâm olup hâlâ ber-vech-i arpalık Kudüs-i Şerîf kazâsına mutasarrıf olan Mevlânâ Abdurrahmân –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü–⁴ ve ber-vech-i arpalık Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan [()] –dâme ikbâlühü–ya hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği olan Baysyus⁶ nâm Râhib Ordu-yı Hümayûnuma arzuhâl sunup; "Rum keferesinin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Ermeni tâifesiyle mâbeynlerinde münâzaât-ı keşîre olmakla bundan akdem Dîvân-ı Hümayûnuma ihzâr olunup vüzerâ-yı ızâmum ve kâdiaskerlerim huzûrlarında mürâfaa olup Rum keferesinin ellerinde olan Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü Teâlâ⁷ aleyhi ve sellem– fermân-ı şerîflerine ve Hazret-i Ömer –radıy'llâhü Teâlâ⁸ anıh–in hatt-ı latîflerine ve merhûmün ve mağfûrun-lehüm Sultân Selîm ve Sultân Süleymân ve Sultân Murâd Hân ve sair ecdâd-ı ızâmum –enâra'llâhü Teâlâ berâhînehüm–ün zamân-ı saâdet-iktirânlarında verilen hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûna nazar olunup vâkı'-ı hâl Pâye-i Serîr-i A'lâma telhîs olundukda kadîmül-eyyâmdan olugeldiği üzere Rum keferesine ibkâ ve

mukarrer kılımp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum sâdır olup ve mücebine emr-i şerîfimle mübâşir ta'yîn olunup ve cânib-i şer'-i şerîfden hüccet-i şer'iyye verilip Kudüs-i Şerîfe vardıkda sudûr bulan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum ve emr-i şerîf-i vâcibül-ittibâim ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı sâire mücebine Ermeni tâifesi bi-vech nizâ' ve müdâhale eyledikleri manastırlar ve ziyâretgâhları üslûb-ı sâbık üzere geri Rum keferesine hüküm ve teslim ve Ermeni tâifesi müdâhale ve muârazadan men' ve temessükâtın sicill-i mahfûza kaydolunup cümle zabt u tasarruf etdikden sonra Ermeni tâifesi memnû' olmayıp Gazze sancağına mutasarrıf olan Hüseyin –dâme ikbâlühü–ya istinâd etmekle hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve emr-i şerîfime ve hüccet-i şer'iyye⁹ ve temessükât-ı sâireye ve kadîmden olugelene muhâlif cebren ve kahren Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve bâğçe ve tevâbii

¹ Ayrıca bk. 9 [9-1] ve 10 [11-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13'te "محمد" imlâsı ile.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 13, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de bu ibare mevcut değildir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13 ve TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de "fazâilehüya" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 13'te bu kelime mevcut değildir.

⁶ Patrik Paisius (pd. 1645 - 1660). A.DVNS.KLS.d. 8, s. 13 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 13'te "Baysbuş"; TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de "Başbuş" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de bu kelime mevcut değildir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de bu kelime mevcut değildir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de "şer'iyyeye" şeklindedir.

ve Beytüllahm'da demir kapı ve anahtarları ve üstünde Habeş vakfı olan odaları ve önünde bağçeyi ellerinden alıp Ermeni tâifesi zabt eyleyip gadr ve taaddî ve tecâvüz eylediğın" bildirip; "hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum ve emr-i şerîfîm ve hüccet-i şer'îyye mücebince ol manastırlar ve bağçeler ve mevzı'lar kemâ fi'l-evvel Rum keferesi tarafına teslîm ü zabt ve Ermeni tâifesi bağçenin ortasında ihdâs eyledikleri dîvâr hedm etdirilip ve anahtarları alıverilip min-ba'd bir vechile Ermeni tâifesi ve millet-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz etdirilmemek" bâbında hükm-i hümayûnum recâ eylediği ecilden, vech-i meşrûh üzere amel olunması bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuştur.

Buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlül-kadrim üzere amel edip dahi husûs-ı mezbûr¹ mukaddemâ Pâye-i Serîr-i A'lâma telhis olunup verilen hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum ve emr-i şerîf-i vacibül-it-tibaim ve hüccet-i şer'îyye mücebince zikrolunan manastırlar ve bağçeler ve mevzâ' kemâ fi'l-evvel Rum keferesi

tarafına teslim ü zabt ve Ermeni tâifesi bağçe ortasında ihdâs eyledikleri dîvâr hedm etdirilip ve anahtarların alıverilip² min-ba'd hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum ve mukaddemâ ve hâliyâ³ evâmir-i şerîfeme ve hüccet-i şer'îyyeye ve temessükât-ı sâirelerine muhâlif Ermeni tâifesin ve millet-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz ve taallül ü nizâ' etdirmeyip men' u def' edip emr-i şerîfîmin icrâsında dakika fevt eylemeyesin. Emr-i şerîfime muhâlif inâd edenleri yazıp Ordu-yı Hümayûnuma arz ve i'lâm eyleyesin ki, emr-i şerîfime itâat etmedikleri için ba'dehû haklarında emr-i şerîfîm ne vechile sâdır olur ise mücebiyle amel oluna. Şöyle bilesin; alâmet-i şerîfe itimâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâili şehri Muharremi'l-harâm sene semân ve sittin ve elf.

Evâil-i M. sene 1068⁴

Be-yurt-ı⁵

Sahrâ-yı Çaybaşı

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de bu kelime mevcut değildir.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 14'te "ahverip" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 14 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 14'te "hâliyâ verilen"; TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de "hâlâ verilen" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 14'te bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 14'te ise "sene 1068" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 8b'de "be-makâm-ı" şeklindedir.

Frenklerin Kudüs'teki Rumların Elinden Zorla Aldıkları
Beytüllahm'ın Anahtarlarının Geri Alınıp Rumlara
Verilmesine Dair Sultan IV. Murad Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Murad
IV to Return the Keys of Bethlehem to the Greeks in
Jerusalem, Which Are Taken from Their Hands by Franks
by Force

12
[14-1]

Kudüs Rum Patriği'nin ve rahiplerinin arzuhâl sunarak; 'Hz. Ömer zamanından beri kendi tasarruflarında olan Kutsal Kabir Kilisesi içindeki Muğtesel, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu yer olan Beytüllahm, bahçe, kemerler, gülgüle, şamdan ve kandiller ile kuzey ve kible taraflarındaki iki kapının anahtarlarına Frenk rahipleri tarafından müdahale edilmesi üzerine konunun Şeyhülislam Yahya Efendi ile vezirler ve kazaskerler tarafından incelenip bunların tasarruflarının Rumlara ait olduğuna hükmolunduğu, ayrıca Rumların Sultan Ahmed Camii'ne yıllık 1.000 kuruş verdikleri, ancak Frenk rahiplerinin şimdi de Rumların elindeki dört adet anahtardan üçünü alıp Rumları buralardan çıkararak Beytüllahm'i sahiplendikleri ve köylerdeki ahaliyi kendi ayinlerine döndürerek çocuklarını alıp Frengistan'a götürdükleri' yolunda şikâyetle bulunmaları üzerine, söz konusu anahtarların alınıp Rumlara teslim ettirilmesi, anılan yerlere Rumların mutasarrıf olması, Frenklerin buralara yönelik müdahalelerinin engellenmesi ve buraları ancak Rum Patriğinin izin ve rızası ile ziyaret edebilmeleri hususunda Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan IV. Murad Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

1-10 Ekim 1637

[s. 14] Merhûm Sultân Murâd Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûn ile² muanven ihsân buyurdukları emr-i âlî-şandır.

"Emr-i şerîfim mücebince amel et. Hilâf edersen başın keserim. Şöyle bilesin."

Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan () –dâme ikbâlühü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisnahüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği ve sâir harâc-güzâr Rum keferesi ruhbanları Rikâb-ı Hümâyûnuma arzuhâl edip;³ "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kenise içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bâğçeleri ve kemerleri ve Patrikliğine⁴ tâbî' gülgü[le]leri⁵ ve şem'dân ve kanâdili Rum keferesi Patriği zabtında olup ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları dahi yedlerinde iken⁶ Hazret-i Ömer –radiyallâhü Teâlâ anh–in zamân-ı şerîflerinde[n]⁷ bu âna değin tasarruflarında olup selâtin-ı mâzîyeden nice temessükleri var iken mukaddemâ bir tarîkla Frenk râhibleri tagallüb tarîkıyla⁸ dahl

eylediklerinde Âsitâne-i Saâdetimde bi'l-fi'l Şeyhülislâmm⁹ olan a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn, efdalü'l-fudalâi'l-müteverrûn Yahyâ –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü– ve¹⁰ vüzerâ-yı ızâmım ve kâdiaskerlerim dikkat ü ihtimâm ile tefahhus etdiklerinde zikrolunan mevzî'lar ve anahtarları Rum keferesi tâifesine mahsûs olduğun¹¹ ma'mûlün-bih temessükler ile¹² muayyen olup kendilere hükmolunduğundan gayri cennet-mekân, firdevs-âşiyân, merhûm ve mağfûrun-leh babam Sultân Ahmed Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân– hazretlerinin Câmi'-i şerîflerine her sâl bin gurus-ı riyal verirler iken geri olugelmiş muhâlif ve vaz'-ı kadîme mugâyir Frenk tâifesi,¹³ Dör[t] miftâhın

¹ Bu fermana istinaden tecdiden çıkarılan ferman ile daha sonra çıkarılan fermanlar için bk. 13 [15-1], 14 [16-1], 15 [18-1], 16 [19-1]; daha sonra verilen yeni nizama dair çıkarılan ve tecdid olunan fermanlar için bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "hümâyûnlarıyla" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "verip" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "Patrikliğe" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "gülgüleleri" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "iken ve" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "şerîflerinden" şeklindedir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "tarîkla" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "Şeyhülislâm" şeklindedir.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29'da "ve" mevcut değildir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "olduğu" şeklindedir.

¹² TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "temessüklerle" şeklindedir.

¹³ Metinde "tâifesine" şeklindedir.

birisi bize verildi.' deyü üç aded miftâhları Rum keferesinin râhibleri ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' râhibleri, patrikleri ellerinden alıp ve cümlesin ihrâc edip kendilere gadr eylediklerinden mâadâ Beytüllahm bir mefîn ü müstahkem kal'a misâli deyr olmakla temellük¹ edip ve yevmen fe-yevmen mahall-i mezbûrda Frenk tâifesi izdiyâd bulup ve; 'ol karyelerin reâyâsım kendi âyîn-i bâtllarına tâbi' etdirip ve oğulların vilâyet-i Frengistân'a götürüp tecâvüzleri izdiyâd bulduğu' i'lâm olunmağla ke'l-evvel Rum tâifesi keferesi ruhbânları ve Kudüs-i Şerîf Patriği mutasarrıf olup ve Frenk ruhbânları ellerinde olan miftâhları ah[m]p² kendilere teslim olunmak" bâbında inâyet recâ etmeleriyle zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbii ve³ bağçe ve Kumâme ve kanâdil ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ve⁴ zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuştur. **Buyurdum ki:**

Hükm-i şerîfimle () vardıkda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celilü'l-kadrim mücebince amel edip dahi zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise'yi ve tevâbii kemerleri ve bağçe ve Kumâme ve sâir tevâbii u levâhıkıyla Rum tâifesi

ruhbânlarına zabt etdirip ve kadimü'l-eyyâmdan Rum keferesi ruhbânlarında olan anahtarları Frenk ruhbânlarının ellerinden alıp geri Rum ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadime muğâyir ve emr-i şerîfime muhâlif Kilise-yi merkûme ve bağçe ve Kumâme'ye ve sâir tevâbii u levâhıkına Frenk tâifesi dahl ü taarruz etdirmeyesiz. Âyîn-i bâtlları üzere ziyâret etmek murâd etdiklerinde Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla ziyâret edip zikrolunan mevzılara bir vechile⁵ müdâhale etdirilmeye ve bi'l-cümle⁶ mukaddemâ vârid olan evâmîr-i şerîfem ve hâlâ verilen emr-i celilü'l-kadrim mücebince amel edip hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesiz. Şöyle bilesiz; alâmet-i şerîfe itimâd kılasız.

Tahrîren; fi-evâsıtı şehri Cemâziyelevvel,⁷ sene seb'a ve erbaîn ve elf.

Evâsıt-ı Ca. sene 1047⁸

Be-makâm-ı
Kostantîniyye

¹ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22 ile TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "temlik"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29'da "temellük" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29'da "ahmp" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "ve" mevcut değildir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29'da "ve" mevcut değildir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "bir vechile" mevcut değildir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "bi'l-cümle" mevcut değildir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29 ve TS.MA.d. 7016, vr. 9b'de "Cumâde'l-evvel" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 22'de bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 29'da ise "sene 1047" şeklindedir.

Frenklerin Kudüs'teki Rumların Elinden Zorla Aldıkları
Beytüllahm'ın Anahtarlarının Geri Alınıp Rumlara
Verilmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan İbrahim Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan
İbrahim Which Orders the Return of the Keys of
Bethlehem to the Greeks in Jerusalem, Which Are Taken
from Their Hands by Franks by Force

13
[15-1]

'Hz. Ömer zamanından beri Rumların tasarrufunda olan Kutsal Kabir Kilisesi içindeki Muğtesel, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu yer olan Beytüllahm, bahçe, kemerler, gülgüle, şamdan, mum ve kandiller ile kuzey ve kıble taraflarındaki iki kapının anahtarlarına Frenkler tarafından müdahale edilmesi üzerine konunun Şeyhülislam Yahya Efendi ile vezirler ve kazaskerler tarafından incelenip bunların tasarruflarının Rumlara ait olduğuna hükmedilmesi üzerine Rumlar tarafından, tasarruf ettikleri bağ, bahçe ve arazilerin öşrüne karşılık olarak

Sultan Ahmed Camii Vakfı'na yıllık 1.000 kuruş ödenmek üzere söz konusu yerler ile eşya ve anahtarların Rumlara zapt ve tasarruf ettirilip Frenklerin müdahalelerinin engellenmesi ve buraları ancak Rum Patriğinin izin ve rızası ile ziyaret edebilmelerine' dair Sultan IV. Murad Han tarafından çıkarılan 11-20 Cumâdelülâ 1047 (1-10 Ekim 1637) tarihli emr-i şerifin, cülûs-ı hümayun münasebetiyle tecdid olunduğuna dair Kudüs Kadısına ve Sancakbeyine hitaben Sultan İbrahim Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlişânın suret kaydı.¹

11-20 Aralık 1644

[s. 15] Merhûm Sultân İbrâhîm Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûn ile² muanven ihsân buyurdıkları emr-i âli-şandır.

Bin kırk yedi târîhinde verilen emrin tecdididir.³

"Emrim üzere amel oluna."

Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Kudüs-i Şerîf Sancağbeyine hüküm ki:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle ma'rûf Kenîse içinde kıble tarafında olan Muğtesel kadîmî Rum keferesine mahsûs iken iki kıt'a şem'dân ve mûmlar ve kandiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ile Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı' ve şimâl ve kıble taraflarında olan iki kapının miftâhları ve içinde olan şem'dân⁴ ve kanâdil ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe kadîmül'eyyâmdan beri Rum keferesinin âyîn-i bâtlları üzere ma'bedhâneleri⁵ olup tâife-i mezbûreye Patrik olanlar zabt edegelmîşler iken Efrenc tâifesi sonradan hîle edip hâkimül-vilâye olanlar ile yek-dil olup bu tarîkile⁶ zikrolunan mevâzu cümle tevâbi' u levâhki ile tagallûben zabt edip Rum keferesi⁷ reâyâsının perâkende ve perîşân olmasına bâis oldukları' sem'-i hümayûnuma ilkâ olunmağla tarafeynin

râhibleri Âsitâne-i Saâdetime getirdilip sâbıkâ Şeyhülislâm olan müteveffâ Yahyâ ve vüzerâ-yn ızâm ve kâdiaskerler huzûrlarında dikkat ü ihtimâm ile tefîş ü tefahhus olundukda zikrolunan mevzı'ları ve iki kapının miftâhları zabt sahâbe-i kirâmdan Emîru'l-mü'minin [Ömer]⁸ -radıyallâhü Teâlâ anı- zamânında ve selâtin-ı mâziye zamânlarından beri Rum keferesi tâifesine mahsûs olduğuna ellerinde müteaddid ma'mûlün-bih temessükât-ı kaviyyeleri olup Efrenc tâifesinin bir vechile alâkaları olmadığı zâhir olmağın ellerinde olan ma'mûlün-bih temessükâtları mücebince kadîmden olugeldiği üzere, 'Rum keferesi tâifesinin Patriği olanlar mahsûs tasarruf ettikleri bağçe ve zeytûn ve sâir eşcâr-ı müsmire ve arâzinin a'sâr-ı şer'iyyesi mukâbelesinde merhûm ve mağfûrun-leh babam Sultân Ahmed Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- mahrûse-i İstanbul'da binâ eylediği imâret-i âmireleri masrafı için her sene cânib-i Vakf'a

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan ferman için bk. 12 [14-1]; bu fermanın sonraki fermanlar için bk. 14 [16-1], 15 [18-1], 16 [19-1]; daha sonra verilen yeni nizama dair çıkarılan ve tecdid olunan fermanlar için bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "hümayûnlarıyla" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 23, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 30 ve TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da bu ibare mevcut değildir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 30'da "şem'dânlar" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 23'te "خانه لري معبد" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "tarîkle" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "keferesi" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 30'da "Ömer" kelimesi mevcuttur.

bin gurus verip ziyâde ve noksân olmamak' üzere zikrolunan mevâzi' ve tevâbi'-i kadîme ve eşyâ-yn lâzimesiyle ve zikrolunan iki kapının miftâhları Rum keferesi tâifesinin Râhibi olan () nâm Râhib'e ve fîmâ-ba'd dahi tâife-i mezbûreye Patrik olanlara zabt u tasarruf etdirilip Efrenc tâifesinden ve gayri kefereden biri zikrolunan iki¹ kapıdan âyîn-i bâtlları üzere ziyâret etmek murâd eylediklerinde Rum tâifesine Patrik olanların izin ve rızalarıyla ziyâret edip zikrolunan mevzî'lar tevâbi' u levâhıkı ile² ve eşyâ-yn lâzimesi ve zikrolunan iki kapının miftâhları Rum keferesi tâifesi patriklerinin ellerinden alınmayıp bundan sonra eğer hükkâm-ı vilâyet ve sâir nâs tarafından bir ferd bir vechile müdâhale ve muâraza etmeyip ve etdirilmeyip bu hükm-i hümâyûnun³ hilâfına rızâ ve cevâz gösterilmemek" bâbında merhûm ve mağfûrun-leh karındaşım Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- zamânında hatt-ı hümâyûn-ı saâdet-makrûn ile⁴ muanven emr-i şerîf verilmekle hâlâ cülûs-i hümâyûn-ı saâdet-makrûnum vâkı' olmakla ol emir tecdid olunup ve mücebince amel olunmak bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuşdur. **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda vech-i meşrûh üzere bu bâbda mukaddemâ ve hâlâ sâdır olan fermân-ı saâdet-unvânım üzere amel edip dahi zikrolunan mevzî'ları kadîmî tevâbi' u levâhıkı ve eşyâ-yn lâzimesiyle ve zikrolunan iki kapının miftâhların Rum keferesi tâifesinin Patriği olanlar mahsûs tasarruf etdikleri bağçe ve zeytûn ve sâir eşcâr-ı müsmire ve arâzinin a'şâr-ı şer'îyye[si] mukâbelesinde babam merhûm-ı müşârun-ileyhin zikrolunan imâret-i âmireleri masrafı için her sene cânib-i Vakf'a kâmil bin gurus verip ziyâde

ve noksân olmamak şartıyla kadîmden olugeldiği üzere zabt u tasarruf etdirilip min-ba'd Efrenc râhiblerinden ve tâifesinden ve sâir keferesi tâifesinden bir ferdi dahl ü taarruz etdirmeyip men' u def' eylesiz ve siz ki, ol cânibde olan beylerbeyiler ve beyler ve kâdi ve defterdâr ve muhassıl-ı emvâl ve sâir zâbit nâmında olanlarsız; zikrolunan bin gurus için Rum tâifesi Patriği olanlara bir vechile müdâhale etmeyip ve bir ferdi dahl etdirmeyip her sene kendiler getirip cânib-i Vakf'a edâ ve teslim eyleyip kat'â tarafınızdan ve adamlarınızdan bir ferd mezkûrların [s. 16] kendilerine ve tevâbi'lerinden olan patriklere husûs-ı mezbûr için ve âhar tarîkile⁵ dahl⁶ etmeyip ve bir akçe ve bir habbelerin almayıp ve aldirmayasız. Bundan sonra hâkim olanlardan bu hükm-i hümâyûnun mücebince amel edip hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesiz⁷ ve bir tarîkile⁸ tebdil ü tağyir etmeyeler. Şöyle ki; bu emr-i şerîfimin hilâfına zâhib olup tağyir⁹ ü tebdiline sâi olalar, ibrâz eyledikleri temessüklerine aslâ amel eylemeyip temessüklerin ellerinden alıp der-kise edip Südde-i Saâdetime gönderip bu emr-i şerîfimin mazmûnu icrâ ve fermân-ı hümâyûnumun mefhûmuyla amel eylesiz. Şöyle bilesiz; alâmet-i şerife itimâd kılasız.

Tahrîren; fî-evâsıtı Şevvâli'l-mükerrem sene erbaa ve hamsin ve elf.

Evâsıt-ı L. sene 1054¹⁰

Be-makâm-ı
Kostantîniyye

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da bu kelime mevcut değildir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "levâhıkıyla" şeklindedir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "hümâyûnumun" şeklindedir.

⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "saâdet-makrûnla" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "tarîkle" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "dahl ü taarruz" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 24, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "göstermeyeler" şeklindedir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "tarîkle" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 10a'da "tagayyür" şeklindedir.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 24'te bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "sene 1054" şeklindedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenklerle Rumlar
Arasında Tekrar Çıkan Anlaşmazlıkta Sultan IV. Murad
Han Tarafından Rumlara Verilen Fermana Göre Hareket
Edilmesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mehmed
IV to Act in Accordance with the Ferman of Sultan
Murad IV Granted to Greeks in the Reemerging Dispute
between Greeks and Franks about the Holy Places in
Jerusalem

14
[16-1]

Kudüs Rum Patriği Dositeus'un, rahipleri ve ahalisi ile sundukları arzuhâlde; 'ellerinde mevcut olan Hz. Ömer ve diğer sultanların fermanları gereğince Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe ile burada ayin yapma önceliği ve diğer Hristiyan milletlere ayin izni verme yetkisinin eskiden beri Rumlara ve Rum Patriğine ait bulunduğunu, Sultan IV. Murad Han tarafından geçmişte Frenklerle aralarında Beytüllahm'ın zaptı yüzünden çıkan anlaşmazlıktan dolayı kendilerine verilmiş olan emirde de bunun yazılı olduğunu, ancak Frenklerin bu belgelere rağmen Türbe'yi zorla zapt edip âdetlerine aykırı olarak üzerini örttüklerini, diğer yerlerde de birçok bid'atler meydana getirdiklerini ve Türbe içindeki rahiplerden birini öldürüp ikisini yaraladıklarını, kendilerinin şikâyeti üzerine Frenklerin, Divan-ı Hümayun'da Veziriazam Ahmed Paşa ve kazaskerler huzurunda yapılan duruşmada, 'belge getirebileceklerini' söylediklerini, ancak aradan altı ay geçmesine rağmen herhangi bir belge getiremediklerini' belirterek söz konusu tasarruf haklarının korunması ve Frenklerin çıkardıkları bid'atlerin ortadan kaldırılması hususunda kendilerine emr-i şerif verilmesini istemeleri üzerine Rumların elindeki Sultan IV. Murad Han'ın fermanı gereğince söz konusu Beytüllahm Kilisesi ile Kutsal Kabir Kilisesi ve bağlı yerlerin Rum rahiplerine zapt ettirilip buralara Frenklerin müdahale ettirilmemesi ve ziyaret etmek istediklerinde Rum Patriği olanların izniyle ziyaret etmeleri hususlarında Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan IV. Mehmed Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

1-10 Ekim 1675

Merhûm Sultân Mehmed² Hân zamânında³ ihsân olunan emr-i âlî-şandır.

Ber-vech-i arpahk Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan () -dâme ikbâlühü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği Dositeus⁴ ve ruhbânları ve sâir harâc-güzâr Rum keferesi Dergâh-ı Muallâma arzuhâl sunup; "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme nâm Kilise'nin ortasında olan Türbe mâ-tekaddemden Rum tâifesi zabtında olup ve cümle Nasârâdan evvel Rum tâifesi girip âyınlerin icrâ eylediklerinden⁵ sonra sâir Nasârâ tâifesi dahi Rum Patriği izni ve ma'rifetiyle girip âyınlerin icrâ eylemek üzere On beş târîhinden beri Hazret-i Ömer bin el-Hattâb -radıyallâhü Teâlâ anı- hazretlerinden küfî hat ile yedlerinde ahidnâmeleri olup ve mücebince selâfın-ı mâzıyeden ve ecdâd-ı ızâmumdan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla evâmîr-i şerîfe olduğundan mâadâ cennet-mekân, firdevs-âşiyân, garîk-ı rahmet-i Rahmân, amm-i büzürgvânı merhûm ve mağfûrun-leh

Sultân Murâd Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'r-ndvân- zamân-ı şevket-unvânlarında nizâ'ları vâkı' olmakla; 'Kumâme demekle meşhûr Kilise'nin içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsâ -aleyhi's-selâm- ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bâğçeleri ve kemerleri ve Patriklîge tâbî gülgüleri ve şem'dân ve kanâdili Rum keferesi Patriği zabtında ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları dahi yedlerinde olup ve her sâl-i meymenet-fâld[e]⁶ merhûm ve mağfûrun-leh⁷ Sultân Ahmed Hân -tâbe serâhü- Câmi'-i şerîflerine bin riyal-i gurus verirler iken olugelmişe muhâlif ve vaz-ı kadîme mugâyir Frenk tâifesi; 'Miftâhın birisi bize verildi.' deyü üç aded miftâh Rum keferesinin ellerinden alıp cümlesin ihrâc eylediklerinden gayri Beytüllahm bir mefîn ü müstahkem kal'a misâli deyr olmakla temellük⁸ edip

¹ Bu fermanın önceki ve sonraki fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 15 [18-1], 16 [19-1]; daha sonra verilen yeni nizama dair çıkarılan ve teccid olunan fermanlar için bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 31'de "محمد" imlâsı ile.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "zamân-ı şerîflerinde" şeklindedir.

⁴ Patrik II. Dositeus (pd. 1669 - 1707).

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "eyledikden" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 31'de "sâl-i meymenet-fâlde" ve TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "meymenet-meâlde" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "mağfû[run]-leh" şeklindedir.

⁸ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 24 ile TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "temlik"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 32'de "temellük" şeklindedir.

yevmen fe-yevmen mahall-i mezbûrda Frenk tâifesi izdiyâd bulup ve ol karyelerin reâyâsım kendi âyîn-i bâtıllarına tâbî' etdirip ve oğulların vilâyet-i Frengistân'a gönderip¹ tecâvüzleri izdiyâd bulmağla; 'Zikrolunan Beytüllahm [nâm] Kilise'yi ve tevâbii kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbii ve levâhıkı ile² Rum tâifesi ruhbanlarına zabt etdirip ve kadimül'-eyyâmdan Rum keferesi ruhbanlarında olan anahtarları Frenk ruhbanlarının ellerinden alıp geri Rum ruhbanlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve evâmîr-i şerîfe muhâlif Kilise-i merkûm ve bâğçe ve Kumâme'ye ve sâir tevâbî' u levâhıkına Frenk tâifesin dahl etdirmeyip âyîn-i bâtılları üzere ziyâret etmek murâd etdiklerinde³ Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla ziyâret edip zikrolunan mevzılara bir vechile müdâhale etdirilmeye.' deyü hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven müekked ü müşedded hükm-i hümayûn verilmiş iken Frenk tâifesi amel etmeyip külli tecâvüz edip ve Türbe'yi tagallüben zabt eyleyip âyînlerine muhâlif Türbe-i mezbûrenin üzerin örtüp ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyleyip birkaç seneden beri olugelen âyînlerin bozduklarından mâadâ içinde olan birkaç ruhbanlarından birin katl ve ikisin mecrûh edip fesâd [s. 17] etmeleriyle ahvâllerin arz ve i'âm eylediklerinde tarafeynin husamâsı Dîvân-ı Hümayûnumda düstûr-ı ekrem, müşîr-i efham, nizâmül'-âlem, nâzımu menâzımî'l-ümem Vezîriâ'zam⁴ Ahmed Paşa -edâma'llâhü Teâlâ iclâlehü- ve kâdiaskerlerim huzûrlarında mürâfaa olup görüldükde Frenk tâifesi; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyüp altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükât ibraz eylememekle; 'yedinde olan ahidnâmeler ve hatt-ı hümayûnlar mücebine Türbe-i merkûme mâ-tekaddemden mutasarrıf oldukları üzere Rum tâifesi zabtında olup cümleden mukaddem Rum Patriği Rum tâifesiyle ibâdet edip ba'dehû sâir Nasârâ tâifesi Rum Patriği izin ve ma'rîfetiyle ziyâret edip ve ihdâs eyledikleri bid'atler ref' olunmak' bâbında emr-i şerîfim verilmek" recâ eylediği ecilden yedlerinde olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile muanven emr-i şerîfi fesheder muahhar târîh ile temessük olmayıp Efrenc tâifesine; "Bu fermân-ı hümayûnumu fesheder muahhar târîhle elinizde bir temessükünüz var ise ibraz eylen." deyü müddet-i medide mühlet verilip ibraz-ı temessükde aczleri nümâyân olmağın ammim müşârun-ileyh zamânlarında hatt-ı hümayûn-ı

saâdet-makrûnlarıyla muanven olup yedlerinde olan emr-i şerîf mücebine amel olunmak bâbında fermân-ı âli-şanınm sâdır olmuştur. **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celilü'l-kadrim üzere amel edip dahi Rum tâifesinin yedlerinde olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnlarıyla muanven emr-i şerîfi fesheder muahhar târîhle temessük olmayıp Efrenc tâifesine; "Bu fermân-ı hümayûnu fesheder muahhar târîhle temessükünüz var ise ibraz eylen." deyü müddet-i medide mühlet verilip ibraz-ı temessükde aczleri nümâyân olmağın ammim müşârun-ileyh zamânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven olup yedlerinde olan emr-i şerîf mücebine zikrolunan Beytüllahm nâm⁵ Kilise'yi ve tevâbî' ve kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbanlarına zabt etdirip ve kadimül'-eyyâmdan Rum keferesi ruhbanlarında olan anahtarları Frenk ruhbanlarının ellerinden alıp geri Rum ruhbanlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfime muhâlif Kilise-yi merkûm ve bâğçe ve Kumâme'ye ve sâir tevâbî' u levâhıkına Frenk tâifesin dahl ü taarruz etdirmeyesin. Âyîn-i bâtılları üzere ziyâret etmek murâd etdiklerinde⁶ Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla ziyâret edip zikrolunan mevzılara bir vechile müdâhale etdirilmeye ve bi'l-cümle mukaddemâ⁷ vârid olan evâmîr-i şerîfe ve hâliyâ verilen emr-i celilü'l-kadrim mücebine amel edip min-ba'd hilâfına rızâ ve cevâz göstermekden be-gâyet ihtirâz eylesin. Bundan sonra bir türlü temessük ibraz ederler ise der-kise olunup Der-i Devlete gönderesin. Şöyle bilesin ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümayûnumu Rum Patriği olanların ellerinde ibkâ edip âlâmet-i şerîfe itimâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâsıtı şehri Recebi'l-mürecceb sene sitte ve semânin ve elf.

Evâsıt-ı B. sene 1086⁸

Be-makâm-ı

Edirne el-mahrûse⁹

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 25, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "götürüp" şeklindedir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "tevâbî' u levâhıkıyla" şeklindedir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "eylediklerinde" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 25, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 10b'de "Vezîriâ'zam" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da bu kelime mevcut değildir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "eylediklerinde" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "mukaddem" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26'da bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da ise "sene 1086" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "el-mahrûse" kelimesi mevcut değildir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenklerle Rumlar
Arasında Tekrar Çıkan Anlaşmazlıkta Sultan IV. Murad
Han Tarafından Rumlara Verilen Fermana Göre Hareket
Edilmesine Dair Sultan IV. Mehmed Han Tarafından
Te'kiden Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Reiterated by Sultan
Mehmed IV to Act in Accordance with the Ferman of
Sultan Murad IV Granted to Greeks in the Reemerging
Dispute between Greeks and Franks about the Holy
Places in Jerusalem

15
[18-1]

Kudüs Rum Patriği Dositeus ile rahiplerinin ve ahalisinin, sundukları arzuhâlde; 'Kutsal Kabir Kilisesi ortasındaki Türbe'nin Frenkler tarafından zaptı ve birçok bid'atler ortaya konması meselelerinden dolayı daha önce Frenklerle aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine yapılan duruşma neticesinde buraların Rumlara zapt ettirilmesine vs. hususlara dair kendilerine verilmiş olan emr-i şerife Frenklerin uymadıklarını, anlaşmazlık çıkarmaktan ve buralara müdahaleden geri durmadıklarını' belirterek bu hususta kendilerine yeniden bir emr-i şerif verilmesini istemeleri üzerine, söz konusu Beytüllahm Kilisesi ile ona bağlı bahçe ve kemer ile Kutsal Kabir Kilisesi ve bağlı yerlerin Rum rahiplerine zapt ettirilip Frenklerin müdahale ettirilmemesi, ortaya koydukları bid'atlerin kaldırılması ve ziyaret etmek istediklerinde Rum Patriği olanların izniyle ziyaret etmelerine dair Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan IV. Mehmed tarafından bir önceki emri te'kiden tekrar çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

25 Ocak – 3 Şubat 1678

[s. 18] Merhûm Sultân Mehmed Hân zamâmında ihsân buyurulan² emr-i âlî-şândır.

Ber-vech-i muharrer [Bin] seksen altı târihinde verilen emr-i şerifin te'kidini hâvidir.³

Ber-vech-i arpahk Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan () –dâme ikbâlühü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği Dositeus⁴ ve ruhbânları ve sâir harâc-güzâr Rum keferesi Südde-i Saâdetime arzuhâl edip; 'Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme nâm Kilise'nin ortasında olan Türbe mâ-tekaddemden Rum keferesi zabtında olup ve cümle Nasârâdan evvel Rum keferesi⁵ girip âyinlerin icrâ⁶ eylemek üzere On beş târihinden beri Hazret-i Ömer bin el-Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden küfî hat ile yedlerinde ahidnâmeleri olup mücebince selâfin-ı mâziyeden ve ecdâd-ı ızâmımdan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla evâmîr-i şerîfe olduğundan mâadâ cennet-mekân, firdevs-âsiyân, garîk-ı rahmet-i Rahmân amm-i büzürgvânı merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murâd Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân– zamân-ı şevket-unvânlarında nizâ'ları vâkı' olmakla Kumâme demekle ma'rûf Kilise'nin içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur;

bâğçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbî' gülgüleleri ve şem'dân ve kanâdili Rum keferesi Patriği zabtında ve şimâl ve kble taraflarında iki kapının miftâhları dahi yedlerinde olup ve her sâl-i meymenet-fâlde merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– Câmî'-i şerîflerine bin gurus verirler iken olugelmiş muhâlif ve vaz-ı kadîme mugâyir Frenk tâifesi; 'Miftâhn birisi bize verilmiştir.' deyi üç aded miftâh Rum tâifesinin ellerinden alıp cümlesin ihrâc eylediklerinden gayri Beytüllahm bir metin ü müstahkem kal'a misâli deyr olmakla temellük⁷ edip yevmen fe-yevmen mahall-i mezbûrda Frenk tâifesi izdiyâd bulup⁸ ve ol karyelerin reâyâsı kendi âyin-i bâtllarına tâbî' etdirip ve oğulların vilâyet-i Frengistân'a gönderip⁹ tecâvüzleri izdiyâd bulmakla;¹⁰ 'Zikrolunan Beytüllahm [nâm] Kilise ve tevâbii kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirip ve kadîmül-eyyâmdan Rum

¹ Bu fermanın önceki ve sonraki fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1], 16 [19-1]; daha sonra verilen yeni nizamla dair çıkarılan ve te'cid olunan fermanlar için bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33'te "olunan" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da bu ibare mevcut değildir.

⁴ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33 ile TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "دوسته اوي" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "tâifesi" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "icrâ" ve "eylemek" kelimeleri arasında "eylediklerinden sonra sâir Nasârâ tâifesi dahi Rum Patriği izni ve ma'rifetiyle girip âyinlerin icrâ" ibaresi bulunmaktadır.

⁷ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26 ile TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "temlik"; A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33'te "temellük" şeklindedir.

⁸ Metinde "olup", A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 33'te ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "bulup" şeklindedir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 26, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "götürüp" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "olmakla", diğer defterlerde "bulmakla" şeklindedir.

keferesinin ruhbânlarında olan anahtarları Frenk ruhbânlarının ellerinden alıp geri Rum ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfime muhâlif Kilise-i merkûme ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkına Frenk tâifesi dahl etdirilmeyip âyîn-i bâtlları üzere ziyâret etmek¹ murâd eylediklerinde² Rum tâifesi Patriği olanlar izin ve rızâlarıyla ziyâret edip zikrolunan mevzî'lara bir vechile müdâhale etdirilmeye.' deyü hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven ve müekked ü müşedded hükm-i hümayûn verilmiş iken Frenk tâifesi amel etmeyip küllî tecâvüz edip ve Türbe'yi tagallüben zabt eyleyip âyînlerine muhâlif Türbe-i mezbûrun üzerin örtüp ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs edip birkaç seneden beri olugelen âyînlerin bozduklarından mâadâ içinde olan birkaç ruhbânlardan birin katl ve ikisin mecrûh edip fesâd etmeleriyle ahvâllerin arz ve i'lâm eylediklerinde tarafeynin husamâsı bundan akdem Divân-ı Hümayûnumda vüzerâ-yn ızâm ve kâdiaskerlerim huzûrlarında³ mürâfaa olup görüldükde Frenk tâifesi; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyüp müddet-i medîde mühlet verildikde altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükât ibrâz eylememekle; 'yedlerinde olan ahidnâmeler ve hatt-ı hümayûn⁴ mücebince Türbe-i merkûme mâ-tekaddemden mutasarrıf oldukları üzere Rum tâifesi zabtında olup ve cümleden mukaddem Rum Patriği Rum tâifesiyle ibâdet edip ba'dehû sâir Nasârâ tâifesi [Rum Patriği] izin ve ma'rifetiyle ziyâret edip ve ihdâs eyledikleri bid'atler ref olunup ammim müşârun-ileyhin zamânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven Rum tâifesi yedlerine verilen emr-i şerîfi fesheder Frenk tâifesinin temessükü olmayıp izhâr-ı temessükde aczleri nümâyân olmakla ammim müşârun-ileyh zamânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven olup yedlerinde olan emr-i şerîf mücebince amel olunup Frenk tâifesi bundan sonra bir türlü temessük ibrâz ederler ise der-kîse olunup Âsitâne-i Saâdetime gönderile.' deyü mukaddemâ emr-i şerîfim⁵ verilmiş iken hâlâ Frenk tâifesi geri nizâ' ve müdâhaleden hâlî olmadıkları'nı bildirip; "vech-i meşrûh üzere verilen emr-i

şerîfime muhâlif Frenk tâifesi bir vechile [s. 19] müdâhale etdirilmemek" bâbında müceddeden hükm-i hümayûnum recâ eyledikleri ecilden mukaddemâ verilen emr-i şerîfim mücebince amel olunmak bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuştur. **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celilü'l-kadrim mücebince amel edip dahi zikrolunan Beytullahm nâm Kilise'yi ve tevâbii ve⁶ kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirip vekadimü'l-eyyâmdan Rum keferesi ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk tâifesinin ellerinden alınıp geri Rum ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve mukaddemâ ve hâlâ verilen emr-i şerîfime muhâlif Kilise-yi merkûm ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkına Frenk tâifesi dahl ü taarruz etdirmeyesin. Âyîn-i bâtlları üzere ziyâret etmek⁷ murâd etdiklerinde Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla ziyâret edip ve ihdâs olunan bid'atler ref ve zikrolunan mevzî'lara Frenk tâifesi bir vechile müdâhale etdirmeyesin. Mukaddemâ ve hâlâ verilen evâmîr-i şerîfem mücebince⁸ amel edip min-ba'd fermân-ı şerîfime mugâyir nizâ' etdirilmeyip hilâfına rızâ ve⁹ cevâz gösterilmekden be-gâyet ihtirâz eylesin. Bundan sonra Frenk tâifesi bir türlü temessük ibrâz ederler ise der-kîse olunup Der-i Devlet-medârıma gönderip bir ferde taallül ü inâd etdirmeyesin. Şöyle bilesin ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümayûnumu Rum ruhbânlarının ellerinde ibkâ edip alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâili şehri Zi'l-hiceti's-şerîfe sene semân ve semânin ve elf.

Z.,¹⁰ sene 1088¹¹

Be-makâm-ı
Kostantıniyye

¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "eylemek" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 27, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "etdiklerinde" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 27, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11a'da "huzûrunda" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 27, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "hümayûnlar" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "şerîf" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "ve" mevcut değildir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "eylemek" şeklindedir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "müceblerince" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "ve" mevcut değildir.

¹⁰ Metinde "Za." şeklindedir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 28'de bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de ise sadece "sene 1088" şeklindedir.

Frenklerin Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumların Elinde Olan Yerlere Yönelik Müdahalelerinin Önlenmesi ve İhdas Ettikleri Bid'atlerin Kaldırılmasına Dair Sultan II. Süleyman Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Süleyman II to Prevent Franks from Interfering with the Holy Places of the Greeks in Jerusalem and to Abolish bid'ats (innovations) of Franks

16
[19-1]

Kudüs Rum Patriği Dositeus ile diğer Rum rahip ve ahalinin, sundukları arzuhâlde; 'Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe, Muğtesel, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu yer olan Beytüllahm, bahçeler, kemerler, gülgüle, şamdan ve kandiller ile kuzey ve kible taraflarındaki iki kapının anahtarlarının zaptının ve Türbe'de ayin yapma önceliği ile ayin izni verme yetkisinin Rum Patriğine ve Rumlara ait olduğu, ellerindeki Hz. Ömer'in mersûmu gereğince eski sultanlar zamanından beri yerleşik olan uygulamaya göre dışarıdan burayı ziyarete gelen ve Kudüs'ün içinde ve dışında kendilerine mahsus manastır ve ziyaretgâhlarda oturan Hristiyan rahiplerin sayısının otuz altı olduğu, bunların da ancak üçünün Kutsal Kabir Kilisesi'nde ikamet edebildiği ve her üç senede bir bu otuz altı rahibin Frengistan'a gidip yerlerine yine aynı miktarda yeni rahibin geldiği, ancak Frenklerin Sultan IV. Murad Han zamanında, söz konusu anahtarları zorla alıp Rumları buralardan çıkardıkları, Beytüllahm'ı sahiplendikleri ve burada çoğaldıkları, köylerin ahalisini kendi ayinlerine döndürüp oğullarını Frengistan'a götürdükleri, daha sonra söz konusu anahtarların ferman ile alınıp kendilerine geri verildiği, ancak fermana rağmen Türbe'yi zorla zapt ederek üzerini örtüp karşısına zincir ile kandiller astıkları ve büyük erganun koydukları, birçok bid'atler yaptıkları, bir Rum rahibi öldürüp ikisini yaraladıkları, tekrar ferman çıkmasına rağmen 'kudas ederiz' diye anlaşmazlık çıkarıp bayrak açtıkları, anılan mahallere şamdan, mum, put ve haç diktikleri, para gücüyle aldıkları hüccet ile Kudüs'ün fethinden beri yürümekte olan düzeni bozmak istedikleri ancak tekrar fermanla menolunduklarını¹ belirterek ellerindeki buna dair emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle tecdid olunmasını istemeleri üzerine, bu yerlerin Rumlara zapt ettirilerek Frenklerin müdahale ettirilmemesi, söz konusu anahtarların geri Rum rahiplerine verilmesi, dışarıdan gelen rahiplerin sayıları ile ilgili düzenin korunması, bid'atlerin kaldırılması vs. hususlarda Kudüs Sancağına mutasarrıf olan kişiye ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan II. Süleyman Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

3-12 Nisan 1688

Merhûm Sultân Süleymân Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla muanven ihsân buyurdukları emr-i âlî-şandır.²

"Emr-i hümayûnum mücebince amel oluna."

Ber-vech-i arpahk Kudüs-i Şerîf sancağına mutasarrıf olan () –dâme ikbâlühü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum keferesi Patriği Dositus ve ruhânları ve sair harâc-güzâr Rum tâifesi Sûdde-i Saâdetime arzuhâl edip; " 'Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme nâm Kilise'nin ortasında olan Türbe mâ-tekaddemden Rum tâifesi zabtında olup ve cümle Nasârâdan evvel Rum tâifesi girip âyinlerin ve ibâdetlerin icrâ eylediklerinden sonra sair Nasârâ tâifesi dahi Rum Patriği izin ve ma'rifetiyle girip ziyâret edegelim ve Kumâme-i mezbûrenin ortasında olan Türbe'yi³ kadîmü'l-eyyâmdan beri Rum Patriği zabt edip müste'men tâifesi Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde kendilere mahsûs olan manastırlarda ve taşrada ve içeride olan ziyaretgâhlarda otuz altı nefer ruhânları sâkin olup ancak üç neferi Kumâme'de mütemekkin olup ve her üç senede

bir zikrolunan otuz altı nefer vilâyet-i Frengistân'a gidip yine yerlerine ol mikdâr gelip, bu vech üzere mütemekkin olalar.' deyü On beş târihinde Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden küfî hat ile yedlerinde olan ahidnâme-i şerîf mücebince selâtin-ı mâzıyeden evâmîr-i şerîfe olduğundan mâadâ merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamân-ı şevket-unvânlarında nizâ'lan vâkı' olmakla; 'zikrolunan Kumâme nâm Kilise'nin içinde Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bâğçeleri ve kemerleri ve Patriklîge tâbî gülgüleri ve şem'dân ve kanâdîli Rum keferesi Patriği zabtında ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları dahi yedlerinde olup

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1]; daha sonra verilen yeni nizamla dair çıkarılan ve tecdid olunan fermanlar için bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² Bu kaydın, Osmanlı Arşivi'nde MFB, 844-1 kimlik bilgisiyle kayıtlı olan müzehhep ferman şeklindeki belgesi, bu Kitap ekindeki DVD görüntüleri içerisine Ek olarak konulmuştur.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 11b'de "Türbe" şeklindedir.

ve her sâl-i meymenet-fâlde merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân -tâbe serâhü- Câmi'-i şerîflerine bin riyal-i gurus verirler iken olugelene ve vaz'-ı kadîme mugâyir Frenk tâifesi; 'Zikrolunan miftâhın biri bize verilmiştir.' deyü ellerinde olan üç aded miftâhı ellerinden alıp cümlesin ihrâc eylediklerinden gayri Beytüllahm bir mefîn ü müstahkem kal'a misâli deyr olmakla temellük¹ edip yevmen fe-yevmen mahall-i mezbûrda Frenk tâifesi izdiyâd bulup ve ol karyelerin reâyâsın kendi âyîn-i bâtıllarına tâbî' etdirip ve oğulların vilâyet-i Frengistân'a götürüp tecâvüzleri izdiyâd bulmağla; 'Zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri [s. 20] ve bağçeleri ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirip ve kadîmden Rum ruhbânlarının ellerinde olan anahtarları² Frenk ruhbânlarının ellerinden alıp geri Rum ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve ellerinde olan evâmir-i şerîfe muhâlif Kilise-i merkûme ve bağçeler ve sâir tevâbî' u levâhıkına Frenk tâifesin dahl etdirmeyip âyînleri üzere ziyâret etmek murâd eylediklerinde³ Rum tâifesi Patriği olanlar izin ve rızâlarıyla ziyâret edip zikrolunan mevâzî'lara bir vechile müdâhale etdirilmeye.' deyü hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ile müekked ü müşedded hükm-i hümayûn verilmiş iken Frenk tâifesi amel etmeyip Türbe-i merkûmu tagallüben zabt ve âyînlerine muhâlif Türbe-i mezbûrun üzerin örtüp ve Türbe-i mezbûrun karşısına âdete muhâlif zencîr ile kandiller asıp ve şimâl tarafına büyük erganun koyup ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs edip birkaç seneden beri olugelen âyînlerin bozduklarından mâadâ içinde olan ruhbânlarından birin katl ve ikisin mecrûh edip fesâd etmeleriyle ahvâlleri mukaddemâ Dîvân-ı Hümayûn'da⁴ arz ve ilâm etdiklerinde tarafeynin husamâsı Dîvân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı izâm ve kâdiaskerler huzûrunda mürâfaa olup görüldükde Frenk tâifesinin iddiâları mahz-ı şirret ü lağv olmakla vech-i meşrûh üzere ba'd'e'l-mürâfaa Rum tâifesine hükmolunup ve; 'merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- zamân-ı şerîflerinde hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla muanven⁵ verilen emr-i şerîf mücebine amel olunmak' için mürâfaadan ellerine iki kît'a müekked ü müşedded emr-i şerîf verilip ve bu makûle Dîvân-ı Hümayûn'da mürâfaadan hükmolunup cevâbı verilen da'vânın tekrâr istimâ memnû' iken Frenk tâifesi mücerred ta'âz için; 'Tekrâr münâzaa

ederiz.' deyü rencîde ve ta'âzden hâli olmamalarıyla; 'mürâfaadan ellerinde olan iki kît'a evâmir-i şerîfe[ye] muhâlif Frenk tâifesi ve ruhbânlarının tekrâr iddiâ ve münâzaaları istimâ olunmamak' için sene selâse ve tisîn ve elf Recebül-müreccebinin evâsında Hudâvendigâr-ı sâbık zamânında emr-i şerîf verilmiş iken mütenebbih olmayıp Bin doksan yedi ve doksan dokuz senelerinde hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ile⁶ muanven yedlerinde olan evâmir-i şerîfe ve temessükâtlarına ve âyîn-i kadîmelerine muhâlif; 'Kuddâs⁷ ederiz.' deyü nizâ' ve fuzûlî bayrak açıp ve âdete muhâlif şem'dân ile mûm ve put ile haç zikrolunan mevzî'lara dikip bozdukları âyînlerin; 'Hüccetsiz men' olundu.' deyü birer birer icrâsına çahşıp envâ' türlü bid'at ihdâs edip ihtilâle bâis ve akçe kuvvetiyle hevâlarına tâbî' kâdîdan hüccet peydâ ve fetihden bu âna değin fasl olunup yedlerinde olan temessükâtı fesh ve âyîn-i kadîmelerine muhâlif bid'at ihdâs etmek murâd etdikce men' olunup mukaddemâ evâmir-i şerîfe verilip hâliyâ taht-ı âlî-baht üzere cülûs-i hümayûnum vâkı' olmakla; 'yedlerinde olan emr-i şerîf tecdid ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmir-i şerîfeme⁸ mugâyir aldıkları hüccet ve sâir temessükâtlarına amel olunmayıp ve ihdâs eyledikleri bid'atleri men' olunmak' bâbında emr-i şerîfim" recâ eyledikleri ecilden vech-i meşrûh üzere amel olunmak emrim olmuştur. **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlül-kadrim mücebine amel edip dahi mukaddemâ vech-i meşrûh üzere verilen evâmir-i şerîfe⁹ mücebine zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise'yi ve tevâbii ve kemerleri ve bağçeler ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi Patriği ve ruhbânlarına zabt etdirip ve kadîmül-eyyâmdan¹⁰ Rum tâifesi ruhbânlarında olan anahtarları¹¹ Frenk tâifesinin ellerinden alınıp¹² geri Rum tâifesi ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de Patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve mukaddemâ ve hâlâ verilen evâmir-i şerîfeme muhâlif Kilise-yi merkûme ve bağçeler ve Kumâme ve sâir tevâbî' [u]¹³ levâhıkına Frenk tâifesine dahl ü taarruz etdirmeyesin. Âyîn-i bâtılları üzere ziyâret etmek murâd etdiklerinde¹⁴ Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla mezbûrlar ziyâret edip vech-i meşrûh üzere ihdâs olunan bid'atler ref' ve zikrolunan mevâzî'lara¹⁵ Frenk tâifesin bir

¹ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 28, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 36 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "temlik" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 29, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 36 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "anahtarların" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 36'da "etdiklerinde" şeklindedir.

⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "Hümayûnumda" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da bu kelime mevcut değildir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "ile" mevcut değildir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 29'da "قتاس" imlâsı ile.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 29, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 36 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "şerîfe" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "emr-i şerîf" şeklindedir.

¹⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da altı çizili olan ibare mevcut değildir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "anahtarlar" şeklindedir.

¹² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 30, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12a'da "alıp" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "ve" mevcuttur.

¹⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "eylediklerinde" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "mevzî'lara" şeklindedir.

vechile müdâhale etdirmeyesin ve Kudüs-i Şerif dâhilinde ve hâricinde kendilere mahsûs olan manastırlarda ve taşralarda¹ ve içeride olan ziyâretgâhlarda otuz altı nefer ruhbânları sâkin olup ancak üç neferi Kumâme'de mütemekkin ve üç senede bir zikrolunan otuz altı nefer vilâyet-i Frengistân'a gidip yine yerlerine ol mikdârı gelip [s. 21] bir vechile dahl ü taaddi ve tecâvüz etdirmeyesin ve bu makûle Divân-ı Hümâyûn'da vüzerâ-yı ızâm ve kâdiaskerlerim huzûrunda ba'de'l-mürâfaa hükmolunup cevâbı verilen da'vânın tekrâr istimâi memnû' olmakla Frenk tâifesine tekrâr; "*Kuddâs² ederiz.*" deyü nizâ' etdirmeyip ve bayrak açıp âdete muhâlif şem'dân ile mûm ve³ put ile haç zikrolunan mevâzı'lara⁴ dikdirmeyip ve bozdukları âyinlerin; "*Hüccetsiz men' olundu.*" deyü birer birer icrâsına ihdâs etdirmeyip ve verilen evâmir-i şerifelere muhâlif birer tarıkla kâdidan aldıkları hüccetlere amel olunmayıp tekrâr da'vâya tasaddi ederler

ise istimâ' olunmayıp hâli üzere ibkâ ve mukaddemâ ve hâlâ verilen ahkâm-ı şerifem mücebince amel edip min-ba'd fermân-ı şerifeme muhâlif nizâ' etdirmeyip işbu emr-i şerifimin mazmûn-ı münîfini icrâ ve hilâfına rızâ ve cevâz gösterilmekten be-gâyet ihtirâz eylesiniz. Bundan sonra bir türlü temessük ibrâz ederler ise der-kise olunup Âsitâne-i Saâdetime gönderesiz. Şöyle bilesiz ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümâyûnumu Kudüs-i Şerif Mahkemesi'nde sicillâta kayd ve Rum Patriğinin ve ruhbânlarının yedlerinde ibkâ edip alâmet-i şerife i'timâd kılasın.

Tahrîren; fi-evâili şehri Cemâziyelâhir,⁵ sene tis'a ve tis'in ve elf.

Evâil-i C. sene 1099⁶

Be-makâm-ı
Kostantiniyye⁷

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 30, A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "*taşrada*" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 30'da "قداس" imlası ile.

³ A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37'de "*ve*" mevcut değildir.

⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "*mevzı'lara*" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 30'da bu ibare mevcut değildir. A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de ise "*sene 1099*" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 10'da bu kayıttan sonra kayıt bulunmamaktadır ve defter sona ermektedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 30 ve A.DVNS.KLS.d. 10, s. 37'de "*Cumâde'l-âhire*"; TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "*Cumâde'l-âhir*" şeklindedir.

**A.DVNS.KLS.d. 10 Numaralı Defter sona ermiştir. Bundan sonraki bölümde
A.DVNS.KLS.d. 9 Numaralı Kilise Defteri'nin çeviri yazı ve özetleri ile
A.DVNS.KLS.d. 8 ve TS.MA.d. 7016 Numaralı Kilise Defterlerinin
karşılaştırmaları yer almaktadır.**

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Sultan III. Osman Han Tarafından Çıkarılan
Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Osman
III Regarding the Regulation for Settling the Conflict
between Franks and Greeks about the Holy Places in
Jerusalem

17
[21-1]

Kudüs Rum Patriği Parteniyus'un arzuhâl sunarak; 'Frenklerin Muğtesel'deki iki şamdanı ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın kuzey ve kible taraflarındaki iki kapının anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt ettikleri, Muğtesel, Türbe ve Mağara ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettikleri, Sitt-i Meryem ziyaretinde üzerlerine yukarıdan ağaç, taş ve barut attıkları, Kabrin tamiri için geçmişte aldıkları bir emre dayanarak tamir bahanesiyle taşlarını Frengistan'a götürmelerinden ve Rumların da ziyaret için Frengistan'a gitmek zorunda kalıp Katolik olmalarından endişe ettikleri, bu yüzden Frenklerin müdahale ve eziyetlerinin önlenip bu yerlerin eskiden olduğu gibi kendilerine zapt ettirilmesi için ferman çıkarılmasını istemesi üzerine her iki tarafın ellerindeki belgelerin kayıtlarının incelenip tercüman ve papazlarının sözlü ifadelerine başvurulması neticesinde bu işin bir nizama konulması gereğinin ortaya çıktığı, bu itibarla; Rumların her iki tarafın ziyaretgâhı olan Muğtesel'i ziyaret etmelerine Frenk rahiplerinin engel olmamaları ve eziyet etmemeleri, aslen Rumların olup hâlen Frenklerin zaptında olan buradaki iki şamdana karşılık, iki şamdan da Rumların koymaları, her iki tarafın ziyaretgâhı olan Kutsal Kabir Kilisesi'nin ortasındaki Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen mahal üzerinde bulunan küçük kubbenin tamiri bahanesiyle taşının, toprağının Frenk rahipleri tarafından Frengistan'a götürülme endişesinin giderilmesi için kubbenin Rumların gözetimine verilip gerektiğinde tamirinin Rumlar tarafından yapılması, gülgüle üzerindeki dört kemer ikişer, ikişer taraflara ait olduğundan bu konuda anlaşmazlığa düşülmemesi, Sitt-i Meryem'in üzerindeki yedi kemerin üst tarafının Frenk rahiplerinin ikametgâhı, alt tarafının ise Rumların ziyaretgâhı olduğunu iki taraf da kabul ettiklerinden tarafların ayinlerini kendilerine ait bölümlerde icra edip birbirlerinin ziyaretgâh ve ayinlerine müdahale etmemeleri ve Frenk rahiplerinin yaptıkları eziyetin önlenmesi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'nin yine Rumlara tahsisi, her iki tarafın ziyaretgâhı olan Mağaranın Frenk rahiplerinin eline geçmiş olan anahtarlarının yerine yenisinin yaptırılıp Rum Patriğine verilmesi ve buraya tabi iki bahçenin her iki tarafça eşit olarak gözetilmesi, Hz. Meryem Kabri'nin Rumların elinde bırakılıp gerektiğinde tamirinin onlar tarafından yapılması, bundan sonra da Frenklerin ve Rumların birbirlerinin ziyaretgâh ve ayinlerine müdahale etmemeleri, şikâyet konusu eziyetlerin önlenmesi ve bu konuda lazım gelenlere tembihte bulunulması hususlarında Kudüs Kadısına ve bu mesele için görevli tayin edilen Sadaret Mektupçusunun 3. Halifesi Mehmed Emin'e hitaben Sultan III. Osman Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

7-16 Ağustos 1757

Sultân Osmân Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûn ile muanven ihsân buyurdıkları emr-i âlî-şandır.

"Mücebince amel oluna."

Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Sadr-ı efham Vezîr-i sadâkat-alemimin Mektûbileri hulefâsından bu husûsa Deraliyyemden² mübâşir ta'yîn olunan Halîfe-i Sâlis kâdvetü'l-emâcîd ve'l-a'yân Mehmed Emîn -zîde mecdühû-ya hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Parteniyus³ nâm Patrik Rikâb-ı Müstetâb-ı Mülûkâneme arzuhâl sunup; "selâfin-ı mâziyeden hutût-ı şerîfe ile muanven verilen evâmîr-i celîle

müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkî kendilere mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül'eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e⁴

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için bk. 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 31'de "Deraliyye'den" şeklindedir.

³ Patrik Parthenius (pd. 1737-1766).

⁴ Stone of Unction. Bu kayıttan önceki kayıtlarda terkipsiz olarak sadece "Muğtesel" kelimesi ile ifade edilmekte olan Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı

taş, bu kayıt ile 84 [136-1] numaralı kayıt arasındaki kayıtlarda manaya uymayan "hücre-i Muğtesel" (=Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı hücre) terkihi ile, 84 [136-1] numaralı kayıt ve sonrasındaki kayıtlarda ise manaya uygun olarak "hacer-i Muğtesel" (=Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı taş) şeklinde geçmektedir. Bu farklılığın hücre manasına gelen (حجرة) kelimesi ile büyük ve sert taş; kaya manalarına gelen sahra (صحرة) kelimelerinin Osmanlıca alfabe ile yazılışlarındaki benzerlikten dolayı istisna eden kâtiplerin sahra kelimesini sehven hücre diye okuyup kayda sahra-i Muğtesel yerine hücre-i Muğtesel şeklinde geçirmelerinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

ziyârete vardıklarında muâraza ve cevru cefâ ve Muğtesel de olan iki şem'dân¹ ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsa Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara dahi cefâ ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bälâsı Efrenc ruhbânlarının mahall-i ikâmetleri ve zirleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yn mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kemîse-yi Kebîr'i zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa'nın miftâhları Efrenc ruhbânlarında olduğundan Rum züvvân vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açp Rumlara² rezâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded [kapının] miftâhları ve Kilise-yi mezbûre etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târihinde bir tarîkla verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabtı için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile Frenk tâifesi³ ziyâretgâhn⁴ taşlarını Frengistân'a nakledecekleri müteayyin ve bu takrîb ile Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları bedîdâr olmakla; 'mugâyir-i kadîm Efrencin müdâhalesi men' u def ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı'-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevru cefâları izâle ve ref' olunmak' üzere emr-i şerîfim sudûrunu" istid'â ve istirhâmlarını müekkid Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzarı dahi ibrâz ve istintâk etmeleriyle Rum tâifesinin Divân-ı Hümâyûn Kalemî'nde mahfûz olan senedât-ı atıklarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; "Halîfe-i Sâmi Hazret-i Ömer ibnül-Hattâb -radiyallâhü Teâlâ anhu- ve selâfın-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve emr-i şerîfim müceblerince Kudüs-i Şerîf'de [s. 22] vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîm⁵ iki şem'dân ve kandiller ve Patriklîge tâbi' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zir ü bälâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kilise olan Elena⁶ ve Mar Sikla⁷ ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimys⁸ ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi⁹ ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve

Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer Kilise-yi Mar Yal'kûb Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi¹⁰ nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon,¹¹ Hazret-i İsa'nın Zindâm [ve] Hannâ'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastırı Masâlisî(?)¹² ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bağçe ve zeytûn ve Mar Sava Manastırı ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi¹³ ve Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kemîse'de vâkı' mevâzı'zı, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye." deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri hatt-ı hümâyûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû; "senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak" için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târihinde hatt-ı hümâyûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; "Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- ki,¹⁴ Beytüllahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patriklîge tâbi' gülgüleri ve şem'dân ve kanâdil ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarîkla Frenk râhibleri tagallûben dahl eylediklerinde Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzî'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükler ile müteayyin oldukda Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme mugâyir Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları arzuhal ile istid'â eylediklerinde zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbii bağçe ve Kumâme ve kanâdil¹⁵ ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak" için Bin kırk yedi târihinde hatt-ı hümâyûn ile muanven merhûm Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'dehû işbu emr-i şerîf Bin elli dört târihinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretleri asrında tecdid ve bälâsına hatt-ı hümâyûn¹⁶ tezyîn olunup ba'dehû; "Frenk tâifesi evâmîr-i şerîfeye amel etmeyip Kumâme ortasında olan Türbe-yi tagallûben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri" arz ve ilâm olundukda

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "şem'dâm" şeklindedir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de bu kelime mevcut değildir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "tâifesinin" şeklindedir.

⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 12b'de "ziyâretgâhnın" şeklindedir.

⁵ Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "ولته" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "فرغلد" şeklindedir.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "افيموس" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "يوركه" imlası ile.

¹⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "يوركه" imlası ile.

¹¹ Metinde "Seyon" şeklindedir.

¹² Bütün defterlerde "مصاليسى" imlası ile.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "يوركه" imlası ile.

¹⁴ Metinde "aleyhi's-selâmn" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "kandil" şeklindedir.

¹⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "bälâsı hatt-ı hümâyûnla" şeklindedir.

tarafeynin husamâsı Divân-ı Hümâyûn'da Sadreyin huzûrlarında mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istihâl ve altı ay mikdârı zamân mürûr edip temessükâtların ibrâzdan âciz olmalarıyla yedlerinde olan evâmîr-i şerîfe mücebberince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sâir tevâbî¹ u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbâm ellerinden alınıp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref olunup min-ba'd vaz'ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye." deyü Bin seksen altı târihinde ve ba'dehû; "işbu emr-i şerîf mücebince amel olunmak" için Bin seksen sekiz senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân -tâbe serâhü- iki kıt'a emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târihinde; "mevâzî-² mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdîd ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmîr-i şerîfeye mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sâir temessükâtlarına amel olunmayıp ve ihdâs eyledikleri bid'atler men' u def³ olunmak" üzere hatt-ı hümâyûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân -tâbe serâhü- dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup ve Françaluya verilen ahidnâme-i hümâyûn ve ruhbânlarına verilen nişân-ı âlî-şâna dahi mürâcaat olundukda; "Kudüs-i Şerîfin dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan [s. 23] ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl eylemeye." deyü ahidnâme-i hümâyûnda musarrah ve; "Kumâme ortasında vâkı⁴ Kabr-i Îsâ -aleyhi's-selâm- zu'm etdikleri mahallin tesîr ve tezyîn⁵ ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe ve Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşhk ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz'ı⁶ ve kapısı önünde vâkı⁷ sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca sınırlar vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde vâkı⁸ küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde França Pâdişâh tarafından vaz' olunagelen kanâdîl ve Cülcüle⁷ nâm mahallin msfı [ki], Salbût⁸ Yeri ta'bîr ederler; anda kuddâs etmek⁹ ve

şem'dânlar ve kandîller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i¹⁰ âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerin icrâ eder¹¹ iken tâife-i Rum tagallüben bunları¹² men' ve Beytüllahm nâm karyede¹³ vâkı¹⁴ Büyük Kenise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i¹⁴ Îsâ -aleyhi's-selâm-ın iki kapısının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc râhiblerine mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi¹⁵ olan yerde bir kapı ihdâs ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî¹⁶ iki kıt'a bâğcenin kapılarının kapadıp iki kapı ihdâs eyledikleri keşf ü muâyene ve udûl-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer'de hâzırûn olup münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmül'eyyâmdan Efrenc ruhbânlarının yedlerinde terk olunup tâifetân-ı mezbûretâmın muvâcehelerinde ihbârları hüccet-i şer'îyye ve arz ve mahzar olunmağla fetâvâ-yı şerîfeye müstenid selâîn-ı mâzîyenin takrîrlerine binâen Bin kırk beş senesi târihinde Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- zamânında nişân-ı hümâyûn verilip ve ba'dehû Bin yüz bir senesinde dahi te'kidten nişân-ı âlî-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirânlarında nişân-ı mezkûr¹⁶ tecdîd ve ba'dehû [Bin yüz] on beş târihinde tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile tezyîn, ba'dehû [Bin] yüz kırk dört târihinde dahi tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile tevşîh ve tekrâr [Bin] yüz altmış dokuz senesinde dahi tecdîd olunduğu" nişân-ı âlî-şânda mezkûr ve¹⁷ mastûr olup ancak belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisî ecdâd-ı ızâmımın seyf-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevr[û]s-i¹⁸ Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne¹⁹ vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzî-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-yı âyîn etmelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men ruhbânlarına dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve ba'zı mahallerde icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl²⁰ ve tezyîn misillü ef'allerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmım zamânlarında senedât i'tâ²¹ olunup ve Bin yüz bir târihinde verilen nişân-ı âlî-şânın mebnîyyûn-aleyhi²²

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "tevâbii" şeklindedir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "mevzî-i" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 31 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "ref" şeklindedir.

⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "واج" şeklindedir.

⁵ Yayınlanan bu defterlerdeki kayıtların bir kısmında "tesîr" ve "tezyîn" kelimelerinin "tesyîr" ve "terfîb" okunacak şekilde noktalanmış olmaları dikkate alınmamıştır.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "vaz" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "جبله" şeklindedir.

⁸ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ile TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "Salbût" şeklindedir. Salbût: Hristiyanlıkta, küçük haç. (Bk. "es-Salbût", El-Müncid, Arapça - Arapça Sözlük, 34. baskı, Dar el-Machreq Yayınevi, Beyrut, 1986, s. 431.)

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "eylemek" şeklindedir.

¹⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 13a'da "مواقف" şeklindedir.

¹¹ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "ederler" şeklindedir.

¹² Metinde "taaddileri" ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ile TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "bunları" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "karye" şeklindedir.

¹⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "Hazret-i" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "makbere" şeklindedir.

¹⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "mezbûr" şeklindedir.

¹⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "mezkûr ve" mevcut değildir.

¹⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "mevrûs-i" şeklindedir.

¹⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tarafına" şeklindedir.

²⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "kandîl" şeklindedir.

²¹ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "ihsân" şeklindedir.

²² TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "mebniyyûn-aleyhimâ" şeklindedir.

olmak üzere ibtidâ [Bin]¹ kırk beş târihinde verilen nişân Efrenc ruhbanlarının ziyâretgâh-ı mezkûrda² edâ-i efâl-i testîr ve tezyîn ve icrâ-yı âyîn eylemelerini müşîr olduğundan kat'-ı nazar, nişân-ı hümayûnlarında mezkûr olan tasarruf ve husûsun³ ma'nası dahi; "Efrenc râhiblerinin icrâ-i âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzî-ı mezbûreye maksûr ve mahsûs olsun; âhar mahallere tecâvüz⁴ eyle[me] sünler." ma'nâsına olduğu⁵ delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebâdir ve her mâdde için tarafeyne verilen evâmir-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzun⁶ men' u def'ini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyetin sıdk u hakikatine tahsil-i ittılâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olunduktan sonra kat'an li'n-nizâ' ahvâlleri mizân-ı insâf u i'tidâl ile muvâzene⁷ ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı atıklarına dahi imrâr-ı nazar ve dikkat olunarak zâbita-i hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezi ve yazılacak işbu emr-i şerifimin tesvîdi huzûr-ı sâtiu'n-nûr-ı şehinşâhâneme arz u takdîm olundukda [s. 24] hulâsası bâlâsına; "İzn-i hümayûnum olmuştur." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkânem şeref-sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i muharrer iki tarafın takrîr ve rızâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar⁸ ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bi-vech muârazaları men' ve vâkı' olan cefâları külliyyen ref' olunup ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrencin zabtında olup ancak Rumların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla def'an li'l-cidâl⁹ ve tahsilen li'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla

ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal¹⁰ tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağını Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe¹¹ ve ıztırâb verip ve bu mülâhaza ve vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz [bir]¹² târihinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âli izin ve ruhsat verildikde; "Kabr-i Îsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-i ta'mîrde hatâen bir güne zarar¹³ erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek" için hatt-ı hümayûn ile muanven Divân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdir olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasd[i]k¹⁴ etmekle nişân-ı hümayûna muâriz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsil-i emniyyet ve itmi'nân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr¹⁵ olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-müceb-i senedât-ı atika Rumların ve nısf-ı¹⁶ âharı dahi nişân-ı hümayûn mücebine¹⁷ Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı França râhiblerinin¹⁸ ikâmetgâhları ve zirleri Rumların ziyâretgâhı¹⁹ olduğun bi'l-muvâcehe tarafeyn²⁰ ikrâr u i'tirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazarratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs olan mahalde icrâ-yı âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde [vâkı']²¹ Kenise-yi Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de bu kelime mevcuttur.

² TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "mezbûrda" şeklindedir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tasarruf husûsunun" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tecâvüz ve taaddî" şeklindedir.

⁵ Metinde "olmadığı" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "taarruzunun" şeklindedir.

⁷ Metinde "muvârese" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32'de "Rumlara" şeklindedir.

⁹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32'de "li'l-cidâr" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "mahallin" şeklindedir.

¹¹ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de bu kelime yazılmamış ve yeri boş bırakılmıştır.

¹² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de bu kelime mevcuttur.

¹³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "hazer" şeklindedir.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tasdik" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "ta'yîn" şeklindedir.

¹⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tasarruf-ı" şeklindedir.

¹⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32'de "müceb" şeklindedir.

¹⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "ruhbanların" şeklindedir.

¹⁹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "ziyâretgâhları" şeklindedir.

²⁰ Metinde "sadâkati" şeklindedir. A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 13b'de "tarafeyn" şeklindedir.

²¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da bu kelime mevcuttur.

başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-yi Kebir Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmi üzere mübâşir ma'rifetiyle Rumlara tahsis olunup ve Kenise-yi Kebir içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hile ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i tagallüblerine geçmeğın Rum züvvârı vardıkda iki [üç]¹ sâat kapıyı açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapıp mübâşir ma'rifetiyle Rum Patriğiyle ruhbânlarına verilir ve Mağârada âyinlerini icrâ etmekde² muâraza ve muhâlefet³ olunmayıp ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî' iki kıt'a bağçe; "*França râhiblerine mahsûsdur.*" deyü França râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîkı'l-hikâye zımnen⁴ zikrolunmağla ale's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerif hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîhlerinde hutût-ı hümayûnlar⁵ ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup ve bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup ve Devlet-i Aliyyemin [s. 25] harâc-güzârı olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âli-şâna münâfi olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhbânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre

muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fimâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîm ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum'un yedlerinde olan mevâzi' ve ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Efrenc tâifesi bi-vechin mine'l-vücûh müdâhale ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratlar dahi külliyyen men' u def⁶ ve tenbihi lâzım gelenlere muhkem tenbih-i ekîd birle zikrolunan ziyâretgâhları⁷ herkes kadîmi⁸ ve bâlâda bast u beyân olunduğu vech üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâya⁹ kat'â cefâ ve taarruz eylemeyip bu emr-i şerîfime muhâlif vaz' u hâlet sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittikâ ve ihtirâz olunmak bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuştur.¹⁰ **Buyurdum ki:**

Vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâat-makrûnuyla âmil olup ser-i mü hilâfından gâyetü'l-gâye tehâşî ve mübâadet eylesiz. Şöyle bilesiz; alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren; fi-evâhiri Zi'l-ka'de sene seb'in ve mie ve elf.

Sene 1170¹¹

Be-makâm-ı
Kostantıniyye

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "iki üç" şeklindedir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "etmede" şeklindedir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "mümânaat" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 32 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "ظمناً" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "hümayûn" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "ref" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "ziyâretgâhların" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "kadîmisi" şeklindedir.

⁹ Metinde "âhar tâife-i uhrâya" şeklindedir.

¹⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "fermân-ı âli-şân yazılmışdır." ifadesi yazıldıktan sonra aradaki "Buyurdum ki." paragrafı atlanarak doğrudan "Tahrîren" paragrafına geçilmiştir.

¹¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te bu ibare mevcut değildir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan III. Mustafa Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
Regulation for Settling the Conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Mustafa III

18
[25-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan 21-30 Zilkade 1170 (7-16 Ağustos 1757) tarihli emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle

yenilendiğine dair Kudüs Kadısına ve bu mesele için görevli tayin edilen Sadaret Mektupçusunun 3. Halifesi Mehmed Emin'e hitaben Sultan III. Mustafa Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

3-12 Aralık 1757

İşbu kayd Bin yüz yetmiş bir târihinde isti'mâl
olunan Mühimme defterinden naklolunmuşdur.²

Sultân Mustafâ Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûn ile muanven tecdiden ihsân buyurdukları emr-i âli-şandır.

Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Sadr-ı efham Vezir-i sadâkat-alemimin Mektûbî hulefâlarından bu husûsa müstakillen Deraliyyemden mübâşir ta'yîn olunan Halîfe-i Sâlis Mehmed Emîn -zîde mecdühü-ya hüküm ki:

Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Parteniyus³ Patrik Rikâb-ı Müstetâb-ı Mülûkâneme arzuhâl sunup; "selâtin-ı mâzîyeden hutût-ı şerîfe⁴ ile muanven verilen evâmîr-i celîle müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' kendilere mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmî'l-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevri u cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsa Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara dahi taaddî ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yı mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet⁵ edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kenîse-yi Kebîr'i zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa'nın miiftâhları Efrenc râhiblerinde⁶ olduğundan Rum

züvvân vardıkda iki üç sâat kapıyı açmayıp diledikleri vakit⁷ açıp Rumlara rezâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kıble taraflarında olan iki aded [kapının] miiftâhları ve⁸ Kenîse-i mezbûre etrafında olan iki kit'a bağçe ve zeytûnlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târihinde bir tarikle verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabtı için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile Frenk tâifesi ziyâretgâhın taşlarını Frenğistân'a nakledecekleri müteayyin ve bu takrîble Rum tâifesi Frenğistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları bedîdâr ve mütebeyyin olmakla; 'mugâyir-i kadîm Efrenc⁹ müdâhalesi men' u def' ve kadîmi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevri u cefâları izâle ve ref' olunmak üzere' bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu istid'â [s. 26] ve

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; bu fermanın dayanağı olan ferman için ve daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için bk. 17 [21-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da bu ibare mevcut değildir.

³ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "بازينوس" şeklindedir.

⁴ Metinde "şerîfi", A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "şerîfem", TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "şerîfe" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "ihânet" şeklindedir.

⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "ruhbânlarında" şeklindedir.

⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "vakitte" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "ve" mevcut değildir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "Efrencin" şeklindedir.

istirhâmların müekkid Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzarı dahi ibrâz ve istintâk eylediklerinde Rum tâifesinin Divân-ı Hümâyûn'um Kalemî'nde mahfûz olan senedât-ı atıkalarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olduğunda; 'Halîfe-i Sâmi Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anh'– ve selâfın-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve evâmîr-i şerîfe müceblerince Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî² iki şem'dân ve kanâdiller ve Patrikliğe tâbî' gülgüle³ üzerinde dört kemerin aşagısı ve yukarı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemer⁴ zir ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri⁵ ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kenîse olan Elena ve Mar Sikla⁶ ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi⁷ ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya[']kûb⁸ Gürcü Manastır ve Mar Yorgi⁹ nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon¹⁰ [ve] Hazret-i İsâ'nın Zindâm [ve] Hanna'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlisî(?)¹¹ ve Mar Simyon¹² ve Mar İlyâs Manastır ve bâğ¹³ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i¹⁴ Beyt-i Jala Mar Yorgi¹⁵ ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zi', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selîm Hân hazretleri hatt-ı hümâyûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû; 'senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak' için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târihinde hatt-ı hümâyûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bâğçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbî' gülgüleri ve şem'dân ve kanâdîl ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarıkla Frenk râhibleri

tagallûben dahl etdiklerinde¹⁶ Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzı'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleriyle müteayyin oldukda Rumlara¹⁷ hükmolunmuş iken vaz-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları arzuhal ile istid'â eylediklerinde; 'zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbii ve bâğçe ve Kumâme ve kanâdîl ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak' için Bin kırk yedi târihinde hatt-ı hümâyûn ile muanven merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'dehû işbu emr-i şerîf Bin elli dört târihinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri¹⁸ asrında tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile tezyîn olunup ba'dehû; 'Frenk tâifesi evâmîr-i şerîfeye amel eylemeye' ¹⁹ Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve i'lâm olundukda tarafeynin husamâsı Divân-ı Hümâyûn'da Sadreyn huzûrlarında mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükâtlar vardır, getirelim.' deyü istimhâl ve altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükâtların ibrâzdan âciz olmalarıyla; 'Yedlerinde olan evâmîr-i şerîfe müceblerince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri ve bâğçe ve Kumâme ve sair tevâbii ve levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbânları ellerinden alımp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref olunup min-ba'd vaz-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târihinde ve ba'dehû; 'işbu emr-i şerîf mücebince amel olunmak' için Bin seksen sekiz senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhü– iki kıt'a emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târihinde; 'mevâzi-ı mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdîd ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmîr-i şerîfeye [s. 27] mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessükâtlarına amel olunmayıp ve ihdâs eyledikleri bid'atler men' u def olunmak' üzere hatt-ı hümâyûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup ve Françaluya verilen ahidnâme-i hümâyûn ve ruhbânlarına verilen

¹ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "هـ"; TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "anhden" şeklindedir.

² Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "كوكولة" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "kemerler" ve TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "kemerlerin" şeklindedir.

⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33'te "kenîseleri" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 14a'da "تقلد" şeklindedir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "يوركه" imlâsı ile.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "Ya'kûb" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "يوركه" imlâsı ile.

¹⁰ Metinde "Seyon" ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "Senova" şeklindedir.

¹¹ Metinde "مصاليسى"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "مصالي" şeklindedir.

¹² TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "محن" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "bâğçe" şeklindedir.

¹⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 33 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "karye ve" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "يوركه" imlâsı ile.

¹⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "eylediklerinde" şeklindedir.

¹⁷ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "Rum" şeklindedir.

¹⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de bu kelime mevcut değildir.

¹⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "etmeyip" şeklindedir.

nişân-ı âlî-şâna dahi mürâcaat olundukda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kenîse'de¹ kadîmden olugeldiği üzere temekkûn² eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl eylemeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrah ve; 'Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Îsâ –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin testîr ve tezyîni ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe³ ve⁴ Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşık ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz'ı ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca sınır vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde⁵ vâkı' küçük seki ve ortasında olan⁶ büyük kemerde França Pâdişâhı tarafından vaz'⁷ olunagelen kanâdil ve Cülcüle⁸ nâm mahallin mısı [ki,] Sal[b]ût Yeri ta'bîr ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bîr olunur yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerin icrâ eder iken tâife-i Rum tagallüben bunları men' ve Beytüllahm nâm karyede vâkı' Büyük Kilise'nin içinde Mağara-i Mevlid-i Îsâ –aleyhi's-selâm–ın iki kapısının miftâhları ki, üç adet miftâh dahi Efrenc râhiblerine mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi olan yerde bir kapı ihdâs ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî' iki kıt'a bağçenin kapılarını kapadıp iki kapı ihdâs eyledikleri keşf ü muâyene ve udûl-i ricâl-i Müslimünden nice kimesneler meclis-i şer'de hâzırûn olup münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmül-eyyâmdan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunup⁹ tâifetân-ı mezbûretâmın muvâcehesinde ihbârları hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunmağa fetâvâ-yn şerîfeye müstenid¹⁰ selâfîn-ı mâzîyenin takrîrlerine¹¹ binâen Bin kırk beş senesi târîhinde Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında nişân-ı hümayûn verilip ve ba'dehû Bin yüz bir senesinde dahi tekmiilen nişân-ı âlî-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirânlarında nişân-ı mezbûr tecdîd ve ba'dehû [Bin yüz] on beş târîhinde tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn, ba'dehû [Bin] yüz kırk dört târîhinde dahi tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tevşîh ve tekrâr [Bin] yüz

altmış dokuz senesinde dahi tecdîd¹² olunduğu' nişân-ı âlî-şânda¹³ mezkûr u mastûr olup ancak belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ec-dâd-ı ızâmın seyfi-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevr[û]s-i¹⁴ Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne¹⁵ vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzî-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-yn âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men ruhbânlarına dahi ba'de-zamânın lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde icrâ-yn âyîn ve vaz'-ı kanâdil ve tezyîn misillü efâllerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâm[m]¹⁶ zamânlarında senedât i'tâ olunup ve Bin yüz bir târîhinde verilen nişân-ı âlî-şânın mebnîyyün-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târîhinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezkûrda edâ-yn efâl-i¹⁷ testîr ve tezyîn ve icrâ-yn âyîn eylemelerini müş'ir olduğundan kat'-ı nazar nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; 'Efrenc râhiblerinin icrâ-yn âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzî-ı mezbûreye maksûr ve mahsûs olsun; âhar mahallere tecâvüz ve taaddî eylemesünler.' demek ma'nâsına olup¹⁸ yohsa; 'Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-yn âyîn ve ziyâret eylemelerine maksûr ve mahsûs olmakla âharları men' u def' eylesünler.' ma'nâsına olmadığı¹⁹ delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhîr ü mütebâdir ve her maddede için tarafeyne verilen evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzun²⁰ men' u def'ini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyet-i [s. 28] sıdk u hakikate²¹ tahsîl-i ıtlâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olundukdan sonra kat'an lî'n-nizâ' ahvâlleri mîzân-ı insâf u i'tidâl ile muvâzene ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı atîkalarına dahi imrâr-ı nazar ve²² dikkat olunarak zâbta-i hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezî ve yazılacak işbu emr-i şerîfin tesvîdi huzûr-ı sâtu'n-nûr-ı şehinşâhâneme²³ arz u takdîm olundukda hulâsası bâlâsına; 'İzn-i hümayûnum olmuştur.' deyü Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağfûrun-leh ammizâdem Sultân Osmân Hân –tâbe serâh-ün hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkâneleri şeref-bahş-ı sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "Kilise'de" şeklindedir.

² TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "temkin" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "قوپه", TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "قوپه" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "ve" mevcut değildir.

⁵ Metinde ve A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "cânibinde" şeklindedir.

⁶ Altı çizili olan ibare, TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de mevcut değildir.

⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de bu kelime iki defa yazılmıştır.

⁸ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "صحيله" şeklindedir.

⁹ Bu ifade 68 [120-1] numaralı kayıta "terk olduğuna dâir" şeklindedir.

¹⁰ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "müs[te]niâ" şeklindedir.

¹¹ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "takrîrâtına" şeklindedir.

¹² TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "tahîr" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 14b'de "âli-şândan" şeklindedir.

¹⁴ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "mevrûs-i" şeklindedir.

¹⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "tarafına" şeklindedir.

¹⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "ızâmın" şeklindedir.

¹⁷ Metinde "efâl ve" şeklindedir.

¹⁸ Metinde "olur" şeklindedir.

¹⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "olmadığın" şeklindedir.

²⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "taarruzunun" şeklindedir.

²¹ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "hakikatine" şeklindedir.

²² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "ve" mevcut değildir.

²³ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "şehinşâhâne" şeklindedir.

âyinlerini¹ icrâ eylemek hâlâ muvâfık-ı nişân-ı hümayündür; lâkin ber-vech-i muharrer iki tarafın takrîr ve rızâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bi-vech muârazaları men' u def' ve vâkı' olan cefâları külliyyen ref' olunup ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla def'an li'l-cidâl ve tahsîlen li'l-müsâvât² mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i İsâ zu'm olunan mahal³ tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağın⁴ Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ıztrâb verip ve bu mülâhaza ve vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târîhinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde; 'Kabr-i İsâ üzerinde olan küçük kubbe⁵ esnâ'-i⁶ ta'mîrde hatâen bir gûne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek' için hatt-ı hümayûn ile muanven Divân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması⁷ Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muâriz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmînân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn⁸ nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rum taraflarından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-mûceb-i senedât-ı atîka Rumların ve msf-ı âharı nişân-ı hümayûn mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc ruhânlarının ikâmetgâhları ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olduğu bil'-muvâcehe tarafeyn ikrâr u itirâf eyleyip ancak râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle⁹ cefâ ve mazarratları def'

olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs mahalde icrâ-yn âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-yi Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs¹⁰ olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kenîse-yi Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rifetiyle Rumlara tahsîs olunup ve Kenîse-yi Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i¹¹ tagallüblerine geçmeğin Rum züvvân vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapıp mübâşir ma'rifetiyle Rum Patriğiyle ruhânlarına verilip ve Mağârada âyînlerini¹² icrâ etmede muâraza ve mümânaat¹³ olunmayıp ve Mevlid-i İsâ'ya tâbî' iki kıt'a bâğçe;¹⁴ '[Efrenc]¹⁵ ruhânlarına mahsûsdur.' deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un [s. 29] senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîk'l-hikâye zımnen zikrolunmağla alâ's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîhlerinde hutû-ı hümayûnlar ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup¹⁶ ve bu maddede nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup ve Deraliyyemin harâc-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âlî-şâna münâfi olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre¹⁷ muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fimâ-bâ'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebleince Rum'un yedlerinde olan mevâzî' ve ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Efrenc tâifesi bi-vechin mine'l-vücûh müdâhale ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratları dahi külliyyen men' u ref' ve tenbihi lâzım gelenlere muhkem tenbih-i ekid birle zikrolunan ziyâretgâhları¹⁸ herkes kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu üzere¹⁹ bilâ-nizâ' ziyâret ve âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâya²⁰ kat'â taarruz ve cefâ

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "âyînlerin" şeklindedir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "li'l-müsâvât", TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "müsavvât" şeklindedir.

³ Metinde "mahallin" şeklindedir.

⁴ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 34'te "toprağın" şeklindedir.

⁵ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "kubbe-i" şeklindedir.

⁶ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "اتیای" şeklindedir.

⁷ Metinde "olmuş"; A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "olması" şeklindedir.

⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35'te "re'ye'l-ayn" şeklindedir.

⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "eylemeleriyle" şeklindedir.

¹⁰ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "maksûr" şeklindedir.

¹¹ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da bu kelime iki defa yazılmıştır.

¹² TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "âyînlerin" şeklindedir.

¹³ TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "muhâlefet" şeklindedir.

¹⁴ Metinde "bâğçe ve" şeklindedir. A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da "ve" mevcut değildir.

¹⁵ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15a'da bu kelime mevcuttur.

¹⁶ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de "olan" şeklindedir.

¹⁷ TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de "ta'âze" şeklindedir.

¹⁸ A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de "ziyâretgâhlarını" şeklindedir.

¹⁹ TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de "vech üzere" şeklindedir.

²⁰ Metinde "âhar tâife-i uhrâya", TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de ise "ahad-i tâife uhrâya" şeklindedir.

eylemeyip bu emr-i şerîfe muhâlif vaz' u hâlet sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittikâ ve ihtirâz olunmak" bâbında emr-i şerîf sâdır olmuş iken henüz icrâ olunmayıp ve bu hılâlde cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum vâkî olmakla tecdidin recâ ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat olundukda [Bin] yüz yetmiş

senesi evâhir-i Zi'l-ka'de'sinde ber-vech-i meşrûh emr-i şerîf verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel olunmak bâbında¹ fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur. **Buyurdum ki:**

Evâhir-i Ra. sene 1171^{2 3}

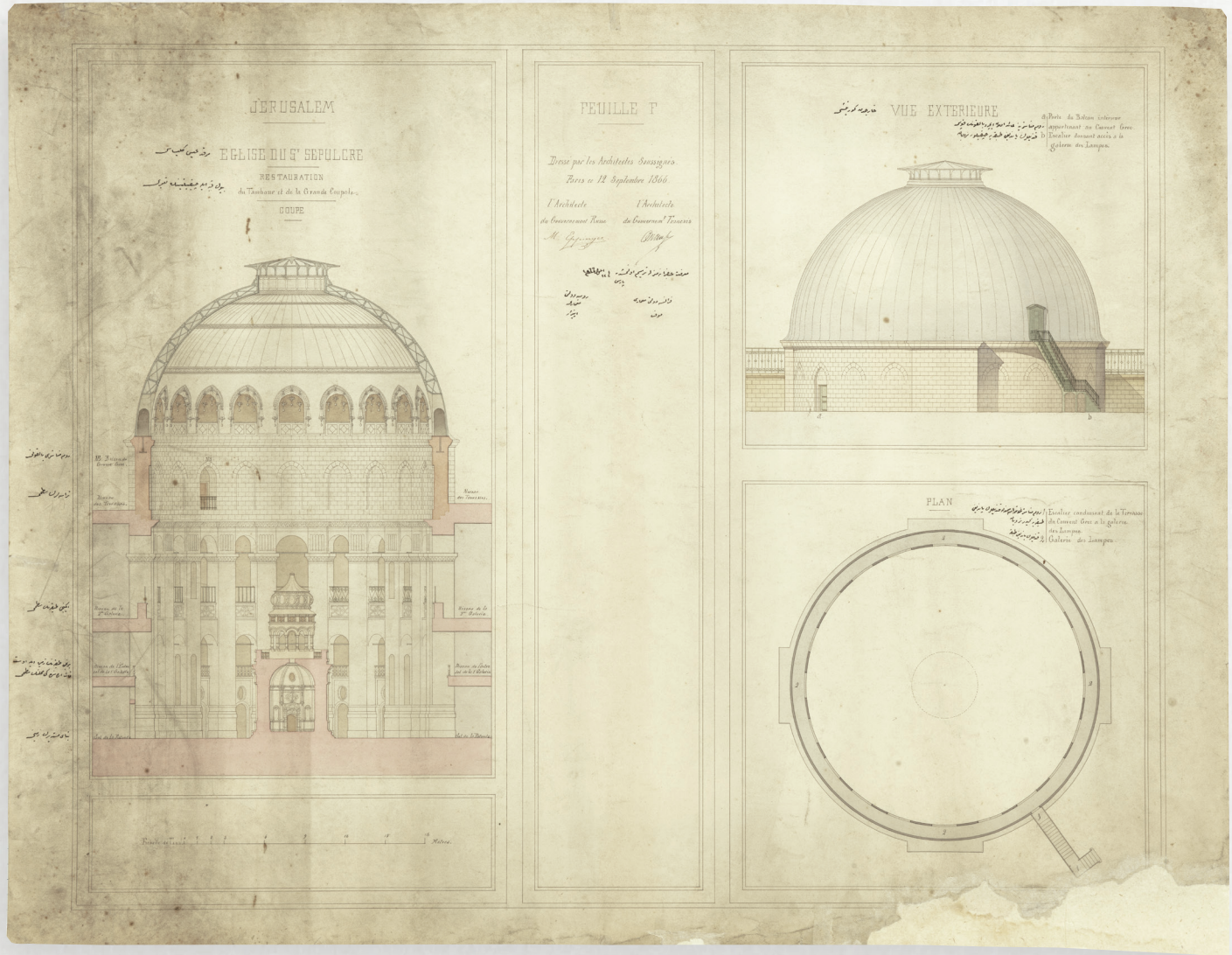

¹ TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de bu kelimedden "Evâhir-i" kelimesine kadar olan kısım mevcut değildir.

² A.DVNS.KLS.d. 8, s. 35 ve TS.MA.d. 7016, vr. 15b'de "171" şeklindedir.

³ A.DVNS.KLS.d. 8 ve TS.MA.d. 7016'da bu kayıttan sonra ferman kaydı mevcut değildir. Ancak A.DVNS.KLS.d. 8, s. 40'ta, üzerinde; "Kudûs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkî Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken ba'zı ziyâret mahallerinden dolayı Efrenc râhibleri ile beynlerinde münâzaa vukûuna mebnî tarafeynin senedâtına imrâr-ı nazar olunup Kudûs-i Şerîf ve havâlisi pâdişâhân-ı ma'delet-penâh hazerâhmn seyf-i cihâdlarıyla feth u teshir olunmuş mülk-i mevrûs-i şâhâne olup münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat ziyâret ve icrâ-yn âyîn eylemelerine kabul-i cizye eden ehl-i zimmete izn ü ruhsat verilip ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve

ba'zı mahallerde icrâ-yn âyîn ve vaz'-ı kanâdil ve tezyîn misillü efâllerine ruhsat verilmiş idüğü ve Kumâme tarafında vâkî Kabr-i Hazret-i İsmâ zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olduğu beyânıyla ahad-i tarafeyn birbirlerine muâraza ve mübâhase etmemek üzere bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhâne ile muanven tecdidi hâvî fî-evâhiri B. sene [12]23 târihinde Kudûs-i Şerîf Kâdisına hitâben Dîvân-ı Hümayûn tarafından emr-i âlî sâdır olduğu mukayyedir." şeklinde bir kaydın yer aldığı sayfaya yapılandırılmış bir şukka, s. 41'de ise; "Kabr-i Hazret-i İsmâ ta'bîr olunan mahalde millet-i âcizânenin icrâ-yn âyîn ve kuddâsında Efrenc tâifesinin bir vakitden beri zuhûra gelen taarruz ve muhâlefeti men' u def' olunmak ve fîmâ-ba'd mahall-i mezkûre millet-i çâkerâne ile Saltanat-ı Seniyye müsâfiri addolunan Efrencin bî't-tesviye ziyâretgâhı i'tibâr kılınmak ve sâye-i draht-ı âhşet-i mülûkânede âsûde-nişîn cizye-güzâr reâyâ-yn Devlet-i Aliyye her hâlde müstazill ..." şeklinde başka bir kayıt mevcuttur.

Merkad-i İsa / Kutsal Kabir Kilisesi'ne ait restorasyon planı

A.DVNS.KLS.d. 8 ve TS.MA.d. 7016

**numaralı kilise defterleri sona ermiştir. Bundan sonraki bölümde
sadece A.DVNS.KLS.d. 9 Numaralı Kilise Defteri'nin çeviri yazı ve özetleri
yer almaktadır.**

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan I. Abdülhamid Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
Regulation for Settling the Conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Abdülhamid I

19
[29-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan

I. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

25 Kasım - 4 Aralık 1774

"Mücebince amel oluna." deyü
unvâmna hatt-ı hümayûn keşide kılınmışdır.

Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm ki:

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum vâkı' olup umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmağın; " 'selâfın-ı mâziyeden hutût-ı şerîfe ile muanven verilen evâmîr-i celîle müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevru cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsâ Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara dahi taaddî ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yn mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-i Kebîr'i zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsâ'nın miftâhları Efrenc râhiblerinde olduğundan Rum züvvân vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açıp Rumlara [re]zâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded [kapının] miftâhları ve Kenîse-yi mezbûre etrafında olan iki aded bağçe ve zeytûnlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târîhinde bir tarîk ile verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabt için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile Frenk tâifesinin ziyâretgâhının hacrelerini Frengistân'a

nakledecekleri müteayyin ve bu takrîb ile Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları be'dîdâr ve mütebeyyin olmakla mugâyir-i kadîm Efrencin müdâhalesi men'u def' ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevru cefâları izâle ve ref olunmak' üzere bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu istidâ ve istirhâmların müekkîd Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzan dahi ibrâz ve istintâk eylediklerinde Rum tâifesinin Dîvân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mahfûz olan senedât-ı atîkalarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; 'Halîfe-i Sâni Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb [s. 30] -radıy'llâhü Teâlâ anh- ve selâfın-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve evâmîr-i şerîfe müceblerince Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında kible tarafında Muğtesel ve kadîmî² iki şem'dân ve kanâdiller ve Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşığı ve yukarı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıta kemerler zîr ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kenîse olan Elena ve Mar Sikla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimiyus ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon³ [ve] Hazret-i İsâ'nın Zindâm [ve]

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar ve bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için

bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

³ Metinde "Seyon" şeklindedir.

Hanna'mn Evi ve sahrâda makbereleri ve Gürcü Manastırın Masâ-libî(?)¹ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırını ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastırını ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğduğu [Beytü]l-lahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mevâzı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri hatt-ı hümayûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'de[hû]; 'senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak' için firdavs-âşiyân Sultân Süleymân² Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'de[hû]; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i³ Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbi' gülgüleleri ve şem'dân ve kanâdîl ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarikla Frenk râhibleri tagallûben dahl eylediklerinde Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzî'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleriyle müteayyin oldukda Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları arzuhal ile istidâ eylediklerinde zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbii bağçe ve Kumâme ve kanâdîl ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak' için Bin kırk yedi târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla muanven merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'de[hû] işbu emr-i şerîf Bin elli dört târihinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri asrında tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn olunup ba'de[hû]; 'Frenk tâifesi evâmir-i şerîfeye amel eylemeyip Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve i'lâm oldukda tarafeynin husamâsı Divân-ı Hümayûn'da Sadreyn huzûrlarında mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istimhâl ve altı ay mikdârî zamân mürûr edip temessükâtların ibrazdan âciz olmalarıyla; 'yedlerinde olan evâmir-i şerîfe mücebince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerler ve bağçe ve Kumâme sair tevâbiât ve levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbânları ellerinden alınıp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref' olunup min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târihinde ve ba'de[hû]; 'işbu emr-i şerîfim mücebince amel olunmak' için Bin seksen sekiz

senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhü– iki kıt'a emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târihinde; 'mevâzı'-ı mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdid ve kemâ f'il-evvel amel olunup evâmir-i şerîfeye mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessükâtlarına amel olunmayıp ve ihdâs eyledikleri bid'atler men' u def' olunmak' üzere hatt-ı hümayûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup ve Françaluya verilen ahidnâme-i hümayûn ve ruhbânlarına verilen nişân-ı âli-şâna dahi mürâcaat olundukda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temek-kün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl etmeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrâh ve; 'Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i İsa –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin testîr ve tezyîni ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe, Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşlık ve kuddâs [ve] şem'dânlar ve zarlar vaz' ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca sınırlar vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde⁴ vâkı' küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde⁵ França Pâdişâh [s. 31] tarafından vaz' olunagelen kanâdîl ve Cülcüle nâm mahallin mısfi [ki], Salbût Yeri ta'bir ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bir olunan yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerin icrâ eder iken tâife-i Rum tagallûben bunları men' ve Beytüllahm nâm karyede vâkı' Büyük Kilise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i İsa –aleyhi's-selâm–ın iki kapısının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc râhiblerine mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi olan yerde bir kapı ihdâs ve Mevlid-i İsa'ya tâbi' iki kıt'a bağçenin kapıların kapadıp iki kapı ihdâs eyledikleri keşf ü muâyene ve udûl-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer' de hâzırın olup münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmi'l-eyyâmdan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunup⁶ tâifetân-ı mezbûretâmın muvâcehelerinde ihbârları hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunmağla fetâvâ-yı şerîfeye müstenid selâfın-ı mâziyenin takrîrlerine binâen Bin kırk beş senesi târihinde Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında nişân-ı hümayûn verilir ve ba'de[hû] Bin yüz bir senesinde dahi te'kidlen nişân-ı âli-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirâmında nişân-ı mezbûr tecdid ve ba'de[hû] [Bin yüz] on beş târihinde tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn, ba'de[hû] [Bin] yüz kırk dört târihinde dahi tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûnlarıyla tevşîh ve tekrâr [Bin] yüz altmış dokuz senesinde dahi tecdid olunduğu' nişân-ı âli-şânda mastûr olup ancak belde-i

¹ Metinde "مصالي" imlası ile.

² Metinde "Selim" şeklindedir.

³ Metinde "Mevlud-i" şeklindedir.

⁴ Metinde "cânibinde" şeklindedir.

⁵ Metinde "kemerin" şeklindedir.

⁶ Bu ifade 68 [120-1] numaralı kayıta "terk olunduğuna dâir" şeklindedir.

Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı ızâmın seyfi cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevri[û]s-i Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve onda icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men ruhbânlarına dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve ba'zı mahallerde icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'âllerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmın zamânlarında senedât itâ olunup ve Bin yüz bir târîhinde verilen nişân-ı âlî-şâmn mebniyyün-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târîhinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezbûrede ed[â]-yı ef'âl-¹ tesîr ve tezyîn ve icrâ-yı âyîn eylemelerini müş'ir olduğundan kat'-ı nazar, nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; 'Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten² mevâzi-ı mezbûreye mahsûs olsun; âhar mahallere tecâvüz ve ta-addî eylesünler.' demek ma'nâsına olup yohsa; 'Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine mahsûs olmakla âharlarını men' u def' eylesünler.' ma'nâsına ol[ma]dığı delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebâdir ve her mâdde için tarafeyne verilen evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzunun men' u def'ini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyetin sıdk u hakikatine tahsîl-i ithlâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olunduktan sonra kat'an li'n-nizâ' ahvâlleri mizân-ı insâf u itidâl ile muvâzene ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı aîkalarına³ dahi imrâr-ı nazar-ı dikkat olunarak zâbta-i hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezî ve yazılacak işbu emr-i şerîfin tesvîdi huzûr-ı sâtu'n-nûr-ı şehinşâhâneye arz u takdim olundukda hulâsası bâlâsına; 'İzn-i hümayûnum olmuştur.' deyü Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağîret-penâh ammizâdem Sultân Osmân Hân -tâbe serâhü-nün hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkâneleri şeref-bahş-ı sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i muharrer iki tarafın takrîr ve rızâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bî-vech muârazaları men' u def' [ve vâkı] olan cefâları külliyyen ref' olunup ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla def'an li'l-cidâl ve tahsîlen li'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal⁴ tarafeynin

ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin⁵ ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âharla taş ve toprağım Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ıztrâb verip [s. 32] bu mülâhaza ve vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târîhinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde; 'Kabr-i Îsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-yı ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek' için hatt-ı hümayûn ile muanven Divân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muâz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmînân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-müceb-i senedât-ı atîka Rumların ve msf-ı âharı dahi nişân-ı hümayûnum mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhları ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olduğu[n] bîl-muvâcehe tarafeyn ikrâr u itirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazaratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs mahalde icrâ-yı âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-i Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-i Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rîfetiyle Rumlara tahsîs olunup ve Kilise-i Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i tagallüblerine geçmeğın Rum züvvân vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapıp mübâşir ma'rîfetiyle Rum Patriğiyle ruhbânlarına verilip ve Mağârada âyîn icrâ etmede muâraza ve mümânaat olunmayıp ve Mevlid-i⁶ Îsâ'ya tâbî iki kıt'a bâğçe; 'Efrenc râhiblerine mahsûsdur.' deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîki'l-hikâye zmnem zikrolunmağla ale's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîhlerinde hutût-ı hümayûnlar ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup ve

¹ Metinde "ef'âl ve" şeklindedir.

² Metinde "hâssaten ve" şeklindedir.

³ Metinde "aîkına" şeklindedir.

⁴ Metinde "mahallin" şeklindedir.

⁵ Metinde "kapımın" şeklindedir.

⁶ Metinde "Mevlud-i" şeklindedir.

bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolun[may]ıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup ve Deraliyyemin harâc-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahid-nâme-i hümayûna ve nişân-ı âli-şâna münâfi olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhbânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fîmâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhuna ve âyînlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme müceble-rince Rum'un yedlerinde olan mevâzi' ve ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Efrenc tâifesi bi-vechin mine'l-vücûh müdâhale ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratları dahi külliyyen men' u def ve tenbîhi lâzım gelenlere muhkem tenbîh-i ekîd¹ ile zikrolunan ziyâretgâhlarını herkes kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâya kat'â cefâ ve taaruz eylemeyip bu emr-i şerîfe muhâlif vaz' u hâlât sudûruna cevâz

ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittikâ ve ihtirâz olunmak" bâbında sâdır olan emr-i şerîf mücebince müceddeden emr-i âli-şânım sudûrunu Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Parteniyus² nâm Patrik bundan akdem arzuhâl birle inhâ ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâaat olunduk-da [Bin] yüz yetmiş senesi evâhir-i Zi'l-ka'de'sinde ber-vech-i meşrûh emr-i şerîf verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın³ mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel olunmak için [Bin] yüz yetmiş bir senesi evâhir-i Re-biü'l-evvel'inde bâ-hatt-ı hümayûn Hudâvendigâr-ı sâbık birâder-i emcedim merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Mus-tafâ Hân -tâbe serâhü- zamânında emr-i şerîf verildiğin bildirip tecdidin recâ etmeğın hilâfına emr-i şerîf ve hatt-ı mikrâm-redif sâdır olmamış ise vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında.

Fi-evâhiri N. sene [1]188

¹ Metinde "tenbîh ve ekîd" şeklindedir.

² Metinde "بازي ليوس" şeklindedir.

³ Metinde "olunmağın" şeklindedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile
Rumlar Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin
Konulan Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan III. Selim Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
Regulation for Settling the Conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Selim III

20

[33-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan

III. Selim Han tarafından çıkarılan emr-i âlinin suret kaydı.¹

21-30 Haziran 1792

[s. 33] Cülûs-ı hümayûn vukûuna binâen
tecdiden emr-i âlî yazılmışdır. Fi-evâsıtı L. sene [12]22

Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümayûn-ı inâyet-makrûnum vâkı' olup umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmağın; "selâtin-ı mâziyeden hutût-ı şerîfe ile muanven verilen evâmîr-i celîle müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevri cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsa Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara dahi taaddî ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrler[i] Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yı mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-i Kebîr'i zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa'nın miftâhları Efrenc râhiblerinde olduğundan Rum züvvânı vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açp Rumlara rezâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded [kapımn] miftâhları ve Kenîse-yi mezbûre etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytinlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târihinde bir tarîk ile verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabtı için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile

Frenk tâifesinin ziyâretgâhının taşlarını Frengistân'a nakledecekleri müteayyin ve bu takrîb ile Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları bedîdâr ve mütebeyyin olmakla mugâyir-i kadîm Efrencin müdâhalesi men' u def' ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevri cefâları izâle ve ref' olunmak' üzere bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu istid'â ve istirhâmların müekkîd Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzanı dahi ibrâz ve istintâk eylediklerinde Rum tâifesinin Dîvân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mahfûz olan senedât-ı atîkalarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; 'Halîfe-i Sâni Hazret-i Ömer ibnül-Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anı- ve selâtin-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve evâmîr-i şerîfe müceblerince Kudüs-i Şerîfde vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî² iki şem'dân ve kanâdiller ve Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kenîse olan Elena Mar Sikla ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimyus ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi nâm kiliseler

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar ve bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için

bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 25 [42-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

³ Metinde "Seyon" şeklindedir.

ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon³ [ve] Hazret-i İsâ'nın Zindâm [ve] Hannâ'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastırın Masâlibi(?)¹ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırın ve bağ ve zeytün ve Mar Sava Manastırın ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri hatt-ı hümayûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû; 'senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak' için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân² Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdu[r]; bağçeleri ve kemerleri ve Patriklîge tâbi' gülgüleleri ve şem'dân ve kanâdil ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarıkla Frenk râhibleri tagallüben dahl eylediklerinde Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzî'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleriyle müteayyin oldukda Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları arzuhal ile istid'â eylediklerinde zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbii bağçe ve Kumâme ve kanâdil ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak' için Bin kırk yedi târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla muanven merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'dehû işbu emr-i şerîf Bin elli dört târihinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri asrında tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn olunup ba'dehû; 'Frenk tâifesi evâmîr-i şerîfeye amel eylemeyip Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallüben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve i'âm oldukda tarafeynin husamâsı Divân-ı Hümayûn'da Sadreyn huzûrlarında mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istimhâl ve altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükâtların ibrazdan âciz olmalarıyla; 'yedlerinde olan evâmîr-i şerîfe müceblerince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise [s. 34] ve tevâbii ve kemerleri ve bağçe ve Kumâme sair tevâbii ve levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbânları ellerinden almp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref' olunup min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târihinde ve ba'de[hû]; 'işbu emr-i şerîf

mücebince amel olunmak' için Bin seksen sekiz senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhü– iki kıt'a emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târihinde; 'mevâzı-ı mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdid ve kemâ f'il-evvel amel olunup evâmîr-i şerîfeye mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessükâtlarına amel olunmayıp ve ihdâs eyledikleri bid'atler men' u ref' olunmak' üzere hatt-ı hümayûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup ve Françaluya verilen ahidnâme-i hümayûn ve ruhbânlarına verilen nişân-ı âlî-şâna dahi mürâcaat olundukda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl etmeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrah ve; 'Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i İsâ –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin testîr ve tezyîni ve üzereinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe, Kabr-i mezkûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ve ferrâşhk ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz'ı ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca sımr vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde³ vâkı' küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde França Pâdişâhı tarafından vaz' olunagelen kanâdil ve Cülcüle nâm mahal-lin msfî [ki], Salbût Yeri ta'bir ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bir olunan yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerin icrâ eder iken tâife-i Rum tagallüben bunları men' ve Beytüllahm nâm karyede vâkı' Büyük Kilise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i İsâ –aleyhi's-selâm–ın iki kapısının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc ruhbânlarına mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi olan yerde bir kapı ihdâs ve Mevlid-i İsâ'ya tâbi' iki kıt'a bağçenin kapıların kapadıp iki kapı ihdâs eyledikleri keşf ü muâyene ve udûl-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer'de hâzırûn olup münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmül-ey-yâmdan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunup⁴ tâifetân-ı mezbûretâmın muvâcehelerinde ihbârları hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunmağla fetâvâ-yı şerîfeye müstenid selâtin-ı mâzyenin takrîrlerine binâen Bin kırk beş senesi târihinde Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında nişân-ı hümayûn verilip ve ba'dehû Bin yüz bir senesinde dahi te'kidten nişân-ı âlî-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirânlarında nişân-ı mezbûr tecdid ve ba'dehû [Bin yüz] on beş târihinde tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûnla tezyîn, ba'dehû [Bin] yüz kırk dört târihinde dahi tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tevşih ve tekrâr [Bin] yüz altmış dokuz senesinde dahi tecdid olunduğu' nişân-ı âlî-şânda mezkûr u mastûr olup ancak belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi

¹ Metinde "مصالي" imlâsı ile.

² Metinde "Selim" şeklindedir.

³ Metinde "cânibinde" şeklindedir.

⁴ Bu ifade 68 [120-1] numaralı kayıta "terk olunduğuna dâir" şeklindedir.

ecdâd-ı ızâmın seyf-i cihâdlarıyla feth u teshir olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzı-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-i âyîn etmelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men ruhbânlarına dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve ba'zı mahallerde icrâ-i âyîn ve vaz-ı kanâdil ve tezyîn misillü efâllerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmın zamânlarında senedât i'tâ olunup ve Bin yüz bir târihinde verilen nişân-ı âli-şâmın mebnîyyün-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târihinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezkûrede edâ-i efâl-i testîr ve tezyîn ve icrâ-i âyîn eylemelerini müşîr olduğundan kat'ı nazar, nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; 'Efrenc râhiblerinin icrâ-i âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzı-ı mezbûreye maksûr ve mahsûs olsun; âhar mahallere tecâvüz ve taaddî eylesünler.' demek ma'nâsına olup yohsa; 'Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-i âyîn ve ziyâret eylemelerine maksûr ve mahsûs olmakla âharların men' u def eylesünler.' ma'nâsına ol[ma]dığı delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebâdir ve her mâdde için tarafeyne verilen evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzunun men' u defini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyetin sâk u hakikatine tahsîl-i ıttılâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olundukdan sonra kat'an lî'n-nizâ' ahvâlleri mizân-ı insâfu i'tidâl ile muvâzene ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı âfkalalarına dahi imrâr-ı nazar-ı dikkat olunarak zâbita-i¹ hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezî ve yazılacak işbu emr-i şerîfin tesvîdi huzûr-ı sâtu'n-nûr-ı şehinşâhâneye arz u takdim olundukda hulâsası bâlâsına; 'İzn-i hümayûnum olmuştur.' deyü Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağfiret-penâh ammizâdem Sultân Os mân Hân -tâbe serâhü-nün hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkâneleri şeref-bahş-ı sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i muharrer iki tarafın takrîr ve rızâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bî-vech muârazaları men' u def [ve vâkı] olan cefâları külliyyen ref' olunup ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla def'an lî'l-cidâl ve tahsîlen lî'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme [s. 35] ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal² tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük

kubbenin³ ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağını Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ızhrâb verip ve bu mülâhaza ve vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târihinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âli izin ve ruhsat verildikde; 'Kabr-i Îsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-i ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek' için hatt-ı hümayûnla muanven Dîvân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muânz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmînân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-muceb-i senedât-ı âfka Rumların ve msf-ı âharı dahi nişân-ı hümayûn mücebine Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc ruhbânlarının ikâmetgâhları ve zirleri Rumların ziyâretgâhları olduğu bî'l-muvâcehe tarafeyn ikrâr u i'tirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazaratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs mahalde icrâ-i âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kenîse-yi Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-yi Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rîfetiyle Rumlara tahsîs olunup ve Kilise-yi Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i tagallüblerine geçmeğin Rum züvvârı vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapılp mübâşir ma'rîfetiyle Rum Patriğiyle ruhbânlarına verilip ve Mağârada âyînlerini icrâ etmede muâraza ve mümânaat olunmayıp ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî' iki kıt'a bağçe; 'Efrenc ruhbânlarına mahsûsdur.' deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-târîk'l-hikâye zımnen zikrolunmağla ale's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîfhâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târihlerinde hutût-ı hümayûnlar ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup ve bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup ve Deraliyyemin

¹ Bu ve bundan önceki tarihli kayıtlarda "zâbita-i" şeklinde geçen bu kelime bundan sonraki kayıtlarda "râbita-i" olarak geçmektedir.

² Metinde "mahallin" şeklindedir.

³ Metinde "kapımın" şeklindedir.

harâc-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsaade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âlî-şâna münâfî olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fîmâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum'un yedlerinde olan mevâzî' ve ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Efrenc tâifesi vechen mine'l-vü-cüh müdâhale ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratlar dahi külliyyen men' u def ve tenbihi lâzım gelenlere muhkem tenbih-i ekîd birle zikrolunan ziyâretgâhların herkes kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu vech üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâf-ya] kat'â cefâ ve taarruz eylemeyip bu emr-i şerîfe muhâlif vaz' u hâlet sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittikâ ve ihtirâz olunmak" bâbında sâdır olan emr-i şerîf mücebince müceddeden emr-i âlî sudûrunu Kudüs-i Şerîf Rum Patriği

Parteniyus¹ nâm Patrik bundan akdem arzuhâl birle istid'â ve Divân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâ-caat olundukda [Bin] yüz yetmiş senesi evâhir-i Zi'l-ka'de'sinde ber-vech-i meşrûh emr-i şerîf verildiği mastûr ve mukay-yed bulunmağın; "mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel olunmak" için [Bin] yüz yetmiş bir senesi evâhir-i Re-biü'l-evvel'inde [bâ-]hatt-ı hümayûn Hudâvendigâr-ı esbak peder-i vâlâ-güherim merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Mustafâ Hân -tâbe serâhü- zamânında verilen emr-i âlinin tecdîdi istid'â olundukda; "hilâfına emr-i şerîf ve hatt-ı mekâ-rim-redîf sâdır olmamış ise vech-i meşrûh üzere amel olunmak" bâbında Bin yüz seksen sekiz senesi evâhir-i Ramazân'ında bâlâsı hatt-ı hümayûnla muvaşşah ammim Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağfiret-nişân Sultân Abdülhamîd Hân -subbet ale[y]hi katarâtü'l-gufrân- zamânında sâdır olan emr-i âliyi ibrâz ve tecdîdi niyâz olunmağla hilâfına emir yogise vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında.

Fî-evâili Za. sene [1]206

¹ Metinde "پازييلوز" şeklindedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumların Elindeki
Hz. Ömer'in Mersûmu ve Diğer Sultanların Fermanlarına
Göre Rumlara Ait Olan Yerlere Ermeniler Tarafından, Usulsüz
Alınmış Bir Emre Dayanılarak Yapılan Müdahalenin Men'i
ve Rumların Elindeki Söz Konusu Belgelere Aykırı Eski ve
Yeni Tarihli Ferman vs. Belgelere İtibar Edilmemesine Dair
Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III
to Prevent Armenians from Interfering with the Holy
Places of the Greeks in Jerusalem in Accordance with the
Pact of 'Umar and Fermans of Other Sultans, and to Pay
No Attention to Old and New Documents like Fermans
Contrary to the Ones Greeks Have

21
[36-1]

Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyalar ile Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kıptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine verdiği, önceki sultanlar taraflarından verilen fermanlarla bu durumun aynen devam ettirildiği, Sultan IV. Murad Han ve IV. Mehmed Han zamanlarında Ermenilerle yaşanan anlaşmazlıkların Rumlar lehine sonuçlandığı, son olarak Ermenilerin daha önce zapt ettikleri Mar Yakub Gürcü Manastırı, bahçesi, Beytüllahm demir kapısının anahtarları ve diğer yerlerin Rumlara iade edilip bahçeye yaptırdıkları duvarın yıktırılmasına dair emir çıkarıldığı, şimdi ise Kudüs'ün eski ve yeni kadılarının; *'Ermeni ve diğer bazı milletlerin kendilerine izin verilenle yetinmeyip Rumların tasarrufunda olan yerler üzerinde ortaklık iddiasında bulunup âdete aykırı olarak fazladan eşyalar koymaya başlamalarından dolayı bunların kendilerine izin verilen zamanlarda ziyarete gelip ayin için koydukları kandil, resim vs. eşyaların ayinden sonra kaldırılması için emir çıkarılması'* hususunda ilamlar gönderdikleri, ayrıca Kudüs'teki Rum rahiplerinin de; *'Ermenilerin usulsüz olarak aldıkları bir fermana dayanarak Rumların tasarrufundaki Hz. Meryem Kabri'ne izinsiz olarak girip yasak eşya sokmaları, Rumlara mahsus ayin günlerinde gelip ayin yaparak onların ayinlerini engellemeleri ve ortaklık iddiasında bulunmalarından dolayı, ellerindeki söz konusu fermana itibar olunmayıp ortaklık vs. bahanelerle yaptıkları müdahalelerin önlenmesi için emir çıkarılmasını'* istedikleri; bunun üzerine incelenen Piskopos Kalemi kayıtlarından, Ermeni Patriğine; *'diğer milletlerin ellerindeki belgelere aykırı olmayıp eskiden beri tasarruflarında olan yer ve eşyalarını zapt etmelerine başkalarının müdahale ettirilmemesi'* hakkında bir emr-i şerif verilip bunun daha sonra yenilendiğinin anlaşıldığı; bu durum muvacehesinde Hz. Ömer ve önceki padişahlar tarafından verilen mersûm ve fermanlara aykırı hareket edilmesi uygun bulunmadığından Piskopos Kalemi'ne; *'bu fermanlara aykırı emir çıkarılması için yapılan başvuruların kabul edilmemesi ve bu hususların daha önce Ermenilere verilmiş olan emir ile Kudüs Ermeni Patriğinin elindeki beratın kayıtlarının üzerine aynen kaydedilmesi'* konusunda ilmühaber yazıldığı; bu itibarla bundan böyle Rumların elindeki mersûm ve fermanlara aykırı eski ve yeni tarihli belgelere itibar edilmeyip Rumların belgelerinde yazılı olan yerlere Ermeni ve diğer milletlerin müdahale ettirilmemesi ve edenlerin cezalandırılmak üzere bildirilmesi hususlarında Kudüs Sancağı Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben Sultan III. Selim Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

15-24 Ocak 1802

[s. 36] "*Mücebince amel oluna.*" deyü
emr-i şerifi bâlâsına hatt-ı hümayûn keşide kılınmışdır.

Piskopoş'a ilmühaberi verilmişdir.

Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı Vezîre ve Kudüs-i Şerif Mollasına hüküm:

"Kudüs-i Şerif'de vâkı' Rum keferesi Patriği ile memâlik-i mahrûsemde olan harâc-güzâr Rum keferesi râhibleri mukad-demâ Südde-i Saâdet-medâr ve Atebe-i Aliyye-i Adâlet-karâra gelip; Kudüs-i Şerif'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kilise ve içinde olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdil ve mahall-i mezbûrede vâkı' Patrikliğine tâbi' gülgüle yerleri üzerinde dört

kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsı ve Kenise-yi Kebîr ortası ile ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç keniseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla² ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve

¹ Ayrıca bk. 22 [38-1], 23 [40-1], 26 [44-1] ve 27 [47-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "صلی" şeklindedir.

Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna¹ ve diğer kenisesi ve Gürcü Manastırın Mar Ya' [Jküb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerif taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon,² Hazret-i İsa'nın Zindân ve Hanna'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastırın Musallâsı(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırın ve bağçe ve zeytün ve Mar Sava Manastırın ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –alâ-Nebiyyinâ ve aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bağçe ve zeytünluğu ve makbereleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sü[r]yânî ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– medîne-i mezbûreyi fethetdikde; 'Rum keferesi ve Patrikliği ellerinde ve tasarruflarında olması' için hatt-ı küfî ile ahidnâmeleri olduğundan gayri selâtin-ı mâziyeden ecdâd-ı ızâm-ı Sultân Selim ve Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhümâ– dahi zikrolunan Kumâme nâm Kenise'yi ve bâlâda mastûr olan ziyâretgâhları ve Rum tâifesine tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sü[r]yânî ve Kıbtî tâifelerini⁴ Rum keferesi Patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i şettâdan bir ferdi dahl ü taarruz etmeyeler.' deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı–in verdiği ahidnâmeye ittibâan mufassal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ'-ı şedid ve teşdidi mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-redifleri ile ahidnâme-i hümayûn ihsân ve erzâmî buyurup ve cennet-mekân, firdevs-âşiyân ceddîmerhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân dahi mukarrer edip vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i hümayûn erzâmî kılımp bu üslûb üzere makbûl iken bundan akdem Ermeni keferesi hilâf-ı vâkı' inhâ ile bir hüccet peydâ ve mücebince emir ibrâz edip mahall-i mezbûrda bunlara mahsûs ve muayyen olan mevâzi' ve emâkini tasarruf ve miftâhların kabz eyleyip merhûm ve mağfûrun-leh cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında husûs-ı mezbûr Pâye-i Serîr-i Alâ'ya arz ve telhîs ve Ermeniler ile terâfu'-ı şer' olduklarında zikrolunan mevâzi'-ı adide Rum keferesi Patrikleri tasarruflarında olduğu sâbit ü zâhir olmakla Ermeni keferesinin alâka ve medhali olmadığı nümâyân u bâhir olmağın mürâfaadan Rum tâifesine hüccet-i şer'iyye ve mücebince hatt-ı hümayûn ile muanven ahkâm-ı şerîfe verildiğinden mâadâ cedd-i emcedîmerhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– zamânında dahi kavî temessükler verilip men' olunmuşlar iken memnû' olmamalarıyla; 'Zikrolunan Habeş tâifesi bize yamaktır ve ziyâretgâhları bize mahsûsdur.' deyü hilâf inhâ ile aldıkları emri yine ibrâz edip Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve sudûr-ı kirâm huzûrlarında Ermeni tâifesi tekrâr mürâfaa ve

tarafeynin temessükâtına nazar olundukda; 'zikrolunan Habeş ve Kıbtî tâifesi [ve] ziyâretgâhları Rum tâifesine yamak olup Ermeni tâifesinin da'vâ ve nizâ'ları mahz-ı şirret olduğu bâhir olmağın Rum tâifesinin ellerinde olan müteaddid ahidnâme-i hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe mücebince Rum tâifesine hüküm ile cevâb verildiği' Rikâb-ı Hümayûn-ı saâdet-makrûna arz ve telhîs olundukda; 'Habeş tâifesi ziyâretgâhları olan mevâzi'-ı müteaddid[e] ve tevâbi' u levâhukı ve eşyâ-yı lâzimesi ve iki kapının miftâhları ile ellerinde olan ahidnâme-i hümayûn mücebince kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri üzere Rum tâifesinin tasarruflarında olup min-ba'd Ermeni tâifesi ve milel-i şettâ taraflarından bir vechile müdâhale ve muâraza olunmamak' bâbında sene seb'a ve sittîn ve elf şehri Rebîül'âhîr-i evâhirinde cedd-i emcedîmerhûm cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân-ın i'tâ buyurdukları emri-âli unvâmna; 'Hazret-i Ömer ve ceddîmerhûm Sultân Selim zamânında verilen ahidnâmeler mücebince amel verdim. Ermeni dahl etmeye.' deyü hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn keşide kılımp ve ba'dehû Rum tâifesinin Kudüs-i Şerif'de vâkı' Ermeni tâifesiyle mâbeynlerinde münâzaât-ı keşire olmakla mukaddemâ Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve Kâdiasker huzûrlarında led'e'l-mürâfaa Rum tâifesinin ellerinde olan Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem– fermân-ı şerîflerine ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı–in hatt-ı latîfleri ve merhûmün ve mağfûrun-lehüm Sultân Selim ve Sultân Süleymân ve Sultân Murâd Hân ve sair ecdâd-ı ızâm-ı enâra'llâhü Teâlâ berâhinehüm– zamân-ı saâdet-iktirânlarında verilen hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûna nazar olunup vâkı'-ı hâl Pâye-i Serîr-i Alâ'ya telhîs olundukda kadîmül'eyyâmdan olugeldiği üzere Rum keferesine ibkâ olunup ve cânib-i şer'-i şerîfden hüccet-i şer'iyye verilip Kudüs-i Şerif'e vardıkda sudûr bulan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve emri-şerîf-i vâcibî'l-ittibâ' ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saire müceblerince Ermeni tâifesi bi-vech nizâ' ve müdâhale etdikleri manastırlar ve ziyâretgâhları üslûb-ı sâbık üzere geri Rum tâifesine hüküm ve teslim ve Ermeni tâifesi müdâhale ve muârazadan men' ve temessükâtı sicill-i mahfûza kaydolunup cümleten zabt u tasarruf etdikden sonra Ermeni tâifesi memnû' olmayıp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saireye ve kadîmden olugelene muhâlif cebren ve kahren Mar Ya' [Jküb Gürcü⁵ Manastırın ve bağçe ve tevâbii ve Beytüllahm'da demir kapı ve anahtarları ve üstünde Habeş vakfı olan odaları ve önünde bağçeyi ellerinden alıp⁶ Ermeni tâifesi zabt eyleyip gadr ve taaddî ve tecâvüz eylediğın Kudüs-i Şerif'de vâkı' Rum keferesi Patriği mukaddemâ bâ-arzuhâl inhâ [ve;] "bâ-hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîfem ve hüccet-i şer'iyye [s. 37] müceblerince ol manastırlar ve bağçe ve

¹ Metinde "بوميا" şeklindedir.

² Metinde "Senon" şeklindedir.

³ Metinde "مصليسي" imlası ile.

⁴ Metinde "tâifelerinin" şeklindedir.

⁵ Metinde "کوريجي" imlası ile.

⁶ Metinde "ellerinde olup" şeklindedir.

mevz'lar kemâ fî'l-evvel Rum keferesi tarafına teslim ü zabt ve Ermeni tâifesi bağçenin ortasında ihdâs eyledikleri divâr hedm etdirilip ve anahtarları ahverilip min-ba'd bir vechile Ermeni tâifesi ve millet-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz etdirilmemek" bâbında hükm-i hümayûn recâ eyledikde; "vech-i meşrûh üzere amel olunmak" bâbında sene semân ve sittin ve elf Muharremül-harâmın evâilinde Divân-ı Hümayûn'um tarafından emr-i âli sâdır olup; el-hâletü hâzihî Kudüs-i Şerif Kâdisi Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh es-Seyyid Ahmed Reşid -zîdet fazâilühü- ile selefi Hâcezâde Mevlânâ es-Seyyid Abdullâh -zîdet fazâilühü-nun Rikâb-ı Hümayûnuma takdim olunan birer kıt'a ilâmlarında; "Rum tâifesi yedlerine ber-vech-i meşrûh hutût-ı hümayûn ile muanven evâmir i'tâ olunmuş iken birkaç seneden beri Kudüs-i Şerif'de mütemekkin ba'zı tavâif-i Nasârâ ve Ermeni tâifesi onlara izin olunana iktifâ etmeyip müşâreke iddiâsıyla kadîme mugâyir vaz' u hareket ve izdiyâd-ı eşyâ etmeleriyle fîmâ-ba'd Rumların yedlerinde olan senedât mantûkunca vaz'ı kadîmi üzere onlara ki, izin verilen vakt-i ziyâret-i mu'tâdelerinde icrâ-yı âyîn ve kanâdil ve sûret ve temâsil vaz' eyleyip¹ ziyâretleri tamâm oldukdan sonra cümlesi ref ve bir nesneleri kalmamak ve hilâf-ı mu'tâd-ı kadîm hareket eylemek" üzere emr-i âli i'tâ olunmasını tahrir ve istid'â ve Kudüs-i Şerif'de Rum tâifesi râhiblerinin dahi takdim eyledikleri bir kıt'a arzuhâllerinde; "Kudüs-i Şerif hâricinde Kabr-i Hazret-i Meryem ve Beytüllahm nâm karyelerde vâkı' Kilise-yi Kebîr ve Mevlid-i Hazret-i İsâ Mağârası Rum tâifesine mahsûs idiğini ve milel-i âharın alâkası olmadığım ve Fâtih-i Kudüs-i Şerif Ömer bin Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretleri Rum tâifesine ahidnâme-i şerif ve selâtîn-ı ızâm dahi hutût-ı hümayûnla muanven müteaddid evâmir-i âli i'tâ buyurup bir vechile dahl icâb etmez iken Ermeni tâifesi bilâ-izn Makbere-i Meryem Kilise-si'ne duhûl ve hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla memnû olan eşyâların idhâl ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsalar günlerinde kendileri dahi icrâ-yı âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla günâ-gün taaddiyâta mübâderet ve Rum tâifesinin icrâ-yı âyînlerine mûmânaat ve müdâhale den hâlî olmadıklarını" beyân birle; "Fâtih-i müşârun-ileyhin i'tâ buyur[du]kları ahidnâme-i şerifesine muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdikleri emre i'tibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerif ve hutût-ı hümayûn müceblerince hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' u def ve ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûra dâir tâife-i mezbûre tarafından vechen mine'l-vücûh dahl ü taarruz olunmayıp ve ederi olur ise te'dib olunacağı iş'âr kılınarak emr-i şerifim ihsân kılınması" istihâm ve Piskopos Kalemî defterlerine nazar olundukda; "Millet-i sâirenin ahidnâme ve senedâtına mugâyir olmayıp kadîmden beri tasarruflarında olan ma'bed ve mahaller ve eşyâları yedlerinde

olan ma'mûlün-bih senedleri mücebince zabta âhar müdâhale etdirilmeye." deyü Kudüs-i Şerif ve tevâbii Ermeni Patriğinin bâ-arzuhâl istid'âsıyla Bin yüz kırk iki senesi Cemâziyelevvel'inin yirminci gününde ve ba'dehû [Bin yüz] kırk üç târihinde tecdiden emr-i şerif verildiği ve bâlâsına; "Mücebince amel oluna." deyü hatt-ı hümayûn keşide kılındığı mastûr ve mukayyed bulunmağın Ömer ibn-i Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretlerinin Kudüs-i Şerif'de mütemekkin Rum tâifesi ruhbânlarına in'âm ü ihsân buyurulup aynı ibrâz olunan ahidnâme-i şerifesi ve ba'dehû selâtîn-ı mâziye zamân-ı saâdet-iktirânlarında hutût-ı hümayûnlarıyla Rum tâifesine inâyet ve i'tâ buyurulan ahkâm-ı celilede mastûr ve munderic mahâl ve mevâzı'a Ermeni tâifesi ve sâirleri taraflarından dahl ü taarruz olunması vechen mine'l-vücûh bir vakit bir vechile câiz olmadığı ve inhâ olunduğu vechile Ermeni tâifesinin vukûa gelen taarruzları evâmir-i şerifenin ve rızâ-yı aliyemin bi'l-külliyeye hilâfı olmakla siz ki, Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı Vezîr-i müşâr ve Kâdisi Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; fîmâ-ba'd hutût-ı hümayûn ve evâmir-i seniyyeye ve olugelmiş münâfi tâife-i mezbûre dahl ü taarruz etdirilmemek ve men'-i külli ile men' ve tahzîre² mübâderet ve evâmir-i şerife-i mezkûrenin hilâfı atık ve cedid târih ile bir güne emir ve sened ibrâz olunur ise kat'a amel ve i'tibâr olunmamak ve hutût-ı hümayûn ile muanven i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i aliyenin müceb ü muktezâsı ve öteden beri olugeldiği vechile amel ve harekete dikkat ve hilâfı hâlâtı tecvîz etmekden ve etdirmekden ittikâ ve mücânebet ve fîmâ-ba'd hilâf-ı emr u tenbihât harekete cesâret eder olur ise te'dibleri ilâm olunmak fermânım olmağın tenbihen ve te'kidten ve ifhâmen ve ihtimâmen işbu emr-i şerifim ısdâr ve irsâl olunmuştur. İmdi:

Ahidnâme-i şerife ve hutût-ı hümayûn ile muanven ec-dâd-ı ızâmım zamânlarında verilen evâmir-i aliyenin hilâfı hâlet ve hareket vukûuna bir vechile rızâ-yı hümayûnum olmadı ve her kim mugâyiri harekete cesâret eder ise icrâ-yı te'dibinde dakika fevt olunmayacağı ve; "evâmir-i mezkûrenin hilâfı bir vakitte emir istid'â olunur ise bir vechile verilmemek ve red ile cevâb verilmek ve Piskopos Kalemî'nden mukaddemâ Ermeni tâifesine verilmiş olan emrin ve Kudüs-i Şerif Ermeni Patriği yedine verilen berâtn kaydı bâlâsına bi-aynîhî sebt ve işâret olunmak" için Kalem-i mezbûra ilmühaber kâimesi verildiği ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer Rum tâifesine inâyet ü ihsân olunan ahidnâme-i şerife ve hutût-ı hümayûn ile muanven evâmir-i aliyede munderic ve mastûr mahâl ve mevâzı'a bundan böyle Ermeni tâifesine ve sâire olugelmiş münâfi bir vaki[t]de bir vechile dahl ü taarruz etdirilmemesine ihtimâm ü dikkat ve mugâyir-i senedât vâkı' olan

¹ Metinde "eylemeyip" şeklindedir.

² Metinde "tahrîr" şeklindedir.

müdâhale ve münâzaayı men'-i külli ile men' ve tahzire mübâderet ve bundan sonra evâmir-i şerife-i mezkûrenin hilâfı atık ve cedid târîh ile bir gûne sened ibrâz olunur ise aslâ ve kat'â amel ve i'tibâr olunmamak ve'l-hâsıl hutût-ı hümayûn ile muanven mukaddemâ Rum tâifesi yedlerine i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i celile müceblerince öteden beri olugeldiği vechile amel ve harekete i'tinâ ve işbu hükm-i celilü'l-kadrimi sicill-i mahfûza sebt ü kayd birle tâife-i mezbûre yed-

lerinde ibkâ ve dâimâ müceb ü muktezâsını icrâya ikdâm ve ba'de'l-yevm hilâf-ı emr u tenbihât-ı şâhânem harekete cür'et eder olur ise icrâ-yı te'dibleri için ism ü resmleriyle keyfiyyeti Der-bâr-ı Şevket-karâ[rı]ma tahrîr ve i'lâm ve bu bâbda igmâz ve müsâmaha gûne hareketden ve zinhâr u zinhâr hilâfı hâlâtı tecvîz etmekden ve etdirmekden gâyetü'l-gâye ittikâ'-i tâm eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı N. sene 1216

Fi-evâilî C. sene [1]218 târîhiyle müverrah Ermeni Patriği inhâsıyla Kudüs-i Şerîf'de Kumâme nizâna dâir muahharan tecdiden verilip kaydı terkin olunan emr-i âlî kaydı târîh-i mezkûrun Şâm defterinde mukayyedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara
Müdahale Etmeyi Sürdüren Ermenilerin Dayanağı
Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve
Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine
Dair Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to
Grant a New Order to Armenians to Visit Only the Holy
Places in Jerusalem Abolishing the Record of Illegal
Order Which Forms the Basis for Maintaining Their
Interference with the Greek Holy Places in Jerusalem

22

[38-1]

Kudüs Rum Patriği Antimus'un; 'Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyalar ile Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kıptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine verdiği, önceki sultanlar taraflarından verilen fermanlarla bu durumun aynen devam ettirildiği, Sultan IV. Murad Han ve IV. Mehmed Han zamanlarında Ermenilerle yaşanan anlaşmazlıkların Rumlar lehine sonuçlandığı, son olarak Ermenilerin ortaklık iddiasıyla ziyaret yerlerine âdete aykırı fazla

eşya sokup Rumların ayinlerini engellemeleri üzerine müdahalenin men'i ve Ermenilerin elindeki usulsüz olarak alınmış emre itibar edilmemesine dair emir çıkarılmasına rağmen şimdi de Makbere-i Sitt-i Meryem Kilisesi'ne izinsiz olarak girip üç kandil asmayı âdet hâline getirdikleri, daha önce devlet görevlisi tarafından buradan çıkarılmış olan eşyaları ellerindeki usulsüz olarak alınmış emre dayanarak tekrar içeri soktukları, kapı anahtarını aldıkları, üç kandile ilaveten yeni kandiller koyup perdeler astıkları, Kilisenin ferraşlığını üstlenmeye kalkıştıkları, Rumların ayinlerine engel oldukları ve ortaklık iddiasını sürdürdükleri, bu sebeple Ermenilerin elindeki usulsüz alınmış emrin kaydının silinip kendi ellerindeki emrin geçerli olması' hususlarında arzuhal sunması üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde 11-20 Ramazan 1216 (15-24 Ocak 1802) tarihinde Rumlara emr-i şerif verildiği anlaşıldığından, Ermenilere verilen emirlerin kayıtlarının silindiği ve Rumların elindeki mersûm ve önceki padişahların fermanlarında zikredilen kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyaların tasarrufunun Rum Patriğinde bırakıldığı, ancak Ermenilerin de buraları ziyaret etmeleri gerekli olduğundan onlara da; 'Kudüs Fatihi Sultan Selim Han zamanından [Bin] kırk bir senesi tarihine kadar Ermeniler buraları ne şekilde ziyaret edegelmışler ise yine o şekilde ziyaret etmelerine engel olunmaması' hususunda emr-i şerif verildiği, bu itibarla; bundan böyle Rumların elindeki mersûm ve fermanlara aykırı belgelere itibar edilmeyip bunlarda yazılı olan yerlere Ermeni ve diğer taifelerin kayıtları silinmiş olan emirlere dayanarak müdahale etmelerine izin verilmemesi ve bu emre aykırı hareket edenlerin cezalandırılmak üzere bildirilmesi hususlarında Kudüs Sancağı Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben Sultan III. Selim Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

17-26 Ekim 1803

[s. 38] Battâh B. sene [12]18 Mühimme tobrasındadır.

Piskopos'a ilmühaberi verilmiştir.

Cülûs-i hümayûn vukûuna binâen
tecdiden emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâstı L. sene [12]22

"Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret edenler te'dib oluna."

deyü emr-i şerîfi unvâmnâ hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmışdır.

Hâlâ ber-vech-i arpahk Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı olan Vezîrim () Paş'a ve Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' hâlâ Rum Patriği Antimus² nâm Râhib tarafından bu def'a Südde-i Saâdet-medârıma ve Atebe-i Aliyye-i Adâlet-karârıma takdim olunan bir kıt'a memhûr arzuhalde; "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kilise ve içinde olan Muğtesel³ ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahâll-i mezbûrda vâkı' Patrikliğine tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem

üzerinde yedi kıt'a kemerin zîr ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortasında ve Türbesi'yle cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kiliseleri ve karşısında kenîseye merbût⁴ Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla⁵ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna⁶ ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer

¹ Bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için bk. 26 [44-1], 27 [47-1] numaralı kayıtlar.

² Patrik Anthimus (pd. 1788 - 1808).

³ Metinde "مقنس" şeklindedir.

⁴ Buradaki "kenîseye merbût" ifadesi defterdeki bazı kayıtlarda "Kenîse-i/ Kilise-i Mar Yuhanna" şeklinde de geçmektedir.

⁵ Metinde "تصع" şeklindedir.

⁶ Metinde "بوميا" şeklindedir.

Yuhanna¹ ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastır Mar Ya[']küb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon² Hazret-i İsa'nın Zindân[ı] ve Hanna'mn³ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Gürcü Manastır Musallâsı(?)⁴ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağçe ve zeytün ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –alâ-Nebiyînâ ve aleyhi's-selâm– ki,⁵ Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mevâzi, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytünluğu ve makbereleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbî olan Gürcü ve Habeş ve Süryân⁶ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– medîne-i mezbûreyi fethetdikde; 'Rum keferesi ve Patrikliği ellerinde ve tasarruflarında olması' için hatt-ı küfî ile ahidnâmeleri olduğundan gayri selâtin-ı mâziyeden ecdâd-ı ızâmm Sultân Selim Hân ve Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhümâ– dahi zikrolunan Kumâme nâm Kilise'yi ve bâlâda mastûr olan ziyâretgâhları ve Rum tâifesine tâbî olan Gürcü ve Habeş ve Süryân⁷ ve Kıbtî tâifelerini⁸ Rum keferesi Patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i şettâdan bir ferdi dahl ü taarruz etmeyeler.' deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– in verdiği ahidnâmeye ittibâan mufassal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ-ı tehdid ü teşdidi mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-red[i]fleri ile ahidnâme-i hümayûn ihsân ve erzânî buyurup ve cennet-mekân, firdevs-âşiyân ceddîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân dahi mukarrer edip vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i hümayûn erzânî kılımp bu üslûb üzere makbûl iken bundan akdem Ermeni keferesi hilâf-ı vâkı' inhâ ile bir hüccet peydâ ve mücebince emir ibrâz edip mahall-i mezbûrede Rumlara mahsûs ve muayyen olan mevâzi' ve emâkinin tasarruf ve miftâhların kabz eyleyip merhûm ve mağfûrun-leh cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında husûs-ı mezbûr Pâye-i Serîr-i A'lâ'ya arz ve telhîs ve Ermeni ile terâfu-ı şer' olunduklarında zikrolunan mevâzi-ı adîde Rum keferesi Patrikleri tasarruflarında olduğu sâbit ü zâhir olmakla Ermeni keferesinin alâka ve medhali olmadığı nümâyân u bâhir olmağın mürâfaada[n] Rum tâifesine hüccet-i şer'iyye ve mücebince hatt-ı hümayûn ile muanven ahkâm-ı şerîfe verildiğinden mâadâ cedd-i emcedîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– zamânında dahi kavî temessükler verilip men' olunmuşlar iken memnû' olmamalarıyla; 'Zikrolunan Habeş tâifesi bize yamaktır ve ziyâretgâhları bize mahsûsdur.' deyü hilâf inhâ ile aldıkları emri yine ibrâz edip

Dîvân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve sud[û]r-ı kirâm huzûrlarında Ermeni tâifesi tekrâr mürâfaa ve tarafeynin temessükâtına nazar olundukda; 'zikrolunan Habeş ve Kıbtî tâifesi [ve] ziyâretgâhları Rum tâifesine yamak olup Ermeni tâifesinin da'vâ ve nizâları mahz-ı şirret olduğu bâhir olmağın Rum tâifesinin ellerinde olan müteaddid ahidnâme-i hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe mücebince Rum tâifesine hüküm ile cevâb verildiği' Rikâb-ı Hümayûn-ı saâdet-makrûna arz ve telhîs olundukda; 'Habeş tâifesi ziyâretgâhları olan mevâzi-ı müteaddide ve tevâbi' u levâhki ve eşyâ-yı lâzimesi ve iki kapının miftâhları ile ellerinde olan ahidnâme-i hümayûn mücebince kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri üzere Rum tâifesinin tasarruflarında olup min-ba'd Ermeni tâifesi ve milel-i şettâ taraflarından bir vechile müdâhale ve muâraza olunmamak' bâbında sene seb'a ve sittîn ve elf şehri Rebîül-âhir'i evâhirinde cedd-i emcedîm cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân-ın itâ buyurdukları emri âlî unvânna; 'Hazret-i Ömer ve ceddîm Sultân Selim zamânlarında verilen ahidnâmeler mücebince amel verdim. Ermeni dahl etmeye.' deyü hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn keşide kılımp ve ba'dehû Rum tâifesinin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Ermeni tâifesiyle mâbeynlerinde münâzaât-ı keşire olmakla mukaddemâ Dîvân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve Kâdiasker huzûrlarında led'e'l-mürâfaa Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem– fermân-ı şerîflerine ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– in hatt-ı latîfleri ve merhûmün ve mağfûrun-lehüm Sultân Süleymân Hân ve Selim Hân ve Sultân Murâd Hân ve sair ecdâd-ı ızâmm –enâr'llâhü Teâlâ berâhinehüm–ün zamân-ı saâdet-iktirânlarında Rum tâifesine itâ olunup ellerinde olan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûna nazar birle vâkı-ı hâl Pâye-i Serîr-i A'lâ'ya telhîs olundukda kadîmül-eyyâmdan olugeldiği üzere Rum keferesine ibkâ olunup ve cânib-i şer'-i şerîfden hüccet-i şer'iyye verilip Kudüs-i Şerîfe vardıkda sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve emri şerîf-i vâcibül-ittibâ' ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saire müceblerince Ermeni tâifesi bî-vech nizâ' ve müdâhale etdikleri manastırlar ve ziyâretgâhları üslûb-ı sâbık üzere kayd ve Rum tâifesine hüküm ve teslim ve Ermeni tâifesi müdâhale ve muârazadan men' ve temessükâtı sicill-i mahfûza kaydolunup cümleten zabt u tasarruf etdikden sonra; 'Ermeni tâifesi memnû' olmayıp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saireye ve kadîmden olugeldiğine muhâlif cebren ve kahren Mar Ya[']küb Gürcü Manastır ve bağçe ve tevâbii ve Beytüllahm'da demir kapı anahtarları ve verâsında Habeş vakfı olan odaları ve önünde

¹ Metinde "بوميا" şeklindedir.

² Metinde "Senuda" şeklindedir.

³ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁴ Metinde "مرصليسى" imlâsı ile.

⁵ Metinde "aleyhi's-sâmmn" şeklindedir.

⁶ Metinde "سورياني" imlâsı ile.

⁷ Metinde "سورياني" imlâsı ile.

⁸ Metinde "tâifelerinin" şeklindedir.

⁹ Metinde "resüm" şeklindedir.

bâğçeyi ellerinden ahp Ermeni tâifesi zabt eyleyip gadr ve taaddî ve tecâvüz eylediğin' Kudüs-i Şerîf Rum keferesi Patriği mukaddemâ bâ-arzuhâl inhâ ve; 'bâ-hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmir-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye müceblerince ol manastır ve bâğçe ve mevzî'lar kemâ fil-evvel Rum keferesi tarafına teslîm ü zabt ve Ermeni tâifesi bâğçenin ortasında ihdâs eyledikleri divâr hedm etdirilip ve anahtarları ahverilip Ermeni tâifesi ve millet-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz etdirilmemek' bâbında hükm-i hümayûnum recâ eyledikde; 'vech-i meşrûh üzere amel olunmak' bâbında sene semân ve sittîn ve elf Muharremü'l-harâmın evâilinde Divân-ı Hümayûn'dan emr-i âlî ısdâr ve itâ olunmuş iken; 'Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin bâ'zı tavâif-i Nasârâ ve Ermeni, onlara izin olunana iktifâ etmeyip müşâreket iddiâsıyla kadîme mugâyir vaz' u hareket ve izdiyâd-ı eşyâ etmeleriyle fimâ-ba'd Rum'un yedlerinde olan senedât mantûkunca vaz'ı kadîmi üzere onlara ki, izin verilen vakt-i ziyâret-i¹ mu'tâdelerinde icrâ-yn âyîn ve kanâdîl ve sûret ve temâsîl vaz' eyleyip ziyâretleri tamâm olduktan sonra cümlesi ref' ve bir nesneleri kalmamak ve hilâf-ı mu'tâd-ı kadîm hareket eylememek' üzere emr-i âlî itâ olunmasını sâbık Kudüs-i Şerîf kâdîları başka başka iki kıta ilâmlarında tahrîr ve istid'â ve; 'Kudüs-i Şerîf hâricinde Kabr-i Hazret-i Meryem ve Beytüllahm nâm karyelerde vâkı' Kilise-yi Kebir ve Mevlid-i Hazret-i İsa Mağârası Rum tâifesine mahsûs idigini ve millet-i âharın alâkası olmadığım ve Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Ömer bin Hattâb -radıya'llâhü anh- hazretleri Rum tâifesine ahidnâme-i şerîfe ve selâtn-ı ızâm dahi hutût-ı hümayûnla muanven müteaddid evâmir-i aliyye itâ buyurup bir vechile dahl icâb etmez iken Ermeni tâifesi bilâ-izn Makbere-i Meryem Kilisesi'ne duhûl ve hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla memnû olan eşyâların idhâl ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla gûnâ-gûn taaddiyâta mübâderet ve Rum tâifesinin [s. 39] icrâ-yn âyînlerine mümânaat ve müdâhaleden hâlî olmadıkların' Kudüs-i Şerîf Rum tâifesi râhibleri dahi mukaddemâ bâ-arzuhâl beyân birle; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin ahidnâme-i şerîfe[sine] muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdikleri emre itibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn müceblerince hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' u def' ve ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûra dâir tâife-i merkûme tarafından vechen mine'l-vücûh dahl ü taarruz olunmayıp ve ederi olur ise te'dîb olunacağı iş'âr kılınarak emr-i şerîfim ihsân kılınması' istihâm ve Piskopos Kalemi defterine led'e'n-nazar; 'Millet-i sâirenin ahidnâme ve senedâtına mugâyir olmayıp kadîmden beri tasarruflarında olan ma'bed ve mahaller ve eşyâları, yedlerinde olan ma'mûlün-bih senedleri mücebince zabta âharın müdâhale etdirilmeye' deyü Kudüs-i Şerîf ve tevâbii Ermeni

Patriğinin bâ-arzuhâl istid'âsıyla Bin yüz kırk iki senesi Cemâziyelevvel'inin yirminci gününde ve ba'dehû [Bin yüz] kırk üç târîhinde tecdîden emr-i şerîf verildiği ve bâlâsına; 'Mücebince amel oluna' deyü hatt-ı hümayûn keşide kıldığını mastûr ve mukayyed bulunup; 'Ömer bin Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretlerinin Kudüs-i Şerîf'de Rum tâifesi ruhânlarına in'âm ü ihsân buyurulup aym ibrâz olunan ahidnâme-i şerîfesi ve ba'dehû selâtn-ı mâziye zamân-ı saâdet-iktirânlarında hutût-ı hümayûnlarıyla Rum tâifesine inâyet ü ihsân buyurulan ahkâm-ı celîlede mastûr ve münderic mahâl ve mevzî'a Ermeni tâifesi ve sâirleri taraflarından dahl ü taarruz olunması vechen mine'l-vücûh bir vakitte bir vechile câiz olmadığı ve inhâ olunduğu üzere Ermeni tâifesinin vukûa gelen taarruzları evâmir-i şerîfenin ve rızâ-yn aliyyemin külliyyen hilâfı olmakla fimâ-ba'd hutût-ı hümayûn ve evâmir-i seniyyeye ve olugelmiş münâfi tâife-i mezbûre dahl ü taarruz etdirilmemek ve men'-i küllî ile men' ve tahzîre mübâderet ve evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atîk ve cedîd târîh ile bir güne emir ve sened ibrâz olunur ise kat'â amel ve itibâr olunmamak ve hutût-ı hümayûn ile muanven itâ ve ihsân olunan evâmir-i aliyyenin müceb ü muktezâsı ve öteden beri olugeldiği vech üzere amel ve harekete dikkat ve hilâfı hâlât tecvîz etmekden ve etdirmekden ittikâ ve mücânebet ve fimâ-ba'd hilâf-ı emr u tenbihât harekete cesâret eder olur ise te'dîbleri ilâm olunmak' için [Bin] iki yüz on altı senesi Ramazân'ında Divân-ı Hümayûnumdan emr-i münîfim ısdâr ve itâ olunmuş iken Ermeni tâifesi bilâ-sened ve bilâ-izn Makbere-i Sitt-i Meryem Kilisesi'ne duhûl ve Makbere karşısına üç kandîl asmağa mu'tâd edinip hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla [Bin] yüz yetmiş bir târîhinde ta'yîn olunan mübâşir Sitt-i Meryem Makberesi'nden tahliye eylediği eşyâların idhâl ve kapı miftâhı dahi ahp ve mezkûr üç kanâdîle müktefi olmayıp yevmen fe-yevmen kanâdîl ve perdeler ta'lik ve cemî' Kilisenin, Ermeni ferrâşh[ı]n'a mübâderet ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla envâ-ı taaddiyât ve Rum tâifesinin icrâ-yn âyînlerine mümânaat ve müdâhaleden hâlî olmadıklarından; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin itâ buyurdukları ahidnâme-i şerîfesine muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdikleri emre itibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn müceblerince hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' olunmak' bâbında bundan akdemce kat'iy-yü'l-müfâd itâ olunan emr-i şerîfe mugâyir bu esnâda Ermeni tâifesi bir takrîb ısdâr etdirdikleri emr-i şerîfe mebnî Rum tâifesine mahsûs olan mahallere müdâhale ve müşâreket iddiâsıyla taaddiden hâlî olmadıkları rû-nümâ olduğun' inhâ ve; "yedlerinde olan mârru'l-beyân senedât-ı mu'tebere ve evâmir-i şerîfeye mugâyir Ermeni tâifesinin Yetmiş bir târîhinde hilâf

¹ Metinde "nehârî-i" şeklindedir.

inhâ [ile] verilip bu esnâda bir takrîb tecdîden ısdâr etdirdikleri emirlerin kaydları terkin ve mukaddemce Rum tâifesine itâ olunan emr-i celilü'l-kadrimin te'kidini hâvî müceddeden emr-i münîfim ısdârın" istihâm ve Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâm istikrâ olundukda; "Bin iki yüz on altı senesi evâsıt-ı Ramazân'ında Rum tâifesi yedlerine emr-i şerîfim verildiği" mukayyed bulunup; Hazret-i Ömer –*radıya'llâhü Teâlâ anı*– efendimizin ve selâtin-ı ızâm hazretlerinin itâ buyurdıkları ahidnâme ve hutût-ı hümâyûn mücebince Rum tâifesine verilen emr-i münîfim tenfiz ve hilâfına olarak Ermeni tâifesine verilen emirlerin kaydları terkin olunmak ve fîmâ-bâ'd hilâfı emir itâ olunmamak fermânım olmağın te'kiden ve te'yiden ve ilâmen ve ifhâmen işbu emr-i şerîfim dahi ısdâr ve irsâl olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; ber-minvâl-i meşrûh Ermeni tâifesine bundan akdemce verilen emirlerin kaydları bu def'a bâ-fermân-ı âli ref' u terkin olunduğu ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümâyûn ile muanven ecdâd-ı ızâmım zamânlarında verilen evâmir-i aliyyede mezkûr olduğu üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme demekle meşhûr Kilise ve derûnunda olan Muğtesel ve kadimî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahall-i mezbûrede vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsı ve Kenise-yi Kebir ortasında ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç keniseleri ve karşısında kiliseye merbût ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla¹ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna² ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna³ ve diğer kenisesi ve Gürcü Manastırı Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁴ Hazret-i İsa'nın Zindânı ve Hanna'nın⁵ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastırı Musallâsı(?)⁶ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bâğçe ve zeytûn ve Mar Sava Manastırı ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –*alâ-Nebıyyinâ ve aleyhi's-selâm*– ki,⁷ Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mevâzı', şimâl ve kıble

tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sâir karyelerde olan kenise ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî⁸ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları kadimisi ve olugeldiği vechile Rûmiyân tâifesine ve Patrikleri yed ve tasarruflarında ibkâ kılındığı ve mugâyir-i hutût-ı hümâyûn ve münâfi-i evâmir-i celile milel-i sâire câniblerinden müdâhale ve taarruz vukûuna kat'â rızâ-yı mülûkânem olmadığı ve her kim mugâyiri harekete cesâret eder ise icrâ-yı te'dibinde dakika fevt olunmayacağı ve evâmir-i mezkûrenin hilâfı bir vakitte emir istid'â olunur ise bir vechile müsâade olunmayıp red ile cevâb verileceği ve Ermeni tâifesi dahi Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyâsı olup ziyâret eylemeleri lâzımeden olmakla; "Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân –*tâbe serâhü*– zamânında[n] [Bin] kırk bir senesi târîhine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret eylemişler ise yine ol vechile ancak ziyâretlerine mûmânaat olunmaması" için tâife-i merkûmeye dahi bir kıt'a emr-i şerîfim itâ olunduğu ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer Rum tâifesine inâyet ü ihsân olunan ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümâyûn ile muanven evâmir-i aliyyede mûnderic ve mastûr mahâl ve mevâzı'a, kaydları murakkan emirlere mebnî, bundan böyle Ermeni tâifesine ve sâir olugelmiş münâfi bir vakitte bir vechile dahl ü taarruz etdirilmemesine ihtimâm ü dikkat ve mugâyir-i senedât vâkı' olan müdâhale ve münâzaayı men'-i küllî ile men' ve tahzîre mübâderet ve ba'd-ezin evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atik ve cedid târîh ile bir güne sened ibrâz olunur ise aslâ ve kat'â amel ve itibâr olunmamak ve l-hâsıl hutût-ı hümâyûn ile muanven mukaddemâ Rum tâifesi yedlerine itâ ve ihsân olunan evâmir-i celile müceblerince kadimisi ve olugeldiği vechile amel ve harekete ziyâde itâ ve işbu hükm-i celilü'l-kadrim dahi sicill-i mahfûza sebt birle tâife-i mezbûre yedlerinde ibkâ ve dâimen ve müstemirren müceb ü muktezâsını icrâya ikdâm ve ba'de'l-yevm hilâf-ı emr u tenbihât-ı şâhânem harekete cür'et eder olur ise icrâ-yı te'dibleri için ism ü resmleriyle keyfiyyeti Der-bâr-ı Şevket-karârıma tahrîr ve ilâm ve bu bâbda zinhâr u zinhâ[r] hilâfı hâlât⁹ tecvîz olunmakdan ittikâ-yı tâm olunmak bâbında.

Fî-evâili B. sene 1218

¹ Metinde "تصع" şeklindedir.

² Metinde "يوميا" şeklindedir.

³ Metinde "يوميا" şeklindedir.

⁴ Metinde "Senode" şeklindedir.

⁵ Metinde "Cânâ'mn" şeklindedir.

⁶ Metinde "مرصلىسى" imlası ile.

⁷ Metinde "aleyhi's-selâmın" şeklindedir.

⁸ Metinde "سورياني" imlası ile.

⁹ Metinde "hâlât ve" şeklindedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Rumların Elindeki
Emre Göre Hareket Edilmesi Ancak Ermenilerin
Ziyaretlerine de Mâni Olunmamasına Dair Sultan
III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to
Obey the Order Granted to Greeks Regarding the Holy
Places in Jerusalem and also not to Prevent Armenians
from Visiting There

23

[40-1]

Rumlar tarafından; 'Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyalar ile Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kıptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine bıraktığı ve önceki padişahlar tarafından da bu yönde fermanlar verildiği, ancak Ermenilerin daha önce usulsüz olarak alıp yakın zamanda yenilettikleri bir emre dayanarak Rumların elindeki yerlere müdahale etmelerinden dolayı Ermenilerin elindeki emrin kaydının silinmesi' isteğiyle sunulan arzuhâl

üzerine Ermenilere verilen söz konusu emirlerin kayıtlarının silinip Rumların elindeki emrin geçerli olduğuna dair Rumlara emr-i şerif verildiği, ancak Ermenilerin de buraları ziyaret etmeleri gerekli olduğundan onlara da; 'Kudüs Fatihî Sultan Selim Han zamanından [Bin] kırk bir senesi tarihine kadar Ermeniler buraları ne şekilde ziyaret edegelmişler ise yine o şekilde ziyaret etmelerine engel olunmamasına' dair ferman verildiği, bu itibarla; bundan böyle Rumlara verilmiş olan emre göre hareket olunması, ancak Ermenilerin buraları belirtildiği şekilde ziyaret etmelerine de engel olunmaması hususlarında Kudüs Sancağı Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben Sultan III. Selim Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

27 Ekim – 5 Kasım 1803

[s. 40] Âhar vechile fermân-ı âlî yazılmışdır. Fî-evâhiri B. sene [12]24

Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı Vezîrim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kilise ve içinde olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahall-i mezbûrda vâkı' Rum Patrikliğine tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kenîseleri ve karşısında kiliseye merbût ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla² ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yuhanna³ ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna⁴ ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastır Mar Yal'j'kûb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında⁵ Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁶ Hazret-i Îsâ'nın Zindâm ve Hanna'nın⁷ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastır Musallâsı(?)⁸ ve Mar Sim[y]on ve Mar⁹ İlyâs Manastır ve bâğçe ve zeytün ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i Îsâ –alâ-Nebîyyinâ ve aleyhi's-selâm– [ki,] Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miiftâhları ve etrâfında olan iki

kıt'a bâğçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sâir karyelerde olan kenîse ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî¹⁰ ve Kıptî taifelerinin ziyâretgâhları Rum keferesi Patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i şettâdan bir ferdi dahl ü taarruz etmeyeler.' deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– verdiği ahidnâmeye ittibâan mufassal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ-ı teşdîd ve tehâdî mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-redîfleri ile ahidnâme-i hümâyûn ihsân ve mücebince ecdâd-ı ızâmm –enâra'llâhü Teâlâ berâhînehüm–ün taraflarından dahi bâlâları hatt-ı hümâyûn ile muanven evâmir-i şerîfe verilip bâlâda beyân olunan mahâl ve mevâzı'a kimesne tarafından müdahale olunmak icâb etmez iken, Ermeni taifesinin Yetmiş bir târihinde bir takrîb hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdip ba'dehü işbu sene-i mübâreke evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde tecdîd etdirdikleri emre mebnî Rum taifesinin yedlerinde olan mahâl ve mevâzı'a müdahale ve taarruz ve müşâreket iddiâsıyla taaddi eylediklerinde Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden taife-i Rum'a itâ olunan ahidnâme-i şerîfe ve evâmir-i münîfe-i mezkûreyi

¹ Ayrıca bk. 21 [36-1], 22 [38-1], 26 [44-1] ve 27 [47-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "فصع" şeklindedir.

³ Metinde "يوميا" şeklindedir.

⁴ Metinde "ميوميا" şeklindedir.

⁵ Metinde "Kudüs-i Şerîf'de" şeklindedir.

⁶ Metinde "Senon" şeklindedir.

⁷ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁸ Metinde "وصليسى" imlası ile.

⁹ Metinde "امر" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "سوريان" imlası ile.

ibrâz ve; 'Ermeni tâifesine verilen emirlerin kaydları terkîn ve ol vechile vâkı' olan taaddîleri men' u def' olunmak' bâbında emr-i şerîfim sudûrunu" memhûr arzuhâl ile istid'â ve Ermeni tâifesinin yedlerinde senedât-ı mu'tebereleri olmadığından tevârih-i merkûmede verilen emirlerin kaydları terkîn ve Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîfin te'kidini şâmil mufassal u meşrûh emr-i şerîfim sâdır olmakdan nâşi müceb ü muktezâsı [ile] amel ve hareket ve Ermeni tâifesi dahi Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyâsı olup ziyâret eylemeleri lâzımeden olmakla; "Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân -tâbe serâhü- zamânından [Bin] kırk bir senesi târihine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret eylemişler ise

yine ol vechile ziyâretlerine mûmânaat olunmamak" fermânım olmağın **imdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh Rum tâifesine verilen emr-i şerîfim mücebince amel ve hareket ve Fâtih-i Kudüs-i Şerîf-i müşârun-ileyh zamânında[n] Bin kırk bir senesi târihine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret eylemişler ise ol vechile ancak ziyâret eylemelerine mûmânaat olunmamak ve hilâf-ı fermân ve mugâyir-i kadîm hâlet vukûuna irâet-i ruhsatdan hazer ü mübâadet olunmak bâbında.

Fî-evâsıtı B. sene 1218

Frenk Rahiplerinin, Kendilerinin Tasarrufunda Olan Yerlerin Tamiri Bahanesiyle Rumların Gözetiminde Bulunan Hz. İsa (a.s.) Türbesi'nin Tamire Muhtaç Olduğunu İleri Sürüp Burada Yeni Bina Yapma Girişiminde Bulundukları Takdirde Bunun Önlenmesine Dair Sultan III. Selim Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Selim III to Prevent the Frankish Priests from Constructing a New Building in the Tomb of Jesus, Which Is Under the Oversight of Greeks and Claimed to be Needed to Repair by the Frankish Priests, on the Pretext of Repairing the Holy Places under the Administration of Franks

24

[40-2]

Kudüs Rum Patriği Antimus'un; 'Frenk rahiplerinin, kendi tasarruflarında olan yerlerin tamiri bahanesiyle, önceki sultanlar tarafından verilmiş olan birçok emir ve fermanlarda Rum milleti ve patriklerinin tasarrufuna bırakılmış olan Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerinde olan sütunların, odanın ve kurşun kaplı ahşap çatının yıkılmaya yüz tuttuğunu, bu durumun ziyaretçilere korku vermesinden dolayı ziyaretlerin kesintiye uğrayacağını ileri sürerek yeni bina yapma ve buraya el koyma amacıyla olduklarına'

dair arzuhâl sunması üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde; daha önce söz konusu yerin Frenk rahipleri tarafından zapt edilmesinden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlık sebebiyle çıkarılan 1-10 Zilhicce 1206 (21-30 Temmuz 1792) tarihli fermanla bu Türbe'nin her iki tarafın da ziyaretgâhı olduğu ve gerektiğinde tamirinin Rumlar tarafından yapılacağı ifade edilmekte olduğu, İstanbul'daki Fransa Elçisi'nin Fransızlara verilen ahitnamedeki tamirle ilgili maddeye istinaden buradaki odanın sütunlarının ahşap ve üzerinin kurşun kaplı olmasından dolayı yıkılma ve ziyaretçilere zarar verme ihtimali bulunduğunu belirterek Kudüs dışındaki bir mağaranın tamiri için yaptığı başvuru üzerine çıkarılan 11-20 Muharrem 1218 (3-12 Mayıs 1803) tarihli fermanla ise sadece tamiri gereken yerlerin, genişletme ve yükseltme olmaksızın aslına uygun biçimde tamir edilmesi ve bu bahane ile başka yerlerin tamirine veya yeni bina yapılmasına teşebbüs edilmemesinin ifade edilmekte olduğu, 1-10 Recep 1218 (17-26 Ekim 1803) tarihli fermanla da Hz. Ömer ve önceki Osmanlı Padişahlarının verdikleri mersûm ve fermanlarda Rumların tasarrufuna verilmiş olan Büyük Kilise ortasındaki Türbe ve zikredilen diğer yerlere başka milletler tarafından yapılacak müdahalelerin engellenmesi ve bu belgelere aykırı eski ve yeni tarihli belgelere itibar olunmamasının emir buyurulduğu anlaşıldığından, ellerindeki belgeler gereğince eskiden beri Rumların tasarruflarında olan yerlere Frenk rahipleri tarafından yeni bina yapılmasına izin verilmemesi ve her iki tarafın birbirlerinin tasarruflarında olan yerlere müdahale etmelerinin önlenmesine dair Sultan III. Selim Han tarafından Kudüs Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben çıkarılan fermanın suret kaydı.

22 Şubat – 2 Mart 1804

Hâlâ Şâm Vâlisi ve Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı ve Mîrû'l-hâc Vezîrim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' hâlâ Rum Patriki Antimus nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdet-karârıma takdim olunan bir kıt'a memhûr arzuhâli mefhûmunda; " 'Fransa'ya tâbî râhiblerin, zabt u tasarruflarında olan emâkin ü mesâkinin ta'mîr ü termîmi bahânesiyle; 'Kudüs-i Şerîf dâhilinde Kumâme ta'bîr olunan Kilise'de mevcûd Hazret-i İsa'nın Türbesi üzerinde olan sütunları ve oda ve kurşun kaplı ahşâbdan sakfı inhidâma müşrif ve ziyaretçilere ye's ü hirâs müstevlî ve ziyâretten inktâ'ları melhûzdur.' diyerek binâ ihdâsıyla vaz'ı yed dâiyesinde oldukları' bu defa Kudüs-i Şerîf'de mukim Rum râhiblerinin vârid olan tahrîrâtlarından müstebân olduğun" inhâ ve; "Kumâme Kilisesi ortasında olan Kabr-i İsa ve Kilise-yi merkûme dâhilinde olan cemî' mevâzî' ve medîne-i mezkûrenin dâhil ve hâricinde ve cemî' kurâda mevcûd Nasârâ ziyaretgâhlarının mağâra ve binâlarını Rum milleti ve Patriklerinin zabt u tasarruflarında

ibkâ ve tahsis kılndığım şâmil eslâf-ı selâfîn-ı mâziye hazerân taraflarından müteaddid hutû-ı hümayûnlarıyla evâmîr-i aliyye i'tâ ve; 'Kumâme ortasında olan Hazret-i İsa'nın kabri zu'm olunan mahallin üzerinde olan kubbenin Türbesi hâssaten Rumların muhâfaza ve nezâretlerinde olmakla Rumların tarafından bir râhib Türbe'nin dâhilinde müstahfız tarîkıyla nasb u ta'yîn olunup vakten min'e'l-evkât ta'mîre muhtâc olur ise Rumlar tarafından ta'mîr olunmak ve Efrenc tâifesi bu husûsda nizâ' etmemek' üzere evâmîr-i şerîfede mansûs olmakla; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde Efrenc râhiblerinin zabt u tasarruflarında olmayan emâkin ve mevâzu termîm ü ta'mîr ve tecdid ü tağyîr misillü vâkı' olan taarruz ve taaddîlerinin men' u defi' bâbında emr-i şerîfim sudûrunu" istid'â ve Divân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat olundukda; "selâfîn-ı mâziyeden hutû-ı şerîfe ile muanven

verilen evâmir-i celîle müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevru cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri ve Hazret-i İsâ Türbesi ve üzerinde olan küçük kubbeyi Efrenc râhibleri zabt ve ziyârete varanlara taaddî ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yı mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i dahi zabta mübâderet etmeleriyle mugâyir-i kadîm Efrenc râhiblerinin vâkı' olan müdâhalesi men' u def ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı'ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevru cefâları izâle ve ref' olunmak üzere mukaddemâ emr-i şerîf sudûrunu istid'â eylediklerinde tarafeynin senedâtlarına ba'de'n-nazar Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i İsâ zu'm olunan mahal¹ tarafeynin ziyâretgâhları olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin² ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağın Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ıztrâb verip ve bu mülâhaza ve vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz [bir] târihinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde; 'Kabr-i İsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-yı ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîrine izin [s. 41] ve ruhsat verilmek' için hatt-ı hümayûn ile muanven Dîvân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezkûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muârız olmamak vechile kubbe-i sagîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmînân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretleri ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-müceb-i senedât-ı atîka Rumların ve msf-ı âharı dahi nişân-ı hümayûn mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhları ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla vâkı' olan hakâret ve mazarratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs mahalde icrâ-yı âyin edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kenîse-yi Kebîr Rumların olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde³ mansûs olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-i Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle

kadîmisi üzere Rumlara tahsîs olunup ve Kenîse-i Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile Efrenc râhiblerinin [yed-i] tagallüblerine geçdiğine binâen müceddeden bir miftâh dahi yapıp Rum Patriğiyle ruhbanlarına verilip ve Mağârada âyinlerini icrâ etmekte muâraza ve muhâlefet olunmayıp ve Kabr-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhbanları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fimâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme müceblerince Rum'un yedlerinde olan mevâzı' ve ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Efrenc tâifesi⁴ vechen mine'l-vücûh müdâhale etdirilmemek üzere Yetmiş senesinde verilen emr-i âlî mücebince Bin iki yüz altı senesi evâil-i Zî'l-hicce'sinde başka ve; 'França'ya tâbî' olan râhiblerin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' zabt u tasarruflarında bulunan mahaller mürûr-ı ezmân ile harâba müşrif olmamak ihtiyâtı için ta'mîre muhtâc oldukda Âsitâne-i Saâdetimde mukîm França Elçisi'nin iltimâsıyla mesâğ-ı şerî üzere ta'mîr olunması bâbında iktizâ eden evâmirin sudûru câiz olup ve fermâm olan husûsa vülât ve kuzât ve hükkâm ve zâbitân taraflarından bir türlü mümânaat olunmaya' deyü mukaddemâ Françaluya itâ olunan ahidnâme-i hümayûnda musarrah olduğuna binâen; 'Kudüs-i Şerîf dâhilinde Kumâme ta'bir olunan Kenîse'de vâkı' Kabr-i Hazret-i İsâ'nın üzerinde olan odanın sütunları ahşâbdan olup ve üzeri kurşun kaph olduğundan mürûr-ı eyyâm ile harâba müşrif olup inhidâmı melhûz ve ziyâretcilerin duhûl ve hurûcunda mazarrat der-kâr idîği ve medîne-i mezkûre hâricinde Dârul-mahşer deresinde Mağâratî'd-dem⁵ demekle ma'rûf Mağâramın kapı ve miftâhı olmamağla mürûr u ubûr eden ba'zı kesân ve hayvânât derûnuna duhûl eylediklerinden mezbeleden tathîri mümkün olmamağla muktezî olan ta'mîr ü termîmi ve nâkıs olan kapı ve miftâhı tanzîm olunması bâbında emr-i şerîfim sudûruna izn-i mü'lûkânem erzânî kılınması' Âsitâne-i Saâdetimde mukîm França Devleti Cumhûru'nun Büyükelçisi bâ-takrîr tahrîr ve istid'â ve husûs-ı mezbûr Atebe-i Ulyâ-yı Mü'lûkâneme arz u istîzân olunmağla; 'bu bâbda şeref-efzâ-yı sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûnum ve ahidnâme-i hümayûn şurûtu müceblerince sâlifü'z-zikr muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerin bilâ-tevsî' ve lâ-terfî' vaz'-ı kadîmi ve hey'et-i aslîsi üzere mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile ta'mîr ü termîmine ve nâkıs olan kapı ve miftâhının tanzîmine mümânaat olunmamak ve bu bahâne ile zikrolunan mahallerden gayri mahâl ve mevâzun ta'mîrine veyâhûd müceddeden binâ ihdâs olunmasına irâet-i ruhsatdan ittikâ ve mübâadet olunmak' bâbında Bin iki yüz on sekiz senesi

¹ Metinde "mahallin" şeklindedir.

² Metinde "kapının" şeklindedir.

³ Metinde "kadîmelerinden" şeklindedir.

⁴ Metinde "tâifesini" şeklindedir.

⁵ Metinde "مغارة الدم" imlası ile.

evâsıt-ı Muharremül'l-harâmında başka ve; 'Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anı–in itâ ve ihsân buyurdıkları ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn ile muanven ecdâd-ı ızâmım zamânlarında verilen evâmir-i aliyyede mezkûr olduğu üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme demekle meşhûr Kilise ve derûnunda olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdil ve mahall-i mezkûrda vâkı' Patrikliğe tâbi' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zîr ü bâlâsı ve Kenîse-i Kebîr ortasında ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kiliseleri ve karşısında kiliseye merbût ve Patrik mütemekkin olduğu evlere Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla¹ ve Sitt-i Meryem ve Mar Eftim[yl]uz ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna² ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer³ Mar Yuhanna⁴ ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastır⁵ ve Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁶ Hazret-i İsa'nın Zindâm ve Hanna'nın⁷ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastır Musallâsı(?)⁸ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bâğçe ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –alâ-Nebiyinâ ve aleyhi's-selâm– ki,⁹ Beytüllahm demekle ma'rûf Mağara ve Kenîse'de vâkı' mevâzi', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluğı ve makbereleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryâm¹⁰ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları kadîmisi ve olageldiği vechile Rûmiyân tâifesi ve Patrikleri yed ve tasarruflarında ibkâ kılınmak ve mugâyir-i hutût-ı hümayûn ve münâfi-i evâmir-i celîle milel-i saire câniblerinden müdâhale ve taarruz vukûa gelmemek ve her kim mugâyiri harekete cesâret eder ise icrâ-yn te'dîblerinde dakika fevt olunmamak ve evâmir-i mezkûrenin hilâfı bir vakitte emir istid'â olunur ise bir vechile müsâade olunmayıp red ile cevâb verilmek ve Ermeni tâifesi dahi Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyası olup ziyâret eylemeleri lâzımeden olmakla Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân –tâbe serâhü– zamânında[n] [Bin] kırk bir senesi târihine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret etmişler ise yine ol vechile ancak ziyâretlerine mümânaat olunmamak ve ba'd-ezîn evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atık ve cedîd târîh ile bir güne sened ibrâz olunur ise aslâ ve kat'â amel ve itibâr olunmamak ve'l-hâsl

hutût-ı hümayûn ile muanven mukaddemâ Rum tâifesi yedlerine itâ ve ihsân olunan evâmir-i celîle müceblerince kadîmisi ve olugeldiği vechile amel ve harekete ziyâde itinâ ve dikkat ve ba'de'l-yevm hilâfı harekete cesâret eder olur ise icrâ-yn te'dîbleri için ism ü resmileriyle keyfiyyeti[s. 42] Der-bâr-ı Şevket-karânma tahrîr ve ilâm olunmak' bâbında Bin iki yüz on sekiz senesi evâil-i Receb'inde bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnumla muanven başka Dîvân-ı Hümayûnumdan evâmir-i şerîfem verildiği" mastûr ve mukayyed bulunmağın, Fâtih-i müşârun-ileyh hazretlerinin ahidnâme-i şerîfesine ve bâlaları hutût-ı hümayûn ile muanven Rum tâifesine ihsân olunan evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebere müceblerince Rum tâifesinin kadîmden yed ve tasarruflarında olan emâkin ve mahâl ve mevâzi'a França râhibleri taraflarından binâ ihdâsıyla vâkı' olan taaddilerinin men' u def'ine ihtimâm ü dikkat olunmak ve ahadühümâ birbirlerinin kadîmden tasarruflarında olan emâkin ve mahâl ve mevâzi'a müdâhale ve taarruz etdirilmemek ve hilâfı harekete cesâret eder olur ise derhâl keyfiyyetleri sıhhat ve hakîkati üzere Dersââdetime tahrîr ve ilâm olunmak fermânım olmağın imdi:

Rum tâifesine inâyet ü ihsân olunan ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn ile muanven evâmir-i celîlede mûnderic ve mastûr olduğu üzere kadîmden yedlerinde olan mahâl ve mevâzi'a França râhibleri tarafından binâ ihdâsıyla vâkı' olan taarruz ve taaddinin men' u def'i ve ahadühümâyı birbirlerinin kadîmden beri yedlerinde olan emâkin ve mahallere mugâyir-i evâmir-i şerîfe ve senedât dahl ü taarruz etdirilmemesi husûsuna kemâl-i ihtimâm ü dikkat olunması matlûb-ı mülûkânem idiği siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh Rum tâifesinin yedlerinde olan evâmir-i şerîfede mûnderic kadîmden beri tasarruflarında olan mahâl ve mevâzi'a França râhibleri taraflarından binâ ihdâsıyla vâkı' olan müdâhale ve taaddilerinin men'ine müsâraat ve ahadühümâyı birbirlerinin kadîmden beri tasarruflarında olan emâkin ve mahâl ve mevâzi'a taarruz etdirilmemek husûsuna mezîd-i ihtimâm ü dikkat ve hilâfı harekete cesâret eder olur ise derhâl keyfiyyeti vukûu ve sıhhati üzere Deraliyyeme tahrîr ve işâret eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı Za. sene [1]218

¹ Metinde "ضصص" şeklindedir.

² Metinde "يوميا" şeklindedir.

³ Metinde "iki" şeklinde yazılmıştır.

⁴ Metinde "يوميا" şeklindedir.

⁵ Metinde "Manastır ve" şeklindedir.

⁶ Metinde "Senude" şeklindedir.

⁷ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁸ Metinde "مرصليسي" imlası ile.

⁹ Metinde "aleyhi's-selâmn" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "سورياني" imlası ile.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan IV. Mustafa Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
Regulation for Settling the Conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Mustafa IV

25

[42-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan

IV. Mustafa Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

12-21 Aralık 1807

"Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret edenler te'dib oluna." deyü
emr-i şerifi unvâmna mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmışdır.

Cülûs-i hümayûn vukûuna binâen tecdiden
emr-i şerif yazılmışdır. Evâhir-i B. sene [12]23

Kudüs-i Şerîf Mollasna hüküm:

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı saâdet-makrûnum vâkı' olup umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmağın; "selâtin-ı mâziyeden hutût-ı şerife ile muanven verilen evâmîr-i celile müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmi'l-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevru u cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsa Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete dahi varanlara dahi taaddî ve ezâ ve Sittinâ-[y] Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yı mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-i Kebîr'i zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa'nın miftâhları Efrenc râhiblerinde olduğundan Rum züvvârı vardıkda iki üç sâat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açıp Rumlara rezâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded [kapının] miftâhları ve Kilise-yi mezbûre etrâfında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i

Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târîhinde bir tarîk ile verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabtı için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile Frenk tâifesinin ziyâretgâhının taşlarını Frengistân'a nakledecekleri müteayyin ve bu takrîble Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları bedîdâr ve mütebeyyin olmakla mugâyir-i kadîm Efrencin müdâhalesi men' u def' ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzi-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevru u cefâları izâle ve ref' olunmak üzere bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu istid'â ve istirhâmlarını müekkid Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzan dahi ibrâz ve istintâk eylediklerinde Rum tâifesinin Divân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mahfûz olan senedât-ı atîkalarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; 'Halîfe-i Sâni Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anı- ve selâtin-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve evâmîr-i şerife müceblerince Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında² Muğtesel [ve] kadîmî³ iki şem'dân ve kanâdilleri ve Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar ve bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için

bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 28 [49-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "tarafından" şeklindedir.

³ Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu¹ üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kenîse olan Elena ve Mar Sikla² ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimys ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon³ Hazret-i İsa'nın Zindâm[ve] Ha[nna]'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastırları masâlibi(?)⁴ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastırı ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıta bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri hatt-ı hümayûnları [ile] muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû; 'senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak' için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân⁵ Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbi' gülgüleleri ve şem'dân ve kanâdîl ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarikle Frenk râhibleri tagallüben dahl eylediklerinde Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzî'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleri ile müteayyin oldukda Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin' Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları arzuhal ile istidâ eylediklerinde; 'zikrolunan Beytüllahm'ın ve tevâbi' bağçe ve Kumâme ve kanâdîl ve kemerleri Rum ruhbânlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak' için Bin kırk yedi târihinde hatt-ı hümayûnlarıyla⁶ muanven merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe [s. 43] serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'dehû işbu emr-i şerîf Bin elli dört târihinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri asırlarında⁷ tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn olunup ve ba'dehû; 'Frenk tâifesi evâmir-i şerîfeye amel eylemeyip Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallüben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve ilâm oldukda tarafeynin husamâsı

Divân-ı Hümayûnumda Sadreyn huzûrlarında mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istimhâl ve altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükâtların ibrâzdan âciz olmalarıyla; 'Yedlerinde olan evâmir-i şerîfe müceblerince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri ve bağçe ve Kumâme ve sair tevâbii ve levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirdilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbânları ellerinden alınp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref' olunup min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târihinde ve ba'dehû; 'işbu emr-i şerîf mücebince amel olunmak' için Bin seksen sekiz senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhü– iki kıta emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târihinde; 'mevâzi-ı mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdid ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmir-i şerîfeye mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessükâtlarına amel olunmayıp ihdâs eyledikleri bid'atler men' u ref' olunmak' üzere hatt-ı hümayûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup Efrenceliye verilen ahidnâme-i hümayûn ve ruhbânlarına verilen nişân-ı âli-şâna dahi mürâcaat olundukda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl etmeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrâh ve; 'Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i İsa –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin tesfir ve tezyîni ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe [ve] Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşhk ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz' ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesine varınca sınırlar vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde⁸ vâkı' küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde França Pâdişâhı tarafından vaz' olunagelen kanâdîl ve Cülcüle nâm mahallin mısı [ki], Salbüt Yeri ta'bîr ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kanâdîller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kıta kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyinlerin icrâ eder iken tâife-i Rum tagallüben bunları men' ve Beytüllahm nâm karyede vâkı' Büyük Kilise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i İsa –aleyhi's-selâm–ın iki kapısının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc râhiblerine mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi olan yerde bir kapı ihdâs ve Mevlid-i İsa'ya tâbi' iki kıta bağçenin kapıların kapadıp iki kapı ihdâs

¹ Metinde "havâlisi" şeklindedir.

² Metinde "تقوا" şeklindedir.

³ Metinde "Seyon" şeklindedir.

⁴ Metinde "مصالي" imlâsı ile.

⁵ Metinde "Selim" şeklindedir.

⁶ Metinde "hümayûnlarına" şeklindedir.

⁷ Metinde "arzlarında" şeklindedir. Krş. Bu defterdeki 28 [49-1] ve 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

⁸ Metinde "cânibinde" şeklindedir.

eyledikleri keşf ü muâyene ve udül-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer' de hâzırûn olup münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmül-l-eyyâmdan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunup¹ tâifetân-ı mezbûretâmın muv[â]cehelerinde ihbâr[lar] hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunmağla fet[â]vâ-yı şerîfeye müstenid selâfın-ı mâzîyenin takrîrlerine binâen Bin kırk beş senesi târîhinde Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- zamânında nişân-ı hümayûn verilip ve ba'dehû Bin yüz bir senesinde dahi te'kiden nişân-ı âlî-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirânlarında nişân-ı mezkûr tecdid ve ba'dehû [Bin yüz] on beş târîhinde tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn ve ba'dehû [Bin] yüz kırk dört târîhinde dahi tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tevşîh ve tekrâr [Bin] yüz altmış dokuz senesinde dahi tecdid olunduğu' nişân-ı âlî-şânda mastûr ve mezkûr olup ancak belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı² ızâmâmın seyyf-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzî-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânın lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve ba'zı mahallerde icrâ-yı âyîn ve vaz-ı kanâdil ve tezyîn misillü efâllerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmâm zamânlarında senedât itâ olunup ve Bin yüz bir târîhinde verilen nişân-ı âlî-şâmın mebniyyün-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târîhinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezkûrede edâ-i efâl-i tesîr ve tezyîn ve icrâ-yı âyîn eylemelerini müşîr olduğundan kat-ı nazar, nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; 'Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzî-ı mezkûreye maksûr ve mahsûs olsun; âhar mahallere tecâvüz ve taaddi eylesünler.' demek ma'nâsına olup yohsa; 'Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine maksûr ve mahsûs olmakla âharların men'u def' eylesünler.' ma'nâsına olmadığı delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebâdir ve her mâdde için tarafeyne verilen evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzunun men'u def'ini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyetin sıdk u hakikatine tahsîl-i ıtlâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olundukdan sonra kat'an lî'n-nizâ' ahvâlleri mîzân-ı insâf u i'tidâl ile muvâzene ve maz[m]ûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı atîkalanna dahi imrâr-ı nazar ve dikkat olunarak râbta-ı³ hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezi ve yazılacak işbu emr-i şerîfimin tesvîdi huzûr-ı sâtu'n-nûr-ı şehinşâhâneye arz u takdim olundukda hulâsası bâlâsına; 'İzn-i hümayûnum olmuştur.' deyü

Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağfîret-penâh amm-i emcedim Sultân Osmân -tâbe serâhü-nün hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkâneleri şeref-bahş-ı sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i muharrer iki tarafın takrîr ve nîzâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bi-vech muârazaları men'u def' [ve vâkı'] olan cefâları külliyyen ref' olunup ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla def'an lî'l-cidâl ve tahsilen lî'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin⁴ ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağım Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ızhrâb verip ve bu mülâhaza [ve] [s. 44] vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târîhinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde Kabr-i Îsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-i ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek için hatt-ı hümayûn ile muanven Divân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muâriz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmînân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn⁵ nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-müceb-i senedât-ı atîka Rumların ve msf-ı âhar dahi nişân-ı hümayûn mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzeri[nd]e olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhları ve zirleri Rumların ziyâretgâhları olduğu[n] bi'l-muvâcehe tarafeyn ikrâr u i'tirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazarratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs mahalde icrâ-yı âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kenîse-yi Kebîr Rum'un olmak

¹ Bu ifade 68 [120-1] numaralı kayıta "terk olunduğuna dâir" şeklindedir.

² Metinde "ve ecdâd-ı" şeklindedir.

³ Bu ve bundan sonraki tarihli kayıtlarda "râbta-i" şeklinde geçen bu kelime bundan önceki kayıtlarda "zâbta-i" olarak geçmektedir.

⁴ Metinde "kapımın" şeklindedir.

⁵ Metinde "re'y olmağın" şeklindedir.

üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-yi Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rifetiyle Rumlara tahsîs olunup ve Kilise-yi Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i tagallüblerine geçmeğîn Rum züvvârı varîkda iki üç sâat kapıyı açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapılp mübâşir ma'rifetiyle Rum Patriğiyle ruhbânlarına verilir ve Mağârada âyinlerini icrâ etmede muâraza ve mümânaat olunmayıp ve Mevlid-i İsdâ'ya tâbî' iki kıt'a bâğçe; 'Efrenc râhiblerine mahsûsdur.' deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîkî'l-hikâye zımnen¹ zikrolunmağla al'e's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîhlerinde hutû-ı hümayûnlarıyla müzeyyen sâdır olan evâmir-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup ve bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup Deraliyye'nin harâc-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âlî-şâna münâfî olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhbânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fimâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum[un] yedlerinde olan mevâzı' ve ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Efrenc tâifesi vechen mine'l-vüücûh müdâhale

ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratları dahi külliyyen men' u def' ve tenbîhi lâzım gelenlere muhkem tenbîh-i ekîd² birle zikrolunan ziyâretgâhlarını herkes kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu vech üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâya kat'â cefâ ve taarruz eylemeyip bu emr-i şerîfe muhâlif vaz' u hâlet sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittikâ ve ihtirâz olunmak bâbında sâdır olan emr-i şerîf mücebince müceddeden³ emr-i âlî sudûrunu Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Parteniyus⁴ nâm Patrik bundan akdem arzuhâl birle istid'â eyledikde; 'mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel olunmak' için [Bin] yüz yetmiş bir senesi evâhir-i Rebîül-evvel'inde bâ-hatt-ı hümayûn Hudâvendigâr-ı esbak merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Mustafâ Hân -tâbe serâhî- zamânında ve ba'dehû Bin yüz seksen sekiz senesi evâhir-i Ramazân'ında bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven ammim cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Abdülhamîd Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- zamânında ve ba'dehû; 'hilâfına emr-i şerîf yoğise vech-i meşrûh üzere amel olunmak' için bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven Bin iki yüz altı senesi evâhir-i Zîl-ka'de'sinde Hudâvendigâr-ı sâbık zamânında emr-i şerîf sudûr etmiş olduğun" bu def'a Kudüs-i Şerîf Rum Patriği An[ti]mus nâm Patrik bâ-arzuhâl inhâ ve tecdidin istid'â ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz ahkâm kuyûdâtı istikrâ etdirildikde vech-i meşrûh üzere târîh-i merkûmda emr-i âlî verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel ve hareket olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı L. sene [1]222

¹ Metinde "منحنّا" şeklindedir.

² Metinde "tenbih ve ekid" şeklindedir.

³ Metinde "mücerreden" şeklindedir.

⁴ Metinde "پازيليوس" şeklindedir.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara
Müdahale Etmeyi Sürdüren Ermenilerin Dayanağı
Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve
Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine
Dair Emr-i Şerifin Sultan IV. Mustafa Han Tarafından
Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) Regarding
Granting a New Order to Armenians to Visit Only the
Holy Places in Jerusalem, Abolishing the Record of
Illegal Order Which Forms the Basis for Maintaining
Their Interference with the Greek Holy Places in
Jerusalem by Sultan Mustafa IV

26

[44-1]

'Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyalar ile Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kıptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine verdiği, önceki Osmanlı padişahları taraflarından verilen fermanlarla da bu durumun aynen devam ettirildiği, Ermenilerin Sultan IV. Murad Han ve IV. Mehmed Han zamanlarında Rumlara ait yerlere müdahale etmeleri üzerine yapılan duruşmaların Rumlara lehine sonuçlandığı, daha sonra Ermenilerin ortaklık iddiasıyla ziyaret yerlerine

âdete aykırı olarak fazladan eşya sokup Rumların ayinlerini engellemeleri üzerine müdahalenin önlenip Ermenilerin elindeki belgelere itibar edilmemesine dair ferman çıkarıldığı, Ermenilerin bu defa Makbere-i Sitt-i Meryem Kilisesi'ne izinsiz olarak girip kandiller ve perdeler asıp kapı anahtarını almaları, Kilisenin ferraşlığını üstlenmeye kalkışmaları ve ortaklık iddiasını sürdürmeleri üzerine Hz. Ömer'in mersûmu ve önceki sultanların fermanlarına aykırı olarak Ermenilere verilmiş olan fermanların kayıtlarının silinip Rumlara verilmiş olan fermanın uygulanması, Ermeni ve diğer taifelerin kayıtları silinmiş olan emirlere dayanarak Rumların elindeki mersûm ve fermanlarda yazılı olan yerlere eskiden beri var olan uygulamaya aykırı olarak müdahale etmelerine izin verilmemesi, ancak Ermenilerin de Kudüs Fatihî Sultan Selim Han zamanından [Bin] kırk bir senesi tarihine kadar buraları ne şekilde ziyaret edegelmişler ise yine o şekilde ziyaret etmelerine engel olunmaması' hususlarında çıkarılan 1-10 Recep 1218 (17-26 Ekim 1803) tarihli emr-i şerifin, cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben Sultan IV. Mustafa Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

12-21 Aralık 1807

"Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret
edenler te'dib oluna." deyü şeref-rîz-i sudûr olan mübârek hatt-ı
hümâyûn-ı şevket-makrûn emr-i şerifi unvânına keşide kılınmıştır.

Bu dahi.

Hâlâ Şâm Vâlisi ve Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Vezîrim () Paşa'ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdısına hüküm:

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum vâkı' olduğuna binâen umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmağın; "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kilise ve içinde olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahâll-i mezbûrede vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi küt'a kemerin zir [ü] bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortasında ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kenîseleri ve karşısında kiliseye merbût Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kenîse-yi Elena²

demekle ma'rûf ve Mar Sikla³ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftimyus⁴ ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna⁵ ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer [Mar] Yuhanna⁶ ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastır Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm kenîse ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁷ [ve] Hazret-i İsâ'nın Zindâm ve Hanna'nın⁸ Evi ve sahrâda olan makbereleri [s. 45] ve diğer Gürcü Manastır Musallâsı(?)⁹ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağçe ve zeytûn ve Mar Sava [Manastır] ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan önceki ve tecdiden çıkarılan sonraki fermanlar için bk. 22 [38-1] ve 27 [47-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "اقه" şeklindedir.

³ Metinde "تضع" şeklindedir.

⁴ Metinde "الفوس فوس" şeklindedir.

⁵ Metinde "بوميا" şeklindedir.

⁶ Metinde "بوميا" şeklindedir.

⁷ Metinde "Senude" şeklindedir.

⁸ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁹ Metinde "وصلسى" imlâsı ile.

Hazret-i İsa –alâ-Nebiiyyinâ ve aleyhi's-selâm– ki,¹ Beytüllahm demekle ma'rûf Mağara ve Kenise'de vâkı' mevâzı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki küt'a bağçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sair karyelerde olan kenise ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî² ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh– medîne-i mezbûreyi fethetdikde Rum keferesi ve Patrikliği ellerinde ve tasarruflarında olması için hatt-ı küfî ile ahidnâmeleri olduğundan gayri selâtin-ı mâziyeden ecdâd-ı ızâmım Sultân Selim Hân ve Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhümâ– dahi zikrolunan Kumâme nâm Kenise'yi ve bâlâda mastûr olan ziyâretgâhları ve Rum tâifesine tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî³ tâifelerini⁴ Rum keferesi Patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i şettâdan bir ferd dahl ü taarruz etmeyeler.' deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh– in verdiği ahidnâmeye ibtinâen mufasssal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ'-ı tehdîd ü teşdîdi mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-redifleriyle ahidnâme-i hümayûn ihsân ve erzâmî buyurup ve cennet-mekân, firdevs-âşiyân ceddîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân dahi mukarrer edip vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i hümayûn erzâmî kılımp bu üslûb üzere maktûl iken bundan akdem Ermeni keferesi hilâf-ı vâkı' inhâlarıyla bir hüccet peydâ ve mücebince emir ibrâz edip mahâlli-i mezbûrede Rumlara mahsûs ve muayyen olan mevâzı' ve emâkini tasarruf ve miftâhları kabz eyleyip merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında husûs-ı mezbûr Pâye-i Serîr-⁵ A'lâ'ya arz ve telhîs ve Ermeniler ile terâfu'-ı şer' olduklarında zikrolunan mevâzı'-ı adîde Rum keferesinin Patrikleri tasarruflarında olduğu sâbit ü zâhir olmakla Ermeni keferesinin alâka ve medhali olmadığı nümâyân u bâhir olmağla mürâfaadan Rum tâifesine hüccet-i şer'iyye ve mücebince hatt-ı hümayûn ile muanven ahkâm-ı şerîfe verildiğinden mâadâ cedd-i emcedîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– zamânında dahi kavî temessükler verilip men' olunmuşlar iken memnû' olmamalarıyla; 'Zikrolunan Habeş tâifesi bize yamaktır ve ziyâretgâhları bize mahsûsdur.' deyü hilâf inhâ ile aldıkları emri yine ibrâz edip Divân-ı Hümayûnumda vüzerâ-yn ızâm ve Sadrey-ni kirâm huzûrlarında Ermeni tâifesi tekrâr mürâfaa ve tarafeynin temessükâtına nazar olundukda; 'zikrolunan Habeş ve Kıbtî tâifesi [ve] ziyâretgâhları Rum tâifesine yamak olup Ermeni tâifesinin da'vâ ve nizâ'ları mahz-ı şirret olduğu zâhir olmakla Rum tâifesinin ellerinde olan müteaddid ahidnâme-i hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe müceblerince Rum tâifesine hüküm ile cevâb verildiği' Rikâb-ı Hümayûn-ı saâdet-makrûna arz ve telhîs olundukda; 'Habeş tâifesi

ziyâretgâhları olan mevâzı'-ı müteaddide ve tevâbi' u levâhıkı ve eşyâ-yn lâzimesi ve iki kapının miftâhları ile ellerinde olan ahidnâme-i hümayûn mücebince kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri üzere Rum tâifesinin tasarruflarında olup min-ba'd Ermeni tâifesi ve milel-i şettâ taraflarından bir vechile müdâhale ve muâraza olunmamak' bâbında sene seb'a ve sittîn ve elf şehri- Rebîü'l-âhir'i evâhîrinde cedd-i emcedîm cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân-ın itâ buyurdukları emr-i âlî unvâmna,⁶ 'Hazret-i Ömer ve ceddîm Sultân Selim zamânlarında verilen ahidnâmeler mücebince amel verdim. Ermeni dahl etmeyeler.' deyü hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn keşîde kılımp ve ba'dehü Rum tâifesinin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Ermeni tâifesiyle mâbeynlerinde münâzaât-ı kesîre olmakla mukaddemâ Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yn ızâm ve Kâdiasker huzûrlarında lede'l-mürâfaa Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem– fermân-ı şerîfleri ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh–in hatt-ı latîfleri ve merhûmün ve mağfûrun-lehüm Sultân Selim Hân ve Sultân Süleymân Hân ve Sultân Murâd Hân ve sair ecdâd-ı ızâmım –enârâ'llâhü Teâlâ berâhînehüm–ün zamân-ı saâdet-iktirânlarında Rum tâifesine itâ olunup ellerinde olan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûna nazar birle vâkı'-ı hâl Pâye-i Serîr-i A'lâ'ya telhîs olundukda kadîmül-eyyâmdan olugeldiği üzere Rum tâifesine ibkâ olunup ve cânib-i şer'-i şerîfden hüccet-i şer'iyye verilip Kudüs-i Şerîfe varıkdâ sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ' ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saîre müceblerince Ermeni tâifesi bi-vech nizâ' ve müdâhale etdikleri manastırlar⁷ ve ziyâretgâhlar üslûb-ı sâbık üzere geri Rum tâifesine hüküm ve teslim ve Ermeni tâifesi müdâhale ve muârazadan men' ve temessükâtı sicill-i mahfûza kaydolunup cümleten zabt u tasarruf eyledikden sonra; 'Ermeni tâifesi memnû' olmayıp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saîreye ve kadîmden olugeldiğine muhâlif cebren ve kahren Mar Ya' [kûb Gürcü Manastırı ve bağçe ve tevâbii ve Beytüllahm'da demir kapı anahtarları ve verâsında Habeş vakfı olan odaları ve önünde bağçeyi ellerinden alıp Ermeni tâifesi zabt eyleyip gadr ve taaddî ve tecâvüz eylediğin' Kudüs-i Şerîf Rum keferesi Patriği mukaddemâ bâ-arzuhâl inhâ ve; 'bâ-hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmîr-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye müceblerince ol manastır ve bağçe ve mevzı'lar kemâ f'il-evvel Rum keferesi tarafına teslim ü zabt ve Ermeni tâifesi bağçenin ortasında ihdâs eyledikleri divâr hedm etdirilip ve anahtarları ahverilip Ermeni tâifesi ve milel-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz etdirilmemek' bâbında hüküm-i hümayûn recâ eyledikde; 'vech-i meşrûh üzere

¹ Metinde "aleyhi's-selâmın" şeklindedir.

² Metinde "سورياني" imlâsı ile.

³ Metinde "سورياني" imlâsı ile.

⁴ Metinde "tâifelerinin" şeklindedir.

⁵ Metinde "saâdet" şeklindedir.

⁶ Metinde "unvâmna ve" şeklindedir.

⁷ Metinde "ve manastırlar" şeklindedir.

amel olunmak' bâbında sene semân ve sittin ve elf Muharremi'l-harâmın evâilinde Dîvân-ı Hümâyûn'dan emr-i âli ısdâr ve i'tâ olunmuş iken; 'Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin ba'zı tavâif-i Nasârâ ve Ermeni onlara izin olunana iktifâ etmeyip müşâreket iddiâsıyla kadîme mugâyir vaz'u hareket ve izdiyâd-ı eşyâ etmeleriyle fimâ-ba'd Rum'un yedlerinde olan senedât mantûkunca vaz'-ı kadîmi üzere onlara ki, izin verilen vakt-i ziyâret-i¹ mu'tâdelerinde icrâ-yn âyîn ve kanâdil ve sûret ve temâsil vaz' eyleyip ziyâretleri tamâm oldukdan sonra cümlesi ref' ve bir nesneleri kalmamak ve hilâf-ı mu'tâd-ı kadîm hareket eylememek' üzere emr-i âli i'tâ olunmasını sâbıkâ Kudüs-i Şerîf kâdîları başka başka iki kıt'a ilâmlarında tahrîr ve istid'â ve; 'Kudüs-i Şerîf hâricinde Kabr-i Hazret-i Meryem ve Beytüllahm nâm karyelerde vâkı' Kenîse-yi Kebîr ve Mevlid-i Hazret-i İsâ Mağârası Rum tâifesine mahsûs idiğini ve milel-i âharın alâkası olmadığı ve Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Ömer ibn-i Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretleri Rum tâifesine ahidnâme-i şerîf ve selâfın-ı ızâm dahi hutût-ı hümâyûn ile muanven müteaddid evâmir-i aliyye i'tâ buyurup bir vechile dahl olunmak icâb etmez iken Ermeni tâifesi bilâ-izn Makbere-i Meryem Kenîsesi'ne duhûl ve hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla memnû olan eşyâların idhâl ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla günâ-gün taaddiyâta mübâderet ve Rum tâifesinin icrâ-yn âyînlerine muhâlefet ve müdâhale den hâlî olmadıkları' Kudüs-i Şerîf Rum tâifesi râhibleri dahi mukaddemâ bâ-arzuhâl beyân birle; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin i'tâ buyurdukları ahidnâme-i şerîfeye muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr ettirdikleri emre i'tibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümâyûn müceblince hareket [s. 46] olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' u def' ve ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûra dâir tâife-i merkûme tarafından vechen min'e'l-vücûh müdâhale ve taarruz olunmayıp ve ederi olur ise te'dib olunacağı işâr kılınarak emr-i şerîf ihsân kılınmasını istihâm ve Piskopos Kalemi defterlerine lede'n-nazar; 'Millet-i sâirenin ahidnâme ve senedâtına mugâyir olmayıp kadîmden beri tasarruflarında olan makbere ve mahaller ve eşyâları, yedlerinde olan ma'mûlün-bih senedleri mücebince zabta âharı müdâhale etdirilmeye.' deyü Kudüs-i Şerîf ve tevâbii Ermeni Patriğinin bâ-arzuhâl istid'âsıyla Bin yüz kırk iki senesi Cemâziyelevvel'inin yirminci gününde ve ba'dehû [Bin yüz] kırk üç târihinde tecdîden emr-i şerîf verildiği ve bâlâsına; 'Mücebince amel oluna.' deyü hatt-ı hümâyûn keşide kılndığı mastûr ve mukayyed bulunup; 'Ömer bin Hattâb –radıya'llâhü anı– hazretlerinin Kudüs-i Şerîf'de Rum tâifesi râhiblerine in'âm ü ihsân buyurulup² aym ibrâz olunan ahidnâme-i şerîfesi ve ba'dehû

selâfın-ı mâziye zamân-ı saâdet-iktirânlarında hutût-ı hümâyûnlarıyla Rum tâifesine inâyet ü ihsân buyurulan ahkâm-ı celîlede mastûr ve münderic mahâl³ ve mevâzı'a Ermeni tâifesi ve sâirleri taraflarından dahl ü taarruz olunması vechen min'e'l-vücûh bir vakitte bir vechile câiz olmadığı ve inhâ olunduğu üzere Ermeni tâifesinin vukûa gelen taarruzları evâmir-i şerîfenin ve nızâ-yn aliyyemin külliyyen hilâfı olmakla fimâ-ba'd hutût-ı hümâyûn ve evâmir-i seniyyeye ve olugelmiş münâfî tâife-i merkûme dahl ü taarruz etdirilmemek ve men'-i külli ile men' ve tahzîre mübâderet ve evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atık ve cedîd târîh ile bir güne emir ve sened ibrâz olunur ise kat'â amel ve i'tibâr olunmamak ve hutût-ı hümâyûn ile [muanven] i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i aliyyenin müceb ü muktezâsı ve öteden beri olugeldiği vech üzere amel ve harekete dikkat ve hilâfî hâlâtı tecvîz etmekden ve etdirmekden ittikâ ve mücânebet ve fimâ-ba'd hilâf-ı emr u tenbihât harekete cesâret ederi olur ise te'dibleri ilâm olunmak' için [Bin] iki yüz on altı senesi Ramazân'ında Dîvân-ı Hümâyûn'dan emr-i âli ısdâr ve i'tâ olunmuş iken; 'Ermeni tâifesi bilâ-sened ve bilâ-izn Makbere-i Sitt-i Meryem Kenîsesi'ne duhûl ve Makbere karşısına üç kandil asmağa mu'tâd edinip hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla [Bin] yüz yetmiş bir târihinde ta'yîn olunan mübâşir Sitt-i Meryem Makberesi'nde[n] tahliye eylediği eşyâların idhâl ve kapı miftâhını dahi alıp mezkûr üç kanâdile müktefî olmayıp yevmen fe-yevmen kanâdil ve perdeler ta'lik ve cemî' Kenîsenin, Ermeni ferrâşlığına mübâderet ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla envâ'-ı taaddiyât ve Rum tâifesinin icrâ-yn âyînlerine mûmânaat ve müdâhale den hâlî olmadıklarından; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin i'tâ buyurdukları ahidnâme-i şerîfesine muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr ettirdikleri emre i'tibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümâyûn müceblince amel ve hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı kadîme ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' olunmak' bâbında bundan akdemce kat'ıyyü'l-müfâd⁴ i'tâ olunan emr-i şerîfe mugâyir bu esnâda Ermeni tâifesi bir takrîb ısdâr ettirdikleri emr-i şerîfe mebnî Rum tâifesine mahsûs olan mahallere müdâhale ve müşâreket iddiâsıyla taaddîden hâlî olmadıkları rû-nümâ olduğun' inhâ ve; 'yedlerinde olan mârru'l-beyân senedât-ı mu'tebere ve evâmir-i şerîfe[ye] mugâyir Ermeni tâifesinin Yetmiş bir târihinde hilâf inhâ [ile] verilip bu esnâda bir takrîb tecdîden ısdâr ettirdikleri emirlerin kaydı ref' u terkîn ve mukaddemce Rum tâifesine i'tâ olunan emr-i celîlül-kadrin te'kidini hâvî müceddeden emr-i şerîf ısdârını' lede'l-istid'â Bin iki yüz on altı senesi evâsıt-ı Ramazân'ında Rum tâifesinin yedlerine emr-i şerîf verilmiş olup; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anı– efendimizin ve selâfın

¹ Metinde "nehâr-ı" şeklindedir.

² Metinde "buyurulan" şeklindedir.

³ Metinde "ve mahâl" şeklindedir.

⁴ Metinde "kat'ıyyü'l-mu'tâd" şeklindedir.

hazerâtlarının i'tâ buyurdukları ahidnâme ve hutût-ı hümayûn mücebine Rum tâifesine verilen emr-i âlî tenfîz ve hilâfına olarak Ermeni tâifesine verilen emirlerin kaydları terkîn olunmak ve fîmâ-ba'd hilâfı emir i'tâ olunmamak' bâbında tenbîh ü te'kid ü te'yîd ve i'lâm-ı hâli müşîr Bin iki yüz on sekiz senesi evâil-i Receb'inde Hudâvendigâr-ı sâbık zamânında emr-i şerîf sudûr etmiş olduğu[n]" bu defa Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Antimus nâm Patrik bâ-arzuhâl inhâ ve tecdidin istid'â ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz ahkâm kuyûdâtı istikrâ etdirildikde vech-i meşrûh üzere târîh-i merkûmda emr-i âlî verildiği mastûr ve mukayyed olunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebine amel olunmak fermânım olmağın imdi:

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; ber-minvâl-i meşrûh Ermeni tâifesine bundan akdemce verilen emirlerin kaydları bu defa bâ-fermân-ı âlî ref' u terkîn olunduğu ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn ile muanven ecdâd-ı ızâmım zamânlarında verilen evâmir-i aliyyede mezkûr olduğu üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme demekle ma'rûf Kenise ve derûnunda olan Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl [ve] mahâll-i mezkûrda vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsı ve Kenise-yi Kebîr ortasında ve Türbesi ile cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kenîseleri ve karşısında kiliseye merbût Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla¹ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna² ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastırı³ Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm Kilise ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁴ [ve] Hazret-i İsâ'nın Zindâ[nı] [ve Hanna']nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastırı Musallâsı(?)⁵ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bağçe ve zeytûn ve Mar Sava Manastırı ve karye-i⁶ Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsâ -salevâtü'llâhi alâ-Nebiyyinâ ve aleyhi's-selâm- [ki,] Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mevâzî', şîmâl ve kıble tarafında olan

iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî⁷ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları kadîmisi ve olugeldiği vechile Rûmiyân tâifesine ve Patrikleri yed ve tasarruflarında ibkâ kılındığı ve mugâyir-i hutût-ı hümayûn ve münâfî-i evâmir-i celîle milel-i sâire câniblerinden müdâhale ve taarruz vukûuna kat'â rızâ-yı mülûkânem olmadığı ve her kim mugâyiri harekete cesâret eder ise icrâ-yı te'dibinde dakika fevt olunmayacağı ve evâmir-i mezkûrenin [s. 47] hilâfı bir vakitte emir istid'â olunur ise bir vechile müsâade olunmayıp red ile cevâb verileceği ve Ermeni tâifesi dahi Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyâsı olup ziyâret eylemeleri lâzımeden olmakla; "Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân -tâbe serâhü- zamânından [Bin] kırk bir senesi târîhine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret etmişler ise yine ol vechile ancak ziyâretlerine mûmânaat olunmaması" için tâife-i merkûmeye dahi bir kıt'a emr-i şerîfim i'tâ olu[n]duğu ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer Rum tâifesine inâyet ü ihsân olunan ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn ile muanven evâmir-i aliyyede mûnderic ve mastûr mahâl ve mevâzî'a kaydları murakkan emirlere mebnî bundan böyle Ermeni tâifesine ve sâir olugelmiş münâfî bir vakitte bir vechile dahl ü taarruz etdirilmemesine ihtimâm ü dikkat ve mugâyir-i senedât vâkı' olan müdâhale ve münâzaayı men'-i küllî ile men' ve tahzîre mübâderet ve ba'd-ezin evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atik ve cedîd târîh ile bir güne sened ibrâz olunur ise aslâ ve kat'â i'tibâr ve amel olunmamak ve'l-hâsıl hutût-ı hümayûn ile muanven mukaddemâ Rum tâifesi yedlerine i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i celîle müceblerince kadîmisi ve olugeldiği vechile amel ve harekete ziyâde i'tinâ ve işbu hükm-i celilü'l-kadrimi dahi sicill-i mahfûza sebt birle tâife-i mezkûre yedlerinde ibkâ [ve] dâimen ve müstemirren müceb ü muktezâsını icrâya ikdâm ve ba'de'l-yevm hilâf-ı emr u tenbîhât-ı şâhânem harekete cür'et eder olur ise icrâ-yı te'dibleri için ism ü resmleriyle keyfiyeti Der-bâr-ı Şevket-karârıma tahrîr ve i'lâm ve bu bâbda zinhâr u zinhâr hilâfı hâlât tecvîz olunmakdan ittikâ'-i tâm olunmak bâbında.

Fî-evâsıtı L. sene [1]222

¹ Metinde "نصلي" şeklindedir.

² Metinde "يوميا" şeklindedir.

³ Metinde "Manastır ve" şeklindedir.

⁴ Metinde "Senude" şeklindedir.

⁵ Metinde "ماصللي" imlası ile.

⁶ Metinde "kara" şeklindedir.

⁷ Metinde "سورياني" imlası ile.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlardan Rumlara Ait Olanlara
Müdahale Etmeyi Sürdüren Ermenilerin Dayanağı
Olan Usulsüz Alınmış Emrin Kaydının Silindiğine ve
Kendilerine Sadece Ziyaret İçin Yeni Bir Emir Verildiğine
Dair Emr-i Şerifin Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) Regarding
Granting a New Order to Armenians to Visit Only the
Holy Places in Jerusalem Abolishing the Record of
Illegal Order Which Forms the Basis for Maintaining
Their Interference with the Greek Holy Places in
Jerusalem by Sultan Mahmud II

27

[47-1]

'Hz. Ömer'in Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve isimleri zikredilen diğer kutsal mekân, ziyaretgâh ve eşyalar ile Gürcü, Habeş, Süryanî ve Kıptî taifelerinin ziyaretgâhlarının tasarrufunu Rum Patriğine verdiği, önceki Osmanlı padişahları taraflarından verilen fermanlarla da bu durumun aynen devam ettirildiği, Ermenilerin Sultan IV. Murad Han ve IV. Mehmed Han zamanlarında Rumlara ait yerlere müdahale etmeleri üzerine yapılan duruşmaların Rumlar lehine sonuçlandığı, daha sonra Ermenilerin ortaklık iddiasıyla ziyaret yerlerine

âdete aykırı olarak fazladan eşya sokup Rumların ayinlerini engellemeleri üzerine müdahalenin önlenip Ermenilerin elindeki belgelere itibar edilmemesine dair ferman çıkarıldığı, Ermenilerin bu defa Makbere-i Sitt-i Meryem Kilisesi'ne izinsiz olarak girip kandiller ve perdeler asıp kapı anahtarını almaları, Kilisenin ferraşlığını üstlenmeye kalkışmaları ve ortaklık iddiasını sürdürmeleri üzerine Hz. Ömer'in mersûmu ve önceki sultanların fermanlarına aykırı olarak Ermenilere verilmiş olan fermanların kayıtlarının silinip Rumlara verilmiş olan fermanın uygulanması, Ermeni ve diğer taifelerin kayıtları silinmiş olan emirlere dayanarak Rumların elindeki mersûm ve fermanlarda yazılı olan yerlere eskiden beri var olan uygulamaya aykırı olarak müdahale etmelerine izin verilmemesi, ancak Ermenilerin de Kudüs Fatihî Sultan Selim Han zamanından [Bin] kırk bir senesi tarihine kadar buraları ne şekilde ziyaret edegelmişler ise yine o şekilde ziyaret etmelerine engel olunmaması' hususlarında çıkarılan 1-10 Recep 1218 (17-26 Ekim 1803) tarihli emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfına ve Kadısına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlinin suret kaydı.¹

12-21 Eylül 1808

"İşbu fermân-ı âlî-şânım mücebince amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet oluna."
deyü emr-i âlinin unvâmna hatt-ı hümayûn keşide kılınmıştır.

Hâlâ Şâm Vâlisi ve Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Vezîre ve
Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme demekle meşhûr Kilise ve içinde olan Muğtese² ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahâll-i mezbûrede vâkı' Patrikliğe tâbî' [gül]güle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerin zîr ü bâlâsı ve Kenîse-i Kebîr ortası ve Türbesi'yle cümle ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna [ve] Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kenîse-i Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla³ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manastır Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm Kenîse ve Kudüs-i Şerîf

taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁴ Hazret-i İsâ'nın Zindân[ı] ve Hanna'mn⁵ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Gürcü Manastırın Musallâsı(?)⁶ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırın ve bağçe ve zeytûn[luk] ve Mar Sava Manastırın ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsâ -alâ-Nebiyînâ ve aleyhi's-selâm- ki,⁷ Beytüllahm demekle [ma'rûf] Kenîse ve Mağâra'da vâkı' mevâzî, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbî' olan Gü[r]cü ve Habeş ve Süryâm⁸ ve Kıbtî taifelelerinin ziyaretgâhları ve vakıfları Hazret-i Ömer -radiya'llâhü anh- medîne-i mezbûreyi⁹ fethetdikde Rum keferesi ve Patrikliği

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar için bk. 22 [38-1], 26 [44-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "مقنّش" şeklindedir.

³ Metinde "نقلی" şeklindedir.

⁴ Metinde "Senude" şeklindedir.

⁵ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁶ Metinde "وصللى" imlâsı ile.

⁷ Metinde "aleyhi's-selâmın" şeklindedir.

⁸ Metinde "سوریانی" imlâsı ile.

⁹ Metinde "Medîne-i Münevver'e"yi" şeklindedir.

ellerinde ve tasarruflarında olması için hatt-ı kûfî ile ahidnâme-leri olduğundan mâadâ selâtin-ı mâziyeden ecdâd-ı ızâmum Sultân Selim Hân ve Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhümâ– dahi zikrolunan Kumâme nâm Kenîse'yi ve bâlâda mastûr olan ziyâretgâhları Rum tâifesine tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî¹ ve Kıbtî tâifelerinin [ve] Rum keferesi Patrikleri ellerinde ibkâ edip; 'Ermeni ve Frenk ve milel-i şettâdan bir ferd dahl ü taarruz etmeyeler.' deyü Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh–in verdiği ahidnâme-ye ittibâan mufassal u meşrûh şurût u kuyûdu müstemil ve envâ'-ı tehdid ü teşdidi mutazammın hatt-ı şerîf-i saâdet-redifleriyle [muanven] ahidnâme-i hümayûn ihsân ve erzânî buyurup ve cennet-mekân, firdevs-âşiyân ceddîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân dahi mukarrer edip vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i hümayûn erzâmî kılıp bu üslûb üzere makbûl iken bundan akdem Ermeni keferesi hilâf-ı vâkı' inhâ ile bir hüccet peydâ ve mücebince emir ibrâz edip mahâll-i mezbûrede Rumlara mahsûs ve muayyen olan mevâzî' ve emâkini tasarruf ve miftâhların kabz eyleyip merhûm ve mağfûrun-leh cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– zamânında husûs-ı mezbûr Pâye-i Serîr-i A'lâ'ya arz ve telhîs ve Ermeniler ile terâfu'-ı şer' olduklarında zikrolunan mevâzî'-ı adide Rum keferesi Patrikleri tasarruflarında olduğu sâbit ü zâhir olmakla Ermeni keferesinin alâka ve medhali olmadığı nümâyân u bâhir olmağın mürâfaadan Rum tâifesine hüccet-i şer'iyye ve mücebince hatt-ı hümayûn ile muanven ahkâm-ı şerîfe verildiğinden mâadâ cedd-i emcedîm merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– zamânında dahi kavî temessükler verilip men' olunmuşlar iken memnû' olmamalarıyla; 'Zikrolunan Habeş tâifesi bize yamaktır ve ziyâretgâhları bize mahsûsdur.' deyü hilâf inhâ ile aldıkları emri yine ibrâz edip Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yn ızâm ve Sadrey-ni kirâm huzûrlarında Ermeni tâifesi tekrâr mürâfaa ve tarafeynin temessükâtına nazar olundukda; 'zikrolunan Habeş ve Kıbtî tâifesi [ve] ziyâretgâhları Rum tâifesine yamak olup Ermeni tâifesinin da'vâ ve nizâları mahzâ şirret olduğu bâhir olmağın Rum tâifesinin ellerinde olan müteaddid ahidnâme-i hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe müceblerince Rum tâifesine hüküm ile cevâb verildiği' Rikâb-ı Hümayûn-ı saâdet-makrûna arz ve telhîs olundukda; 'Habeş tâifesi ziyâretgâhları [olan] mevâzî'-ı müteaddide ve tevâbî' u levâhıkı ve eşyâ-yn lâzemesi ve iki kapının miftâhları ile ellerinde olan ahidnâme-i hümayûn mücebince kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri üzere Rum tâifesinin tasarruflarında olup min-bâ'd Ermeni tâifesi ve milel-i şettâ taraflarından bir vechile muâraza ve müdâhale olunmamak' bâbında sene seb'a ve sittîn ve elf şehri-i Rebîül-âhîr'i evâhîrinde cedd-i emcedîm cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân–ın i'tâ buyurdukları emr-i âlî unvâmnâ,² 'Hazret-i Ömer ve ceddîm Sultân Selim zamânlarında verilen ahidnâmeler

müceblerince amel verdim. Ermeni dahl etmeyeler.' deyü hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn keşide kılıp ve ba'dehû Rum tâifesinin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Ermeni tâifesiyle mâbeynlerinde münâzaât-ı keşire olmakla mukaddemâ Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yn ızâm ve Kâdiasker huzûrlarında lede'l-mürâfaa Hazret-i Resûl-i Ekrem –salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem– fermân-ı şerîfleri ve Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh–in hatt-ı latîfleri ve mağfûrûn Sultân Selim Hân ve Sultân Süleymân Hân ve Sultân Murâd Hân ve sair ecdâd-ı ızâmum –enâra'llâhü Teâlâ berâhînehüm–ün zamân-ı saâdet-iktirânlarında Rum tâifesine i'tâ olunup ellerinde olan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûna nazar birle vâkı'-ı hâl Pâye-i Serîr-i A'lâ'ya telhîs olundukda kadîmül-eyyâmdan olugeldiği üzere Rum keferesine ibkâ olunup ve cânib-i şer'-i şerîfden hüccet-i şer'iyye verilip Kudüs-i Şerîfe vardıkda sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmir-i şerîfe-i vacibü'l-ittibâ' ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saire müceblerince [s. 48] Ermeni tâifesi bî-vech nizâ' ve müdâhale etdikleri manastırlar ve ziyâretgâhları üslûb-ı sâbk üzere geri Rum tâifesine hüküm ve teslim ve Ermeni tâifesi müdâhale ve muârazadan men' ve temessükâtın sicill-i mahfûza kaydolunup cümleten zabt u tasarruf etdiklerinden sonra; 'Ermeni tâifesi memnû' olmayıp hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmir-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye ve temessükât-ı saireye ve kadîmden olugeldiğine muhâlif cebren ve kahren Mar Ya'[k]üb Gürcü Manastır ve bağçe ve tevâbî ve Beytüllahm'da demir kapı ve anahtarları ve verâsında Habeş vakfı olan odaları ve önünde bağçeyi ellerinden ahp Ermeni tâifesi zabt eyleyip gadr ve taaddî ve tecâvüz eylediğin' Kudüs-i Şerîf Rum keferesi Patriği mukaddemâ bâ-arzuhâl inhâ [ve]; 'bâ-hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve evâmir-i şerîfe ve hüccet-i şer'iyye müceblerince ol manastır ve bağçe ve mevzî'lar kemâ fîl-evvel Rum keferesi tarafına teslim ü zabt ve Ermeni tâifesi bağçenin ortasında ihdâs eyledikleri divâr hedm etdirilip ve anahtarları ahverilip ve Ermeni tâife[si] ve milel-i âhardan kimesneyi dahl ü taarruz etdirilmemek' bâbında hüküm-i hümayûnum recâ eyledikde; 'vech-i meşrûh üzere amel olunmak' bâbında sene semân ve sittîn ve elf Muharremül-harâmın evâilinde Divân-ı Hümayûn'dan emr-i âlî ısdâr ve i'tâ olunmuş iken; 'Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin ba'zı tavâif-i Nasârâ ve Ermeni [tâifesi] onlar[a] izin olunana iktifâ etmeyip müşâreket iddiâsıyla kadîme mugâyir vaz' u hareket ve izdiyâd-ı eşyâ etmeleriyle fîmâ-bâ'd Rum'un yedlerinde olan senedât mantûkunca vaz'-ı kadîmi üzere onlara ki [izin] verilen vakt-i ziyâret-i³ mu'tâdelerinde icrâ-yn âyîn ve kanâdil ve sûret ve temâsîl vaz' eyleyip ziyâretleri tamâm olduktan sonra cümlesi ref' ve bir nesneleri kalmamak ve hilâf-ı mu'tâd-ı kadîm hareket eylememek' üzere emr-i âlî i'tâ olunmasını sâbkâ Kudüs-i Şerîf kâdîları başka başka iki kıt'a i'lâmlarında tahrîr ve istid'â ve; 'Kudüs-i Şerîf hâricinde Kabr-i Hazret-i Meryem ve Beytüllahm nâm

¹ Metinde "سوريانى" imlası ile.

² Metinde "unvâmnâ ve" şeklindedir.

³ Metinde "nehâr-i" şeklindedir.

karyelerde vâkı' Kenîse-yi Kebîr ve Mevlid-i Hazret-i İsâ Mağârası Rum tâifesine mahsûs idîğini ve milel-i âharın alâkası olmadığm ve Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Ömer bin Hattâb –radıya'llâhü anh– hazretleri Rum tâifesine ahidnâme-i şerîfe ve selâtın-ı ızâm dahi hutût-ı hümayûnla muanven müteaddid evâmir-i aliyye i'tâ buyurup bir vechile dahl olunmak icâb etmez iken Ermeni tâifesi bilâ-izn Makbere-i Meryem Kenîsesi'ne duhûl ve hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla memnû' olan eşyâların¹ idhâl ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla günâ-gün taaddiyâta mübâderet ve Rum tâifesinin icrâ-yn âyînlerine mûmânaat ve müdâhaleden hâlî olmadıkların' Kudüs-i Şerîf Rum tâifesi râhibleri dahi mukaddemâ bâ-arzuhâl beyân birle; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin i'tâ buyurdıkları ahidnâme-i şerîfeye muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdikleri emre i'tibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn müceblerince hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' u def' ve ba'de'l-yeum husûs-ı mezbûra dâir tâife-i merkûme tarafından vechen min'e'l-vücûh dahl ü taarruz olunmayıp ve ederi olur ise te'dîb olunacağı iş'âr kılınarak emr-i şerîfim ihsân kılınmasını' istirhâm ve Piskopos Kalemi defterlerine nazar olundukda; 'Millet-i sâirenin ahidnâme ve senedâtına mugâyir olmayıp kadîmden beri tasarruflarında olan makbere ve mahaller ve eşyâları, yedlerinde olan ma'mûlün-bih senedleri mücebince zabta âharı müdâhale etdirilmeye.' deyü Kudüs-i Şerîf ve tevâbii Ermeni Patriğinin bâ-arzuhâl istid'âsıyla Bin yüz kırk iki senesi Cemâziyelevvel'inin yirminci gününde ve ba'dehû [Bin yüz] kırk üç târihinde tecdiden emr-i şerîf verildiği ve bâlâsına; 'Mücebince amel oluna.' deyü hatt-ı hümayûn keşide kılndığı mastûr ve mukayyed bulunup; 'Ömer bin Hattâb –radıya'llâhü anh– hazretlerinin Kudüs-i Şerîf'de [mütemekkin] Rum tâifesi râhiblerine in'âm ü ihsân buyurulup aym ibrâz olunan ahidnâme-i şerîfesi ve ba'dehû selâtın-ı mâziye zamân-ı saâdet-iktirânlarında hutût-ı hümayûnlarıyla Rum tâifesine inâyet ü ihsân buyurulan ahkâm-ı cehlede mastûr ve mûnderic mahâl ve mevâzî'a Ermeni tâifesi ve sâirleri taraflarından dahl ü taarruz olunması vechen min'e'l-vücûh câiz olmadığı ve inhâ olunduğu üzere Ermeni tâifesinin vukûa gelen taarruzları evâmir-i şerîfenin ve rızâ-yn aliyyenin külliyyen hilâfı olmakla fîmâ-ba'd hutût-ı hümayûn ve evâmir-i seniyyeye ve olugelmişe münâfi tâife-i mezbûre dahl ü taarruz etdirilmemek ve men'-i küllî ile men' ve tahzîre mübâderet ve evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin hilâfı atık ve cedîd târihile bir güne emir ve sened ibrâz olunur ise kat'â amel ve i'tibâr olunmamak ve hutût-ı hümayûn ile muanven i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i aliyyenin müceb ü muktezâsı ve öteden beri olugeldiği vechile amel ve harekete dikkat ve hilâfı hâlât tecvîz etmekden ve etdirmekten ittikâ ve mücânebet ve fîmâ-ba'd hilâf-ı emr u tenbîhât harekete

cesâret ederi olur ise te'dîbleri i'lâm olunmak' için [Bin] iki yüz on altı senesi Ramazân'ında Dîvân-ı Hümayûn'dan emr-i âlî i'tâ ve ihsân olunmuş iken; 'Ermeni tâifesi bilâ-sened ve bilâ-izn Makbere-i Sitt-i Meryem Kenîsesi'ne duhûl ve Makbere karşısına üç kandil asmağa mu'tâd edinip hilâf inhâ [ile] bir takrîb emir ısdârıyla [Bin] yüz yetmiş bir târihinde ta'yîn olunan mübaşir Sitt-i Meryem Makberesi'nde[n] tahliye eylediği eşyâların idhâl ve kapı miftâhı dahi alıp ve mezkûr üç kanâdile müktefi olmayıp yevmen fe-yevmen kanâdîl ve perdeler ta'lik ve cemî' Kenîsenin, Ermeni, ferrâşhğına mübâderet ve Rum tâifesinin âyîn-i mahsûsaları günlerinde kendileri dahi icrâ-yn âyîn eylediklerinden mâadâ müşâreket iddiâsıyla envâ'-ı taaddiyât ve Rum tâifesinin icrâ-yn âyînlerine mûmânaat ve müdâhaleden hâlî olmadıklarından; 'Fâtih-i müşârun-ileyhin ahidnâme-i şerîfesine muhâlif Ermeni tâifesinin hilâf inhâ [ile] ısdâr etdirdikleri emre i'tibâr olunmamak ve ahidnâme-i şerîfe ve hutût-ı hümayûn müceblerince amel ve hareket olunup hilâf-ı kadîm ve mugâyir-i senedât-ı mezkûre vâkı' olan müşâreket iddiâları ve bahâne-i sâire ile müdâhaleleri külliyyen men' olunmak' bâbında bundan akdemce kat'ıyyûl-müfâd i'tâ olunan emr-i şerîfe mugâyir bu esnâda Ermeni tâifesi bir takrîb ısdâr etdirdikleri emr-i şerîfe mebnî Rum tâifesine mahsûs olan mahallere müdâhale ve müşâreket iddiâsıyla taaddiden hâlî olmadıkları rû-nümâ olduğun' inhâ ve; 'yedlerinde olan mârru'l-beyân senedât-ı mu'tebere ve evâmir-i şerîfeye mugâyir Ermeni tâifesinin Yetmiş bir târihinde hilâf inhâ [ile] verilip bu esnâda bir takrîb tecdiden ısdâr etdirdikleri emirlerin kaydları ref' u terkîn ve mukaddemce Rum tâifesine i'tâ olunan emr-i celîlü'l-kadrin te'kidini hâvî müceddeden emr-i şerîf ısdârın' lede'l-istid'â [Bin] iki yüz on altı senesi evâsıt-ı Ramazân'ında Rum tâifesi yedlerine emr-i şerîf verilmiş olup; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh– efendimizin ve selâtın-ı ızâm hazretlerinin i'tâ buyurdıkları ahidnâme ve hutût-ı hümayûn mücebince Rum tâifesine verilen emr-i âlî tenfiz ve hilâfına olarak Ermeni tâifesine verilen emirlerin kaydları terkîn olunmak ve fîmâ-ba'd hilâfı emir i'tâ olunmamak' " bâbında tenbîh ü te'kid ü te'yîd ve i'lâm-ı hâlî müş'ir Bin iki yüz on sekiz senesi evâil-i Receb'inde emr-i şerîf sudûr edip muahharan tecdid ve; "Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret edenler te'dîb oluna." deyü bâlâsına hatt-ı hümayûn keşide kılınmış olan emr-i şerîf-i mezkûru bu def'a Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Antimus nâm Râhib tarafından ibrâz ve cûlûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum vukûuna mebnî tecdidi recâ ve niyâz olduğuna binâen hilâfına emir yogîse vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın **imdi**:

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsiz; ber-minvâl-i meşrûh Ermeni tâifesine bundan akdemce verilen emirlerin kaydları [bu def'a bâ-]fermân-ı âlî ref' u

¹ Metinde "eşyâlarına" şeklindedir.

terkin olunmuş olduğu ve ahidnâme-i şerife ve hutût-ı hümayûn ile muanven ecdâd-ı ızâmım zamânlarında verilen evâmir-i âli-şânda [s. 49] mezkûr olduğu üzere Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme demekle ma'rûf Kenise ve derûnunda olan Muğtesel [ve] kadimî iki şem'dân ve kanâdil ve mahall-i mezbûrede vâkı' Patrikliğe tâbi' gü[l]güle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi¹ kıt'a kemerin zir ü bâlâsı ve Kenise-yi Ke-bir ortasında ve Türbesi ile cümleten ziyâretleri ve taşrada Kumâme havlusu ve üç keniseleri ve karşısında keniseye merbût Patrik mütemekkin olduğu evlerde Kilise-yi Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla² ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftim[y]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna ve diğer kenisesi ve Gürcü Manastırı³ Mar Ya[']kûb ve Mar Yorgi nâm Kenise ve Kudüs-i Şerif taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁴ Hazret-i Îsâ'nın Zindânı ve Hanna'nın⁵ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Yorgi Manastırı Musallâsı(?)⁶ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır[ı] ve bağçe ve zeytûn[luk] ve Mar Sava Manastır[ı] ve karye-i⁷ Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i Îsâ -salevâtullâhi alâ-Ne-biyyinâ ve aleyhi's-selâm- [ki,] Beytullahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mevâzi', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluğu ve makbereleri ve sâir karyelerde olan kenise ve manastırları ve mezbûr Patrikliğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî⁸ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları kadimisi ve olugeldiği vechile Rûmiyân tâifesine ve Patrikleri yed-i tasarruflarında ibkâ kılındığı ve mugâyir-i hutût-ı hümayûn ve münâfi-i evâmir-i celile milel-i sâire câniblerinden müdâhale ve taarruz vukûuna kat'â rızâ-yı

mülûkânem olmadığı ve her kim mugâyiri harekete cesâret eder ise icrâ-yı te'dibinde dakika fevt olunmayacağı ve evâmir-i mezkûrenin hilâfı bir vakitte emir istid'â olunur ise bir vechile müsâade olunmayıp red ile cevâb verileceği ve Ermeni tâifesi dahi Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyası olup ziyâret eylemeleri lâzımeden olmakla; "Fâtih-i Kudüs-i Şerif Sultân Selâm Hân -tâbe serâhü- zamâmında[n] [Bin] kırk bir senesi târîhine gelince Ermeni tâifesi ne vechile ziyâret eylemişler ise yine ol vechile ancak ziyâretlerine mûmânaat olunmaması" için tâife-i merkûmeye dahi bir kıt'a emr-i şerif i'tâ olunduğu ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh Rum tâifesine inâyet ü ihsân olunan ahidnâme-i şerife ve hutût-ı hümayûn ile muanven evâmir-i aliyyede mûnderic ve mastûr mahâl ve mevâzi'a kaydları murakkan emirlere mebnî bundan böyle Ermeni tâifesine ve sâir olugelmiş münâfi bir vakitte bir vechile dahl ü taarruz etdirilmemesine ihtimâm ü dikkat ve mugâyir-i senedât vâkı' olan müdâhale ve münâzaayı men'-i külli ile men' ve tahzire mübâderet ve ba'd-ezin evâmir-i şerife-i mezkûrenin hilâfı atik ve cedid târîh ile bir güne sened ibrâz olunur ise aslâ ve kat'â i'tibâr ve amel olunmamak ve'l-hâsıl hutût-ı hümayûn ile muanven mukaddemâ Rum tâifesi yedlerine i'tâ ve ihsân olunan evâmir-i aliyye mücebberince kadimisi ve olugeldiği vechile amel ve harekete ziyâde i'tinâ ve işbu hükm-i hümayûn-ı celilü'l-kadrimi dahi sicill-i mahfûza kayd birle tâife-i mezbûre yedlerinde ibkâ ve dâimen ve müstemirren müceb ü muktezâsını icrâya ikdâm ve ba'de'l-yevm hilâf-ı emr u tenbihât-ı şâhânem harekete cür'et eder olur ise icrâ-yı te'dibleri için ism ü resmleriyle keyfiyeti Der-bâr-ı Şevket-karârıma tahrir ve ilâm ve bu bâbda zinhâr u zinhâr hilâfı hâlât tecvîz olunmakdan ittikâ-yı tâm olunmak bâbında.

Evâhir-i B. sene [1]223

¹ Metinde "bir" şeklindedir.

² Metinde "تضع" şeklindedir.

³ Metinde "Manastır ve" şeklindedir.

⁴ Metinde "Senude" şeklindedir.

⁵ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁶ Metinde "وصللى" imlası ile.

⁷ Metinde "kara" şeklindedir.

⁸ Metinde "سورياني" imlası ile.

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan II. Mahmud Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
Regulation for Settling the Conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Mahmud II

28

[49-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiğine dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan

II. Mahmud Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i şerifin suret kaydı.¹

12-21 Eylül 1808

"İşbu fermân-ı âlî-şânım mücebince amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet oluna."
deyü emr-i şerifin unvânına hatt-ı şerîf keşide kılınmışdır.

Tecdiden emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâhiri M. sene [12]56

Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

"Selâtin-ı mâziyeden hutût-ı şerîfe ile muanven verilen evâmîr-i celîle mücebberince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül-eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında muâraza ve cevır [u] cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dâm ve kandilleri Efrenc râhibleri zabt ve Hazret-i İsa Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara dahi taaddî ve ezâ ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olmakla esnâ-yı mürûrlarında Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla ihânet edip ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-i Kebîri zabt edip ve içinde olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa'nın miiftâhları Efrenc râhiblerinde olduğundan Rum züvvân vardıkda iki üç sâat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açp Rumlara rezâlet ve hakâret ve Mağâra-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded [kapımn] miiftâhları ve Kenîse-i mezbûre etrâfında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt edip senedât-ı kadîmelerine mugâyir müdâhale iktizâ etmez iken Bin altmış târihinde bir tarîkla verilen emre binâen Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabt için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi emr-i şerîf alıp bu bahâne ile

Frenk tâifesinin ziyâretgâhının taşlarını Frengistân'a nakledecekleri müteayyin ve bu takrîb ile Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc oldukları ve Katolik olacakları bedîdâr ve mütebeyyin olmakla mugâyir-i kadîm Efrencin müdâhalesi men' u def' ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzi-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve cevır u cefâları izâle ve ref' olunmak üzere bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu istid'â ve istirhâmların müekkîd Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabî mahzanı dahi ibrâz ve istintâk eylediklerinde Rum tâifesinin Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz olan senedât-ı atîkalarına² imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; 'Halîfe-i Sâni Hazret-i Ömer bin el-Hattâb -radıya'llâhü anh- ve selâtin-ı mâziye taraflarından inâyet buyurulan hutût ve evâmîr-i şerîfe mücebberince Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî³ iki şem'dân ve kanâdilleri ve Patriklîğe tâbî' gül[ü]güle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kenîse-i Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin [olduğu] evlerde kenîse olan Elena ve Mar Sıkla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftî[my]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar ve bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan fermanlar için

bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 68 [120-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "atîk ile" şeklindedir.

³ Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kenîsesi ve Mar Ya[']küb Gürcü¹ Manastır ve Mar Yorgi nâm kenîseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon² Hazret-i İsâ'nın Zindâm ve Hanna'nın³ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır masâlibi(?)⁴ ve Mar Sim[y] on ve Mar İlyâs Manastır [s. 50] ve bağ ve zeytün ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Ma[r] Yorgi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mevâzı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytünluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri hatt-ı hümayûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû senedât-ı kadîmeleri mücebince amel olunmak için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târîhinde hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbi' gü[l]güleleri ve şem'dân ve kanâdil ve şimâl ve kible tarafında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarikle Frenk râhibleri tagallüben müdâhale eylediklerinde Âsitâne'de Şeyhülislâm ve Sadreyn husûs-ı mezbûru dikkat ü ihtimâm ile tefahhus ve zikrolunan mevzı'lar ve anahtarlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleriyle müteayyin olduğda Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerin' Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbanları arzuhal ile istid'â eylediklerinde; 'zikrolunan Beytüllahm ve tevâbii bağçe ve Kumâme ve kanâdil ve kemerleri Rum ruhbanlarına teslim ü zabt etdirilip ve miftâhları dahi Rum ruhbanlarına teslim olunmak için Bin kırk yedi târîhinde hatt-ı hümayûnlarıyla muanven merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet ve ba'dehû işbu emr-i şerîf Bin elli dört târîhinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri asırlarında tecdid ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn olunup ve ba'dehû; 'Frenk tâifesi evâmir-i şerîfeye amel eylemeyip Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallüben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve ilâm olduğda tarafeynin husamâsı Dîvân-ı Hümayûn'da Sadreyn huzûrunda mürâfaa ve; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istimhâl ve altı ay mikdân zamân mürûr edip temessükâtların ibrazdan âciz olmalarıyla; 'Yedlerinde olan evâmir-i şerîfe müceblerince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri ve bağçe ve Kumâme ve sair tevâbii ve

levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbanlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbanlarında olan anahtarlar Frenk ruhbanları ellerinden alınıp Rum Patriğine ve ruhbanlarına teslim ve bid'atler ref olunup min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târîhinde ve ba'dehû; 'işbu emr-i şerîf mücebince amel olunmak' için Bin seksen sekiz senesinde bilâ-hat Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhü– iki kıt'a emr-i şerîf i'tâ ve Bin doksan dokuz târîhinde; 'mevâzı'-ı mezkûre için Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf tecdid ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmir-i şerîfeye mugâyir Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessüklerine amel olunmayıp ihdâs eyledikleri bid'atler men' u def olunmak' üzere hatt-ı hümayûn ile muanven merhûm Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– dahi emr-i şerîf inâyet kıldıkları mukayyed olup ve Françaluya verilen ahidnâme-i hümayûn ve ruhbanlarına verilen nişân-ı âli-şâna dahi mürâcaat olundukda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kenîse'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eden Frenk ruhbanlarının hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhlar kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl etmeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrâh ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i İsâ –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin testîr ve tezyîni ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşlık ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz' ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kenîsesi'ne varınca sınır vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde⁵ vâkı' küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde França Pâdişâhı tarafından vaz' olunagelen kanâdil ve Cülcüle nâm mahallin msfı [ki], Salbût Yeri ta'bîr ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i⁶ âhara takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bîr olunur yedi kıt'a kemerin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerin icrâ ederler iken tâife-i Rum tagallüben bunları men' ve Beytüllahm nâm karyede Büyük Kilise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i İsâ –aleyhi's-selâm–ın iki kapının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc ruhbanlarına mahsûs iken tâife-i mezbûr[e] hilâf inhâ ile men' ve Büyük Kilise'nin dâhilinde kible tarafında bunların makberesi olan yerde bir kapı⁷ ihdâs ve Mevlid-i⁸ İsâ'ya tâbi' iki kıt'a bağçenin kapıların kapadıp iki kapı⁹ ihdâs eyledikleri keşf ü muâyene ve udûl-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer' de hâzırûn olup münâzaun-fihâ olan mevzı'ları kadîmül-eyyâmdan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunan¹⁰ tâifetân-ı mezbûretâmın muvâcehelerinde ihbârları hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunmağla fetâvâ-yı şerîfeye müstenid selâtin-i

¹ Metinde "ve Gürcü" şeklindedir.

² Metinde "Sivan" şeklindedir.

³ Metinde "Cana'nın" şeklindedir.

⁴ Metinde "مصالي و" şeklindedir.

⁵ Metinde "cânibinde" şeklindedir.

⁶ Metinde "tavâlibi" şeklindedir.

⁷ Metinde "قويو" imlası ile.

⁸ Metinde "Mevlûd-i" şeklindedir.

⁹ Metinde "قويو" imlası ile.

¹⁰ Bu ifade 68 [120-1] numaralı kayıta "terk olunduğuna dâir" şeklindedir.

mâziyenin takrîrlerine binâen Bin kırk beş senesi târîhinde Sultân Murâd Hân -tâbe serâhü- zamânında nişân-ı hümayûn verilip ve ba'dehû Bin yüz bir senesinde dahi te'kidîni nişân-ı âlî-şân ihsân ve merhûm Sultân Mustafâ Hân zamân-ı saâdet-iktirânlarında nişân-ı mezkûr tecdîd ve ba'dehû [Bin yüz] on beş târîhinde tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn ve ba'dehû [Bin] yüz kırk dört târîhinde dahi tecdîd ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tevşîh ve tekrâr [Bin] yüz altmış dokuz senesinde dahi tecdîd olunduğu' nişân-ı âlî-şânda mezkûr u mastûr olup ancak belde-i Kudûs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı ızâmının¹ seyfi-cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olup ve münâzaun-fihâ² olan ziyâretgâhlar tarafeyn[ne] vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilip ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâreti ve ba'zı mahallerde icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü efâllerine ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmın zamânlarında senedât-ı itâ olunup ve Bin yüz bir târîhinde verilen nişân-ı âlî-şâm[n] mebnîyyûn-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târîhinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezkûrede edâ-yı ef'âl-i tesfir ve tezyîn ve icrâ-yı âyîn eylemelerini müş'ir olduğundan kat'an [li']n-nazar, nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; 'Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzi-ı mezkûreye maksûr u mahsûr olsun; âhar mahallere tecâvüz ve taaddî eylesünler.' demek ma'nâsına olup yohsa; 'Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine maksûr u mahsûr olmakla âharlarını men'u def' eylesünler.' ma'nâsına olmadığı delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebâdir ve her maddede için tarafeyn[ne] [verilen] evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâreti ve ahadühümâ âhara olan taarruzun men'u defini mutazammın olduğuna binâen keyfiyyetin sıdk u hakikat[n]e tahsîl-i ıthlâ için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk [s. 51] olundukdan sonra kat'an li'n-nizâ' ahvâlleri mîzân-ı insâfu i'tidâl ile muvâzene ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna dahi riâyet ve Rum'un senedât-ı atîkalanna dahi imrâr-ı nazar ve dikkat olunarak râbta-i hüsn-i nizâma ifrâğ olunmak muktezi ve yazılacak işbu emr-i şerîfin tesvîdleri huzûr-ı sâtu'n-nûr-ı şehinşâhâneme arz u takdim olundukda hulâsası bâlâsına;³ 'İzn-i hümayûnum olmuştur.' deyü Hudâvendigâr-ı sâbık merhûm ve mağfûrun-leh amm-i emcedim Sultân Osmân Hân -tâbe serâhü-nün hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhâneleri şeref-bahşâ-yı sudûr olmakla ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i meşrûh iki tarafın takrîr ve nîzâlarına göre [tarafeynin] el-yevm

ziyâretgâh olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bi-vech muârazaları men'u def' [ve vâkı'] olan cefâları külliyyen ref' ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla defan li'l-cidâl ve tahsîlen li'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de [tarafeynin] kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeyip ve Kumâme tarafında vâkı' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal tarafeyn[n]in ziyâretgâh olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin⁴ ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağı Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ıztrâb verip ve bu mülâhaza [ve] vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târîhinde Kumâme Kenîsesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde, Kabr-i Îsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ-yı ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek için hatt-ı hümayûn ile muvaşşah Divân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve tasdik etmekle nişân-ı hümayûna muânz olmamak vechile kubbe-i sağîre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itminân-ı bâlleri için kadîmisi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve güll-güle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-müceb-i senedât-ı atîka Rumların ve msf-ı âhar dahi nişân-ı hümayûn mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeyip ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhları ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olduğu[n] bi'l-muvâcehe tarafeyn ikrâr u itirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazarratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendiye mahsûs olan mahalde icrâ-yı âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeyip ve Beytüllahm nâm mahalde⁵ vâkı' Kilise-yi Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan başka nişân-ı hümayûna göre Kilise-yi Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rifetiyle Rumlara tahsîs olunup ve Kenîse-yi Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb [ile] el-yevm Efrenc râhiblerinin yedi tagallüblerine geçmeğin Rum züvvân vardıkda iki üç sâat kapıy⁶

¹ Metinde "ı'zâmının" şeklindedir.

² Metinde "münâzaa-i fihâ" şeklindedir.

³ Metinde; "bâlâsının" şeklindedir.

⁴ Metinde "kapının" şeklindedir.

⁵ Metinde "mahallerde" şeklindedir.

⁶ Metinde "kapıca" şeklindedir.

açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapılp mübâşir ma'rifetiyle Rum Patriğiyle ruhânlarına verilip ve Mağârada âyinlerini icrâ etmede muâraza ve muhâlefet olunmayıp ve Mevlid-i İsâ'ya tâbî' iki kıt'a [bâğçe]; 'Efrenc râhiblerine mahsûsdur.' deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîki'l-hikâye zımnen¹ zikrolunmağla ale's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîh[er]inde hutû-tı hümayûnlar ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mezkûr olup ve bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'â zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olup Deraliyye'nin harâc-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âh-şâna münâfi ol[ma]dığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriklîği ruhânların yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fîmâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum'un yedlerinde olan mevâzi' ve ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Efrenc tâifesi vechen mine'l-vücûh müdâhale ve muâraza eylemeyip ve bâlâda muharrer cefâ ve mazarratları dahi külliyyen men' u def' ve tenbîhi lâzım gelenlere muhkem tenbîh-i ekîd birle zikrolunan ziyâretgâhlarını herkes kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu

vech üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahad-i tâife uhrâya kat'â cefâ ve taarruz eylemeyip ve bu emr-i şerîfe muhâlif vaz'u hâlât sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekten be-gâyet ittikâ ve mübâadet ve ihtirâz² olunmak bâbında sâdır olan emr-i şerîf mücebince müceddeden emr-i âlî sudûrunu" Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Parteniyus³ nâm Patrik bundan akdem arzuhâl birle istid'â eyledikde; "mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince amel olunmak" için [Bin] yüz yetmiş bir senesi evâhir-i Rebiü'l-evvel'inde bâ-hatt-ı hümayûn [s. 52] Hudâvendigâr-ı esbak mağfûrun-leh Sultân Mustafâ Hân -tâbe serâhü- zamânında ve ba'dehû Bin yüz seksen sekiz senesi evâhir-i Ramazân'ında bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven Hudâvendigâr-ı esbak peder-i vâlâ-güherim cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Abdülhamid Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- zamânında ve ba'dehû; "hilâfına emir yoğise vech-i meşrûh üzere amel olunmak" için bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile muanven Bin iki yüz altı senesi evâhir-i⁴ Zi'l-ka'de'sinde emr-i şerîf sudûr edip, muahharan tecdîd olunup; "Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret edenler te'dîb oluna." deyü bâlâsına hatt-ı hümayûn keşide kılınmış olan emr-i mezkûru hâlâ Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Antimus nâm Râhib tarafından ibrâz ve cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum vukûuna mebnî tecdîdi recâ ve niyâz olunduğuna binâen vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında.

Fî-evâhiri B. sene [12]23

¹ Metinde "mütebeyyin" şeklindedir.

² Metinde "اعتراض" şeklindedir.

³ Metinde "بازيليوس" şeklindedir.

⁴ Söz konusu fermanın suret kaydında (bk. bu defterdeki 20 [33-1] numaralı kayıt) "fî-evâilî" yazılıdır.

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Yanan Kısımlarının
Yerinde Keşfinin Yapılmasına Dair Sultan II. Mahmud Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to
Prepare A Report for Repairing the Burned Parts of the
Church of Holy Sepulchre in Jerusalem

29

[52-1]

Hiz. Ömer'in, Kudüs'ün fethinde Rumların elinde olan Kutsal Kabir Kilisesi, Muğtesel ve isimleri zikredilen diğer yerleri Rumların elinde bıraktığı, önceki Osmanlı padişahlarının verdikleri fermanlarda da bu yerlerin tasarrufu bakımından Rum, Ermeni ve Frenklerin durumlarının belirlenip Hiz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ortasındaki yer ve üzerindeki küçük kubbenin Rumların gözetim ve muhafazasına verildiği ve gerektiğinde tamirinin onlar tarafından yapılacağı ifade edildiği; şu sıralarda Kudüs'ten gönderilen iki ilamda; 'birkaç ay önce Ermeni Kilisesi tarafından çıkan yangından dolayı Kutsal Kabir Kilisesi'nin içerisindeki gümüş kandiller vs. ile ortasındaki kurşunlu kubbe, Hiz. İsa (a.s.) Türbesi, ahşap binalar ve dış kapısının tamamen yandığı ve ateşin şiddetinden duvarlarının çoğunun ve bazı kâğıt yerlerin yıkıldığı' bildirilip Rum Patrik ve rahipleri tarafından da; 'buraların aslî konum ve görünümüne uygun olarak tekrar inşa edilmesine izin verilmesi' için arzuhal sunulması üzerine şeriatın bu mesele hakkındaki hükmü kendisinden sorulan Şeyhülislâm Dürrîzâde Mevlânâ es-Seyyid Abdullah Efendi'nin; 'barış yoluyla fethedilen bir yerin gayrimüslim ahalisinin oradaki yanan bir kiliseyi eski hâline herhangi bir şey ilave etmeden aslî konumu üzere tamir edebileceklerini' bildirmesi neticesinde buraların tamirine izin verildiği, bu itibarla; bahse konu yanık yerlerin ve sınırlarının, bu fermanın muhatapları tarafından bizzat gidilip muayene edilmek ve orada sakin olanların şahitliklerine başvurulmak suretiyle mahkeme ve bu iş için gönderilen görevli marifetleriyle belirlenmesi, belirlenen yerlerin şeriatın izin verdiği şekilde genişletilmeksizin ve yükseltilmeksizin aslî konum ve görünümü üzere Rumlar tarafından bina ve inşasına muhalefet olunmaması; şayet paraya tamah edilip aslî konum ve görünümünden bir karış veya parmak daha geniş veya yüksek olmasına ruhsat verilirse veya yanlış bilgi arz olunursa veya bu bahane ile ahalden para alınır veya zorlamada bulunulursa mazeret kabul edilmeyip herkesin konumuna göre cezalandırılacağı hususlarında Kudüs Kadısına, Müftüsüne, ulemasına, Mutesellimine, bu husus için görevlendirilen Sadaret Mektupçusunun halifelerinden Elmas Paşazâde Mir Abdürrahim'e, diğer ileri gelenlere ve görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan hatt-ı hümayunlu emr-i âlinin suret kaydı.

18-27 Mart 1809

İşbu emr-i âlî, mübâşir ta'yîn olunan Mektûbî-i Sadâret-penâhî hulefâsından Elmas Paşazâde Abdürrahîm Bey ile mahalline ledel-vusûl Kumâme-i mezkûrun ta'mîri zımında Rum ve Ermeni milletleri beyninde tekevvün eden kıl ü kâl marîfet-i şer'le def olunup nizâm hâvî bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şâhâne ile muvâşşah ısdâr ve tesyâr olunan emr-i âlî sicillâta kaydolunmuş ve Kenîsenin Rum milleti tarafından ta'mîrine ruhsat verilmiş ve hey'et-i sâbıkasından bir karış ve bir parmak tevsi' ve terfî olunmayarak tekâmül ile mübâşir-i mûmâ-ileyh iade etdirilmiş olduğunu nâtk Kudüs Kâdisının üç kıta i'lâmları ve husûs-ı mezbûru musaddık hüccet-i şer'iyye ve mahzar mazmûnları bâ-fermân-ı âlî şerh verildi. Fi 3 Za. sene [12]25

Vârid olan i'lâmlar ve mahzar Nâme sandığında hıfz olunmuştur.

Hatt Rikâb takrîri battâhyla maan mahfûzdur.

Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Müftî ve ulemâ -zîde ilmühümâ- ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimi () ve husûs-ı âti'z-zikre bu def'a taraf-ı Devlet-i Aliyyemden hâssaten me'mûr ve ta'yîn kılınan Sadna'zam Mektûbcusu hulefâsından Elmas Paşazâde Mir Abdürrahîm ve a'yân ve zabtân -zîde mecdühüm-e ve vücûh-ı memleket ve sair iş erleri ve bi'l-cümle söz sâhibleri -zîde kadruhüm-e hüküm:

Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Hazret-i Ömer bin el-Hattâb -radıyallâhü Teâlâ anh- Kudüs-i Şerîf'i hîn-i fethinde; "Rum tâifesi Patrik ve ruhbânları yedlerinde bulunan Kumâme ta'bir olunur Kenîse ve içinde olan Muğtesel ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdil ve mahâll-i mezbûrede vâkı' Patriklîge tâbî' güllügüle yerleri üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıta kemerin zir ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası

ve Türbesi maan cümleten ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu ve üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde Kenîse-i Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla¹ ve Sittinâ-[y] Meryem ve Mar Eftimyus ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Yuhanna ve diğer kenîsesi ve Gürcü Manaşır² Mar Ya'kûb ve Mar Yorgi nâm

¹ Metinde "نيقوله" şeklindedir.

² Metinde "Manaşırın ve" şeklindedir.

keniseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon¹ Hazret-i İsa'mın Zindâm ve Hanna'mın² Evi ve sahrâda olan makbereleri ve diğer Gürcü Manastırı masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bağçe ve zeytün ve Mar Sava Manastırı ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –alâ-Nebiiyinâ ve aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle ma'rûf Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kıble tarafında olan iki kapının miiftâhları ve etrafında olan iki kıta bağçe ve zeytünluğu ve makbereleri⁴ ve sair karyelerde olan kenise ve manastırları ve Patrikliğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî⁵ ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları ve vakıfları Rum tâifesinin yedlerinde ibkâsım" hâvî Fâtih-i müşârun-ileyh hazretlerinden ahidnâme-i şerîfe itâ buyurulmuş ve; "mahâl ve mevâzı' ve bi'l-cümle mevâkı'ı merkûme Rum tâifesi taraflarından zabt u tasarruf olunup Ermeni tâifesi fakat ziyâret eylemek ve Efrenc ve milel-i sâireden dahi kadîmden olageldiğine mugâyir ve ahidnâme-i hümayûna münâfi olarak ellerinde olan mahallere kânî' olmayarak bi-vech müdâhale ve taarruz eylememek ve Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum tâifesi yedlerinde olan mevâzı' ve ziyâretgâhlarına ve âyinlerinin icrâsına Efrenc tâifesi vechen mine'l-vücûh müdâhale ve taarruz etmemek ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i İsa zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbe Rumların nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ta'miri lâzım geldikde Rumlar tarafından ta'mir olunup Efrenc tarafından bu husûsda nizâ' olunmamak" üzere ecdâd-ı ızâmım –enâra'llâhü merâkıdehüm– hazerâtının zamân-ı saâdet-iktirânlarında bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven müteaddid evâmîr-i aliyye verilmiş ve bu defa dahi tecdiden emr-i şerîfim tasdir ve kezâlik bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle tevşih kılınmış idi.

Ancak; "sâlifü'z-zikr Kumâme bundan çend mâh mukaddem Ermeni Kenisesi tarafından âteş zuhûruyla derûnunda olan sîm kandilleri ve sair âlât-ı kenâyis ve Kumâme vasatında olan kurşunlu kubbe ve Kumâme ortasında olan Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm–ın zu'm etdikleri Türbesi ve ahşâb ebniye ve taşra kapısı bi'l-küllîyye muhterik ve şiddet-i âteşden dîvârlarının ekseri [s. 53] ve ba'zı kârgir mahalleri dahi münhedim olduğu" bu defa Der-bâr-ı Şevket-karârıma tevârüd eden iki kıta i'lamlarda tahrîr ve inbâ ve; "vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesi üzere binâ ve inşâsına izin ve ruhsat-ı seniyyem erzâmî kılınması" husûsu Rum tâifesi Patrik ve metropolidân ve bi'l-cümle rüesâ-yı millet câniblerinden takdim olunan mahzar-güne

bir kıta arzuhâlde niyâz ü istid'â olunup; "bâlâda mezkûr evâmîr-i aliyyede mübeyyen ve meşrûh olduğu üzere Rum tâifesi yedlerinde ve taht-ı nezâret ve muhâfazalarında olup ta'mir ü termîmi Rum tâifesine mahsûs olan mahallerin tâife-i merkûme tarafından ta'mir ü termîmi" husûsu bi'n-nefs Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Dürriyâde Mevlânâ es-Seyyid Abdullâh –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü–dan istiftâ olundukda; "Sulhan fetholunan bir belde vâkı' kenise-i kadîme muhterik olsa ol zimmîler kenise-i merkûmeye nesne ziyâde etmeksizin mesâğ-ı şer'îye binâen vaz'-ı kadîmi üzere ta'mir etmeğe kâdir olurlar mı? El-cevâb: Olurlar." deyü fetvâ-yı şerife verilmekten nâşi keyfiyyet Atebe-i Ulyâ-yı Mülûkâneme arz u istizân olundukda; "mesâğ-ı şer'î olmakla ta'mir ü termîm olunması" bâbında hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûnum şeref-yâfte-i sudûr olup ancak evvel-i emirde muhterik olan mahâll-i merkûme ma'rifet-i şer'-i şerîf ve taraf-ı Devlet-i Aliyyemden mahsûs mübâşir ta'yîniyle şehâdet-i sükkân-ı belde ile tahdid ve temyiz olunup ba'dehû binâ ve inşâsı lâzımeden olduğuna binâen, mûmâ-ileyh bu emr-i mu'tenâya bi'l-intihâb me'mûr ve ta'yîn kılınmağla siz ki, Mevlânâ ve Müfti ve ulemâ ve Mütessellim ve a'yân ve zâbitân ve sair-i mûmâ-ileyhimsiz; bu husûs be-gâyet itînâ ve dikkat olunacak mevâddan olduğunu bilip ona göre mârru'z-zikr muhterik olan mahallerin üzerlerine varılıp bi'z-zât muâyene olunarak ma'rifetiniz ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifeti ve bi'l-cümle sükkân-ı belde şehâdetleriyle zâhire ihrâc ve gereği gibi tahdid ve temyiz olundukdan sonra sudûr eden hatt-ı hümayûnum ve verilen fetvâ-yı şerife mücebberince Rum milleti taraflarından ta'mir ü inşâsı iktizâ eden mahallerin mesâğ-ı şer'î olduğu vechile bilâ-tevsî' ve lâ-terfi' vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesi üzere binâ ve inşâsı husûsuna muhâlefet olunmamak ve keyfiyyet alâ-vukûihî Deraliyyeme i'lam ve inhâya müsâraat olunmak fermânım olmağın tenbihen ve te'kidten ve ihtimâmen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ile tesyâr olunmuştur. İmdi:

Bu maddede bu vechile, mahsûs emr-i şerîfimle size tenbih ü te'kid kılınmış iken –maâza'llâhi Teâlâ– akçeye tamaan [kâr-ı] vahâmet-encâmı irtikâb ile vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesinden bir karış ve bir parmak tevsî' ve terfiine ruhsat verilerek Der-bâr-ı Ma'delet-karârıma hilâfı tahrîr olunmak veyâhûd vakten mine'l-evkât bir güne nizâi zuhûr eylemek ve bu bahâne ile reâyâ fukarâsından tarafınızdan ve gerek sair câniblerinden bir akçe alınmak ve aldırılmak veyâhûd bir sûretle cebr u tazyik kılınmak ve kadden ve vüs'aten

¹ Metinde "سون" şeklindedir.

² Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

³ Metinde "ومصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "yakbereleri" şeklindedir.

⁵ Metinde "سورياني" imlâsı ile.

kadimini bir karış ve bir parmak tecâvüze ruhsat verilmek lâzım gelir ise özür ve cevâbınız bir vechile karin-i ısgâ ve iltifât olmayıp bilâ-emân hâl ü şânınıza göre mazhar-ı eşedd-i ıkâb u nekâl olacağınız cezmen ve yakinen ma'lûmunuz oldukda mazmûn-ı fermân-ı hümayûnumu gereği gibi mutâlaa ve encâm-ı kârı teemmül ve mülâhaza ederek bi'l-ittifâk mahall-i mezkûrun üzerine varıp cümleliz keşf ü muâyene ile muhterik olan mevâkı' u mevâzı' ma'rifetiniz ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle gereği gibi tahdîd ve temyîz ve zâhire ihrâc olundukdan sonra mârru'z-zikr Kumâme Kilisesi'nin ve ortasında olan Türbe ve taşra kapının ve sâir Rum milleti yedlerinde olarak bu defa muhterik olup ta'mîr ü termîmi Rum milleti tarafından lâzım gelen mahaller ve ziyâretgâhların vaz'-ı kadîmi ve hey'et-i asliyyesi üzere bilâ-tevsi' ve lâ-terfî' mesâğ-ı şer'i olduğu vechile Rum tâifesi câniblerinden ta'mîr ü termîmi

hususuna muhâlefetden mübâadet ve hilâfı vaz'ı tecvîz ile mübtelâ-yı nedâmet ü vahâmet olmakdan be-gâyet ittikâ ve mücânebet eylesiz ve sen ki, mübâşir-i mûmâ-ileyhsin; seni hademe-i Devlet-i Aliyye'm miyânından bi'l-intihâb bu emr-i mu'tenâya me'mûr ve ta'yinden maksûd, bu taraftan hareket ve ol tarafa varıp Mevlânâ ve Müftî ve ulemâ ve sâir-i mûmâ-ileyhim ile bi'l-ittifâk mahall-i mezkûrun keşf ü muâyenesiyle gereği gibi tahdîd ve temyîzi ve ba'd-ezîn kil ü kâl ve nizâa tasaddî olunacak bir gûne ser-rişte kalmayacak sûretle zâhire ihrâcî husûsuna ihtimâm ve dikkat-i tâm eylemen irâdesine mebnî olmakla ona göre amel ve hareket ve ibrâz-ı levâzım-ı râstî ve sadâkate dâmen-der-miyân gayret ve hilâfı vaz'ı tecvîz ile sen dahi mazhar-ı eşedd-i te'dîb olmakdan gâyetül-gâye hazer ve mücânebet eylemen bâbında.

Fi-evâili S. sene [1]224

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Sultan II. Mahmud Han Tarafından Tarafalara Verilen ve Daha Sonra Yeni Bir Duruşma Yapılmasından Dolayı İptal Edilen Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Granted to Armenians and Greeks by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him Because of A New Trial, According to the Outcome of the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy Places

30

[54-1]

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan kısımlarının tamiri meselesinden dolayı Ermeniler ile Rumlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sebebiyle yapılan duruşmada Ermeni temsilcilerinin; 'ellerindeki belgelere göre Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri, Muğtesel ve isimleri zikredilen diğer mahal ve eşyaların bir kısmının kendilerine mahsus, bir kısmının da her iki tarafın ortak ziyaretgâhları olduğunu, Habeş, Kıptî ve Süryanî taifelerinin Ermenilere yamak olduklarını, çıkan yangında zarar gören ziyaretgâh ve yerlerden ortak olanların Rum ve Ermeniler tarafından birlikte tamir edilmesi gerekirken Rumların sadece kendileri tamir etmek üzere emr-i şerif çıkarttıklarını, kendilerinin bu emr-i şerifin kaydının iptal edilmesini ve taraflardan her birinin kendisine ait yerleri tek başına, ortak olan yerleri de ortaklaşa tamir etmeleri hususunda yeni bir emr-i şerif çıkarılmasını istediklerini' söyledikleri, Rum temsilcilerinin de cevaben; 'Kudüs Fatihi Sultan Selim Han'ın Ermenilerin hak iddia ettikleri yerler ile yamak milletleri Kudüs Rum Patriğinin elinde bıraktığını, ondan sonra gelen padişahların da aynı şekilde emir buyurduğunu, ancak Ermeniler de Hz. İsa'nın (a.s.) dinine mensup oldukları için onların buraları ziyaretlerine kendileri tarafından engel olunmadığını, ayrıca Sultan Süleyman Han'ın kendilerine verdiği fermanla tamir hususunun da zikredildiğini' söyledikleri ve söz konusu fermanın okunduğu, bunun üzerine Ermeni tarafına; 'tamir konusu Sultan Süleyman Han'ın fermanında yazılı olduğundan ve şu anda da bu konuda Rumlara ferman verildiğinden tamirin Rumlar tarafından yapılacağı' söylendiği, Rumların da; 'isimleri zikredilen yerlerde Ermenilerin eskiden beri sakin olduklarını' kabul ettikleri ve; 'Ermenilerin bu yerlerde oturmalarına, oturma haklarına, isimleri zikredilen yerlerde üzerinde mutabık kalınan miktarda şamdan ve kandil bulundurup yakmalarına, tasvirlerini, türbe ve kabirleri, öncelik Rum Patriğinde olmak üzere Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri'ni ziyaret etmelerine, gülgüle vs. yerlerdeki devirlerine engel olmayacaklarına, Kabri-i Meryem'in anahtarının Ermenilerde bırakılacağına ve Rum Patriğinin verdiği izin tezkeresinin zamanında verileceğine' dair taahhütte bulundukları, bunun üzerine her iki tarafın da geline bu noktada uzlaştığı, bu itibarla; bundan böyle verilen bu nizamın esas alınması ve tarafların bu nizama aykırı hareket etmelerine izin verilmemesi hususlarında Kudüs Kadısına, Müftüsüne, ulemasına, Mutesellimine, ileri gelenlerine ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılıp ayrı ayrı Ermenilere ve Rumlara verilen emr-i âlîlerin suret kaydı ve 'bu emr-i âlîlerin ve suret kaydının, taraflar arasında daha sonra yeniden bir duruşma yapıp onun sonucuna göre taraflara yeni birer emr-i âlî verilmesinden dolayı Padişah'ın emri gereğince iptal edildiğine' dair şerh.¹

1-10 Eylül 1809

[s. 54] Muahharan vâkı' olan mürâfaaya binâen Rum ve Ermeni milletleri yedlerine müceddeden iki kıt'a evâmir-i aliyye verildiğine mebnî mukaddem târîh ile Ermeni ve Rum milletlerine i'tâ olunan iki kıt'a evâmir-i aliyye milleteyn-i mezkûreteyn yedlerinden ahz ve istirdâd ve kaydları terkîn olunması husûsuna irâde-i hümayûn müteallik olup Ermeni milleti yedlerine verilen işbu emr-i âlî millet-i mezkûrdan aynen istirdâd ve ahz olunup huzûr-ı hümayûna takdim olundukda nezd-i şâhânede tevkîf olunmuş ve muahharan vâkı' olan mürâfaaya mebnî Ermeni milletine verilen emr-i âlî zîre kaydetdirilmiş olmakla ber-mûceb-i irâde-i hümayûn Ermeni milletine verilen işbu emr-i âlî kaydı terkîn olundu.

Hath Rikâb takriri ve battâllan Nâme sandığında mahfûzdur.

Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Müftî ve ulemâ -zîde ilmühüm-e ve Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutesellimi () ve a'yân ve zâbâtân -zîde mecdühüm-e ve vücûh-ı memleket ve sâir iş erleri ve bi'l-cümle söz sâhibleri -zîde kadruhüm-e hüküm.²

"Husûs-ı âti'z-zikri rü'yete bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn olunan a'lemeyî'l-ulemâ'l-mütebahhirîn sâbıkâ Anadolu

Kâdiaskeri olup hâlâ Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan Sad-na'zam-ı esbak Emîn Paşazâde Mevlânâ Mehmed Emîn ve sâbıkâ

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

² Bu hüküm kaydı, üzerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

İstanbul Kâdis olup hâlâ Anadolu Kâdiaskerliği pâyesi olan Mevlânâ Mehmed Tâhir –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehümâ– ve maiyyetlerine terfîk olunan Müderrisîn-i kirâmdan kıdvetey'l-ulemâ'il-muhakkîkin hâlâ Emîn-i Fetvâ Mevlânâ Mehmed Râşid ve hâlâ Kassâm-ı Askerî Mevlânâ es-Seyyid Süleymân –zîde il-mühümâ– ile ricâl-i Devlet-i Aliyyemden hâlâ Rikâb-ı Hümâyûnumda Reîsü'l-küttâb'ım olan Seyyid Mehmed Emîn Vahid ve sâbkâ Rikâb-ı Hümâyûn Defterdârân Yûsuf Âgâh ve hâlâ Tersâne-i Âmir'e'm Emîni Ahmed Azîz –dâme mecdühüm– hâzır oldukları hâlde Bâb-ı Sadâret-i Uzmâ'da bi'l-maiyye akd-i mecâlis-i şer'-i şerîf olundukda; husûs-ı âtîl-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf'de Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kaspar ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kılaoğlu¹ Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Tınkıröğlü Yazıcı[sı]² Minas veled-i Bogos ve Barutcu Arakil veled-i Nikogos, mecâlis-i ma'kûde-i mezkûrede kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Selanik Metropolitidi Yerasimyos veled-i Yani ve Konya Metropolitidi Kirilos veled-i Vasil ve Kudüs Patriği Kahyâsı Mitrofan veled-i Nikola ve Kudüs Patriği Hazînedâr Prokopiyus veled-i Tanaş ve Hanna veled-i Fehrü³ ve Nikola Kasterinos veled-i Todori nâm zimmiler muvâcehelerinde, Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; 'Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîre ortasında vâkı' alâ-zu'mihim Kabr-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– i'tikâd eyledikleri mahal ve Muğtesel⁴ ve gülgüle ve Beytüllahm karyesinde kâin Mevlid-i⁵ Hazret-i İsâ olan Mağâra ve Kabr-i Meryem –radıya'llâhü Teâlâ anha– senedâtımız nânka olduğu vechile Rum ve Ermeni tâifeleri beyinlerinde müşterek ve Kenîse-i merkûme dâhilinde cânib-i yesârında kapı içerisi ta'bîr olunur mahallin zîr ü bâlâsı ve ittisâlinde Sitt-i Meryem ta'bîr olunur mevki' üzerinde yedi kıf'a kemerler ve sokağa nâzır iki aded pencere ve Türbe karşısında kuddâs mahalli ve yine Türbe karşısında su maslağı ve Türbe verâsında diğer Sitt-i Meryem ta'bîr olunur mahal ve kapının sol tarafında kemer üstünde oda ve yine Kenîse-i mezkûre derûnunda Cercis ta'bîr olunur Kenîse-i Sağîre ve alâ-zu'mihim elbise-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– iktisâm olunan diğer mahal ve Türbe verâsında sağîr oda ve Kenîse-i mersûme hâricinde Kumâme kapısı karşısında havluda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve Sehyûn Mahallesi'nde Ermeni Patriği sâkin olduğu Mar Ya'jûb Manastır ve kurbünde Deyr-i Zeytûn Manastır ve Habsü'l-Mesih⁶ Manastır ve Beytüllahm'da vâkı' Ermeni tâifesinin müsâfir odalarını müstemil bir bâb kenîse ve tahtında vâkı' demir kapılı hân ve Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsâ

–aleyhi's-selâm–a muttasıl cânib-i yesârında kuddâs mahalli ve Mağâra-i merkûme havlusunda olan ebvâbdan cânib-i şimalinde vâkı' kapının miftâhı ez-kadim Ermeni tâifesi yedinde iken Rum tâifesi fuzûlî yedlerinden nez' etmeleriyle miftâh-ı merkûm ve Kabr-i Meryem –radıya'llâhü Teâlâ anha–ya muttasıl kuddâs mahalli dahi bi'l-cümle müstakillen Ermeni tâifesinin ve Habeşî ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri müstakıl Ermeni tâifesinin yamakları iken Rum tâifesi sened olmak üzere yedimizde olan evâmir-i şerîfenin kuyûdunu gıyâbımızda ref' u terkîn ve hilâfına evâmir-i aliyye ısdâr etdirip Ermeni tâifesinin müstakilleten ve müşâreketen istihkâkları olan mahâl ve mevâzu zabt ve Ermeni tâifesini bi'l-küllîyye Kudüs-i Şerîf'den mahrûm eylemek kasdında olduklarına binâen bu defa Kenîse-i Kumâme muhterik olup derûnunda ba'zan müşterek ve ba'zan müstakıl mahâl ve mevâzımız der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmi husûsunda müşterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri müstakillen Ermeni tâifesi ta'mîr ü termîm eylemek iktizâ eder iken Rum tâifesi müstakıl ta'mîr ü termîm eylemek üzere hilâf inhâ ile ısdâr etdirdikleri evâmir-i şerîfenin kuyûdu ref' u terkîn ve müşterek olduklarımız mahaller bi'l-iştirâk ve müstakıl Ermeni tâifesine mahsûs olan mahaller bi'l-istiklâl Ermeni tâifesi tarafından ta'mîr ü termîm olunmak bâbında müceddeden evâmir-i şerîfe i'tâsı matlûbumuzdur.' dediklerinde gibbe's-suâl Rum tâifesi vükelâ ve muhtârları cevâblarında; 'Fâtih-i Kudüs-i Şerîf [s. 55] Sultân Selim Hân-ı Kadim –eskenehu'llâhü Teâlâ fi-buhbuhâti'n-naîm– hazretlerine ol arâzî-i mukaddesenin Dokuz yüz yirmi üç târihinde feth u teshîri müyesser olup ol esnâda Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin Rum Patriği olan Atalya⁷ nâm Râhib Südde-i Seniyye-i Cihândârîlerine arz-ı ubûdiyyet ve; 'Rum tâifesinin ez-kadim müstahk oldukları mevâzî' ve emâkin kemâ fi's-sâbk Rum tâifesine ihsân ü in'âm buyurulmak' bâbında istirhâm ve istid'â-yı inâyet eyledikde hakkında deryâ-yı âtîfet-i şâhaneleri cûş ve bahr-i [bi]-tebâr-ı merhametleri hurûş edip Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer ibnül-Hattâb –radıye anhu'l-Kerîmül-Vehhâb– efendimiz hazretlerinin zamân-ı adâlet-unvânlarından evân-ı saâdet-nişânlarına gelince müstahk olduklarımız bâlâda mezkûr Ermeni tâifesinin müddeâları olan bi'l-cümle mevâzî' ve emâkin ve yamaklarımız kemâ-kân müstakillen Rum tâifesine ihsân ve ibkâ ve bâlâsı mübârek hatt-ı hümâyûnlarıyla muanven fermân-ı âlî-şân kerem ve i'tâ buyurup ve ahlâf-ı ızâm –eyyedeheumu'llâhü Teâlâ ilâ-yevmi'l-haşri ve'l-kıyâm– hazerâtı dahi ilâ-yevminâ hâzâ Pâdişâh-ı müşârun-ileyh –esbağ'allâhü niamehü aleyh– hazretlerinin fermân-ı hümâyûnlarını müekkîd ü müeyyid bâlâları hutût-ı hümâyûn ile muvaşşah evâmir-i aliyye i'tâ eyleyip Ermeni tâifesinin emâkin ve mevâzî-ı merkûmede kat'â alâka ve

¹ MFB, 930'da "قيلجي" imlası ile.

² MFB, 930'da "Yazıcı" şeklindedir.

³ MFB, 930'da "فهرزو" imlası ile.

⁴ Metinde "مغتسل" imlası ile.

⁵ Metinde "Mevlud-i" şeklindedir.

⁶ Habsü'l-Mesih / Hazret-i İsâ'nın Zindanı : Prison of Crist.

⁷ MFB, 930'da "عطائيه" imlası ile.

medhalleri olmayıp müstakillen Rum tâifesinin ber-müceb-i evâmîr-i aliyye kadîmisi üzere cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'den inâyet ü ihsân buyurulmuş istihkâkâtla- rı olup Ermeni tâifesi dahi milel-i İseviyyeden olmak mülâbese- siyle ziyâretlerine ez-kadîm mümânaat olunagelmemekle fimâ-ba'd dahi ziyâretlerine müsâade ve bi'l-vücûh riâyet oluna- cağm' ve bâlâsı Pâdişâh-ı müşârun-ileyh hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla muvaşşah Dîvân-ı Hümayûn Kalem'i'nde mahfûz olan kaydına mutâbık bir kıt'a fermân-ı âli-şân ibrâz eyledikle- rinde cümle muvâcehesinde kırâet olunup fi'l-vâkı'; 'Kumâme ka- pısı karşısında kible tarafından Muğtesel¹ ve kadîmî iki şem'dân ve kanâdîl ve mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbi' gülgüle² üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üze- rinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kenîse-i Kebîre ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusunda üç kenîse ve karşısında Kenîse-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemek- kin olan evlerde olan Elena³ demekle ma'rûf Kenîse ve Kenîse-i Mar Sikla⁴ ve Sittinâ-i Meryem⁵ Manastır ve Mar Eftimiyus ve Mar Katerina⁶ ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Mer- yem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kenîsesi ve Mar Ya[']kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm Kenîseleri ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon ve Hazret-i Îsâ'nın Zindâm ve Hannâ'mn⁷ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Musallebi(?)⁸ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Ma- nastır ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i Îsâ -aleyhi's-selâm-ın doğduğu Bey- tüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâh ve etrâfında iki kıt'a bağçe ve zeytûnluğu ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kenîse ve manastırları ve Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁹ ve sair vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metrep- olid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtım ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suyunda ve Arab kıfârın- da¹⁰ ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sair tekâlif-i örfiyyeden bi'l-külliyeye muâfu müsellem olalar; âhar milel müdâhale ve rencâde eylememek üzere sair milletden Rum Patriği olan mukaddem ola' deyü tasrîh u ta'yîn ve necl-i necîl-i cehilleri Sultân Süleymân Hân -subbet aleyhi sicâlül-gufrân- hazretleri dahi; 'Gürcü ve Habeş ve Kıbt tâifesi ve âyînleri üzere zuhûr eden nâr ve Deyr-i Zeytûn ve devir eylediklerinde cümle milletden Rum Patriği ve tevâbi'leri cümlesinden mukaddem va- rıp sonra sair millet varalar ve kenîse meremmâtı vaz-ı kadîmî

üzere olunmak ve sair tekâlif-i örfiyye küllisinden muâfu müsel- lem olalar; min-ba'd âhar millet karışıp müdâhale eylemeye; cüm- lesinde[n] Rum Patriği mukaddem ola' deyü vâlid-i mâcid-i keşi- ru'l-mahâmidleri fermân-ı hümayûnlarını müekkîd ü müeyyid cülûs-i hümayûnlarında Dokuz yüz yirmi yedi târihiyle müver- rah tecdiden i'tâ eyleyip Dîvân-ı Hümayûn Kalem'i'nde mahfûz olan kaydına muvâfık bâlâsı hatt-ı hümayûnlarıyla muanven fermân-ı hümayûnlarında tahsîs u tebyîn ve ahlâf-ı ızâmları zamânlarında tecdiden ve ba'zan beynlerinde tekevvin ve tahad- dîs eden münâzaât ve muhâsamât zımında işbu mazâmîni hâvi- ye evâmîr-i aliyye ve cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum vukûunda eslâf-ı ızâmum zamânında verilen evâmîr-i şerîfenin şerâyâtım hâvi ve mazâmîn-i münîfelerinin te'kidini muhtevî sâdır olan fermân-ı celîlül-kadrim ve ba'dehû Kumâme'de vâkı' olan harîk akibinde ta'mîr ü termîmi için; 'tâife-i Rûmîyân'ın istirhâm ve istid'âlarına merhameten evâmîr-i aliyye-i sâbka şurûtları mücebince [s. 56] ve ber-müceb-i fetvâ-yn şerîfe ta'mîr ü inşâsı ik- tizâ eden mahallerin mesâğ-ı şerî olduğu vechile vaz-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesi üzere Rum milleti tarafından binâ ve inşâ olun- mak' bâbında Bin iki yüz yirmi dört senesi evâhir-i Saferü'l-hayr târihiyle müverrah Dîvân-ı Hümayûnumdan verilen fermân-ı âliyi ibrâz ve bu vechile tenvîr-i müddeâlarına âgâz eylediklerin- de Ermeni tâifesi dahi ba'zı kuyûd-ı evâmîr ve ba'zı suver-i hüccet ile mücâvebe ve mukâbele sadedinde iken tâife-i Rum'un bâlâda mesbûku'z-zikr; 'millet-i İseviyyeye ziyâretler husûsunda riâyet der-kâr idîği' kelîmâtlarına binâen¹¹ tarafeyn bu vechile ırzâ olundular ki:

'Münâzaun-fihâ olan mahâllin şer'an ta'mîr ü termîmi ik- tizâ eyledikde Rum tâifesi tarafından ta'mîr ü termîm olunmak husûsı cennet-mekân Sultân Süleymân Hân hazretlerinin emr-i şerîflerinde musarrâh ve bu defa akîb-i harîkda ber-müceb-i fet- vâ-yn şerîfe Rum tâifesi taraflarından ta'mîr ü termîm olunmak üzere emr-i sâbku'l-beyâna mutâbık emr-i âli-şân ısdâr olunmuş olmakla Rum tâifesi taraflarından ta'mîr ü termîm olunmak ik- tizâ eylediği' cevâbı Ermeni tâifesine verildikten sonra; 'bâlâda mastûr emr-i âhde mezkûr Sehyûn Mahallesi'nde kâin Ermeni Patriği mütemekkin olduğu Mar Ya[']kûb Kebîr Manastır'da ve kurbünde Deyr-i Zeytûn nâm Manastır'da ve Habsü'l-Mesîh nâm mahalde ve Kumâme havlusunda fevkânî Abraham nâm Rum tâifesinin mutasarrıf oldukları Manastırın tahtânisi Mar Yuhanna¹² nâm Kenîse'de ve Beytüllahm'da müsâfirhâne ta'bir olunur Ermeni Manastır'ında ve Kumâme dâhilinde sol tarafda Ermeni

¹ Metinde "مَغْتَسَل" imlası ile.

² Metinde "كَلْكُولَه" imlası ile.

³ Metinde "الْبَنَة" imlası ile.

⁴ Metinde "سَيْقَلَا" imlası ile.

⁵ Metinde "مَرْيَمَ سَيْتَاء" imlası ile.

⁶ Metinde "كَثْرِينَا مَرْ" imlası ile.

⁷ Metinde "جَانَانَك" imlası ile.

⁸ Metinde "مَصْلَبِي" imlası ile.

⁹ Metinde "بِزْب" imlası ile.

¹⁰ Metinde "قَفَّارَنده" imlası ile.

¹¹ Metinde "binâen ve" şeklindedir.

¹² Metinde "مَرْيُوحَتَا" imlası ile.

tâifesinin ikâmet eyledikleri Kıbtî ve Rum odaları miyâmında damı üstü Rum tâifesinin tasarrufunda olan fevkânî ve tahtânî odalarda ve mahall-i merkûmda fevkânî kuddâs mahallinde ve merkûm odaların nirdübâm pîşgâhında Hazret-i Meryem –radıya'llâhü Teâlâ anha–mn bayıldığı mahalde ve Kumâme kapısının sağ tarafında iki nirdübâmın vasatında salîb bulunduğu mahal ki, zebân-ı Rûmî'de Mar Grigoriyus ve lisân-ı Ermenide Mar Kirkor¹ ta'bir olunur; kuddâs mahallinde ez-kadîm Ermeni tâifesi mütemekkin ü sâkin olageldiklerini² Rum tâifesi ikrâr u i'tirâf edip ve; 'bundan böyle dahi Rum tâifesi taraflarından mevâzî' ve mahall-i merkûmede Ermeni tâifesinin ikâmet ve süknâlarına müdâhale ve taarruz olunmamağa ve Kumâme dâhilinde Muğtesel ta'bir olunan mahalde Ermeni tâifesinin kadîmî iki şem'dânları olmakla yine kadîmî vechile ibkâsına ve yine mahall-i merkûmda Ermeni tâifesi iki kandilleri olduğunu iddiâ edip Rum tâifesi fakat kadîmî bir kandili tasdik ve diğerini inkâr etmeleriyle kadîmî üzere bir kandil ikâdlarına ve Kumâme vasatında Rum tâifesinin Kenîse-i Kübrâsı ittisâlinde kemer ayağında bir kıt'a tasvîr Ermeni tâifesinin olup tasvîr-i merkûmu Ermeni tâifesi münferiden ve müctemian Rum tâifesinin mahall-i merkûmdan mürûr u ubûrlarına mümânaat eylememek şartıyla ez-kadîm ne vechile ziyâret edegelmişler ise yine ol vechile ziyâretlerine ve murâd eyledikleri mikdâr tevakkuflarına ve Ermeni tâifesinin Türbe kapısında bir kandil ve derûnunda olan kadîmî kanâdillerini ikâdlarına ve Rum Patriğinin takaddümü şartıyla Kabr-i Hazret-i Âsâ –aleyhi's-selâm– zu'm eyledikleri mahalli kadîmî ve sâbık vechile Ermeni tâifesinin ziyâretlerine ve Kabr-i Meryem –radıya'llâhü Teâlâ anha–yı Ermeni tâifesi ez-kadîm haftada iki defa ziyâret ve ittisâlinde olan mahalde kuddâs edegelmeleriyle kadîmî ve sâbık vechile ziyâret ve kuddâslarına ve Ermeni tâifesi taraflarından dâhilinde altı aded ve hâricinde üç aded kanâdîl ikâd olunagelmekle kemâ fi'l-evvel ikâdlarına ve Ermeni tâifesinin gülgüle ve sâir mahallerde ez-kadîm devirleri olagelmekle bundan böyle dahi mahall-i merkûmda ve sâirde mu'tâd üzere olan devirlerine ve alâ-zu'mihim elbise-i Hazret-i Âsâ –aleyhi's-selâm– iktisâm olunan mahalde ez-kadîm Ermeni tâifesinin ziyâret ve kuddâsları

Bir sûreti; Rum tâifesi tarafına, ber-vech-i meşrûh:²
"Tarafeynin bi'l-mürâfaa ve't-tarâzî kat'ı nizâ' olunduğunu müşîr verilen ilâm-ı şer'iyyenin mazmûnunu câmi' işbu

Muahharan vukû' bulan mürâfaaya mebnî Rum ve Ermeni milletleri yedlerine müceddeden iki kıt'a evâmîr-i aliyye verilmiş olduğundan Rum ve Ermeni milletlerine verilen iki kıt'a evâmîrin milleteyn-i mezkûreteynden istirdâdıyla kaydolanın terkin olunmasına irâde-i hümayûn müteallik olup Rum milletine verilen işbu emr-i âlî lede'l-mutâlebe aynen yedlerinde olmayıp Kudüs tarafına göndermiş olduklarından ve yedlerinde bir kıt'a sûret-i emr-i âlî mevcûd idiğinden sûret-i emr-i âlî istirdâd ve ahz olunup huzûr-ı şâhâneye takdim olundukda sûret-i mezkûr nezd-i hümayûnda tevkiף olunmuş ve asl-ı emr-i âlînin bu tarafa gönderilmesi

olmakla sâbık misillü ziyâret ve kuddâslarına ve Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i Âsâ –aleyhi's-selâm–ın Rum tâifesi tarafından ebvâbı küşâde olundukda Ermeni tâifesinin mutlakâ ziyâretlerine ve Beytüllahm'da Mevlid-i Hazret-i Âsâ –aleyhi's-selâm– Kenîsesi cânib-i şimalinde senede iki defa Ermeni tâifesinin kuddâslarına Rum Patriği izin tezkiresi veregelmekle kemâ fi's-sâbık vakt ü zamâmyla tezkire-i mersûmenin i'tâsına ve Kabr-i Meryem –radıya'llâhü Teâlâ anha–mn bir aded miftâh ez-kadîm Ermeni tâifesi yedinde olmakla olugeldiği vechile bir aded miftâhın yine Ermeni tâifesi yedlerinde ibkâsına ve ber-minvâl-i tafsîl Rum Patriği takaddümü şartıyla kadîmî ve sâbık vechile cümle ziyâretlerine bir tarik ile mümânaat olunmamak' üzere Rum tâifesi taahhüd etmekle tarafeyn vükelâ ve muhtârlarının her birleri bu sûretle tarâzî [s. 57] ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'ı nizâ' ve hasm-i husûmet eyleyip ve; 'işbu nizâm fîmâ-ba'd düstûru'l-amel tutulmak' bâbında tarafeyne birer kıt'a fermân-ı celîlî's-şân inâyet ü ihsân buyurulmasın istidâ ve istirhâm eylediklerini" mevlânâ-yı müşârun-ileyhimâ bi'l-istîrâk ilâm etmeleriyle ilâm-ı mezkûr huzûr-ı mekârim-mevfûr-ı şâhâneme arz ve manzûr-ı tâcdârânem oldukda; "Ber-müceb-i ilâm emri yazılıp tarafeyne verile." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnum şeref-yâfte-i sudûr olmağın Rikâb-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfîm ısdâr ve **Ermeni** tâifesi tarafına i'tâ olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Mevlânâ ve Müftî ve ulemâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ber-minvâl-i muharrer mevlânâ-yı müşârun-ileyhimânın ilâmları mücebince bu defa Dersaadetimde tarafeyn lede't-terâfu' ber-vech-i bâlâ tarafeynin vakten mine'l-evkât hilâfî hareket vukûa gelmemek üzere vâkı' olan taahhüdleriyle verilen nizâm ba'd-ezîn düstûru'l-amel tutulup mugâyir-i taahhüd ve nizâm birbirlerine vechen mine'l-vücûh mümânaat olunmayıp infâz-i hükm-i münifime mezîd-i itînâ ve dikkat ve hilâfî vaz' u hâlet vukûuna irâet-i ruhsatdan ittikâ ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fi-evâhiri B. sene [1]224

emr-i şerîfimle amel ve hareket olunup fîmâ-ba'd hilâfına hareketden mübâadet olunup ve düstûru'l-amel tutula."

¹ St. Gregor.

² Bu ibare ve üzerindeki hatt-ı hümayun, üzerlerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

bâbında Şâm Vâlisine hitâben diğer emr-i âli sudûr etmiş ve muahharan vâkı' olan mürâfaaya mebnî Rum milletine verilen emr-i âli zîre kaydetdirilmiş olmakla ber-müceb-i irâde-i hümayûn Rum tâifesine verilen işbu emr-i âli kaydı terkîn olundu.

Bâlâsı hatt-ı hümayûnla muvaşşah Rum milleti yedlerine verilen işbu emr-i âli Kudüs'den gelip Bâb-ı Âli'ye i'tâ olundukda huzûr-ı hazret-i cihândâriye arz olunup emr-i şerîfi bâlâsında olan hatt-ı hümayûn üzerinden **kesilip** hıfz olunarak emr-i şerîfi bilâ-hat hurûc etmekle battâlda hıfz olunmak için Nâme sandığına mahfûzdur. Fî-evâili L. sene [12]28¹

¹ Osmanlı Arşivi'nde MFB, 930 kimlik bilgisi ile kayıtlı olan söz konusu hatt-ı hümayunu kesilmiş ferman, bu Kitap ekinde verilen DVD görüntüleri içerisine Ek olarak konulmuştur.

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya
Riayet Edilmesine ve Buna Dair Çıkarılan Emrin
Rumlara Verilen Suretinin, Üzerindeki Hatt-ı Hümayun
Gereğince Şam, Sayda ve Kudüs Mahkeme Sicillerine
Kaydedilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II to Comply with Reconciliation Decisions Taken After
the Trial to Resolve the Dispute between Armenians and
Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre
and Holy Places, and to Record the Greek Copy of
This Order on Court Registers of Damascus, Saïda and
Jerusalem in Accordance with Hatt-ı Hümayun (Imperial
Rescript) on It

31
[57-1]

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan kısımlarının aslına uygun olarak tamiri için Rumlara izin verilmesi üzerine Ermenilerle Rumlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın; tamirin Rumlar tarafından yapılması, Rumların da Ermenilerin eskiden beri sakin oldukları yerlerin yine Ermenilerde bırakılmasını ve Rum Patriğinin öncelik hakkı bulunmak şartıyla Ermenilerin Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri'ni ziyaretlerini engellememeyi taahhüt etmeleri üzerine uzlaşma ile sonuçlandığı ve buna dair Ermenilere ve Rumlara ayrı

ayrı fermanlar verildiği; Rumlara verilen fermanın üzerine yazılan hatt-ı hümayunda söz konusu fermanın Divan-ı Hümayun vs. kalemler ile mahkeme sicillerine de kaydedilmesi emir buyurulduğundan, bu fermanın muhatabı olan kadıların ve naibin söz konusu fermanı mahkemelerinin sicillerine kaydedip anılan fermanı Rumların elinde bırakmaları ve bu meselede daima söz konusu fermanda belirlenen nizamı esas alıp nizama aykırı iş ve uygulamalara müsaade etmemeleri hususlarında Şam ve Sayda valilerine ve kadılarına, Sayda Nâibine, Kudüs Mutesellimine, bu meselede görevli tayin olunan Sadrazam Mektupçusunun halifelerinden Elmas Paşazâde Mir Abdürrahim'e ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

1-10 Eylül 1809

Hath Rikâb takriri ve battâl ve Kalem buyuruldusu Nâme sandığındadır.

Şâm ve Saydâ vâhilerine ve Şâm ve Kudüs-i Şerîf mollalarına ve Saydâ Nâibine ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimi () ve husûs-ı âti'z-zikre bundan akdem mübâşir ta'yîn olunup el-yevm ol cânibde olan Sadra'zam Mektûbcusu hulefâsından Elmas Paşazâde Mir Abdürrahîm -zîde mecdühümâ-ya ve sair iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi bundan akdemce Ermeni Kenîsesi tarafından âteş zuhûruyla içinde olan sîm kandîlleri ve sair âlât-ı kenâyis ve Kumâme vasatında kurşunlu kubbe ve Kumâme ortasında Kabr-i Hazret-i İsâ -aleyhi's-selâm- zu'm etdikleri Türbe ve ahşâb ebniye ve taşra kapısı bi'l-külliyeye muhterik ve şiddet-i âteşden divârlarının ekseri ve ba'zı kârgîr mahalleri münhedim olduğu mukaddemâ bâ-i'lâm inhâ ve vaz'ı kadîm ve hey'et-i asliyyesi üzere binâ ve inşâsına izin ve ruhsat-ı seniyyem erzânî kılınması" husûsı Rum tâifesi Patriği ve metropolidân ve bi'l-cümle rüesâ-yı millet câniblerinden niyâz ü istid'â olunup; "Rum tâifesi yedlerinde ve taht-ı nezâret ve muhâfazalarında olup ta'mîr ü termîmi Rum tâifesine mahsûs mahallerin tâife-i mersûme taraflarından ta'mîr ü termîmi" husûsı lede'l-istiftâ; "Sulhan fetholunan bir beldede vâkı

kenîse-i kadîme muhterik olsa ol zimmîler kenîse-i merkûmeye nesne ziyâde etmeksizin mesâğ-ı şerîye binâen vaz'ı kadîmi üzere ta'mîr etmeğe kâdir olurlar mı? El-cevâb: Olurlar." deyü fetvâ-yı şerîfe verilmekle cânib-i şeriat-i garrâdan verilen fetvâ-yı şerîfe ve şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânem mücebince Rum milleti tarafından ta'mîri iktizâ eden mahallerin bilâ-terfî ve lâ-tevsi' millet-i mezkûre tarafından hey'et-i asliyyesine ircâna ruhsatı hâvî emr-i şerîfim sâdır olmuş idi.

Ancak Kumâme ve Kenîsesi mâddelerinden dolayı Rum ve Ermeni milletleri beynlerinde münâzaât-ı kesire vâkı' olduğundan tarafeynin bi't-tarâzî ırzâ ve iskâtleri husûsı bu tarafda şer'-i şerîfe havâle olundukda husûs-ı mezbû-run rü'yet ve fasl u hasmine bâ-işâret-i Şeyhülislâmî ta'yîn

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

[buyurulan] sâbıkâ Anadolu Kâdiaskeri olup hâlâ Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan Sadrîa'zam-ı esbak Emin Paşazâde Mevlânâ Mehmed Emin ve sâbıkâ İstanbul Kâdisı olup hâlâ Anadolu Kâdiaskerliği pâyesi olan Mevlânâ Mehmed Tâhir –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehümâ– ve maiyyetlerine terfîk olunan Müderrisin-i kirâmdan hâlâ Emin-i Fetvâ Mevlânâ Mehmed Râşid ve hâlâ Kassâm-ı Askerî Seyyid Süleymân –zîde ilmühümâ– ile ricâl-i Devlet-i Aliyyemden Rikâb-ı Hümâyûnum Reisi sâbık Mehmed Emin Vahid ve Rikâb-ı Hümâyûn Defterdârı esbak Yûsuf Âgâh ve hâlâ Tersâne-i Âmire'm Emîni Ahmed Aziz –dâme mecdühüm– hâzır oldukları hâlde Bâb-ı Sadâret-i Uzmâ'da bi'l-maiyye akd-i meclis-i şer'-i şerif ile tarafeyn celb ü ihzâr birle lede't-terâfu'; "münâzaun-fihâ olan mahâllin şer'an ta'mîr ü termîmi iktizâ eyledikde Rum tâifesi [s. 58] tarafından ta'mîr ü termîm olunmak ve ta'mîr ü termîm ve meremmât husûsuna milel-i âhar cânibinden müdâhale ve taarruz kılınmamak mâddesi cennet-mekân Sultân Süleymân Hân hazretlerinin Rum tâifesine i'tâ eylediği emr-i şeriflerinde musarrâh ve bu def'a akîb-i harîkda ber-müceb-i fetvâ-yı şerîfe Rum tâifesi taraflarından ta'mîr ü termîm olunmak üzere emr-i sâbıkul-beyâna mutâbık emr-i âlî ısdâr olunmuş olmakla Rum tâifesi taraflarından ta'mîr ü termîm olunmak iktizâ eylediği cevâbı Ermeni tâifesine verildikten sonra Rum Patriği takaddümü şartıyla Ermeni milletin mine'l-kadim sâkin oldukları mahaller kemâ-kân ibkâ olunup kadîmi ve sâbık vechile cümle ziyâretlerine bir tarîk ile mümânaat olunmamak üzere Rum tâifesi taahhüd etmekle tarafeyn vükelâ ve muhtârlarının her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet eyleyip ve işbu nizâm fîmâ-ba'd düstûru'l-amel tutulmak bâbında ziyâret mahalleri ve sûret-i ziyâretleri zikr u tasrîh ve ta'dâd u tavih kılınarak tarafeyn yedlerine birer kıt'a fermân-ı celîlü's-şân inâyet ü ihsân buyurulması" istid'â ve istirhâm eylediklerini Mevlânâ-yı müşârun-ileyhimâ bi'l-iştirâk i'lâm etmeleriyle i'lâm-ı mezkûr huzûr-ı mekârim-mevfûr-ı şâhâneme arz olundukda; "Ber-müceb-i i'lâm emri yazılıp tarafeyne verile." deyü mübârek hatt-ı hümâyûn-ı mevhibet-makrûnum şeref-yâfte-i sudûr oldukdan sonra vech-i meşrûh üzere birer kıt'a emr-i şerif ısdâr ve tarafeyn yedlerine i'tâ olunmuş olup ancak Rum milleti tarafına i'tâ olunan emr-i şerifimin bâlâsına; "Tarafeynin bi'l-mürâfaa ve't-tarâzî kat'-ı nizâ' olduğunu müş'ir verilen i'lâm-ı şer'inin mazmûnunu câmi' işbu emr-i şerifimle amel ve hareket ve fîmâ-ba'd hilâfına hareketden

mübâadet olunup düstûru'l-amel tutula." deyü Rum milleti tarafına verilen fermân-ı âlî-şânımın bâlâsı hatt-ı hümâyûnumla tevşîh kılındığından başka; "Mazmûn-ı emr-i âlî-şânım ve meâl-i hatt-ı hümâyûnum Divân-ı Hümâyûn'um Kalemî'ne ve aklâm-ı sâireye ve mahâkime ve Kudûs Mahkemesi sicillâtına kaydoluna." deyü diğer hatt-ı şerif-i inâyet-redîf-i şehriyârânem şeref-rîz-i sudûr olmakla şeref-efzâ-yı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı tâcdârânem mücebince Rum milleti tarafına hatt-ı şerifimle muvaşşah verilen emr-i şerifim bu tarafda Divân-ı Hümâyûn'um Kalemî'ne ve aklâm-ı sâireye ve mahâkime kaydedirilmiş olduğuna binâen siz ki, Şâm ve Saydâ vâlileri müşâr ve Kudûs ve Şâm-ı şerif kâdîları ve Saydâ Nâibi ve Mütessellim-i mûmâ-ileyhimsiz; hatt-ı hümâyûnumla muvaşşah Rum tâifesi yedlerine i'tâ olunan sâlifü'z-zikr emr-i şerifimi Kudûs ve Şâm-ı şerif ve Saydâ mahkemeleri sicillâtına ba'de'l-kayd emr-i şerif-i mezkûru yine Rum tâifesi yedlerinde ibkâ ve müceb ü muktezâsıyla amel ve harekete ihtimâm ve takayyüd-i tâm eylemeniz fermânım olmağın Rikâb-ı Müstetâbımdan işbu emr-i şerifim ısdâr ve Rum tâifesi yedlerine i'tâ olunmuşdur. **İmdi:**

Bâlâda mezkûr olduğu vechile verilen nizâmın vakten mine'l-evkât hilâfı hareket vukû' bulmamasına ve vâkı' olan taahhüdât mücebince nizâm-ı mezkûr ale'd-devâm düstûru'l-amel tutulup mugâyir-i taahhüd ve nizâm birbirlerine vechen mine'l-vücûh bir türlü dahl ü taarruz misillü hâlet vukûa gelmemesine ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla muvaşşah Rum tâifesi tarafına verilen emr-i şerifim bi-ibâretihi sicillât-ı mahfûza ba'de'l-kayd yine tâife-i mersûme yedlerinde ibkâ etdirilmesine bi'l-ittifâk ihtimâm ü dikkat eylemeniz kat'î matlûb-ı mülûkânem idiği ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve harekete ve icrâ-yı irâde-i hümâyûnuma ziyâde sa'y ü dikkat ve hilâfından hazer ve mücânebet eyleyesiz ve sen ki, Mübâşir-i mûmâ-ileyhsin; sen dahi müceb-i emr-i şerifimle amel ve harekete ve ta'mîri muktezâ mahâl ve mevâzın vaz'-ı kadîmini tecâvüz etdirmeyerek Rum milleti tarafından ta'mîr ü termîmiyle tenfiz-i emr-i âlî-şânıma ve tekmîl-i emr-i mübâşeretine dâmen-der-miyân gayret ve hilâf-ı fermân ve münâfi-i rızâ-yı şâhânem ahad-i tarafeyni tasahhub u himâye ve digere gadr misillü vaz'ı tecvîzden ziyâde hazer ve mücânebet eylemen bâbında.

Fi-evâhiri B. sene [12]24

Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamiri Bahanesiyle Ahali ve Rahiplerden Değişik Adlar Altında Haksız Yere Para Talep Edilmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Not to Demand Any Fees Illegally for Different Reasons from People and Priests on the Pretext of Repairing the Church of Holy Sepulchre

32

[59-1]

İstanbul'daki Rum Patriği ve metropolitlerinin; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan yerlerinin Rumlar tarafından tamiri için çıkan emr-i şerif üzerine ahali ve rahiplerden keşif vs. adlar altında beş yüz kese akçe ve bunun dışında asker ulufesi, tayinatı ve keşfi adları altında daha başka paralar talep olunmakta olduğuna' dair şikâyetle bulunmaları üzerine yapılan kayıt incelemesinde söz konusu fermanla asker ulufesi, tayinatı, keşfi adı altında bir para verilmesine dair bir kayıt ve şart bulunmadığı gibi ahalinin bu veya başka bir

gerekeçe ile sıkıştırılmaması ve herhangi bir ad altında para istenmemesinin emredildiği anlaşıldığından söz konusu iddia doğru ise yapılan bu haksızlığın önlenmesi için ilgililere sıkıca tembihte bulunulmasına dair Şam Valisine, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

15-24 Şubat 1811

[s. 59] Battâh Nâme sandığında mahfûzdur.

Şâm Vâlisi Vezîrim () Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimi () -zîde mecdühü-ya ve sâir zâbâtân -zîde kadruhüm-e hüküm:

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme nâm Kilise'nin muhterik olan mahal ve mevâzının Rum milleti tarafından ta'mîr ü inşâsına kimesne tarafından müdâhale olunmaması için cânib-i şeriat-i garrâdan verilen fetvâ-yı şerife ve şeref-bahş-ı sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mücebberince sâdır olan fermân-ı celilü'l-unvânım, ta'yîn olunan mübâşiri yediyle ol tarafa lede'l-vürûd Kumâme-i mezkûre ma'rîfet-i şer' ve cümle ma'rîfetiyle muâyene ve keşf olunarak muhterik olan mahalleri hey'et-i asliyyesi üzere ba'de'l-inşâ mübâşir-i mûmâ-ileyhin muâvedetiyle Dersaadetime tevârüd eden ilâm ve tahrîrât ve keşif senedi, ruhsatı hâvî sâdır olan emr-i şerifimin kaydı bâlâsına şerh verilmiş idi. "İşbu ta'mîr mâddesinde Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin fukarâ-yn raiyyet ve rehâbîn makûlelerine kimesne tarafından taaddi ve müdâhale olunmak iktizâ etmez iken bu esnâda vücûh-ı memleket ve ehl-i örf tâifesi taraflarından mücerred celb-i mâl dâiyesiyile hilâf-ı şeriat-i garrâ ve mugâyir-i emr u rzâ keşif nâm ve nâm-ı âhar ile o makûle fukarâ-yn raiyyet ve rehâbînden beş yüz kîse akçe taleb olunmakda olduğundan başka Kudüs-i Şerîf'de olan asâkirin dahi ta'yînât ve ulûfeleri ve keşfi için başka başka külliyyetlü akçe mutâlebe ve rehâbîn ve reâyâ fukarâsım cebr u ezâ ile tekdîr ve tecrîm dâiyesinde oldukları" beyânıyla; "ol vechile vâkı' olan mazâlim ü taaddiyâtın men' u def'i" husûsu İstanbul ve tevâbii Rum Patriği ve Deraliyyemde mukim cemâat metropolidânının bu def'a Rikâb-ı Hümayûnuma takdim eyledikleri memhûr arızasında istid'â ve istihâm

olunmakdan nâşi Divân-ı Hümayûnumda mahfûz ahkâm kuyûdâtı tetebbu' olundukda; ta'mîr bahânesi ve bahâne-i sâire ile akçe mutâlebe olunmaması ve reâyâ fukarâsının bir sûretle cebr u tazyîk kılınmaması bundan akdem Kumâme'nin ta'mîrine ruhsatı hâvî sudûr eden sâlifü'z-zikr emr-i şerifimde mansûs ve meşrût idiği ve Kumâme tarafından ulûfe ve asker ta'yînâtı verilmesine dâir bir kayd ü şart bulunmadığı kuyûdâtdan müstebân olduğuna binâen muktezâsı lede's-suâl; "inhâ olunduğu üzere husûs-ı mezbûru hilâf-ı şeriat-i garrâ ve mugâyir-i emr u rzâ celb-i mâlâ vesîle ittihâzile vücûh-ı memleket taraflarından ve ehl-i örf tâifesi ve sâir câniblerinden keşfiyye ve ulûfe ve asker ta'yînâtı nâm ve bahâne-i uhrâ ile beş yüz kîse akçe mutâlebesiyile cebr u tazyîk birle tecrîm ve gadr dâiyesinde oldukları nefsi'l-emre muvâfık olduğu hâlde ma'rîfet-i şer'le men' u defi için tenbîh ü te'kidî muhtevî emr-i şerifim i'tâsı re'ye menût idiği" tahrîr olunmağa sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; husûs-ı merkûm muvâfık-ı nefsi'l-emr ise men' u defi fermânım olmağın imdi:

Cemî' vakitte ve bâ-husûs zamân-ı sa'd-iktirân-ı cihândârânemde sâye-i dıraht-ı âtifet-i mülûkânemde mazalle-nişîn-i emn üistirâhat olan bi'l-cümle sekene-i memleketvecizye-güzâr fukarâ-yı raiyyet veacezenin vücûh-ı mazâlim ü taaddiyâtdan ve mutâlebât-ı mazleme-âmiz ile cevr u ezâ ve taaddi ve rencideden masûn ve vâreste olarak her hâlde himâyet ü sıyânetleri matlûb-ı mülûkânem idiği ve hilâf-ı şer'-i şerif ve mugâyir-i emr-i münif o makûle

rehâbin ve fukarâdan keşfiyye nâmı ve asker ta'yînâtı ve ulûfe ve nâm-ı âhar ile akçe mutâlebesiyle taaddî ve rencide olunduklarına rızâ-yı aliyem olmadığı siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütesellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer amel ve harekete

ve ol vechile vâkı' olan taaddî ve tecâvüzün men' u def'i husûsunu iktizâ edenlere muhkem tenbih ü te'kide dikkat ve hilâfı vaz'a irâet-i ruhsatdan mücânebet eylemeniz bâbında.

Fi-evâhiri M. sene [1]226

Sultan I. Selim Han'ın Ermeni Milletine Verdiği ve Divan-ı Hümayun Kalemî'nde Kaydı Bulunmayan Menşurunun Kaydının Yapılmasına Dair Buyuruldu ve Bu Menşurun Bu Buyuruldu Gereğince Kaydedilen Sureti

Buyuruldu (Decree) to Register the Menşur (Imperial License) Granted to the Armenian People by Sultan Selim I, Which Was Not Found in the Records of the Divan-ı Hümayun Kalemî (Office of Imperial Council) and the Copy of This Menşur Registered in Accordance with the Buyuruldu Mentioned Above

33

[60-1]

Sultan II. Mahmud Han'ın, Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı Ermeniler ile Rumlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmanın ilamı kendisine sunulduğunda; *'her iki millete ayrı ayrı verilmek üzere yazılacak fermanlara bu ilam ile birlikte Kudüs Fatihî Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurların da aynen yazılmasını'* emretmesi üzerine, Sultan Selim Han'ın Ermenilere verdiği ancak Divan-ı Hümayun Kalemî'nde kaydı bulunmayan menşurunun adı geçen Kalem'e

kaydedilmesi için çıkarılan buyuruldu. / Kudüs Fatihî Sultan Selim Han'ın, Kudüs'ün fethi münasebetiyle bütün rahipleriyle gelip; *'Kudüs'te eskiden beri ellerinde olan kilise, manastır, ziyaretgâh ve mukaddes mekânların yine kendilerinde bırakılmasını'* isteyen Kudüs Ermeni Patriği Rahip Serkiz'e; *'Hz. Ömer ve Melik Salâhuddin taraflarından verilen mersûm ve ferman gereğince tasarruflarında bulunan Kutsal Kabir Kilisesi, ortasındaki Türbe, avlusunda ateş ayininde yaptıkları devir, bunların içerisindeki isimleri zikredilen kapı, pencere, su kuyusu vs. ziyaretgâhlar ile şamdan, kandil, yaktıkları mum ve buhurları, avlusundaki Mar Yuhanna Kilisesi, dışarısındaki Ermeni Patriğinin ikametgâhı olan Mar Yakub Büyük Kilisesi, Habsü'l-Mesîh, Deyru'z-Zeytûn, Nablus, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Beytüllahm Mağarası ve kuzeyindeki kapı ile anahtarını, yanındaki oda, misafirhane, bağ, bahçe ve zeytinlikleri, Meryem Ana Makberesi'ni ve isimleri zikredilen diğer kilise, manastır ve ziyaretgâhlar ile Habeş, Kıptî ve Süryanî milletlerini zapt ve tasarruf etmeleri, diğer milletlerin bu hususlarda kendilerine karışmaması ve Zemzem suyu vs. yerlere ziyaret için gelen Ermenilere ehl-i örf taifesinin müdahale etmemesi'* hususlarında verdiği hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlînin bu buyuruldu gereğince yapılan suret kaydı.¹

21 Haziran 1811 / 19 Mart 1517

[s. 60] İşbu buyuruldu Nâme sandığında mahfûzdur.

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kenisesi'nin bundan akdem ihtirâkına mebnî Rum ve Ermeni milletleri beynlerinde münâzaa vukûa geldiğinden tarafeyn hâzır oldukları hâlde bi'l-mürâfaa fasl-ı husûmet olunmak için sâbıkâ Sadr-ı Rum faziletli İzzet Bey ve hâlâ Sadr-ı Anadolu Mehmed Tâhir Efendi ve Anadolu pâyesi olan faziletli Halil Efendi müvellâ ta'yîn olunmaktan nâşi hâne-i Fetvâ-penâhî'de lâzım gelenler hâzır oldukları hâlde akd-i meclis olunarak husûs-ı merkûm fasl u hasm birle müvellâ-yı müşârun-ileyhim taraflarından ilâm olunmak hasebiyle ilâm-ı mezkûr Atebe-i Ulyâ-yı Şâhâneyle lede'l-arz; *"ber-mûceb-i ilâm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudüs Sultân Selim Hân -aleyh'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne itâ buyurdukları menşûr-ı hümayûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra*

cemî' aklâm ve mahâkime kayd ve düstûru'l-amel tutulmak üzere kaydın bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn şeref-rîz-i sudûr olduğuna binâen ber-mantûk-ı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn zikrolunan menşûrlar ve ilâm-ı mezkûr derciyle Rum ve Ermeni milletlerine başka başka fermânlar ısdâr olunacak olup ancak Fâtih-i müşârun-ileyhin Ermeni milletine itâ buyurup el-yevm yedlerinde olan sâlifü'z-zikr menşûr-ı hümayûn işbu târihe dek Divân-ı Hümayûn Kalemî'nde mukayyed olmadığından şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i mehâbet-redîf-i mülûkâne mantûk-ı münîfi üzere verilecek fermân-ı âliye derc için evvel-i emirde Kalem-i mezkûra kaydedilmesi iktizâ etmekle zikrolunan menşûr-ı hümayûn bi-ibâretihî Divân-ı Hümayûn Kalemî'ne kaydolunmak.

Fi 29 Ca. sene [1]226

¹ Sultan I. Selim Han tarafından Rumlara verilen emr-i âlîşân için bk. 7 [7-1] numaralı kayıt. Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve teccid olunan fermanlarla ilgili olarak da bk. 30 [54-1], 31 [57-1],

34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

*Fâtih-i Kudüs-i Şerîf merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin
Ermeni tâifesine ihsân buyurdıkları menşûr-ı âlinin sûretidir.*

Bu dahi.

"Mücebince amel oluna; min-ba'd kimse dahl etmeye."

Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûli[hî] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz¹ nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmımdan recâ ve temennâ kılmışlardır: "*Kadîmden meşrûtalari olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içeride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.*" ve; "*Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamâmından beri verilen evâmîr-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra [s. 61] ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-i Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kenîselerine tâbî hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale etdirilmemek*" bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:**

Mücebince amel olunup; zikrolunan Kilise-i Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbî hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyinleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrlarını ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûslarını ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhân ve papaz ve yamaklarının ve sâir Ermeni tâifesinin metrûkâtlarını ahz ü kabz edip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbî hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve

Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyinleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbî olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinin zir ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kenîse ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbî hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbî-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve kenîselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bîr olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferdi müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâdımdan veyâhüd vüzerâ-yı ızâmımdan ve sulehâ-yı kirâmdan ve kâdîlardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodaları ve Beytülmal ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve mübâşirîn [ü] ummâl² ve iş erleri ve mutasarrıfın-i emvâl ve sâir kapım kullarından ve gayriden muhassalan vazî' u refî' ve sağır u kebirden hiç ferd-i efrâd-ı âferideden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmayıp tebdil ü tağıyir eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdil ü tağıyir ederse inda'llâhi'l-Meliki'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Şöyle bileler; hükm-i kişver-güşâyı tuğrâ-yı garrâ-yı âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun muhakkak ve fahvâ-yı hümayûnun musaddak bilip alâmet-i şerîfe itimâd kılalar.

Kütibe fi-sene selâse ve ısrîn ve tis'a-mie.

Be-medine-i
Kudüs-i Şerîf

¹ Patrik III. Sarkis (pd. 1507 - 1517).

² Metinde "a'mâl" şeklindedir.

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Daha Sonra Tekrar Yapılan Duruşma Sonucunda
Ermenilere Verilmek Üzere Hazırlanan Ancak Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Tashih Edilmesi Emir
Buyurulduğu İçin İptal Edilen Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Prepared to Be Granted
to Armenians, Which Was Later Canceled by Sultan
Mahmud II Because of Revisions, According to the
Outcome of the Trial to Resolve the Dispute between
Armenians and Greeks on the Repair of the Church of
Holy Sepulchre and Holy Places

34

[62-1]

Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs Ermeni Patriği Serkiz'e, Kudüs Fatihi Sultan Selim Han tarafından verilen hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlîde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer kutsal mekânlardan Ermenilere verilenlerin isimlerinin tek tek zikredildiği, benzer bir menşurun da Rum milletine verildiği, ancak buna rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âlîler verildiği, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaretler ve mekânlar konusunda Rum Patriğinin öncelik hakkı bulunmak şartıyla bir anlaşmazlıklarının bulunmadığı ve birbirlerinin ellerindeki belgeleri kabul ettiklerinin anlaşıldığı, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ikamet yerleri ellerindeki belgelerde yazılı olduğu için her iki tarafın da muayyen ikametgâhlarında eskiden beri olduğu şekilde müstakil olmaya razı oldukları ve bu konuda anlaşmazlık kalmadığı, Habeş, Kıptî ve Süryanî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları konusundaki anlaşmazlığın, bu milletler Kudüs'ü ziyarete geldiklerinde Kudüs Kadısı tarafından eskiden beri yerleşik olan uygulama çerçevesinde çözülebileceğinin taraflara izah edildiği, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusundaki anlaşmazlıkla ilgili olarak da; '*müşterek olan yerlerin müşterek, müstakil olan yerlerin müstakil olarak taraflarca tamir edilmesi*' görüşünün geçersiz olduğu, bu konuda tarafların yetkilerinin bulunmadığı, tamir konusunda sadece Padişah'ın söz sahibi olduğu ve şeriatın izin verdiği ölçüler içerisinde tamire muhtaç bir durum ortaya çıktığında aslî konumuna uygun olarak tamir etmek üzere bu işi Osmanlı Devleti ahalisinden dilediğine verebileceği, nitekim bu işin bu defa Rum milletine verildiği, bu sebeple her iki milletin Selim Han'ın verdiği belgelere göre kendilerine ait yerleri birbirlerine yönelik hak iddiasında bulunmadan tasarruf etmeleri gerektiği hususlarının taraflara anlatıldığı, tarafların da gelinen bu noktada karşılıklı rıza içerisinde birbirlerine taahhütte bulundukları ve anlaşmazlığın tamamen ortadan kalktığı, durumun bir ilamla Padişah'a arz edildiği ve onun fermanı gereğince, Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve ilamda yazılı olan hususların yer aldığı bu emr-i şerifin yazılıp **Ermeni** milletine verildiği, bu itibarla; bundan sonra bu menşurların esas alınıp söz konusu ilamın gereğine göre hareket edilmesi, bu konuda yeni bir anlaşmazlık çıkarsa dikkate alınmaması, bu şekilde Rum milletine de emr-i şerif verilerek birer suretleri kalemlere ve mahkemelerin sicillerine kaydettirildiğinden, bu emrin muhataplarının da aynı şekilde bu emri kaydettikten sonra **Ermeni** milletin elinde bırakmalarına dair Şam Valisine, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine ve Kudüs Mutesellimine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ile bu emr-i şerifin ve suret kaydının, Padişah'ın; '*daha önce Sultan Selim Han tarafından taraflara verilmiş olan her iki menşurun da bu emr-i şerife aynen yazılmasını*' emir buyurması üzerine iptal edildiğine dair şerh.¹

13-22 Haziran 1811

[s. 62] Bu husûsa dâir hath Rikâb takriri ve yazılan evâmirin buyuruldusu ve sâir evrâk Nâme sandığında mahfûzdur.

Ermeni milleti yedine verilecek işbu emr-i âlî ba'de'l-kayd bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile tevşih buyurulmak için huzûr-ı şâhâneye arz olundukda; "Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân hazretlerinin Rum milletine verdiği menşûrun sebk ü ibâresi bi-tamâmihâ Ermeni milletine ber-mûceb-i îlâm verilecek fermân-ı şerîfîm içinde münderic olarak yazılsın. Kezâlik Ermeni milletin yedinde olan menşûrun ibâresi Rum milletine verilecek fermân-ı hümayûnumda münderic olarak tanzim olunsun." deyü sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şâhâneye mebnî işbu emr-i âlî ol vechile tashîh u tebdîl ve bâlâsına hatt-ı şerîf keşîdesiyle zîre kaydolunmuş ve bu kaydın emri şakk kılınmış olmakla vakten mine'l-evkât mürâcaat olunmamak için hatt-ı butlân keşîde kılınmıştır.

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

Şâm-ı şerîf Vâlisi Vezîrim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müfîlerine ve Kudüs Mütesellimine ve bi'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:¹

Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfi-ret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshirine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Er[â]mine milletine itâ buyurdıkları menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûli[hü] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmuşlardır: 'Kadîmiden meşrûtalrı olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içe-ride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmiden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Hazret-i Ömer –radiyallâhü Teâlâ anı– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamâmından beri verilen evâmîr-i şerîfele-ri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-i Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kenîselerine tâbî' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyînleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûslarını ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhbân ve papaz ve yamakların ve sâir Ermeni tâifesinin metrukâtlarını ahz ü kabz edip mâ-tekad-demden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbî' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâh ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyînleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbî' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve

içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme hav-lusunda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelik-leri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kilise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâh-ları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve sâir emlak [s. 63] ve tevâbî-i kadîmeleri ta'yîn olduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikle-ri zabt u tasarruf eyleyip ve kenîselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bir olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meş-rûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebin-ce amel olunup âhar milelden bir ferd müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâdımdan veyâhüd vüzerâ-yn ızâmından ve su-lehâ-yn kirâmından ve kâdîlardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodalrı ve Beytûlmâl ve kassâm adamları ve su-başları ve züamâ ve erbâb-ı fîmâr ve mübâşirîn [ü] ummâl ve iş erleri ve mutasarrıfîn-i emvâl ve sâir kapım kullarından ve gay-riden muhassalan vazî' u refî' ve sağır u kebirden hiç ferd-i âferî-deden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebeben mi-ne'l-esbâb dahl ü taarruz kılmaıyıp tebdîl ü tağyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr ederse indallâhi'l-Meli-ki'l-Muân zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Hük-m-i kişver-güşâyı tuğrâ-yn garrâ-yn âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun muhakkak ve fahvâ-yn hümayûnun musaddak bilip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar." deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûme târihiyle müverrah ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhîbet-makrûn ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milletine dahi başka menşûr-ı âlî i'tâ eylediklerine mebnî zikrolunan men-şûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eyle-meleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâ-reti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mü-tehâlifü'l-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan ak-demce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine mille-teyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş ol-duğuna mebnî şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı mehâbet-makrûn-ı mülûkânem mücebince husûs-ı mezbû-run fasl u hasmî husûsuna bundan akdem bi'l-fi'l Rumeli Kâdiaskeri olan Mir İzzet ve Anadolu Kâdiaskeri Mehmed Tâhir ve Anadolu Kâdiaskerliği pâyesi olan Halil –edâma'llâ-hü Teâlâ fazâilehüm– bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn

¹ Bu hüküm kaydı, üzerine çizgiler çekilerek iptal edilmiştir.

ve sâbıkâ Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Dürrizâde Mevlânâ es-Seyyid Abdullâh –*edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü*– bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi Rikâb-ı Hümâyûnum Kaymakâmı sâbık ve hâlâ Anadolu Vâlisi ve Rikâb-ı Müstetâbım Kaymakâmı olup hengâm-ı mürâfaada Darbhâne-i Âmire'm Nâzırı bulunan Vezîrim Ahmed Şâkir Paşa –*edâma'llâhü Teâlâ iclâlehü*– huzûrunda, Nakibü'l-eşrâf olan Seyyid Zeynelâbidin –*zîdet fazâilühü*– ve maiyyetine terfîk olunan Müderrisin-i kirâmımdan Fetvâ Emîni Ur-yânizâde Mehmed Râşid ve Şer'ıyyâtı Kavalalı Seyyid Süleymân –*zîde ilmühümâ*– ile esâtın-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden hâlâ Rikâb-ı Hümâyûnumda Reisü'l-küttâb'ım olan Mustafâ Mazhar ve Çavuşbaşı-i sâbık İbrâhîm –*dâme mecdühümâ*– ve Dîvân-ı Hümâyûn'um Beylikcisi Ahmed Afîf ve Rikâb-ı Hümâyûnumda Âmedci olan Mehmed Seydâ –*zîde mecdühümâ*– ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olundukda; "husus-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kasper veled-i Kiğork ve Sarrâf Kılaoğlu Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Selanik Metropolitdi Yerasimios veled-i Yani ve İznik-mid Metropolitdi Atanasys veled-i Anton ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasys veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hazînedârı Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo [s. 64] veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praşkeva ve Togodoş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târîhinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâmi Ömer el-Fârûk –*radıy'allâhü Teâlâ anı*– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rû'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblanna ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreyin derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kıldığı üzere Kudüs-i Şerîfde kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhetleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat madd-e nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve

şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâmiden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzılar olup mâadâ nizâ'ları olan iki maddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bizlere yamakdır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anî'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmiş ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve madd-e ahîreleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzı-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîm husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimse-nin medhali olmayıp mahzâ irâde-i alıyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabîlinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tassarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedât müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm oldukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk i'âm etmeleriyle i'âm-ı mezkûr Rikâb-ı Zılliyyet-meâb-ı Mülûkâneme arz ve telhîs oldukda; "ber-müceb-i i'âm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân –*aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân*– hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdıkları menşûr-ı hümâyûnlarını bi-ibârethâ bast ederek [s. 65] te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı i'âm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve 'düstûru'l-amel tutulmak' üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum şeref-efzâ-yı sudûr olunmakdan nâşi müvellâ-yı müşârun-ileyhimin i'âmı mücebince amel ve hareket olunup hilâfından mübâadet olunması fermânım olmağın Rikâb-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve Ermeni milleti yedlerine i'tâ olunmuşdur. İmdi:

Merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket birle milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâme'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müşterek olan mevzı'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmiş ise kadimî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beynlerinde bu husûs zımında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem'-i i'tibâr olunmayarak i'lâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak irâde-i kâtıa-i mülûkânem muktezâsından olduğuna binâen Hazret-i Ömer el-Fârûk *-radıya'llâhü Teâlâ anh-* hazretlerinin Rum tâifesi yedlerine inâyet buyurdukları ahkâm-ı şerîfeyi müekkid Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin hin-i fetihde Rum tâifesi yedlerine

i'tâ eyledikleri menşûr-ı âlî ve i'lâm-ı mezkûr derciyle işbu emr-i âlî-şânım mazmûnu üzere Rum tâifesi yedlerine dahi diğer emr-i şerîfim verildiğinden başka birer sûreti aklâm kuyûdâtına ve mahâkim sicillâtına kayd ü sebt etdirilmiş olduğu siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütesellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi ba'de'l-kayd **Ermeni** milleti yedlerinde ibkâ ile Fâtih-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket ve ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak bir vakitte hilâfı hareket zuhûra gelmemesine be-gâyet dikkat ve hilâfı vaz'a irâe-i ruhsatdan mücânebet eylemeniz bâbında.

Evâhiri Ca. sene [12]26¹

¹ Sondaki "6" rakamı metinde "4" şeklinde okunmaya müsait şekilde yazılmıştır. Krş. Bir sonraki kayıt.

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Daha Sonra Tekrar Yapılan Duruşma Sonucunda
Rumlara Verilmek Üzere Hazırlanan Ancak Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Tashih Edilmesi Emir
Buyurulduğu İçin İptal Edilen Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Prepared to Be Granted to
Greeks, Which Was Later Canceled by Sultan Mahmud II
Because of Revisions, According to the Outcome of the
Trial to Resolve the Dispute between Armenians and
Greeks on the Repair of the Church of Holy Sepulchre
and Holy Places

35

[65-1]

Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs Rum Patriği Atalya'ya, Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından verilen hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlîde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer kutsal mekânlardan Rumlara verilenlerin isimlerinin tek tek zikredildiği, benzer bir menşurun da Ermeni milletine verildiği, ancak buna rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âlîler verildiği, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaretler ve mekânlar konusunda Rum Patriğinin öncelik hakkı bulunmak şartıyla bir anlaşmazlıklarının bulunmadığı ve birbirlerinin ellerindeki belgeleri kabul ettiklerinin anlaşıldığı, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ikamet yerleri ellerindeki belgelerde yazılı olduğu için her iki tarafın da muayyen ikametgâhlarında eskiden beri olduğu şekilde müstakil olmaya razı oldukları ve bu konuda anlaşmazlık kalmadığı, Habeş, Kıptî ve Süryanî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları konusundaki anlaşmazlığın, bu milletler Kudüs'ü ziyarete geldiklerinde Kudüs Kadısı tarafından eskiden beri yerleşik olan uygulama çerçevesinde çözülebileceğinin taraflara izah edildiği, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusundaki anlaşmazlıkla ilgili olarak da; '*müşterek olan yerlerin müşterek, müstakil olan yerlerin müstakil olarak taraflarca tamir edilmesi*' görüşünün geçersiz olduğu, bu konuda tarafların yetkilerinin bulunmadığı, tamir konusunda sadece Padişah'ın söz sahibi olduğu ve şeriatın izin verdiği ölçüler içerisinde tamire muhtaç bir durum ortaya çıktığında aslî konumuna uygun olarak tamir etmek üzere bu işi Osmanlı Devleti ahalisinden dilediğine verebileceği, nitekim bu işin bu defa Rum milletine verildiği, bu sebeple her iki milletin Selim Han'ın verdiği belgelere göre kendilerine ait yerleri birbirlerine yönelik hak iddiasında bulunmadan tasarruf etmeleri gerektiği hususlarının taraflara anlatıldığı, tarafların da gelinen bu noktada karşılıklı rıza içerisinde birbirlerine taahhütte bulundukları ve anlaşmazlığın tamamen ortadan kalktığı, durumun bir ilamla Padişah'a arz edildiği ve onun fermanı gereğince, Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve ilamda yazılı olan hususların yer aldığı bu emr-i şerifin yazılıp **Rum** milletine verildiği, bu itibarla; bundan sonra bu menşurların esas alınıp söz konusu ilamın gereğine göre hareket edilmesi, bu konuda yeni bir anlaşmazlık çıkarsa dikkate alınmaması, bu şekilde Ermeni milletine de emr-i şerif verilerek birer suretleri kalemlere ve mahkemelerin sicillerine kaydettirildiğinden, bu emrin muhataplarının da aynı şekilde bu emri kaydettikten sonra **Rum** milletinin elinde bırakmalarına dair Şam Valisine, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine ve Kudüs Mutesellimine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ile bu emr-i şerifin ve suret kaydının, Padişah'ın; '*daha önce Sultan Selim Han tarafından taraflara verilmiş olan her iki menşurun da bu emr-i şerife aynen yazılmasını*' emir buyurması üzerine iptal edildiğine dair şerh.¹

13-22 Haziran 1811

Rum milleti yedine verilecek işbu emr-i âlî ba'de'l-kayd bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile tevşih buyurulmak için huzûr-ı şâhâneye arz olundukda; "Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân hazretlerinin Rum milletine verdiği menşûrun sebk ü ibâresi bi-tamâmihâ Ermeni milletine ber-müceb-i îlâm verilecek fermân-ı şerî fim içinde münderic olarak yazılsın. Kezâlik Ermeni milletinin yedinde olan menşûrun ibâresi Rum milletine verilecek fermân-ı hümayûnumda münderic olarak tanzim olunsun." deyü sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şâhâneye mebnî işbu emr-i âlî ol vechile tashîh u tebdîl ve bâlâsına hatt-ı şerîf keşidesiyle zîre kaydolunmuş ve bu kaydın emri şakk kılınmış olmakla vakten mine'l-evkât mürâcaat olunmamak için hatt-ı butlân keşide kılınmıştır.

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

Bu dahi.

Şâm Vâlisi Vezirim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasna ve Mezâhib-i Erbaa müftilerine ve Mütessellimine ve bi'l-cümle zabtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erleri –zîde kadruhüm–e hüküm:¹

Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfi-ret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshirine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Rum milletine itâ buyurdıkları menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî [ve] Habîbihî [h] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılınışlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastır ve ziyâretleri ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmişler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye.' ve; 'Hazret-i Ömer –radiya'llâhü anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn [s. 66] ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruf eylemek için' deyü. **Buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince zabt u tasarruf eyle[y]e. () Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbi' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimyus ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon² ve Hazret-i Îsâ'nın Zindâm [ve] Hanna'nın Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i Îsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁴ ve sâir vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtım ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-küllüyye muâf u müsellemler olalar. Mezbûr

vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve renâide eylememek [üzere] sâir milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer –radiya'llâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yn ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmâl [ve] kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sipâh ve yeniçeri ve sâir kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hük-m-i hümayûnumu mezbûr[lar]ın yedlerin[d]e ibkâ edip âlâmet-i şerîfe itimâd kılalar." deyü mastûr ve kezâlik Dokuz yüz yirmi üç târihiyle müverrah ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhîbet-makrûn ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Ermeni milleti-ne dahi başka menşûr-ı âli itâ eylediklerine mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezbûreteynin itinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifü'l-mazâmîn evâmir-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna binâen şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı mehâbet-makrûn-ı mülûkânem mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna bundan akdem [s. 67] bi'l-fi'l Rumeli Kâdiaskeri olan Mîr İzzet ve Anadolu Kâdiaskeri Mehmed Tâhir ve Anadolu Kâdiaskerliği pâyesi olan Halil –edâma'llâhü fazâilehüm– bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak sâbıkâ Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Dürri-zâde Mevlânâ es-Seyyid Abdullâh –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü– bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi Rikâb-ı Hümayûnum Kaymakâmı sâbık ve hâlâ Anadolu Vâlisi ve Rikâb-ı Hümayûnum Kaymakâmı olup hengâm-ı mürâfaada Darbhâne-i Âmire'm Nâzırı bulunan Vezirim Ahmed Şâkir Paşa –edâma'llâhü Teâlâ iclâlehü– huzûrunda, Nakîbül'eşrâf olan Seyyid Zeynelâbidîn –zîde fazâilühü– ve maiyyetine terfîk kılınan Müderrisin-i kirâmımdan Fetvâ Emîni Uryânîzâde Mehmed Râşid ve Şer'îyyâtî Kavalalı Seyyid Süleymân –zîde ilmühümâ– ile esâtın-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden hâlâ Rikâb-ı Hümayûnumda Reisü'l-küttâb'ım

¹ Bu hüküm kaydı, üzerine çizgiler çekilerek iptal edilmiştir.

² Metinde "Seyom" şeklindedir.

³ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "صرب" imlası ile.

olan Mustafâ Mazhar ve Çavuşbaşı-i sâbık İbrâhîm –dâme mecdühümâ– ve Dîvân-ı Hümâyûn'um Beylikcisi Ahmed Afif ve Rikâb-ı Hümâyûnumda Âmedci olan Mehmed Seydâ –zîde mecdühümâ– ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerif olundukda; "husus-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kasper veled-i Kiğork ve Sarrâf Kılaoğlu Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Selanik Metropolitdi Yerasimyo veled-i Yani ve İznikmid Metropolitdi Atanasyo veled-i Anton ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasyo veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hazînedâr Kesaryo veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praškeva ve Togodoş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istihâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâmi Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ an-hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rû'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıta hükûm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsil ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bir olunur Kenise-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhratlarıyla musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhratlarıyla münderic olduğuna binâen feth-i hâkâniden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri [s. 68] Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bizlere yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib an'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmiş ise mahallinde ba'de't-tahkîk ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i

ahîreleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzı-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmî husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimsenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândâriye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabîlinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteyn her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedleri mücebberince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eylediği hükûm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u itirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olduğunı" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm etmeleriyle ilâm-ı mezkûr Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Şehinşâhâneme arz ve telhîs olundukda; "ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddim Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdıkları menşûr-ı hümâyûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve'düstûru'l-amel tutulmak' üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda mübârek hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem şeref-efzâ-yı sudûr olmak hasebiyle müvellâ-yı müşârun-ileyhimin ilâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâfından ziyâde mücânebet olunması fermânım olmağın hâssaten Rikâb-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve **Rum** tâifesi yedlerine i'tâ olunmuşdur. **İmdi:**

Merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak ilâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket birle milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâme'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müsterek olan mevzî'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmiş ise kadîmî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beynlerinde bu husûs zımnında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem'-i itibâr olunmayarak ilâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak irâde-i kâtia-i mülûkânem

muktezâsından olduğuna binâen Fâtih-i Kudüs-i Şerif-i müşârun-ileyhin târih-i mezkûrda Ermeni milletine itâ eyledikleri menşûr-ı âlî ve i'âm-ı mezkûr derciyle işbu emr-i âlî-şânım [s. 69] mazmûnu üzere Ermeni milleti yedlerine dahi diğer emr-i şerîfim verildiğinden başka işbu emr-i şerîfimin birer sûreti aklâm kuyûdâtına ve mahâkim sicillâtına kayd ü sebt etdirilmiş olduğu siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütesellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda siz dahi işbu emr-i şerîfimi Kudüs-i Şerîf

Mahkemesi sicilline ba'de'l-kayd **Rum** tâifesi yedlerinde ibkâ olunarak Fâtih-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine itâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'âm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket ve ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak bir vakitde hilâfı hareket zuhûra gelmemesine be-gâyet dikkat ve hilâfı vaz' u harekete irâet-i ruhsatdan ziyâde hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında.

Evâhir-i Ca. sene [1]226

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Ermenilere Verilen
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted by Sultan Mahmud
II to Armenians Regarding Reconciliation between
Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute
between Them on the Repair of Church of Holy
Sepulchre and Holy Places

36

[69-1]

Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerine Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından verilen ve her ikisi de bu emr-i şerife aynen yazılmış olan hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlîlerde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer yerlerden her iki tarafa müşterek ve müstakil olarak tahsis edilen yerler vs. hususlar tek tek zikredilmiş olmasına rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âlîler verildiği, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaret ve mekânlar konusunda Rum Patriğinin öncelik hakkı bulunmak şartıyla bir anlaşmazlıklarının bulunmadığı ve birbirlerinin ellerindeki belgeleri kabul ettiklerinin anlaşıldığı, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ikamet yerleri ellerindeki belgelerde yazılı olduğu için her iki tarafın da muayyen ikametgâhlarında eskiden beri olduğu şekilde müstakil olmaya razı oldukları ve bu konuda anlaşmazlık kalmadığı, Habeş, Kıptî ve Süryanî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları konusundaki anlaşmazlığın, bu milletler Kudüs'ü ziyarete geldiklerinde Kudüs kadısı tarafından eskiden beri yerleşik olan uygulama çerçevesinde çözülebileceğinin taraflara izah edildiği, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusundaki anlaşmazlıkla ilgili olarak da; 'müşterek olan yerlerin müşterek, müstakil olan yerlerin müstakil olarak taraflarca tamir edilmesi' görüşünün geçersiz olduğu, bu konuda tarafların yetkilerinin bulunmadığı, tamir konusunda sadece Padişah'ın söz sahibi olduğu ve şeriatın izin verdiği ölçüler içerisinde tamire muhtaç bir durum ortaya çıktığında aslî konumuna uygun olarak tamir edilmek üzere bu işi Osmanlı Devleti ahalisinden dilediğine verebileceği, nitekim bu işin bu defa Rum milletine verildiği, bu sebeple her iki milletin Selim Han'ın verdiği belgelere göre kendilerine ait yerleri birbirlerine yönelik hak iddiasında bulunmadan tasarruf etmeleri gerektiği hususlarının taraflara anlatıldığı, tarafların da geline bu noktada karşılıklı rıza içerisinde birbirlerine taahhütte bulundukları ve anlaşmazlığın tamamen ortadan kalktığı, durumun bir ilamla Padişah'a arz edildiği ve onun fermanı gereğince, Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve ilamda yazılı olan hususların yer aldığı bu emr-i şerifin hazırlanarak **Ermeni** milletine verildiği, bu itibarla; bu menşurların esas alınıp söz konusu ilamın gereğine göre hareket edilmesi, bundan sonra bu konuda yeni bir anlaşmazlık çıkarsa dikkate alınmaması, bu şekilde Rum milletine de emr-i şerif verilerek birer suretleri kalemlere ve mahkemelerin sicillerine kaydettirildiğinden, bu emrin muhataplarının da aynı şekilde bu emri kaydettikten sonra **Ermeni** milletin elinde bırakmalarına dair Şam Valisine, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, Kudüs Mutesellimine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

4-13 Ocak 1813

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden
hazer ve ictinâb oluna." deyü emr-i şerifi bâlâsına hatt-ı
hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne keşide buyurulmuşdur.

Ermeni milleti yedlerine verilen işbu emr-i âlinin birer sûreti ilmühaber olmak üzere semâhatlü, faziletlü Sadreyn-i muhteremeyn hazerâtı taraflarına ve İstanbul ve Hâslar ve Galata ve Üsküdar mahâkimi sicillâtına ve Defter-i Hâkânî ve Tahvîl kalemlerine başka başka ve Piskopos Kalemî'ne dahi ba'de'l-kayd Bâb-ı Defteri'de iktizâ eden mahallere Kalem-i mezbûrdan ilmühaber olarak birer sûreti verilmek üzere Piskopos Kalemî'ne başka ilmühaber olarak birer sûreti i'tâ olunmuşdur.

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

Ermeni milleti yedlerine verilen emr-i âli kayıdır. Bunlara dâir evrâk ve hath Rikâb takâriri Nâme sandığında mahfûzdur.

Muahharan emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâili L. sene [12]55

Şâm-ı şerîf Vâlisi Vezîrim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftilerine ve Kudüs Mütessellimine ve bi'l-cümle zâbitân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:

Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfi-ret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshirine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Ermeni milletine i'tâ buyurdıkları menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmaşlardır: 'Kadîmden meşrûtalrı olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içeride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamânından beri verilen evâmîr-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [s. 70] [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve keniselelerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyînleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhbân ve papaz ve yamakların ve sâir Ermeni tâifesinin metrukâtlarını ahz ü kabz edip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbi' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i Îsâ –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde

âyînleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinin zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bâğçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kenise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve keniselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bir olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferd müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâdım-dan veyâhûd vüzerâ-yı ızâmımdan ve sulehâ-yı kirâmımdan ve kâdılardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodaları ve Beytümâl ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı fîmâr ve mübâşirîn [ü] ummâl ve iş erleri ve mutasarrıfîn-i emvâl ve sâir kapım kullarından ve gayriden muhassalan vazî' u refî' ve sağır u kebîrden hiç ferd-i âferîdeden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmaııp tebdîl ü tağyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr eder ise inda'llâhî'l-Meliki'l-Muân zümre-i mücrimin ve idâd-ı âsimînden ma'dûd olalar. Hükmi-i kişver-güşâyı tuğrâ-yı garrâ-yı âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun¹ muhakkak ve fahvâ-yı hümayûnun musaddak bilip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar." deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûme târihiyle müverrah Fâtih-i Kudüs cedd-i emcedim müşârun-ileyh Sultân Selim –tâbe serâhü– hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnu ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milletine dahi verdiği menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî [ve] Habibi[hî] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılmaşlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretleri ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmışler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye.' ve; 'Hazret-i

¹ Metinde "mazmûn ve meymûnun" şeklindedir.

Ömer –radıya'llähü anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruf eylemek için' deyü. **Buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince zabt u tasarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patriklîğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena [s. 71] demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimyus ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon¹ ve Hazret-i İsa'nın Zindâm [ve] Hanna'nın² Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁴ ve sair vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtım ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sair tekâlif-i örfiyyeden bi'l-külliyye muâfu müsellemler olalar. Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve renâde eylememek [üzere] sair milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer –radıya'llähü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yn ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmâl [ve] kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sipâh ve yeniçeri ve sair kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hük-m-i hümayûnumu mezbûr[ları]n yedlerin[d]e ibkâ edip âlâmet-i şerîfe i'timâd kılalar." deyü mastûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar mücebberince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn

beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehalîf'ül-mazâmîn evâmir-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna mebnî şeref-ri[z-i] sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı mehâbet-makrûn-ı mülûkânem mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna bundan akdem bi'l-fi'l Rumeli Kâdiaskeri olan Mir İzzet ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan Halîl ve Anadolu Kâdiaskeri esbak Mehmed Tâhir –edâma'llähü fazâilehüm– bâ-işâret-i Şeyhüislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak bi'l-fi'l Şeyhüislâm ve Müfti'l-enâm olan Mevlânâ Dürrişâde es-Seyyid Abdullâh –edâma'llähü Teâlâ fazâilehüm– defa-i üla meşihatinde bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi Rikâb-ı Hümayûnum Kaymakâmı esbak ile sâbıkâ Rikâb-ı Müstetâbım Kaymakâmı olup ol hengâmda Darbhâne-i Âmire'm Nâzırı bulunan Ahmed Şâkir Paşa –dâmet maâlihi– huzûrunda Nakibü'l-eşrâf olan Seyyid Zeynelâbidin –zîdet fazâilühüm– ve maiyyetine terfîk olunan Müderrisîn-i kirâmdan Fetvâ Emîni Uryânizâde Mehmed Râşid ve Şer'iyâtî Kavalalı Seyyid Süleymân –zîde ilmühümâ– ile esâtîn-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden hâlâ Rikâb-ı Müstetâbımda Reisü'l-küttâb'ım olan Mustafâ Mazhar ve hâlâ Şehremîni olan Çavuşbaşı-i esbak İbrâhîm –dâme mecdühümâ– ve Dîvân-ı Hümayûn'um Beylikcisi müteveffâ Ahmed Afîf ve ol vakit Rikâb-ı Müstetâbımda Âmedci olup hâlâ Dîvân-ı Hümayûn'um Beylikcisi Mehmed Seydâ –zîde mecdühümâ– ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan nizâ' fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müfti'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsi Efendi zamân-ı meşihatinde; "husûs-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kığork ve Sarrâf Kasper veled-i Kığork ve Sarrâf Kılaoğlu Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda, kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Selanik Metropolidi Yerasimiyos veled-i Yani ve İznikmid Metropolitidi Atanasyus veled-i Anton [s. 72] ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasyus veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hazînedân Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praşkeva ve Togodoş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı

¹ Metinde "يوم سى" imlası ile.

² Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

³ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "صرب" imlası ile.

Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târîhinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kı'ta hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreyin derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kıldığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabul edip fakat mâtde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreyinde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâniden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâtde'nin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsîs olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âlî; 'Bizlere yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib an'î'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile cârî olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkîk ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâtde-i ahîreleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevzî'ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîm husûsunda müsterek olan mahalleri bî'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bî'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimse'nin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menûit mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabilinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tassarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedât müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla

amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u itirâf ve kabul edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bî'l-iştirâk i'lâm etmeleriyle i'lâm-ı mezkûr Rikâb-ı Zılliyyet-meâb-ı Mülûkâneme arz ve telhis olundukda; "ber-müceb-i i'lâm tanzîm ve ceddim Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân –aleyh'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdukları menşûr-ı hümayûnların bi-ibârethâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı i'lâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve 'düstûr'l-amel tutulmak' üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum şeref-efzâ-yı sudûr olmakdan nâşi müvellâ-yı müşârun-ileyhimin i'lâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâfından mübâadet olunması fermânım olmağın Rikâb-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve Ermeni milleti yedlerine i'tâ olunmuştur. **İmdi:**

Merhûm-ı müşârun-ileyhin [s. 73] milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket birle milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâme'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müsterek olan mevzî'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmış ise kadîmî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beyenlerinde bu husûs zımnında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem'-i i'tibâr olunmayarak i'lâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûr'l-amel tutulmak irâde-i kâtia-i mülûkânem muktezâsından olduğuna binâen Hazret-i Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerine inâyet buyurdukları ahkâm-ı şerîfeyi müekkid Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin hîn-i fetihde Rum tâifesi yedlerine i'tâ eyledikleri menşûr-ı âlî ve i'lâm-ı mezkûr derciyle işbu emr-i âlî-şânım mazmûnu üzere Rum tâifesi yedlerine dahi diğer emr-i şerîfim verildiğinden başka birer sûreti aklâm kuyûdâtına ve mahâkim sicillâtına kayd ü sebt etdirilmiş olduğu siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi ba'de'l-kayd Ermeni milleti yedlerinde ibkâ ile Fâtih-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket ve ale'd-devâm düstûr'l-amel tutularak bir vakitte hilâfî hareket zuhûra gelmemesine be-gâyet dikkat ve hilâfî vaz'a irâet-i ruhsatdan mücânebet eylemeniz bâbında.

Fî-evâilî M. sene [1]228

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Rumlara Verilen
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted by Sultan Mahmud
II to Greeks Regarding Reconciliation between
Armenians and Greeks After the Trial of the Dispute
between Them on the Repair of Church of Holy
Sepulchre and Holy Places

37

[73-1]

Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerine Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından verilen ve her ikisi de bu emr-i şerife aynen yazılmış olan hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlîlerde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer yerlerden her iki tarafa müşterek ve müstakil olarak tahsis edilen yerler vs. hususlar tek tek zikredilmiş olmasına rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âlîler verildiği, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaret ve mekânlar konusunda Rum Patriğinin öncelik hakkı bulunmak şartıyla bir anlaşmazlıklarının bulunmadığı ve birbirlerinin ellerindeki belgeleri kabul ettiklerinin anlaşıldığı, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki ikamet yerleri ellerindeki belgelerde yazılı olduğu için her iki tarafın da muayyen ikametgâhlarında eskiden beri olduğu şekilde müstakil olmaya razı oldukları ve bu konuda anlaşmazlık kalmadığı, Habeş, Kıptî ve Süryânî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları konusundaki anlaşmazlığın, bu milletler Kudüs'ü ziyarete geldiklerinde Kudüs kadısı tarafından eskiden beri yerleşik olan uygulama çerçevesinde çözülebileceğinin taraflara izah edildiği, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusundaki anlaşmazlıkla ilgili olarak da; 'müşterek olan yerlerin müşterek, müstakil olan yerlerin müstakil olarak taraflarca tamir edilmesi' görüşünün geçersiz olduğu, bu konuda tarafların yetkilerinin bulunmadığı, tamir konusunda sadece Padişah'ın söz sahibi olduğu ve şeriatın izin verdiği ölçüler içerisinde tamire muhtaç bir durum ortaya çıktığında aslî konumuna uygun olarak tamir edilmek üzere bu işi Osmanlı Devleti ahalisinden dilediğine verebileceği, nitekim bu işin bu defa Rum milletine verildiği, bu sebeple her iki milletin Selim Han'ın verdiği belgelere göre kendilerine ait yerleri birbirlerine yönelik hak iddiasında bulunmadan tasarruf etmeleri gerektiği hususlarının taraflara anlatıldığı, tarafların da geline bu noktada karşılıklı rıza içerisinde birbirlerine taahhütte bulundukları ve anlaşmazlığın tamamen ortadan kalktığı, durumun bir ilamla Padişah'a arz edildiği ve onun fermanı gereğince, Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve ilamda yazılı olan hususların yer aldığı bu emr-i şerifin hazırlanarak **Rum** milletine verildiği, bu itibarla; bu menşurların esas alınıp söz konusu ilamın gereğine göre hareket edilmesi, bundan sonra bu konuda yeni bir anlaşmazlık çıkarsa dikkate alınmaması, bu şekilde Ermeni milletine de emr-i şerif verilerek birer suretleri kalemlere ve mahkemelerin sicillerine kaydettirildiğinden, bu emrin muhataplarının da aynı şekilde bu emri kaydettikten sonra **Rum** milletinin elinde bırakmalarına dair Şam Valisine, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, Kudüs Mutesellimine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

4-13 Ocak 1813

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden
hazer ve ictinâb oluna." deyü emr-i şerifi bâlâsına hatt-ı
hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne keşide buyurulmuşdur.

Rum milleti yedlerine verilen işbu emr-i âlinin birer sûreti ilmühaber olmak üzere semâhatlî, faziletli Sadreyn-i muhteremeyn hazerâtı taraflarına ve İstanbul ve Hâslar ve Galata ve Üsküdar mahâkimi sicillâtına ve Defter-i Hâkâmî ve Tahvîl kalemlerine başka başka ve Piskopos Kalemî'ne dahi ba'de'l-kayd Bâb-ı Defterî'de iktizâ eden mahallere Kalem-i mezbûrdan ilmühaber olarak birer sûreti verilmek üzere Piskopos Kalemî'ne başka ilmühaber olarak birer sûreti i'tâ olunmuşdur.

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1],

35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

Rum milleti yedlerine verilen emr-i âli kayıdır.
Bunlara dâir evrâk ve hath Rikâb takâriri Nâme sandığında mahfûzdur.

Tecdiden emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâili Z. sene [12]55

Şâm Vâlisi Vezirim () Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftilerine ve Mütessellimine ve bi'l-cümle zâbitân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erleri –zîde kadruhüm–e hüküm:

Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfi-ret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshirine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Rum milletine i'tâ buyurdıkları menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî [ve] Habibi[hî] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılmslardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretleri ve içeride ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmisler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye.' ve; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri [s. 74] mücebince zabt u tasarruf eylemek için' deyü. **Buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince zabt u tasarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbi' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemeler zir ü bâlâsı ve Kilise-i Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimys ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon¹ ve Hazret-i İsa'nın Zindâm ve Hanna'nın² Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bâğ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı, şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁴ ve sâir vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrukâtını ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab

kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-külliyeye muâfu müsellem olalar. Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdahale ve rencâde eylememek [üzere] sâir milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer –radıya'llâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince ba'de'l-yeum vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yı izâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmal [ve] kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı timâr ve müteferrika ve çavuş ve sipâh ve yeniçeri ve sâir kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hük-m-i hümayûnumu mezbûr[ları]n yedlerin[d]e ibkâ edip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar." deyü mastûr ve kezâlik Dokuz yüz yirmi üç târihiyle müverrah Fâtih-i Kudüs cedd-i emcedim müşârun-ileyh Sultân Selim –tâbe serâhü– hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnu ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Ermeni milletine dahi verdiği menşûr-ı âlide; "Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî [ve] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmslardır: 'Kadîmden meşrûtalan olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içeride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamâmindan beri verilen evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesih ve Nâblûs ve keniselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kibtî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdahale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve

¹ Metinde "يوم سى" imlası ile.

² Metinde "جانانك" şeklindedir.

³ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "صرب" imlası ile.

sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyinleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhban ve papaz ve yamakların ve sâir Ermeni tâifesinin metrûkâtların ahz ü kabz edip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbi' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi [s. 75] ve Hazret-i İsa –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının mißtâh ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyinleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bâce ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kenîse ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi'-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve kenîselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bir olunur su üzerine ve panayırklarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferd müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâmdan veyâhüd vüzerâ-yı ızâmmıdan ve sulehâ-yı kirâmdan ve kâdîlardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodaları ve Beytülmal ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve mübaşîrîn[ü] ummâl ve iş erleri ve mutasarrıfın-ı emvâl ve sâir kapım kullarından ve gayriden muhassalan vazî u refî ve sağır u kebirden hiç ferd-i efrâd-ı âferideden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmaııp tebdîl ü tağıyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağıyîr ederse inda'llâhi'l-Meliki'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Şöyle bileler; hükm-i kişver-güşâyı tuğrâ-yı garrâ-yı âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun¹ muhakkak ve fahvâ-yı hümayûnunun musaddak bilip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar." deyü mastûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken

zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifü'l-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna binâen şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı mehâbet-makrûn-ı mülûkânem mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna bundan akdem bi'l-fi'l Rumeli Kâdiaskeri olan Mir İzzet ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan Halil ve Anadolu Kâdiaskeri esbak Mehmed Tâhir –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehüm– bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak bi'l-fi'l Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Mevlânâ Dürrişâde es-Seyyid Abdullâh –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü– defa-i ulâ meşihatinde bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi Rikâb-ı Hümayûnum Kaymakâmı esbak ile sâbıkâ Rikâb-ı Müstetâbım Kaymakâmı olup ol hengâmda Darbhâne-i Âmir'e'm Nâzırı bulunan Ahmed Şâkir Paşa –dâmet maâlhî– huzûrunda Nakîbü'l-eşrâf olan Seyyid Zeynelâbidîn –zîdet fazâilühü– ve maiyyetine terfîk olunan Müderrisin-i kirâm-dan Fetvâ Emîni Uryânizâde Mehmed Râşid ve Şer'iyyâtî Kavalalı Seyyid Süleymân –zîde ilmühümâ– ile esâtîn-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden hâlâ Rikâb-ı Müstetâbımda Reîsü'l-küttâb'ım olan Mustafâ Mazhar ve hâlâ Şehremîni olan Çavuşbaşı-i esbak İbrâhîm –dâme mecdühümâ– ve Divân-ı Hümayûn'um Beylikcisi müteveffâ Ahmed Afîf ve ol vakit Rikâb-ı Müstetâbımda Âmedci olup hâlâ Divân-ı Hümayûn'um Beylikcisi Mehmed Seydâ –zîde mecdühü– ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan nizâ'-ı mezkûr fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müfti'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşihatinde; "husûs-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vûkelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper [s. 76] ve Sarrâf Ovanes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kasper veled-i Kiğork ve Sarrâf Kılaoğlu Andon veled-i Mîkâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda, kezâlik Rum tâifesi tarafından vûkelâ ve muhtârları Selanik Metropolidi Yerasimyos veled-i Yani ve İznikmid Metropolidi Atanasyus veled-i Anton ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasyus veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hazînedâr Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praşkeva ve Togodoş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde

¹ Metinde "mazmûn ve meymûnun" şeklindedir.

Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ anhu– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine itâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyînleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâniden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifele-ri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bizlere yamakdır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib an'îl-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile cârî olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i ahîreleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzî-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmi husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimse-nin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândâriye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabilinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyı salâhiyyeti olmayıp bu def'a Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rîfetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne itâ eylediği senedleri müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne itâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla

amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u itirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm etmeleriyle ilâm-ı mezkûr Rikâb-ı Zılliyyet-meâb-ı Şehinşâhâneme arz ve telhis olundukda; "ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i [s.77] mersûmeteyne itâ buyurdıkları menşûr-ı hümayûnları bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cem' aklâma ve mahâkime kayd ve 'düstûru'l-amel tutulmak' üzere kaydın bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem şeref-efzâ-yı sudûr olmak hasebiyle müvellâ-yı müşârun-ileyhimin ilâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâfından ziyâde mücânebet olunması fermânım olmağın hâssaten Rikâb-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve **Rum** tâifesi yedlerine itâ olunmuşdur. **İmdi:**

Merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne itâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak ilâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket birle milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâme'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müsterek olan mevzîları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmış ise kadîmî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beynlerinde bu husûs zımnında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem'-i itibâr olunmayarak ilâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak irâde-i kâtia-i mülûkânem muktezâsından olduğuna binâen Fâtih-i Kudüs-i Şerîf-i müşârun-ileyhin târih-i mezkûrda Ermeni milletine itâ eyledikleri menşûr-ı âli ve ilâm-ı mezkûr derciyle işbu emr-i âli-şânım mazmûnu üzere Ermeni milleti yedlerine dahi diğ-er emr-i şerîfim verildiğinden başka işbu emr-i şerîfimin birer sûreti aklâm kuyûdâtına ve mahâkim sicillâtına kayd ü sebt etdirilmiş olduğu siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve sair-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda siz dahi işbu emr-i şerîfimi Kudüs-i Şerîf Mahkemesi sicilline ba'de'l-kayd Rum tâifesi yedlerinde ibkâ olunarak Fâtih-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine itâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak ilâm-ı mezkûr mücebince amel ve hareket ve ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak bir vakitte hilâfî hareket zuhûra gelmemesine be-gâyet dikkat ve hilâfî vaz' u harekete irâet-i ruhsatdan ziyâde hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında.

Fî-evâili M. sene [1]228

[Kutsal Kabir Kilisesi'nde] Ermenilere Mahsus Yere
Bina Malzemesinden Ne Kadar Masraf Yapıldığıнын
Yerinde Tespiti ve Ermenilere Verilen Fermanın Sicile
Kaydedilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II to Examine Expenses of Building Materials Used in
the Construction of Religious Buildings [in the Church
of Holy Sepulchre] for Armenians and to Register the
Ferman Granted to Armenians

38
[77-1]

Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından, Rum ve Ermeni milletlerine, Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer yerlerden müşterek ve müstakil olarak tahsis edilen yerlerin zikredildiği menşurlar verilmiş olmasına rağmen iki millet arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı, son olarak Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalardan bir sonuç alınmadığı, ancak daha sonra tekrar yapılan duruşmalar neticesinde tarafların Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki müşterek ve müstakil yerler, yamak milletler ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamarine ilişkin anlaşmazlık konuları üzerinde uzlaşmaya vardıkları ve her birine içerisinde duruşma ilamı ve Sultan Selim Han'ın menşurlarının yazılı olduğu emr-i şerifler verildiği; şimdi ise Padişah'ın [Kutsal Kabir Kilisesi'nde] Ermeni milletine mahsus yere bina malzemesinden ne kadar masraf yapıldığının yerinde tespitini ve Ermeni milletine verilen fermanın ora mahkeme siciline kaydedilerek gereğinin yerine getirilmesine memurlar tarafından dikkat edilmesini emretmesi üzerine biri mimar kalfası olmak üzere üç görevli gönderildiği, bu itibarla; Ermeni milletine mahsus yere bina malzemesinden ne kadar masraf yapıldığının yerinde keşif ve muayene yapılarak tespit edilip doğru bir şekilde bildirilmesi, ancak bu sırada hiçbir tarafın kayırılmaması ve yolsuz işler yapılmaması, ayrıca Ermeni milletine verilen söz konusu emr-i şerifin sicile kaydedilerek gereğinin yerine getirilmesi hususuna da dikkat edilmesine dair Şam Valisi Vezir Süleyman Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, bu mesele için görevlendirilen Haremeyn Evkafı Müfettişi es-Seyyid Mehmed Zeki Efendi'nin Vekili Mehmed Nuri Efendi'ye, Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun'dan Mustafa Reşid'e, Mimar Halifesi Seyyid Mehmed'e, ahali ileri gelenlerine ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

14-23 Ocak 1813

Şâm Vâlisi Vezîrim Süleymân Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehû–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve zikri âti husûsa bu def'a bâ-işâret-i Şeyhülislâm müvellâ ta'yîn olunan hâlâ Haremeynî'ş-Şerîfeyn Evkâfı Müfettişi Müderrisîn-i kirâmdan Paşmakçazâde es-Seyyid Mehmed Zekî –zîde ilmühû– tarafından tevkil ve tesyir kılınan İstanbul Kâdisı Vakâyi' Kâtibi eşrâf-ı kuzâtdan Mehmed Nûrî –zîde fazlühû–ya ve Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve bu mâddeye mahsûs Dersââdetimden mübâşir ta'yîn olunan Hâcegân-ı Divân-ı Hümayûnumdan sâbıkâ Sipâh Kâtibi Mustafâ Reşid –zîde mecdühû–ya ve Mi'mâr halîfelerinden olup mevâdd-ı âtiyeyi keşf ü muâyeneye me'mûr Seyyid Mehmed Halîfe ve vücûh-ı ahâlî ve bi'l-cümle iş erlerine hüküm:

[s. 78] Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm ve mağ-firet-nişân Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshirine muvaffak olduklarında Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâları hatt-ı hümayûnlarıyla muvaşşah Rum milletine başka ve Ermeni milletine başka itâ eyledikleri iki kıt'a menşurlar müceble-rince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin itînâ eylemeleri lâzıme-i zim-metleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için mil-leteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifü'l-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Ki-lisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn

beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna binâen şe-ref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mücebince bi'l-fi'l Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Mevlânâ Dürrişâde es-Seyyid Abdullâh –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehû–nun meşihat-i ülâsında Rikâb-ı Hümayû-num Kaymakâmı ve sudûr-ı kirâmım ve ricâl-i devletim ve kisedârân-ı aklâm hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn bey-ninde olan Kumâme nizâı fasl u hasm olunamadığına meb-nî muahharan Müfti'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsi Efendi zamân-ı meşihatinde; "husûs-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları ma'lûmül-ism zimmîler meclis-i şer'-i ma'kûdda, kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları mazbûtu'l-esâmî zimmîler muvâcehelerinde,

Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâneme ma'rûz arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olduğu vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk -radıy'llâhü Teâlâ anh- hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rû'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsil ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şarhıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâtde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâmîden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâtddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryân tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bizlere yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduklarına nazaran gâib anîl-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmış ise mahallinde ba'd'e't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâtde-i ahireleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzı-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmi husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimesnenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabîlinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu def'a Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedleri müceblince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin [s. 79] mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eyledikleri hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere

tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtâr-ları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm etmeleriyle ilâm-ı mezkûr Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Cihândârâneme arz ve telhis olundukda; "ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdıkları menşûr-ı hümayûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve 'düstûr'l-amel tutulmak' üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum mücebince iktizâ eden evâmîr-i şerîfem ısdâr ve bâlaları hatt-ı hümayûnumla tevşih kılınarak milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ olunmuş ise de; "bir mübâşir ve bir müvellâ ta'yîniyle Ermeni milletine mahsûs mahalle fakat eczâ-yn binâdan ne mikdâr masârif olmuş; mübâşir ve müvellâ ve mi'mâr halîfesi ma'rifetiyle muâyene ve sıhhati bu tarafa bildirilmek ve bu def'a Ermeni milletine verilen fermâmın mahalli sicillâtına kayd ve infâzine me'mûrlar dikkat eylemek" mazmûnunda tekrâr hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şahânem şeref-rîz-i sudûr olmakla şeref-yâfte-i sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum mücebince amel ve hareket olunmak fermânım olmağın Rikâb-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve müvellâ ve mübâşir ve Mi'mâr Halîfesi mûmâ-ileyhim ile irsâl olunmuştur. **İmdi:**

Sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; şeref-rîz-i sudûr eden hatt-ı şerîfim mücebince inzîmâm-ı re'y ü ma'rifetin ve müvellâ ve mübâşir ve Halîfe-i mûmâ-ileyhim ma'rifetleriyle Ermeni milletine mahsûs mahallin fakat eczâ-yı binâdan ne mikdâr masârif olmuş; muâyene etdirilerek sıhhatini Dersââdetime tahrîr ve bu def'a Ermeni milleti yedine verilen emr-i şerîfim dahi tescil olunarak tenfîz ü icrâsı esbâbını istikmâle dikkat eylemen irâde-i şahânem muktezâsından idiği ma'lûmun oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve hareket ve hilâfından mücânebet eylesesin ve siz ki, müvellâ ve mübâşir ve Halîfe-i mûmâ-ileyhimsiz; muktezâ-yı me'mûriyyetiniz üzere bu tarafdaki hareket ve ol cânibe varıp müşârun-ileyhin inzîmâm-ı re'y ü ma'rifeti ve vücûh-ı mûmâ-ileyhim ma'rifetleri ve ma'rifetiniz ile Ermeni milletine mahsûs mahalli keş ü muâyene ederek fakat eczâ-yı binâdan ne mikdâr masârif olmuş; tarafeyni gadr ve himâyeden ve sehv ü hatâdan ârî olarak, sıhhatini Dersââdetime tahrîr ve ilâma dikkat ve -maâza'llâhi Teâlâ- tama'-ı hâm-ı vahâmet-encâma meyl ü râğbetle bu bâbda iki tarafdaki biri tasahhüb u himâye olunarak vâkıın hilâfı hareket olunmak lâzım gelir ise lede't-tahkik mes'ûl ve muâteb olacağınız mukarrer olduğunu bilip ona göre icrâ-yı levâzım-ı râstî ve sadâkate ve tekâmîl-i

emr-i mübâşerete dikkat ve hilâfı vaz'a cesâretle mübtelâ-yı vahâmet olmakdan mücânebet eyleyesiz ve siz ki, Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; siz dahi zikrolunan mahallin mûmâ-ileyhim ma'rifetleri ve ma'rifetiniz ile hakkâniyyet vechile keşf ü muâyenesi ve hakikat-i hâlin Dersââdetime

i'lâm ve tahriri ve Ermeni milleti yedlerine verilen emr-i şerîfimin tescil ve tenfizi husûsuna mübâderet ve hilâfından mücânebet eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı M. sene [1]228

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan İlk Duruşma Sonunda Ayrı Ayrı
Her İki Tarafa Verilen Ancak Daha Sonra İptal Edilen
Emrin Rumlar Tarafından Kudüs'e Gönderilen Aslının
Kendilerinden Geri Alınıp Dersaâdet'e Gönderilmesine
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to
Take the Greek Original Copy of the Imperial Order Back
from Their Hands and to Send It to Dersaâdet (Istanbul),
Which Was Granted to Greeks and Armenians -But Later
Canceled- At the End of the First Trial Performed to
Resolve the Dispute between the Armenians and Greeks
on the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy
Places

39

[79-1]

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesinin yanan yerlerinin tamiri için Rumlara izin verilmesi üzerine bu yerlerden Ermenilere mahsus olanların Ermeniler tarafından tamiri ve bazı ziyaret yerlerinin tasarrufu konusunda iki millet arasında çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşma neticesinde, tamirin Rumlar tarafından yapılması ve tarafların birbirlerinin yerlerine müdahale etmemeleri konusunda sağlanan uzlaşmaya uygun olarak her iki tarafa 21-30 Recep 1224 (1-10 Eylül 1809) tarihli birer emr-i şerif verildiği, Rum milletine verilen emr-i şerifin üzerine hatt-ı hümayun çekilerek Şam, Kudüs ve Sayda mahkemeleri sicillerine kaydettirildiği, ancak Ermeniler kendilerine verilen emr-i şerifin üzerine hatt-ı hümayun çekilmesini kendi menşurları Kudüs'ten gelinceye kadar ertelediklerinden, onlara verilen emr-i şerifin ellerinde kaldığı, daha sonra Ermenilerin belgelerinin gelmesi üzerine anlaşmazlığın yeni baştan görülmesi gerektiğinden, Padişah'ın fermanı gereğince tekrar duruşma yapıldığı ve daha sonra yapılan bu duruşmanın sonucuna göre taraflara yeniden birer emr-i şerif verildiği, sonraki duruşma önceki duruşmayı hükümsüz kıldığından, önceki duruşmaya göre taraflara verilmiş olan emr-i şeriflerin kayıtlarının da iptal edilmesi gereğinin ortaya çıktığı, bu emr-i şerifler taraflardan geri istendiğinde Ermenilerin, ellerindeki emri iade ettikleri, Rumların ise ellerindeki emrin aslını Kudüs'e gönderdiklerini beyan ederek suretini iade ettikleri, ancak emrin aslının da Rumlardan alınıp Divan-ı Hümayun Kalemî'ndeki hükümsüz evrak arasında muhafaza edilmesinin ferman olunduğu; bu sebeple, Rumlara verilen 21-30 Recep 1224 (1-10 Eylül 1809) tarihli emrin kendilerinden alınıp gönderilmesi ve anlaşmazlığa konu olan hususlarda taraflara daha sonra verilmiş olan emr-i âlîlere göre hareket edilmesi, bu emrin gereğinin yerine getirilmesinin görmezden gelinerek geciktirilmesinden de şiddetle kaçınılmasına dair Şam Valisi Süleyman Paşa'ya, Kudüs Kadısına, bu iş için görevli tayin edilen Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun'dan Mustafa Reşid'e, Kudüs Mütesellimine ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlînin suret kaydı.¹

14-23 Ocak 1813

*İşbu emr-i âlî mücebince matlûb olan emr-i şerîf Kudüs'den gelip kaydı
terkin birle kaydı bâlâsına şerh verilip battâh Nâme sandığına hıfz olunmuşdur.*

*Şam Vâlisi Vezîrim Süleymân Paşa -[edâmd'llâhu Teâlâ] iclâlehû-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve husûs-ı âti'z-zikre taraf-ı Devlet-i
Aliyyemden mübâşir ta'yîn olunan Hâcegân-ı Divân-ı Muallâ-erkâmmndan sâbkâ Sipâh Kâtibi Mustafâ Reşid ve Kudüs Mütesellimi
() -zîde mecdühümâ-ya ve sâir zâbâtân -zîde kadruhüm-e hüküm:*

[s. 80] Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kenisesi mukad-
demâ muhterik olup ta'mîre muhtâc olduğundan o makûle
muhterik olan mahallerin bilâ-tevsi' ta'miri hususunu Rum
tâifesi istid'â ve istirhâm etmeleriyle Hâcegân-ı Divân-ı
Hümâyûnumdan Elmas Paşazâde mahsûs mübâşir ta'yîn
olunarak muhterik olan mahallerin ta'mirine müsâade-i se-
niyyem erzânî kılınmış ise de Kenise-i merkûmede Ermeni

milletine mahsûs olup muhterik olan mahallerin Erme-
ni milleti taraflarından ta'miri ve ba'zı ziyâret mahalleri-
nin kuddâs ve tasarrufu mâddesinden dolayı milleteyn-i
mezkûreteyn beynlerinde nizâ' ve mücâdele tekevvünüyle o
makûle mücib-i nizâ' olan mevâddın fasl u rü'yeti husûsu-
nu Ermeni milleti bâ-arzuhâl istid'â ve istirhâm eyledikleri
ecilden ol vakit Anadolu Kâdiaskeri bulunan Emîn Paşazâde

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 60 [108-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

müteveffâ Mîr Mehmed Emin Efendi husûs-ı mezbûrun rü'yet ü faslına bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ nasb u ta'yîn olunup Anadolu Kâdiaskeri esbak Mevlânâ Mehmed Tâhir –*edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü*– ve hâlâ Tersâne-i Âmire'm Emîni olup ol hengâmda Rikâb-ı Hümâyûnumda Reisül-küttâb bulunan Mehmed Vahid ve Rikâb-ı Müstetâbım Defterdârı esbak Yûsuf Âgâh –*dâme mecdühümâ*– ile me'mûrîn-i sâire hâzır oldukları hâlde Bâb-ı Sadâret-i Uzmâ'da Ermeni ve Rum milletleri taraflarından ma'lûmül'ism vükelâ ve muhtârları bi'd-defaât terâfu' olunarak; "*zikrolunan Kumâme Kenîsesi'nin Rum tâifesi tarafından ta'mîr olunmasına ve kadîmî Rum ve Ermeni tâifesine mahsûs mahallerin kuddâs ve ziyâretine ahadühümâ âhara müdâhale ve taarruz etmemek*" üzere yedlerinde olan senedâtda mûnderic milleteyn-i mezkûreteyne mahsûs olup münâzaun-fihâ olan mahâl ve mevâzın isim ve şöhetleri tasrîhiyle Bin iki yüz yirmi dört senesi evâhir-i Recebül'ferdinde tarafeyne mufassal u meşrûh birer kıt'a emr-i şerîfim verilmiş ve Rum milleti yedlerine verilen emr-i şerîf-i mezkûr bâlâsı hatt-ı hümâyûnumla tevşîh kılınmış ve emr-i şerîf-i mezkûr bâ-fermân-ı âli Şâm ve Kudüs ve Saydâ mahâkimi sicillâtına kaydedirilmiş ve Ermeni milleti ber-müceb-i mürâfaa zikrolunan fermânı ahz etmişler ise de bâlâsının hatt-ı şerîf-i mehâbet-redîf-i tâcdârânemle tevşîhi istid'âsını Kudüs tarafından gelecek menşûrlar[1] vürûduna ta'lîk etmiş olduklarından Ermeni milleti tarafına verilen emr-i şerîfim yedlerinde alâ-hâlihi kalmış olup ancak mukaddemâ tarafeyne verilen evâmir-i şerîfem mukaddem tâ[r]îh ile vâkı' olan mürâfaaya mebnî verilip sonradan Ermeni milletin dahi senedleri vürûd etmiş olduğundan istinâf-ı nizâ' lâzım gelmekle şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûnum mücebince milleteyn-i mezkûreteyn muahharan dahi Bâb-ı Fetvâ-penâhî'de tekrâr be-tekrâr terâfu'-ı şer' olunarak cedd-i emcedim merhûm ve mağfiret-nişân Sultân Selîm Hân –*subbet aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân*– hazretleri Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffâk olduklarında Kudüs-i Şerîf'de Kumâme Kenîsesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç târihiyle müverrah hatt-ı hümâyûnlarıyla muvaşşah Rum milletine başka ve Ermeni milletine başka itâ eyledikleri iki kıt'a menşûrlar esâs ittihâz olunup tarafeyn birbirlerinin senedlerini ikrâr u itirâf ederek fasl u hasm birle zikrolunan menşûrlar ve sûret-i mürâfaa derciyle muahharan milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine müceddeden birer kıt'a emr-i şerîfim itâ kılınmış

olduğundan mukaddemâ vâkı' olan mürâfaaya ahkâm terettüb etmediği muahharan vukûa gelen mürâfaa ile tebeyyün eylediğine mebnî evvelki mürâfaadan tarafeyne verilen evâmirin kaydları bu def'a terkin olunmak iktizâ etmekle evâmir-i mezkûre milleteynden talep olundukda Ermeni milleti aynı yedlerinde olduğundan redd ü teslim edip Rum milleti; "*yedlerinde olan emr-i âhiyi Kudüs-i Şerîfe göndermiş idiklerini*" beyân birle sûretini takdîm etmiş olduklarından asl-ı emr-i şerîf-i mezkûrun Rum milleti yedlerinden ahzi ve Dersaâdetime celbiyle battâlâda hıfz olunması husûsuna irâde-i hümâyûnum müteallik olup ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum şeref-riz-i sudûr edip kaydları terkin olunmuş olmakla siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; vusûl-i emr-i şerîfimde [Bin iki yüz] yirmi dört senesi evâhir-i Receb'i târihiyle müverrah Rum tâifesi yedlerine itâ olunup bu def'a kaydı ref u ilgâ olunan emr-i mezkûru ma'rîfetiniz ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rîfetiyle millet-i mezkûr yedlerinden ahz ve battâlâda hıfz olunmak için serian Dersaâdetime irsâle ve Fâtih-i Kudüs ceddîm müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân hazretlerinin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine verdiği iki kıt'a menşûrlar esâs ittihâz olunarak zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket olunmak bâbında muahharan tarafeyne itâ olunan evâmir-i aliyem müceblerince amel ve harekete ihtimâm ü dikkat eylemeniz fermânım olmağın işbu emr-i şerîfim ısdâr ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ile irsâl olunmuşdur. **İmdi:**

Târîh-i mezkûrda Rum tâifesi yedlerine itâ olunup bu def'a kaydı ref u terkin etdirilmiş olan emr-i mezkûru [s. 81] vusûl-i emr-i şerîfimde millet-i mezkûr yedinden ahz ve battâlâda hıfz olunmak için serian Dersaâdetime irsâle mübâderet eylemeniz irâde-i şâhânem muktezâsından idiği ve iğmâz vukûuyla imrâr-ı vakte rızâ-yı aliyem olmadığı ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve hareket ve avk u te'hîrden mübâadet eyleyesiz ve sen ki, mübâşir-i mûmâ-ileyhsin; mazmûn-ı emr-i şerîfim senin dahi ma'lûmun oldukda diğer emr-i şerîfimde olan me'mûriyyetin muktezâsınca icrâ ve mârru'z-zikr Rum milleti yedinde olan emri dahi ahz ve battâlâda hıfz olunmak için Dersaâdetime takdîme müsâraat ve ifâ-yı levâzım-ı kâr-güzârî ve me'mûriyyete bezl-i makderet eylemen bâbında.

Fi-evâsıtı M. sene [1]228

Kudüs'teki Rum ve Ermeni Milletleri Arasında Beytullahm ve Meryem Ana Makberesi Hususunda Kudüs Kadılarının Emir vs. Metinlerdeki Bazı İfadeleri Te'vil Etmelerinden Dolayı Çıkan Anlaşmazlığın Giderilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif / Bu Emr-i Şerifin Kudüs Mahkemesi'nde Okunup Gereğinin Yerine Getirildiğine Dair Mahallinden Gelen İlam

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Resolve the Dispute between Greeks and Armenians in Jerusalem About the Use of Bethlehem and the Tomb of the Virgin Mary, Which Was Resulted from Misinterpretation of Expressions in the Texts Like Orders by Judges of Jerusalem / İlam (Judgment) Coming from Jerusalem Regarding Reading the Emr-i Şerif Mentioned Above in Jerusalem Court and Its Implementation

40

[81-1]

Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerinin, Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda kendilerine verilen hatt-ı hümayunlu menşurlara göre hareket etmeleri gerekirken bu konuda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan ilk duruşmadan bir sonuç alınamadığı, daha sonra yapılan duruşmada tarafların uzlaşması üzerine, mahkeme sicillerine kaydedilip daima başvurulmak üzere Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve duruşma ilamında yazılı olan hususların yer aldığı birer emr-i şerif yazılarak her iki tarafa verildiği, daha sonra; *'Ermenilere mahsus yerlere bina malzemesinden ne kadar masraf yapıldığının tespiti ve Ermenilere verilen fermanın ora sicillerine kaydedilip gereğinin yapılmasına dikkat edilmesine'* dair bir emr-i şerif çıkarıldığı, ancak herkes tarafından bu emirlere göre hareket edilmesi ve taraflardan herhangi birinin kayırılmaması gerekirken, Kudüs Kadısının tamahkârlık yapıp Sultan Selim Han'ın menşurlarında açıkça yazılı olan Beytullahm ile Meryem Ana Makberesi konusunda anlaşmazlık çıkarmaya çalıştığı ve bir süredir Kudüs kadılarının taraflara verilen içerikleri birbirine aykırı hüccet ve senetlerin Kudüs Mahkemesi sicilindeki kayıtlarını ileri sürerek, Rum ve Ermenilere en son verilmiş olan emr-i âlilerin metin ve ibarelerini tevîl yoluna gidip içeriklerine aykırı manalar vermek suretiyle bu emirlerin gereğinin yerine getirilmemesine göz yumduklarının haber verildiği; bu durum şeriata ve Padişah'ın rızasına tamamen aykırı olduğundan, her iki milletin ortak ziyaretgâhı olan Beytullahm ve Meryem Ana Makberesi hususunda Selim Han'ın menşurlarına göre hareket edilerek bundan sonra herhangi bir anlaşmazlık çıkmasına meydan verilmemesi, Kudüs kadılarının şimdiye dek tamahkârlıkla her iki millete vermiş oldukları birbirine aykırı içerikli senetlerin Kudüs Mahkemesi sicillerindeki kayıtlarının iptal edilmesi, taraflara en son verilmiş olan emr-i şeriflerin içeriklerine, aykırı anlamlar verilmemesi, bunlara aykırı olarak taraflar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklara itibar edilmemesi, aksi takdirde bu emre aykırı hareket edenlerin cezalandırılacağı hususlarında Şam Valisi Vezir Seyyid Süleyman Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine, bu mesele için görevlendirilen Haremeyn Evkafı eski Müfettişi es-Seyyid Mehmed Zeki'nin Vekili Mehmed Nuri'ye, Dört Mezhebin müftülerine ve diğer görevlilere hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹ / Kudüs Kadısının ve Müvellâ Vekili Mehmed Nuri Efendi'nin; *'bu emrin gereği olarak, her iki tarafa verilmiş olan söz konusu emr-i âlilerin Kadı, Müvellâ Vekili, Mütesellim temsilcisi, ahali ileri gelenleri ve görevliler ile Rumların ve Ermenilerin Kudüs'teki vekil ve ileri gelenleri hazır oldukları hâlde Kudüs Mahkemesi'nde okunduğu, Beytullahm Mağara ve Kilisesi'ndeki kapıların anahtarlarının söz konusu emr-i âliler gereğince anlaşmazlığın taraflarından hangisine ait ise o tarafa verildiği, emr-i âlilerin gereğinin harfiyen yerine getirildiği, Kudüs Mahkemesi sicilindeki birbirine aykırı içerikli hüccet ve senetlerin kayıtlarının iptal edildiği ve anlaşmazlık çıkarılmaması hususunda her iki tarafa tembihte bulunulduğuna'* dair gönderdikleri müşterek ilâmın, sayfaya ilişik şukkadaki suret kaydı.

27 Eylül – 6 Ekim 1813 / 16 Şubat 1814

¹ Bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan ferman için bk. 61 [110-1] numaralı kayıt. Ayrıca, fermana belirtilen Sultan Selim Han'ın menşurları, duruşmalar ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen

ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak da bk. 7 [7-1], 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 38 [77-1], 39 [79-1], 60 [108-1] numaralı kayıtlar.

Buna dâir mahallinden vürüd eden keşif defteri ve i'lâm ve evrâk-ı sâir[e] ile hath Rikâb takriri battâhyla maan Nâme sandığında mahfûzdur.

Bu şerh işbu kayda râci'dir.

Vârid i'lâm ve hath Rikâb takriri Nâme sandığında mahfûzdur.

Muahharan emr-i âli yazılmışdır. Fî-evâilî L. sene [12]55

Şâm Vâlisi ve Mîru'l-hâc Vezîrim Seyyid Süleymân Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve husûs-ı âti'z-zikre bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn olunan sâbıkâ Haremeyni's-Şerîfeyn Müfettişi Müderrisin-i kirâmdan Paşmakçzâde Seyyid Mehmed Zekî –zîde ilmühü– tarafından tevki ve tesyîr kılıp el-yevm ol cânibde olan İstanbul Vakâyî' Kâtibi eşrâf-ı kuzâtdan Mehmed Nûri –zîde fazlühü–ya ve Mezâhib-i Erbaa müftilerine ve Kudüs-i Şerîf Mütessellimine ve iş erleri ve söz sâhiblerine hüküm ki:

Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm ve mağfi-ret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâları hatt-ı hümayûnlarıyla muvaşşah Rum milletine başka ve Ermeni milletine başka itâ eyledikleri iki kıt'a menşûrlar müceblince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin itînâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifü'l-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna binâen şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne mücebince bi'l-fi'l Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Mevlânâ Dürriyâde es-Seyyid Abdullâh –edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü–nun meşihat-i ülâsında Rikâb-ı Hümayûnum Kaymakâmı ve sudûr-ı kirâmım ve ricâl-i devletim ve kisedârân-ı aklâm hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan Kumâme nizâi fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müfti'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsi Efendi zamân-ı meşihatinde; "husûs-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları ma'lûmi'l-ism zimmîler meclis-i ma'kûdda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları mazbûtu'l-esâmî zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsvâneme ma'rûz arzuhâllerinde istidâ ve istirhâm olunduğu vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk –radhy'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine itâ eyledikleri iki kıt'a hükmi-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere iştirâken

ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâniden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup [s. 82] mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kibî ve Süryân tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsîs olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bize yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduklarına nazaran gâib anî'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdânyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i ahîreleri olan Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olmakla derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâz-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmi husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimesnenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabilinden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynin her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne itâ eylediği senedleri müceblince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne itâ eyledikleri hükmi-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve

muhtârları her biri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu" müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk i'âm etmeleriyle i'âm-ı mezkûr Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Cihândârâneme arz ve telhîs olundukda; "ber-müceb-i i'âm tanzîm ve ceddim Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdıkları menşûr-ı hümayûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı i'âm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve 'düstûru'l-amel tutulmak' üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi" mazmûnunda mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum mücebince iktizâ eden evâmîr-i şerîfem ısdâr ve bâlâları hatt-ı hümayûnumla tevşîh kılınarak milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ olunmuş ise de; "bir mübâşîr ve müvellâ ta'yîniyle Ermeni millette mahsûs mahalle fakat eczâ-yı binâdan ne mikdâr masârif olmuş; mübâşîr ve müvellâ ve Mi'mâr Halîfesi ma'rîfetiyle muâyene ve shhati bu tarafa bildirilmek ve bu defa Ermeni millette verilen fermânın mahalli sicillâtına kayd ve infâzine me'mûrlar dikkat eylemek' mazmûnunda şeref-rîz-i sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum mücebince amel ve hareket ve Ermeni millette mahsûs mahalle fakat eczâ-yı binâdan ne mikdâr masârif olmuş; keşf ü muâyenesi ve Ermeni millette i'tâ olunan emr-i şerîfimin tenfiz ü icrâsı husûsuna mübâderet olunmak" bâbında sudûr eden emr-i şerîfimle Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn ve Hâcegân-ı Divân-ı Hümayûnum'-dan Sipâhiler Kâtibi esbak Mustafâ Reşîd -zîde mecdühû- mahsûs mübâşîr olarak me'mûr ve maiyyetlerine dahi hulâfâ-i mi'mârândan Seyyid Mehmed Halîfe terfikan Kudüs-i Şerîf'e sevk olunmuş olmalarıyla ber-müceb-i emr-i âli amel ve harekete ve Ermeni milleti yedlerine verilen emr-i şerîfimin tenfiz ü icrâsına cümle tarafından i'tinâ ve dikkat olunup vazife-i umûrdan hâric maslahata müdâhâleden ve ahad-i tarafeyni tasahhub u himâyeden mücânebet olunmak cümleye lâzîme-i zimmet iken ve Beytüllahm ile Meryem Ana Makberesi Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ eylediği menşûrlarda tasrîh olunmuş iken; "Kudüs-i Şerîf Kâdisı tamaa mebnî ahad-i tarafeyni tasahhub u himâyede dâyesiyle Beytüllahm ile Meryem Ana Makberesi'nde münâzaa ihdâs eylemek ve biraz vakitden beri Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunanların tamaa mebnî tarafeyne i'tâ eyledikleri mütehâlifü'l-mazâmîn hüccet ve senedâtın Kudüs Mahkemesi sicillinde mukayyed kaydların vesîle ederek Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne verdiği menşûrları [s. 83] müeyyid bâlâları hutût-ı hümayûnumla muvaşşah bu defa Rum ve Ermeni milletlerine verilen evâmîr-i aliyyemin nass u ibâresini te'vîl ile mazmûnları-

na muhâlif ma'nâlar verilerek evâmîr-i mezkûrenin tenfiz ü icrâsında iğmâz olunmakda olduğu" bu defa bi'l-ihbâr vâsıl-ı sâmia-i şehriyârânem olup maa-hâzâ Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği menşûrları müekkid bu defa milleteyn-i mersûmeteyne verilen evâmîr-i aliyyemin mû be-mû tenfiz ü icrâsı irâde-i hümayûnum muktezâsından iken ahad-i tarafeynin himâyesiyle evâmîr-i şerîfe-i mezkûrenin mazmûnuna münâfî vaz' u hareket zuhûru bi'l-vücûh şer'-i şerîfe ve rızâ-yı şâhâneme münâfî bir keyfiyyet olmakla Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi husûsunda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere iki millet müşterik olup fimâ-ba'd münâzaa olmamak mazmûnunda bu defa hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum şeref-rîz-i sudûr olmakla şeref-yâfte-i sudûr eden hatt-ı hümayûn-ı mehâbet-makrûn-ı şâhânem mücebince amel olunmak fermânım olmağın, mahsûsan Rikâb-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve () ile irsâl olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Kudüs-i Şerîf Kâdisı lâhık ve müvellâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; Kudüs kâdılarının tamaa mebnî bu âna dek tarafeyne vermiş olduğu senedât kaydının Kudüs Mahkemesi sicillinden ref u terkinleri husûsı irâde-i hümayûnum muktezâsından olmakla vech-i muharrer üzere mütehâlifü'l-mazâmîn senedât-ı mezkûre kaydlarının ref u terkinleriyle Fâtih-i Kudüs ceddim merhûm-ı müşârun-ileyhin Rum ve Ermeni milletlerine i'tâ eylediği menşûrlar mücebince muahharan milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine verilen evâmîr-i şerîfemin mazâmînine muhâlif ma'nâlar verilmeyerek ve mantûk-ı münifleri hilâfına tarafeynden zuhûr eden münâzaaya i'tibâr olunmayarak ve Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi husûsunda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere iki millet müşterik olup bu husûs için nizâ' hudûsüne ruhsat gösterilmeyerek zikrolunan menşûrların harf be-harf tenfiz ü icrâsına bi'l-it-tifâk ihtimâm ü dikkat olunmak matlûb-ı hümayûnum idiği ve tama' ve irtikâba meyl ü rağbet ile müceddeden nizâ' zuhûruna ve ahad-i tarafeyn tasahhub u himâyede olunarak menşûr-ı mezkûrların mugâyiri ednâ vaz' u hareket vukûa gelmek lâzım gelir ise cesâret eden ve ruhsat verenlerin levâzım-ı te'dibleri icrâ olunacağında şübhe olmadığı ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve harekete ve zikrolunan menşûrlar dâimen ve müstemirren düstûru'l-amel tutularak mû be-mû tenfiz ü icrâsıyla hilâfı vaz' u hareket vukûa gelmemesine dikkat ve hilâfından mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâili L. sene [1]228

*

[s. 82/1]¹ "Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin Rum ve Ermeni milletlerine i'tâ buyurdukları menşûr-ı adâlet-neşûrların müeyyid bundan akdemce bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven tarafeyne i'tâ olunan evâmir-i aliyyenin bilâ-te'vîl harf be-harf icrâsına dikkat olunmak" bâbında şeref-rîz-i sudûr eden hatt-ı hümayûn mücebince te'kidi hâvî sâdır olan işbu emr-i âlî ile mukaddemce bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven tarafeyne verilen iki kıt'a evâmir-i aliyye mahalline lede'l-vusûl Kudüs-i Şerîf Mahkemesi'nde Kudüs-i Şerîf Kâdisı ve Müvellâ Vekili ve Şâm Vâlisi hazretlerinin Şâm-ı şerîfde olan Mütessellimi tarafından meb'ûs Ahmed Ağa ve vücûh-ı ahâlî ve iş erleri muvâcehelerinde ve Rum tâifesinin Kudüs'de mütemekkin vükelâ ve muhtârları ve kezâlik Ermeni tâifesinin Kudüs'de mütemekkin vükelâ ve muhtârları hâzır oldukları hâlde feth ve kırâet ve nass u ibârelerinin mazmûnları bilâ-te'vîl cümleye tefhîm olundukda tarafeynden her biri devâm-ı ömr ü devlet ed'iyesini ve sem'an ve tâaten merâsimini ba'de'l-edâ Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyh hazretlerinin tarafeyne verdiği iki kıt'a menşûrlarını müeyyid bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven tarafeyn yedlerine verilen sâlifü'z-zıkr evâmir-i aliyyede mezkûr olduğu üzere Beytullahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhı Rum tâifesi yedlerinde olan menşûr-ı hümayûnda musarrah ve yine Beytullahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı tarafeynin yedlerinde olan menşûr-ı hümayûnda musarrah olduğuna mebnî kible tarafında olan kapının miftâhı müstakillen tâife-i Rum'un ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı Rum ve Ermeni tâifelerinin beynlerinde müşterek olmakla sonradan te'kidi hâvî şeref-sudûr olan işbu emr-i

âlîde tasrîh u beyân olunduğu üzere Beytullahm ve Merzem Ana Makberesi husûsunda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere iki millet müşterik olup ol vechile bâlâda tahrîr olunduğu üzere Beytullahm ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı tâifeteyn-i merkûmeteyn beynlerinde müşterek olduğuna binâen Ermeni tâifesine ba'de't-teslîm tâifeteyn-i mersûmeteyn mahalleyn-i merkûmeynde iştirâk ve Kumâme ta'bîr olunur Kenise-i Kebîr'de ve hâricinde mahâll-i muayyenerinde kadîmden beri müstakıl olan mahallerinde istiklâlen ve müşterek olan mahallerinde iştirâken icrâ-yı mu'tekadâtlarında bir vechile ahad-i tarafeyn âhara mûmânaat etmemek üzere münâzaalarına i'tibâr olunmayıp iskât olunarak zikrolunan menşûr-ı âliler ber-müceb-i irâde-i seniyye mübe-mû ve harf be-harf tenfiz ü icrâ ve Kudüs-i Şerîf Mahkemesi sicillinde bulunan mütehâlifü'l-mazâmîn hüccet ve senedâtın kaydları sicillâtdan ref' u terkîn u ilgâ ve fîmâ-ba'd husûs-ı mezkûr zımnında kat'â münâzaa ihdâs etmemek üzere tarafeyne tenbih olunduğunu mübeyyin Kudüs-i Şerîf Kâdisı es-Seyyid Mûsâ Efendi ve müvellâ vekili mûmâileyh Mehmed Nûrî Efendi'nin iştirâken imzâ ve hatmleriyle mahtûm Dersâadet'e tevârüd eden bir kıt'a i'lâmları Atebe-i Felek-mertebe-i Hazret-i Tâcdâriye arz u takdîm olundukda; "Kudüs-i Şerîf Kâdisının ve müvellâmnın tahrîrâtlan verilen fermâmn kaydı bâlâsına şerh verilmek" bâbında mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne şeref-rîz-i sudûr olup şeref-yâfte-i sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkâne mücebince vârid olan i'lâm-ı mezkûr mefhûmu işbu emr-i şerîf kaydı bâlâsına şerh verildi.

Fi 25 S. sene 1229

[s. 82/2]²

¹ Bu metin, [s. 82]'ye ilâşirilmiş olan ve arşiv tasnifi sırasında "216" olarak numaralandırılan şukkada kayıtlıdır.

² Bu sayfa numarasının verilmiş olduğu şukkanın metni, [s. 90]'da kayıtlı emr-i âlişân ile ilgili olduğundan çeviri yazısı o emr-i âlişânın altına konulmuştur.

Kudüs'teki Misafir Frenk Rahiplerinin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Erganuna Boru İlave Ederek Sesini Yükseltmelerine, Bid'atler Çıkarmalarına ve Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri Olarak Kabul Edilen Yerde Rumları Kudastan Menetmelerine Müsaade Edilmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II to Prevent the Visiting Frankish Priests in Jerusalem from Raising the Sound of Organ in the Church of Holy Sepulchre by Adding Pipes, Abolishing Their Heresies, and forbidding Greeks from Joining Kudas (Eucharist) Rites in the Place Accepted as the Tomb of Jesus Christ

41

[83-1]

Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin yüz sene önce Frengistan'dan getirdikleri büyük erganunun Kutsal Kabir Kilisesi'ne konulmasına, sesinin kabalığı ve eskiden beri olmayan bir şeyin Kutsal Kabir Kilisesi'ne konulmasının yasak olması yüzünden ahali tarafından engel olunduğu, ancak eskiden beri Kutsal Kabir Kilisesi'nin içerisinde bulunan küçük erganunun bir süre önce çıkan yangında yanması üzerine bu rahiplerin onun yerine bu erganunun konulmasını istedikleri, Rum milletinin bu isteğe erganunun yüz elli kadar borusunun eksiltip sesinin, yanan erganunun sesine uydurulması şartıyla rıza göstermeleri üzerine bu erganunun Kutsal Kabir Kilisesi'ne konulmasına izin verildiği, daha sonra Frenk rahiplerinin erganuna kırk yedi adet boru ekleyerek sesini tekrar yükselttikleri ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin içerisinde Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerin kapısında daha önce var olan resmi kaldırıp yerine gayet büyük başka bir resim koydukları, kendilerinden defalarca bunların eski hâllerine döndürülmesi istendiği hâlde hiç orali olmadıkları, bunun üzerine gönderilen görevliler vasıtasıyla resmin ve erganunun eski hâllerine geri döndürüldüğü, ancak Frenk rahiplerinin şimdi de Rum milletini Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerde kudastan menetme arzusunda olduklarının mahallinden bildirilmesi üzerine kayıtların incelenmesi neticesinde Frenk rahiplerinin geçmişte de Kutsal Kabir Kilisesi'nin ortasındaki Türbe'yi zapt edip üstünü örttükleri, zincir ile kandiller astıkları, büyük erganun koydukları, birçok bid'atler çıkardıkları ve bunların önlenmesi için emirler gönderildiği anlaşıldığından, Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin bu şekilde bid'atler çıkarmalarına ve Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaası olan Rum milletini Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri'nde kudastan menetmelerine izin verilmemesine dair Şam Valisi Vezir Salih Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

22 Eylül -1 Ekim 1817

"İşbu emr-i âlî-şânımın mazmûnu dikkat üzere mutâlaa ve emr u irâde-i mülûkânem gereği gibi mülâhaza olunup Efrenc tâifesi'nin mukaddem ve muahhar sâdır olan evâmire muhâlif vaz' eyledikleri muhdesâtın def'u ref'ine ikdâm ve cizye-güzâr reâyâ-yı Devlet-i Aliyyemden olan Rum milletine i tâ olunmuş olan evâmîr-i aliyyeme muhâlefet ile icrâ-yı âyîn ve Kabr-i İsa zu'm eyledikleri mahalde kuddâs eylemelerine ilâ-mâşâa'llâh ferd-i âferide taraflarından mümânaat olunmayıp işbu emr-i âlî-şânım düstûru'l-amel tutula." deyü bâlâsına mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne keşide buyurulmuştur.

Şam Vâlisi Vezirim el-Hâc Sâlih Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Mutesellimine ve bi'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve iş erlerine hüküm ki:

"Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin olan Efrenc ruh-bânları yüz sene mukaddem Frengistân'dan kebîr erganun getirip Kumâm'e'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsının kemâl-i gızzatı ve gerek Kumâm'e'ye muhdes şey vaz'ının memnûiyyeti cihetiyle ehl-i İslâm ve reâyâ tâifesi tarafından mümânaat olunarak kendi kiliselerinde muattal kalıp bundan akdem Kumâm'e'nin ih[ti]râkında derûnunda kadîmî mevzû olan sağır erganun dahi muhterik olduğundan [s. 84] Kumâm'e'nin tecdîdinde memnû olan mârru'z-zikr erganun-ı kebîrin vaz'ın rehâbîn-i mersûme led'e't-taleb ol vakitte eyâlet-i Şam uhdesine muhavvel olan

hâlâ Saydâ Vâlisi düstûr Vezirim Süleymân Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü- tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan müteveffâ Süleymân Paşa'nın Şam Vâliliğinde rehâbîn-i mesfûre tekrâr istid'âyâ teşebbüs birle nihâyet erganun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkis olunarak sadâsı, muhterik olan eski sağır erganunun savtına uydurulmak şartıyla Kumâm'e'ye vaz'ına Rum milleti râzi olmuş ve ol vechile müteveffâ-yı müşârun-ileyh tarafından ruhsat verilerek şimdiye kadar öylece icrâ ve tarafeyn iskât olunmuş iken bu esnâda zikrolunan Efrenc râhibleri erganun-ı mezkûrun mukaddem tenkis olunan

¹ Ayrıca bk. 42 [85-1], 44 [88-1], 66 [115-1] numaralı kayıtlar.

borularına kırk yedi boru izâfesiyle savtım terfî' ve bundan başka Kumâme derûnunda zu'm-ı bâtılınca Kabr-i Îsâ ta'bir etdikleri mahallin kapısında Efrenc ruhânları tarafından mevzû' olan sûreti dahi bu def'a kaldırıp yerine gâyet kebir bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarından bu keyfiyyetler Rum milletinin teşettütüne bâis olduğu taraf-ı şer'a ihbâr ve istirhâm olundukda derhâl Efrenc tercümânları huzûr-ı şer'a celb ile bu makûle muhdesâta bir vechile mesâğ u cevâz olmadığı beyân olunarak zikrolunan erganun ve sûret maddelerinin kadîmine ircâ' olunması tenbih olunmuş ise de rehâbîn-i mesfûre tarafından adem-i isgâ sûretleri gösterilip ol esnâda sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; sen dahi Şâm-ı şerîfe varmamış olduğundan keyfiyyet Rum milleti cânibinden Saydâ Vâlisi müşârun-ileyhe mukaddem ve muahhar inhâ ve ifâde olunup müşârun-ileyh tarafından dahi millet-i mersûmenin yedlerinde mevcûd evâmîr-i şerîfenin mugâyiri olan muhdesât-ı mezkûrenin ref' u izâlesi zımnında iki kıt'a müekked buyuruldu ve mübâşir gönderilmiş ve keyfiyyet taraf-ı şer'den Efrenc ruhânlarına bi'd-defaât iktizâsına göre tebyîn ve tefhîm olunmuş iken mersûmlar yine adem-i isgâ sûretinde isrâr ve günâ-gün gılsat u ruûnet izhâr etmiş olduklarına binâen nihâyetü'l-emr müşârun-ileyhin ta'yîn eylediği mübâşir ve Kudüs-i Şerîf Kâdisı ve Mütesellim-i mûmâ-ileyhimâ taraflarından ta'yîn olunan me'mûrlar sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebir ref' u izâle ve yerine sûret-i afîk vaz' ve ta'lik ve erganuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ih-râc etdirilmiş olduğu ve Efrenc râhibleri Kabr-i Îsâ ta'bir olunan mahalde Rum milletini kuddâsdan men' dâyesinde oldukları" beyânıyla; "rehâbîn-i mersûmenin bu misillü vâkı' olan taaddî ve tasallutlarınmn men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sudûru bu def'a Der-bâr-ı Ma'delet-karâr-ı Hüsrevâneme tevârüd eden i'âm ve mahzarda derc ve istid'â olunmuş ve ol bâbda Der-saâdetimde mukim Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bir kıt'a takrîr takdîm kılınmış olmakdan nâşi kuyûda mürâcaat olundukda; "Ömer ibnü'l-Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretleri taraflarından verilen ahidnâme-i hümayûna ve ecdâd-ı ızâm-ı âli-nijâdım zamân-ı şevket-unvânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla verilen evâmîr-i aliyeye mugâyir Efrenc râhibleri mârru'z-zikr Kumâme'nin ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ile âyinlerine münâfi Türbe-i mezbûrun üzerin örtüp ve karşısına âdete muhâlif zencâr ile kandiller ve şimâl tarafına büyük erganun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyledikleri Rum milleti tarafından lede'l-inhâ tarafeyn Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve kâdiaskerler huzûrunda mürâfaa olunduklarında Frenk tâifesinin iddiâları mahz-ı lağv u şirret olduğuna mebnî mukaddemâ verilen evâmîr-i aliyeye müceblerince amel olunmak için mürâfaadan iki kıt'a emr-i âli i'tâ olunup bu makûle Divân-ı Hümayûn'da faysal-pezir olan da'vânın tekrâr istimâ memnû' iken Efrenc ruhânları mütenebbih olmayarak verilen evâmîr-i şerîfeye ve âyin-i kadîmelerine muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' eylediklerinden mâadâ şem'dân ile

mûm ve put ile haç vaz' ve sâir bid'atler ihdâs eyledikleri millet-i mesfûre tarafından tekrâr inhâ olunmağla muhdes olan bid'atler ref' olunmak ve Efrenc râhibleri tarafından; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' vukûa gelmemek için Bin doksan dokuz senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven bir kıt'a emr-i âli verilmiş ve belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı ızâmın seyf-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olmak mülâbesesiyle belde-i merkûmede vâkı' Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilmiş ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânın lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde dahi fakat icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'âle ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmın zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ise de sonradan Efrenc râhibleri o makûle icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine ruhsat verilen mahâl ve mevâzu kendilerine hasr ederek Rum tâifesini icrâ-yı âyîn [s. 85] ve ziyâret eylemekden men' eylediklerinden gayri tâife-i mesfûrenin kadîmden yedlerinde bulunup ziyâretgâhları olan mahallere dahi müdâhale eyledikleri Rum milleti tarafından inhâ olundukda, def'an li'n-nizâ' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzi-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ' ziyâret ile âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek' üzere ve bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah, mufassal u meşrûh verilen evâmîr-i aliyeye müceblerince tecdiden [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Receb'inde diğer bir kıt'a emr-i şerîfim sudûr etmiş ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i mülûkânemle tezyîn kılınmış idiği" Divân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mastûr ve mukayyed olduğu âşikâr ve Kudüs-i Şerîf'de müsâfir olarak mukim Efrenc râhiblerinin kadîmden beri verilen evâmîr-i aliyeye ve âyinlerine muhâlif bu misillü nesneler ihdâsıyla Saltanat-ı Seniyyemin cizye-güzâr reâyâsına rencide ve remide etmeleri ve husûsile Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm eyledikleri mahalde kadîme mugâyir Rum tâifesini kuddâsdan men' u def'e sa'y eylemeleri bi'l-vücûh rızâ-yı şâhânemin mugâyiri idiği bedihî ve nümûdâr olmakdan nâşi fimâ-ba'd Efrenc râhiblerinin bu makûle nesneler ihdâsına kat'â ruhsat ve cevâz verilmeyerek derhâl def' u ref'i ve mahall-i mezkûrda Rum tâifesinin kuddâs ta'bir olunur âyinlerinin icrâsına Efrenc râhibleri tarafından vukûa gelen müdâhalenin külliyyen men' u def'i husûsuna irâde-i Pâdişâhânem taalluk edip ol bâbda hatt-ı şerîf-i ma'delet-redîf-i mülûkânem şeref-riz-i sudûr olmağın te'kidin ve ihtimâmen mahsûsan Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnumla tevşîh ve irsâl olunmuştur. **İmdi:**

Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'd-devâm ve Saltanat-ı Seniyye-i sermediyyü'l-kıyâmımın cizye-güzâr reâyâsına memâlik-i

mevrûse-i Pâdişâhânemde müsâfereten mukim olan Efrenç tâifesi tarafından ve cânib-i âhardan rencide ve remide olunduğuna bir vechile rızâ-yı şâhânem olmayıp sâye-i dıraht-ı âtîfet-i mülûkânemde müstazıll ü mahmi olmaları matlûb ve mültezem-i şâhânem idiği siz ki, Vezir-i müşâr ve Mevlânâ ve müftîler ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda ba'd-ezîn Efrenç râhibleri haklarında bî-dirîğ ve erzân buyurulan müsâade-i seniyye-i şâhâne ve müsâafe-i behiyye-i tâcdârâneme adem-i kanâat birle Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyâsını ızrâr ve rencide dâiyesiyle bâlâları hutût-ı hümâyûn ile muanven şimdiye kadar

verilen evâmir-i aliyye ve senedâta ve kadîmden icrâ olungelen âyînlerine münâfi tekrâr nesne ihdâsına cesâret ederler ise derhâl refi ve Kabr-i Hazret-i Îsâ ta'bîr eyledikleri mahalde Rum tâifesinin kuddâs eylemelerine Efrenç râhibleri cânibinden bî-vech ve kadîme mugâyir vâkı' olan müdâhalenin ve hilâf-ı fermân sâir gûne taarruzlarının men' u def'i husûslarına kemâliyle ihtimâm ü dikkat ve hilâf-ı fermân ve münâfi-i tenbihât-ı şâhânem mikdâr-ı zerre vaz' u hareket vukûuna irâet-i ruhsatdan gâyetü'l-gâye tehâşi ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı Za. sene [1]232

Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında
Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda Çıkan
Anlaşmazlıkta Son Gönderilen Fermana Göre Hareket
Edilmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Te'kiden Çıkarılan Emr-i Âlişân

Emr-i Âlişân (Imperial Order) Reiterated by Sultan
Mahmud II to Act in Accordance with the Last Ferman
Concerning the Dispute between Visiting Frankish
Priests and the Greeks in Jerusalem About Ritual
Execution in the Church of Holy Sepulchre

42
[85-1]

Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki organunun sesini borular ilave ederek yükseltip Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerin kapısındaki resmin yerine başka bir resim koyduklarının ve Rum milletini burada kudastan menetme arzusu taşıdıklarının bildirilmesi üzerine bunların önlenmesi için daha önce emirler gönderildiği, son olarak 1232 (1817) tarihinde, Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin bu şekilde bid'atler çıkarmalarına ve Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaası olan Rum milletini kudastan menetmelerine izin verilmemesine dair bir emir daha gönderildiği, ancak buna rağmen Rum milletiyle Frenk rahipleri arasında ayin icrası hususunda tekrar bazı anlaşmazlıklar çıktığının bildirilmesi üzerine bunun Frenk rahiplerinin iki tarafın da ziyaretgâhı olan yerde eskiden beri olageldiği üzere eşit bir şekilde ayin, ziyaret ve süsleme yapmaya kanaat etmemelerinden kaynaklandığının anlaşıldığı ve fakat bu durumun usule, Padişah'ın rızasına ve devlet düzenine aykırı olduğu; bu itibarla misafir Frenk rahiplerinin kendilerine ziyaret ve ayin hususunda verilen müsaadeye kanaat edip Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaasını bu şekilde rencide etmemeleri ve bu konuda son gönderilen emrin harfiyen uygulanmasına dair önceki emri te'kiden Şam Valisi Vezir Salih Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Mutesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlişânın suret kaydı.¹

11-20 Eylül 1819

"İşbu emr-i âli-şânının mazmûnu dikkat ile mutâlaa olunup Efrenc tâifesinin evâmîr-i alıyyeme muhâlif vaz' eyledikleri muhdesâtın ref'ine ikdâm ve cizye-güzâr reâyâ-yı Devlet-i Alıyyemden olan Rum milletine itâ olunmuş olan evâmîr-i alıyyeme muhâlefet ile icrâ-yı âyin ve Kabr-i İsa zu'm eyledikleri mahalde kuddâs eylemelerine ferd-i âferide taraflarından mümânaat olunmayıp işbu emr-i âli-şânım ilâ-mâşâa'llâh düstûru'l-amel tutula." deyü emr-i şerîfi bâlâsına hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne keşide buyurulmuştur.

Buna dâir olan Rikâb-ı Hümayûn takrîrleri ve evrâk-ı sâire Kalem'de Nâme sandığına hıfz olunmuştur.

Şâm Vâlisi Vezîrim el-Hâc Sâlih Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müfîleri ve Mutesellimine ve b'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin olan Efrenc râhibleri yüz seneden mukaddem Frengistân'dan kebîr organun getirip Kumâme'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsının kemâl-i gılgatı ve gerek Kumâme'ye muhdes şey vaz'ının memnûiyyeti cihetiyle ehl-i İslâm ve reâyâ tâifesi tarafından mümânaat olunarak kendi kiliselerinde muattal kâhı bundan akdem Kumâme'nin ih[ti]râ-kında derûnunda kadîmî mevzû olan sağır organun dahi muhterik olduğundan Kumâme'nin tecdîdinde sâlifûl-zikr memnû olan organun-ı kebîrin vaz'ım rehâbîn-i mersûme led'e't-taleb ol vakitte eyâlet-i Şâm uhdesine muhavvel olan hâlâ Saydâ Vâlisi düstûr Vezîrim Süleymân Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü- tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan müteveffâ Süleymân Paşa'nın Şâm Vâliliğinde rehâbîn-i mesfûre

tekrâr istid'âya teşebbüs birle nihâyet organun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkîs olunarak sadâsı, muhterik olan eski sağır organunun savtına uydurulmak şartıyla Kumâme'ye vaz'ına Rum milleti râzî olmuş ve ol vechile müteveffâ-yı müsârun-ileyh tarafından ruhsat verilerek şimdiye kadar öylece icrâ ve tarafeyn iskât olunmuş iken zikrolunan Efrenc râhibleri organun-ı mezbûrun mukaddem tenkîs olunan borularına kırk yedi boru izâfesiyle savtını terfî ve bundan başka Kumâme derûnunda zu'm-ı bâhl-larınca Kabr-i İsa ta'bîr etdikleri mahallin kapısında Efrenc râhibleri tarafından mevzû olan sûreti dahi kaldırıp yerine gâyet kebîr bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarından bu keyfiyyetler Rum milletin teşettütüne bâis olduğu taraf-ı şer'a ihbâr ve istirhâm olundukda derhâl Efrenc tercümânları huzûr-ı şer'a celb ile bu makûle

¹ Ayrıca bk. 41 [83-1], 44 [88-1], 66 [115-1] numaralı kayıtlar.

muhtesâta bir vechile mesâğ u cevâz olmadığı beyân olunarak zikrolunan organun ve sûret maddelerinin kadîmine ircâ olunması tenbîh olunmuş ise de rehâbîn-i mesfûre tarafından adem-i ısgâ sûretleri gösterilip ol esnâda sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyh-sin; [s. 86] sen dahi Şâm-ı şerîfe varmamış olduğundan keyfiyyet Rum milleti cânibinden Saydâ Vâkisi müşârun-ileyhe mukaddem ve muahhar inhâ ve ifâde olunup müşârun-ileyh tarafından dahi millet-i mersûmenin yedlerinde mevcûd evâmir-i şerîfenin mugâyiri olan muhtesât-ı mezkûrenin ref u izâlesi zımnında iki kıt'a müekked buyuruldu ve mübâşir gönderilmiş ve keyfiyyet tarafı şer'iden Efrenc râhiblerine bi'd-defaât iktizâsına göre tebyîn ve tefhîm olunmuş iken mersûmlar yine adem-i ısgâ sûretinde ısrâr ve günâ-gün gılzat u ruûnet izhâr etmiş olduklarına binâen nihâ-yetü'l-emr müşârun-ileyhin ta'yîn eylediği mübâşir ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsı ve Mütessellim taraflarından ta'yîn olunan me'mûrlar sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebîr ref u izâle ve yerine sûret-i atîk vaz' ve ta'lîk ve organuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ihrâc etdirilmiş olduğu ve Efrenc râhibleri Kabr-i İsa ta'bîr olunan mahalde Rum milletini kuddâsdan men' dâyesinde oldukları" beyânıyla; "rehâbîn-i mersûmenin bu misillü vâkı' olan taaddî ve tasallutlarının men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sudûru mukaddemâ bâ-i'lâm ve mahzar istidâ olunmuş ve husûs-ı mezbûr zımnında Dersâadetimde mukim Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bir kıt'a takrîr takdîm kılınmış olmakdan nâşi kuyûda mürâcaat oldukda; "Ömer ibnü'l-Hattâb –radıy'illâhü anh– hazretleri taraflarından verilen ahidnâme-i hümayûna ve ecdâd-ı izâm-ı âli-nijâdım zamân-ı şevket-unvânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla verilen evâmir-i aliyye mugâyir Efrenc râhibleri mârru'z-zikr Kumâme'nin ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ile âyinlerine münâfi Türbe-i mezbûrenin üzerin örtüp ve karşısına âdete muhâlif zenâr ile kandiller ve şimâl tarafına büyük organun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyledikleri Rum milleti tarafından led'e'l-inhâ tarafeyn Dîvân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı izâm ve kâdiaskerler huzûrunda mürâfaa olduklarında Frenk tâifesinin iddiâları mahz-ı lağv u şirret olduğuna mebnî mukaddemâ verilen evâmir-i aliyye müceblerince amel olunmak için mürâfaadan iki kıt'a emr-i âli i'tâ olunup bu makûle Dîvân-ı Hümayûn'da faysal-pezir olan da'vânın tekrâr istimâ memnû' iken Efrenc râhibleri mütenebbih olmayarak verilen evâmir-i şerîfeye ve âyin-i kadîmlerine muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' eylediklerinden mâadâ şem'dân ile mûm ve put ile haç vaz' ve sâir bid'atler ihdâs eyledikleri millet-i mesfûre tarafından tekrâr inhâ olunmağla muhtes olan bid'atler ref olunmak ve Efrenc râhibleri tarafından; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' vukûa gelmemek için Bin doksan dokuz senesi evâil-i Cemâziyelâhire'sinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven bir kıt'a emr-i âli verilmiş ve belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı izâmın

seyf-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olmak mülâbesesiyle belde-i merkûmede vâkı' Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf¹ ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilmiş ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde dahi fakat icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'ale ruhsatı şâmil ecdâd-ı izâmın zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ise de sonradan Efrenc râhibleri o makûle icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine ruhsat verilen mahâl ve mevâzu kendilerine hasr ederek Rum tâifesini icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemekden men' eylediklerinden gayri tâife-i mesfûrenin kadîmden yedlerinde bulunup ziyâretgâhları olan mahallere dahi müdâhale eyledikleri Rum milleti tarafından inhâ olundukda def'an li'n-nizâ' Kabr-i Hazret-i İsa zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzi-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ' ziyâret ile âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek üzere bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah, mufassal u meşrûh verilen evâmir-i aliyye müceblerince tecdiden [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Receb'inde diğeri bir kıt'a emr-i şerîfim sudûr etmiş ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i mülûkânemle tezyîn kılınmış idiği" Dîvân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mukayyed ve mastûr olduğu zâhir ve Kudüs-i Şerîf'de müsâfir olarak mukim Efrenc râhiblerinin kadîmden beri verilen evâmir-i aliyye ve âyinlerine muhâlif bu misillü nesneler ihdâsıyla Saltanat-ı Seniyyemin cizye-güzâr reâyâsına rencide ve remide etmeleri ve husûsile Kabr-i Hazret-i İsa zu'm eyledikleri mahalde kadîme münâfi Rum tâifesini kuddâsdan men' u defe sa'y eylemeleri bi'l-vücûh rızâ-yı şâhâneme mugâyir olmakdan nâşi; "fîmâ-ba'd Efrenc râhiblerinin bu makûle nesneler ihdâsına kat'an ruhsat ve cevâz verilmeyerek derhâl def u ref'iyle mahall-i mezkûrda Rum tâifesinin kuddâs ta'bîr olunur âyinlerinin icrâsına Efrenc râhibleri tarafından vukûa gelen müdâhalenin külliyyen men'ine mübâderet olunmak" bâbında [Bin] iki yüz otuz iki târihinde bâlâsı mübârek hatt-ı şerîf-i inâyet-redîf-i tâcdârânemle muanven ü müzeyyen sâdır olan fermân-ı celilü'l-unvân-ı Pâdişâhânemin mazmûn-ı münifi harf be-harf icrâ ve ser-i mûhilâfı vaz'dan mübâadet ve ittikâ olunmak lâzımeden iken bu esnâda; "Rum milletiyle Efrenc râhibleri beyninde icrâ-i âyîne dâir ba'zı mevâddan dolayı münâzaa ve muâraza vukûa gelmiş olduğundan" bahisle; "ol bâbda ne vechile irâde-i seniyyem sünûh ve sudûr eder ise müceb ü muktezâsı üzere amel ve hareket olunacağı" keyfiyyeti bu def'a Der-bâr-ı Übbehet-karâr-ı Tâcdârâneme tevârüd eden i'lâmât ve mahzarda derc ve inhâ olunmuş ve; "ol bâbda muahharan sâdır olan emr-i şerîfimi müekkid müsâvât-ı tarafeyni havî müceddeden emr-i celilü'l-kadrim

¹ Metinde "vakıf" şeklindedir.

inâyet ü ihsân buyurulması" husûsı Dersaâdetimde mukim Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bâ-arzuhâl istid'â kılınmış olup [s. 87] Kumâme'ye dâir şimdiye değin vâkı' olan münâzaât ü muârazât bâ-evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebere men' u def ile tarafeyn iskât olunduğundan gayri muahhar [Bin iki yüz] otuz iki târihinde dahi ber-minvâl-i muharrer bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânemle muvaşşah fermân-ı âli-şânım verilmiş ve ba'de'l-yevm bir taraftan nizâ' vukûuna mahal kalmamış iken yeniden muâraza çıkarılmak tarafeynin ziyâretgâhı olan mahalde Efrenc râhiblerinin bi'l-müsâvât kadimî vechile icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve tezyîne adem-i kanâatlerinden neş'et eylediği levâyih-ı hâlden nümâyân ve bu sûretle usûl-i kadimeye mugâyir hareket vukûu hem mizâc-ı adâlet-imtizâc-ı şeh-riyârânemin hilâfı ve hem nizâm-ı mülke münâfi olacağı bedihî ve ayân olmakla muahharan şeref-pâş-ı sahîfe-i sudûr olan emr-i şerîfim mücebince amel ve hareket ve hilâfından be-gâyet tehâşî ve mücânebet olunmak fermânım olmağın şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i ma'delet-redif-i mülûkânem mücebince te'kîdi hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmuşdur. **İmdi:**

Devlet-i Aliyye-i ebediyyetü'd-devâm ve Saltanat-ı Seniyye-i sermediyyetü'l-kıyâmımın cizye-güzâr reâyâsına memâlik-i mahrûse-i Pâdişâhânemde müsâfereten mukim olan Efrenc tâifesi tarafından ve cânib-i âhardan rencide ve remide olunduğuna bir vechile rızâ-yı şâhânem olmayıp sâye-i dıraht-ı âtifet-i mülûkânemde müstazill ü mahmî olmaları matlûb ve mültezem-i şâhânem idiği siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve müftiler ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda ba'd-ezîn Efrenc râhibleri kendi haklarında bi-dirîğ ve erzân buyurulan müsâade-i seniyye-i şâhâne ve müsâafe-i behiyye-i tâcdârâneme kanâat birle Devlet-i Aliyyemin cizye-güzâr reâyâsını ızrâr ve rencide dâiyesiyle bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven şimdiye kadar verilen evâmir-i aliyye ve senedâta ve kadimden icrâ olunagelen âyinlerine münâfi hareketden men'leri husûsuna kemâliyle ihtimâm ü dikkat ve muahharan sudûr eden emr-i münifimin harf be-harf icrâsıyla hilâfı vaz'ı tecvîz[den] gâyetü'l-gâye tehâşî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri Za. sene [1]234

Frenk Rahiplerinin Kudüs'ün Dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ
İsimli Köyün Yanındaki Kiliseye Yönelik Müdahalelerinin
Önlenmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II
to Prevent the Frankish Priests from Interfering with the
Church Near Sâhûru'n-Nasârâ Village Outside Jerusalem

43

[87-1]

Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kudüs'ün dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ isimli köyün yanında bulunan ve Rum milletinin tasarrufunda olan Kilise ile eklentilerinin yarısının kendileri tarafından satın alınmış mülkleri olduğu yolunda iddiada bulunmaları üzerine mahkemede yapılan duruşma neticesinde; Frenk rahiplerinin iddialarına delil olarak sundukları hüccette, bu satışın bir köy senedine atfen sadece hikâye edilmekte olduğunun anlaşıldığı, ancak mahkeme huzurunda yapılmamış böyle bir alışverişin hukuken geçersiz olduğu, ayrıca bu Kilisenin fetihten beri Rumların elinde bulunup içerisinde onlar tarafından ayin vs. icra edilmekte olduğu ve Frenk rahiplerinin iddialarının yersiz olduğunun bilirkışı ve şahit beyanları ile Kudüs Müteselliminin adamları tarafından yerinde yapılan inceleme neticesinde ortaya çıktığı Kudüs Kadısı tarafından bir ilamla bildirildiğinden, Kudüs Kadısının ve İstanbul'daki Kudüs Rum Patriğinin istekleri doğrultusunda anılan Kilisenin Rumların elinde bırakılması ve Frenk rahiplerinin buraya yönelik müdahalelerinin önlenmesi hususunda Şam Valisi Vezir Süleyman Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

7-16 Ocak 1820

Tecdiden emr-i âli yazılmışdır. Evâil-i Z. sene [12]55²

Buna dâir evrâk ve Kalem buyuruldusu
dülbend ile bağh olarak Nâme sandığında mahfûzdur.

Şâm-ı şerîf Vâhisi Vezîrim Süleymân Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsı –zîdet fazâilühü–ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf hâricinde Sâhûru'n-Nasârâ nâm karye kur-bünde vâkı' bir aded Kilise ile müstemilât kadîmden beri Rum reâyâsının tasarrufunda olup kimesne tarafından müdahale icâb etmez iken Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mukim Efrenc râhibleri birkaç seneden beri Kilise-yi merkûmeyi bir takrîb Rum milleti yedinden nez' ve kendileri zabt u tasarruf dâiyesinde oldukları-ndan tarafeyn meclis-i şer' de hâzır oldukları hâlde led'e't-terâfu'; Efrenc râhibleri taraflarından zikrolunan Kilise ile müstemilât kendilerinin mülk-i müşterâları olmak iddiâsıyla bir kıta hüccet ibrâz olunmuş ise de hüccet-i mezkûrenin mazmûnu; 'Kilise-i mezkûre müstemilâtından olan eşcâr ve mağazanın³ nısfını güyâ bundan akdem Efrenc ruhbânları iştirâ edip nısf-ı âharı dahi fellâh Rum reâyâsının tasarruflarında olduğunu' müş'ir bir kıta fellâh temessükünün ibâresini gıyâben hikâyeden ibâret olup bey' u şirâ maddesi huzûr-ı şer' de vukû' bulmamış idiğinden min-küll'l-vücûh ma'mûlün-bihâ olmadığı der-kâr ve bu vechile bey' u şirâ gayr-i sahîh idiği bedîdâr olduğundan mâadâ gerek mahall-i mezkûrda ve gerek etrâfda sâkin ü mutavattın olan cemâat-i Müsliminden fellâh ve urbân ve sâir ehl-i vukûf

olanların ihbâr ve şehâdetleri üzere Kilise-i merkûme feth-i hâkâniden beri karye-i mezkûrede sâkin fellâh Rum reâyâsının kilisesi olarak dâimâ dâhilinde reâyâ-yı mersûme âyîn ve kud-dâsların icrâ birle kimesne tarafından muâraza ve müdahale vukûu müşâhede olunmadığı ve teâmül-i kadîmleri bu vechile cârî olduğu tevâtüren meşhûr ve bundan başka taraf-ı şer' den ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi cânibinden mu'temed adamlar ta'yiniyle mahall-i mezkûr led'e'l-muâyene derûnunda ba'zı heykel-i Nasârâ ve tasvîr ve kandil ve şem'dân mevcûd bulunarak kadîm kilise olduğu zâhir ve mütehakkık olarak Efrenc ruhbânlarının bu bâbda vâkı' olan iddiâ ve muârazaları bi-vech idiği nümâyân ve Rum milleti yedlerine bâlâları hutût-ı hümayûn-ı şâhânemle muvaşşah verilmiş olan evâmir-i aliyyem mazmûnlarında; 'millet-i merkûmenin sâir karyelerde olan kiliseleri yedlerinden ahz olunmaması ve Kumâmê'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yı âyîn eylemeleri için izin ve ruhsat-ı seniyyem verildiği' münderic ve müstebân olduğundan" bahisle; "Kilise-yi merkûme öteden beri cârî olan teâmül-i kadîmleri mücebine reâyâ-yı

¹ Bu fermana istinaden daha sonra tecdiden çıkarılan ferman ve konu ile ilgili diğer fermanlar için bk. 64 [113-2] ve 75 [128-1], 83 [135-2], 90 [141-1] numaralı kayıtlar.

² Söz konusu 64 [113-2] numaralı kayıt "Evâsıt-ı Z. 1255" tarihlidir.

³ Aynı konudaki 64 [113-2] numaralı kayıta "mağaramın" şeklindedir.

mersûmede ibkâ olunarak Efrenc ruhânlarınmn vâkı' olan müdâhale ve münâzaaları men' u def' olunmak" bâbında emr-i şerîfim sudûru sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; bu def'a Der-bâr-ı Atûfet-medâr-ı Mülûkâneme vârid olan i'lâmınla Dersaâdetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından takdîm olunan arzuhâlde istid'â ve istirhâm olunmakdan nâşi husûs-ı mezbûr Atebe-i Felek-mertebe-i Tâcdârâneme arz u istizân olundukda; "*Patrik-i mersûmun inhâsı vechile teâmül-i kadîmleri mûcebince reâyâ-yı mersûmede ibkâ birle Efrenc râhiblerinin müdâhaleleri men' u def' olunması*" husûsu irâde-i hümayûnuma taalluk edip ol bâbda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem şeref-rîz-i sudûr olmakla mantûk-ı

münîfi üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın **imdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; Kilise-yi merkûme öteden beri câri olan teâmül-i kadîmleri mûcebince reâyâ-yı mersûme yedlerinde ibkâ olunması irâde-i seniyyem muktezâsından idiği ve Efrenc râhibleri taraflarından müdâhale ve muâraza vukûuna rızâ-yı şerîfim olmadığı ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer amel ve harekete mübâderet ve hilâf-ı emr u rızâ vaz'ı tecvîzden mübâadet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri Ra. sene [1]235

Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında
Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın
Eşitliğinin Esas Alınmasına Dair Sultan II. Mahmud Han
Taraflından Çıkarılan Emr-i Âlîşân

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II to Accept the Equality of Visiting Frankish Priests and
Greeks in Jerusalem on Performing Their Rituals in the
Church of Holy Sepulchre

44

[88-1]

Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki organunun sesini borular ilave ederek yükseltip Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerin kapısındaki resmin yerine başka bir resim koyduklarının ve Rum milletini burada kudastan menetme arzusu taşıdıklarının bildirilmesi üzerine bunların önlenmesi için daha önce emirler gönderildiği, son olarak 1232 (1817) tarihinde, Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin bu şekilde bid'atler çıkarmalarına ve Osmanlı Devleti'nin cizye

veren tebaası olan Rum milletini kudastan menetmelerine izin verilmemesine dair bir emir daha gönderildiği, ancak buna rağmen Rum milletiyle Frenk rahipleri arasında ayin icrası hususunda tekrar bazı anlaşmazlıklar çıktığının bildirilmesi üzerine 'bunun Frenk rahiplerinin iki tarafın da ziyaretgâhı olan yerde eskiden beri olageldiği üzere eşit bir şekilde ayin, ziyaret ve süsleme yapmaya kanaat etmemelerinden kaynaklandığı, ancak bunun usule, Padişah'ın rızasına ve devlet düzenine aykırı olduğu, bu sebeple misafir Frenk rahiplerinin kendilerine ziyaret ve ayin hususunda verilen müsaadeye kanaat edip Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaasını bu şekilde rencide etmemeleri ve bu konuda son gönderilen emrin harfiyen uygulanmasına' dair önceki emri te'kid eden 21-30 Zilkade 1234 (11-20 Eylül 1819) tarihinde tekrar emir gönderildiği; Şam Valisi ile Kudüs Kadısından cevaben gelen yazı ve ilamda ise; 'bu emrin herkesin huzurunda açılıp okunduğu, emrin gereği olarak söz konusu mahalde Rum ve Frenk taraflarının eşitliğinin uygulamaya konulduğu ve Rum milletinin, sonradan çıkarılan emrin uygulamada daima esas alınması için te'kid eden yeni bir emir daha gönderilmesini istediklerinin' bildirilmesi üzerine bu emrin gönderildiği; bu sebeple her iki tarafın da mülkü olmayıp sadece ayin icrası, ziyaret ve süsleme hususunda tarafların ortak oldukları, anlaşmazlığa konu olan yer hususunda bundan böyle söz konusu emre ve iki tarafın eşitliğini ve eskiden beri yapılageleni esas alan ve tarafların karşılıklı rıza ile kabul ettikleri bu uygulamaya göre hareket olunması ve taraflarca şimdiye kadar verilen emir vs. belgelere, eskiden beri yapılagelene ve son çıkarılan emre aykırı ve anlaşmazlığa yol açacak herhangi bir uygulamaya izin verilmemesi hususlarında Şam Valisi Vezir Süleyman Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Mutesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, diğer görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

19-28 Ekim 1820

[s. 88] Tecdiden emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâilî Z. sene [12]55

Buyuruldu Nâme sandığındadır.

"İşbu emr-i âlî-şânım ilâ-mâşâa'llâh düstûru'l-amel tutulup hilâfına vaz'u hareketden be-gâyet tevakkî ve mübâadet oluna." deyü emr-i şerîfi unvâmna hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Cenâb-ı Pâdişâhî keşide buyurulmuşdur.

Şâm Vâlisi Vezirim el-Hâc Süleymân Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehû-ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftüleri ve Mutesellimine ve bi'l-cümle zâbitân ve vücûh-ı ahâlî ve iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin olan Efrenc râhibleri yüz seneden mukaddem Frengistân'dan kebîr organun getirip Kumâm'e'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsmn kemâl-i gızzatı ve gerek Kumâm'e'ye muhdes şey vaz'ının memnûiyyeti cihetiyle ehl-i İslâm ve reâyâ tâifesi tarafından mümânaat olunarak kendi kiliselerinde muattal kalıp bundan akdem Kumâm'e'nin ihtirâkında derûnunda kadîmî mevzû olan sağır organun dahi muhterik olduğundan Kumâm'e'nin tecdidinde sâlifü'z-zikr memnû' olan organun-ı kebîrin vaz'ım rehâbîn-i mersûme lede't-taleb ol vakitte

eyâlet-i Şâm uhdesine muhavvel olan sâbıkâ Saydâ Vâlisi müteveffâ Süleymân Paşa tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan müteveffâ Süleymân Paşa'nın Şâm Vâhliğinde rehâbîn-i mesfûre tekrâr istid'âya teşebbüs birle nihâyet organun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkîs olunarak sadâsı, muhterik olan eski sağır organunun savtına uydurulmak şartıyla Kumâm'e'ye vaz'ına Rum milleti râzî olmuş ve ol vechile müteveffâ-yn müşârun-ileyh tarafından ruhsat verilerek şimdiye kadar öylece icrâ ve tarafeyn iskât kılınmış iken zikrolunan Efrenc râhibleri

¹ Ayrıca bk. 41 [83-1], 42 [85-1], 66 [115-1] numaralı kayıtlar.

erganun-ı mezbûrun mukaddem tenkis olunan borularına kırk yedi boru izâfesiyle savtım terfî ve bundan başka Kumâme derûnunda zu'm-ı bâtıllarınca Kabr-i İsa ta'bîr etdikleri mahallin kapısında Efrenc râhibleri tarafından mevzû olan sûreti dahi kaldırıp yerine gâyet kebîr bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarından bu keyfiyyetler Rum milletinin teşettütüne bâis olacağı tarafı şer'a ihbâr ve istirhâm olundukda derhâl Efrenc tercümânları huzûr-ı şer'a celb ile bu makûle muhdesâta bir vechile mesâğ u cevâz olmadığı beyân olunarak zikrolunan erganun ve sûret maddelerinin kadîmine ircâ olunması tenbîh olunmuş ise de rehâbîn-i mesfûre tarafından adem-i isgâ sûretleri gösterilip ol esnâda Şâm Vâlisi bulunan hâlâ Bolu ve Kastamonu sancakları Mutasarrıfı düstür Vezîrim el-Hâc Sâlih Paşa [edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehu- dahi henüz Şâm-ı şerîfe varmamış olduğundan keyfiyyet Rum milleti cânibinden Saydâ Vâlisi müteveffâ-yı müşârun-ileyhe mukaddem ve muahhar inhâ ve ifâde olunup müşârun-ileyh tarafından dahi millet-i mersûmenin yedlerinde mevcûd evâmîr-i şerîfenin mugâyiri olan muhdesât-ı mezkûrenin def u izâlesi zımmında iki kıt'a müekked buyuruldu ve mübâşir gönderilmiş ve keyfiyyet tarafı şer'den Efrenc râhiblerine bi'd-defaât iktizâsına göre tebyîn ve tefhîm olunmuş iken mersûmlar yine adem-i isgâ sûretinde ısrâr ve günâ-gün gılzat u ruûnet izhâr etmiş olduklarına binâen nihâ-yetîl-emr müşârun-ileyhin ta'yîn eylediği mübâşir ve Kudûs-i Şerîf Kâdisi ve Mutesellim taraflarından ta'yîn olunan me'mûrlar sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebîr ref u izâle ve yerine sûret-i atîk vaz' ve ta'lik ve erganuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ihrâc etdirilmiş olduğu ve Efrenc râhibleri Kabr-i İsa ta'bîr olunan mahalde Rum milletini kuddâsdan men' dâyesinde oldukları" beyânıyla; "rehâbîn-i mersûmenin bu misillü vâkı' olan taaddî ve tasallutlarının men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sudûru mukaddemâ bâ-i'lâm ve mahzar istid'â olunmuş ve husûs-ı mezbûr zımnında Dersâadetimde mukîm Kudûs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bir kıt'a takrîr takdîm kılınmış olmakdan nâşi kuyûda mürâcaat olundukda; "Ömer ibnü'l-Hattâb -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretleri taraflarından verilen ahidnâme-i hümayûna ve ecdâd-ı âli-nijâdım zamân-ı şevket-unvânlarında hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla verilen evâmîr-i aliyeye mugâyir Efrenc râhibleri mârru'z-zikr Kumâme'nin ortasında olan Türbe'yi tagallüben zabt ile âyinlerine münâfi Türbe-i mezbûrenin üzerin örtüp ve karşısına âdete muhâlif zenâr ile kandiller ve şimâl tarafına büyük erganun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyledikleri Rum milleti tarafından led'e-inhâ tarafeyn Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve kâdiaskerler huzûrunda mürâfaa olduklarında Frenk tâifesinin iddiâları mahz-ı lağv u şirret olduğuna mebnî mukaddemâ verilen evâmîr-i aliyeye müceblerince amel olunmak için mürâfaadan iki kıt'a emr-i âli [s. 89] i'tâ olunup bu makûle Divân-ı Hümayûnumda faysal-pezir olan da'vânın tekrâr istimâi memnû iken Efrenc râhibleri müte-nebbih olmayarak verilen evâmîr-i şerîfeye ve âyin-i kadîmlerine

muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' eylediklerinden mâadâ şem'dân ile mûm ve put ile haç vaz' ve sâir bid'atler ihdâs eyledikleri millet-i mesfûre tarafından tekrâr inhâ olunmağla muhdes olan bid'atler ref olunmak ve Efrenc râhibleri tarafından; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' vukûa gelmemek için Bin doksan dokuz senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven bir kıt'a emr-i âli verilmiş ve belde-i Kudûs-i Şerîf ve havâlis ecdâd-ı ızâmumun seyfi cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olmak mülâbesesiyle belde-i merkûmede vâkı' Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzi-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yı âyin eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilmiş ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde dahi fakat icrâ-yı âyin ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'ale ruhsatı şâmil ecdâd-ı ızâmum zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ise de sonradan Efrenc râhibleri o makûle icrâ-yı âyin ve ziyâret eylemelerine ruhsat verilen mahâl ve mevâzu kendilerine hasr ederek Rum tâifesini icrâ-yı âyin ve ziyâret eylemekden men' eylediklerinden gayri tâife-i mesfûrenin kadîmden yedlerinde bulunup ziyâretgâhları olan mahallere dahi müdâhale eyledikleri Rum milleti tarafından inhâ olundukda defan li'n-nizâ' Kabr-i Hazret-i İsa zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzi-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ' ziyâret ile âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek üzere bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah, mufassal u meşrûh verilen evâmîr-i aliyeye müceblerince tecdîden [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Receb'inde diğeri bir kıt'a emr-i şerîfim sudûr etmiş ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i mülûkânemle tezyîn kılınmış idiği" Divân-ı Hümayûn'um Kalemi'nde mukayyed ve mastûr olduğu zâhir ve Kudûs-i Şerîf'de müsâfir olarak mukîm Efrenc râhiblerinin kadîmden beri verilen evâmîr-i aliyeye ve âyinlerine muhâlif bu misillü nesneler ihdâsıyla Saltanat-ı Seniyyemin cizye-güzâr reâyâsına rencide ve remide etmeleri ve husûsile Kabr-i Hazret-i İsa zu'm eyledikleri mahalde kadîme münâfi Rum tâifesini kuddâsdan men' u def'e sa'y eylemeleri bi'l-vücûh rızâ-yı şâhâneme mugâyir olmakdan nâşi; "fimâ-ba'd Efrenc râhiblerinin bu makûle nesneler ihdâsına kat'â ruhsat ve cevâz verilmeyerek derhâl def u ref'iyle mahall-i mezkûrda Rum tâifesinin kuddâs ta'bîr olunur âyinlerinin icrâsına Efrenc râhibleri tarafından vukûa gelen müdâhalenin külliyyen men'ine mübâderet olunmak" bâbında [Bin] iki yüz otuz iki târihinde bâlâsı mübârek hatt-ı şerîf-i inâyet-redîf-i tâcdârânemle muanven ü müzeyyen sâdir olan fermân-ı celilü'l-unvân-ı Pâdişâhânemin mazmûn-ı münifi harf be-harf icrâ ve ser-i mû hilâfı vaz'dan mübâadet ve ittikâ olunmak lâzımeden iken bundan akdem; "Rum milletiyle Efrenc râhibleri beyninde icrâ-yı âyine dâir ba'zı mevâddan dolayı münâzaa ve muâraza vukûa gelmiş olduğu" Der-bâr-ı Übbehet-karâr-ı Tâcdârâneme

arz u inhâ ve; "muahharan sâdır olan emr-i şerîfimi müekkîd müsâvât-ı tarafeyni hâvî müceddeden emr-i celîlül-kadrim inâyet ü ihsân buyurulması" husûsu Dersââdetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bâ-arzuhâl istid'â kılınmış olup; "Kumâme'ye dâir şimdiye değin vâkı' olan münâzaât ü muârazât bâ-evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebere men' u def' ile tarafeyn iskât olunduğundan gayri muahharan [Bin iki yüz] otuz iki târîhinde dahi ber-minvâl-i muharrer bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânemle muvaşşah fermân-ı âli-şâmm verilmiş ve ba'de'l-yevm bir taraftan nizâ' vukûuna mahal kalmamış iken yeniden muâraza çıkarılmak tarafeynin ziyâretgâhı olan mahalde Efrenc râhiblerinin bi'l-müsâvât kadîmî vechile icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve tezyînine adem-i kanâatlerinden neş'et eylediği levâyh-ı hâlden nümâyân ve bu sûretle usûl-i kadîmeye mugâyir hareket vukûu hem mizâc-ı adâlet-ı imtizâc-ı şehriyârânemin hilâfı ve hem nizâm-ı mülke münâfî olacağı bedîhi ve ayân olduğuna mebnî muahharan şeref-pâs-ı sahife-i sudûr olan emr-i şerîfim mücebince amel ve hareket ve hilâfından be-gâyet tehâşî [s. 90] ve mücânebet olunmak" bâbında [Bin] iki yüz otuz dört senesi evâhir-i Zi'l-ka'deti's-şerifesinde kezâlik bâlâsı hatt-ı şerîf-i inâyet-redif-i cihândârânemle muanven ü müzeyyen mevhîbet-rîz-i sudûr olan emr-i celîlül-kadrim; "cümle muvâcehesinde feth ve kırâet ve mazmûn-ı münîfi herkese ilân u işâat kılınarak muktezâ-yı irâde-i seniyye-i hüdvânem üzere mahall-i mezkûrda müsâvât-ı tarafeyn mâddesi icrâ ve ol vechile def'-i münâzaaya i'tinâ olunmuş olduğundan" bahisle; "sonradan verilen sâlifü'z-zikr emr-i şerîfim düstûrül-amel tutulmak üzere te'kidi hâvî bir kıt'a fermân-ı maâh-unvân-ı Pâdişâhânem ısdânm Rum milleti niyâz ü istid'â eyledikleri" sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; tarafından

Dersââdetime tevârüd eden tahrîrâtta derc ve iş'âr ve ol bâbda Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh cânibinden verilen ilâm ile Kudüs-i Şerîf ulemâ ve vücûhunun bir kıt'a mahzarları takdîm kılınmış olmakla mukaddemce şeref-efzâ-yı sahife-i sudûr olan emr-i münîfim mücebince amel ve hareket ve mugâyiri vaz' u hâlet vukûundan hazer ü mübâadet kılınmak fermânım olmağın şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i ma'delet-redif-i mülûkânem mücebince te'kidi hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı hıdvânemle tevşîh ve irsâl olunmuşdur. **İmdi:**

Münâzaun-fih olan mahal tarafeynin mülkü olmayıp fakat icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve tezyinde müsterek iken ikide birde beynlerinde vukû' bulmakda olan muâraza bâlâda beyân olduğuna vechile bu def'a fasl u kat' ile ber-muktezâ-yı emr u irâde-i seniyyem müsâvât-ı tarafeyn mâddesi icrâ ve iki cânib dahi kadîmisi üzere bu sûrete izhâr-ı rızâ ile def'-i kıl ü kâle i'tinâ olunmuş olmakla ol vechile düstûrül-amel tutulup bundan böyle ser-i mû hilâfı vaz' u hareket vukûuna bir vechile rızâ-yı şâhânem olmadığı siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve müftiler ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda ba'd-ezîn minvâl-i muharrer üzere amel ve hareket ve bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven şimdiye kadar verilen evâmir-i aliyye ve senedâta ve kadîmden icrâ olunagelen âyînlerine münâfî ve muahharan sudûr eden emr-i münîfimin hilâfı tarafeynden bir güne muâraza ve münâzaayı mûcib vaz'ı tecvîzden gâyetü'l-gâye tehâşî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fî-evâsıtı M. sene [1]236

Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunduğuna Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Âlîşân / Bu Emir Gereğince Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitliğin Sağlandığına Dair Mahallinden Gelen İlam vs. nin Yazılı Olduğu Şukka

Emr-i Âlîşân (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II Regarding the Renewal the Imperial Order, Dated 1075 (1664 - 1665), About Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre / Şukka (Report) Containing the Judgment Presented from Jerusalem, Regarding Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre in Accordance with the Imperial Order Mentioned Above

45

[90-1]

Kudüs'te yerleşik Ermeni rahipleri tarafından arzuhâl sunularak ve; 'Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe içerisinde ayinleri üzere kudas edip mum, tütsü ve kandil yakmalarına Frenk rahipleri tarafından yapılan müdahalenin men'i' hakkındaki 1075 (1664 - 1665) tarihli emr-i şerif ibraz edilerek bu emrin yenilenmesinin istenmesi üzerine yapılan kayıt incelemesinde; geçmişte bu konuda Ermenilerle Rumlar arasında anlaşmazlık yaşandığı ve yapılan duruşma neticesinde ' tarafların ortak olan ziyaret ve ikamet

mahallerini ortaklaşa, müstakil olan mahalleri müstakil olarak ziyaret ve ikamet etmeleri' hususunda anlaşma sağlanarak taraflara 'bundan sonra bu anlaşmaya göre hareket edilmesine' dair 1-10 Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihinde ayrı ayrı emr-i âlîler verildiği anlaşıldığından ve bu arzuhâlde yenilenmesi istenen emr-i şerif de söz konusu emr-i âlîlerin muhtevasına aykırı olmadığından bahse konu emrin yenilendiği; bu itibarla Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe içerisinde mum, tütsü ve kandil yakıp kudas etmelerine Frenk rahipleri ve Rum milleti taraflarından müdahale edilmesine izin verilmemesine dair Kudüs Kadısına ve Mutesellimine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹ / 'Bu emr-i âlînin Kudüs Mahkemesi'nde, ileri gelenler ile Frenk, Rum ve Ermeni taraflarının vekilleri hazır bulunduğu hâlde okunduğu ve daha sonra Kutsal Kabir Kilisesi'nin içerisine gidilip söz konusu Kabrin başında kurulan mahkemede duruşma yapıldığı, neticede Ermenilerin; ' tarafların her birine kudas için vakit tayini, Kabrin ziyareti sırasında asılan ve konulan levha, mum, kandil, perde vs. her konuda eşitliğe riayet, Kabrin kubbesine çıkmak için Rum merdiveni kapısının anahtarından bir tane de kendileri için yaptırılması, resimlerinin yağmurdan korunması için kubbenin tepesine muşamba serilmesi, yortu günlerinde Kabre şamdan ve kandil konulması, Hz. İsa'nın (a.s.) yıkıldığı yer olan Muğtesel'de onlar gibi kandil ve şamdanlarının olması, Kabrin ve Muğtesel'in temizliğine Frenkler ve Rumlar gibi kendilerinin de dönüşümlü olarak katılması, kudas ilanı için tahta vurma, geçici kürsü koyma ve eşya serme, Kutsal Kabir Kilisesi'nin senede beş defa kendilerine tahsisi' vs. konulardaki isteklerine diğer tarafların da rızası ile Mahkemece izin verildiği ve tarafların bu hususları eşitlik ve ortaklığa riayet edip birbirlerinin işlerine müdahale etmemek üzere kabul ettiği ve emrin gereğinin bu şekilde yerine getirilmiş olduğu" hususlarında Kudüs'ten gelen hüccet, ilam ve mahzar içeriklerinin şerh şeklinde yazılı olduğu, sayfaya ilişik şukka.

5-14 Mayıs 1829 - 12 Kasım 1829

¹ Bu ferman ve altındaki şukka bir araya getirilerek çıkarılan yeni ferman ile bu yeni fermana dayalı olarak daha sonra tecdiden çıkarılan ferman için bk. 46 [91-1] ve 62 [111-1] numaralı kayıtlar.

Şukkada¹ olan şerh bu kayda râci'dir.

"İşbu emr-i âli-şânım mücebince amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet oluna." deyü emr-i şerîfi bâlâsına mübarek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Cenâb-ı Pâdişâhî keşide buyurulmuşdur.

İlâm-ı hâli müşîr emr-i âli yazılmışdır. Fî-evâhiri Ş. sene [12]45

Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi () –zîde mecdühü–ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi ortasında olan Türbe dâhilinde Ermeni tâifesinin kadimden girip âyinleri üzere kud-dâs edip şem' ve buhûr ve kandillerin yakmalarına müdâhale iktizâ etmez iken Frenk ruhbânları tarafından kadime mugâyir taaddî olunduğu" mukaddemâ lede'l-inhâ; "Frenk ruhbânların o misillü bi-vech fuzûlî müdâhale edip hilâf-ı şer'-i şerîf taaddî eyledikleri vâkı' ise rızâ-yı şerîfim olmamağla muhkem tenbîh ü te'kid ile men' u def' oluna." deyü Bin yetmiş beş târihinde sâdır olan emr-i şerîfimin tecdidî husûsu Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin Ermeni ruhbânları taraflarından bu def'a Rikâb-ı Hümayûnuma arzuhâl takdîmiyle istid'â ve niyâz ve emr-i şerîf-i mezkûr ibrâz olunmakdan nâşi Divân-ı Hümayûn'um kuyûduna lede'l-mürâcaa; cedd-i emcedim cennet-mekân ve firdevs-âşiyân Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin Ermeni milletine i'tâ buyurdukları menşûr-ı âlide; "Kumâme ortasında vâkı' olan Türbe ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kandiller ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve sâir ma'bed ve ziyâretleri Ermeni tâifesi ve patriklerine" ve Rum milleti yedlerine i'tâ buyurulan menşûr-ı âlide dahi; "Kilise-i Kebîr ortası ve Türbesi ve sâir ma'bed ve ziyâretgâhları Rum milleti mukaddem olmak üzere" millet-i mersûmeye tahsis buyurulmuş olduğu ve muahharan Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle Ermeni ve Rum milletleri bey-nlerinde münâzaa vukûuyla tarafeyn Dersâadetimde terâfu' olunarak; "zikrolunan menşûr-ı âlileri esâs ittihâzile tarafeyn yedlerinde olan senedlerde tafsil ü beyân ve tasrih u ayân kılındığı üzere Kumâme ta'bir olunur Kenise-yi Kebîr'de ve sâir ma'bed ve ziyâretlerde milleteyn-i mezbûreteyn müsterek olan ziyâret ve ikâmet mahallerini iştirâken ve müstakıl olan mahalleri dahi istiklâlen ziyâret ve ikâmet etmek üzere her birleri râzî olarak

külliyen kat'-ı nizâ' olunduğu" ilâm olunduğuna binâen; "ber-müceb-i ilâm amel ve hareket olunmak" üzere bâlâları hatt-ı hümayûn-ı şâhânemle muanven milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde başka başka [s. 91] iki kıt'a evâmir-i aliyem verildiği kuyûddan müstebân ve Efrenc râhibleri taraflarından müdâhale vukû' bulmamak üzere tecdid ü te'kidî istid'â olunan emr-i şerîf-i mezkûr meâli ber-vech-i muharrer sâdır olan evâmir-i aliyem mazâmîn-i münîfesine münâfi olmadığ zâhir ü ayân olduğuna binâen sâlifü'l-beyân emr-i şerîfin tecdid ü te'kidî husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taalluk edip ol bâbda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem sahife-pîrâ-yı sudûr olmakla mantûk-ı münifi üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın Rikâb-ı Müstetâbımda Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle muvaşşahan² irsâl olunmuşdur. İmdi:

Minvâl-i muharrer üzere Ermeni tâifesinin mârru'z-zikr Kumâme Kilisesi dâhilinde Türbe üzerinde âyinleri üzere kuddâs edip şem' ve buhûr ve kandil yakmalarına Efrenc ruhbânları câniblerinden ve Rum milleti tarafından kadime mugâyir müdâhale ve taarruz misillü rızâ-yı şerîfime mugâyir vaz' u hâlât vukûa gelmemesi esbâbının istihsâline mübâderet olunmak irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâsından idiği siz ki, Mevlânâ ve Mütesellim-i mûmâ-ileyhimâsız; ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve harekete ihtimâm ü dikkat ve hilâfından tevakkî ve mübâadet olunmak bâbında.

Fî-evâili Za. sene [1]244

*

[s. 82/2]³ İşbu emr-i âli Kudüs-i Şerîf Mahkemesi'ne lede'l-vusûl Kudüs-i Şerîf Mütesellimi Mustafâ Efendi ve me'zûn bi'l-iftâ es-Seyyid Muhammed Tâhir Efendi ve

Kaymakâm-ı Nakibü'l-esrâf eş-Şeyh Vefâ Efendi ve Şeyhu'l-harem-i Muhterem es-Seyyid Ömer Efendi ve sâbıkâ Kaymakâm-ı Nakibü'l-esrâf Ebussuûd es-Seyyid Mehmed

¹ [s. 90]'da şukka bulunmamaktadır. Ancak –muhtemelen bu defterin ilk arşiv tasnifi yapılmadan önce– [s. 82]'ye iliştirildiği için arşiv tasnifi sırasında "82/2" olarak numaralandırılmış olan şukkanın, muhtevası ve tarihi itibarıyla bahse konu şukka olduğu anlaşıldığından çeviri yazısı da bu emr-i âli kaydının altına konulmuştur.

² Metinde "muvaşşâ" şeklindedir.

³ Bu metin, –muhtemelen bu defterin ilk arşiv tasnifi yapılmadan önce– [s. 82]'ye iliştirilmiş ve arşiv tasnifi sırasında "82/2" olarak numaralandırılmış olan şukkada kayıtlıdır. Ancak bu şukkanın, muhtevası ve tarihi bakımından yukarıdaki emr-i âlişân ile ilgili olduğu anlaşıldığından çeviri yazısı da buraya konulmuştur.

Efendi ve sair mazbûtu'l-esâmî belde-i mezkûre vücûh ve eşrafı hâzır oldukları hâlde Efrenc Vekili tarafından Vekil-i mürseli Tercümân Muallim Metya(?) ve Kudüs-i Şerif'de Rum Patriği Vekili olan Danyal Râhib ve tercümânları Mit-rofani ve sair ma'lûmü'l-esâmî ruhbânlar ve Ermeni tarafın-dan sâbıkâ İstanbul Patriği Bogos Râhib ve Megrovişe Râ-hib ve Tarpüşcu Kerapid Râhib ve Ağyar Râhib ve Abraham Râhib ve Yakob Râhib ve Handamoğlu Markar Kuyumcu ve Tercümânları Muallim Murâd muvâcehelerinde kırâet ve mazmûn-ı münif-i mehâbet-redîfi tefhîm ve irâet olunduk-da merâsim-i mutâvaat ba'de'l-edâ husûs-ı âti'l-beyânın ma-hallinde istimâ' ve muâyene olunması iltimâs olunduğuna binâen Kudüs-i Şerif Kâdisı Efendi bi'n-nefs Kumâme dâhi-line varıp Kabr-i mezbûr başında sâlifetü'l-vekâle Müslimîn huzûrlarında akd-i meclis-i şer'-i âli etdikde zikrolunan Er-meni râhibleri meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda, Tercümân-ı Ef-renc ve Rum Patriği Vekili ve ruhbânları mersûmîn muvâce-helerinde; "mazmûn-ı maâli-nümûn-ı hatt-ı hümayûn mücebince icrâ-yn âyîn-i kuddâsa ta'yîn-i vakt olunmak ve âyîn-i merkûm icrâsından ve bi'l-istîrâk Kabr-i mezbûru ziyâretiden muktezî ve münşâib olan Efrenc ve Rum'un elvâh-ı muallakasında ve şümû' ve kanâdilinde ve zîrde zikr u beyân olunan husûsâtın cemîisinde hadd-i müsâvâta riâyet kılınmak" talebiyle; "a'zam-ı levâzım-ı kuddâsdan olan Kabr-i mezbûrun hâricen pişgâh-ı bâbında ikisi bir sûret ve nefsi-i Kabir itlâk olunan mahalde Efrenc ve Rum'un sûreti ve sîm mevzî¹ üzere altışar aded sağır şem'dânları olup ma-hall-i merkûm dayyık olduğundan teslîsiyyet olarak sülûs-î² diğ-e-rine bir sûret ve heykel-i merkûm tahtına kezâlik sîm mevzî³ üze-rine altı aded şem'dân vaz'ım ve Kabr-i mezbûrun dâhilen kubbesi bâlâsında kadîmî ta'lik eyledikleri altı aded kandili Efrenc ve Rum misillü on üç aded[e] iblâğım ve Kabr-i mezbûra Efrenc ve Rum'a nazaran perde ta'likım ve kubbe-i Kabrin hâricen bâlâsı dâirinde on iki ve vasatında bir kandil ta'likım ve kanâdil-i mezkûreyi ikâd zımnında hâricen bâlâ-yn kubbeye urûc için Rum nirdübâmı ka-pısına müceddeden miiftâh i'mâl ve yedlerinde³ ibkâsım ve Kabr-i mezbûr kubbesinin bâlâsı küşâd[e] olup yağmurda sûretlerini hıfz u vikâye zımnında muşamma' keşidesini ve Kabrin dâirinde yortu günlerine mahsûs şem'dân ve kandil vaz'ım ve Kabrin dâhil ve hâricini ve sutûh ve etrâfım birer hafta bi'l-münâvebe Efrenc ve Rum'un teknîs ve tathîr ve tanzîf eyledikleri misillü müsâvâten bir hafta dahi kendilere tahsîsım ve Kabr-i mezkûr tevâbiinden

olup Hazret-i İsâ -aleyhi's-selâm-ın Muğtesel nâm mahall-i gasli zu'm olunan mahalde Efrenc ve Rum misillü Ermeni râhiblerinin dahi müsâvâten şem'dân ve kanâdili olup ancak teknîse haftası her sınıfın beyninde müteârif olmak zımnında bir pûşide ferşi alâyim olmakla Kabrin dâhil ve hâric ve etrâf ve sutûhunu tek-nîs ve tathîr ve tanzîf nevbetinde fark [u] alâyim için Muğtesel-i⁴ mezkûra pûşide vaz'ım ve Muğtesel'in dahi teknîs ve tathîrini ve vakt-i kuddâsî tâifelerine i'lân için derûn-ı Kumâme'de tahta darb eylemeği ve hîn-i kuddâsda âyînleri üzere âriyeten vaz'-ı kürsî ve ferşi esâs etmeği ve Büyük Yortu günlerinde Kumâme müstakıl-len Rum'a küşâd olduğu misillü senede beş defa dahi tâife-i Erme-ni için müstakillen küşâd olunması ve Rum'un vakt-i kuddâsî ley-len sâat altda olup bir buçuk sâat mikdân tamâm ve faysal-pezir [ve] Efrencin hîn-i tulû'-ı fecrde vakt-i kuddâsî karârgîr olmakla Rum'un bir buçuk sâat itmâm ve faysal akîbinde bed' ve tulû'-ı fecrden mukaddemce itmâm etmek üzere bir buçuk sâat dahi kendilere ta'yîn-i vakt olunmasını ve bu cümle-i mezkûrân, âyîn muktezâsı üzere levâzım-ı kuddâsdan olup Efrenc ve Rum icrâ etmeleriyle ber-müceb-i emr-i âli bi'l-istîrâk müsâvât" murâd ve iltimâs eylediklerinde bâlâda ber-vech-i muharrer mersûm Efrenc Tercümânı ve Rum Patriği Vekili mesfûr Danyel ve sair tercümân ve ruhbânları müsâvâta riâyetle nefsi-i Kabr-i mezbûrda muallak eşkâl ve sîm mevzî'ları⁵ mahallerini teslîs ve sülûs-i diğerini Ermeni tâifesi heykel ve sağır şem'dân-ları kıyâmı için sîmden masnû' nesnelerini vaz' eylemek zımnında teslîm etdiklerinde husûsât-ı sâlifâtü'l-ezkâr dahi yerlû yerince vaz' u icrâ ve takrîr ü ibkâ olunarak teknîs ve tathîr ve tanzîf mâddelerinde bi'l-münâvebe bir hafta dahi tâife-i Ermeni râhiblerine tahsîsına ve teknîsi ve Muğtesel-i mezkûru dahi bi'l-münâvebe teknîs ve tathîrine ve senede beş defa evkât-ı muayyeneleriyle müstakillen Ermeni için Kumâme'nin küşâd olunmasına istîrâk ve müsâvâta riâye-ten taraf-ı şer'den ruhsat verilmeğin vechen mine'l-vücûh her sınıf âharın umûruna müdâhale ve kuddâslarının vakt-i muayyenelerinde muâraza etmemesi cânib-i şeriat-i mu-tahhereden cümleye tenbîh ü te'kid ve her sınıf dahi kabûl ve hilâfından mücânebeti iltizâm ederek hatt-ı hümayûn-ı meymenet-bahşâ bu vechile tenfîz ü icrâ kıldığını mübey-yin Dersââdetime vârid olan hüccet ve i'lâm-ı şer'î [ve] mah-zar mazâmîni bâ-fermân-ı âli şerh verildi.

Fi 15 Ca. sene [1]245

¹ Metinde "resm-i mevzû" şeklindedir.

² Metinde "تلفه" şeklindedir.

³ Metinde "yedleriyle" şeklindedir.

⁴ Metinde "mağsîl" şeklindedir.

⁵ Metinde "resm-i mevzû'ları" şeklindedir.

Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunması Üzerine Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitlik Sağlandığından Ermenilerin Ayinlerine Yönelik Müdahalenin Önlenmesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud II, Which Orders Prevent Intervention Against Armenian Rituals Because of Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre on Renewal of the Imperial Order, Dated 1075 (1664 - 1665), Regarding Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre

46

[91-1]

Kudüs'te yerleşik Ermeni rahipleri tarafından arzuhâl sunularak ve; 'Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe içerisinde ayinleri üzere kudas edip mum, tütsü ve kandil yakmalarına Frenk rahipleri tarafından yapılan müdahalenin men'i' hakkındaki 1075 (1664 - 1665) tarihli emr-i şerif ibraz edilerek bu emrin yenilenmesinin istenmesi üzerine yapılan kayıt incelemesinde; geçmişte bu konuda Ermenilerle Rumlar arasında anlaşmazlık yaşandığı ve yapılan duruşma neticesinde ' tarafların ortak olan ziyaret ve ikamet mahallerini ortaklaşa, müstakil olan mahalleri müstakil olarak ziyaret ve ikamet etmeleri' hususunda anlaşma sağlandığı ve 'bundan sonra bu anlaşmaya göre hareket edilmesine' dair 1-10 Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihinde her iki millete ayrı ayrı emr-i âliler verildiği ve bu arzuhâlde yenilenmesi istenen emr-i şerifin de söz konusu emr-i âlilerin muhtevasına aykırı olmadığı anlaşıldığından söz konusu emrin yenilendiğine ve buna göre hareket edilmesine dair Kudüs'teki görevlilere hitaben 1-10 Zilkade 1244 (5-14 Mayıs 1829) tarihli emr-i şerifin gönderildiği, cevaben gelen ve muhtevaları söz konusu emrin defterdeki kaydının üzerine şerh düşülen hüccet, ilam ve mahzarda; "yenileme emrinin Kudüs Mahkemesi'nde, ileri gelenler ile Frenk, Rum ve Ermeni taraflarının vekilleri hazır bulunduğu hâlde okunduğu ve daha sonra Kutsal Kabir Kilisesi'nin içerisine gidilip söz konusu Kabrin başında kurulan mahkemede duruşma yapıldığı, neticede Ermenilerin; 'tarafların her birine kudas için vakit tayini, Kabrin ziyareti sırasında asılan ve konulan resim, levha, mum, kandil, perde vs. her konuda eşitliğe riayet, Kabrin kubbesine çıkmak için Rum merdiveni kapısının anahtarından bir tane de kendileri için yaptırılması, resimlerinin yağmurdan korunması için kubbenin tepesine muşamba serilmesi, yortu günlerinde Kabre şamdan ve kandil konulması, Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı yer olan Muğtesel'de onlar gibi kandil ve şamdanlarının olması, Kabrin ve Muğtesel'in temizliğine Frenkler ve Rumlar gibi kendilerinin de dönüşümlü olarak katılması, kudas ilanı için tahta vurma, geçici kürsü koyma ve eşya serme, Kutsal Kabir Kilisesi'nin senede beş defa kendilerine tahsisi' vs. konulardaki isteklerine diğer tarafların da rızası ile Mahkemece izin verildiği ve tarafların bu hususları eşitlik ve ortaklığa riayet edip birbirlerinin işlerine müdahale etmemek üzere kabul ettiği ve emrin gereğinin bu şekilde yerine getirilmiş olduğunun" bildirilmesi üzerine durumu ifade etmek için tekrar bu emrin çıkarıldığı, bu sebeple Ermenilerin ayin ve kudas icra etmelerine müdahale edilmesine izin verilmemesi ve söz konusu hüccete göre hareket edilmesine dair Şam Valisi Vezir Mehmed Emin Rauf Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütessellimine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlişânın suret kaydı.¹

15-23 Şubat 1830

Muahharan emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâili L. sene [12]55²

Şâm Vâlisi ve Mîr-i Hâca Sadr-ı esbak Vezirim Mehmed Emin Raûf Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehû-ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf Mütessellimi () -zîde mecdühû-ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi ortasında olan Türbe dâhilinde Ermeni tâifesi'nin kadîmden girip âyinleri üzere kud-dâs edip şem' ve buhûr ve kandillerini yakmalarına müdâhale iktizâ etmez iken Frenk ruhânları tarafından kadîme mugâyir

taaddî olunduğu" mukaddemâ lede'l-inhâ; "Frenk ruhânları'nın o misillü bi-vech fuzûlî müdâhale ve hilâf-ı şer'-i şerîf taaddî eyledikle-ri³ vâkı' ise rızâ-yı şerîfim olmamağla muhkem tenbîh ü te'kid ile men'u def' oluna." deyü Bin yetmiş beş târihinde sâdir olan

¹ Bu fermanın oluşturulmasında esas alınan ferman ve şukka kaydı ile bu yeni fermana dayalı olarak daha sonra tecdiden çıkarılan ferman için bk. 45 [90-1] ve 62 [111-1] numaralı kayıtlar.

² Söz konusu 62 [111-1] numaralı kayıt "Evâhir-i L. sene [12]55" tarihlidir.

³ Metinde "eylededikleri" şeklindedir.

emr-i şerifimin tecdidi hususu Kudüs-i Şerif'de mütemekkin Ermeni ruhbânları taraflarından mukaddemâ Rikâb-ı Hümâyûnuma arzuhâl takdimiyle istid'â ve niyâz ve emr-i şerif-i mezkûr ibrâz olunmakdan nâşi Divân-ı Hümâyûn'um kuyûduna lede'l-mürâcaa; cedd-i emcedim cennet-mekân, firdevs-âşiyân Fâtih-i Kudüs-i Şerif Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin Ermeni milletine itâ buyurdukları menşûr-ı âlide; "Kumâme ortasında vâkı' olan Türbe ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kandiller ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve sair ma'bed ve ziyâretleri Ermeni tâifesi ve patriklerine" ve Rum milleti yedine itâ buyurulan menşûr-ı âlide dahi; "Kilise-yi Kebir ortası ve Türbesi ve sair ma'bed ve ziyâretgâhları Rum milleti mukaddem olmak üzere millet-i mersûmeye" tahsis buyurulmuş olduğu ve muahharan Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle Ermeni ve Rum milleti beynlerinde münâzaa vukûuyla tarafeyn Dersaadetimde terâfu' olunarak; "zikrolunan menşûr-ı âhiler esâs ittihâzile tarafeyn yedlerinde olan senedlerde tafsil ü beyân ve tasrih u ayân kılındığı üzere Kumâme ta'bir olunur Kenise-yi Kebir'de ve sair ma'bed ve ziyâretlerde milleteyn-i mezbûreteyn müsterek olan ziyâret ve ikâmet mahallerini iştirâken ve müstakıl olan mahalleri dahi istiklâlen ziyâret ve ikâmet etmek üzere her birerleri râzî olarak külliyyen kat'ı nizâ' olunduğu" i'âm olunduğuna binâen; "ber-müceb-i i'âm amel ve hareket olunmak" üzere bâlâları hatt-ı hümâyûn-ı şâhânemle muanven milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde başka başka iki kıt'a evâmir-i aliyem verildiği kuyûddan mütebân ve Efrenc râhibleri taraflarından müdâhale vukû' bulmamak üzere tecdid ü te'kid-i istid'â olunan emr-i şerif-i mezkûr meâli ber-vech-i muharrer sâdır olan evâmir-i aliyem mazâmîn-i münîfesine münâfi olmadığı zâhir ü ayân olduğuna binâen sâlifü'l-beyân emr-i şerifimin tecdid ü te'kid-i husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taallukuyla ol bâbda sahife-pirâ-yı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mantûk-ı münîfi üzere amel ve hareket olunmak bâbında siz ki, Mevlânâ ve Mütessellim-i mûmâ-ileyhimâsız; size hitâben bâlâsı hatt-ı şerif-i mevhibet-redif-i mülûkânemle muvaşşah [Bin] iki yüz kırk dört senesi evâil-i Zi'l-ka'de'sinde sâdır olan emr-i şerifim ol tarafla lede'l-vürûd; "siz ve Müftî-i Belde Muhammed Tâhir ve Nakibü'l-eşrâf Kaymakâm eş-Şeyh Vefâ ve Şeyhu'l-haremî'l-muhterem [s. 92] es-Seyyid Ömer ve sâbıkâ Nakibü'l-eşrâf Kaymakâm es-Seyyid Mehmed –zîde ilmühüm– ile sair mazbûtu'l-esâmî vücûh ve eşrâf-ı belde hâzır oldukları hâlde Efrenc Vekili tarafından Vekil-i mürsel[i] Tercümân Muallim Anna(?) ve Kudüs-i Şerif'de Rum Patriği Vekili olan Danil Râhib ve

Tercümânları Mitrofanî ve sair ma'lûmü'l-esâmî ruhbânları ve Ermeni tarafından sâbıkâ İstanbul Patriği Bogos Râhib ve Megroviş Râhib ve Tarpuşcu Kerapid Râhib ve Ağya ve Abraham râhibler ve Yakob Râhib ve Handamoğlu Markar Kuyumcu ve Tercümânları Muallim Murâd muvâcehelerinde kırâet ve mazmûn-ı mûmîfi tefhîm ve irâet olundukda merâsim-i mutâvaati ba'de'l-e-dâ; husûs-ı âti'l-beyâmn mahallinde istimâ' ve muâyene olunması iltimâs olunduğuna binâen mârru'l-beyân Kumâme dâhiline varılıp Kabr-i mezbûre pişinde sâlifü'z-zikr Müslimîn huzûrlarında akd-i meclis-i şer'-i âli olundukda mesfûr Ermeni râhibleri meclis-i makûd-ı mezkûrda, Tercümân-ı Efrenc ve Rum Patriği Vekili ve ruhbânları mersûmûn muvâcehelerinde; 'ber-vech-i muharrer sâdır olan emr-i şerifim mücebince icrâ-yı âyîn-i kuddâsa vakit ta'yîn olunmak ve âyîn-i merkûm icrâsından ve bi'l-iştirâk Kabr-i mezbûru ziyâretten muktezî ve münşâib olan Efrenc ve Rum'un elvâh-ı muallakasında ve şümü' ve kanâdilinde ve zirde zikr u beyân olunan husûsâtn cemîisinde hadd-i müsâvâta¹ riâyet kılınmak' talebiyle; 'a'zam-ı levâzım-ı kuddâsdan olan Kabr-i mezbûrun hâricen pişgâh-ı bâbında ikisi kebîr ve ikisi vasat dört aded şem'dân ve bâb-ı mezkûrun dâhilen bâlâsına bir sûret ve nefs-i Kabir ıtlâk olunan mahalde Efrenc ve Rum'un sûreti ve sim mevzî' üzere althşar aded sağır şem'dânları olup mahall-i merkûm dayyık olduğundan teslîs olunarak süllüs-i diğerine bir sûret ve heykel-i merkûm tahtına kezâlik sim mevzî' üzerine altı aded sağır şem'dân vaz'ım ve Kabr-i mezbûrun dâhilen kubbesi bâlâsında kadîmî ta'lik eyledikleri altı aded kandîli Efrenc ve Rum misillü on üç adede iblâğım ve Kabr-i mezbûra Efrenc ve Rum'a nazaran perde ta'likım ve kubbe-i Kabrin hâricen bâlâsı dâyirinde on iki ve vasatında bir kandîl ta'likım ve kanâdil-i mezkûreyi ikâd zammında hâricen bâlâ-yı kubbeye urûc için Rum nirdübâm kapısına müceddeden miftâh i'mâl ve yedlerinde ibkâsım ve Kabr-i mezbûr kubbesinin bâlâsı küşâde olup yağmurda sûretlerini hfz u vikâye zammında muşamma' keşidesini ve Kabrin dâyirinde yortu günlerine mahsûs şem'dân ve kandîl vaz'ım ve Kabrin dâhil ve hâricini ve sutûh ve etrâfım birer hafta bi'l-münâvebe Efrenc ve Rum'un tekni² ve tathîr ve tanzîf eyledikleri misillü müsâvâten bir hafta dahi kendilere tahsisım ve Kabr-i mezkûr tevâbiinden olup Hazret-i Îsâ –aleyhi's-selâm-ın Muğtesel nâm mahall-i gasli zu'm olunan mahalde Efrenc ve Rum misillü Ermeni râhiblerinin dahi müsâvâten şem'dân ve kanâdîli olup ancak tekni³ haftası her sımın beyninde müteârif olmak zammında bir pûşide ferşi alâyim olmakla Kabrin dâhil ve hâric ve etrâf ve sutûhunu tekni³ ve tathîr ve tanzîf nevbetinde fark ve alâyim için Muğtesel-i mezkûra pûşide vaz'ım ve Muğtesel'in dahi tekni³ ve tathîrini ve vakt-i kuddâsı tâifelerine i'lân için derûn-ı Kumâme'de tahta darb eylemeği ve hîn-i kuddâsda âyînleri üzere âriyeten vaz'ı kürsî ve ferşi esâs etmeği ve Büyük Yortu günlerinde

¹ Metinde "hadd ve müsâvâta" şeklinde yazılmıştır.

² Metinde "tekni³" şeklindedir.

³ Metinde "tekni³" şeklindedir.

Kumâme müstakillen Rum'a küşâd olduğu misillü senede beş defa dahi tâife-i Ermeni için müstakillen küşâd olunması ve Rum'un vakt-i kuddâsı leylen sâat altıda olup bir buçuk sâat mikdân tamamen ve faysal-pezir ve Efrencin hîn-i tulû'ı fecrde vakt-i kuddâsı karârgîr olmakla Rum'un bir buçuk sâat itmâm ve faysal akibinde bed' ve tulû'ı fecrden mukaddemce itmâm etmek üzere bir buçuk sâat dahi kendilere ta'yîn-i vakt olunması ve bu cümle-i mezkûrât, âyîn muktezâsı üzere levâzım-ı kuddâsdan olup Efrenc ve Rum icrâ etmeleriyle Ermeni milleti dahi bu husûsda bî'l-istîrâk müsâvât' murâd ve iltimâs eylediklerinde bâlâda zikr u beyân olunduğu üzere mersûm Efrenc Tercümâm ve Rum Patriği Vekili mesfûr Danyel ve sâir tercümân ve ruhbânlar müsâvâta riâyette nefis-i Kabr-i mezbûrda muallak eşkâl ve sîm mevzî'ları mahallerini teslîs ve sülûs-i diğerini Ermeni tâifesi heykel ve sağır şem'dânları kıyâm için sîmden masnû' nesnelerini [s. 93] vaz' eylemek zımnında teslîm birle husûsât-ı merkûme yerlû yerince vaz' u icrâ ve takrîr ü ibkâ olunarak tekân ve tathîr ve tanzîf maddelerinde bî'l-münâvebe bir hafta dahi tâife-i Ermeni ruhbânlarına tahsîsine ve tekânî haftasım âhara i'lân için Muğtesel-i mezkûra pûşide ferşine ve Muğtesel-i mezkûru dahi bî'l-münâvebe tekân ve tathîre ve senede beş defa evkât-ı muayyenelerinde müstakillen Ermeni için Kumâme'nin küşâd olunmasına istîrâk ve müsâvâta riâyette olunmak üzere taraf-ı şer'den ruhsat verilerek vechen mine'l-vücûh her sîmf âharın umûruna

müdâhale ve kuddâsların vakt-i muayyenelerinde muâraza etmemeleri tenbîh ü te'kid olunmuş ve her bir sîmf dahi kabûl ve hilâfından mücânebeti iltizâm ve taahhüd etmiş oldukları" mübeyyin cânib-i şeriat-i garrâdan verilen hüccet-i şer'iyye bâ-i'lâm ve mahzar Dersaadetime irsâl ve takdîm kılınmış olmakdan nâşî zikrolunan hüccet ve i'lâm-ı şer'i ve mahzar mazâmîni vech-i muharrer üzere sâdır olan emr-i şerîfimin kaydı bâlâsına şerh verilmiş olmağın ifâde-i hâli müş'ir Rikâb-ı Müstetâbımdan tekrâr emr-i celilü's-şânım ısdâr ve irsâl olunmuştur. **İmdi:**

Zikrolunan hüccet ve i'lâm ve mahzar mazâmîni mukaddemce sâdır olan emr-i şerîfimin kaydı bâlâsına şerh verildiği ma'lûmunuz oldukda bâlâda beyân olunduğu üzere millet-i mezbûrenin icrâ-yı âyîn ve kuddâs eylemelerine kat'â müdâhale ve taarruz vukûa getirilmeyerek ber-mûceb-i hüccet amel ve harekete ihtimâm ü dikkat ve hilâfı vaz'a irâet-i ruhsatdan tevakkî ve mübâadet eylesiz ve sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; mazmûn-ı emr-i şerîfim senin dahi meczûmun olarak müceb ü muktezâsının icrâsıyla ifâ-yı levâzım-ı kâr-âgâhî ve revîyyete itînâ ve mübâderet eylemen bâbında.

Fi-evâhiri Ş. sene [1]245

Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin
Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para
ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline
Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II Not to Demand Any Fees from Local and Visiting
Armenians for Burial of Their Deaths and Opening of
the Bethlehem Gate, and Also Not to Demand Extra
Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of
Jerusalem on Court Registers

47

[93-1]

Kudüs Ermeni Patrik Vekili Zakarya'nın, sunduğu arzuhâlde; 'Kudüs'te kilise içerisinde, civarında ve nahiyyelerinde sakin yerli ve ziyaretçi Ermenilerden ölenlerin gömülmesi için görevliler tarafından para istenmesi üzerine Kudüs'teki ziyaret yerlerine giden ve ikamet eden Ermeni, Rum ve Yahudilerden ölenlerin gömülmesi için hiçbir şekilde para istenmemesi emir buyurulduğu hâlde bir süreden beri bu emre uyulmadığı gibi Kudüs kadılarının, daha önce hüccet ile kapatılmış olan Beytüllahm kapısının açılması ve hüccetin mühürlenmesi bahanesiyle para ve Kudüs Manastırı ile ilgili emirlerin Mahkeme siciline kaydı için âdet olanın çok üzerinde harç talep ettikleri' yolunda şikâyetle bulunması üzerine, bu gibi şeriata ve emre aykırı uygulamalardan ve haksızlıklardan kaçınılmasına dair Sultan II. Mahmud Han tarafından Kudüs Kadısına hitaben çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

25 Mayıs – 3 Haziran 1829

"İşbu emr-i âli-şânım mücebince amel ve hareket
ve hilâfından hazer ve mücânebet oluna." deyü emr-i şerfi unvâmna
mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Cenâb-ı Pâdişâhî keşide buyurulmuştur.

Kudüs-i Şerif Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerif'de vâkı' kilise derûnunda ve gerek civârında ve nahiyyelerinde sâkin Ermeni tâifesinin yerlü ve gerek züvvârlarından ricâl ve nisvân ve sıbyân ve ruhân ve fukarâlarından biri mürd oldukda makberezine hafr olunmasına kassâm ve hükkâm ve adamları taraflarından celb-i mâl için izin tezkiresi nâmyla murâdları üzere akçe talebiyle zulm ü taaddî olunduğu' mukaddemâ inhâ olunmakdan nâşi; tâife-i mesfûrenin mürdelerinden o makûle akçe ahzi mugâyir-i şer'-i şerif olduğuna binâen Kudüs-i Şerif ve havâlisinde ziyâretgâhlarına azîmet ve ikâmet eden Ermeni ve Rum ve Yahûd tâifeleri zükûr ve inâs ve sıbyânın hâlik olanlarından hafra ilkâ için izin tezkiresi teklifiyle bir akçe ve bir habbe taleb olunmayıp bu emr-i münkerin külliyyen men' u def'i için mukaddemâ Bin yüz yetmiş altı senesi evâsât-ı Safer'inde; 'fîmâ-ba'd düstûr-ı l-amel ve mer'î ve mu'teber tutulmak' üzere emr-i şerif sâdır olmuş olduğundan müceb ü muktezâsı üzere amel ve hareket olunmak lâzımeden iken bir müddetden beri yine o misillü mürdelerden; 'Mu'tâddır.' denilerek beher meyyit için beşer gurus avâid ve mürdiyye nâmyla beher sene dahi beşer bin gurus ahındığı ve Kudüs-i Şerif'de şimâl cânibinde olan Beytüllahm kapısı mukaddemâ bâ-hüccet-i şer'iyye seddolunmuş iken Kudüs-i Şerif kâdıları; 'Zikrolunan kapının seddi bâ-fermân-ı âli

olmayıp hüccet iledir.' deyü kapı-yı mezkûru küşâd ve hüccet-i mezkûreyi temhîr etme bahânesiyle beher sene beş bin gurus ve Kudüs-i Şerif Manastırı'na dâir sâdır olan evâmir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden elli, nihâyet yüz gurus ah-nagelmış iken bir zamândan beri 'harc-ı ka[y]diyye' denilerek külliyyetlü mebâliğ ahz ile cevru taaddî olunduğu' beyânıyla ol bâbda emr-i şerifim sudûrunu Kudüs-i Şerif Patrik Vekili Zakarya nâm Râhib bu def'a Rikâb-ı Hümayûnuma arzuhâl takdîmiyle istid'â etmekden nâşi Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma [mürâcaat] ve muktezâsı suâl olunduğda; "vech-i meşrûh üzere târih-i merkûmda müekked emr-i şerif verildiği mastûr ve mukayyed olduğuna mebnî; 'ba'de'l-yevm Kudüs-i Şerif ve havâlisinde hâlik olanlardan mürdiyye talebi ve o makûle Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesi ve zikrolunan Beytüllahm kapısı fîl-hakîka bundan mukaddem hüccet-i şer'iyye ile seddolunmuş ise hükkâm bulunanlar taraflarından küşâd olunmak ve hüccet-i mezkûre temhîr kılınmak bahânesiyle akçe ahzi misillü hilâf-ı şer'-i şerif ve münâfi-i emr-i âli vâkı' olan mazâlim ü taaddiyâtın men' u def'i için ber-vech-i muharrer sâdır olan emr-i âli mücebince te'kidi mutazammın

¹ Bu fermana istinaden daha sonra te'kidlen ve tecdidlen çıkarılan fermanlar için bk. 51 [95-2], 54 [102-1], 59 [107-1] numaralı kayıtlar.

emr-i şerîfîm i'tâsı re'ye menûti idîğî" tahrîr olunup keyfiyyet Atebe-i Felek-mertebe-i Mülûkâneme lede'l-arz ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem sahîfe-pîrâ-yı sudûr olmakla mantûk-ı münîfi üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın [s. 94] tenbîhen ve te'kiden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkânemle muvaşşahan irsâl ü tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Zamân-ı adâlet-iktirân-ı tâcdârânemde âsûde-nişîn-i mazalle-i emn ü istirâhat olan ehl-i zimmet reâyâyâ bir gûne zulm ü taaddî vukûuna kat'an rızâ-yı mekârim-irtizâ-yı cihândârânem olmayıp her hâlde mazâlim ü taaddiyâtдан himâyet ü sıyânetleri matlûb-ı Pâdişâhânem idîğî sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ma'lûmun oldukda fimâ-ba'd

tâife-i mesfûre mürdegânından minvâl-i muharrer üzere mürdiyye nâmıyla hilâf-ı şer'-i enver ve mugâyir-i emr-i âli bir akçe ve bir habbe alınmayıp ve o misillü Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i aliyyemin sicill-i mahfûza kaydında dahi kadîminden ziyâde kaydiyye mutâlebesi ve zikrolunan Beytullahın kapısı fi'l-hakika bâ-hüccet-i şer'iyye seddolunmuş ise küşâd olunması ve hüccet-i mezkûrenin temhîrini vesîle ile tarafından ve sâirleri câniblerinden akçe ahzi misillü mugâyir-i şeriat-i garrâ ve münâfi-i emr u rızâ vâkı' olan hâlâtın külliyyen men' u def'iyle bundan böyle o makûle hilâf-ı fermân bir gûne cevri [u] taaddî vukûa gelmemesi husûsuna ihtimâm ü dikkat ve hilâfından tehâşî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri Za. sene [1]244

Kutsal Kabir Kilisesi'ni Ziyaret İçin Gelenlerden Haksız
Yere Bir Şey Alınmamasına Dair Sultan II. Mahmud Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II Not to Demand Anything Illegal from the Ones Who
Come to Visit the Church of Holy Sepulchre

48

[94-1]

İstanbul Ermeni Patriği İstefanos'un, sunduğu arzuhâlde; 'Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapıcılığını bir biçimde kendi üzerlerine berat ettiren bazı timar sahiplerinin burayı ziyarete gelen Rum ve Ermenilerden eskiden beri alınagelenden daha fazla para istemeleri, manastırlarına gidip rahatsızlık vermeleri ve Sultan Süleyman'ın Kudüs'teki Sahratullah Vakfı Mütevellisi ile Haseki Sultan Vakfı Mütevelli Vekilinin değişik adlar altında haksız yere paralarını almalarının önlenmesine dair daha önce emirler gönderilmesine rağmen şimdi

de Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının açılışında sadece kendileri bulunması gereken kapıcıların ve Mütevellinin, yakınlarından birçok kimse ile birlikte gelip bunlardan zorla para vs. aldıkları' yolunda şikâyetle bulunması üzerine, daha önce gönderilen emirlerin gereklerine göre hareket olunup bunlardan ödemekle yükümlü oldukları dışında bir şey alınmaması ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının açılışında Mütevelli ve kapıcılar dışında kimse bulunmamasına dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

20-28 Temmuz 1832

Kudüs-i Şerif Kâdisına hüküm:

"Rum ve Ermeni tâifesi mâ-tekaddemden beri Kudüs-i Şerif ziyâretine varıp Kumâme'ye girdiklerinde Kumâme bevvâbların bulunanlara birer para veregelmişler iken; 'kazâ-i mezbûrda sâkin ba'zı fîmâr mutasarrıfları kendi fîmârlarının hâsılâtına kanâat etmeyip Kumâme Kapıcılığını bir takrib üzerlerine berât etdirerek tâife-i mezbûreden ziyâde akçe talebine tasaddî ve hilâf-ı şer'-i şerif mezbûrların manastırlarına varıp envâ'-ı mevâd isnâ-dıyla renciş ve taaddî eyledikleri' mukaddemâ led'e'l-inhâ; 'men' u def' olunmak' bâbında Bin yetmiş sekiz senesi evâsıtı Muharrem'inde başka ve; 'Kudüs-i Şerif'e varan Ermeni tâifesi ve sâir tâife-i Nasrâniyye Kumâme ta'bir olunur² Kenîse'ye duhûllerinde bir türlü müdâhale olmayıp cennet-mekân, firdevs-âşiyân, merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Süleymân Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin Sahratu'llâh-ı Müşerrefe'ye vakfeylediği eczâhâncaları için ta'yin olunan ma'lûmül-mikdâr akçeyi edâda kusûrları yoğiken Vakf-ı mezbûr Mütevellisi ve Haseki Sultân Vakfı Mütevellisi Vekili olanlar hilâf-ı şer' ve mugâyir-i mu'tâd-ı kadîm beher şehir otuzar gurus ve beher sene şu kadar donluk çuka ta'yin ederek muhdes nesne mutâlebe ve verilmediği hâlde Kumâme kapısını feth u küşâd eylemeyip Nasrânî tâifesine ziyâde taaddî ve rencide eyledikleri' mukaddemâ bâ-i'lâm inhâ olunduğuna mebnî te'kidî hâvî Bin yüz elli senesi evâil-i Rebîül-evvel'inde sâdır olan evâmir-i şerife mücebberince amel ve hareket lâzımeden iken ve Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme ta'bir olunur Kilisenin kapısı

küşâdî öteden beri Mütevelli ve bevvâbları ma'rifetiyle olduğundan li-ecl'z-ziyâre varan Rum ve Ermeni tâifesi avâidât-ı kadîmelerini merkûmlara edâda kusûrları olmadığı hâlde Mütevelli ve bevvâblar akreb-i müteallikâtlarından cemm-i gafîr ile gelip ber-vech-i muharrer avâidât-ı kadîmelerine kanâat etmeyerek bir müddetden beri şem'-i asel ve paskalyalarında hediye ve bahşış ve sâir güne bahâne ve kapı üstü küşâdî vesilesi ile akçe mutâlebe ve cebren ahz ederek taaddî ve rencide olunmakda olduklarından" bahisle mukaddemâ sâdır olan evâmir-i şerifenin te'kidî[n]i hâvî emr-i şerifim sudûrunu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği İstefan³ nâm Râhib bu⁴def'a Südde-i Saâdetime takdim eylediği memhûr takririnde niyâz ü istid'â etmekle mukaddemâ sâdır olan evâmir-i aliyem mücebberince amel ve hareket olunmak fermânım olmağın imdi:

Fimâ-bâ'd kapı-yı mezkûrun küşâdında Mütevelli ve bevvâblardan mâadâ kimesne bulunmaması ve âyinleri günlerinde dahi avâidât-ı kadîmelerinden ziyâde o makûle muhdes nesne mutâlebesiyle reâyâ-yı mesfûreye taaddî ve rencide olunmaması husûsuna mübâderet olunmak irâde-i seniyyem muktezâsından idiği sen ki, Mevlânâ-yı mûmâileyhsin; ma'lûmun olduğda ber-vech-i meşrûh amel ve harekete dikkat ve hilâfından mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri S. sene [12]48

¹ Ayrıca bk. 79 [133-1] numaralı kayıt.

² Metinde "olunup" şeklindedir.

³ Patrik Bursalı İstefanos II. Ağavni Zakaryan (pd. 1831 - 1839 / 1840 - 1841).

⁴ Metinde "ve bu" şeklindedir.

Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın (a.s.) Ayak İzinin
Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri
ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin
Önlenmesi Hakkındaki Emr-i Şerifin Tecdid Edildiğine
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan ve Daha
Sonra İptal Edilen Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II, Which Was Later Canceled by Him, to Renew the
Imperial Order Regarding Prevention of Intervention
Against Armenians Regarding Their Visit and Repair
of the Domed Building in Tur Village of Jerusalem, in
Which the Footprint of Jesus Is Found and Its Courtyard
Walls

49

[94-2]

'Kudüs'ün doğusundaki Tur köyünde, Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu kubbe ile dışarısındaki avlu duvarlarının tamir vs. işleri Kudüs'te yerleşik Ermeni taifesine mahsus olduğundan buranın tamiri ve ziyareti hususuna Müslümanların veya başkalarının müdahale ettirilmemesine' dair 1-10 Cumadelâhir 1022 (19-28 Temmuz 1613) tarihli emr-i şerifin, Ermeni Patriğinin isteği üzerine tecdid olunduğuna dair Kudüs Kâdisına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlînin suret kaydı ve 'bu emr-i âlînin battalda (hükümsüz) kalıp diğer bir emr-i âlî yazıldığına' dair şerh.¹

18-26 Haziran 1835

İşbu emr-i âlî battalda kalarak diğer emr-i âlî
yazılıp başka kaydolunmuşdur. Fi-evâsıtı Ra. sene [1]251

Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'in şarkî cânibinde vâkı' karye-i Tûr'da Hazret-i İsa –salevâtullâhi aleyh– Kadem-i şerîfi olan kubbenin ve taşrasında vâkı' havlusunun divârları vaz'ı aslı ve binâ-yı² kadîmi üzere binâ ve ta'miri ve döşemesinin ıslâh ve nefsi-i kubbenin termîmi hususları Kudüs-i Şerîf'de sâkin ü mütemekkin olan tâife-i Ermeniyâna mahsûs olup gayri milel-i Nasârâ âyinleri üzere mahall-i mezbûru varıp ziyâret etmelerine ve el-ân mutasarrıf olduklarına Müslimânlar ve hâricden bir ferd dahl ü taarruz etmemelerine ellerinde müteaddid evâmîr-i şerîfe ve ahidnâme-i hümayûn ve hüccet-i [s. 95] şer'îyyeleri olmağın vaz'ı aslı üzere binâ ve ta'mir lâzım geldikde bâ-izn-i³ şer'î Ermeni tâifesi edegelmîşler iken mücerred celb-i mâl için tâife-i mersûmeye taaddî için ba'zı Müslimânlar varıp anda sâkin olmak murâd edip tâife-i mersûme[ye] taaddî üzere olduklarından, ellerinde olan ahkâm-ı şerîfe ve ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunup şer'-i şerîfe muhâlif dahl ü taaddî olunmaması" mukaddemâ bâ-mektûb lede'l-inhâ; "hilâf-ı şer'-i şerîf dahl ü taaddî olunmamak" üzere

Bin yirmi iki senesi evâil-i⁴ Cumâde'l-âhire'sinde yedlerine verilip mahfûz olan bir kıt'a hükm-i şerîfi ibrâz ve tecdid ü te'kidini hâvî emr-i şerîfim sudûrunu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği bu def'a memhûr arzuhâl takdîmiyle istid'â ve niyâz etmekden nâşi Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâm tetebbu' etdirildikde ber-vech-i muharrer târih-i merkûmda emr-i âlî verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın ber-vech-i muharrer hükm-i şerîf-i mezkûrun tecdid ü te'kidini hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr olunmuşdur. İmdi:

Sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ber-vech-i bâlâ zikrolunan ta'mîrât husûsu izn-i şer'î ve ruhsat-ı seniyye olduğu hâlde bunlara münhasır olmasına ve âhar vechile mugâyir-i şer'-i şerîf taaddî vukû' bulmamasına mübâderet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri S. sene [1]251

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 1 [1-1], 50 [95-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 58 [105-1], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "ebnâ-yı" şeklindedir.

³ Metinde "bâ-izn-i" şeklindedir.

⁴ Metinde "evâhir" şeklindedir. Söz konusu hükmün bu defterdeki suret kaydında ve bu hükmeye atıfta bulunulan diğer kayıtlarda (Bk. 1 [1-1], 50 [95-1], 55 [103-1]) "evâil" şeklindedir.

Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın (a.s.) Ayak İzinin
Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri
ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin
Önlenmesi Hakkındaki Emr-i Şerifin Biraz Daha
Genişletilerek Tecdid Edildiğine Dair Sultan II. Mahmud
Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen
Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II, Which Was Later Canceled by Him, to Renew the
Previous Imperial Order in More Detail Regarding
Prevention of Intervention Against Armenians
Regarding Their Visit and Repair of the Domed Building
in Tur Village of Jerusalem, in Which the Footprint of
Jesus Is Found and Its Courtyard Walls

50

[95-1]

'Kudüs'ün doğusundaki Tur köyünde, Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu kubbe ile dışarısındaki avlu duvarlarının tamir vs. işleri Kudüs'te yerleşik Ermeni taifesine mahsus olduğundan buranın tamiri ve ziyareti hususuna Müslümanların veya başkalarının müdahale ettirilmemesine' dair 1-10 Cumadelâhir 1022 (19-28 Temmuz 1613) tarihli emr-i şerifin, Ermeni Patriğinin isteği üzerine ve 'burada kudas ve ayin icra etmelerine ve kandil yakmalarına engel olunmaması' şeklinde genişletilerek tecdid olunduğuna dair Kudüs Kâdisına

hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin 'üzerine çizgi çekilerek' iptal edilmiş suret kaydı ve 'daha sonra te'kiden emr-i âlî yazıldığına' dair şerh.¹

7-16 Temmuz 1835

Te'kidi hâvî iktizâsı vechile muahharan
emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâhiri M. sene [12]52

Mevlânâ Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:²

"Kudüs-i Şerîf'in şarkî cânibinde vâkı' karye-i Tûr'da Hazret-i İsa –salevâtullâhi aleyh– Kadem-i şerîfi olan kubbenin ve taşra-sında vâkı' havlusunun divârları vaz'ı aslı ve binâ-yı³ kadîmi üzere binâ ve ta'mîri ve döşemesinin ıslâh ve nefsi kubbenin termîmi husûsları Kudüs-i Şerîf'de sâkin ü mütemekkin olan tâife-i Ermeniyâna mahsûs olup gayri milel-i Nasârâ âyînleri üzere mahall-i mezbûru varıp ziyâret etmelerine ve el-ân mutasarrıf olduklarına Müslimânlar ve hâricden bir ferd dahl ü taarruz etmemelerine ellerinde müteaddid evâmîr-i şerîfe ve ahidnâme-i hümayûn ve hüccet-i şer'iyyeleri olmağın vaz'ı aslı üzere binâ ve ta'mîr lâzım geldikde bâ-izn-i şer'i Ermeni tâifesi edegelmîşler iken mücerred celb-i mâl için tâife-i mersûmeye taaddî için bâ'zı Müslimânlar varıp anda sâkin olmak murâd edip tâife-i mersûme[ye] taaddî üzere olduklarından, ellerinde olan ahkâm-ı şerîfe ve ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunup şer'-i şerîfe muhâlif dahl ü taaddî olunmaması" mukaddemâ bâ-mektûb lede'l-inhâ; "hilâf-ı şer'-i şerîf dahl ü taaddî olunmamak" üzere Bin yirmi iki senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde yedlerine verilip mahfûz olan

bir kıt'a hükm-i şerîfi ibrâz ve; "tecdîd ü te'kidi hâvî ve mahall-i mezkûrda kuddâs ve ikâd-ı kanâdîl ve icrâ-yı âyînlerine mûmânaat olunmamak" bâbında emr-i şerîfim sudûrunu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği bu def'a memhûr arzuhâl takdimiyle istid'â ve niyâz etmekden nâşi Divân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâm tetebbu' etdirildikde ber-vech-i muharrer târih-i merkûmda hükm-i şerîf verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın ber-vech-i muharrer hükm-i şerîf-i mezkûrun tecdîd ü te'kîdini hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr olunmuştur. **İmdi:**

Sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ber-vech-i bâlâ zikrolunan ta'mîrât husûsu izn-i şer'i ve ruhsat-ı seniyye olduğü hâlde bunlara münhasır olmasına ve mahall-i mezkûrda kuddâs ve ikâd-ı kanâdîl ve icrâ-yı âyînlerine mûmânaat ve âhar vechile mugâyir-i şer'-i şerîf taaddî vukû' bulmamasına mübâderet olunmak bâbında.

Fî-evâsıtı Ra. sene [1]251

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 1 [1-1], 49 [94-2], 55 [103-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 58 [105-1], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

² Bu hüküm kaydı, üzerine "terkîn" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

³ Metinde "ebnâ-yı" şeklindedir.

Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına Dair Emr-i Şerife Yanlış Anlamalar Verilerek Söz Konusu Haksızlıkların Sürdürülmemesine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mahmud II not to Maintain Injustice by Misinterpreting the Previous Imperial Orders Regarding Not Demanding Any Fees from the Local and Visiting Armenians in Jerusalem for Burial of Their Deaths and Opening of the Bethlehem Gate, and Also to Demand No Extra Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of Jerusalem on Court Registers

51

[95-2]

İstanbul Ermeni Patriği İstefan'ın, sunduğu arzuhâlde; 'daha önce Kudüs Ermeni Patrik Vekili Zakarya'nın şikâyeti üzerine, Kudüs ve havalisindeki gayrimüslimlerden ölenlerin gömülmesi ve daha önce kapatılmış olan Beytüllahm kapısının açılıp hüccetin mühürlenmesi için para ve Kudüs Manastırı'na ait emirlerin mahkeme siciline kaydında âdet olanın çok üzerinde harç talep edilmemesine dair gönderilen emr-i şerife Kudüs kadıları tarafından çeşitli manalar verilerek Beytüllahm kapısının açılması vs. gerekçelerle para

talep edilmeye devam edildiği' yolunda şikâyetle bulunması üzerine, söz konusu emrin metnine ve içeriğine bu şekilde çeşitli anlamlar verilerek para istenmesinden ve sayılan diğer hususlarda şeriata ve emre aykırı hareket etmekten kaçınılmasına dair daha önceki emri te'kiden Kudüs Kadısına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

7-16 Temmuz 1835

Kudüs-i Şerif Kâdisına hüküm:

"'Kudüs-i Şerif'de vâkı' kilise derûnunda ve gerek civârında ve nâhiyelerde mütemekkin Ermeni tâifesinin yerlû ve gerek züvvârlarından ricâl ve nisvân ve sbyân ve ruhbân ve fukarâlarından biri mürd oldukda makbere-i hafra ilk olunmasına kassâm ve hükkâm ve adamları taraflarından celb-i mâl için izin tezkiresi nâmıyla murâd üzere akçe talebiyle zulm ü taaddî olunduğu' mukaddemâ ledel-inhâ; 'tâife-i mesfûrenin mürdelerinden o makûle akçe ahzi mugâyir-i şer'-i şerif olduğuna binâen Kudüs-i Şerif ve havâlisinde ziyâretgâhlarına âzîmet eden Ermeni ve Rum ve Yahûd tâifeleri zükûr ve inâs ve sbyânın hâlik olanlarından hafra ilkâ için izin tezkiresi teklîfiyle bir akçe ve bir habbe talep olunmayıp bu emr-i münkerin külliyyen men' u def'i için Bin yüz yetmiş altı senesi evâsıt-ı Saferul-hayrında; 'fîmâ-ba'd düstûrul'-amel ve mer'î ve mu'teber tutulmak' üzere emr-i şerif sâdır olmuş ve yine; 'o misillü mürdelerden; 'Mu'tâddır.' denilerek beher mürde için beş gurus avâid ve mürdiyye nâmıyla beher sene dahi beş bin gurus alındığı ve Kudüs-i Şerif'de ve şimâl cânibinde Beytüllahm kapısı mukaddemâ bâ-hüccet-i şer'iyye sedd olunmuş iken [s. 96] Kudüs-i Şerif kâdılar; 'Zikrolunan kapımn seddi bâ-fermân-ı âlî olmayıp hüccet iledir.' deyü kapı-yn mezkûru küşâd ve hüccet-i mezkûreyi temhîr etme bahânesiyle beher sene beş bin gurus ve Kudüs-i Şerif Manastırı'na dâir sâdır olan evâ-

mir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden elli, nihâyet yüz gurus alınagelmîş ise de biraz müddetden beri 'harc-ı kaydiyye' denilerek külliyyetlû mebâliğ ahz ile cevru taaddî olunduğu' Kudüs-i Şerif Patriği tarafından mukaddemâ tekrâr ledel-inhâ ve'l-istid'â; 'ba'del-yevm Kudüs-i Şerif ve havâlisinde hâlik olanlardan mürdiyye talebi ve o makûle Manastıra dâir sâdır olan evâmîr-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesi ve zikrolunan Beytüllahm kapısı fîl-hakika bundan mukaddem hüccet-i şer'iyye ile sedd olunmuş ise² hükkâm bulunanlar taraflarından küşâd olunmak ve hüccet-i mezkûre temhîr kılınmak bahânesiyle akçe ahzi misillü hilâf-ı şer'-i şerif ve mugâyir-i emr-i âlî vâkı' olan mazâlim ü taaddiyâtın men' u def'i bâbında şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mücebince [Bin] iki yüz kırk dört senesi evâhir-i Zîl-ka'de'sinde sâdır olan emr-i şerifime Kudüs-i Şerif Kâdisı bulunanlar taraflarından mâ'nâ-yn mütenevvia verilerek³ kapı-yn mezkûrun küşâd teklîfi ve sâir gûne taaddî olunduğundan" bahisle; "fîmâ-ba'd kapı-yn mezkûrun küşâd ve sâir gûne akçe mutâlebesiyle rencâde olunmamak" üzere mukaddemâ sâdır olan emr-i şerifimin te'kidini hâvî emr-i âlî-şânım i'tâsı[1] İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği İstefan nâm Râhib Südde-i Saâdetime takdîm eylediği arzuhâliyle istid'â edip

¹ Bu konu ile ilgili çıkarılan diğer fermanlar için bk. 47 [93-1], 54 [102-1], 59 [107-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "ise de" şeklindedir.

³ Metinde "رك وپرد" şeklindedir.

Dîvân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcat ve muktezâsı suâl olundukda; "*vech-i meşrûh üzere târîh-i merkûmda emr-i şerîfim verildiği mastûr ve mukayyed bulunduğu binâen husûs-ı mezbûr inhâ olunduğu üzere ise sâdır olan emr-i şerîfimin te'kidini hâvî fermân-ı âlî-şânım ısdâr re'ye menûit idiği*" tahrîr olunup keyfiyyet Atebe-i Felek-mertebe-i Şâhâneme lede'l-istizân, emr-i şerîf-i mezkûrun te'kidi husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik olarak ol bâbda emr-i hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânem sâniha-pîrâ-yı sudûr olmakla mantûk-ı münîfi üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın tenbihen ve te'kiden Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle muvaşşahan itâ ve tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Sâye-i ihsân-vâye-i cihândârânemde müstazıl olan ehl-i zimmet reâyâyâ bir gûne zulm ü taaddî vukûuna kat'an rızâ-yı ma'delet-irtizâ-yı şehriyârânem olmayıp her hâlde mazâlim ü taaddiyâtdan himâyet ü sıyânetleriyle âsûde-nişîn-i

istirâhat olmaları matlûb-ı Pâdişâhânem idiği sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ma'lûmun oldukda ba'd-ezîn dahi işbu emr-i şerîfimin nass u mefhûmuna mâ'nâ-yı mütenevvia irâdıyla hilâf-ı şer'-i şerîf [ve] mugâyir-i emr-i hümâyûnum tâife-i mesfûre mürdegânından mürdiyye nâmıyla bir akçe ve bir habbe alınmayıp ve o misillü Manastıra dâir sâdır olan evâmîr-i aliyemin sicill-i mahfûza kaydında dahi kadimden ziyâde kaydiyye mutâlebesi [ve]; '*bâ-hüccet-i şer'îyye sedd [ü] bend olunmuş olduğu*' inhâ olunan sâlifü'z-zikr Beytüllahm [kapısı] küşâdı teklifi ve hüccet-i mezkûrenin temhirini vesile ile tarafından ve sâirleri câniblerinden akçe ahzi misillü mugâyir-i şeriat-i garrâ ve münâfi-i emr u rızâ taaddiyât-ı vâkıanın külliyyen men' u def'iyle bundan böyle hilâf-ı fermân hiçbir taraftan bir gûne cevır u taaddî vukûa gelmemesi husûsuna dikkat ü ihtimâm ve hilâfından tehâşi ve ittikâ-yı tâm olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı Ra. sene [12]51

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Zelzeleden Dolayı
Harap Olan Mahallerinin Ermeniler Tarafından Tamirine
Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Ermeni Milletine
Verilen ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Âlî

Emr-i Âlî (Imperial Order) Granted to Armenians by
Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to
repair the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem, Which
Was Damaged by Earthquake

52

[96-1]

İstanbul Ermeni Patriği İstefan'ın; 'Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanması ve tamiri hususunda anlaşmazlık çıkması üzerine, tamir işinin bu konuda yegâne söz sahibi olan Osmanlı Padişahı tarafından Rum milletine verildiğine' dair daha önce çıkarılmış olan 1-10 Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihli emr-i şerife atıfta bulunarak; 'meydana gelen zelzeleden dolayı hem Ermenilere mahsus mahallerde hem de Ermeni ve Rumların ortak mekânlarında harabiyet söz konusu olduğundan, ortak olan yerlerin ortaklaşa, müstakil olan yerlerin müstakil olarak tamiri işinin şimdi de Ermenilere verilmesine' dair arzuhal sunması üzerine kayıtların incelendiği ve kendisinden şeriatın bu konudaki hükmü sorulan Şeyhülislam Mustafa Asım Efendi'nin; 'tamire muhtaç bir kilisenin aslı konumuna herhangi bir ilavede bulunulmadan tamir edilebileceğini' bildirdiği, bu itibarla; söz konusu Kilisenin ortak olan mahallerinin ortaklaşa, Ermenilere mahsus olan mahallerinin müstakil olarak Ermeni milleti tarafından en, boy ve yüksekliğine en küçük bir ilavede bulunulmadan ve aslına uygun biçimde tamirine müdahale edilmemesi, bu konuda tamahkârlıkla yolsuz iş yapılmasından kaçınılması, ahaliye zulmedilmemesi, 'bu Kilisenin tamir işinin Rumlara ait olduğu' gerekçesiyle anlaşmazlık çıkmasına meydan verilmemesi ve emre aykırı hareket edenlerin cezalandırılacağı hususlarında Mısır ve Şam Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlînin suret kaydı ve 'Kutsal Kabir Kilisesi, Beytüllahm ve Nakş-ı Kadem-i İsa (a.s.) Kapısı tamiri hakkındaki bu ve aşağıda yazılı olan diğer emirlerin kayıtlarının, tamir hususu daha sonra Rum Patriğinin arzuhalî üzerine Rumlara verildiğinden iptal edildiğine' dair 25 Zilkade 1252 (3 Mart 1837) tarihli şerh.¹

25 Temmuz 1835

Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ve Beytüllahm ve Nakş-ı Kadem-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– Kapısı ta'mirine dâir işbu emr-i âlî ile zirde mukayyed evâmir-i şerîfe Ermeni milletine verilmiş ise de Rum Patriği istid'âsıyla ta'mir hususu müteallik buyurulan irâde-i seniyye mücebince Rum milletine ihâle olunmuş ve zikrolunan evâmir-i şerîfe kaydları terkinî irâde-i seniyye muktezâsından bulunmuş olmakla işbu emr-i âlî kaydı terkin olundu. Fi 25 Za. sene [12]52

"İşbu emr-i âlî-şânım mücebince amel ve hareket oluna." deyü mübârek hatt-ı şerîf-i inâyet-redîf-i Hazret-i Pâdişâhî keşide buyurulmuşdur.

Buyuruldusu fi-evâli Za. sene [12]52 Mühimme tobrasındadır.

Hâlâ mülhakâtıyla Mısır ve Şâm-ı şerîf Vâlisi Vezîrim el-Hâc Mehmed Ali Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs Mutesellimine ve bi'l-cümle zabtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm.²

"Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfîret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târîhiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Ermeni milletine itâ buyurdukları menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytüllâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olunup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhân ile maa[n] reâyâ vü berâyâ gelip

atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmışlardır: 'Kadîmden meş-rûtalârı olup uhdelerinde olan kenîse ve manastır ve sâir ziyâret-leri ve içerde ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Ömer el-Fârûk –radı-yallâhü Teâlâ anı– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamâmından beri verilen evâmir-i şerîfe mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra³ ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi

¹ Bu fermanla birlikte iptal edilen diğer fermanlar ile onları iptal eden ve daha sonra tecdid edilen ferman için bk. 53 [99-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 63 [113-1] numaralı kayıtlar.

² Bu hüküm kaydı, üzerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

³ Metinde "ve mağâra" şeklindedir.

Kübraları Mar Ya'küb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesih ve Nâblûs ve kenîselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri Mar Ya'küb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferde müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübraları Mar Ya'küb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyînleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrlarını ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûslarını ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhbân ve papas ve yamakların ve sâir Ermeni tâifesi metrûkâtlarını ahz ü kabz edip mâ-tekademden beri Ermeni tâifesi patriklerinin [s. 97] zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerine ve kendilere tâbi' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbe ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-salâtü ve s-selâm-ın doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra¹ ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyînleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretgâhları ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'küb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesih ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm ve Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kenîse ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup ve kiliselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bir olunur su üzerine ve panayırlandı ve sâir ma'bed ve ziyâretgâhlarına vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferdi müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâdımdan veyâhüd vüzerâ-yı izâmımdan ve sulehâ-yı kirâmımdan ve kâdîlardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân ve sâir hademe-i Devlet-i Aliyyemden ve askerî ve gayriden muhassalan vazî' u refî' ve sağır u kebîrden hiç ferd kâinen men kân vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü

taarruz kılmayıp tebdîl ü tağyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr eder ise indâ'llâhi'l-Meliki'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsimînden ma'dûd olalar. Hük-m-i kiş-ver-güşâ[yn] tuğrâ-yn² garrâ-yn âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun muhakkak ve fahvâ-yn hümayûnun musaddak bilip âlâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.' deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûmede Fâtih-i Kudüs cedd-i emcedim müşârun-ileyh Sultân Selim –tâbe serâhü– hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnuyla müzeyyen ü muhallâ ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milletine dahi verdiği menşûr-ı âhîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî [ve] Habîbihî³ Kudüs-i Şerîf-i Beytüllâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip ve itâat ve recâ ve temennâ kılmuşlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretgâhları ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmisler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye ve Ömer –radıya'llâhü anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâzıyeden olan evâmîr-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruf eyleye.' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patriklîğe tâbi' gülgüle⁴ üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıta kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-i Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretgâhları ve taşra Kumâme havlusı üç kiliseleri ve karşısında Kilise-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde ve kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sitt-i Meryem ve Mar Eftimys ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'küb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁵ ve Hazret-i İsâ'nın Zindâm [ve] Hannâ'nın⁶ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)⁷ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağçe ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm-ın doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı⁸, şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıta bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁸ ve sâir vakıf olan metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtını ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-küllüyye

¹ Metinde "ve mağâra" şeklindedir.

² Metinde "ve tuğrâ-yn" şeklindedir.

³ Metinde "cebel" şeklindedir.

⁴ Metinde "gülgün" şeklindedir.

⁵ Metinde "Siyom" şeklindedir.

⁶ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁷ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁸ Metinde "صرب" imlâsı ile.

muâf u müsellemler olalar.¹ Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfîm mücebince âhar milelden müdâhale ve renâde eylememek [üzere] sâir milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer –radıyallâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtîn-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yı ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmâl ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı fîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sâirlerden her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'mn hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hükm-i hümayûnumu mezbûrların yedlerine itâ edip âlâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.' deyü muharrer ve mezkûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteyn taraflarından i'tinâ olunmak lâzımeden iken Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna ve tarafeyn yedlerine mütehâlifül-mazâmîn evâmir-i aliyye verilmiş olduğuna mebnî bundan akdem Kumâme Kilisesi'nin ihtirâki cihetiyle beynlerinde münâzaa zuhûr etmiş olduğundan şeref-rîz-i sudûr buyurulan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mücebince husûs-ı mezbûra faysal verilmek üzere; 'Rumeli ve Anadolu kâdîaskerleri müvellâ ta'yîn ve ol vakit Şeyhülislâm bulunan nezâretiyle sâir me'mûrîn hâzır oldukları hâlde b'd-defaât ma'kûd meclis-i [s. 98] şer'-i şerîfde Ermeni milleti tarafından ma'lûmül-ism ruh-bân ve muhtârları ve kezâlik Rum tâifesi tarafından ma'lûmül-esâmî vükelâ ve muhtâr ve metropolidleri muvâcehesinde Ermeni tâifesinin takdîm eyledikleri arzuhâllerinde istid'â olduğuna vechile lede'd-dâvâ; 'Fâtih-i Kudûs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin târih-i mezbûrda ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halife-i Sâni Ömer el-Fârûk –radıyallâhü Teâlâ anh– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde [rü'yet] olunan menşûr-ı adâlet-nisâblanna ittibâan gerek Rum ve gerek Ermeni tâifelerine itâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreyin derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılndığı üzere Kudûs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyînleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriğinin takaddümü² şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhratlarıyla musarrâh ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreyinde isim ve şöhratlarıyla münderic olduğuna binâen feth-i hâkâniden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri

Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsîs olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âlî; 'Bizlere yamakdır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudûs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anîl-meclis olduklarından Kudûs-i Şerîf Kâdisına emir ısdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile cârî olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği ba'de't-tefhîm mâdde-i ahîreleri [olan] Kumâme Kilisesi bundan akdemce muhterik olduğundan derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzî-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna binâen ta'mîr ü termîmi husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup ve işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimsenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabilden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu def'a Rum milletine ihâle olunmuş olup umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rîfetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhîsâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne itâ eylediği senedleri müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudûs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne itâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak' üzere tarafeyne lede'l-ifâde; tarafeyn vükelâ ve muhtârları tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu müvellâ-yı müteveffâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm etmiş ve ilâm-i mezkûr Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Şehinşâhâneme arz ve telhîs olundukda; 'ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudûs Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i mezkûreteyne itâ buyurdıkları menşûr-ı hümayûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verdikden sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve düstûrül-amel tutulmak üzere kaydları bâlâsına şerh verilmesi' mazmûnunda şeref-efzâ-yı sudûr olan mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum ve mevlânâ-yı müşârun-ileyhimin ilâmları mücebince amel ve hareket birle hilâfından mücânebet olunmak bâbında [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde emr-i şerîfîm verilmiş olup ancak Kudûs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi mukaddemâ muhterik olarak derûnunda Ermeni milletinin Rum milleti ile ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzî-ı muayyeneleri ta'mîr ü termîme muhtâc olarak ta'mîri husûsu menût-ı irâde-i seniyye-i hazret-i cihândârî olduğuna ve ber-nehc-i şer'î cevâz

¹ Metinde "olarak" şeklindedir.

² Metinde "takdîmî" şeklindedir.

verildiği hâlde reâyâsından dilediğine ihâle ile tanzîm olunur makûleden bulunduğuna mebnî ol vakit umûmen ta'mîr Rum tâifesine ihâle olunarak [Rum tâifesinin] ma'rifetiyle icrâ olunmakda ise de Ermeni milletine mahsûs mahallerden başka müşterek olan mahaller zelzeleden harâb olarak el-hâletü hâzihî muhtâc-ı ta'mîr olduğundan" bahisle; "ber-vech-i muharrer ta'mîre muhtâc olan mevâzun müşterek bulunan mahalleri bi'l-iştirâk müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîmi bu defa dahi Ermeni milletine ihâlesiyle ol bâbda tarafeyne evâmîr-i aliyyem i'tâsım" İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği İstapan nâm Râhib'in Südde-i Saâdetime takdim eylediği memhûr arzuhâlinde istid'â ve Dîvân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat ve muktezâsı suâl olundukda; "ber-vech-i muharrer târîh-i mezbûrda Rum ve Ermeni milletlerine başka başka evâmîr-i şerîfem verilmiş olduğu mukayyed ve zikrolunan Kumâme Kilisesi'nin ta'mîri husûsu mutlakâ irâde-i aliyye-i cihândârâne me menût mevâddan ve ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmi üzere Devlet-i Aliyye reâyâsından dilediğine ihâle ile tanzîm olunur kabilden olup ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmadığından ol vakitte Rum milletine ihâle birle umûmen ta'mîr Rum tâifesine ihâle olunmuş olmakla bu sûretde meâl-i emr-i âliye nazaran işbu ta'mîr husûsu irâde-i Saltanat-ı Seniyyeme menût olarak mukaddemâ [s. 99] mukaddemâ Rum milletine ihâle ve ihsân buyurulmuş olduğu misillü bu defa dahi ber-nehc-i şerî cevâz verildiği hâlde istid'â olunduğu vechile umûmen Ermeni milletine ihâlesi sûreti Hâk-i pâ-yi Merâhimsâ-yı¹ Cihândârâ-nemden istîzâna mütevakkıf mevâddan idiği" tahrîr olunmuş ve keyfiyyet Hâk-i pâ-yi Şâhânemden lede'l-istîzân; "istid'â olunduğu vechile ta'mîr husûsu bi'l-istiftâ iktizâsımn icrâsı" husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkâneme müteallik olarak ol bâbda emr-i hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem sâniha-pîrâ-yı sudûr olmuş ve husûs-ı mezbûr bi'l-fi'l Şeyhülislâm ve Müftî'l-enâm olan Mekkîzâde Mevlânâ Mustafâ Âsım -edâma'llâhü Teâlâ fazâilehü-dan lede'l-istiftâ; "Bir bel-dede vâkî' kenîse-i kadîme harâb oldukda erbâbı hey'et-i asliyyesine nesne ziyâde etmeksizin vaz'-ı kadîmi üzere ta'mîre kâdir olurlar mı? El-cevâb: Olurlar." deyü fetvâ-yı şerîfe verilmiş olmakdan nâşi sudûr eden emr-i hümâyûn ve verilen fetvâ-yı

şerîfe mücebberince Kilise-i mezkûrun mesâğ-ı şer'î olduğu vechile vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesini tûlen ve arzan ve kadden ve vüs'aten bir karış ve bir parmak tecâvüz etmemek ve ziyâde nesne ihdâs ve ilâve olunmayarak bilâ-tevsi' ve lâ-terfi' vaz'-ı kadîmi ve hey'et-i asliyyesi üzere Ermeni milleti tarafından ta'mîr ü termîmine mümânaat olunmamak fermânım olmağın Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle muvaşşahan i'tâ ve tesyâr olunmuştur. **İmdi:**

Ta'mîr husûsu irâde-i seniyyeme menût mevâddan ve Saltanat-ı Seniyye'm reâyâ-yı Devlet-i Aliyyemden dilediğine ihâle ile tanzîm olunur kabilden olduğuna binâen ber-vech-i muharrer Kilise-i mezkûrun umûm ta'mîri Rum milletine ihâle kılınmış ise de bu defa Ermeni milletinin Kilise-yi mezkûrda müşterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mevâzı bi'l-istiklâl Ermeni milleti ta'mîr ü termîm eyleyip bu husûsda -maâza'llâhi Teâlâ- akçeye tamaan [kâr-ı] vahâmet-encâmı irtikâb ile vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesinden kadden ve vüs'aten vaz'-ı kadîmini bir karış ve bir parmak tevsi' ve terfiine ruhsat verilmek ve bu bahâne ile reâyâ fukarâsından tarafınızdan ve gerek sâirleri câniblerinden bir akçe alınmak ve aldırılmak veyâhûd bir sûretle cebr u tazyîk kılınmak lâzım gelir ise vâkı' olacak özrünüz karîn-i ısgâ olmayıp beher hâl mes'ûl ve muâteb olacağınızda şübhe olmadığı ve; "Kilise-yi mezkûrun umûm ta'mîri Rum milletine ihâlesi" zımnında mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfime mebnî bir güne nizâ' vukûa gelmemesi irâde-i seniyyem muktezâsından idiği ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahfûza kayd ve **Ermeni** milleti yedlerinde ibkâ ile bu defa harâbiyyeti inhâ olunan Kilise-i mezkûrun vaz'-ı kadîmi ve hey'et-i asliyyesi üzere bilâ-tevsi' ve lâ-terfi' mesâğ-ı şer'î olduğu vechile müşterek ve müstakıl mahallerin Ermeni milleti taraflarından ta'mîr ü termîmi husûsuna mümânaat olunmamak ve hilâfı vaz'ı tecvîz ile mes'ûl ve muâteb olmakdan be-gâyet ittikâ ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi 29 Ra. sene [1]251

¹ Metinde "مراحساي" şeklindedir.

Beytullahm Mağarası'ndaki Ermeni Kilisesi'nin
Zelzeleden Dolayı Harap Olan Yerlerinin Tamiri ve
Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Hakim vs.
Görevlilerin Bu Konudaki Emrin Metin ve Manasını Te'vil
Ederek Ermenilere Haksızlık Etmemelerine Dair Sultan
II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan ve Daha Sonra İptal
Edilen Emr-i Âlişân

Emr-i Âlişân (Imperial Order) Granted to Armenians
by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by
Him, to Repair the Armenian Church in the Cave of
Bethlehem, Which Was Damaged by Earthquake, and
to Prevent Administrators Like Judges from Interfering
with Armenians About the Holy Places in Jerusalem by
Changing the Text and Meaning of the Order

53
[99-1]

İstanbul Ermeni Patriği İstefan'ın; 'Kudüs Fatihî Selim Han'ın Ermeni ve Rum milletlerine verdiği menşurlarda Kudüs'teki ziyaretgâhlardan Rum ve Ermeniler arasında ortak olan ve her birinin müstakil olarak ellerinde bulunan yerler açıkça zikredilmesine rağmen zaman zaman iki millet arasında anlaşmazlıklar çıktığı, son çıkan anlaşmazlık üzerine, tarafların müstakil olarak kendilerine ait olan yerleri müstakil olarak, ortak olan mekânları ortaklaşa tasarruf etmeleri ve birbirlerinin yerleri üzerinde hak iddia etmemelerine' dair 1-10

Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihli emr-i şerife atıfta bulunarak; 'Beytullahm Mağarası'nın kuzeyindeki Ermeni Kilisesi'nin çatı ve duvarı ile üzerindeki kurşununun ve iç, dış ve Direkarası denilen mahallerin meydana gelen zelzeleden dolayı harap olarak tamire muhtaç hâle geldiği, ayrıca Kudüs'teki hakimler tarafından emr-i şerifin metin ve manası tevîl edilerek Ermeni milletine haksızlık yapıldığı, bu yüzden hem ortak ve müstakil mekânlarda eskiden beri olageldiği üzere kudas ve ayin icra edip heykel ve kandiller koymaları ve hem de harap olan yerlerin tamiri için kendilerine emr-i şerif verilmesi' hususunda arzuhal sunması üzerine kayıtların incelendiği ve kendisinden şeriatın bu konudaki hükmü sorulan Şeyhülislamın; 'tamire muhtaç bir kilisenin aslî konumuna herhangi bir ilavede bulunulmadan tamir edilebileceğini' bildirdiği, bu itibarla; Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi ve Beytullahm isimli ziyaretgâhlardan ortak olan mekânları ortaklaşa, müstakil olarak kendilerine ait mekânları müstakil olarak ziyaret ve ikamet etmeleri ve bu hususta hakimler ve görevliler tarafından kendilerine hiçbir şekilde haksızlık yapılmaması ve harap olduğu ifade edilen yerlerin gerçekten tamire muhtaç olduğu şeriata göre tahakkuk etmiş ise söz konusu fetva gereğince en, boy ve yüksekliğine en küçük bir ilavede bulunulmadan aslına uygun olarak tamiri gerekeceğinden ona göre hareket olunması hususlarında Mısır ve Şam Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i âlişânın suret kaydı ve 'yukarıda yazılı olduğu üzere bu kaydın da iptal edildiğine' dair şerh.¹

25 Temmuz 1835

Bâlâda muharrer olduğu üzere işbu kayd dahi terkin olundu.

Buyuruldusu fi-evâili Za. sene [1]252 Mühimme tobrasındadır.

"İşbu emr-i âli-şânım mücebince amel ve hareket oluna." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne keşide buyurulmuşdur.

Hâlâ mülhakâhıyla Mısır ve Şam-ı şerîf Vâlisi Vezîrim el-Hâc Mehmed Âli Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimine ve bi'l-cümle zâbtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:²

"Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfîret-nişân Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyaretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târîhiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Ermeni milletine i'tâ buyurdukları menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve

Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Safer'in Yirmi beşinci günü feth-i bâb olunup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmmdan recâ ve temennâ kılmaşlardır: 'Kadîmden meşrûtalrı olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içerde ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri³ kadîmden zabt u

¹ Bu fermanla birlikte iptal edilen diğer fermanlar ile onları iptal eden ve daha sonra teccid edilen ferman için bk. 52 [96-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 63 [113-1] numaralı kayıtlar.

² Bu hüküm kaydı, üzerine çizgiler çekilerek iptal edilmiştir.

³ Metinde "makbrehâneleri" şeklindedir.

tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamâmından beri verilen evâmir-i şerîfeler mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra¹ ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübraları Mar Ya'kûb ve Deyrû'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nablûs ve kenîselerine tâbî' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferde müdâhale etdirilmeye ve zikrolunan Kilise-yi Kübraları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbî ve Süryân milletleri âyinleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhbân ve papas ve yamakların ve sâir Ermeni tâifesinin metrukâtların azl ü kabz eyleyip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretgâhlarına ve kendilere tâbî' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbe ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-salâtü ve's-selâm–ın doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra² ve şimâl tarafında olan kapının miftâh ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kanâdilleri ve yakdıkları şem'a ve buhûrları ve Kumâme içinde âyinleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbî' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda³ devir etmeleri ve kapı [s. 100] içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretgâhları ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar [Yu]hanna Kenîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra⁴ kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bâğ ve bâğçe ve zeytûnlukları ve bil-cümle zikrolunan kilise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi'-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve kiliselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bir olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meşrûh üzere amel olunup âhar

milelden bir ferde müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâdım-dan veyâhûd vüzerâ-yı ızâmımdan ve sulehâ-yı kirâmımdan ve kâdılardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân ve sâir hademe-i Devlet-i Aliyyemden ve askerî ve gayriden muhassalan vazî u refî ve sağır u kebîr hiç ferd kâinen men kân vechen min'e'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmayıp tebdil ü tağyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdil ü tağyîr eder ise inda'llâhî'l-Meliki'l-Muân zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Hükm-i kişver-güşâ[yn] tuğrâ-yı⁵ garrâ-yı âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn-ı meymûnun muhakkak ve fahvâ-yı hümayûnun⁶ musaddak bilip alâmet-i şerîfe itimâd kılalar.' deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûme târihiyle müverrah⁷ Fâtih-i Kudüs cedd-i emcedim müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân –tâbe serâhü– hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnuyla müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milletine dahi verdiği menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhî Teâlâ ve Resûlihî [ve] Habibi[hî] Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip ve itâat ve recâ ve temennâ kılmaşlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretleri ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmisler ise ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye.' ve; 'Hazret-i Ömer –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâzi-yeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruf eylemek üzere.' deyü. **Buyurdum ki:** Hükm-i şerîfim mücebince zabt u tasarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân, kanâdiller, yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi küt'a kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-i Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i⁸ Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimiyus ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁹ ve Hazret-i İsa'nın Zindâm [ve] Hanna'nın¹⁰ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)¹¹ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bâğ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar

¹ Metinde "ve mağâra" şeklindedir.

² Metinde "ve mağâra" şeklindedir.

³ Metinde "havâlisinde" şeklindedir.

⁴ Metinde "ve mağâra" şeklindedir.

⁵ Metinde "ve tuğrâ-yı" şeklindedir.

⁶ Metinde "hümayûnum" şeklindedir.

⁷ Metinde "muahhar" şeklindedir.

⁸ Metinde "Kiliseye" şeklindedir.

⁹ Metinde "Siyom" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "Cana'nın" şeklindedir.

¹¹ Metinde "مصالي" şeklindedir.

Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bâğçe ve zeytûnluk ve makbereleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb¹ ve sâir vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtım ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-küllîyye muâf u müsellemler olalar. Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve renâde eylememek [üzere] sâir milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Hazret-i Ömer –radıyallâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâzîyeden olan evâmîr-i şerîfeleri mücebince işbu emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yı ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve sâir hademe-i Devlet-i Aliyyemden ve askerîden her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hükm-i hümayûnumu mezbûr[ları]n yedlerine ibkâ edip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.' deyü muharrer ve mezkûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine i'tinâ olunmak lâzımeden iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezbûreteyn beyninde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifül-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve mukaddemâ Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezbûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna binâen mukaddemâ şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkânem mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna Rumeli ve Anadolu kâdiaskerleri pâyesiyile bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak ol vakit Müftî'l-enâm-ı esbak nezâretiyle me'mûrîn-i sâire hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakitte milleteyn beyninde olan nizâ fasl u hasm olunamadığından muahharan Müftî'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşâhatinde; 'Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patriği vekili ile ve sâir ma'lûmül-esâmî Ermeni milleti muhtârları meclis-i ma'kûd-ı mezkûrede kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları ile Rum milleti sâir muhtârları muvâcehelerinde, Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hürevâneme [s. 101] ma'rûz arzuhâllerinde istidâ ve istirhâm olunan vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ ederek; 'Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzi-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâim Ömer el-Fârûk –radıyallâhü Teâlâ anh– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan gerek Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîfesâs

ittihâz olunarak senedeyn-i mezbûreyin derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenise-i Kebîr'de milleteyn-i mezbûreteynin âyinleri üzere iştirâken ziyâretlerinde Rum Patriği takaddümü³ şartıyla ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'larından biri derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezbûreyinde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkânîden beri milleteyn-i mezbûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâl râzılar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesi'nin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tashîh olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bizlere yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anı'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdânıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkîk ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği ba'de't-tefhîm milleteyn-i mezbûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedât müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin milleteyn-i mezbûreteyne i'tâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere' tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzi ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu müvellâ-yı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm etmiş ve ilâm-ı mezkûr Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı⁴ Mülûkâneme arz ve telhîs olundukda; 'ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddîm Fâtih-i Kudüs Sultân Selim Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i mezbûreteyne i'tâ buyurdukları menşûr-ı hümayûnlarını bi-ibâretihâ bast ederek te'yîd ü te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cem' aklâma ve mahâkime kayd ve düstûr-ı amel tutulmak üzere kaydı bâlâsına serh verilmesi' mazmûnunda şeref-efzâ-yı sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum ve müvellâ-yı müşârun-ileyhimin ilâmları mücebince amel ve hareket olunmak bâbında Bin iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkânemle muvaşşah emr-i şerîfim sâdır olmuş ise de el-hâletü hâzihî zikrolunan Beytüllahm nâm Mağâra'nın

¹ Metinde "صرب" imlâsı ile.

² Metinde "cânib-i" şeklindedir.

³ Metinde "takdimî" şeklindedir.

⁴ Metinde "zımmiyyet-meâb" şeklindedir.

şimâl tarafında kâin Ermeni tâifesinin müstakıl Keniseleri bundan akdem vâkı' olan zelzelede çatı ve divârı ve üzerinde olan kurşunu ve dâhil ve hâric ve Direkarası ta'bir olunan mahaller müşrif-i¹ harâb olarak muhtâc-ı ta'mîr olduğundan" ve; "Kudüs-i Şerîf hâkimi bulunanlar taraflarından mâ'nâ-yı mütenevvia irâdıyla nass u ibâre-i emr-i şerîfimi te'vîl ederek tâife-i mesfûreye taaddî ve rencide olunduğundan" bahisle; "sâlifü'z-zikr Beytüllahm nâm Mağâra'nın müşterek olan mahallini bi'l-istîrâk ve müstakıl olanlarını bi'l-istiklâl teâmül-i kadîmi üzere kuddâs ve icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı heyâkil ve kanâdil eylemeleri ve muhtâc-ı ta'mîr olan mahâll-i mezbûrenin ta'mîri bâbında emr-i şerîfim i'tâsım" İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği İstefan nâm Râhib'in Südde-i Saâdetime takdîm eylediği memhûr arzuhâliyle istid'â etmiş ve Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma lede'l-mürâcaa muktezâsı suâl olundukda; "ber-vech-i muharrer târîh-i merkûmda Ermeni milleti tarafına emr-i şerîfim verildiği mastûr ve mukayyed olmakla bu sûrette inhâ olunduğu üzere o makûle taaddiyâtn men' u def'i bâbında te'kîdi hâvi emr-i şerîfim sudûru muvâfık-ı maslahat ise de husûs-ı mezbûrun Hâk-i pâ-yi Hümâyûn-ı Şâhânemden istîzâm irâde-i alıyyeme menût idiği" tahrîr olunmuş olup keyfiyyet Hâk-i pâ-yi İksîrsâ-yı Cihândârânemden lede'l-istîzân ta'mîr mâddesi bi'l-istiftâ ol vechile emr-i şerîfim i'tâsına müsâade-i seniyyem erzân kılınarak ol bâbda emr-i hümâyûn-ı âtufet-makrûn-ı şâhânem sâniha-pîrâ-yı sudûr olmuş ve husûs-ı mezbûr câ-nib-i Şeyhülislâmdan lede'l-istiftâ; "Bir beldede vâkı' kenîse harâb oldukda erbâbi hey'et-i asliyyesine nesne ziyâde etmeksizin vaz'-ı kadîmi üzere ta'mîre kâdir olur mu? El-cevâb: Olur." deyü fetvâ-yı şerîfe verilmiş olmakla fetvâ-yı şerîfe mazmûn-ı münîfi ve emr-i hümâyûnum muktezâ-yı şerîfi üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve bâlâsı [s. 102] hatt-ı

hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle muvaşşahan i'tâ ve tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Merhûm-ı müşârun-ileyhin millet-i mezkûreye i'tâ buyurdıkları menşûr-ı âli esâs ittihâz olunarak zikrolunan Kumâme [ve] Beytüllahm nâm Mağâra'nın müşterek olan mahalleri istîrâken ve müstakıl olan mevzı'ları istiklâlen öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmîş ise kadîmi vechile millet-i mersûme ziyâret ve ikâmet edip hâkim ve zâbitân taraflarından vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte taaddî ve rencide olunmayıp mazmûnu ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak ve Hazret-i Ömer el-Fârûk -radıya'llâhü Teâlâ anh- hazretlerinin Ermeni tâifesi yedlerine i'tâ buyurdıkları ahkâm-ı şerîfeyi müekkid Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyhin hîn-i fetihde Rum tâifesi yedlerine i'tâ eyledikleri menşûr-ı âli mücebince verilen işbu emr-i âli-şânım mazmûnu üzere amel ve harekete dikkat olunmak irâde-i seniyyem muktezâsından idiği ve ta'mîre muhtâc olan mahâll-i mezbûre hakkında vâkı' olan inhâ dahi ber-muktezâ-yı şer'-i şerîf nefsi'l-emre muvâfık olduğu hâlde fetvâ-yı şerîfe mücebince tûlen ve kadden ve vüs'aten vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesini bir karış ve bir parmak tecâvüz etmemek ve müceddeden nesne ihdâs eylememek şartıyla ta'mîr ü termîmi lâzım geleceği siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütesselim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahkemeye ba'de'l-kayd **Ermeni** milleti yedlerinde ibkâ ile mücebince amel ve hareketle ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak bir vakitte hilâfı hâlet zuhûra gelmemesine be-gâyet ihtimâm ü dikkat ve hilâfı vaz'a irâet-i ruhsatdan mücânebet ve keyfiyyeti Dersaâdetime i'lâma mübâderet olunmak bâbında.

Fi 29 Ra. sene [1]251

¹ Metinde "müşşrib" şeklindedir.

Şam-Antakya Kazalar Patrikliği Bölgesinde Rum Milletinin
Manastır vs. İşleri ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline
Kaydında Âdet Olandan Fazla Harç İstenmemesine Dair
Sultan II. Mahmud Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II Not to Demand Extra Taxes from Greeks to Record
the Orders for Their Official Affairs like Monasteries,
on Court Registers in the Regions of Patriarchate of
Damascus-Antakya

54
[102-1]

Antakya Patriği Metodiys'un, sunduğu arzuhâlde; 'Şam-Antakya Kazalar Patrikliği bölgesinde, Rum milletine ve manastırlarına ait işlerle ilgili emirlerin mahkeme siciline kaydında âdet olandan fazla harç alındığına' dair şikâyetle bulunması üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde; daha önce de benzer şikâyetler üzerine 'Kudüs ve havalisindeki gayrimüslimlerden ölenlerin gömülmesi ve Beytüllahm kapısının açılması için para ve Kudüs Manastırı'na ait emirlerin sicile kaydında âdet olandan fazla harç talep edilmemesine ve emirlerin metin ve içeriğine farklı anlamlar verilerek haksızlığın sürdürülmemesine' dair emirler gönderildiği anlaşıldığından, bundan böyle Rum milletine ve manastırlarına ait işlerle ilgili emirlerin mahkeme siciline kaydında âdet olandan fazla harç talep edilmemesi ve haksızlık yapılmamasına dair Şam Kadısına ve Antakya Naibine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

18-27 Mayıs 1836

Şâm-ı şerîf Mollasına ve Antakya Nâibine hüküm:

"Şâm-ı şerîf ve Antakya Kazâlar Patrikliği dâhilinde olan Rum milletinin manastırlarına dâir ve sâir milletlerine mütedâir sâdır olan evâmir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında beşer, onar gurus kaydiyye verilügelir iken bu sene-i mübâreke-de o makûle evâmir-i aliyyenin kaydında beşer yüz, biner gurus mutâlebe ve ahz olunarak taaddî olunmakda idiğinden" bahisle; "taaddiyât-ı vâkımn men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sürdürünü Antakya Patriği Metodiys² nâm Râhib memhûr arzuhâliyle istid'â olunup Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat olundukda; " 'Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kilise derûnunda ve gerek civârında ve nâhiyelerde mütemekkin Ermeni tâifesinin yerlû ve gerek züvvârlarından ricâl ve nisvân ve sıbyân ve ruhbân ve fukarâlarından biri mürd oldukda makbere-i hafra ilkâ olunmasına kassâm ve hükkâm adamları taraflarından celb-i mâl için izin tezkiresi nâmyla murâd üzere akçe talebiyle zulm ü taaddî olunduğu' mukaddemâ lede'l-inhâ; 'tâife-i mesfûrenin mürdelerinden o makûle akçe ahzi mugâyir-i şer'-i şerîf olduğuna binâen Kudüs-i Şerîf ve havâlisinde ziyâretgâhlarına âzimet eden Ermeni ve Rum ve Yahûd tâifeleri zükûr ve inâs ve sıbyân hâlik olanlarından hafra ilkâ için izin tezkiresi teklîfiyle bir akçe ve bir habbe taleb olunmayıp bu emr-i münkerin külliyyen men' u def'i' için Bin yüz yetmiş altı sene-si evâsıt-ı Saferu'l-hayrında; 'fimâ-ba'd düstûru'l-amel ve mer'i

ve mu'teber tutulmak' üzere emr-i şerîfim sâdır olmuş ve yine; 'o misillü mürdelerden; 'Mu'tâddır.' denilerek beher mürd için beş gurus mürdiyye³ ve avâid nâmyla beher sene dahi beş bin gurus alındığı ve Kudüs-i Şerîf'de ve şimâl cânibinde Beytüllahm kapısı mukaddemâ bâ-hüccet-i şer'iyye sedd olunmuş iken Kudüs-i Şerîf kâdîlan; 'Zikrolunan kapının seddi bâ-fermân-ı âlî olmayıp hüccet iledir.' deyü kapı-yı mezkûru küşâd ve hüccet-i mezkûreyi temhîr etme bahânesiyle beher sene beş bin gurus ve Kudüs-i Şerîf Manastır'na dâir sâdır olan evâmir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden elli, nihâyet yüz gurus alınagelmüş ise de biraz müddetden beri 'harc-ı kaydiyye' denilerek külliyyetlû mebâlig ahz ile cevru taaddî olunduğu' Kudüs-i Şerîf Patriği tarafından mukaddemâ tekrâr lede'l-inhâ ve'l-istid'â; 'ba'de'l-yevm Kudüs-i Şerîf ve havâlisinde hâlik olanlardan mürdiyye talebi ve o makûle Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i aliyyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesi [ve] zikrolunan Beytüllahm kapısı fi'l-hakika bundan mukaddem hüccet-i şer'iyye ile sedd olunmuş ise⁴ hükkâm bulunanlar taraflarından küşâd olunmak ve hüccet-i mezkûre temhîr kılınmak bahânesiyle akçe ahzi misillü hilâf-ı şer'-i şerîf ve münâfi-i emr-i âlî vâkı' olan mazâlim ü taaddiyâtın men' u def'i bâbında bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum sâdır olan emr-i şerîfime Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunanlar taraflarından mâ'nâ-yı mütenevvia

¹ Bu konu ile ilgili çıkarılan diğer fermanlar için bk. 47 [93-1], 51 [95-2], 59 [107-1] numaralı kayıtlar.

² Patrik Methodius (pd. 1823 - 1850). Metinde "مېٲوديوس" şeklindedir.

³ Metinde "mürdeye" şeklindedir.

⁴ Metinde "iken" şeklindedir.

vererek kapı-yı mezkûrun küşâdı teklîfi ve sâir gûne taaddi olunduğundan' bahisle; 'mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfimin te'kidini hâvî emr-i âli-şâmm i'tâs' Ermeni Patriği tarafından vâkı' olan istid'âya mebnî; 'sâniha-pîrâ-yı sudûr olan emr-i hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânem mücebince ba'd-ezîn dahi işbu emr-i şerîfimin nass¹ u mefhûmuna mâ'nâ-yı mütenevvîa [s. 103] îrâdıyla hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i emr-i hümayûnum [tâife-i] mesfûre mürdegâmnandan mürdiyye nâmıyla bir akçe ve bir habbe alınmayıp ve o misillü Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i aliyyemin sicill-i mahfûza kaydında dahi kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesiyle mugâyir-i şer'at-i garrâ ve münâfi-i emr u rızâ taaddiyât-ı vâkıamn men' u def'ine mübâderet olunmak' bâbında emr-i şerîfim sâdır olduğu" emsâli der-kenâr olunmuş olmakla vech-i meşrûh üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın tenbihen ve te'kidten Dîvân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve i'tâ olunmuştur. **İmdi:**

Sâye-i ihsân-vâye-i cihândârânemde müstazıl ü mahmi olan ehl-i zimmet ve reâyâ vü berâyâ ve kâffe-i ahâli ve fu-karâyâ zulm ü i'tisâf vukûuna kat'â rızâ-yı Pâdişâhânem olmayıp her hâlde himâyet ü sıyânetleriyle âsûde-nişin-i pis-ter-i istirâhat olmaları matlûb ve mültezem-i şâhânem idiği siz ki, Mevlânâ ve Nâib-i mûmâ-ileyhimâsız; ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer amel ve hareketle ba'd-ezîn o misillü manastır ve milletlerine müteallik olup kaydı lâzım gelen evâmir-i aliyyemden kadîmden hadd-i i'tidâlde verilügelen akçeden ziyâde beşer yüz, biner gurus mutâlebesiyle hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i rızâ-yı aliyyem tarafınızdan ve sâirleri câniblerinden taaddi vukûa gelmemesine ihtimâm ü dikkat ve hilâfından mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâili S. sene [1]252

¹ Metinde "fasl" şeklindedir.

Kudüs'ün Tur Köyünde Hz. İsa'nın (a.s.) Ayak İzinin Bulunduğu Mahaldeki Kubbe ve Avlu Duvarlarının Tamiri ve Ziyareti Hususunda Ermenilere Yapılan Müdahalenin Önlenmesine Dair Çıkarılan ve Daha Sonra Tecdid Olunan Emr-i Şerife Rağmen Yapılan Müdahalenin Men'ine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan ve Daha Sonra İptal Edilen Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Mahmud II, Which Was Later Canceled by Him, to Prevent Intervention Against Armenians Regarding Their Visit and Repair of the Domed Building in Tur Village of Jerusalem, in Which the Footprint of Jesus Is Found and Its Courtyard Walls in spite of Previous Renewed Imperial Order

55
[103-1]

Ermeni Patriği İstefan'ın, sunduğu arzuhâlde; 'Kudüs'ün doğusundaki Tur köyünde, Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu kubbe ile dışarısındaki avlu duvarlarının tamir vs. işleri Kudüs'te yerleşik Ermeni taifesine mahsus olduğundan buranın tamiri ve ziyareti hususuna Müslümanlar veya başkaları tarafından müdahale edilmemesine dair 1-10 Cumadelâhir 1022 (19-28 Temmuz 1613) tarihinde çıkarılan ve 11-20 Rebiülevvel 1251 (7-16 Temmuz 1835) tarihinde 'burada kudas ve ayin icra etmelerine ve kandil yakmalarına engel olunmaması' şeklinde genişletilerek tecdid olunan emr-i şerife rağmen diğer Hristiyan milletlerden bazılarının 'tamir hususunda kendilerinin de ortak olduğu' iddiasıyla yaptıkları müdahalenin men'i için te'kiden yeni bir emr-i şerif çıkarılmasını' istemesi üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde, 'diğer milletler tarafından böyle bir müdahale vâki ise menedilmesine' dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından te'kiden çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ve 'yukarıda yazılı olduğu üzere bu kaydın da 25 Zilkade 1252 (3 Mart 1837) tarihinde iptal edildiğine' dair şerh.¹

8-17 Mayıs 1836

Bâlâda muharrer olduğu üzere
işbu kayd dahi terkin olundu. 25 Za. sene [12]52

Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:²

"Kudüs-i Şerîf'in cânib-i şarkisinde vâkı' karye-i Tûr'da Hazret-i İsa –salevâtullâhi aleyh–in Nakş-ı Kadem-i şerîfi olan kubbenin ve taşrasında vâkı' havlusunun divârları vaz'ı aslı ve binâ-yı kadîmi üzere inşâ ve ta'mîri ve döşemesinin ıslâh ve nefsi kubbenin termîmi husûsları Kudüs-i Şerîf'de sâkin ü mütemekkin tâife-i Ermeniyâna mahsûs olup gayri millet-i Nasârâ âyinleri üzere mahall-i mezbûru varp ziyâret etmelerine ve el-ân mutasarrıf olmalarına Müslimânlar ve hâricden bir ferd dahl ü taarruz etmemelerine ellerinde müteaddid evâmîr-i şerîfem ve ahid-nâme-i hümayûn ve hüccet-i şer'îyye olmağın vaz'ı aslı üzere binâ ve ta'mîri lâzım geldikde bâ-izn-i şer'î Ermeni tâifesi edgelmişler iken mücerred celb-i mâl için tâife-i mersûmeye taaddî zımında ba'zı Müslimânlar varp anda sâkin olmak murâd edip tâife-i mersûme[ye] taaddî üzere olduklarından; 'ellerinde olan ahkâm-ı şerîfe ve ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunup şer'-i şerîfe muhâlif dahl ü taarruz olunmaması' mukaddemâ lede'l-inhâ; 'hilâf-ı şer'-i şerîf dahl ü taaddî olunmamak' üzere Bin yirmi iki senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde yedlerinde verilen

[ve] mahfûz olan bir kıta hükm-i şerîfi ibrâz ve; 'tecdid ü te'kidini hâvî mahall-i mezkûrda kuddâs ve ikâd-ı kanâdil ve icrâ-yı âyîn eylemelerine mümânaat olunmamak' vasâyâsım muhtevî emr-i şerîfim sudûrunu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği mukaddemce istid'â ve niyâz etmiş ve; 'ber-vech-i muharrer ta'mîrât husûsu izn-i şer'î ve ruhsat-ı seniyye olduğu hâlde bunlara münhasır olmasına ve mahall-i mezkûrda kuddâs ve ikâd-ı kanâdil ve icrâ-yı âyîn eylemelerine mümânaat ve âhar vechile mugâyir-i şer'-i şerîf taaddî vukû' bulmamasına mübâderet olunması' bâbında sene-i mâziye evâsıt-ı Rebiül-evvel'inde tecdiden ve te'kiden emr-i şerîfim sâdır olmuş iken milel-i uhrâdan ba'zıları; 'Ta'mîr husûsuna müsterik olunuz.' deyü bi-vech ve bilâ-sened müdâhale-den hâli olmadıkları" beyânıyla; "zikrolunan kubbenin derûn ve birûnunda millet-i Ermeniyânın icrâ-yı âyîn ve kuddâs ve ikâd-ı kanâdil eylemelerinde ve ta'mîr ü termîminde milel-i uhrâdan bulun[an]ların müdâhale-i vâkıaları men' u def' olunmak" bâbında te'kidi hâvî emr-i şerîfim sudûrunu hâlâ İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği İstefan nâm Râhib bu def'a memhûr arzuhâl

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 1 [1-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 58 [105-1], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

² Bu hüküm kaydı, üzerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

takdimiyle tekrâr istid'â edip Divân-ı Hümâyûnumda mah-fûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat ve muktezâsı suâl olundukda; "ber-vech-i muharrer târîh-i merkûmda emr-i şerîfim sâdır oldu-ğu mastûr ve mukayyed olduğundan başka; 'Kudûs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin ziyâret ve ba'zı mevâkı'dan dolayı Rum ve Ermeni milletleri beynlerinde mukaddemâ bî'd-defaât vâkı' olan münâzaât-ı kesîreye mebnî ma'rîfet-i şer'-i şerîf ve me'mûrlar ma'rîfetiyle milleteyn-i mezkûreteyn yedlerinde olan menşûr ve evâmir-i aliyyede tafsîl olunan mahal ve mevâzun müsterek olan mahalleri iştirâken ve müstakıl olan mevâzu istiklâlen ziyâret ve zabt u tasarruf eylemeleri tarafeyn vükelâ ve muhtârları tarâzî ve tasâduk ve taahhüd etdirilerek faysal verilmiş ve şu kadar ki Kumâme Kilisesi bundan akdem muhterik olarak derûnunda ba'za[n] [müşterek] ve ba'zan müstakıl mevâzı-ı muayyeneleri olduğuna binâen müsterek olan mahalleri iştirâken ve müstakıl olan mevâzu istiklâlen ta'mîr ü termîm eylemeleri iddiâ olunmuş ise de ta'mîr husûsunda hiç kimsenin medhali olmayıp irâde-i cihândârâneme menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmi üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediğine ihâle olunur kabilden olup ta'mîr husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmadı-ğundan mukaddem târîhle bâ-irâde-i seniyyem Rum milletine ihâle kılınarak yedlerine¹ emr-i âlî i'tâ olunmuş ise de ta'mîr husûsuna dâir Ermeni milleti tarafından vâkı' olan istid'âyâ mebnî yedlerinde olan mufasssal u meşrûh menşûr ve evâmir-i aliyye mücebince umûm ta'mîr husûsu fetvâ-yı şerîfe muktezâ-yı şerîfi ve şeref-sünûh eden emr-i hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhânem mantûk-ı münîfi üzere Ermeni milletine ihâle olunduğu sene-i

mâziyede mufasssalar verilen emr-i şerîfimde mûnderic idiği kuyûddan müstebân olmakla bu sûretde inhâ olunduğu üzere mahall-i mezkûra milel-i âhar taraflarından bî-vech ve bilâ-sened müdâhale olunduğu nefsi'l-emre muvâfık olduğu hâlde ol vechile vâkı' olan müdâhalenin men' u def'i bâbında te'kidî muta-zammın emr-i âlî i'tâsı muktezâ-yı maslahatdan ve ta'mîr husûsu ber-vech-i muharrer sudûr eden emr-i şerîfimde mûnderic olduğu üzere mutlakâ irâde-i merâhum-ifâde-i Pâdişâhâneme mütevak-kıf mevâddan idiği" tahrîr olunmuş ve keyfiyyet Hâk-i pâ-yi Şâhânemden lede'l-istizân; "ber-vech-i muharrer müdâhale-i vâkıanın men'i ve ta'mîrât husûsunun Ermeni milleti tarafından icrâ olunmak üzere tahsîs ile emr-i şerîfim i'tâsı" husûsuna irâ-de-i seniyyem müteallik olarak ol bâbda sünûh eden emr-i hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı mülûkânem mücebince te'kidî hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i şerîfim dahi ısdâr olunmuşdur. **İmdi:**

Bâlâda muharrer emr-i şerîfimde musarrah u meşrûh olduğu üzere kubbe-i mezbûrenin derûn ve bîrûnunda kud-dâs ve icrâ-yı âyîn ve ikâd-ı kanâdîl eylemelerine mümânaat olunmamak ve ta'mîri icâbında izn-i şer'î ve ruhsat-ı seniyyem olduğu hâlde ta'mîr ü termîmi Ermeni milletine mah-sûs olmak lâzım geleceği sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ma'lûmun oldukda ber-vech-i muharrer amel ve hareketle milel-i âhardan bî-vech ve bilâ-sened müdâhaleleri vâkı' ise men' u def'i husûsuna mübâderet ve hilâfından mücânebet olunmak bâbında.

Evâhir-i M. sene [1]252

¹ Metinde "yedlerinde yine" şeklindedir.

Tamir Hususunda Ermenilere Verilmiş Olan Üç Adet Emr-i
Şerifin Kayıtlarının Silinmesine Dair Sultan II. Mahmud
Han Tarafından Ermeni ve Rum Milletlerine Verilen
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Granted to Armenians and
Greeks by Sultan Mahmud II to Delete Three Imperial
Orders Granted to Armenians About Repair Processes

56
[104-1]

İstanbul Rum Patriği ve cemaat metropolitlerinin arzuhâl sunarak; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin tamiri ve Beytüllahm Kilisesi ile Cebel-i Zeyt ziyaretgâhı hususlarında Ermeni milletinin isteği üzerine verilmiş olan emr-i şeriflerin, kendi ellerinde mevcut olan fermanlarla kendilerine tanınmış bulunan hakları ortadan kaldırır mahiyette olmasından dolayı kayıtlarının silinip kendi haklarının aynen devam ettirilmesi ve buna dair kendilerine yeni bir emr-i şerif verilmesi' isteğinde bulunmaları üzerine Divan-ı Hümayun Kalemince

kayıtların incelenip; 'geçmişte Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanması üzerine tamir işinin Rum milletine verilip her iki milletin ayın ve ziyaret hususundaki haklarının korunduğu, bahse konu üç adet emr-i şerifin ise geçen sene Ermeni Patriğinin isteği üzerine verildiği, her ne kadar tamir işi Osmanlı Devleti'nin yetkisinde olan ve tebaasından dilediğine vereceği bir konu olsa da, tamir edilecek yerin tamire olan ihtiyacının yerinde keşfinin yapıp ilam olunduktan sonra şeriatça belirtilen ölçüler içerisinde tamirine izin verilmesi gerektiği hâlde söz konusu fermanların sadece Ermeni Patriğinin arzuhâline istinaden verilmiş olduğu, bu sebeple kayıtlarının silinerek bu üç yerle ilgili ziyaret ve ibadet hususunda tarafların ellerindeki menşur ve emirlerde yazılı olan ifade ve şartların geçerli kabul edilmesi ve tamir hususunun Rum milletine verilmiş olan tamir emri gereğince bu defa da Rum milletine verilmesi ve bundan sonra da tamir konusunda belirtildiği şekilde hareket edilmesinin yerinde olacağı' şeklinde görüş bildirildiğinden, bu meselenin bu şekilde düzenlenip söz konusu üç adet emrin kayıtlarının silinmesinin irade buyurulduğuna ve her iki millete de verilmiş olan bu emrin sicile kaydedilip gereğinin yerine getirilmesine dair Mısır ve Şam Valisi Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine, Dört Mezhebin müftülerine, görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

17-26 Şubat 1837

[s. 104] Tecdiden emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâilî Z. sene [12]55

Mülhakâtıyla Mısır ve Şam Vâlisi Vezirim Mehmed Ali Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Mezâhib-i Erbaa müfâleri ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimine ve zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin ta'miri ve Beytüllahm Kilisesi'yle Cebel-i Zeyt ziyaretgâhı² husûslarına dâir reâyâ-ı Devlet-i Aliyye'm olan Rum ve Ermeni milletleri bey-ninde münâzaun-fih olan mevâdd-ı âtiye hakkında muahharan Ermeni milleti tarafından bi'l-istid'â [Bin] iki yüz elli bir ve elli iki târîhleriyle müverrah verilmiş olan evâmîr-i şerîfemin hük-mü nâfiz ü mutâ' ise de ecdâd-ı ızâmum –enârâ'llâhü berâhîne-hüm– hazerâti taraflarından ve gerek cânib-i hümayûnumdan yedlerinde olan atîk ve müteaddid evâmîr-i aliyyede mûnderic ve mezkûr olduğu üzere ez-kadîm mazhar buyurdukları ba'zı müsâadât-ı celîle-i Saltanat-ı Seniyyemi nakz ve imhâ sûretinde olduğundan ve kendilerinin evvel ve âhir merkez-i sîdk u sedâd u raiyyetde sebât ü istikâmetle her hâlde merâhım ve eşfâk-ı cezîle-i cihândârâneme şâyân u sezâvâr olduklarından" bahisle; "zikrolunan evâmîr-i muharrerinin kayıtları bi't-terkin haklarında

ez-kadîm erzân buyurulan müsâadât-ı aliyyem kemâ-kân ibkâ ve ol vechile yedlerine müceddeden emr-i hümayûnum itâ kılın-ması" husûsunu bu defa İstanbul ve tevâbii Rum Patriği ve cemâat metropolidânı memhûr arzuhâl takdîmiyle istid'â edip Dîvân-ı Hümayûn'um Kaleminden kuyûd-ı lâzimesi ihrâc etdirilerek muktezâsı lede's-suâl; "zikrolunan Kumâme Kilisesi'nin mukaddemâ ihtirâkında ta'mîr ü inşâsı husûsunda Rum ve Ermeni milletleri taraflarından istid'â vukû' bulmuş ve ta'mîr mâddesi Devlet-i Aliyyemin irâde-i seniyyesine menût mevâddan olmak hasebiyle ol vakit ta'mîr Rum milletine ihâle kılınarak mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile ta'mîrine ruhsat itâ ve milleteynin mevâki'-ı merkûmede icrâ-ı âyîn ve kuddâs ve ziyaretlerine müteallik istihkâkâtları mâ-tekaddemden ne vechile olagelmış ise yine öylece ifâ ile [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesinde iki tarafa evâmîr-i şerîfem tasdîr ve itâ kılınmış ve geçen sene

¹ Bu fermanla iptal edilen fermanlar ve daha sonra bu fermana istinaden tecdiden çıkarılan ferman için bk. 52 [96-1], 53 [99-1], 55 [103-1], 63 [113-1] numaralı kayıtlar.

² Kubbetü'l-Mas'ad: Ascension Church.

Ermeni Patriği istid'âsına mebnî bâlâda mezkûr terkini istid'â olunan üç kıt'a evâmir-i şerîfem verilmiş ise de evâmir-i aliyye-i mezkûrede mûnderic olduğu üzere bu ta'mîr mâddesi Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâmın irâde-i aliyyesine mütevakıf mevâd-dan olarak reâyâsından kimi diler ve ne vechile murâd eyler ise öylece icrâ olunur kabîlinden ise de bunların ta'mîre ihtiyâca mahallinde keşif ve ilâm olunarak ondan sonra mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile ruhsat verilmek üzere işbu fermânlar yalmz Ermeni Patriği istid'âsıyla bil'-istîzân olmuş olduğuna nazaran bunların kaydları terkin ile el-hâletü hâzihî gerek Kumâme Kilisesi'nde ve gerek Beytüllahm Kilisesi'yle Cebel-i Zeyt mahallinde ziyâret ve ibâdet-i zu'miyyelerine dâir milleteynin yedlerinde mevcûd olan menşûrlar ve evâmir-i aliyyenin ibârât ve şerâit-i sarîhası ne ise kemâ-kân ibkâ ve mer'î tutularak onların hilâfî tarafeynden bir güne tecâvüz ve münâzaa ve kıl ü kâl vukûa gelmemek ve şimdiye kadar Rum milletine i'tâ kılınmış olan hutû-tı hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe iktizâsınca ta'mîr husûsu bu defa dahi yine Rum milletine ihâle kılınarak bundan böyle icâbı takdîrinde ta'mîri istid'â olunacak mahal neresidir ve ta'mîre ihtiyâca keyfiyyeti sıhhat ve hakîkatî üzere istiknâh ve isti'lâm olunduktan sonra

Bir sûreti; yine müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhe ve sâire, **Rum** milleti için, aslı gibi: **"İşbu emr-i âlî-şânımda beyân olduğu vechile mukaddemce Ermeni milletine verilen üç kıt'a evâmir-i aliyyem kaydları terkin ile ta'mîr husûsu**

Atebe-i Ulyâ-yı Şehriyârâneme arz ve istîzân ve istiftâ ile mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu üzere icâbı icrâ kılınmak sûreti usûl-i i'tidâle makrûn görünmekle bu takdîrce husûs-ı mezkûr evvel-i emirde taraf-ı eşref-i mülûkânemden istîzân ile şeref-sünûh edecek emr u irâde-i seniyyem üzere tarafeyne ifâde-i hâli mutazammın evâmir-i şerîfem i'tâ kılınmak lâzım geleceği" tahrîr olunmuş ve ol vechile tanzim ve icrâsına irâde-i seniyye-i mülûkânem taalluk ederek ol bâbda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem sahîfe-pirâ-yı sudûr olup mantûk-ı münîfi üzere ta'mîre dâir sâlifü'z-zikr üç kıt'a evâmirin kaydları bi't-terkin **Rum** milleti tarafına diğer emr-i şerîfim verilmiş olmağın ifâde-i hâli şâmil **Ermeni** milleti cânibine dahi işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ kılınmıştır. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi sicille kayd ile infâz ü icrâsı husûsuna sarf-ı revîyyet eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı Za. sene [12]52

yine **Rum** milletine ihâle kılınmış olduğundan ber-mûceb-i emr-i âlî-şân amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mûcânebet oluna." deyü bâlâsına hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı hazret-i zıllu'llâhî keşide buyurulmuştur.

Tûr-ı Zeytâ'daki Kubbetü'l-Mas'ad Ziyaretgâhı Hususunda
Rum, Ermeni ve Frenkler Arasında Çıkan Anlaşmazlığın
İçyüzünün Araştırılması İçin Bir Görevli Tayin Edilip
Gönderildiğine Dair Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Mahmud
II, to Appoint an Official to Investigate the Conflict
Among Greeks, Armenians and Franks on the Use of
Kubbetu'l-Mas'ad in Tur-ı Zeyta

57

[104-2]

'Kudüs dışındaki Tûr-ı Zeytâ'da bulunan Kubbetü'l-Mas'ad isimli yerin zelzelede harap olmasından dolayı Rum, Ermeni ve Frenk rahiplerinin bazı şartlar çerçevesinde burayı birlikte tamir etme konusunda anlaşmaya varmalarına rağmen Rum ve Ermenilerin burayı zapt edip Latin rahiplerini ziyaretten menettikleri Fransa Elçiliğinden bildirildiğinde, bunun önlenmesi için emir çıkarılmasına rağmen aradaki anlaşmazlığın halledilemediği ve Ermenilerin burada yeni bazı binalar yaptıkları' Fransa Sefiri Amiral Roş tarafından

bildirilip Ermeni ve Rum rahiplerinin de Latin rahiplerinin kendilerine ve ziyaretgâhlarına yönelik tecavüzlerinden şikâyetçi olmaları üzerine bu meselenin içyüzü anlaşılmadan anlaşmazlığın bir çözüme kavuşturulamayacağı ortaya çıktığından, bu konuyu yerinde inceleyip sonucunu arz etmek üzere bilgili ve dirayetli birinin görevlendirilerek bu emir ile birlikte gönderildiği; bu emrin muhataplarının kendisine bu meselede her türlü yardımı yapmaları ve anılan görevlinin de niçin görevlendirildiğinin bilinciyle hareket edip görevini hakkaniyet içerisinde yerine getirmesine dair Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, bu mesele için görevlendirilen Fetva Emni Arife, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

14-22 Temmuz 1838

Tashih olduğu vechile tebdil olmuştur.

Hâlâ mülhakâtıyla Mısır Vâlisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve İstanbul pâyeliülerinden hâlâ Fetvâ Emîni olup bu defa taraf-ı eşref-i Saltanat-ı Seniyyemden zikri âti husûsa me'mûr ve ta'yîn kılınan Mevlânâ Ârif ve Kudüs-i Şerîf Kâdısı –zîdet fazâilühümâ–ya ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi () –zîde mecdühü–ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf hâricinde kâin Tûr-ı Zeytâ'da Kubbe-tü'l-Mas'ad² ta'bîr olunur mahal bundan akdem vukû' bulan zelzelede münhedim olduğuna mebnî; 'Rum ve Ermeni milletleri Efrenc ruhbâm ile müştereken ta'mîri husûsunu bi'l-mukâvele kubbe-i mezkûrede icrâ-yı âyîn Efrenc ruhbâmna mahsûs olmak ve milleteyn-i mezkûreteyn havluda vâkı' taş heykellerinde icrâ-yı âyîn etmek ve kubbe ta'mîrinin iştirâk-i masârifi iddiâsına dâir beynlerinde vâkı' olan münâzaadan keff-i yed olunmak' üzere taraf-ı şer'den hüccet verilmiş ise de; 'Kumâme Kilisesi'nde ba'zı mahallerin ta'mîrine dâir mukaddemâ Rum ve Ermeni milletlerine i'tâ olunan evâmir-i aliyye[yi] milleteyn-i mersûmeteyn ser-rîşte ile zikrolunan Kubbetü'l-Mas'ad'ı bütün bütün zabt ve Latin ruhbânların kadîmî ziyâretgâhlarından men' misillü hâlâta ibtidâr etmekde oldukları' mukaddemâ França Sefâreti tarafından led'e'l-inhâ; 'Efrenc ruhbâmın kadîmden yedlerine i'tâ olunan evâmir-i şerîfe mücebine ziyâretgâh-ı mahsûsların kemâ-kân ziyâret etmelerine Rum ve Ermeni milletleri tarafından ve

cânib-i âhardan müdâhale ve taarruz vukûa gelmemesi' zımnında sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; sana ve sâir lâzım gelenlere hitâben [Bin] iki yüz elli iki târîhinde sâdır olan emr-i şerîfimle bu maddede dâir mukaddem ve muahhar tarafeyn yedlerine i'tâ kılınmış olan evâmir-i aliyyemin infâz ü icrâsı zımnında tarafından adam irsâliyle mahâll-i mezkûre keşf ü muâyene etdirilmiş ise de husûs-ı mezkûrdan dolayı milel-i mezbûre beyninde olan münâzaa henüz fasl olunamayp bu bâbda sünûh ve sudûr edecek irâde-i seniyyeme ta'lîkan tevkîf olunmuş olduğundan ve Ermeni milleti tarafından kubbe-i mezkûreye bundan mukaddem ba'zı ebniye ihdâsı misillü vaz' u hâlet dahi vukû' bulmuş idiğinden" bahisle icâbının icrâsı husûsı Devlet-i müşârun-ileyhânın Dersââdetimde mukim Murahhas Büyükelçisi Amiral Baron Roş³ –hutimet avâkıbuhû bi'l-hayr– [s. 105] cânibinden bu defa istid'â olunmuş ve zikrolunan Latin ruhbânları taraflarından dahi mugâyir-i emr-i âli kendilerine ba'zı güne taaddiyât ve ziyâretgâh-ı mahsûslarına tecâvüzât vukûu

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 1 [1-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 58 [105-1], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

² Ascension Church.

³ Baron Albin-Reine Roussin (ed. 1832-1839).

milleteyn-i mersûmeteyn tarafından mukaddem ve muahhar ma'raz-ı iştikâda ifâde ve inhâ kılınmış olduğuna ve milel-i mezkûre beyinde ikide birde böyle münâzaa vukûu uygun-suz bir keyfiyyet ve hakikat-i maslahat etrâfıyla istiknâh ve zâhire ihrâc olunmaksızın defaten bu tarafda faslı mümkün olamayacağı rehîn-i bedâhet idigine binâen bu husûs zım-nında taraf-ı Devlet-i Aliyyemden ilm ü fazilet ile pîrâyedâr ve müstakîm ve mücerrebül-etvâr birinin intihâb ve mahalline irsâliyle hakikat-i hâl ber-vech-i tedkik muâyene ve zâhire ihrâc olunarak ba'dehû iktizâsının icrâsına bakılması lâzım gelip Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhin evsâf-ı mezkûre ile mevstûfiyyetine mebnî iktizâ eden harcırahı taraf-ı Saltanat-ı Seniyyemden i'tâ kılınarak bu maddeye me'mûriyyeti husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkâne taallukuyla ol bâbda emr-i hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şehriyârânem şeref-efzâ-yı sünûh ve sudûr olmuş olmakla vusûl-i fermân-ı celilü'l-unvân-ı Pâdişâhânemde, inzımâm-ı re'y ü ma'rifetin ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ve sâir icâb ve iktizâ edenler ma'rifetleriyle husûs-ı mezkûrun mahallinde şekk ü şübheden âri ve gadr ve himâyeden beri olarak sıhhat ve hakikati üzere kemâ-yenbağî taharri ve tedkik ve zâhire ihrâcıyla ona göre icâbının icrâsına bakılmak üzere keyfiyyetin alâ-vukûihî Der-bâr-ı Übbehet-medâr-ı Mülûkâneme bildirilmesi emrinde Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhe tarafından lâzım gelen muâvenet ü muzâheret-i kâmilenin ifâ ve ikmâliyle işbu husûsdan dolayı milel-i mezkûre beyinde bir müddetden

beri vâkı' olan münâzaanın kâmilten indifâi esbâbının istih-sâline sarf-ı reviiyyet eylemen fermânım olmağın Dîvân-ı Hümayûnumdan mahsûsan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ile tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Keyfiyyet ma'lûmun oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve hareketle ifâ-yı lâzime-i kâr-şinâsi ve dirâyete bezl-i cüll-i miknet eylesin ve sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh-sin; seni miyâne-i emsâl ü akrânından bi'l-intihâb bu husûsa ta'yinden maksûd bâlâda beyân olunduğu vechile milel-i mezkûre beyinde ikide birde bilâ-mûcib vukû' bulmakda olan şu münâzaanın kâmilten hüsn-i indifâi kazıyyesine mebnî idigî rû-nümûd olmak hasebiyle muktezâ-yı me'mûriyyet ve sadâkatin üzere ol cânibe varıp husûs-ı mezkûrun ber-muktezâ-yı şer'-i şerif usûl-i hakkâniyyete tatbikan gereği gibi tedkik ve zâhire ihrâcıyla ba'dehû icâbının icrâsına bakılmak üzere keyfiyyet-i hâlin alâ-vukûihî Der-bâr-ı Şevket-karârıma bildirilmesi husûsuna ziyâde ihtimâm ü dikkat ve vâkıın hilâfı kâl ü kaleme alınmak misillü vaz'ı tecvîzden mübâadet ve siz ki, Kudüs-i Şerif Kâdisı ve Mütessellimi mûmâ-ileyhimâsız; mazmûn-ı emr-i münîfim sizin dahi meczûmunuz olarak müceb ü muktezâsının icrâsına bi'l-it-tifâk ikdâm ü gayret ve mugâyir-i rızâ ve münâfi-i usûl-i hakkâniyyet vaz' u hâlet vukûundan tevakkî ve mucânebet eylemeniz bâbında.

Evâhir-i R. sene [12]54

Tûr-ı Zeytâ'daki Kubbetü'l-Mas'ad isimli Ziyaretgâh
Hususunda Çıkan Anlaşmazlığın İyüzünü Araştırmak
Üzere Gönderilen Görevli ile Kudüs Kadısının, Burada
Yapılan Yolsuz ve Hukuksuz İşlere Dair Köy Ahalisinin
ve Tarafların İfadelerine Dayalı Olarak Hazırladıkları
Müşterek İlam Üzerine Sultan II. Mahmud Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Mahmud II Regarding the Joint Judgment Prepared
by the Judge of Jerusalem and the Official Sent to
There for Investigating the Conflict on the Use of
Kubbetu'l-Mas'ad in Tur-ı Zeyta, on Corruption and
Lawlessness Based on the Expressions of the Villagers
and the Opposing Sides

58

[105-1]

Kudüs dışındaki Tûr-ı Zeytâ'da bulunan Kubbetü'l-Mas'ad hususunda Rum, Ermeni ve Frenk milletleri arasında çıkan anlaşmazlığı araştırmak üzere emr-i şerif ile o tarafa gönderilen Fetva Emmini Arif Efendi ve Kudüs Kadısının gönderdikleri müşterek ilamda; "söz konusu emr-i şerifin, tarafların temsilcileri hazır oldukları hâlde Kudüs Mahkemesi'nde okunduğu, tarafların verdikleri ifadelerde birbirlerini tekzip ettikleri, bunun üzerine söz konusu Cebel-i Tur köyünde eski Şeyhülislam Esad Efendi'nin Şeyh Muhammed Alemî'nin

gömülü olduğu yerde yaptırdığı Zaviyenin bitişiğinde ve Rabia-i Adeviye'nin Türbesi civarında bulunan dört tarafı taş duvarla çevrili tahminen 800 zirakarelik bir arsanın ortasında 40 zirakarelik bir arsaya bina edilmiş olan Mihrab-ı şerifi içine alan Kubbe-i Mas'ad önünde kendilerinin ve Kudüs Mütesellim Vekilinin huzurlarında Zaviye mütevellileri, Türbedar, Şeyh Alemî'nin evladından ve adı geçen köy ahalisinden isimleri yazılı kişiler ile Ermeni, Rum ve Frenk milletlerinin isimleri yazılı temsilcileri hazır oldukları hâlde mahkeme kurulduğu, ahalinin; 'bu arsanın Kubbe-i Mas'ad Mescidi'nin avlusu olduğunu, Kudüs ve bu köy ahalisinden Müslümanların mübarek günlerde ve Kudüs ahalisinden Frenk rahiplerinin de senede bir defa Mescid içerisindeki Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izinin bulunduğu yeri ziyarete geldiklerini, 1190 (1776 - 1777) senesinde Kudüs Kadısı Abdullah'ın kubbeyi kendi malından bir bağış olarak tamir ettirdiğini ancak Frenk rahiplerinin kendileri burayı ziyaret ettikleri için tamir masrafını kendisine ödediklerini ve kubbenin içerisinde ayin icra ettiklerini, Rumların ve Ermenilerin de muayyen vakitlerinde gelip kubbe içerisindeki ayak izini ziyaret edip avluda kudas ve ayin yaptıklarını, 1249 (1833 - 1834) senesindeki zelzeleden dolayı kubbeye oluşan hasarın tamir masrafları yüzünden bu üç millet arasında anlaşmazlık çıkması üzerine 1250 (1834 - 1835) senesinde yapılan duruşma neticesinde sırf anlaşmazlığı sona erdirmek için, o tarihe kadar buranın hüccetli kapıcısı olan Ömer'in elindeki anahtardan birer tane daha yaptırılıp bu üç milletin her birine verildiğini, ancak İstanbul'daki Kudüs Ermeni Patrik Vekili tarafından usulsüz alınmış ve daha sonra tecdid ettirilmiş olan bir emre dayanılarak 'burasının Ermenilere mahsus olduğu ve tamiri hususunda kendilerine kimsenin müdahale etmemesine' dair çıkarılan emir üzerine o tarihte kadı olanların gerekli incemeyi yapmadan verdikleri izinden dolayı Ermenilerin burada sundurma, papaz odaları, avlu bitişiğindeki zeythaneye bağlı olarak iki katlı sofa ve odalar, avluya yeni bir sarnıç ve kubbe içerisine heykel denilen küçük set yaptıkları, resim, haç ve kandil astıkları, avlu duvarını yıkıp yeni bir kapı açtıkları, sonunda Mescidi zapt edip etrafındaki zeytin bahçelerini ele geçirdiklerini' söyledikleri, Frenk ve Rum temsilcilerinin de eskiden beri uygulanageldiği üzere sadece ziyarete razı olduklarını bildirdikleri, isimleri yazılı ileri gelenler tarafından ahalinin ifadelerinin doğrulandığı, Rumların ve Ermenilerin ellerinde bulunan Kudüs Fatihi Sultan Selim Han'ın menşurlarında Kubbe-i Mas'ad diye bir yerin zikredilmemesinin de bu ifadelerin doğruluğunu gösterdiği, Ermeni Patrik Vekilinin de burada bina yapmalarının ve haç, resim vs. asmalarının tamamen ellerindeki geçersiz emir ve kadı hüccetlerine dayandığını itiraf ettiği, bu durumda şeriata göre, sonradan yapılan bütün binaların yıktırılmasının, kubbe içerisine konulmuş olan resim, haç, kandil ve şamdanların kaldırılmasının, ellerindeki anahtarların alınıp eskiden olduğu gibi adı geçen kapıcıya verilmesinin ve Frenk rahiplerine senede bir defa kubbe içerisinde Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izini ziyaret ve ayin icra etme, Ermeni ve Rumlara da muayyen vakitlerinde gelip kubbe içerisinde sadece Hz. İsa'nın (a.s.) ayak izini ziyaret ve avluda heykel denilen set üzerinde ayin icra etme izni verilmesinin gerektiğini" bildirdikleri; bu itibarla bundan sonra ilamda yazılı olduğu şekilde hareket edilmesi, anılan milletlerin ilama aykırı hareket etmelerine izin verilmemesi ve bu emrin daima başvurulup uygulanmak üzere mahkeme siciline kaydedilmesine dair Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısı Seyyid Ali Remzi'ye ve Kudüs Mütesellimi Ahmed'e hitaben Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ve 'Latinlerin kubbenin içerisinde ayin yapıp Rumların bundan mahrum kalarak dışarıda ayin yapmaları Padişah tarafından adil bulunmadığından Rumların da Latinlerle aynı gün kubbe içerisinde ayin yapmalarına 21-30 Cumâdelûlâ 1268 (13-22 Mart 1852) tarihli ferman ile izin verildiğine' dair şerh.¹

28 Aralık 1838 – 6 Ocak 1839

¹ Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bk. 1 [1-1], 49 [94-2], 50 [95-1], 55 [103-1], 56 [104-1], 57 [104-2], 63 [113-1], 84 [136-1] numaralı kayıtlar.

İşbu emr-i âlîde mûnderic Kubbetü'l-Mas'ad derûnunda senede bir kerre Latin tâifesi icrâ-yı âyîn etmekde ve hâricinde dahi Rumlar ibâdet eylemekde idiği musarrah ise de mahall-i mezkûrda Mîhrâb-ı İslâm olduğu cihetle mezâhib-i İseviyyenin hiçbirine mahsûs ve münhasır olmadığından ve Rum mezhebinde olan tebaa-i Devlet-i Aliyye'nin enderûn-ı kubbe-i mezkûrede icrâ-yı âyînden mahrumiyyetleri ind-i adâlet-peyvend-i mülûkânede tecvîz olunmadığından el-hâletü hâzîhi bulunduğu hâl ve hey'et bir vechile tağyîr ü tebdîl olunmamak ve kapısında kemâ-kân ehl-i İslâmdan bir bevâb bulunmak şartıyla Nasârâmn âyinine mahsûs olan günlerde Latinler misillü bundan böyle Rumların dahi Kubbetü'l-Mas'ad'ın içinde icrâ-yı âyîn ve ibâdetden men' olunmaması irâde-i kâta-i cenâb-ı mülûkâne iktizâsından olarak keyfiyyetin işbu emr-i âlînin kaydı bâlâsına şerh verilmesi [Bin] iki yüz altmış sekiz senesi evâhir-i Cumâde'l-ülâ'sında Kumâme ve Beytüllahm kiliselerine dâir tasdîr ve i'tâ olunmuş olan bâlâsı hath fermân-ı âlîde musarrah olmakla mücebince işbu mahalle şerh verilmiştir.

Hâlâ mülhakâhıyla Mısır Vâlisi Vezîrim Mehmed Âli Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisi Mevlânâ Seyyid Âli Remzî –zîdet fazâilühü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mütessellimi Ahmed –zîde mecdühü–ya hüküm:

"Medîne-i Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Tûr-ı Zeytâ karyesinde kâin Kubbetü'l-Mas'ad ta'bîr olunur mahal Bin iki yüz kırk dokuz târihinde vukû' bulan zelzelede harâb olduğuna mebnî Rum ve Ermeni milletleri Efrenc ruhânlarıyla müstereken ta'mûri husûsunu bi'l-mukâvele kubbe-i mezbûreyi ber-vech-i iştirâk ta'mîr etmiş olduklarından masârîfât iddiâsından dolayı milel-i mersûme beynlerinde vukû' bulan münâzaa henüz fasl olunamamış bulunduğundan mâadâ Ermeni tâifesi kubbe-i mezbûre havlusunda muahharan fuzûlî ebniye ihdâs ve bütün bütün kubbe-i mezbûreyi zabt ile Latin ruhânların yedlerinde mevcûd evâmîr-i aliyyeme mugâyir kadîmisi vechile ziyâretlerinden men' misillü hâlâta ibtidâr eyledikleri bundan akdem França Devleti Sefâreti tarafından bâ-takrîr inhâ olunmakdan nâşi ve nizâ'ı mezkûrun kâmilin indifâi zımında hakikat-i hâlin mahallinde ber-muktezâ-yı şer'-i şerîf usûl-i hakkâniyyete tatbîkan tedkik ve zâhire ihrâcıyla ba'dehü icâbının icrâsına bakılmak üzere alâ-vukûhi Der-bâr-ı Şevket-karârına tahrîr ve ilâmî husûsuna irâde-i isâbet-âde-i mülûkânem taallukuyla husûs-ı mezkûra taraf-ı eşref-i Saltanat-ı Seniyyemden hâlâ Fetvâ Emîni olup İstanbul Kâdîhî pâyesini hâiz olan Mevlânâ Ârif –zîdet fazâilühü– me'mûr ve ta'yîn kılınarak ol bâbda sen ki, Vezîr-i müşârun-ileyhsin; sana ve sâir lâzım gelenlere hitâben şeref-rîz-i sudûr olan emr-i şerîfim Kudüs-i Şerîf Mahkemesi'ne lede'l-vürûd Efrenc Manastır Vekili Agustino veled-i Manuyil ve Tercümân Metya(?) veled-i Yako ve Rum Manastır Vekili Kirilyos veled-i Nikola ve Tercümân Sofronyus veled-i Koniye(?) ve Ermeni Manastır Vekili Bogos ve Zaharya veled-i Bedros ve Tercümân İsak veled-i Kirkor hâzır oldukları hâlde feth ve kırâet ve mersûmünden her biri istintâk olundukda; milel-i mersûme yedlerinde bulunan evâmîr-i aliyye ve hüce-i şer'iyye ile ber-vech-i kadîm tasarruf iddiâsıyla her biri diğerini tekzîb etmişler ise de bi'l-cümle ahâlî-i Müslimîn olan Cebel-i Tûr nâm karyede vâkı' kutbü'l-ârifin eş-Şeyh Muhammed Alemî –kuddise sırruhü–nun medfûn olduğu mahalde Şeyhülislâm-ı esbak merhûm Es'ad Efendi'nin binâ eylediği Zâviye ittisâlinde ve merhûme Râbia-i Adeviyye hazretlerinin Türbe-i latîfesi civârında kâin etrâf-ı erbaası taş dîvâr ile muhât tahmînen be-hesâb-ı terbî sekiz yüz zirâ' bir bâb arsa vasatında terbîan kırk zirâ' arsa üzerine mebnî Mîhrâb-ı şerîfi müstemil bir bâb

kârgîr Kubbe-i Mas'ad pişgâhında Me'mûr Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ile Kudüs-i Şerîf Kâdisi ve tarafından [s. 106] bâ-buyuruldu tevkil olunan Mütessellim Vekili mûmâ-ileyhimâ huzûrlarında akdolunan meclis-i şer'-i âlîde; Zâviye-i mezkûre Mütvellileri es-Seyyid Ahmed bin Sâlim ve es-Seyyid Abdülkâdir ibnû's-Seyyid Muhammed ve es-Seyyid Ömer bin Muhammed Sâlih ve Tûrbedâr es-Seyyid Ebûlfazl bin Muhammed Sâlih ve gayruhüm an-evlâdî Alemî ve karye-i mezbûre ahâlisinden Hicâzî bin Hasan ve Sâlim bin Halîl ve Hüseyin bin Âli ve sâirleriyle Efrenc Tâifesi Vekili mersûm Agustino ve Rum Milleti Vekili Kirilyos ve tercümânları mevcûd oldukları hâlde mahall-i merkûma ber-vech-i âfî vaz'-ı yed eden Ermeni Milleti Vekili mesfûr Zaharya ile muhtârları Asvador ve Tercümân muvâcehelerinde; "işbu derûnunda akd-i meclis-i şer'-i âlî olunan cevânib-i erbaası taş dîvâr ile muhât kadîmden bir aded sarmç ile bir bâb arsa-i hâliye Kubbe-i Mas'ad Mescid-i şerîfi havlusu olup ve Mescid-i şerîf derûnunda vâkı' Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm–ın Resm-i Kadem-i şerîfi mersûm olan mahallî teberriken ziyâret için eyyâm-ı mübârekeke Kudüs-i Şerîf'den ve karye-i mezbûre ahâlisinden vârid olan ehl-i İslâm ve senede bir def'a Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin Efrenc ruhânlarının yedinde olan evâmîr-i aliyye mücebince ve Bin yüz doksan târihiyle müverrah Kudüs-i Şerîf Kâdisi esbak müteveffâ Abdullâh'ın hatm ü imzâsım hâvî sened nâtk olduğu üzere Kâdî mûmâ-ileyh kendi mâhından kubbe-i mezbûreyi teberruan ta'mîr etmiş ise de senede bir defa derûn-ı kubbede Efrenc ruhâm icrâ-yı âyîn ve ziyâret edegeldiklerine binâen masârîf-i merkûmeyi müteveffâ-yı mûmâ-ileyhe edâ ve teslim eyledikleri meâlinden ibâret olan sened mantûkunca kemâ fi's-sâbk ziyâret ve derûn-ı kubbede icrâ-yı âyîn edip kezâlik Rum ve Ermeni milletleri dahi vakt-i muayyenelerinde gelip ancak kubbe derûnunda Kadem-i şerîfi ziyâret ve ba'dehü hâric-i kubbede havlu derûnunda vâkı' heykel ta'bîr olunan sedlerde kâimen kuddâs ve icrâ-yı âyîn edegelmisler iken kubbe-i mezbûre [Bin] iki yüz kırk dokuz târihinde zelzeleden bir mikdâr harâb olduğundan milel-i selâse müstereken ta'mîr ve ba'dehü masârîfinden dolayı beynlerinde hâsıl olan münâzaayn teşhîr ile [Bin iki yüz] elli senesi Kudüs-i Şerîf Kâdisi huzûrunda bi't-terâfu' târih-i mezkûra gelince kubbe-i mezbûrenin miftâh bâ-hüccet-i şer'iyye bevâb olan Ömer nâm

kimesnenin yedinde olup kimesnenin ziyâretine mûmânaat olunmaz iken Kâdî-ı mûmâ-ileyhin izin ve ruhsatıyla milel-i selâse yedlerine başka başka miftâh i'tâsıyla def-i münâzaa olunmuş ise de Dersââdetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Patriği Vekilinin hilâf inhâ ile Ermeni milleti yedlerinde olup tevârih-i atîka ile müverrah ve [Bin iki yüz] elli iki senesinde bir takrîb tecdîd ettirmiş olduğu evâmire mebnî; 'Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kubbetü'l-Mas'ad nâm mahal Ermeni milletine mahsûs olup ta'mîr ü termîmi iktizâ eyledikde kimesne tarafından mûmânaat olunmamak' bâbında, vâkı' olan istid'âya binâen; 'istid'âlan vâkıa mutâbık ise müdâhale olunmamak' şartıyla i'tâ olunan evâmîr-i şerîfeyi ser-rişte ile ol vakit Kudüs-i Şerîf Kâdisi bulunan Harîrîzâde Ömer Nesib ve Hatîbzâde Hamdullâh bu bâbda sudûr eden evâmîr-i aliyyemin kuyûdât-ı lâzimesinden sarf-ı nazar ederek işbu muâyene olunan havlu kapısından kubbe-i mezbûre kapısına varınca tülen on dört ve arzan sekiz be-hesâb-ı terbîi yüz on iki zirâ' sundurma ve ikâd-ı kanâdil ve tathîr-i derûn-ı kubbe zımnında ta'yîn olunan papas için bir aded oda ihdâs ve inşâsına ve derûn-ı kubbede tasâvîr ve salîb vaz' ve kanâdil ta'likına izin ve ruhsat verdiklerinden mâadâ tekrâr Patrik Vekili mersûmun hilâf-ı vâkı' inhâ ile bir takrîb ahz etmiş olduğu fermân-ı âlî-şâm ibrâz ile havlu-i mezbûr ittisâlinde vâkı' arâzî-i mîriyye üzerine mebnî zeythâne hevâsına ancak mu-tasarrafı izniyle fevkâmî iki bâb oda ve bir sağîr sofa ve tahtâm bir bâb kebîr oda ve müceddeden divâr-ı mezkûru hedm ile bir bâb diğerkapı inşâsı ve havlu derûnunda müceddeden sarmıç ihdâsı ve derûn-ı Mescid-i şerîfde bir aded heykel ta'bîr olunan sağîr sed binâsı husûslarına ruhsat i'tâ eylemiş olduklarından ber-minvâl-i muharrer umûr-ı âmme için i'dâd olunan havlusunu tazeyk ve el-hâletü hâzihî Mihrâb-ı şerîfi hâvî ve Resm-i Kadem-i Hazret-i Mesîh'i muhtevî [Bin iki yüz] elli senesine gelince miftâh yed-i Müsliminde olan Mescid-i şerîfi müstakillen kilise ittihâz ve refte refte civârında olan zeytûn bağçelerini ashâbım itmâ' ile temellük ederek bu keyfiyyet karyemizin bi'l-küllîyye perîşânisini mücib olacağı erbâb-ı vukûfdan bi't-tahkik muktezâ-yı şer'îsi icrâ olunması matlûbumuzdur." deyü hâzırân-ı mersûmân Efrenc ve Rum milleti vekilleri tercümânları ifâdesiyle ber-vech-i teâmül-i kadîm ancak ziyâretlerine râzî olduklarını izhâr ve tasdiklerine mukârrin ahâlî-i karye-i mezbûrenin iddiâları vâkıa mutâbık ve nef-sül'emre muvâfık idigini Kudüs-i Şerîf Müfîsi Muhammed Tâhir ibnü Abdissamed ve Nakibü'l-esrâf Vekili Müderrisinden es-Seyyid Muhammed Ali ibnü's-Seyyid Ömer -zîde ilmühümâ-ile vücûhundan Ali Muhsin ibnü's-Seyyid Mustafâ ve Mescid-i Aksâ Hatîbi es-Seyyid Abdülkerîm ibnü's-Şeyh İshâk ve Sahratu'l-lâh İmâm Cârullâh ibnü Saîd ve mazbûtu'l-esâmî sair Müslimîn ihbârlarıyla tahakkuk eylediğinden mâadâ Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum ve Ermeni milleti yedlerinde olan Kumâme ve Beytüllahm ve Sitt-i Meryem ve bunun emsâli müşterek ve müstakıl olan kenâyislerinde esâs ittihâz olan merhûm [ve] mağfîret-nişân Fâtih-i Kudüs Sultân Selîm Hân -aleyhi rahmetü'r-Rahmân-

hazretlerinin milleteyn-i merkûmeteyne i'tâ buyurdıkları men-şûr-ı adâlet-mevfûrlarında her bir[i] isim ve şöhratlarıyla musar-rah ve mastûr olup Kubbe-i Mas'ad nâm mahalle müteallik kayd bulunmadığı ahâlî-i karye-i merkûmenin istid'âsım ve Kudüs-i Şerîf ahâlisinin ihbârlarım te'yîd ü te'kid etmiş ve Ermeni Patriği Vekili mersûm dahi lede'l-istintâk; "[Bin] iki yüz elli bir ve elli iki senelerinde ebniye-i mezbûre ihdâs ve tasâvîr ve salîb ve kanâdil ta'lik olunduğu işbu yedimizde olan evâmîr-i aliyye ve hücec-i şer'iyyeye mebnîdir." deyü ber-minvâl-i muharrer patriklerinin hilâf-ı vâkı' inhâsıyla tevârih-i atîka ile müverrah ahz eyledikleri evâmîr ile Kâdî-ı mûmâ-ileyhimâ taraflarından hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i rızâ bi'l-i'tâ vechen mine'l-vücûh ihticâca adem-i salâhiyyetleri nümâyân ve iltifâta gayr-i şâyân olan evrâka i'tinâen ihdâs eylediklerini ikrâr u i'tirâf dahi etmeleriyle müce-bince ebniye-i muhdese-i mezkûrenin bi'l-küllîyye kal' u hedmi ve derûn-ı Mescid-i şerîfde ta'lik olunup el-hâletü hâzihî mevcûd olan salîb ve tasâvîr [s. 107] ve kanâdil ve şem'dânların ref u defiyle tathîr ve tahlîs ve yedlerinde olan miftâhın kemâfî's-sâbık bevâb olan mûmâ-ileyhe i'tâ ve teslîmi şer'an lâzım geldiği ve ber-min-vâl-i meşrûh senede bir def'a Efrenc ruhânları derûn-ı kubbe-ye dâhil olup ancak Kadem-i şerîfi ziyâret ve ba'dehû havluda vâkı' heykel ta'bîr olunan sedlerde kâimen kuddâs ve icrâ-yı âyîn etmeleri husûsuna dahi teâmül-i kadîmine riâyeten ruhsat-ı se-niyyem i'tâsı muktezâ-yı maslahat idigini" Me'mûr Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ile Kudüs-i Şerîf Kâdisi mûmâ-ileyh tarafların-dan ilâm ve inhâ ve husûs-ı mezbûrun ol vechile icrâ-yı ik-tizâsı tarafından dahi iş'âr u inbâ olunmuş ve keyfiyyet Ate-be-i Felek-mertebe-i Şehriyârâneme lede'l-arz ve'l-istizân; "husûs-ı mezkûrun ber-müceb-i i'lâm-ı şer'î icrâsı" husûsuna irâ-de-i seniyye-i mülûkânem müteallik olarak ol bâbda emr-i hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı Pâdişâhânem sâniha-pîrâ-yı sudûr olmuş olmakla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu [emr-i şerîfim] ısdâr ve tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Husûs-ı mezkûrun i'lâm-ı mezkûrda tasrîh u beyân olunduğu üzere kâmilan icrâsıyla dâimen ve müstemirren milel-i mersûme taraflarından hilâf vaz' u hâlet vukû' bul-maması esbâbının istihsâline sarf-ı revîyyet eylesin ve siz ki, Kudüs-i Şerîf Kâdisi ve Mutesellim Vekili mûmâ-iley-himâsiz; mazmûn-ı emr-i münîfim sizin dahi meczûmunuz olarak müceb ü muktezâsı icrâ ve işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahfûza kayd ve imlâ ile ilâ-mâşâa'llâhü Teâlâ düstûru'l-a-mel tutulması husûsuna ihtimâm ü dikkat ve hiçbir vakitte hilâf vaz' u hâlet vukûunı tecvîzden tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı L. sene [12]54

Kudüs'teki Yerli ve Ziyaretçi Ermenilerden Ölenlerin Gömülmesi ve Beytüllahm Kapısının Açılması İçin Para ve Kudüs Manastırı ile İlgili Emirlerin Mahkeme Siciline Kaydı İçin Âdet Olandan Fazla Harç Talep Olunmamasına Dair Emr-i Şerife Yanlış Anlamlar Verilerek Söz Konusu Haksızlıkların Sürdürülmemesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid Not to Maintain Injustice by Misinterpreting the Imperial Order Issued Before, Regarding Not Demanding Fees from Local and Visiting Armenians for Burial of Their Deaths and Opening of the Bethlehem Gate, and Also Not to Demand Extra Taxes to Record the Orders Issued for the Monastery of Jerusalem on Court Registers

59

[107-1]

'Kudüs ve havalisindeki gayrimüslimlerden ölenlerin gömülmesi ve daha önce kapatılmış olan Beytüllahm kapısının açılıp hüccetin mühürlenmesi için para ve Kudüs Manastırı'na ait emirlerin Mahkeme siciline kaydında âdet olanın çok üzerinde harç talep edilmemesine dair gönderilen emr-i şerife Kudüs kadıları tarafından çeşitli manalar verilerek Beytüllahm kapısının açılması vs. gerekçelerle para talep edilmeye devam edilmesi üzerine bunların men'ine' dair te'kidten çıkarılan 11-20 Rebiülevvel 1251 (7-16 Temmuz

1835) tarihli emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilediğine ve aynı şekilde bu emrin metnine ve içeriğine de çeşitli anlamlar verilerek belirtilen şekillerde şeriata ve emre aykırı para alınmamasına dair Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

18-27 Kasım 1839

Kudüs-i Şerif Kâdisına hüküm:

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümayûn-ı meyâmin-makrûn-ı Pâdişâhânem vâkı' olup umûmen tecdid-i evâmir fermânım olduğuna binâen; " 'Kudüs-i Şerif'de vâkı' Kilise derûnunda ve gerek civârında ve nâhiyelerinde mütemekkin Ermeni tâifesinin yerlü ve gerek züvvârlarından ricâl ve nisvân ve sbyân ve ruhbân fukarâlarından biri mürd oldukda hafra ilkâ olunmasına kassâm ve hükkâm ve adamları taraflarından celb-i mâl için izin tezkiresi nâmyla murâd üzere akçe talebiyle zulm ü taaddî olunduğu' mukaddemâ led'e'l-inhâ; 'tâife-i mersûmenin mürdelerinden o makûle akçe ahzi mugâyir-i şer'-i şerif olduğuna binâen Kudüs-i Şerif ve havâlisinde ziyâretgâhlanna azîmet eden Ermeni ve Rum ve Yahûd tâifeleri zükûr ve inâs ve sbyânın hâlik olduklarında hafra ilkâ için izin tezkiresi teklifiyle bir akçe ve bir habbe taleb olunmayp bu emr-i münkerin külliyyen men' u defi'yle fîmâ-ba'd düstûru'l-amel tutulmak' için Bin yüz yetmiş altı senesi evâsıt-ı Saferu'l-hayrında emr-i şerif sâdır olmuş ve; 'o misillü mürdelerden; 'Mu'tâddır.' denilerek beher mürde için beşer gurus avâid ve mürdiyye nâmyla beher sene dahi beş bin gurus alındığı ve Kudüs-i Şerif'de şimâl cânibinde Beytüllahm kapısı mukaddemâ bâ-hüccet-i şer'iyye seddolanmış iken Kudüs-i Şerif kâdılar; 'Zikrolunan kapının seddi bâ-fermân-ı âli olmayp hüccet iledir.' deyü kapı-yn mezkûru küşâd ve

hüccet-i mezkûru temhîr etme bahânesiyle beher sene beş bin gurus ve Kudüs-i Şerif Manastırı'na dâir sâdır olan evâmir-i aliyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden elli nihâyet yüz gurus ahnagelmış ise de biraz müddetden beri 'harc-ı kaydiyye' denilerek külliyyetlü mebâliğ ahz ile cevru taaddî olunduğu' Kudüs-i Şerif Patriği tarafından mukaddemâ tekrâr led'e'l-inhâ ve'l-istidâ; 'ba'de'l-yevm Kudüs-i Şerif ve havâlisinde hâlik olanlardan mürdiyye talebi ve o makûle Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i aliyenin sicill-i mahfûza kaydında kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesiyle [ve] zikrolunan Beytüllahm kapısı fîl-hakika bundan mukaddem hüccet-i şer'iyye ile seddolanmış ise² hükkâm bulunanlar taraflarından küşâd olunmak ve hüccet-i mezkûre temhîr kılınmak bahânesiyle akçe ahzi misillü hilâf-ı şer' ve mugâyir-i emr-i âli vâkı' olan mazâlim ü taaddiyâtın men' u defi' bâbında sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şâhâne mücebince [Bin] iki yüz kırk dört senesi Zi'l-ka'de'sinde sâdır olan emr-i şerife Kudüs-i Şerif kâdisı bulunanlar taraflarından mâ'nâ-yn mütenevvîa verilerek kapı-yn mezkûrun küşâdı teklifi ve sâir gûne taaddî olunduğu beyâmyla; 'fîmâ-ba'd kapı-yn mezkûrun küşâdı ve sâir gûne akçe mutâlebesiyle rencide olunmamak üzere mukaddemâ sâdır olan emr-i şerifin te'kidini hâvî emr-i âli-şâmm i'tâs[n]' İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği esbak mukaddemâ bâ-arzuhâl

¹ Bu konu ile ilgili çıkarılan diğer fermanlar için bk. 47 [93-1], 51 [95-2], 54 [102-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "ise de" şeklindedir.

inhâ etmiş olduğuna binâen; 'husûs-ı mezbûr inhâ olunduğu üzere ise sâdır olan emr-i şerîfin te'kidini hâvî fermân-ı âlî-şâmm¹ ısdârı re'ye menût idiği' Divân-ı Hümâyûnumdan ba'de't-tahrîr ol bâbda sünûh eden emr-i hümâyûn-ı şâhânem mücebince [Bin] iki yüz elli bir senesi evâsıt-ı Rebi'ül-evvel'inde bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şâhâne ile muvaşşah tekrâr sâdır olan emr-i şerîfin tecdîdini" İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği Agobos² nâm Râhib bu def'a Südde-i Saâdetime memhûr [s. 108] arzuhâl takdîmiyle istid'â etmekden nâşî mukaddemâ sâdır olan emr-i âlî mücebince amel olunmak fermânım olmağın tecdîden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olunmuşdur. İmdi:

Sâye-i ihsân-vâye-i cihândârânemde müstazıl olan ehl-i zimmet reâyâyâ bir gûne zulm ü taaddî vukûuna kat'an rızâ-yı adâlet-irtizâ-yı şehriyârânem olmayıp her hâlde mazâlim ü taaddiyâtdan himâyet ü sıyânetleriyle âsûde-nişîn-i istirâhat olmaları matlûb-ı Pâdişâhânem idiği sen ki, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin; ma'lûmun oldukça ber-vech-i muharrer

mukaddemâ sâdır olan emr-i âlî mücebince sâdır olan işbu emr-i şerîfimin dahi ba'd-ezîn nass u mefhûmuna mâ'nâ-yı mütenevvîa îrâdıyla hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i emr-i âlî tâife-i mesfûre mürdegânından mürdiyye nâmıyla bir akçe ve bir habbe alınmayıp o misillü Manastıra dâir sâdır olan evâmir-i alıyyemin sicill-i mahfûza kaydında dahi kadîmden ziyâde kaydiyye mutâlebesiyle ve; 'bâ-hüccet-i şer'îyye sedd [ü] bend olunmuş [olduğu' inhâ olunan] sâlifü'z-zikr Beytüllahm [kapısı] küşâdı teklîfi ve hüccet-i mezbûrenin temhîrini vesile ile tarafından ve sâirleri câniblerinden akçe ahzi misillü mugâyir-i şeriat-i garrâ ve münâfi-i³ emr u rızâ taaddiyât-ı vâkıanın külliyyen men' u def'iyle bundan böyle hilâf-ı fermân hiçbir taraftan bir gûne cevır u taaddî vukûa gelmemesi husûsuna dikkat ve hilâfından tehâşî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı N. sene [12]55

¹ Metinde "âli-şâmm" şeklindedir.

² Patrik Balatlı Hagopos III. Seropyan (pd. 1839 - 1840 / 1848 - 1858).

³ Metinde "menâfi-i" şeklindedir.

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya
Dair Ermenilere Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid
Han Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan
Abdülmecid, Which Was Granted Before to Armenians
Regarding Reconciliation between Armenians and
Greeks After the Trial of the Dispute between Them on
the Repair of the Church of Holy Sepulchre and Holy
Places

60
[108-1]

'Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerine Kudüs Fatihi Sultan Selim Han tarafından verilen ve her ikisi de bu emr-i şerife aynen yazılmış olan hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlilerde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer yerlerden her iki tarafa müşterek ve müstakil olarak tahsis edilen yerler vs. hususlar tek tek zikredilmiş olmasına rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âliler verildiği, bir süre

önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaret ve mekânlar, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki muayyen ikametgâhlar, Habeş, Kıptî ve Süryânî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları hususlarında anlaşmaya vardıkları, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusunda da sadece Padişah söz sahibi olduğu için tamir işinin bu defa Rum milletine verildiğine' dair her iki millete verilen 1-10 Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihli emr-i şeriflerden **Ermeni** milletine verilenin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiği, bu sebeple emrin gereğine göre hareket edilmesi, ancak bunun sadece bir yenilemeden ibaret olduğu ve önceki emrin içeriğinde en küçük bir değişikliğe yol açmadığı hususunun da uygulamada daima göz önünde bulundurulması gerektiği hakkında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşanın suret kaydı.¹

28 Aralık 1839 – 5 Ocak 1840

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden ictinâb oluna."
deyü bâlâsına mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmıştır.

Mülhakâtıyla Mısır Vâlisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollâsına ve Kudüs-i Şerîf'de kâin Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi () –zide mecdühü–ya ve bi'l-cümle zâbitân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:

"Cedd-i emcedim cennet-mekân, mağfiret-nişân Sultân Selîm Hân-ı Evvel –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târîhiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Ermeni milletine i'tâ buyurdukları menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılınışlardır: 'Kadîmden meşrûtalari olup uhdelerinde olan kilise ve manastr ve sâir ziyâretleri ve içeride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine

Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' 'Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ anı– efendimiz hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamânından beri verilen evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kiliselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıptî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni

¹ Bu duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 67 [117-1] numaralı kayıtlar.

patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyinleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhbân ve papas ve yamakları ve sâir Ermeni tâifesinin metrûkât- ların ahz ü kabz edip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbî' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşra- sında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-salâtü ve's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafın- da olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyinleri üzere nâr ve şem'a zuhûrunda kendilere tâbî' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda¹ devir etmeleri ve kapı içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kemîsesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kilise ve ma- nastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbî' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi'-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Erme- ni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve kenîselerine ziyâ- rete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bîr olunur su üzerine ve pa- nayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eyleme- yip vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûn-ı saâdet-makrû- num mücebince amel olunup âhar milelden bir ferdi müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emc[â]dından veyâhûd vüzerâ-yı ızâ- mından ve suhâ-ı kirâmından ve kâdîlardan ve beylerbeyisi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodaları ve Beytümâl ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve mübaşîrîn [ü] ummâl ve iş erleri ve mutasarrıfîn-i emvâl ve sâir kapım kulların- dan ve gayriden muhassalan vazî' u refî' ve sağîr u kebîrden hiç ferd-i âferîdeden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebe- ben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmayalar; tebdîl ü tağyîr eyle- meyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr eder ise in- da'llâhî'l-Melîk'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Hükm-i kişver-güşâyı tuğrâ-yı garrâ-yı âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn u mefhûmun muhak- kak ve fahvâ-yı hümayûnun musaddak bilip alâmet-i şerîfe

i'timâd kılalar.' deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûme târihiyle müverrah Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyh Sultân Selîm –tâbe serâ- hü– hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûn ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milleti- ne dahi verdiği menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayyın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhbân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılmaşlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve ma- nastırları ve ziyâretleri ve içeri ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmisler ise o minvâl üzere mezbûr Pat- rik dahi zabt u tasarruf eyleye.' ve; 'Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâîn-ı mâzi- yeden olan evâmîr-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruf eylemek için² deyü. **Buyurdum ki:** Hükm-i şerîfim mücebince zabt u ta- sarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğ- tesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mez- bûrda vâkı' Patriklîge tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıta kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Ef- timyus ve Mar Katri[na] ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna³ ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon⁴ ve Haz- ret-i İsâ'mın Zindâm [ve] Hanna'mın⁵ Evi ve sahrâda olan makbe- releri ve Gürcü Manastır masâlibi(?)⁶ ve Mar Simyon ve Mar İl- yâs Manastır ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Ja[la] Mar Yorgi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenîse'de vâkı' mev[â]zı', şimâl [s. 109] ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrâ- fında olan iki kıta bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁷ ve sâir vakıf olanları ve metropolidleri ve râhib- leri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkât- ın ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-küllîyye muâf u müsellemler olalar. Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve renâde eylememek [üzere] sâir mil- letden Rum Patriği olan mukaddem ola. Ömer el-Fârûk –radı- ya'llâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâîn-ı

¹ Metinde "havâlisinde" şeklindedir.

² Metinde "üzere için" şeklindedir.

³ Metinde "يونيا" şeklindedir.

⁴ Metinde "Siyom" şeklindedir.

⁵ Metinde "Haya'mn" şeklindedir.

⁶ Metinde "ومصالي" şeklindedir.

⁷ Metinde "صرب" imlası ile.

mâziyeden olan evâmir-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:** Hük-m-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yı ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmâl [ve] kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı fîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sâir kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hısmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hük-m-i hümayûnumu mezbûrûn yedlerin[d]e ibkâ edip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.' deyü mastûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlât vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eylemeleri lâzme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme¹ ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehalîfûl-mazâmîn evâmir-i aliyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna mebnî ol bâbda vâlid-i mâcid-i keşîrûl-mahâmidim Hudâvendigâr-ı cennet-mekân hazretlerinin şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûnları mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmi husûsuna Rumeli Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mîr İzzet ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan müteveffâ Halîl ve Anadolu Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mehmed Tâhir bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak Şeyhülislâm-ı esbak müteveffâ Dürriâde Abdullâh Efendî'nin def'a-i ülâ meşîhatinde bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi ol vakit Rikâb-ı Hümayûn Kaymakâm olan müteveffâ Ahmed Şâkir Paşa huzûrunda Nakîbü'l-eşrâf-ı esbak müteveffâ Seyyid Zeynelâbidîn ve maiyyetine terfîk olunan Müderrîsîn-i kirâmdan Fetvâ Emîni Uryâmîzâde Mehmed Râşid ve Şer'iyâtî Kavalah Seyyid Süleymân ile ricâl-i Devlet-i Aliyyemden Reîsü'l-küttâb-ı esbak müteveffâ Mustafâ Mazhar ve Şehremûni esbak İbrâhîm ve Divân-ı Hümayûn'um Beylikcisi müteveffâ Ahmed Afîf ve târîh-i mezkûrda Âmedci bulunan müteveffâ Mehmed Seyd[â] ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan nizâ' fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müftî'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşîhatinde; 'husûs-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudûs-i Şerîf Patrik Vekîli Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyo(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kaspar veled-i Kiğork ve Sarrâf Kılaoğlu² Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdîç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Selanik Metropolitdi Yerasimyos veled-i Yani ve İznikmid Metropolitdi Atanasyus veled-i Anton ve Kudûs Patriği Kahyâsı Atanasyus veled-i Yorgi ve

Kudûs Patriği Hazînedâr Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praškeva ve To[go]doş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Hümayûna takdîm olunan arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunduğu vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ olunarak; Fâtîh-i Kudûs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târîhinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîri müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk -radıya'llâhü Teâlâ anı- hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rû'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıt'a hük-m-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeteyn-i mezbûreteyn derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudûs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bîr olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyînleri üzere Rum Patriğinin takaddümü şartıyla iştirâken ziyâretlerinde ve gerek hâricinde olan isim ve şöhretleriyle musarrâh ve münderic olan mahallerde istiklâl ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhretleriyle münderic olduğuna binâen feth-i hâkâmîden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâl râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kibî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âlî; 'Bizlere yamakdır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudûs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anîl-meclis olduklarından Kudûs-i Şerîf Kâdisına emirîsdânıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmüş ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i âh[i]re-i nizâ'ları Kumâme Kilisesi bundan akdemce muhterik olarak derûnunda ba'zan müşterek ve ba'zan [müstakîl] mevâzî-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîm husûsunda müşterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakîl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup hâlbuki işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimsenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabîlinden olduğundan ta'mîr ü termîm husûsunda kimsenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu def'a Rum milletine ihâle olunarak umûmen ta'mîri Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı

¹ Metinde "Kumâme'ye" şeklindedir.

² Metinde "Kılaoğlu" şeklindedir.

olmayıp kadimden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedât müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müşterek olan mahalleri müştereke ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsl Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eyledikleri hükmi şerhleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğu [n]u' mevlânâ-ı müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk i'lâm ederek i'lâm-ı mezkûr peder-i ekremim müşârun-ileyh hazretlerinin Rikâb-ı Hümâyûnlarına arz ve telhîs olundukda; 'ber-mücebi i'lâm tanzim ve ceddim Fâtih-i Kudüs müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdıkları menşûr-ı hümâyûnlarını bi-ibâretihâ bast ederek te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı i'lâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cem' aklâma ve mahâkime kayd ve düstûru'l-amel tutulmak için kaydları bâlâsına şerh verilmesi' mazmûnunda şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûnları ve mevlânâ-ı müşârun-ileyhimin i'lâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâfından mübâadet olunmak ya'nî Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâm'e de müstakl olan mahalleri istiklâlen ve müşterek olan mevz'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmış ise kadîm vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beynerinde bu husûs zımmında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem'-i i'tibâr olunmayarak i'lâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâd'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak" bâbında [Bin] iki yüz yirmi sekiz sene evâil-i Muharrem'inde Ermeni milletine başka ve Ömer el-Fârûk -radıy'allâhü Teâlâ an- hazretlerinin Rum tâifesi yedlerine inâyet buyurdıkları ahkâm-ı şerifeyi müekkîd Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin hîn-i fethinde Rum tâifesi yedlerine i'tâ eyledikleri menşûr-ı âli ve i'lâm-ı

mezkûr meâli derciyle Rum tâifesi yedlerine dahi başka bâlâları hatt-ı hümâyûn ile muanven evâmîr-i şerife i'tâ olunarak birer sûreti defâtîr-i aklâm ve sicillât-ı mahâkime kayd ü sebt etdirilmiş olduğuna ve bu def'a taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümâyûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûyuyla umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmak hasebiyle sâlifü'z-zikr **Ermeni** milleti yedlerine i'tâ olunan emr-i âlinin tecdidî husûsu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği Agobos nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdetime memhûr arzuhâl takdimiyle recâ ve istid'â kılınmış idiğine binâen zikrolunan emr-i âlide münderic olarak bâlâda tasrih u beyân kılınan mevâd bi-ibâretihâ düstûru'l-amel tutulmak üzere tecdiden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve **Ermeni** milleti tarafına i'tâ [s. 110] olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i âli-şânımı Kudüs-i Şerif Mahkemesi sicilline ba'de'l-kayd millet-i mersûme yedlerinde ibkâ birle müceb ü muktezâsıyla amel ve hareket ve Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûrda tasrih u beyân olunan mevâd ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak bir vakitte mugâyiri vaz' u hareket zuhûra gelmemesine be-gâyet ihtimâm ve sarf-ı makderet ve işbu emr-i âli-şânım ber-vech-i muharrer mukaddemâ sudûr eden emr-i şerifin yalnız tecdidinden ibâret olup ondan ziyâde ve noksân olarak yeniden bir gûne ahkâm terettüb¹ edecek yeri olmadığına mebnî bu vesîle ile el-hâletü hâzihi mahall-i mezkûrda cârî olan usûl ve âyin-i mileliyyenin ednâ derece tağyirini mücib hâlât hudûsüne bir vechile rızâ-yı hümâyûnum olmadığına dahi bilip ona göre icrâ-yı lâzime-i kâr-güzârî ve sadâkate dikkat ve hilâfından tevakkî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri L. sene [1]255

¹ Metinde "terfîb" şeklindedir.

Kudüs'teki Rum ve Ermeni Milletleri Arasında Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi Hususunda Kudüs Kadılarının Emir vs. Metinlerdeki Bazı İfadeleri Te'vil Etmelerinden Dolayı Çıkan Anlaşmazlığın Giderilmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders the Resolution of the Dispute between Greeks and Armenians in Jerusalem About the Use of Bethlehem and the Tomb of the Virgin Mary, Which Was Resulted from Misinterpretation of Expressions in the Texts Like Orders, by Judges of Jerusalem

61

[110-1]

'Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerinin, Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda kendilerine verilen hatt-ı hümayunlu menşurlara göre hareket etmeleri gerekirken bu konuda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan ilk duruşmadan bir sonuç alınamadığı, daha sonra yapılan duruşmada tarafların uzlaşması üzerine, mahkeme

sicillerine kaydedilip daima başvurulmak üzere Sultan Selim Han'ın her iki millete verdiği menşurlar ile söz konusu duruşmanın ayrıntılarının ve duruşma ilamında yazılı olan hususların yer aldığı birer emr-i şerif yazılarak her iki tarafa verildiği, daha sonra; 'Ermenilere mahsus yerlere bina malzemesinden ne kadar masraf yapıldığının tespiti ve Ermenilere verilen fermanın ora sicillerine kaydedilip gereğinin yapılmasına dikkat edilmesine' dair bir emr-i şerif çıkarıldığı, ancak herkes tarafından bu emirlere göre hareket edilmesi ve taraflardan herhangi birinin kayırılmaması gerekirken, Kudüs Kadısının tamahkârlık yapıp Sultan Selim Han'ın menşurlarında açıkça yazılı olan Beytüllahm ile Meryem Ana Makberesi konusunda anlaşmazlık çıkarmaya çalıştığı ve bir süredir Kudüs kadılarının taraflara verilen içerikleri birbirine aykırı hüccet ve senetlerin Kudüs Mahkemesi sicilindeki kayıtlarını ileri sürerek, Rum ve Ermenilere en son verilmiş olan emr-i âlilerin metin ve ibarelerini tevil yoluna gidip içeriklerine aykırı manalar vermek suretiyle bu emirlerin gereğinin yerine getirilmemesine göz yumduklarının haber verildiği; bu sebeple her iki milletin ortak ziyaretgâhı olan Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi hususunda Sultan Selim Han'ın menşurlarına göre hareket edilerek bundan sonra herhangi bir anlaşmazlık çıkmasına meydan verilmemesi, Kudüs kadılarının şimdiye dek tamahkârlıkla her iki millete vermiş oldukları birbirine aykırı içerikli senetlerin Kudüs Mahkemesi sicillerindeki kayıtlarının iptal edilmesi, taraflara en son verilmiş olan emr-i şeriflerin içeriklerine, aykırı anlamlar verilmemesi, bunlara aykırı olarak taraflar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklara itibar edilmemesine' dair **Ermenilere** verilen 1-10 Şevval 1228 (27 Eylül – 6 Ekim 1813) tarihli emr-i âlînin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiği, bu sebeple emrin gereğine göre hareket edilmesi, ancak bunun sadece bir yenilemeden ibaret olduğu ve önceki emrin içeriğinde en küçük bir değişikliğe yol açmadığı hususunun da uygulamada daima göz önünde bulundurulması gerektiği hakkında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve söz sahiplerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşanın suret kaydı.¹

28 Aralık 1839 - 5 Ocak 1840

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden hazer ve ictinâb oluna." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmışdır.

Mülhakâtıyla Mısır Vâlisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf de kâin Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimine ve bi'l-cümle iş erleri ve söz sâhibleri -zîde kadruhüm-e hüküm:

"Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfiret-nişân Sultân Selîm Hân-ı Evvel -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kudüs-i Şerîf de vâkı' Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târîhiyle müverrah bâlâları hatt-ı hümayûnlarıyla muvaş-

şah Rum milletine başka ve Ermeni milletine başka i'tâ eyledikle-ri iki kıt'a menşûrları müceblerince amel ve hareket ile mugâyiri hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan ferman için bk. 40 [81-1] numaralı kayıt.

münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifül-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan akdem Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelerek vâlid-i mâcid-i keşîrül-mahâmidim Hudâvendigâr-ı cennet-mekân hazretlerinin asr-ı hümayûnlarında Şeyhülislâm-ı esbak müteveffâ Dürrîzâde es-Seyyid Abdullâh Efendi'nin meşihat-i ülâsında Rikâb-ı Hümayûn Kaymakâmı ve sudûr-ı kirâm ve ricâl-i Devlet-i Aliyyemden iktizâ edenler ile bi'l-cümle kisedârân-ı aklâm hâzır oldukları hâlde bi'd-ı defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit nizâ-ı mezkûr fasl u hasm olunamayp muahharan Müftî'l-enâm bulunan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşihatinde; 'husus-ı âti'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesinin vükelâ ve muhtârları ma'lûmül-esâmî zimmîler meclis-i ma'kûdda kezâlik Rum tâifesi-nin vükelâ ve muhtârları mazbûtu'l-esâmî zimmîler muvâcehelelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Hümayûna takdim olunan arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olunduğu vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ olunarak; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târihinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâmi Ömer el-Fârûk -radıyallâhü Teâlâ anh- efendimiz hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rû'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine itâ eyledikleri iki kıt'a hük-m-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bir olunur Kemîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyinleri üzere Rum Patriğinin takaddümü şartıyla iştirâken ziyâretlerinde ve gerek hâricinde kâin isim ve şöhretleriyle musarrah ve mûnderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ olmayp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat madd-e-i nizâları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreteynde isim ve şöhretleriyle mündelriç olduğuna binâen feth-i hâkâmiden beri milleteyn-i mezkûreteynin Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâlâ râzîlar olup mâadâ nizâları olan iki maddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âli; 'Bize yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduklarına nazaran gâib anî'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emir ısdânıyla; 'teâmül-i kadîmî ne vechile cârî olagelmış ise mahallinden ba'de't-tahkîk ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve madd-e-i ahîre-i nizâları Kumâme Kilisesi bundan akdemce muhterik olarak derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan müstakıl mevâzî-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmî husûsunda

müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîmî iddiâsı olup hâlbuki işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimesnenin medhali olmayp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândâriye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediğine ihâle ile tanzim olunur kabîlinden olduğundan ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayp bu defa Rum milletine ihâle olunarak umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere¹ taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyh tarafeyn[e] itâ eylediği senedleri müceblerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mahall-i muayyenelerinde² istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyne itâ eyledikleri hük-m-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vükelâ ve muhtârları her biri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u itirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olduğun mevlânâ-yn müşârun-ileyhim taraflarından ilâm olunarak ilâm-ı mezkûr peder-i ekremim müşârun-ileyh hazretlerinin Rikâb-ı Hümayûnlarına arz ve telhîs olundukda; 'ber-mücebi ilâm tanzim ve ceddîm Fâtih-i Kudüs müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i mezkûreteyne itâ buyurdıkları menşûr-ı hümayûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emri verildikten sonra cem' aklâma ve mahâkime kayd ve düstûrül-amel tutulmak için kaydları bâlâsına şerh verilmesi' [mazmûnunda] şeref-sudûr olan hatt-ı hümayûnları mücebine iktizâ eden evâmîr-i şerîfe ısdâr ve bâlâları hatt-ı hümayûn ile muvaşşah kılınarak milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine itâ olunmuş ve Ermeni milletine mahsûs mahalle fakat eczâ-yn binâdan ne mikdâr masârif olmuş olduğun keş ü muâyene ile sıhhati bu tarafa bildirilmek ve sâlifü'z-zikr emr-i âlînin mahallî sicillâtına kaydıyla infâz ü icrâsına dikkat kılınmak üzere ol esnâda bâ-işâret-i Şeyhülislâmî İstanbul Vakâyi' Kâtibi [s. 111] müteveffâ Nûrî müvellâ ta'yîn ve hademe-i Devlet-i Aliyyemden mahsûs mübâşîr ile bir nefer Mi'mâr Halîfesi dahi terfîk olunarak mahalline gönderilmiş ise de Kudüs-i Şerîf'de kâin Beytüllahm ile Meryem Ana Makberesi Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mersûmeteyne itâ eylediği menşûrlarda musarrah iken târih-i mezkûrda Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunan, tamaa mebnî ahad-i tarafeyni tasahhub u himâye dâyesiyle Beytüllahm ile Meryem Ana Makberesi'nde münâzaa ihdâs eylemek ve biraz vakitten beri Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunanların tamaa mebnî tarafeyne itâ eyledikleri mütehâlifül-mazâmîn hüccet ve senedâtın Kudüs

¹ Metinde "معتبره لره" şeklindedir.

² Metinde "معتبره لرند" şeklindedir.

Mahkemesi sicillinde mukayyed kaydların vesile ederek Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne verdiği menşûrları müeyyid bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah Rum ve Ermeni milletlerine verilen evâmir-i aliyyenin nass u ibâresini te'vîl ile mazmûnlarına muhâlif ma'nâlar verilerek evâmir-i mezkûrenin tenfiz ü icrâsında iğmâz olunmakda olduğu muahharan ihbâr olunup maa-hâzâ Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği menşûrları müekkid bu defa milleteyn-i mezkûreteyne verilen sâlifü'z-zikr evâmir-i aliyyenin mü be-mü tenfiz ü icrâsı lâzımeden iken ahad-i tarafeynin himâyesiyle evâmir-i şerîfe-i mezkûrenin mazmûnuna münâfi vaz' u hareket zuhûru câiz olmadığından Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi husûsunda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere iki millet müşterik olup fimâ-ba'd münâzaa olmamak ve mukaddemâ Kudüs-i Şerîf Kâdisı bulunanların tamaa mebnî mütehalîfî'l-mazâmîn olarak tarafeyne vermiş oldukları senedât kaydının Kudüs Mahkemesi sicillinden ref' u terkiniyle Fâtih-i Kudüs-i Şerîf merhûm-ı müşârun-ileyhin Rum ve Ermeni milletlerine i'tâ eylediği menşûrları mücebine muahharan milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine verilen evâmir-i şerîfenin mazâmînine muhâlif bir gûne ma'nâ verilmeyerek ve mantûk-ı mümfleri hilâfına tarafeynden zuhûr eden münâzaaya i'tinâ olunmayarak ve Beytüllahm ve Meryem Ana Makberesi husûsunda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere iki millet müşterik olup bu husûs için nizâ' hudûsüne ruhsat gösterilmeyerek zikrolunan menşûrların harf be-harf tenfiz ü icrâsına bi'l-ittifâk ihtimâm ü dikkat olunmak ve tama' ve irtikâba meyl ü rağbet ile müceddeden nizâ' zuhûruna ve ahad-i tarafeyn tasahhub u himâye olunarak menşûr-ı mezkûrların mugâyiri vaz' u hareket vukûa gelmemek" üzere [Bin] iki

yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Şevvâl'inde Ermeni milleti yedlerine bir kıt'a emr-i âli i'tâ olunmuş olduğuna ve bu defa taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmak hasebiyle zikrolunan emr-i âlinin tecdidi husûsı İstanbul ve tevâbî' Ermeni Patriği Agobos nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdetime memhûr arzuhâl takdîmiyle recâ ve istid'â kılındığına binâen sâlifü'z-zikr emr-i âlide münderic olarak bâlâda tasrîh u beyân kılınan mevâd bi-ibâretihâ düstûru'l-amel tutulmak üzere tecdiden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve millet-i mersûme tarafına i'tâ olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh amel ve hareket ve zikrolunan menşûrları dâimen ve müstemirren düstûru'l-amel tutularak mü be-mü tenfiz ü icrâsıyla hilâfı vaz' u hareket vukûa gelmemesine ihtimâm ve sarf-ı makderet ve işbu emr-i âli-şânım ber-vech-i muharrer mukaddemâ sudûr eden emr-i şerîfin yalnız tecdidinden ibâret olup ondan ziyâde ve noksân olarak yeniden bir gûne ahkâm terettüb edecek yeri olmadığına mebnî bu vesile ile el-hâletü hâzihî mahall-i mezkûrda câri olan usûl ve âyîn-i mileliyyenin ednâ derece tağyirini mücib hâlât hudûsüne bir vechile rızâ-yı hümayûnum olmadığını bilip ona göre icrâ-yı lâzime-i kâr-güzârî ve sadâkate dikkat ve hilâfından tevakkî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri L. sene [1]255

Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe'de Kudas Edip Mum vs. Yakmalarına Frenk Rahiplerinin Müdahale Ettirilmemesine Dair 1075 (1664 - 1665) Tarihli Emr-i Şerifin Tecdid Olunması Üzerine Kutsal Kabir Kilisesi'nde Yapılan Duruşmada Ayin vs. Hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum Milletleri Arasında Eşitlik Sağlandığından Ermenilerin Ayinlerine Yönelik Müdahalenin Önlenmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders Prevention of Interfering with the Armenian Religious Rituals Upon Ensuring Equality Among Armenians, Franks and Greeks on Some Issues Like Rituals At the Trial in the Church of Holy Sepulchre Because of the Renewal of Imperial Order, Dated 1075 (1664 - 1665), Regarding Prevention of the Frankish Priests from Interfering with Armenians to Join Kudas (Eucharist) Rites and to Light Candles in the Tomb in the Church of Holy Sepulchre

62

[111-1]

'Ermenilerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Türbe içerisinde ayinleri üzere kudas edip mum, tütsü ve kandil yakmalarına Frenk rahipleri tarafından yapılan müdahalenin men'i hakkındaki 1075 (1664 - 1665) tarihli emr-i şerifin yenilenmesi müracaatına binaen yapılan kayıt incelemesi neticesinde, yenilenmesi istenen emrin geçmişte bu konuda Ermenilerle Rumlar arasında yaşanan anlaşmazlıktan dolayı taraflara verilen emrin muhtevasına aykırılık teşkil etmediği anlaşılarak yenilendiği ve yenileme emri üzerine Kutsal Kabir

Kilisesi'nde yapılan duruşma neticesinde ayrıntıları yazılı olan ayin vs. hususlarda Ermeni, Frenk ve Rum milletleri arasında eşitlik sağlandığına' dair Sultan II. Mahmud Han tarafından Ermeni milletine verilen 21-30 Şaban 1245 (15-23 Şubat 1830) tarihli emr-i şerifin, cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiği, bu sebeple emirde yer alan hüccette yazılı olduğu şekilde hareket edilip Ermenilerin ayinlerine müdahale ettirilmemesi, ancak bu emrin sadece önceki emri yenilediği, ondan fazla veya eksik bir hüküm koymadığı ve yürürlükteki usulde en küçük bir değişiklik yapmadığı hususunun da uygulamada daima göz önünde tutulması hakkında Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs Kadısına ve Mutesellimine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i âlişânın suret kaydı.¹

28 Aralık 1839 – 5 Ocak 1840

Mülhakâthyla Mısır Vâlisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimi () –zîde mecdühû–ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi ortasında olan Türbe dâhilinde Ermeni tâifesinin kadîmden girip âyinleri üzere kudâs edip şem' ve buhûr ve kandillerini yakmalarına Frenk ruh-bânları tarafından kadîme mugâyir taaddî olunduğu mukaddemâ led'e'l-inhâ; 'Frenk ruh-bânlarının o misillü bi-vech fuzûlî müdâhale ve hilâf-ı şer'-i şerîf taaddî eyledikleri vâkı' ise muhkem tenbîh ü te'kid ile men' u def' oluna.' deyü Bin yetmiş beş târihinde sâdır olan emr-i şerîfin tecdîdi husûsu Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin Ermeni ruh-bânları taraflarından mukaddemâ bâ-arzuhâl istid'â ve niyâz olunarak; cedd-i emcedim cennet-mekân, firdevs-âşiyân Fâtih-i Kudüs-i Şerîf Sultân Selîm Hân-ı Evvel –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin Ermeni milletine itâ buyurdukları menşûr-ı âlîde; Kumâme ortasında vâkı' olan Türbe ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kandiller ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve

sâir ma'bed ve ziyâretgâhları Ermeni tâifesi ve patriklerine ve Rum milleti yedine itâ buyurulan menşûr-ı âlîde dahi; Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi ve sâir ma'bed ve ziyâretgâhları Rum milleti mukaddem olmak üzere millet-i mersûmeye tahsis buyurulmuş olduğu ve muahharan Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle Ermeni ve Rum milleti beynlerinde münâzaa vukûuyla tarafeyn Dersââdetimde terâfu' olunarak; 'zikrolunan menşûr-ı âhiler esâs ittihâzile tarafeyn yedlerinde olan senedlerde tafsil ü beyân ve tasrîh u ayân kıldığı üzere Kumâme ta'bîr olunur Kilise-yi Kebîr'de ve sâir ma'bed ve ziyâretgâhlarda milleteyn-i mezkûre-teyn müsterek olan ziyâret ve ikâmet mahallerini iştirâken ve müstakl olan mahalleri dahi istiklâlen ziyâret ve ikâmet etmek üzere her birerleri râzî olarak külliyyen kat'-ı nizâ' olunduğu ilâm olunduğuna binâen; ber-müceb-i ilâm amel ve hareket olunmak üzere bâlâları hatt-ı hümayûn-ı şâhâne ile muanven

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan ferman ile onun oluşturulmasında esas alınan ferman ve şukka kaydı için bk. 45 [90-1] ve 46 [91-1] numaralı kayıtlar.

milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde başka başka iki kit'a evâmîr-i aliyye i'tâ olunmuş olduğuna ve Efrenc ruhbânları taraflarından müdâhale vukû' bulmamak üzere tecdid ü te'kidi istid'â olan emr-i şerîf-i mezkûr meâlî ber-vech-i muharrer sâdır olan evâmîr-i aliyye mazâmîn-i münîfesine münâfi olmadığına mebnî ol bâbda [Bin] iki yüz kırk dört senesi evâil-i Zî'l-ka'de'sinde tecdiden sâdır olan emr-i şerîf ol tarafa lede'l-vürûd; 'ol târîhde Kudüs-i Şerîf Kâdîsı ve Mütessellimi bulunanlar ile Müftî Muhammed Tâhir ve Nakibü'l-esrâf Kaymakâmı eş-Şeyh Vefâ ve Şeyhul'haremi'l-muhterem es-Seyyid Ömer ve sâbıkâ Nakibü'l-esrâf Kaymakâmı es-Seyyid Mehmed -zîde ilmühüm- ile sâir mazbûtu'l-esâmî vücûh ve esrâf-ı belde hâzır oldukları hâlde Efrenc Vekîli tarafından Vekîl-i mürsel Tercümân Muallim Anna(?) ve Kudüs-i Şerîf'de Rum Patriği Vekîli olan Danil Râhib ve Tercümânları Mitrofani ve sâir ma'lûmü'l-esâmî ruhbânları ve Ermeni tarafından sâbıkâ İstanbul Patriği Bogos Râhib ve Megroviş Râhib ve Tarpüşcu Kerapid Râhib ve Ağya ve Abraham râhibleri ve Yakob Râhib ve Handamoğlu Markar Kuyumcu ve Tercümânları Muallim Murâd muvâcehelerinde kırâet ve mazmûn-ı münîfi cümleye tefhîm ü işâat olunduktan sonra husûs-ı mezkûrun mahallinde istimâ' ve muâyene olunması iltimâs olunmak hasebiyle mârru'l-beyân Kumâme dâhiline varılıp Kabr-i mezkûr pîşgâhında sâlifü'l-zikr Müslimîn huzûrlarında akd-i meclis-i şer'-i âlî olundukda mesfûr Ermeni râhibleri [s. 112] meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda Tercümân-ı Efrenc ve Rum Patriği Vekîli ve ruhbânları mersûmûn muvâcehelerinde ber-vech-i muharrer sâdır olan emr-i âlî mücebince icrâ-ı âyîn-i kuddâs¹ vakit ta'yîn olunmak ve âyîn-i merkûmun icrâsından ve bî'l-istîrâk Kabr-i mezbûru ziyâretten muktezî ve münşâib olan Efrenc ve Rum'un elvâh-ı muallakasında ve şümû' ve kanâdilinde ve zîrde zikr u beyân olunan husûsâtın cemîisinde² hadd-i müsâvâta³ riâyet kılınmak talebiyle; 'a'zam-ı levâzım-ı kuddâsdan olan Kabr-i mezbûrun hâricen pîşgâh-ı bâbında ikisi kebîr ve ikisi vasat dört aded şem'dân ve bâb-ı mezbûrun dâhilen bâlâsına bir sûret ve nefis-i Kabir itlâk olunan mahalde Efrenc ve Rum'un sûreti ve sîm mevzû⁴ üzere altışar aded sağır şem'dânları olup mahall-i merkûm dayyık olduğundan teslîs olunarak sülûs-i dîğeri bir sûret ve heykel-i merkûme tahtına kezâlik sîm mevzû⁵ üzerine altı aded sağır şem'dân vaz'ım ve Kabr-i mezbûrun dâhilen kubbesi bâlâsında kadîmî ta'lik eyledikleri altı aded kandîl[in] Efrenc ve Rum misillü on üç adede iblâğım ve Kabr-i mezbûr[a] Efrenc ve Rum'a nazaran perde ta'likım ve kubbe-i Kabrin hâricen bâlâsı dâirinde on iki

ve vasatında bir kandîl ta'likım ve kanâdil-i mezkûreyi ikâd zımnında hâricen bâlâ-ı kubbeye hurûc için Rum nirdübâm kapısına müceddeden miftâh i'mâl ve yedlerinde ibkâsım ve Kabr-i mezbûr kubbesinin bâlâsı küşâde olup yağmurda sûretlerini hıfz u vikâye zımnında muşamma' keşîdesini ve Kabrin dâirinde yortu günlerine mahsûs şem'dân ve kandîl vaz'ım ve Kabrin dâhil ve hâricini ve sutûh ve etrâfım birer hafta bî'l-münâvebe Efrenc ve Rum'un tekniş ve tathîr ü tanzîf eyledikleri misillü müsâvâten bir hafta dahi kendilere tahsîsım ve Kabr-i mezkûrun tevâbiinden olup Hazret-i İsâ -aleyhi's-selâm-ın Muğtesel nâm mahall-i gasli zu'm olunan mahalde Efrenc ve Rum misillü Ermeni râhiblerinin dahi müsâvâten şem'dân ve kanâdîli olup ancak tekniş haftası her sınıfın beyninde müteârif olmak zımnında bir pûşîde ferşi alâym olmakla Kabrin dâhil ve hâric ve etrâf ve sutûhunu tekniş ve tathîr ü tanzîf nevbetinde fark ve alâym için Muğtesel-i mezkûra pûşîde vaz'ım ve Muğtesel'in dahi tekniş ve tathîrini ve vakt-i kuddâsî tâifelerine i'lân için derûn-ı Kumâme'de tahta darb eylemeği⁶ ve hîn-i kuddâsda⁷ âyînleri üzere âriyeten vaz'-ı kürsi ve ferş-i esâs etmeği ve Büyük Yortu günlerinde Kumâme müstakillen Rum'a küşâd olunduğu misillü senede beş defa dahi tâife-i Ermeni için müstakillen küşâd olunması ve Rum'un vakt-i kuddâsî leylen sâat altda olup bir buçuk sâat mikdâr tamâm ve faysal-pezir ve Efrencin hîn-i tulû'-ı fecrde vakt-i kuddâsî karârgîr olmakla Rum'un bir buçuk sâat itmâm ve faysal akibinde bed' ve tulû'-ı fecrden mukaddemce itmâm etmek üzere bir buçuk sâat dahi kendilere ta'yîn-i vakt olunması ve bu cümle-i mezkûrât âyîn muktezâsı üzere levâzım-ı kuddâsdan olup Efrenc ve Rum icrâ etmeleriyle Ermeni milleti dahi bu husûsda bî'l-istîrâk müsâvât⁸ murâd ve iltimâs eylediklerinde⁹ bâlâda zikr u beyân olunduğu üzere mersûm Efrenc Tercümân ve Rum Patriği Vekîli mersûm Danyel ve sâir tercümân ve ruhbânları müsâvâta riâyetle nefis-i Kabr-i mezbûrda muallak⁹ eşkâl ve sîm mevzûları¹⁰ mahallerini teslîs ve sülûs-i dîğeri Ermeni tâifesi heykel ve sağır şem'dânları kıyâm için şimden masnû¹¹ nesnelerini vaz' etmek zımnında teslîm birle husûsât-ı merkûme yerlû yerince vaz' u icrâ ve takrîr ü ibkâ olunarak tekniş ve tathîr ü tanzîf maddelerinde bî'l-münâvebe bir hafta¹² dahi tâife-i Ermeni ruhbânlarına tahsîsına ve tekniş haftasını âhara i'lân için Muğtesel-i mezkûra pûşîde ferşine ve Muğtesel-i mezkûru dahi bî'l-münâvebe tekniş ve tathîre ve senede beş defa evkât-ı muayyenelerinde müstakillen Ermeni için Kumâme'nin küşâd olunmasına istîrâk ve müsâvâta riâyet olunmak üzere taraf-ı şer'den ruhsat verilerek vechen mine'l-vücûh her sınıf âharn umûruna müdâhale ve kuddâsların vakt-i muayyenelerinde muâraza etmemeleri tenbih ü

¹ Metinde "kudası" şeklindedir.

² Metinde "cemîisinden" şeklindedir.

³ Metinde "hadd ve müsâvâta" şeklindedir.

⁴ Metinde "resm-i mevzû" şeklindedir.

⁵ Metinde "mevzû" şeklindedir.

⁶ Metinde "etmekle" şeklindedir.

⁷ Metinde "kuddâsında" şeklindedir.

⁸ Metinde "eylediklerinden" şeklindedir.

⁹ Metinde "müteallik" şeklindedir.

¹⁰ Metinde "resm-i mevzûları" şeklindedir.

¹¹ Metinde "mevzû" şeklindedir.

¹² Metinde "haftada" şeklindedir.

te'kid olunmuş ve her bir sınıf dahi kabûl ve hilâfından mücânebeti iltizâm ve taahhüd etmiş oldukların' mübeyyin cânib-i şeriat-i garrâdan verilen hüccet-i şer'iyye bâ-i'lâm ve mahzar Dersââdetime irsâl ve takdîm birle zikrolunan hüccet ve i'lâm-ı şerî ve mahzar mazâmîni vech-i muharrer üzere sâdır olan emr-i şerîfimin kaydı bâlâsına şerh verilerek [Bin] iki yüz kırk beş senesi evâhir-i Şa'bân'ında ifâde-i hâli müş'ir Ermeni milleti yedlerine emr-i âlî i'tâ olunmuş ve bu def'a taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzere cûlûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûnum şeref-vukûuyla umûmen tecdid-i ahkâm fermâmın olmak hasebiyle zikrolunan emr-i âlînin tecdid-i husûsu İstanbul ve tevâbi' Ermeni Patriği Agobos nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdetime memhûr arzuhâl takdimiyle recâ ve istid'â kılınmış olmakdan nâşi emr-i âlî-i mezkûrda mûnderic olarak bâlâda tasrîh u beyân olunan mevâd bi-ibârethâ düstûru'l-amel tutulmak üzere tecdiden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve millet-i mersûme tarafına i'tâ olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütesellim-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda bâlâda beyân olunduğu üzere millet-i mezbûrenin icrâ-yı âyîn ve kuddâs eylemelerine mukaddemâ sâdır olan emr-i âlî ve hüccet-i şer'î mücebince kat'an müdâhale ve taarruz vukûa getirilmeyerek mazmûn-ı münîfinin ale'd-devâm icrâsı husûsuna ihtimâm ve sarf-ı makderet ve işbu emr-i âlî-şânım ber-vech-i muharrer mukaddemâ sudûr eden emr-i şerîfin yalnız tecdidinden ibâret olup ondan ziyâde ve noksân olarak yeniden bir güne ahkâm terettüb edecek yeri olmadığına mebnî bu vesile ile el-hâletü hâzihî mahall-i mezkûrda câri olan usûl ve âyîn-i mileliyyenin ednâ derece tağyîrini mûcib hâlât hudûsüne bir vechile rızâ-yı hümayûnum olmadığını dahi bilip ona göre icrâ-yı lâzime-i kâr-güzârî ve sadâkate dikkat ve hilâfından tevakkî ve mübâadet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri L. sene [1]255

Tamir Hususunda Ermenilere Verilmiş Olan Üç Adet
Emr-i Şerifin Kayıtlarının Silinmesine Dair Rum Milletine
Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından
Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan
Abdülmecid, Which Was Granted Before to Greeks,
Regarding Deletion of Records of Three Imperial Orders
Granted to Armenians About Repair Process

63

[113-1]

"İstanbul Rum Patriği ve cemaat metropolitlerinin; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin tamiri ve Beytüllahm Kilisesi ile Cebel-i Zeyt ziyaretgâhı hususlarında Ermeni milletine verilmiş olan üç adet emr-i şerifin kayıtlarının silinerek kendilerine yeni bir emr-i şerif verilmesi vs.' hakkında sundukları arzuhâl üzerine, söz konusu emirlerin kayıtlarının, Divan-ı Hümayun Kalemince ortaya konulan; 'tamir edilecek yerle ilgili keşif, ilam ve şer'î izin kıstasları yerine getirilmeden sadece Ermeni Patriğinin arzuhâline istinaden verildikleri' gerekçesiyle

silinmesine" dair Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan ve her iki millete de verilen 11-20 Zilkade 1252 (17-26 Şubat 1837) tarihli emr-i âlilerden **Rum** milletine verilenin cülûs-ı hümayun münasebetiyle tecdid olunduğu hakkında Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

15-24 Şubat 1840

[s. 113] "Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden ictinâb oluna." deyiş bâlâsına hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmıştır.

Hâlâ Mısır ve Eyâlât-ı Mühlaka Vâhisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa –[edâmâ'llâhü Teâlâ] iclâlehû–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsına ve Kudüs-i Şerîf de kâin Mezâhib-i Erbaa müftileri ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimine ve zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf de kâin Kumâme Kilisesi'nin ta'mîri ve Beytüllahm Kilisesi'yle Cebel-i Zeyt ziyaretgâhı husûslarına dâir reâyâ-yı Devlet-i Aliyye'm olan Rum ve Ermeni milletleri bey-ninde münâzaun-fih olan mevâd hakkında muahharan Ermeni milleti tarafından bi'l-istid'â [Bin] iki yüz elli bir ve elli iki târîh-leriyle müverrah verilmiş olan evâmir-i şerîfenin hükmü nâfiz ü mutâ' ise de ecdâd-ı ızâmüm –enârâ'llâhü berâhînehüm– hazerâtı taraflarından ve gerek vâlid-i mâcid-i kesîrû'l-mahâmidim Hudâvendigâr-ı huld-âşîyân hazretlerinin cânib-i seniyyü'l-menâkıblarından yedlerine itâ olunan atîk ve müteaddid evâmir-i aliyyede münderic ve mezkûr olduğu üzere ez-kadîm mazhar oldukları ba'zı müsâadât-ı celîle-i Saltanat-ı Seniyyemi nakz ve imhâ sûretinde olduğundan ve kendileri evvel ve âhir merkez-i sâdk-ı ubûdiyyet ü raiyyetde sebât ü istikâmetle her hâlde merâhm ve esfâk-ı seniyyeye şâyân u sezâvâr olduklarından' bahisle; 'zikrolunan evâmir-i muharrerinin kayıtları bi't-terkîn haklarında ez-kadîm erzân buyurulan müsâadât kemâ-kân ibkâ ve ol vechile yedlerine müceddeden emr-i şerîf itâ kılınması' husûsunu bundan akdem İstanbul ve tevâbii Rum Patriği ve cemâat metropolidâm memhûr arzuhâl takdîmiyle istid'â edip Divân-ı Hümayûn'um Kalemi'nden kuyûd-ı lâzimesi ihrâc etdirilerek muktezâsı

lede's-suâl; 'zikrolunan Kumâme Kilisesi'nin mukaddemâ ihtirâkında ta'mîr ü inşâsı husûsunda Rum ve Ermeni milletleri taraflarından istid'â vukû' bulmuş ve ta'mîr maddesi Devlet-i Aliyyemin irâde-i seniyyesine menût mevâddan bulunmuş olduğundan ol vakit ta'mîr husûsı Rum milletine ihâle kılınarak mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile ta'mîrine ruhsat itâ ve milleteynin mevâzı-ı merkûmede icrâ-yı âyîn ve kuddâs ve ziyâretlerine müteallik istihkâkları mâ-tekaddemden ne vechile olagelmış ise yine öylece ifâ ile [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesinde iki tarafa evâmir-i şerîfe tasdir ve itâ kılınmış ve [Bin] iki yüz elli beş senesinde Ermeni Patriği istid'âsına mebnî bâlâda mezkûr terkîni istid'â olunan üç kıta evâmir-i şerîfe verilmiş ise de evâmir-i aliyye-i mezkûrede münderic olduğu üzere bu ta'mîr maddesi Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâmın irâde-i aliyyesine mütevakıf mevâddan olarak reâyâsından kangısına ihâlesini tensîb eder ve ne vechile murâd eylerler ise öylece icrâ olunur kabilinden olup ancak bunların ta'mîre ihtiyâc takdîrinde evvel-i emirde mahallinde keşif ve ilâm olunarak ondan sonra mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile ruhsat verilmesi usûlden olduğuna ve işbu fermânlar yalnız Ermeni Patriği istid'âsıyla bi'l-istîzân sudûr etmiş idiğine nazaran bunların kayıtları terkîn ile el-hâletü hâzihî gerek Kumâme Kilisesi'nde

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan ferman ile bu fermanla iptal edildiği belirtilen fermanlar için bk. 52 [96-1], 53 [99-1], 55 [103-1], 56 [104-1] numaralı kayıtlar.

ve gerek Beytüllahm Kilisesi'yle Cebel-i Zeyt mahallinde ziyâret ve ibâdet-i zu'miyyelerine dâir milleteynin yedlerinde mevcûd olan menşûrlar ve fermânların ibârât ve şerâit-ı sarîhası ne ise kemâ-kân mer'î tutularak onların hilâfı tarafeynden bir güne tecâvüz ve münâzaa ve kil ü kâl vukûa gelmemek ve şimdiye kadar Rum milletine i'tâ kılınmış olan hutût-ı hümayûn ve ahkâm-ı şerîfe iktizâsnca ta'mîr husûsu bu defa dahi yine Rum milletine ihâle kılınarak bundan böyle icâbı takdîrinde ta'mîr[i] istid'â olunacak mahallin keyfiyyeti ve ta'mîre ihtiyâca sıhhat ve hakikati üzere istiknâh ve i'lâm olunduktan sonra Atebe-i Ulyâ-yı Saltanat-ı Seniyyemden arz u istîzân ve sûret-i şer'îsi istiftâ ile mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu üzere icâbı icrâ kılınmak sûreti usûl-i i'tidâle makrûn olduğundan ol vechile tarafeyne ifâde-i hâli müş'ir evâmir-i şerîfe i'tâ kılınmak lâzım geleceği' tahrîr olunarak ol bâbda [Bin] iki yüz elli iki senesi evâsıt-ı Zî'l-ka'de'sinde sahîfe-pîrâ-yı sudûr olan hatt-ı hümayûn mücebince zikrolunan ta'mîr mâdesine dâir [Bin iki yüz] elli bir senesinde Ermeni milletine

verilmiş olan üç kıt'a evâmirin kaydın bi't-terkin Rum ve Ermeni milletleri tarafına ifâde-i hâli mutazammın başka başka evâmir-i aliyye i'tâ olunmuş olduğuna ve bu defa bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla umûmen tecdîd-i ahkâm fermânım olmak hasebiyle bu husûs zımmında Rum milletine i'tâ olunan sâlifü'z-zikr emr-i âlînin dahi tecdîd-i" husûsu Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus¹ nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdetime arzuhâl takdîmiyle recâ ve istid'â kılındığına binâen emr-i âlî-i mezkûr mücebince tecdîden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ kılınmıştır. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi sicille kayd ile ale'd-devâm infâz ü icrâsına ihtimâm ü dikkat eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı Z. sene [12]55

¹ Patrik V. Athanasius (pd. 1827 - 1845).

Frenk Rahiplerinin Kudüs'ün Dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ İsimli Köyün Yanındaki Kiliseye Yönelik Müdahalelerinin Önlenmesine Dair Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan Abdülmecid, Which Orders Prevention of the Frankish Priests from Interfering with the Church Near Sahuru'n-Nasara Village Outside Jerusalem

64

[113-2]

'Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kudüs'ün dışındaki Sâhûru'n-Nasârâ isimli köyün yanında bulunan ve Rum milletinin tasarrufunda olan Kilise ile eklentilerinin yarısının kendileri tarafından satın alınmış mülkleri olduğu yolundaki iddialarını mahkemede ispat edememeleri ve yapılan tahkikat neticesinde de bu Kilisenin fetihten beri Rumların elinde bulunup içerisinde onlar tarafından ayın vs. icra edilmekte olduğunun ortaya çıkması üzerine anılan Kilisenin Rumların elinde bırakılması ve Frenk rahiplerinin buraya yönelik müdahalelerinin önlenmesi' hususunda Sultan II. Mahmud Han tarafından çıkarılan 21-30 Rebiülevvel 1235 (7-16 Ocak 1820) tarihli emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle tecdid olunduğuna dair Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

15-24 Şubat 1840

Muahharan emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâhiri Za. sene [12]57²

Hâlâ Mısır ve Eyâlât-ı Mülhaka Vâlisi Vezîrim Mehmed Ali Paşa [-edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisi -zîdet fazâilühü-ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf hâricinde Sâhûru'n-Nasârâ nâm karye kur-bünde vâkı' bir aded Kilise ile müstemilâtı kadîmden beri Rum reâyâsının tasarrufunda olup kimesne tarafından müdâhale icâb etmez iken Kudüs-i Şerîf de müsâfereten mukîm Efrenc râhibleri bundan akdem Kilise-yi merkûmeyi bir takrîb Rum milleti yedinden nez' ve kendileri zabt u tasarruf dâiyesinde olduklarından tarafeyn meclis-i şer' de hâzır oldukları hâlde lede't-terâfu'; Efrenc ruhbânları taraflarından zikrolunan Kilise ile müstemilât kendilerinin mülk-i müşterâları olmak iddiâsıyla bir kı'ta hüccet ibraz olunmuş ise de hüccet-i mezkûrenin mazmûnu; 'Kilise-yi mezkûre müstemilâtından olan eşcâr ve mağâramın³ msfım gûyâ bundan akdem Efrenc ruhbânları iştirâ edip msf-ı âharı dahi fellâh Rum reâyâsının tasarruflarında olduğunu' müş'ir bir kı'ta fellâh temessükünün ibâresini hikâyeden ibâret olup iddiâ olunan bey' u şîrâ mâddesi huzûr-ı şer' de vukû' bulmamış olduğundan min-kül-l'l-vücûh mâ'mûlün-bihâ olmadığı ve bu vechile bey' u şîrâ dahi gayr-i sahîh idiği zâhir ü ayân ve gerek mahall-i mezkûrda ve gerek etrâfda sâkin ü mutavattın olan cemâat-i Müsliminden fellâh ve urbân ve sâir erbâb-ı vukûfdan olanların [s. 114] ihbâr ve şehâdetleri üzere Kilise-yi merkûme feth-i hâkâniden beri karye-i mezbûrda sâkin fellâh Rum reâyâsının kilisesi olarak dâimen dâhilinde reâyâ-yı mersûme âyin ve kuddâsların icrâ birle

ol vakte kadar kimesne tarafından muâraza ve müdâhale vukû' bulmadığı ve teâmül-i kadîmleri bu vechile câri idiği tevâtüren sâbit ve nümâyân olduğundan başka taraf-ı şer'den ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi bulunan cânibinden mu'temed adamlar ta'yîniyle mahall-i mezkûr lede'l-muâyene derûnunda ba'zı heykel-i Nasârâ ve tasvîr ve kandil ve şem'dân mevcûd bulunarak kadîm kilise olduğu zâhir ve mütehakkık olarak Efrenc ruhbânlarının bu bâbda vâkı' olan iddiâ ve muârazaları bi-vech olduğu tebeyyün eylemiş ve Rum milleti yedlerine bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşahan verilmiş olan evâmir-i aliyyede; millet-i merkûmenin sâir karyelerde olan kiliseleri yedlerinden ahz olunmaması ve Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâkı'-ı mezkûreyi ziyâret ve icrâ-yı âyin eylemeleri için izin ve ruhsat verildiği münderic ve mastûr bulunmuş olduğuna binâen Kilise-yi merkûme öteden beri câri olan teâmül-i kadîmleri mücebince reâyâ-yı mersûmeye ibkâ olunarak Efrenc ruhbânlarının vâkı' olan müdâhale ve münâzaalar men' u def olunmak" bâbında emr-i şerîf sudûru Kudüs-i Şerîf Kâdisi esbak tarafından bâ-i'lâm inhâ ve ol vakit Dersâadetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından arzuhâl takdîmiyle istid'â olunarak ol bâbda [Bin] iki yüz otuz beş senesi evâhir-i Rebîü'l-evvel'inde şeref-rîz-i sudûr

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan önceki ferman ve konu ile ilgili diğer fermanlar için bk. 43 [87-1] ve 75 [128-1], 83 [135-2], 90 [141-1] numaralı kayıtlar.

² Söz konusu 75 [128-1] numaralı kayıt "Evâsıt-ı Za. 1257" tarihlidir.

³ Aynı konudaki 43 [87-1] numaralı kayıta "mağazamın" şeklindedir.

olan hatt-ı hümayûn mücebince; 'Kilise-yi merkûme Patrik-i mersûmun inhâsı vechile teâmül-i kadîmi üzere reâyâ-yı mersûme yedlerinde ibkâ birle Efrenc râhiblerinin müdâhale-i vâkıa-larının men' u def'i' bâbında emr-i âli sâdır olmuş olduğuna binâen bu def'a bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla umûmen tecdîd-i ahkâm fermânım olmak hasebiyle zikrolunan emr-i âli-şânın tecdîdi husûsu hâlâ Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus nâm Râhib tarafından Südde-i Saâdetime arzuhâl takdîmiyle recâ ve istid'â olunmuş ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma lede'l-mürâcaa ber-vech-i muharrer târih-i merkûmda emr-i âli verildiği mastûr ve mukayyed bulunmuş idiğine binâen

mukaddemâ sudûr eden emr-i şerîf-i mezkûr mücebince amel olunmak üzere tecdîden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve itâ olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer mukaddemâ sâdır olan emr-i âli mücebince Kilise-yi merkûme öteden beri cârî olan teâmül-i kadîmi mücebince reâyâ-yı mersûme yedlerinde bi'l-ibkâ vaktin mine'l-evkât Efrenc râhibleri taraflarından müdâhale ve muâraza vukûa getirilmemesi husûsuna ihtimâm ü dikkat ve hilâfından mübâadet olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı Z. sene [12]55

Trabluslu Visi'nin(?) Yafa'daki Vakıf Evlerinin Mütevellinin
İzni Olmaksızın Frenk Rahiplerine Satılması ile İlgili
Dava Hakkındaki Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan
Abdülmecid Regarding the Case About the Sale of Waqf
Houses of Visi(?) of Tripoli in Jaffa to Frankish Priests
without Permission of the Trustee

65

[114-1]

Kudüs Rum Patriğinin; 'geliri Kudüs'teki Deyr-i Rum'da yerleşik Rum rahiplerine vakfedilmiş olan ancak kemerlerle bağlanmak suretiyle Frenk Manastırı'na katılmak amacıyla Vakıf Mütevellisinin izni olmadan Frenk Katolik rahiplerine satılmış bulunan Trabluslu Visi'nin(?) Yafa'daki iki evinin, satış bedeli olan para sahiplerine iade edilip tekrar vakıf olarak kendilerine zapt ettirilmesine' dair müracaatı üzerine iki defa emir gönderilmesine rağmen tarafların duruşmaya çıkarılıp davalarının görülemediği, bu arada

Fransa Sefareti'nin de; 'sekiz yıldır Frenk rahiplerinin mülkü olan ve kemerlerle Manastıra bağlanmış bulunan bu evlerin, Yafa İskelesi'ndeki bir başka yer ile istibdal edilmesi yoluyla anlaşmazlığın çözüme kavuşturulmasını' teklif ettiği, ancak bunun için de yine tarafların duruşmaya çıkarılıp davanın görülmesi gerekli olduğundan bu hususta 11-20 Şevval 1252 (19-28 Ocak 1837) tarihinde yeni bir emir gönderildiği, fakat cülûs-ı hümayun münasebetiyle söz konusu emrin de yenilenmesi gerektiği için bu emrin gönderildiği, bu sebeple şayet henüz mesele mahallinde bir çözüme kavuşturulmamış ise tarafların mahkemeye çıkarılıp davalarının görülmesinin sağlanmasına dair Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

15-24 Şubat 1840

Hâlâ Mısır ve Eyâlât-ı Mülhaka Vâlisi Vezirim el-Hâc Mehmed Ali Paşa [edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsı
-zîdet fazâilühü-ya hüküm:

"Kudüs-i Şerîf muzâfâhından Yafa[da] kâin Trabluslu Visi(?) nâm zimminin, gallesi Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Deyr-i Rum'da mütemekkin fukarâ-yı rehâbîn-i Rûmiyyeye mevkûf olan malû-mül'l-hudûd ve'l-müştemilât iki bâb menzilleri Mütevellî-i Vakf'ın izin ve rızası yoğiken Efrenc Katolikleri râhiblerine fuzûlî yirmi iki bin beş yüz gurus[a] satdırılıp mürâsele ve buyurulduya rabt ile menzileyn-i mezkûreyne ile tahtında vâkı' iki bâb mağazayn ol tarafda bir aded manastırlarına kemerler i'mâliyle isâl ve il-hâk etmek murâd olunmuş olduğundan yedlerinde olan fetvâ-yı şerîfe mücebince 'semen' nâmıyla verilen meblağ-ı mezbûr ashâbına reddolunarak akâr-ı mevkûfe-i mezbûrenin vakfiyyet üzere mevkûfün-aleyhim taraflarından zabt etdirilmesi" Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından memhûr arzuhâl takdîmiyle mukaddemâ lede'l-inhâ ve'l-istid'â; "mahallinde lede'l-keşf ve'l-muâyene verilen fetvâ-yı şerîfeye ve vakfiyyeye tatbikan vech-i şerî üzere rü'yete ve zımmında hükm-i şerî ne vechile lâhk olur ise ona göre iktizâsına bakılmak üzere keyfiyyet alâ-vukûihî Dersââdetime i'lâm olunmak" bâbında Anadolu Kâdiaskeri esbak i'lâmıyla [Bin] iki yüz kırk yedi senesi evâhir-i Rebî'ül-â-hir'inde şeref-rîz-i sudûr olan emr-i âli-şânıma cevâb olarak Kudüs-i Şerîf Kâdîsı esbak tarafından i'lâm verilmiş ve;

" 'semen' nâmıyla verdikleri meblağ-ı mezbûr Frenk râhiblerine reddoluna[rak] akâr-ı mezkûrenin kemâ [fi]'s-sâbık vakfiyyet üzere Rum ruhânları tarafından zabt etdirilmek üzere emr-i şerîfim sudûru" Patrik-i mûmâ-ileyh tarafından memhûr arzuhâl takdîmiyle tekrâr istid'â olunmuş ve husûs-ı mezbûr Anadolu Kâdiaskeri sâbık lede'l-havâle; "ber-vech-i muharrer sudûr eden i'lâm ancak ihbârdan ibâret olarak henüz akârât-ı mezbûrenin vakfiyye[ti]ne hükm-i şerî lâhk olmuş değil iken mücerred zikrolunan ihbâr-ı i'lâma binâen ber-mucebi istid'â akârât-ı merkûmenin vakfiyyet üzere zabtı şer'an lâzım gelmeyeip husûs-ı mezbûrun fasl u hasmi mukaddemâ sudûr eden emr-i âli-i mezkûrda imâ olunduğu üzere mahallinde Mütevellî-i Vakf ve akârât-ı merkûmeye vaz'-ı yedleri mütehakkık olan kimesneler muvâcehelerinde akârât-ı mezbûrenin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Rum fukarâsına vakfiyyetini da'vâ edip, müddeâ edip ik-râr-ı hasm¹ veyâhüd şâhideyn-i âdileyn şehâdetleriyle [s. 115] sâbit olup mücebiyle b'l-muvâcehe hükmolunmağa² şer'an mütevakkıf ve muhtâc olduğundan akârât-ı merkûmenin ber-min-vâl-i meşrûh mahallinde ber-nehc-i şerî hasm³ muvâcehesinde fukarâ-yı mersûmuna vakıf⁴ olduğuna hükm-i şerî lâhk olduğu takdîrce mukaddemâ 'semen' nâmıyla ahnan meblağdan, akârât-ı

¹ Metinde "حسم" imlası ile.

² Metinde "hükmolunmağa" şeklindedir.

³ Metinde "حسم" imlası ile.

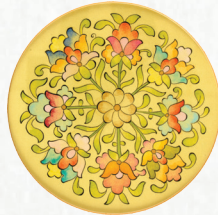
⁴ Metinde "vakıf" şeklindedir.

mezkûrenin müddet-i zabtlarında lâzım gelen ecr-i misilleri cânib-i Vakıf için ahkonularak ba'de't-tenzil bâkî reddi lâzım gelen mikdâr ashâbına redd ü teslim ve akârât-ı merkûmenin dahi Mütevellî-i Vakıf'a zabt etdirilmesi bâbında emr-i şerîfim sudûrunu" ilâm ederek ilâm mücebince amel ve hareket olunmak bâbında [Bin] iki yüz elli bir senesi evâhir-i Muharrem'inde emr-i şerîf sâdır olmuş iken Efrenc rehâbini vekili ile mahallinde ber-nehc-i şer'î terâfu' olunmadığı muahharan vârid olan ilâmda derc ve inhâ ve; "zikrolunan menzîl ve mahzenler sekiz seneden beri Efrenc ruhâmın mülk-i müşterâları olarak yed-i tasarruflarında olup kendi bedenlerinden ta'mîr ve üzerine kemer binâ ve inşâsıyla Manastır-ı mezkûra ilhâk kılınmış olduğundan" bahisle; "Efrenc râhibleriyle Yafa İskeleynde bir mahall-i diğer ile istibdâl olunarak kat'ı münâzaa olunması" husûsu França Pâdişâhının Dersââdetimde kâin Sefâreti tarafından memhûr takrir takdimiyle istid'â olunmuş ve Dîvân-ı Hümâyûnumdan muktezâsı lede's-suâl; "husûs-ı mezbûr mahallinde tarafeyn hâzır oldukları hâlde ber-vech-i hakkâniyyet terâfu' şer'-i şerîf olunarak vaz'-ı yedleri mütehakkık olan kimesneler muvâcehesinde evvel-i emirde menzileyn-i mezkûreyn ile zikrolunan menzillerin vakfiyyeti ikrâr-ı hasım¹ ile veyâhûd şâhideyn-i âdileyn şehâdetleriyle sâbit olarak mücebince ba'de'l-hükm sünûh edecek irâde-i aliyyeme tevfikân icâbının icrâsına bakılmak üzere keyfiyyet Dersââdetime ilâm olunmak bâbında emr-i şerîfim sudûru iktizâ eylediği" tahrîr olunarak ol vechile [Bin iki yüz] elli iki senesi evâsıt-ı

Şevvâl'inde dahi bir kıta emr-i âli sudûr etmiş ise de henüz cevâbı vürûd etmemiş olduğuna ve bu defa bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzere cûlûs-i hümâyûn-ı meyâmin-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla umûmen tecdid-i ahkâm fermânım olmak hasebiyle zikrolunan emr-i âlinin tecdid ü te'kîdi husûsu Kudûs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus nâm [Râhib] tarafından Südde-i Saâdetime arzuhâl takdimiyle recâ ve istid'â olunmuş idiğine binâen mukaddemâ sâdır olan emr-i âli-i mezkûr mücebince amel olunmak fermânım olmağın tecdiden işbu emr-i celilül-kadrim isdâr ve itâ olunmuştur. **İmdi:**

Husûs-ı mezkûr mukaddemâ sudûr eden emr-i âli-i mezkûr mücebince henüz mahallinde tesviye ve tanzim olunmamış olduğu hâlde siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; işbu emr-i şerîfimin vusûlünde bâlâda beyân olunduğu üzere tarafeyni² huzûr-ı şer'-i şerife celb ve ber-nehc-i şer'î terâfu'-ı şer'-i şerîf ederek mücebiyle zikrolunan menzileyn ve mahzenlerin vakfiyyeti hasım³ muvâcehesinde lede's-sübût ba'dehû sünûh edecek irâde-i seniyyeme tevfikân iktizâsının icrâsına bakılmak üzere keyfiyyetin bâ-ilâm Dersââdetime iş'arı husûsuna mübâderet ve bu bâbda hilâf-ı şeriat-i garrâ ve mugâyir-i rızâ gadri mûcib vaz' u hâlet vukûa gelmemesine ihtimâm ü dikkat eylemeniz bâbında.

Fî-evâsıtı Z. sene [12]55

¹ Metinde "حسم" imlası ile.

² Metinde "tarikim" şeklindedir.

³ Metinde "حسم" imlası ile.

Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında
Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın
Eşitliğinin Esas Alınması Hakkındaki Emr-i Âlîşânın Sultan
Abdülmecid Han Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) by Sultan
Abdülmecid to Ensure Equality of the Visiting Frankish
Priests and Greeks in Jerusalem on Performing Their
Rituals in the Church of Holy Sepulchre

66

[115-1]

'Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki erganuna borular ilave etme, Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerin kapısındaki resmi değiştirme ve Rum milletini burada kudastan menetme hususlarındaki faaliyetlerinin önlenmesi için daha önce gönderilen emirlere ilaveten 1232 (1817) tarihinde 'Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin bu şekilde bid'atler çıkarmalarına ve Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaası olan Rum milletini kudastan menetmelerine izin verilmemesine'

dair bir emir daha gönderildiği, tekrar anlaşmazlık çıkması üzerine 21-30 Zilkade 1234 (11-20 Eylül 1819) tarihinde 'bunun Frenk rahiplerinin iki tarafın da ziyaretgâhı olan yerde eşit bir şekilde ayin, ziyaret ve süsleme yapmaya kanaat etmemelerinden kaynaklandığı anlaşıldığından, ziyaret ve ayin hususunda kendilerine verilen müsaadeye kanaat edip Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaasını bu şekilde rencide etmemelerine' dair önceki emri te'kiden tekrar emir gönderildiği, Şam Valisi ile Kudüs Kadısının 'bu emrin herkesin huzurunda açılıp okunduğu ve gereğinin söz konusu mahalde Rum ve Frenk taraflarının eşitliği uygulamaya konularak yerine getirildiğini' bildirip te'kiden yeni bir emir daha gönderilmesini istemeleri üzerine, 'bundan böyle daha önce gönderilmiş olan söz konusu emre ve iki tarafın eşitliğini ve eskiden beri yapılageleni esas alan ve tarafların karşılıklı rıza ile kabul ettikleri bu uygulamaya göre hareket olunmasına' dair çıkarılan 11-20 Muharrem 1236 (19-28 Ekim 1820) tarihli emr-i âlîşânın cülûs-ı hümayun münasebetiyle tecdid olunduğuna dair Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mutesellimine, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i âlîşânın suret kaydı.¹

15-24 Şubat 1840

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden hazer ve ictinâb oluna." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılınmıştır.

Te'kidi hâvî emr-i âlî yazılmışdır. Fî-evâhiri Za. sene [1]257²

Hâlâ Mısır ve Eyâlet-i Mülhaka Vâlisi Vezirim Mehmed Ali Paşa'ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf'de kâin Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs-i Şerîf Mutesellimi () –zîde mecdühü-ya ve bi'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin olan Efrenc râhibleri yüz yirmi seneden mukaddem Frengistân'dan kebîr erganun getirip Kumâmê'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsın kemâl-i gızzatı ve gerek Kumâmê'ye muhdes şey vaz'ın memnûiyyeti ci-hetiyle ehl-i İslâm ve reâyâ tâifesi tarafından mümânaat olunarak kendi kiliselerinde muattal kâhıp bundan akdem Kumâmê'nin ihtirâkında derûnunda kadîmî mevzû olan sağîr erganun dahi muhterik olduğundan Kumâmê'nin tecdidinde sâlifü'z-zikr mem-nû' olan erganun-ı kebîrin vaz'ım rehâbîn-i³ mersûme led'e't-taleb ol vakitte Şâm Vâlisi bulunan tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan rehâbîn-i mezkûre tekrâr istid'âya teşebbüs birle nihâyet erganun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkis olunarak sadâsı, muhterik olan eski sağîr erganunun savt-na uydurulmak şartıyla Kumâmê'ye vaz'ına Rum milleti râzî

olmuş; ol vechile Şâm Vâlisi tarafından ruhsat verilerek bir müddet öylece icrâ ve tarafeyn iskât kılınmış iken zikrolunan Efrenc râhibleri erganun-ı mezkûrun mukaddem tenkis olunan borularına müceddeden kırk yedi boru izâfesiyle savtım terfî' ve bundan başka⁴ Kumâmê derûnunda kendi zu'mlarınca Kabr-i İsa ta'bîr eyledikleri mahallin kapısında Efrenc râhibleri tarafından mev-zû' olan sûreti dahi kaldırıp yerine gâyet kebîr bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarından bu keyfiyyetler Rum milletinin teşettütüne bâis olacağı taraf-ı şer'a ihbâr ve istirhâm olundukda derhâl Efrenc tercümânları huzûr-ı şer'a celb ile bu makûle muhdesâta bir vechile mesâğ u cevâz olmadığı beyân olunarak zikrolunan erganun ve sûret mâddelerinin kadîmine ircâ' olunması tenbîh olunmuş ise de rehâbîn-i mezkûre tarafından adem-i isgâ sûretleri gösterilmiş olduğuna binâen sâlifü'z-zikr Rum milletinin

¹ Ayrıca bk. 41 [83-1], 42 [85-1], 44 [88-1] numaralı kayıtlar.

² Söz konusu 74 [126-1] numaralı kayıt "evâsıt-ı Za. 1257" tarihlidir.

³ Metinde "râhibîn-i" şeklindedir.

⁴ Metinde "böyle" şeklindedir.

yedlerinde mevcûd evâmir-i şerîfenin mugâyiri olan muhdesât-ı mezkûrenin ref' u izâlesi zımnında [s. 116] tekrâr Şâm Vâlisi tarafından bir kı'ta müekked buyuruldu tasîr ve mübâşir dahi ta'yîn ve tesyîr olunmuş ve keyfiyyet taraf-ı şer'den Efrenc râhiblerine bi'd-defaât iktizâsına göre tebyîn ve tefhîm kılınmış iken mersûmlar yine adem-i isgâ sûreti[n]de isrâr ve günâ-gün gılzat u ruûnet izhâr etmiş olduklarına binâen nihâyetü'l-emr Şâm Vâlisi müşârun-ileyhin ta'yîn eylediği mübâşir ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsı ve Mütessellimi taraflarından ta'yîn olunan me'mûrlar ve sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebîr ref' u izâle ile yerine sûret-i atîk vaz' ve ta'lik ve erganuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ihrâc etdirilmiş ve Efrenc râhibleri Kabr-i Îsâ ta'bir olunan mahalde Rum milleti[n]i kuddâsdan men' dâyesinde olduklarından rehâbîn-i mersûmenin bu misillü vâkı' olan taaddî ve tasallutlarınmn men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sudûru mahallinden bâ-arz ve mahzar istid'â ve Dersââdetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bâ-takrîr recâ olunup kuyûda lede'l-mürâcaa; "Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer ibnü'l-Hattâb –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretleri taraflarından verilen ahidnâme-i hümayûn-ı mübareke ve ecdâd-ı ızâmmın hatt-ı hümayûn-ı sâadet-makrûnlarıyla verilen evâmir-i aliyyeye mugâyir Efrenc râhibleri mârru'z-zikr Kumâme'nin ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ile âyînlerine münâfi Türbe-i mezbûrenin üzerin örtüp ve karşısına âdete muhâlif zenâr ile kandîller ve şimâl tarafına büyük erganun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyledikleri Rum milleti tarafından lede'l-inhâ tarafeyn Dîvân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yn ızâm ve kâdiaskerler huzûrlarında mürâfaa olunduklarında Frenk tâifesinin iddiâları vâhî olduğuna mebnî mukaddemâ verilen evâmir-i aliyye müceblerince amel olunmak için mürâfaadan iki kı'ta emr-i âli i'tâ olunup bu makûle Dîvân-ı Hümayûn'da faysal-pezîr olan da'vâmn tekrâr istimâ memnû iken Efrenc râhibleri mütenebbih olmayarak verilen evâmir-i şerîfeye ve âyîn-i kadîmelerine muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' eylediklerinden mâadâ şem'dân ile mûm ve put ile hac vaz' ve sâir bid'atler ihdâs eyledikleri millet-i mersûme tarafından tekrâr inhâ olunmağla muhdes olan bid'atler ref' olunmak ve Efrenc tâifesi taraflarından; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' vukûa gelmemek için Bin doksan dokuz senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven bir kı'ta emr-i âli verilmiş ve belde-i Kudüs-i Şerîf' ve havâlisı ecdâd-ı ızâmmın seyfi cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olmak mülâbesesiyle belde-i merkûmede vâkı' Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzı-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yn âyîn eylemeleri için kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilmiş ve müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde dahi fakat icrâ-yn

âyîn ve vaz'-ı kanâdil ve tezyîn misillü ef'âle ruhsat şâmil ecdâd-ı ızâmm zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ise de sonradan Efrenc râhibleri o makûle icrâ-yn [âyîn] ve ziyâret eylemelerine ruhsat verilen mahâl ve mevâzu kendilerine hasr ederek Rum tâifesi-ni icrâ-yn âyîn ve ziyâret etmekden men' eylediklerinden gayri tâife-i mezbûrenin kadîminden yedlerinde bulunup ziyâretgâhları olan mahallere dahi müdâhale eyledikleri Rum milleti tarafından inhâ olunarak def'an li'n-nizâ' Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzı-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ' ziyâret ile âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek üzere bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah mufassal u meşrûh verilen evâmir-i aliyye müceblerince vâlid-i mâcid-i keşru'l-mahâmidim Hudâvendigâr-ı cennet-mekân hazretlerinin akib-i cülûs-i hümayûnlarında ya'm [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Receb'inde tecdîden diğer bir kı'ta emr-i şerîf sudûr etmiş ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf ile tezyîn kılınmış idiği" Dîvân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mukayyed ve mastûr ve Kudüs-i Şerîf'de müsâfir olarak mukîm olan Efrenc râhiblerinin kadîmden beri verilen evâmir-i aliyyeye ve âyînlerine muhâlif bu misillü nesneler ihdâsıyla Saltanat-ı Seniyyemin cizye-güzâr reâyâsına rencide ve remide etmeleri ve husûsile Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm eyledikleri mahalde kadîme münâfi Rum tâifesini kuddâsdan men' dâyesinde olmaları mugâyir-i usûl bir keyfiyyet idiği emr-i gayr-i mestûr olmak hasebiyle; "Efrenc râhiblerinin bu makûle nesneler ihdâs eylemelerine kat'an ruhsat ve cevâz verilmeyerek derhâl def' u ref'iyle mahall-i mezkûrda Rum tâifesinin kuddâs ta'bir olunur âyînlerinin icrâsına dahi Efrenc râhibleri tarafından vukûa gelen müdâhalenin külliyyen men'ine mübâderet olunmak" bâbında [Bin] iki yüz otuz iki târihinde kezâlik bâlâsı hatt-ı şerîf ile müzeyyen bir kı'ta fermân-ı celilü'l-unvân sâdir olmuş ise de muahharan Rum milletiyle Efrenc râhibleri beyninde işbu icrâ-yn âyîn husûsundan dolayı tekrâr münâzaa ve muâraza vukûuna mebnî; "muahharan sâdir olan emr-i şerîfi te'kidten müsâvât-ı tarafeyni hâvi müceddeden emr-i âli-şân inâyet ü ihsân olunması" husûsı¹ mahallinden inhâ ve Dersââdetimde mukîm Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından dahi bâ-arzuhâl istid'â kılınmış olup; "Kumâme'ye dâir şimdide değin vukû' bulan münâzaât ü muârazât bâ-evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebere men' u def' ile tarafeyn iskât olunduğundan gayri ber-vech-i muharrer [Bin iki yüz] otuz iki târihinde dahi bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşah fermân-ı âli-şân verilmiş ve ba'de'l-yevm bir taraftan nizâ' vukûuna mahal kalmamış iken ol vechile yeniden muâraza zuhûru tarafeynin ziyâretgâhı olan mahalde Efrenc râhiblerinin kadîm vechile müsâvât-ı icrâ-yn âyîn ve ziyâret ve tezyîn mâddelerine adem-i kanâatlerinden neş'et eylediği levâyn-ı hâlden nümâyân ve bu sûretle usûl-i kadîmeye mugâyir hareket

¹ Metinde "husûsı ve" şeklindedir.

vukûu nizâm-ı mülke münâfi olacağı bedîhî ve ayân olduğuna mebnî muahharan sudûr eden sâlifü'l-z-zikr emr-i şerîf mücebince amel ve hareket ve hilâfından be-gâyet tehâşî ve mücânebet olunmak" bâbında [Bin] iki yüz otuz dört senesi evâhir-i Zi'l-ka'deti's-şerîfesinde dahi bâlâsı hatt-ı şerîf ile muanven mevhibet-rîz-i sudûr olan emr-i âlî; "mahallinde cümle muvâcehesinde feth u kırâet ve mazmûn-ı münîfi herkese i'lân u işâat kılınarak mücebince mahall-i mezkûrede müsâvât-ı tarafeyn mâddesi icrâ ve ol vechile def-i münâzaaya i'tinâ olunmuş olduğundan sonradan verilen sâlifü'l-beyân emr-i şerîf düstûru'l-amel tutulmak üzere te'kidî hâvî tekrâr bir kı'ta fermân-ı âlî ısdân-ı Rum milleti niyâz ü istid'â eyledikleri" Şâm Vâlisi esbak tarafından tahrîr ve iş'âr ve ol bâbda Kudüs-i Şerîf Kâdisi cânibinden verilen i'lâm ile Kudüs-i Şerîf ulemâ ve vücûhunun bir kı'ta mahzarları takdîm kılınmış olduğundan; "ber-vech-i meşrûh mukaddemce sudûr eden emr-i münîf mücebince amel ve hareket ve mugâyiri vaz' u hâlet vukûundan hazer ü mübâadet kılınmak" üzere te'kidî mutazammın [Bin iki yüz] otuz altı senesi evâsıt-ı Muharrem'inde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşah diğeri bir kı'ta emr-i âlî sâdır olmuş olduğuna [s. 117] ve bu def'a bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âlî-baht-ı Os-mânî üzere cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla umûmen tecdîd-i ahkâm fermân-ı olmak hasebiyle zikrolunan emr-i âlinin tecdîdi husûsu Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus¹ nâm Râhib tarafından

Südde-i Saâdetime arzuhâl takdîmiyle recâ ve istid'â kılınmış ve Dîvân-ı Hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma le-de'l-mürâcaa ber-vech-i muharrer tevârih-i merkûmede evâmir-i aliyye verildiği mastûr ve mukayyed bulunmuş olmağın mücebince tecdîden işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olunmuştur. **İmdi:**

Zikrolunan emr-i âlide mûnderic olduğu üzere münâza-un-fihâ olan mahal tarafeynin mülkü olmayıp fakat icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve tezyîn husûslarında tarafeyn müşterik olmak hasebiyle târih-i merkûmda sudûr eden emr-i âlî mücebince müsâvât-ı tarafeyn mâddesini icrâ ve iki cânib dahi kadîmisi üzere harekete izhâr-ı rızâ ile def-i kil ü kâl olunmuş olduğundan fimâ-bâ'd dahi ol vechile düstûru'l-amel tutulup bundan böyle ser-i mû hilâfı vaz' u hareket vukûuna bir vechile rızâ-yı şâhânem olmadığı siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve müftiler ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-iley-himsiz; ma'lûmunuz oldukda minvâl-i muharrer üzere amel ve hareket ve bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven şimdiye kadar verilen evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebereye münâfi vakten mine'l-evkât tarafeynden bir güne muârazayı mücib vaz' u hâlet vukûunu tecvîzden tevakkî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı Z. sene [12]55

¹ Metinde "استانيوس" şeklindedir.

Ermeniler ile Rumlar Arasında Kutsal Kabir Kilisesi'nin
Tamiri ve Ziyaretgâhlar Konusunda Çıkan Anlaşmazlığın
Halli İçin Yapılan Duruşma Sonucunda Varılan Uzlaşmaya
Dair Rumlara Verilen Emr-i Şerifin Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Şerif (Imperial Order) by Sultan
Abdülmecid Which Was Granted Before to Greeks
Regarding Reconciliation between Armenians and
Greeks After the Trial of the Dispute between Them on
the Repair of Church of Holy Sepulchre and Holy Places

67

[117-1]

'Kudüs'ün fethinden sonra Kudüs'teki Rum ve Ermeni milletlerine Kudüs Fatihî Sultan Selim Han tarafından verilen ve her ikisi de bu emr-i şerife aynen yazılmış olan hatt-ı hümayunlu menşûr-ı âlilerde Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer yerlerden her iki tarafa müşterek ve müstakil olarak tahsis edilen yerler vs. hususlar tek tek zikredilmiş olmasına rağmen Kutsal Kabir Kilisesi'nin ziyareti konusunda aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı için geçmişte kendilerine birbirine muhalif içerikli emr-i âliler verildiği, bir süre önce Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanmasından dolayı iki millet arasında yeniden çıkan anlaşmazlığın halli için yapılan duruşmalarda; tarafların söz konusu menşurlarda yazılı müşterek ve müstakil ziyaret ve mekânlar, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki muayyen ikametgâhlar, Habeş, Kıptî ve Süryanî milletlerinin Ermenilere mi yoksa Rumlara mı yamak tahsis olundukları hususlarında anlaşmaya vardıkları, Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanan bölümlerinin tamiri konusunda da sadece Padişah söz sahibi olduğu için tamir işinin bu defa Rum milletine verildiğine' dair her iki millete verilen 1-10 Muharrem 1228 (4-13 Ocak 1813) tarihli emr-i şeriflerden **Rum** milletine verilenin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiği, bu sebeple emrin gereğine göre hareket edilmesi, ancak bunun sadece bir yenilemeden ibaret olduğu ve önceki emrin içeriğinde en küçük bir değişikliğe yol açmadığı hususunun da uygulamada daima göz önünde bulundurulması gerektiği hakkında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Mütesellimine, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i âlişanın suret kaydı.¹

15-24 Şubat 1840

"Mücebince amel olunup min-ba'd hilâfına hareketden hazer ve ictinâb oluna." deyü mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn keşide kılındı.

Hâlâ Mısır ve Eyâlât-ı Mülhaka Vâlisi Vezîrim el-Hâc Mehmed Ali Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehû–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf'de kâin Mezâhib-i Erbaa müftülerine ve Kudüs-i Şerîf Mütesellimi () –zîde mecdühû–ya ve bi'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erlerine hüküm:

"Cedd-i emcedim cennet-mekân, merhûm [ve] mağfîret-nişân Sultân Selîm Hân-ı Evvel –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri Kudüs-i Şerîf'in feth u teshîrine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyaretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn ile muvâşşah Rum milletine itâ buyurdukları menşûr-ı âlîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum tâifesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmışlardır: 'Kadîmden beri olan kilise ve manastırları ve ziyâretgâhları ve içeri ve taşrada kâin ma'bedhâneleri fi'l-kadîm ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmişler ise yine ol minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u

tasarruf eyleye ve Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk –radiya'l-lâhü anh– efendimiz hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve selâtin-ı mâziye taraflarından verilen evâmir-i şerîfe müceble-rince zabt u tasarruflarında olan Kumâme kapısı karşısında ve kıble tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve iki kanâdille-ri ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğine tâbi' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıta kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-i Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan evlerde kilise olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimyus ve Mar Katrina ve Mar² Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola

¹ Tecdiden çıkarılan bu fermanın dayandığı ferman ile fermanla bahsedilen duruşma ve sonrasında çıkarılan, iptal edilen ve tecdid olunan fermanlarla ilgili olarak bk. 30 [54-1], 31 [57-1], 33 [60-1], 34 [62-1], 35 [65-1], 36 [69-1], 39 [79-1], 60 [108-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "Mir" şeklindedir.

ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon¹ ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm–ın Zindâm ve Hanna'nın² Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kenise'de vâkı' mev[â]zı, şimâl ve kible⁴ taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrafında olan iki kıt'a bağçe [ve] zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbi' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁵ ve sair vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâtım ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kapısında ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif etdiklerinde ve gümrük ve bâc ve sair tekâlif-i örfiyyeden bi'l-külliyeye muâfu müsellemler olalar. Vech-i meşrûh üzere olan emri şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve rencide eylemeye ve sair milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Ömer⁶ el-Fârûk –radıyallâhü anh– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûnları ve selâfın-ı mâziyeden olan evâmir-i şerîfe müceblerince ben dahi bu nişân-ı hümayûnu verdim ve **buyurdum ki:** Hüküm-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime, sultân olanlar yahûd vüzerâ-yı ızâm ve ulemâ ve suhâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodalar[ı] ve Beytülmal ve kassâm adamları ve subaşılar ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sairlerinden her kim fesh murâdları olur ise Al-lâhü Teâlâ'nın hüsnâ ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hüküm-i hümayûnumu mezburun yedlerine itâ edip âlâmet-i şerîfe itîmâd kılalar.' deyü muharrer ü mastûr ve yine Dokuz yüz yirmi üç târihiyle müverrah Fâtih-i Kudüs-i müşârun-ileyh hazretlerinin kezâlik bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı mevhibet-makrûnuyla müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrîhiyle Ermeni milletine dahi itâ eyledikleri menşûr-ı âhîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytüllâh'a gelinip mâh-ı Saferü'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olunup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhân ile maan reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ kılmışlardır: 'Kadîmden meşrûtalı olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sair ziyâretleri ve içride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' ve; 'Ömer el-Fârûk –radıyallâhü Teâlâ anh– hazretlerinden olan ahidnâme-i hümayûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamânından beri verilen evâmir-i şerîfe müceblerince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübrâları

Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kiliselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri Mar Ya'kûb kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferde müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümayûnu [s. 118] verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içerde ve taşra[da] vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sair ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletleri âyînleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sair vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhân ve papas ve yamakların ve sair Ermeni tâifesinin metrûkâtıların ahz ü kabz edip mâ-tekaddemden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sair ziyâretlerinin ve kendilere tâbi' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâh ve içerde Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdîlleri ve Türbe kapısında ve içersinde olan kandîlleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyînleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içersinin zir ü bâlâsı ve iki penceresi ve içerde olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kilisesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sair manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kilise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sair emlak ve tevâbi-i kadîmleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve keniselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bîr olunur su üzerine ve panayırlarına ve sair ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümayûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferde müdâhale etdirilmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâmdan veyâhûd vüzerâ-yı ızâmından ve suhâ-yı kirâmından ve kâdîlardan ve beylerbeyi ve sancakbeyi ve mîr-i mîrân voyvodalar[ı] ve Beytülmal ve kassâm adamları ve subaşılar ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve mübâşîrîn ü ummâl ve iş erleri ve mutasarrıfın-i emvâl ve gayriden muhassalan vazî' u refî' ve sağır u kebîrdan hiç ferd dahl ü taarruz kılmayıp tebdîl ü tağyîr eylemeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr eder ise

¹ Metinde "Siyom" şeklindedir.

² Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

³ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "kapı" şeklindedir.

⁵ Metinde "صرب" imlâsı ile.

⁶ Metinde "ve Ömer" şeklindedir.

inda'llâhî'l-Melikî'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. İşbu hükm-i kişver-güşâyı tuğrâ-yn garrâ-yn âlem-ârâ ile mücellâ ve müzeyyen görenler mazmûn u mefhûmun muhakkak ve fahvâ-yn hümâyûnun musaddak bilip alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.' deyü münderic ve mezkûr olduğuna binâen zikrolunan menşûrlar mücebberince amel ve hareket ile¹ mugâyiri bir hâlet vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin i'tinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruyla tarafeyn yedlerine mütehâlifü'l-mazâmîn evâmîr-i aliyye verilmiş ve bundan akdem Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna mebnî ol bâbda vâlid-i mâcid-i keşîrû'l-mahâmîdim Hudâvendigâr-ı cennet-mekân hazretlerinin şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûnları mücebbince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna Rumeli Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mir İzzet ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan müteveffâ Halîl ve Anadolu Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mehmed Tâhir bâ-işâret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn ve Şeyhülislâm-ı esbak müteveffâ Dürrîzâde es-Seyyid Abdullâh Efendi dahi defa-i üla meşihatinde bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmaktan nâşi ol vakit Rikâb-ı Hümâyûn Kaymakâmı bulunan müteveffâ Ahmed Şâkir Paşa huzûrunda Nakibü'l-esrâf-ı esbak müteveffâ Seyyid Zeynelâbidîn ve maiyyetine terfîk olunan Müderrisîn-i kirâmdan Fetvâ Emîni Uryânîzâde Mehmed Râsîd ve Şer'îyyâtî Kavalah Seyyid Süleymân ile ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Reîsü'l-küttâb-ı esbak müteveffâ Mustafâ Mazhar ve Şehremîni esbak İbrâhîm ve Dîvân-ı Hümâyûn Beylikcisi müteveffâ Ahmed Afîf ve târîh-i mezkûrda Âmedci bulunan müteveffâ Mehmed Seyyidâ ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan nizâ-ı mezkûr fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müftî'l-enâm bulunan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşihatinde; 'husûs-ı âtî'l-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükela ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kasper veled-i Kiğork ve Sarrâf Kılaoğlu Andon veled-i Mikâil ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardoros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükela ve muhtârları Selanik Metropolitidi Yerasimios veled-i Yani ve İzmid Metropolitidi Atanasys veled-i Anton ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasys veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hazînedâr Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca ve Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praşkeva ve Togodoş veled-i İstima[t] ve Panayot veled-i Todori

nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Hümâyûna takdîm olunan arzuhâlinde istidâ ve istirhâm olunduğu vechile da'vâ ve takrîr-i müddeâ olunarak; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târîhinde ol arâzî-i mukaddeseyi feth u teshîr müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk -radıya'llâhü Teâlâ anı- hazretlerinin [s. 119] Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıt'a hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreyin derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılndığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme-i Kebîr [ta'bîr] olunur Kenîse-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyînleri üzere Rum Patriğinin takaddümü şartıyla iştirâken ziyâretlerinde ve gerek hâricinde olan isim ve şöhratlarıyla musarrâh ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreyinde isim ve şöhratlarıyla münderic olduğuna binâen feth-i hâkâmîden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâle râzîlar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsîs olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âlî; 'Bizlere yamakdır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anî'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdisına emr-i âlî isdârıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile cârî olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkîk ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline havâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i ahîre-i nizâ'ları Kumâme Kenîsesi bundan akdemce muhterik olarak derûnunda [ba'zan müsterek] ve ba'zan müstaklî mevâzî-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmî husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstaklî olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup hâlbuki işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimsenin medhali olmayarak mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmak hasebiyle ber-nehc-i şer'î cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabilden olduğundan ber-vech-i muharrer ta'mîr ü termîm husûsunda tarafeynden hiç kimesnenin iddiâyı salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunarak umûmen ta'mîr Rum tâifesinin ma'rîfetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhîsâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedler mücebbince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri iştirâken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri

¹ Metinde "eyleye" şeklindedir.

² Metinde "ve Kudüs-i" şeklindedir.

her milletin mahâll-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsl Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûre-
teyne i'tâ eylediği hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket
olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn vü-
kelâ ve muhtârlarından her birleri bu sûretle tarâzî ve tasâduk ve
taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'ı
nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğunu' müvellâ-yı müşârun-iley-
him bi'l-iştirâk i'lâm ederek i'lâm-ı mezkûr peder-i ekremim
müşârun-ileyh hazretlerinin Rikâb-ı Hümâyûnlarına arz ve tel-
hîs olundukda; 'ber-müceb-i i'lâm tanzîm ve cedd-i emcedim
Fâtih-i Kudüs müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahme-
tû ve'l-gufrân- hazretlerinin milleteyn-i merkûmeteyne i'tâ bu-
yurdukları menşûr-ı hümâyûnlarını bi-ibâretihâ bast ederek te'ki-
di havî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı i'lâm derciyle tarafeyne
emri verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve düstû-
ru'l-amel tutulmak için kaydları bâlâsına şerh verilmesi' mazmû-
nunda şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûnları ve müvellâ-yı müşâ-
run-ileyhimin i'lâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâ-
fından mücânebet olunmak ya'nî Fâtih-i Kudüs-i müşârun-iley-
hin milleteyn-i mezkûre-
teyne i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs it-
tihâz olunarak i'lâm-ı mezkûr mücebince milleteyn-i mezkûre-
teyn zikrolunan Kumâmî'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen
ve müşterek olan mevzî'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret
olunagelmîş ise kadîmî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ
beynlerinde bu husûs zımmında vechen mine'l-vücûh ve sebeben
mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise
havâle-i sem'-i i'tibâr olunmayarak i'lâm-ı mezkûr mazmûnu
ilâ-mâşâ'llâhü Teâlâ düstûru'l-amel tutulmak' bâbında [Bin] iki
yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde Rum ve Ermeni
milletlerine bâlâları hatt-ı hümâyûn ile muvaşşah başka başka
fermân-ı âlî-şânlar i'tâ olunarak birer sûreti defâtir-i aklâm ve
sicillât-ı mahâkime kayd ü sebt etdirilmiş olduğuna ve bu def'a
bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i

hümâyûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla
umûmen tecdîd-i ahkâm fermâmı olmak hasebiyle sâlifü'z-zikr
Rum milleti yedlerine i'tâ olunan emr-i âlînin tecdîdi" husûsu
Kudüs-i Şerif Rum Patriği Atanasyus nâm Râhib tarafından
Südde-i Saâdetime arzuhâl takdîmiyle recâ ve istid'â kılınmış
ve Dîvân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma le-
de'l-mürâcaa vech-i meşrûh üzere tevârih-i merkûmede
evâmir-i şerife verildiği mastûr ve mukayyed bulunmuş ol-
duğuna binâen zikrolunan evâmir-i aliyyede mûnderic ola-
rak bâlâda tasrîh u beyân kılınan mevâd bi-ibâretihâ düstû-
ru'l-amel tutulmak üzere tecdîden işbu emr-i celîlül-kadrim
ısdâr ve **Rum** milleti tarafına i'tâ olunmuştur. **İmdi:**

Siz ki, Vezîr-i müşâr ve Mevlânâ ve Mütessellim ve
sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda
işbu emr-i âlî-şânımı Kudüs-i Şerif Mahkemesi sicilline
ba'de'l-kayd millet-i mersûme yedlerinde ibkâ birle müceb ü
muktezâsıyla amel ve hareket ve Fâtih-i Kudüs merhûm-ı
müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûre-
teyne i'tâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz olunarak i'lâm-ı mezkûrda tasrîh u
beyân olunan mevâd ale'd-devâm düstûru'l-amel tutularak
bir vakitte mugâyiri vaz' u hareket zuhûra gelmemesine
be-gâyet ihtimâm ve sarf-ı makderet ve işbu emr-i şerîfim
[s. 120] ber-vech-i muharrer mukaddemâ sudûr eden emr-i
âlinin yalnız tecdîdinden ibâret olup ondan ziyâde ve nok-
sân olarak ahkâm terettüb edecek mahalli olmadığına mebni
bu vesile ile el-hâletü hâzihî mahallerinde câri olan usûl ve
âyîn-i mileliyyenin ednâ derece tağyîrini mûcib hâlât hudû-
süne bir vechile rızâ-yı hümâyûnum olmadığını dahi bilip
ona göre icrâ-yı emr u fermân-ı mülûkâneme i'tinâ ve dik-
kat ve hilâfından tevakkî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fî-evâsıtı Z. sene [1]255

Kudüs'teki Ziyaretgâhlar Hususunda Frenkler ile Rumlar
Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Son Vermek İçin Konulan
Nizama Dair Emr-i Âlîşânın Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Yenilenmesi

Renewal of Emr-i Âlîşân (Imperial Order) regarding the
regulation for settling the conflict between Franks and
Greeks about the Holy Places in Jerusalem by Sultan
Abdülmecid

68

[120-1]

'Frenklerin Muğtesel'deki şamdan ve kandilleri, Hz. İsa (a.s.) Türbesi üzerindeki küçük kubbeyi, Beytüllahm'daki Büyük Kilise'yi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara'nın anahtarlarını, bu Kilisenin etrafındaki iki bahçeyi, zeytinlikleri ve Kudüs dışındaki Hz. Meryem Kabri'ni zapt edip Muğtesel, Türbe, Mağara ve Sitt-i Meryem ziyaretlerinde Rumlara engel çıkarıp eziyet ettiklerine dair şikâyet üzerine bu konuda verilen nizama' dair çıkarılan emr-i şerifin cülûs-ı hümayun münasebetiyle yenilendiği hususunda Kudüs Kadısına hitaben

Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

25 Mart - 3 Nisan 1840

Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

"Selâtin-ı mâziye taraflarından hutût-ı şerîfe ile muanven Rum tâifesine verilen evâmir-i celîle mücebberince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde vâkı' Rum tâifesine mahsûs olan ziyâretgâhlar kadîmül'eyyâmdan beri zabt u tasarruflarında iken şimdi Rum tâifesi Hücre-i Muğtesel'e ziyârete vardıklarında Efrenc râhibleri bi-vech muâraza ve cevru cefâ ve Muğtesel'de olan iki şem'dân ve kandiller ile Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- Türbesi üzerinde olan küçük kubbeyi zabt ve ziyârete varanlara taaddî ve ezâyâ ibtidâr ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin mahall-i ikâmetleri ve zirleri Rumların ziyâretgâhları olduğundan mahall-i mezkûrdan Rum tâifesinin esnâ-yı mürûrlarında zikrolunan Efrenc râhibleri üzerlerine ağaç ve taş ve barut misillü şeyler ilkâsıyla güne-gün rencâde ve remîdeye ictisâr eylediklerinden başka Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kilise-yi Kebîr'i zabt etmek ve içinde olan Mevlid-i Hazret-i İsa nâm Mağara'nın miftâhları Efrenc râhiblerinde bulunduğundan Rum züvvân ziyârete vardıkda iki üç saat kapıyı açmayıp diledikleri vakit açmak gibi haklarında hakâret ve Mağara-i mezbûrenin şimâl ve kible taraflarında olan iki aded kapının miftâhlarının ve Kilise-yi mezbûrun etrâfında olan iki kıt'a bağ ve zeytunlukları ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem'i zabt misillü senedât-ı kadîmelerine mugâyir vaz' u hâlet vukûu iktizâ etmez iken Bin altmış târîhinde bir tarîk ile verilen emre mebnî Kabr-i mezbûrun ta'mîr ve zabtı için Bin yüz altmış dokuz senesinde Efrenc tâifesi bir takrîb emr-i şerîf alıp bu bahâne ile ziyâretgâhlarının taşlarını Frengistân'a nakledecekleri ve bu

takrîb ile Rum tâifesi Frengistân'a gidip ziyârete muhtâc olarak Katolik olacakları karîne-i hâliyye ile nümâyân olduğundan tâife-i Efrencin bu vechile teâmül-i kadîme mugâyir vâkı' olan müdâhalesi men' u def' ve kadîmisi üzere Kabr-i mezbûr ve mevâzı-ı sâire kendilere zabt etdirilmek ve vukû' bulmakda olan cevru cefâ[lar] izâle ve imhâ olunmak üzere bundan akdem emr-i şerîf sudûrunu Rum tâifesi istid'â ve niyâz ve işbu inhâ ve istirhâmların musaddık Kudüs-i Şerîf ahâlisinin verdikleri Arabiyyü'l-ibâre mahzan dahi takdîm ve ibrâz eylediklerine binâen Rum tâifesinin Divân-ı Hümâyûn'da mahfûz olan senedât-ı atıklarına imrâr-ı nazar ve mefhûmları hulâsa olundukda; 'Halîfe-i Sâni Hazret-i Ömer bin el-Hattâb -radıya'llâhü anhü'l-Bârî- ve selâtin-ı mâziye taraflarından yedlerine inâyet buyurulan hutût ve evâmir-i şerîfe mücebberince Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîm² iki şem'dân ve kandilleri ve Patriklîge tâbî' gülgüle üzerinde olan dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerlerin zir ü bâlâsı ve Kilise-yi Kebîr ortası ve Türbesi'yle maan cümle ziyâretgâhları ve taşra ve Kumâme havlusunda kâin üç kenîseleri ve karşısında Kilise-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kenîse olan Elena ve Mar Sikla ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Efti[my]us ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Yal'jûb Gürcü Manastırı ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar

¹ Daha önce meydana gelen Rum-Frenk anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılan fermanlar için bk. 12 [14-1], 13 [15-1], 14 [16-1] 15 [18-1], 16 [19-1]; tecciden çıkarılan bu fermanın dayanağı olan fermanlar için

bk. 17 [21-1], 18 [25-1], 19 [29-1], 20 [33-1], 25 [42-1], 28 [49-1], numaralı kayıtlar.

² Metinde "kadîm ile" şeklindedir.

Siyon¹ ve Hazret-i İsa'nın Zindâm ve Hanna'mn² Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bağ ve zeytün ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– olan Beytullahm nâm Mağâra ve Kilise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kıt'a bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sair karyelerde olan kenise ve manastırları bunlar zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye.' deyü Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cen-net-mekân Sultân Selim Hân-ı Evvel hazretleri tarafından hatt-ı hümayûnlarıyla muanven Dokuz yüz yirmi üç senesinde emr-i şerîf ihsân ve ba'dehû; 'senedât-ı kadîmeleri mücebinece amel olunmak' için firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân hazretleri dahi Dokuz yüz otuz üç târîhinde hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen emr-i şerîf i'tâ buyurup ba'dehû; 'Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ki, Beytullahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patrikliğe tâbî' gülgüleri ve şem'dân ve kanâdîl ve şimâl ve kible tarafında iki kapının miftâhları Rum Patriği zabtında iken mukaddemâ bir tarikle Frenk râhibleri tagallüben müdâhale eylediklerinden Âsitâne-i Saâdetimde Şeyhülislâm ve Sadreyn-i vakt bulunanlar husûs-ı mezbûru ber-vech-i dikkat taharrî ve tefahhus ederek zikrolunan mevzî'lar ve miftâhlar Rum tâifesinin olduğu ma'mûlün-bih temessükleriyle mütebeyyin olarak Rumlara hükmolunmuş iken vaz'-ı kadîme muhâlif Frenk tâifesi tekrâr müdâhale ve gadr eylediklerini Kudüs-i Şerîf Rum Patriği ve ruhbânları bâ-arzuhâl inhâ ile zikrolunan Beytullahm'ın ve tevâbii bağçe ve Kumâme ve kanâdîl ve kemerleri Rum ruhbânlarına zabt etdirilip miftâhları dahi Rum ruhbânlarına teslim olunmak' için Bin kırk yedi târîhinde merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhû– hazretleri dahi hatt-ı hümayûnlarıyla muvaşşah emr-i şerîf inâyet eylemiş ve ba'dehû zikrolunan emr-i şerîf Bin elli dört târîhinde merhûm Sultân İbrâhîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri asırlarında tecdîd ile bâlâsı hatt-ı hümayûn ile tezyîn olunmuş ise de ba'dehû; 'Frenk tâifesi evâmîr-i şerîfe-i mezkûreye muhâlif Kumâme ortasında olan Türbe'yi tagallüben zabt ve nice bid'atler ihdâs eyledikleri' arz ve ilâm olundukda husamâ-yn tarafeyn Dîvân-ı Hümayûnumda Sadreyn-i muhteremeyn huzûrunda mürâfaa ile; 'Yedimizde temessükât vardır, getirelim.' deyü istim-hâl ederek altı mîhdân zamân mürûruyla temessükâtı ibrazdan âciz olduklarından; 'Rum tâifesi yedlerinde bulunan evâmîr-i şerîfe müceblerince zikrolunan Beytullahm nâm Kilise ve tevâbii ve kemerleri ve bağçe ve Kumâme [ve] sair tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirilip ve kadîmden Rum ruhbânlarında olan anahtarlar Frenk ruhbânları ellerinden alınp Rum Patriğine ve ruhbânlarına teslim ve bid'atler ref' olunup

min-ba'd vaz'-ı kadîmine ve evâmîr-i şerîfe-i mezkûreye mugâyir dahl ü taarruz etdirilmeye.' deyü Bin seksen altı târîhinde ve ba'dehû; 'emr-i şerîf-i mezkûr mücebinece amel olunmak' için Bin seksen sekiz senesinde merhûm Sultân Mehmed Hân –tâbe serâhû– hazretleri taraflarından iki kıt'a emr-i şerîfîsâr ve Bin doksan dokuz târîhinde; 'mevâzî-ı mezkûreye dâir Rum tâifesinin yedlerinde olan emr-i şerîf bi't-tecdîd ve kemâ fi'l-evvel amel olunup evâmîr-i şerîfeye mugâyir tâife-i Efrencin aldıkları hüccet ve sair temessükâtlarına amel olunmayıp ihdâs eyledikleri bid'atler men' u def' olunmak' üzere merhûm Sultân Süleymân Hân-ı Sâni –tâbe serâhû– zamânında dahi hatt-ı hümayûn ile muanven emr-i şerîf i'tâ kılınmış olduğu mukayyed ve mastûr ve França Devleti'ne i'tâ olunan ahidnâme-i hümayûn ve ruhbânlarına verilen nişân-ı âlî-şâna dahi mürâcaat kıldıkda; 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olageldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhlar kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl etmeye.' deyü ahidnâme-i hümayûnda musarrâh bulunduğundan başka; 'Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i İsa –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallin testîr ve tezyîni [s. 121] ve üzerinde büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe ile Kabr-i mezbûrun dâhilinde ve hâricinde ve sâhasında ferrâşlık ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz' ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca smr vaz' olunan demir parmaklık mâbeyninde⁴ vâkı' küçük seki ve ortasında olan büyük kemerde França Pâdişâhı tarafından vaz' olunagelen kanâdîl ve Cülcüle nâm mahallin mısı ki, Salbût Yeri ta'bîr olunur; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz' eylemek ve ziyâretde tavâif-i âhara⁵ takaddüm ve Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kıt'a keme-rin zir ü bâlâsında ve Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyinle-rin icrâ ederler iken tâife-i Rum tagallüben bunları men' ve Bey-tullahm nâm karyede vâkı' Büyük Kilise'nin içinde Mağâra-i Mevlid-i İsa –aleyhi's-selâm–ın iki kapısının miftâhları ki, üç aded miftâh dahi Efrenc râhiblerine mahsûs iken tâife-i mezbûre hilâf inhâ ile müdâhale ve Büyük Kenise'nin dâhilinde kible tara-fında bunların makberesi olan yerde bir kapı küşâd ve Mevlid-i İsa'ya tâbî' iki kıt'a bağçenin kapılarını kapayıp müceddeden iki kapı ihdâs eyledikleri mahallinde ba'de'l-keşf ve'l-l-]muâyene udül-i ricâl-i Müsliminden nice kimesneler meclis-i şer'de hazır oldukları hâlde münâzaun-fihâ olan mevzî'lar kadîmül-eyyâm-dan beri Efrenc râhiblerinin yedlerinde terk olunduğuna dâir tâifeteyn-i mezbûreteynin muvâcehelerinde vâkı' olan ihbârları hüccet-i şer'iyye ve arz ve mahzar olunarak verilen fetvâ-yn şerîfeye müsteniden ve selâfîn-ı mâziyenin ibkâ ve takrîrlerine ib-tinâen Bin kırk beş târîhinde merhûm Sultân Murâd Hân –tâbe serâhû– hazretleri zamânında nişân-ı hümayûn verilip ba'dehû

¹ Metinde "Sivan" şeklindedir.

² Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

³ Metinde "ومصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "cânininde" şeklindedir.

⁵ Metinde "ziyâret tavâfım" şeklindedir.

Bin yüz bir senesinde dahi te'kid olunmuş ve merhûm Sultân Mustafâ Hân -tâbe serâhü- hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında ve ba'dehû Bin yüz on beş ve Bin yüz kırk dört târîhlerinde dahi tecdiden ve bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşahan üç kıt'a nişân-ı âlî-şân i'tâ kılınmış olduğu [Bin] yüz altmış dokuz târîhiyle kezâlik Efrenc râhiblerine tecdiden bi'l-i'tâ ibraz olunan nişân-ı hümayûnda münderic ve mezkûr olup ancak belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı ızâmın seyf-i cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevr[û]s-i Pâdişâhânem olduğuna ve münâzaun-fihâ olan ziyâretgâhlar kimesne tarafına vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzı-ı mezbûreyi ziyâret ve anda icrâ-yı âyîn eylemelerine kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilerek ve müste'men ruhbânlarına dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde icrâ-yı âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'âllerine ruhsat şâmil ecdâd-ı ızâmımız zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ve Bin yüz bir târîhinde verilen nişân-ı âlî-şânın mebnîyyün-aleyhi olmak üzere ibtidâ Bin kırk beş târîhinde verilen nişân Efrenc râhiblerinin ziyâretgâh-ı mezkûrda edâ-yı ef'âl-i tesfîr ve tezyîn ve icrâ-yı âyîn eylemelerini müş'ir olduğundan kat'-ı nazar nişân-ı hümayûnda mezkûr olan tasarruf ve husûsun ma'nâsı dahi; "Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemeleri hâssaten mevâzı-ı mezbûreye maksûr u mahsûr olsun; âhar mahallere¹ tecâvüz ve taaddî eylesünler." demek ma'nâsına olup yohsa; "Ol mahaller Efrenc râhiblerinin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine maksûr u mahsûr olmakla âharların men' u def' eylesünler." ma'nâsına olmadığı delâil-i akliyye ve karâin-i hâliyye ile zâhir ü mütebeyyin ve her mâdde için tarafeyne verilen evâmîr-i şerîfe ancak izn-i ziyâret ve ahadühümâmın âhara olan taarruzunun men' u def'i husûsunu mutazammın bulunmuş idiğine binâen keyfiyyetin sıdk u hakikatine tahsîl-i ittîlâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olunduktan sonra kat'an li'n-nizâ' ahvâlleri mîzân-ı insâf u i'tidâl ile muvâzene ve tedkîk ve mazmûn-ı nişân-ı hümayûna riâyet ve tâife-i Rum'un senedât-ı atıklarına dahi imrâr-ı nazar-ı dikkat olunarak husûs-ı mezbûrun râbta-i kaviyyeye bend ve tevşîk olunması muktezi olmak hasebiyle târîh-i mezkûrda yazılacak emr-i şerîfinin tesvîdi Hudâvendigâr-ı asr bulunan merhûm Sultân Osmân Hân -tâbe serâhü-nün huzûr-ı şâhânelerine arz u takdîm birle hulâsası bâlâsına; "İzn-i hümayûnum olmuştur." deyü hatt-ı hümayûn-ı mülûkâneleri şeref-bahş-ı sudûr olup ez-cümle; münâzaun-fihâ olan mevâddan Hücre-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri âyînlerini icrâ eylemek muvâfık-ı nişân-ı hümayûndur; lâkin ber-vech-i meşrûh iki tarafın takrîr ve rızâlarına göre tarafeynin el-yevm ziyâretgâhı olmakla Rumlar ziyârete vardıklarında Efrenc tâifesinin bi-vech muârazaları men' u def' ve vâkı' olan cefâları külliyyen ref' ve Muğtesel'de olan iki şem'dân el-yevm Efrenc zabtında olup ancak bunların dahi

senedât-ı kadîmelerine göre kadîmden kendilerinin olmakla defan li'l-cidâl ve husûlen li'l-müsâvât mahall-i merkûma Rum tâifesi taraflarından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ ile her tâife kendi şem'dânlarına hizmet ve riâyet edip ve Muğtesel'de tarafeynin kandilleri mevcûd olmakla ahadühümâ âhara nizâ' eylemeye ve Kumâme ortasında vâkı' Kabr-i Hazret-i İsâ zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olup ancak Kabr-i mezbûrun üzerinde olan küçük kubbenin² ta'mîr ü termîmi bahânesi ve vech-i âhar ile taş ve toprağın Efrenc râhibleri kaldırıp vilâyetlerine nakleylemek ihtimâli vâhimesi Rum tâifesine hadşe ve ıztrâb vermeğin ve bu mülâhaza [ve] vâhimeye binâen [Bin] yüz otuz bir târîhinde Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin ta'mîrine Françaluya bâ-fermân-ı âlî izin ve ruhsat verildikde zikrolunan Kabr-i İsâ üzerinde olan küçük kubbeye esnâ'-i ta'mîrde hatâen bir güne zarar erişip ta'mîre muhtâc olur ise Rum tâifesinin ta'mîr eylemelerine izin ve ruhsat verilmek için hatt-ı hümayûn ile muanven Dîvân-ı Hümayûn tarafından emr-i şerîf sâdır olması Rumların bu vâhimesini te'yîd ve kubbe-i mezbûrenin hâssaten muhâfazasına kadîmden beri me'mûriyyetlerini isbât ve te'kid etmekle nişân-ı hümayûna muârz olmamak vechile kubbe-i sağıre-i mezbûre Rumların tahsîl-i emniyyet ve itmi'nân-ı bâlleri için kadîmi üzere Rumların re'ye'l-ayn nezâretlerinde ve taht-ı muhâfaza ve himâyetlerinde olup ve küçük kubbenin ta'mîri lâzâm geldikde Rumlar tarafından ta'mîr olunup Efrenc tarafından dahi bu husûsa nizâ' olunmaya ve gülgüle üzerinde olan dört kemerin ikisi ber-mûceb-i senedât-ı atıka Rumların ve msf-ı âhar dahi nişân-ı hümayûn mücebince Efrencin olmakla ahadühümâ âhar ile nizâ' eylemeye ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhı ve zîrleri Rumların ziyâretgâhları olduğu tarafeyn bi'l-muvâcehe ikrâr u itirâf eyleyip ancak Efrenc râhibleri ağaç ve taş ve barut ilkâsıyla Rumlara cefâ ve ezâ etmeleriyle cefâ ve mazarratları def' olunup kadîmisi üzere her taraf kendî[ye] mahsûs mahalde icrâ-yı âyîn edip ahadühümâ âhara müdâhale ve muâraza eylemeye ve Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Kenîse-yi Kebîr Rum'un olmak üzere senedât-ı kadîmelerinde mansûs olduğundan başka meâl-i nişân-ı hümayûna göre Kenîse-yi Kebîr Rumların olmak iktizâ etmekle kadîmisi üzere mübâşir ma'rîfetleriyle Rumlara tahsîs olunup ve Kilise-yi Kebîr içinde olan Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup ve miftâhları kadîmden Rum papasları yedlerinde iken sonradan hîle ve tagallüb ile el-yevm Efrenc râhiblerinin yed-i tagallüblerine geçmeğin Rum züvvânı vardıkda iki üç saat kapıyı³ açmayıp cefâ olunmağla müceddeden bir miftâh dahi yapıp mübâşir ma'rîfetiyle Rum Patriğiyle ruhbânlarına verilip ve Mağârada âyînlerini icrâ etmede muâraza ve muhâlefet olunmayıp ve Mevlid-i Hazret-i İsâ'ya tâbî iki kıt'a bâğçe;⁴ "Efrenc râhiblerine mahsûsdur." deyü Efrenc râhibleri tarafından zabt olunup lâkin bu bâbda

¹ Metinde "mahalde" şeklindedir.

² Metinde "kapının" şeklindedir.

³ Metinde "kapı" şeklindedir.

⁴ Metinde "kemer" şeklindedir.

Rum'un senedâtında sarâhaten ve nişânda alâ-tarîk'l-hikâye zımnen¹ zikrolunmağla al'e's-seviyye iki taraftan dahi gözedilip riâyet oluna ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların [s. 122] olmak üzere Dokuz yüz yirmi üç ve Dokuz yüz otuz üç ve Bin altmış yedi târîhlerinde hutût-ı hümayûn ile müzeyyen sâdır olan evâmîr-i şerîfede sarâhaten mastûr olup ve bu mâdde nişân-ı hümayûnda kat'an zikrolunmayıp Rum'un senedâtında sarâhaten mezkûr olarak Devlet-i Aliyyemin cizye-güzârları olan Rum tâifesinin bu istid'âlarına müsâade olunmak ahidnâme-i hümayûna ve nişân-ı âlî-şâna münâfi olmadığına binâen Kabr-i Hazret-i Meryem Rum'a mahsûsan kadîmisi üzere Rum Patriği ve ruhbânları yedlerinde ibkâ ve kendilere zabt ve bundan sonra ta'mîre muhtâc olur ise Rum tarafından ta'mîr etdirilip fîmâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîmî ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Rum milleti ve senedât-ı kadîme mücebberince Rum'un yedlerinde olan mevâzi' ve ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Efrenc tâifesi taraflarından vechen mine'l-vücûh müdâhale ve muâraza olunmayıp ve bâlâda muharrer olduğu üzere vukû' bulmakda olan cefâ ve mazarratları dahi külliyyen men' u def' ve tenbihî lâzım gelenlere tenbih-i ekîd ile tenbih birle zikrolunan ziyâretgâhların herkes teâmül-i kadîmisi ve bâlâda bast u beyân olunduğu üzere bilâ-nizâ' ziyâret ve âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara kat'ı nizâ', kat'an cefâ ve taarruz eylemeyip ba'd-ezîn işbu emr-i şerîfe muhâlif vaz' u hâlet sudûruna cevâz ve ruhsat gösterilmekden be-gâyet ittîkâ ve mübâadet ve ihtirâz olunmak" bâbında müceddeden bir kıt'a emr-i şerîf sâdır olmuş ve ba'dehû Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından emr-i şerîf-i mezkûrun tecdidine dâir istid'â vukûuyla mukaddemâ sâdır olan emr-i

şerîf mücebince amel olunmak bâbında [Bin] yüz yetmiş bir senesi evâhir-i Rebîü'l-evvel'inde Hudâvendigâr-ı esbak merhûm Sultân Mustafâ Hân ve Bin yüz seksen sekiz senesi evâhir-i Ramazân'ında cedd-i emcedim cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultân Abdülhamîd Hân hazretleri zamânlarında ve ba'dehû hilâfına emir yoğise vech-i meşrûh üzere amel olunmak üzere Bin iki yüz altı senesi evâhir-i Zi'l-ka'de'sinde bâlaları hutût-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile muvaşşah üç kıt'a emr-i âlî-şân şeref-rîz-i sudûr olduğundan başka muahharan dahi tecdid olunup; "Mücebince amel ve hareket ve hilâfına cesâret edenler te'dîb oluna." deyü bâlâsına hatt-ı hümayûn keşide kılınmış ve vâlid-i mâcid-i kesîru'l-mahâmidim cennet-mekân, huld-âşiyân Hudâvendigâr-ı sâbîku'z-zamân hazretlerinin akîb-i cülûs-i hümayûnlarında dahi mukaddemâ sâdır olan evâmîr-i aliyyeyi müekkid olarak tecdiden ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redif-i şâhânele-riyle muvaşşahan [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Recebül'l-ferdinde bir kıt'a emr-i âlî-şân şeref-yâfte-i sudûr buyurulmuş olduğuna ve bu defa bi'l-yümn ve'l-ikbâl taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzere cülûs-i hümayûn-ı mes'adet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuyla de'b-i dirîne-i Saltanat-ı Seniyye'm üzere umûmen tecdid-i ahkâm kılınmakda idiğine binâen emr-i âlî-i mezkûru hâlâ Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus nâm Râhib ibrâz ve tecdidi husûsunu istid'â ve niyâz etmekden nâşi ber-vech-i meşrûh mukaddemâ sâdır olan emr-i âlî-şân mücebince amel ve hareket ve hilâfından tehâşî ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâhiri M. sene [12]56

¹ Metinde "متناً" şeklindedir.

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Büyük Kurşunlu Kubbesinin Tamire Muhtaç Yerlerinin Mahallinde Keşfinin Yapılıp İlam Edilmesine Dair Kaleme Alınan Ancak Başka Şekilde Yenisi Yazıldığı İçin Geçersiz Olan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order), Which Was Written But Canceled, Concerning Preparation of A Report for Examination of Damaged Parts on Great Leaded Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem

69

[122-1]

Kudüs Rum Patriği Atanasyus'un, Kutsal Kabir Kilisesi'nin büyük kurşunlu kubbesinin tamiri için Rum milletine ruhsat verilmesine dair müracaatı üzerine yapılan kayıt incelemesine ve Divan-ı Hümayun Kalem-i'nin görüşü doğrultusunda Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki söz konusu kubbenin tamiri istenen Rum milletine mahsus mahallerinin kadı ve mimar marifetiyle yerinde keşfinin yapılp ölçüleri gösterilmek suretiyle bir kâğıda resminin çizilip kadı ilâmı ile birlikte Dersaâdet'e sunulmasına dair kaleme alınan emr-i şerifin suret kaydı ve 'bu emrin geri kalıp başka bir şekilde bir sonraki kayıta yer alan emr-i âlinin yazıldığına' dair şerh.¹

28 Eylül – 7 Ekim 1840

İşbu emr-i âli geri kalıp sûret-i diğerle emr-i âli yazılıp işbu kaydın alt yamna kaydolunmuştur.

Kudüs-i Şerif Kâdisına ve Kudüs-i Şerif Mütesellimi () –zîde mecdühü–ya ve Müfî ve ulemâ ve vücûh-ı memlekete hüküm:

"Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme Kilisesi'nin umûm ta'mîri bâ-fermân-ı âli Rum milletine ihâle olunmuş ve el-hâletü hâzihî Kilise-yi mezkûrun kurşunlu kubbesi muhtâc-ı ta'mîr olmuş olduğundan" bahisle, ruhsatı hâvî emr-i âli i'tâsını Kudüs-i Şerif Patriği Atanasyus nâm Râhib Südde-i Saâdetime memhûr tahrîr takdimiyle istid'â edip Dîvân-ı Hümâyûnumdan muktezâsı lede's-suâl; "Kumâme Kilisesi'nden dolayı mukaddemâ vâkı' olan münâzaaya mebnî Dersaâdetimde me'mûrlar ma'rîfetiyle Ermeni ve Rum milletleriyle vekilleri ve papasları hâzır olarak bi't-tarâzî iddiâ-yı sâirelerine faysal verilerek fakat ta'mîr husûsı irâde-i aliyyeye menût mevâddan olduğundan mukaddemâ Rum milletine ihâle olunmuş ve işbu ta'mîr husûsuna dâir muahharan Ermeni milleti tarafından vâkı' olan istid'âya mebnî millet-i merkûmeye dahi; 'ber-vech-i muharrer ta'mîr husûsı irâde-i seniyyeye mütevakkıf olarak reâyâ-yı Devlet-i Aliyyemden kangısına ihâle ve tensib olunur ise öylece icrâ olunacak mevâddan bulunduğu bunların ta'mîre ihtiyâcî takdîrinde evvel-i emirde ta'mîri istid'â olunan mahallin keyfiyyeti ve ta'mîre muhtâc olup olmadığı istiknâh ve i'lam olunduktan sonra sûret-i şer'iyyesi ba'de'l-istiftâ taraf-ı eşref-i şâhânemden bi'l-istizân ona göre icrâ olunmak üzere umûm ta'mîr husûsı Rum milletine ihâle ile te'kidî mutazammın' emr-i âli verilmiş idiği ve; 'Kudüs-i Şerif'de temekkün eden Efrenc râhiblerini ziyâret mahallerinden men' ve me'vâ-yı mahsûsları olan mesâkin ve mevâzî'dan tebîde Rum milleti tarafından ibtidâr olunduğu' Fransa Sefâreti

cânibinden mukaddemâ inhâ ve; 'hey'et-i² asliyyesi tagayyür etmiş ise ashna ircâ' olunarak kadîmî vechile kendi yedlerinde ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn ibkâ kılınarak ta'mîr vesîlesi ve vesîle-i sâire ile belde-i mezkûrede mütemekkin Efrenc râhiblerinin ziyâret mahallerine ve kendi mesken-i mahsûslarına dahl ü taarruz olunmayıp yedlerinde olan menâşîr-i âliye mûcebince ne vechile ziyâret edegelmişler ise kemâ fi's-sâbık ziyâretlerine mümânaat olunmamak' bâbında mukaddemâ sudûr eden evâmir-i aliyyeyi müekkid ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn emr-i âli i'tâ kılınmış olduğu kuyûddan müstefâd olarak ber-vech-i muharrer bâ-irâde-i³ seniyye umûm ta'mîri Rum milletine ihâle olduğuna nazaran kubbe-i mezkûrenin dahi ta'mîri Rumlar taraflarından icrâ olunmak icâbından olduğu misillü zikrolunan kubbenin hîn-i ta'mîrinde Efrenc râhiblerinin kadîmden yedlerinde olan mesâkin ve ziyâretgâhlarına bir gûne müdâhale veyâhûd zabt dâiyesiyle taaddî vukûa gelmemesi ahidnâme-i hümâyûn ve evâmir-i şerîfe-i mezkûre iktizâsından olduğuna binâen ta'mîri istid'â olunan kubbe-i mezkûrenin evvel-i emirde mahallinden isti'lâmıyla [s. 123] ta'mîr olunacak mahalleri ba'de'l-keşf ve'l-muâyene bir kâğıda tersîm ve iktizâ eden i'lam-ı şerîsiyle berâber Dersaâdetime takdim olunarak ba'de'l-istiftâ taraf-ı eşref-i şâhânemden istizân ile tarafeyn yedlerinde olan evâmir-i şerîfe ve menâşîr-i âliye mantûku üzere tarafeynin hukûk-ı müstakillesi gözedilerek icrâ-yı iktizâsı lâzım geleceği" tahrîr olunmağla siz ki, Mevlânâ ve Mütesellim ve sâir-i

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 70 [123-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "اهيئت" şeklindedir.

³ Metinde "bi'l-irâde" şeklindedir.

mûmâ-ileyhimsiz; vusûl-i emr-i şerîfimde Kilise-yi mezkûrda kâin Efrenc râhiblerinin ellerinde olan mahallere bir güne müdâhale vukûa gelmeyerek fakat Kilise-yi mezkûrun kurşunlu büyük kubbesi Rumlar taraflarından ta'mir olunmak üzere evvel-i emirde kubbe-i mezkûrenin ma'rifet-i şer'-i şerîf ve mi'mâr-ı memleket ma'rifetiyle ta'mir olunacak mahalleri keşf ü muâyene birle tûl ve arz ve [kaddi] zirâ'ı gösterilerek her bir mahalli bi'l-izâh bir kâğıda tersîm ile ba'dehû iktizâsı icrâ olunmak üzere sûret-i keyfiyyeti Dersââdetime inhâ ve î'lâma sarf-ı revîyyet¹ eylemeniz fermânım olmağın **imdi:**

Ber-vech-i muharrer amel ve hareketle hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn Efrenc râhiblerine mahsûs olan [ve] yedlerinde olan mesken-i mahsûslarına ve ziyâretgâhlarına müdâhale ve zabt misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemesine i'tinâ ve dikkat eylemeniz irâde-i seniyye-i mülûkânem iktizâsından idiği ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer amel ve harekete mübâderet ve bu vesîle ile tarafeynden akçe ahzi misillü hilâf-ı rızâ vaz' u hâlet vukûundan be-gâyet tehâşi ve mücânebet eylemeniz bâbında.

Fi-evâili Ş. sene [12]56

¹ Metinde "rü'yet" şeklindedir.

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Büyük Kurşunlu Kubbesinin Tamire Muhtaç Yerlerinin Mahallinde Keşfinin Yapılıp İlam Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prepare A Report for Examination of Damaged Parts on Great Leaded Dome of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem

70

[123-1]

Kudüs Rum Patriği Atanasyus'un, Kutsal Kabir Kilisesi'nin büyük kurşunlu kubbesinin tamiri için Rum milletine ruhsat verilmesine dair müracaatı üzerine yapılan kayıt incelemesinden; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin genel olarak tamiri işinin daha önce Rum milleti uhdesine verilmiş olduğu, daha sonra Ermeni milletine de tamir için emr-i âlî verilmiş ise de 'tamirin keşif, ilam, fetva ve arz kıstasları yerine getirildikten sonra olması gerektiği' belirtilerek bu işin yine Rum milletine verildiği, Fransa Sefareti'nden 'Rumların Frenk rahiplerini tamir gerekçesiyle ziyaretgâhlarından menedip kendilerine mahsus ikametgâhlardan uzaklaştırma girişiminde bulunduklarının' bildirilmesi üzerine 'söz konusu yerlerin aslı durum ve görünümünde herhangi bir değişiklik yapılmış ise geri eski hâllerine döndürülerek Frenk rahiplerinin ellerinde bırakılması ve ziyaretlerine ve eskiden beri ellerinde olan ziyaretgâh ve ikametgâhlarına müdahale olunmamasına' dair emir çıkarıldığı'nın' anlaşıldığı, Divan-ı Hümayun Kalemince de; 'bu durum muvacehesinde tamirin, Frenk rahiplerinin ziyaretgâh ve ikametgâhlarına müdahalede bulunulmadan Rumlar tarafından yapılması, ancak önce, tamiri istenen yerle ilgili ilamda bulunulması için mahalline emir gönderilmesi, daha sonra tamiri gereken mahallin kadı ve mimar tarafından keşfi yapılarak bir kâğıda çizilen resminin kadı'nın ilamı ile birlikte Dersââdet'e gönderilmesi, fetva alınması, Padişah'ın onayına arz edilmesi ve çıkacak emrin gereğinin tarafların hakları gözetilerek icra edilmesi gerekeceğine' dair görüş bildirildiği ve 'Hristiyan dinine mensup bütün milletlerin bu Kilisedeki kendilerine mahsus yerlere diğerleri tarafından müdahalede bulunulmaması için tamire nezaret etmelerinin' gerekli görüldüğü ve bunun üzerine 'mahallinden ilamda bulunulması için' bu emrin gönderildiği, bu itibarla; Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Frenk rahiplerine ait mahallere tamir esnasında herhangi bir müdahale meydana gelmemek ve taraflar birbirlerine nezaret etmek üzere söz konusu kubbenin tamiri istenen Rum milletine mahsus mahallerinin kadı ve mimar marifetiyle yerinde keşfinin yapılp ölçüleri gösterilmek suretiyle bir kâğıda resminin çizilmesi ve kadı'nın ilâmı ile birlikte Dersââdet'e sunulması, ancak bu bahane ile Frenk rahiplerine mahsus ikamet ve ziyaret yerlerine yönelik müdahale, zapt ve herhangi bir kimseden para alma gibi istenmeyen işler yapılmaması hususlarında Kudüs Kadısına, Kudüs Mütesellimi olan Dergâh-ı Muallâ Kapıcıbaşı Osman'a, Kudüs Müftüsüne, ulemasına ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

26 Kasım - 5 Aralık 1840

Buyuruldusu Z. sene [12]56 Mühimme tobrasındadır.

Kudüs-i Şerîf Kâdisı -zîdet fazâilühü-ya ve Dergâh-ı Muallâ'm Kapıcıbaşılarından Kudüs-i Şerîf Mütesellimi Osmân -dâme mecdühü-ya ve Müfî ve ulemâ -zîde ilmühüm-e ve vücûh-ı memleket -zîde kadruhüm-e hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin umûm ta'miri bâ-fermân-ı âlî Rum milletine ihâle olunmuş ve el-hâletü hâzihî Kilise-yi mezkûrun büyük kurşunlu kubbesi muhtâc-ı ta'mir olmuş olduğundan" bahisle; "ruhsatı [hâvî] emr-i şerîfim i'tâsım" Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus nâm Râhib Südde-i Saâdetime memhûr takrîr takdîmiyle istid'â edip Divân-ı Hümayûnumdan muktezâsı suâl olundukda; "Kumâme Kilisesi'nden dolayı mukaddemâ vâkı' olan münâzaaya mebnî Dersââdetimde me'mûrlar ma'rifetiyle Ermeni ve Rum milletleriyle vekilleri ve papasları hâzır olarak bi't-tarâzî iddiâ-yni sâirelerini ne faysal verilerek fakat ta'mir husûsu irâde-i alıyyeye menût

mevâddan bulunduğundan mukaddemâ Rum milletine ihâle olunmuş ve işbu ta'mir husûsuna dâir muahharan Ermeni milleti tarafından vâkı' olan istid'âya mebnî millet-i merkûmeye dahi emr-i âlî verilmiş ise de; 'ber-vech-i muharrer ta'mir husûsu irâde-i seniyyeme mütevakkıf olarak reâyâ-yni Devlet-i Aliyyemden kangısına ihâlesi tensib olunur ise öylece icrâ olunacak mevâddan bulunduğundan bunların ta'mire ihtiyâca takdîrinde evvel-i emirde ta'miri istid'â olunan mahallin keyfiyyeti ve ta'mire muhtâc olup olmadığı istiknâh ve i'lâm olundukdan sonra sûret-i şer'iyeyi ba'de'l-istiftâ taraf-ı eşref-i şâhânemden bi'l-istizân ona göre icrâ olunmak üzere umûm ta'mir husûsu Rum milletine ihâle ile

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

te'kidi mutazammın emr-i âli verilmiş idiği' ve; 'Kudüs-i Şerîf'de temekkün eden Efrenc râhiblerini ziyâret mahallerinden men' ve me'vâ-yı mahsûsları olan mesâkin ve mevâzı'dan tebîde Rum milleti tarafından ibtidâr olunduğu' Fransa Sefâreti cânibinden mukaddemâ inhâ ve; 'hey'et-i asliyyesi tagayyür etmiş ise aşna ircâ ile kadîmî vechile kendi yedlerinde ber-müceb-i ahidnâme-i hümayûn ibkâ olunarak ta'mîr vesîlesi ve vesâil-i sâire ile belde-i mezkûrede mütemekkin Efrenc râhiblerinin ziyâret mahallerine ve kendi mesken-i mahsûslarına dahl ü taarruz olunmayıp yedlerinde olan menâşîr-i âliye mücebince ne vechile ziyâret edegelmişler ise kemâ fi's-sâbık ziyâretlerine mümânaat olunmamak' bâbında mukaddemâ sudûr eden evâmir-i aliyyeyi müekkid ber-müceb-i ahidnâme-i hümayûn emr-i âli i'tâ kılınmış olduğu' kuyû[d]dan müstebân olarak ber-vech-i muharrer bâ-irâde-i seniyye umûm ta'mîri Rum milletine ihâle olunduğuna nazaran kubbe-i mezkûrenin dahi ta'mîri Rumlar taraflarından icrâ olunmak icâbından olduğu misillü zikrolunan kubbenin hîn-i ta'mîrinde Efrenc râhiblerinin kadîmden yedlerinde olan mesken ve ziyâretgâhlarına bir gûne müdâhale veyâhûd zabt dâiyesiyle ta-addî vukûa gelmemesi ahidnâme-i hümayûn ve evâmir-i şerîfe-i mezkûre iktizâsından olduğuna binâen ta'mîri istid'â olunan kubbe-i mezkûrenin evvel-i emirde mahallinden isti'lâmıyla ta'mîr olunacak mahalleri ba'de'l-keşf ve'l-muâyene bir kâğda tersîm ve iktizâ eden i'lâm-ı şerîsiyle berâber Dersââdetime takdîm olunarak ba'de'l-istiftâ taraf-ı eşref-i şâhânemden istizân ile tarafeyn yedlerinde olan evâmir-i şerîfe ve menâşîr-i âliye mantûku üzere tarafeynin hukûk-ı müstakillesi gözedilerek icrâ-yı iktizâsı lâzım geleceği" tahrîr olunmuş ve; "Hristiyan dîninde bulunan kâffe-i

milelin Kilise-i mezkûrda kendilerine mahsûs olan mahallere hîn-i ta'mîrde âharı tarafından bir gûne müdâhale ve ta'mîr sûreti vukûa gelmemek üzere esnâ-yı ta'mîrde her biri cânibinden nezâret olunması" lâzımeden görünmüş ve ol vechile icrâsına irâde-i aliyyem taalluk eylemiş olmakla siz ki, Mevlânâ ve Mütessellim ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın isti'lâmı hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr ve tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Vusûl-i emr-i şerîfimde bâlâda beyân olunduğu üzere Kilise-yi mezkûrda kâin Efrenc râhiblerinin ellerinde olan mahallere hîn-i ta'mîrde bir gûne müdâhale vukûa gelmemek ve yek-digere nezâret eylemek üzere evvel-i emirde kubbe-i mezkûrenin ma'rifet-i şer'-i şerîf ve mi'mâr-ı memleket ma'rifetiyle ta'mîri istid'â olunan Rum milletine mahsûs mahalleri keşf ü muâyene birle tûl ve arz [s. 124] ve [kaddi] zirâ'ı gösterilerek ber-vech-i izâh bir kâğda tersîm ve ba'dehû iktizâsı icrâ olunmak üzere icâb eden i'lâm-ı şer'-i siyle berâber Dersââdetime takdîme mübâderet olunması ve hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn gerek Efrenc râhiblerine mahsûs olup yedlerinde olan mesken-i mahsûslarına ve gerek sâir millet ziyâretgâhlarına bir gûne müdâhale ve zabt misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemesine kemâl-i i'tinâ ve dikkat kılınması irâde-i aliyyem muktezâsından idiği ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer amel ve hareket ile hiçbir kimesneden akçe ahzi misillü hilâf-ı rızâ vaz' u hâlet vukûundan gâyetü'l-gâye tehâşi ve mücânebet eylemeniz bâbında.

Fi-evâili L. sene [12]56

Beriyyetüşşam ve Havalisindeki Hristiyanlara Tanınan
Müsaadelere Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Religious Permissions Granted
to the Christians in Beriyyetüşşam and Its Surroundings

71
[124-1]

Beriyyetüşşam ve havalisindeki Hristiyanlara, dinî ve diğer işlerinin düzgün olmasından dolayı eskiden beri berat, menşur ve emirlerle verilmiş olan müsaade ve inayetlerin bundan sonra da devam ettirilmesi; hakim vs. görevlilerin mahkemeye müracaat eden veya uğradığı bir haksızlıktan dolayı şikâyetçi olan rahip ve gomenoslardan para almaması, eziyet etmemesi, bu hususlardaki anlaşmazlıklarının orada halli zor olduğu takdirde davalarının hakkaniyetle görülmesi için durumun Dersaâdet'e arz edilmesi; rahiplerinin, manastır ve kiliselerinin himayesi; kendilerine ve manastırlarına tanınan müsaade ve muafiyetlerden dolayı anlaşmazlık çıkmasına meydan verilmemesi; ibadetgâhlarından dolayı aralarındaki eski anlaşmazlıkların yeniden ortaya çıkmasından kaçınılması; yürürlükteki nizamı aykırı yeni ruhanî rütbe ve tabakalar icadına izin verilmemesi; kilise ve manastır tamirinde âdet olan ilâm ve hüccet harcının dışında hediye, rüşvet vs. alınmaması ve istenmemesi; Kutsal Kabir Kilisesi kapısındaki muhafızların kendi başlarına Kiliseye girmemeleri ve Kudüs piskoposlarına her türlü saygıyı göstermelerine dair Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye Kumandanı Mehmed Tayyar Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan ve Rum, Ermeni ve Katolik milletlerinin her birine ayrı ayrı verilen emr-i şeriflerin suret kaydı.¹

21-30 Haziran 1841

"Mücebince amel oluna." deyü bâlâsına
hatt-ı hümayûn-ı şâhâne keşide buyurulmuştur.

Münâzaât-ı kadîmelerinin teceddüd ve tekerrür etmemesi zımnında.

Ferikân-ı kirâmımdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancakları umûr-ı zabıyyesine me'mûr
Mehmed Tayyâr Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:

Beriyyetü's-Şâm ve havâlisinde bulunan Hristiyan tâi-fesinin kadimden beri icrâ-yı âyin-i mezhebiyye ve umûr-ı sâirelerinin ifâsı muvâfık-ı şer'-i şerif olduğundan; "ol vec-hile buna dâir selâtin-ı mâziye ve vâlid-i mâcid-i kesîrül'-mahâmidim –enâra'llâhü Teâlâ berâhînehüm– taraf-ı eşreflerinden ve gerek cânib-i celîlül'-menâkıb-ı mülûkânemden bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven ü muvaşşah itâ ve ihsân kılınmış olan berevât ve menâşir-i âliye ve evâmir-i münife müceblerince nâil oldukları müsadât ve inâyâtın bundan böyle dahi infâz ü icrâ olunması ve ruhbânların ve manastır gomenoslarının cânib-i şer'-i şerife hîn-i mürâcaatlarında veyâhüd haklarında bir güne muâmele-i cevriyye vukû' bulup da ondan tazallüm veistirhâm murâd eyledikleri hâlde hükkâm ve zâbâtân-ı sâire taraflarından bir habbe ve bir akçe mutâlebe olunmayarak hiçbir vec-hile gadr ve cevru taaddi ve irtikâb misillü hâlât-ı rediyye vukûa getirilmemesi ve bu husûslara dâir beynlerinde vakten mine'l-evkât bir güne nizâ' zuhûr edip de oraca fash müteassir görüldüğü hâlde ber-vech-i hakkâniyyet tedkik ve rü'yet olunmak için Dersaâdetime arz u inhâ olunması ve kadîmî vec-hile ruhbânların ve manastır ve kiliselerinin himâyet ü sıyânetine kemâliyle dikkat

olunarak her güne müdâhale ve cevru taaddi ve isâl-i zarar u gezend kazıyyelerinden masûn olmaları ve müsadât ve kilise ve manastırlara mahsûs olan muâfiyyât-ı sâbika-i kadîme kemâ-kân ibkâ olunmuş olduğundan bunların hilâfı bir güne tecâvüz ve münâzaa ve kıl ü kâl vukûa gelmemesi ve Rum ve Ermeni ve Katolik milletleri ruhbânları birbirlerine azv-i ifk ü iftirâ ederek her birerlerine bâlâda beyân olunan hutût-ı şerife ve berevât ve evâmir-i aliyye ile tahsis kılınmış olan kilise ve ibadetgâhlardan dolayı beynlerinde aralık aralık vukû' bulan münâzaât-ı kadîmelerinin teceddüd ü tekerrüründen her birerleri tarafından ber-vech-i şer'î külliyyen ictinâb ve mübâadet kılınması ve rüteb ve tabakât-ı ruhbâniyyeye dâir Ehl-i Maşrık Mezhebi indinde mine'l-kadîm cârî ve mer'î olan usûl ve nizâm mücebince bir güne icâd u ihdâs vukûunun tecvîz olunmaması ve mürûr-ı vakt ü zamân ile yâhüd bi'd-defaât zuhûr etmiş harîklar münâsebetiyle harâb olmuş ve zedelenmiş kilise ve manastırların ta'miri husûsları İstanbul veyâhüd Kudüs-i Şerîf patrikleri taraflarından lede'l-istidâ ol bâbda usûl-i şer'iyyesi vec-hile ruhsatı hâvî sudûr edecek evâmir-i aliyyem mücebince hîn-i ta'mirde hükkâm ve zâbâtân-ı memleket cânibinden ilâmât ve hücc-i şer'iyyeden ber-vech-i itidâl ahnagelen harc-ı

¹ Ayrıca bk. 72 [125-1] numaralı kayıt.

*mu'tâddan mâadâ hod be-hod bir gûne hediyye ve rüşvet ve menâfi'-i sâire istihsâl ve mutâlebesi bir vechile câiz olmaması ve Kumâme Kilisesi kapısının muhâfazasına me'mûr olan neferâtın hod be-hod derûn-ı Kiliseye duhûlleri memnû' olarak taraflarından Kudüs-i Şerîf piskoposlarına ez-her-cihet ibrâz-ı merâsim-i riâyet kılınması" husûslarına irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik olmağın te'kiden ve tenbihen Divân-ı Hümâyûnumdan mahsûsan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı Pâdişâhânemle tevşih olunarak Ermeni ve Katolik milletlerine verildiği misillü **Rum** milleti tarafına itâ olunmuşdur. **İmdi:***

Bâlâda beyân olunduğu vechile tâife-i merkûme yedlerine itâ olunmuş olan hutût-ı şerîfe ve berevât ve evâmir-i münifenin ve bâlâda muharrer müsâadât-ı kadîmenin ale'd-devâm kâmilin infâz ü icrâsı irâde-i kâtıa-i mülûkânem muktezâsından idiği ve hiçbir vakitte hilâfı vaz' u hâlet vukûu câiz olmadığı siz ki, Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve harekete dikkat ve işbu emr-i münifim sicill-i mahkemeye kayd ü sebt ile zikrolunan **Rum** milleti yedlerinde ibkâ olunarak mugâyiri vaz'ı tecvîzden be-gâyet tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fî-evâili Ca. sene [12]57

Buna dahi.

Bir sûreti; yine Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâya: **Ermeni** milleti için, aslı gibi.

Buna dahi.

Bir sûreti; yine Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâya: **Katolik** milleti için, kezâlik.

Beriyetüşşam Bölgesindeki Yahudilerin Himayesine ve
Tanınan Dinî Müsaadelere Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid
Regarding Protection of Jews in Beriyetüşşam and
Religious Permissions Granted to Them

72
[125-1]

Osmanlı Padişahı'na yüce Allah'ın emaneti olan her sınıftan tebaanın himaye edilmeleri ve dinî bakımdan geniş müsaadelere mazhar olmaları Halifeliliğin ve devlet olmanın gereği olduğundan ve Osmanlı Devleti'nin tebaası olan Yahudilerin de diğer tebaa gibi emniyet ve himayeye mazhar olmaları icap ettiğinden, Beriyetüşşam bölgesindeki Yahudi milletinin daima her türlü zulüm ve haksızlıktan korunması; hakim vs. görevlilerin mahkemeye müracaat eden veya uğradıkları bir haksızlıktan dolayı şikâyetçi olan haham vs. ileri gelenlerden para almaması, eziyet etmemesi, bu hususlardaki anlaşmazlıklarının orada halli zor olduğu takdirde davalarının hakkaniyetle görülmesi için durumun Dersaadet'e arz edilmesi; sinavi ve havralarının tamirinde âdet olan ilâm ve hüccet harcının dışında hediye, rüşvet vs. alınmaması ve istenmemesine dair Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye Kumandanı Mehmed Tayyar Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan ve Yahudi milletine verilen emr-i şerifin suret kaydı.¹

21-30 Haziran 1841

[s. 125] *Ferikân-ı kirâmmıdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancakları umûr-ı zabtıyyesine me'mûr
Mehmed Tayyâr Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:*

Ta'rifden müstağni olduğu üzere yed-i emânet-i şâhâne-me vediatu'llâh olan her sınıf tebaanın ez-her-cihet hüsn-i himâyet ü sıyânet olunmaları ve mesâğ-ı şer'-i şerif olduğu ve kadimden olageldiği üzere icrâ-yı âyîn ve mezhepleri emrinde müsâadât-ı kâmileye mazhar olmaları muktezâ-yı usûl-i hilâfet ve mübttegâ-yı kâide-i mülkdârî ve inâyet-i Pâdişâhânemden olduğuna ve reâyâ-yı Devlet-i Aliyyemden olan Yahûd tâifesinin dahi tebaa-i sâire-i Saltanat-ı Seniyye'm misillü mazhar-ı emniyyet ü himâyet olmaları matlûb-ı kat'i-i mülûkânem iktizâ-yı ma'delet-ihtivâsından bulunduğu binâen; "bundan böyle dahi Beriyetüşşam tarafında bulunan Yahûd milleti dahi her hâlde himâyet ü sıyânet ve ez-her-cihet zulm ü itisâfden vikâyet olunması ve hahamların ve sâir rüesâ-yı milletin cânib-i şer'-i şerife hîn-i mürâcaatlarında veyâhûd haklarında bir güne muâmele-i cevriyye vukû' bulup da ondan tazallüm [ve] istirhâm murâd eyledikleri hâlde hükkâm ve zâbtân-ı sâire taraflarından bir akçe ve bir habbe mutâlebe olunmayarak hiçbir vechile gadr ve cevru taaddî ve irtikâb misillü hâlât-ı rediyye vukûa getirilmemesi ve bu husûslara dâir vakten mine'l-evkât bir güne nizâ' zuhûr edip de oraca fash müteassir görüldüğü hâlde ber-vech-i hakkâniyyet tedkik ve rü'yet olunmak için Dersaadetime arz u inhâ kılınması ve mürûr-ı vakt ü zamân ile veyâhûd bi'd-defaât zuhûr etmiş hariklar münâsebetiyle

harâb olmuş ve zedelenmiş sinavi ve havraların ta'miri husûsları istid'â olundukda ol bâbda usûl-i şer'iyyesi vechile ruhsatı hâvî sudûr edecek evâmir-i aliyyem mücebince hîn-i ta'mirde hükkâm ve zâbtân-ı memleket cânibinden ilâmât ve hüccet-i şer'iyyeden ber-vech-i itidâl alınagelen harc-ı mu'tâddan mâadâ hod be-hod bir güne hediyye ve rüşvet ve menâfi-i sâire istihsâl ve mutâlebesi bir vechile câiz olmaması" husûslarına irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik olmağın te'kidten ve tenbihen Divân-ı Hümayûnumdan mahsûsan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Pâdişâhânemle tevşih olunarak zikrolunan **Yahûd** milleti tarafına itâ olunmuşdur. **İmdi:**

Bâlâda beyân olunduğu vechile millet-i merkûme hakkında himâyet ü sıyânet-i lâzimenin icrâsı irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâsından idiği ve hiçbir vakitte hilâfı vaz' u hâlet vukûu câiz olmadığı siz ki, Ferik-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve harekete dikkat ve işbu emr-i münîfim sicill-i mahkemeye kayd ü sebt ile sâlifü'z-zikr **Yahûd** milleti yedinde ibkâ olunarak mugâyiri vaz'ı tecvizden be-gâyet tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fi-evâili Ca. sene [12]57

¹ Ayrıca bk. 71 [124-1] ve 91 [141-2] numaralı kayıtlar.

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ile Beytüllahm'ın, Keşif ilamında Tamire Muhtaç Olduğu Yazılı olan Yerlerinin Rum Milleti Tarafından Tamirine İzin Verildiğine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Grant Greeks to Repair the Church of Holy Sepulchre and the Holy Places in Bethlehem in Accordance with Expert Examination for the Places Mentioned Above

73
[125-2]

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ile Beytüllahm Kilisesi'nin gerektiğinde tamiri işi daha önce Rum milletine verilmiş olduğundan, bu konuda daha sonra yapılan müracaat üzerine 'tamire muhtaç olan yerlerin mahkeme marifeti ile keşfinin yapıp buna dair ilamın Dersâadet'e gönderilmesi' hakkında emr-i şerif çıkarıldığı, ancak bu emir mahalline gitmeden; 'Müftü Vekili, Nakibüleşraf Kaymakamı, Mütessellim, ulema ve memleket ileri gelenleri ile birlikte Kutsal Kabir Kilisesi'ne gidilip Frenk, Rum ve Ermeni milletlerinin temsilcilerinin de hazır bulundukları bir mahkeme kurulduğu ve harap olmaya yüz tutmuş isimleri ayrıntılı olarak yazılı mahallerin keşfinin yapıldığı, Frenklerin Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki kendilerine mahsus ve müstakil olan mahal ve meskenlerin keşfine razı olmadıkları, bunun üzerine onların Kutsal Kabir Kilisesi'nde bırakılarak aynı şekilde Beytüllahm'a gidildiği ve sadece Rum ve Ermeni milletlerinin temsilcileri hazır oldukları hâlde oradaki harap olmaya yüz tutmuş isimleri ayrıntılı olarak yazılı mahallerin de keşfinin yapıldığına' dair keşif ilamının geldiği, bunun üzerine şeriatın bu konu hakkındaki hükmü sorulan Şeyhülislam tarafından; 'harap olan bu yerlerin herhangi bir ilavede bulunulmaksızın aslı konum ve şekline uygun olarak tamir edilebileceği' bildirildiğinden Padişah tarafından; 'ilamda belirtilen mahallerin, aslı konum ve şekline herhangi bir ilavede bulunulmamak ve Frenklere mahsus mahaller ile diğer milletlerin ziyaretgâhlarına yönelik müdahale ve zapt gibi işler yapılmamak' üzere Rum milletleri tarafından tamirlerine ruhsat verildiği, bu itibarla; söz konusu yerlerin emirde açıklandığı şekilde tamir edilip emre aykırı işler yapılmaması hususunun lazım gelenlere bildirilmesi ve tamirin bu şekilde yapıp buna aykırı zerre miktarı iş yapılmamasına dikkat ve nezaret olunmasına dair Kudüs Sancağı Zaptiye Kumandanı Mehmed Tayyar Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, Kudüs ulemasına, görevlilere ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

18-27 Eylül 1841

Ta'mîr Fermâm

Kumâme Kilisesi'nin kubbesinin cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den ta'miri zımında fi-evâhiri B. sene [12]69 târîhinde emr-i âli yazılmışdır.

Ferikân-ı kirâmımdan Kudüs-i Şerif sancağının umûr-ı zabhyyesine me'mûr Mehmed Tayyâr Paşa -dâmet maâlihi-ye ve Kudüs-i Şerif Kâdisına ve Mezâhib-i Erbaa müftüleri ve sâir ulemâ -zîde ilmühüm-e ve zâbtân ve vüçûh-ı memleket -zîde kadruhüm-e hüküm:

Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme Kilisesi'yle Beytüllahm nâm mahallin lede'l-icâb ta'mîrât mâddesi bundan akdem bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şâhânemle muvaşşah tecdiden ısdâr ve itâ kılınan fermân-ı âli-şânım mücebince Rum milletine ihale olunarak muahharan vâkı' olan istid'aya mebnî muhtâc-ı ta'mîr olan mahaller ma'rifet-i şer'-i şerif ile keş ü muâyene birle iktizâ eden ilâmının Dersâadetime irsâl ve takdimi zımında emr-i şerifim tasdir kılınmış ise de emr-i şerif-i mezkûr mahalline gitmeksizin bu defa muhtâc-ı

ta'mîr olan mahallerin keş ü muâyenesini hâvi vârid olan ilâm-ı şer'ide; "Vekil-i Müfti ve Nakibül-eshraf Kaymakâm ve Mütessellim ve ulemâ ve vüçûh-ı belde ile Kumâme'ye varhıp akd-i meclis-i şer'-i şerif olunarak Efrenc ve Rum ve Ermeni milletlerinin vekil ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde Kumâme'de müşrif-i harâb olan mahaller keş ü muâyene olunup fi'l-vâkı' Kumâme ortasında kâin 'Nısfu'd-dünyâ' ta'bîr olunur Rum milletine mahsûs olan Kilisenin kubbesi hareket-i arzdan münfesiş olmuş olduğundan kemâ fi's-sâbık iâdesiyle sıva ve

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 70 [123-1], 76 [128-2], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

boyası ve milel-i selâse beyninde müşterek olup Kabr-i İsâ –aleyhi's-selâm– zu'm olunan mahallin dâhil ve hâricinde kâin ba'zı ahcârın mâbeynine hareket-i arzdan hâlel gelmiş idiğine mebnî ol halelin ıslâh ve Kabrin verâsında Kıbtıyân'ın Küçük Kenîsesi münfesih olduğundan nakz ile ta'mîri ve büyük kubbenin ayaklarının ba'zısına kezâlik hareket-i arzdan hâlel gelerek kemâ-kân ıslâh ve Kabr-i İsâ –aleyhi's-selâm– zu'm olunan sâlifü'z-zıkr mahallin üzerinde olan büyük kurşunlu kubbe Rum'un müstakıl manastırlarına izâfete kapısı ve yolu olduğundan vaz'-ı kanâdîl ve şem'dân ile tezyîn ve idâresi Rum milleti yed ve tasarruflarında olup el-hâletü hâzihî kubbe-i mezbûrenin üzerinde olan kurşun elvâh şikest olarak eyyâm-ı şitâda takattur eylediğinden gerek elvâh-ı mezkûrenin ve gerek dâhilinde kâin tavan ile ba'zı çürümüş olan ahşâbın kemâ-kân tebdîl ve tecdîdi ve Kumâme'de su kuyusu kapısında olan sâhada kâin balâtn termîmi ve divârların merem-mâtı ve karşısında olan kemerin sıvası ve Rum milletine mahsûs olup Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kemerin zîrinde olan mahallin sıvasıyla zemininde bulunan balâtn kadîmî vechile tecdîdi ve memşâların kible tarafında olan divân temâyül eylediğinden ba'zısının nakz ve kemâ-kân iâdesi ve sâlifü'z-zıkr 'Nisfu'd-dün-yâ' ta'bîr olunur Rum Kilisesi'nin verâsında olan kemerlerin sıva ve boyası ve zemîn ve sathında olan balâtn ta'mîri ve Ermeni milletinin yedinde olup 'Taksîm-i Libâs' demekle ma'rûf olan mahallin sıva ve boyası ve balâtn termîmi ve Mağâratî's-Sahîb'in tahtânî olan mahalde şimâl tarafında Efrenc tâifesine ve kible tarafında Rum milletine mahsûs iki mahallin [s. 126] sıva ve boyası ve zemininde olan balâtn ve üzerinde kâin sathın kemâ-kân tebdîl ve nerdübânın ıslâh ve Ermeni milletine müstakıl Mağâratî's-Sahîb'in fevkâmîsi olan Kilisenin sıva ve boyası ve sâhasında vâkı' balâtn kadîmî vechile tecdîdi ve kubbesinin ve sathının ta'mîri ve pencerelerinin ıslâh ve milel-i selâse miyâmında müşterek olan Muğtesel nâm mahallin etrâfında olan sâhada kâin ba'zı balâtn termîmi ve Ermeni milletine müstakıl ve mahsûs olan fevkâmî Kilisesinin sâhasında ve nerdübân fevkinde olan sâhada kâin balâtn termîmi ve Kilise-yi merkûmenin sıva ve boyası ve nerdübânın ayaklarının ıslâh ve kuddâs mahallinde kâin balâtn ta'mîri ve mahall-i mezkûrun sıva ve boyası ve ol mahal kurbünde vâkı' Patrik odasının sıva ve boyası ve kapının garb tarafının ta'mîri ve kuddâs mahalli verâsında olan matbah odasının kapısı kezâlik hareket-i arzdan münfesih olup nakz ile kemâ-kân iâdesi ve matbah-ı mezbûr müdahhanesinin ıslâh ve üzerinde olan sağır odanın sıva ve boyası ve Kumâme kapısı hâricinde vâkı' sâhada olan balâtdan ba'zılarının tebdîli muktezî olarak bundan mâadâ Kumâme'de Efrenc tâifesi müstakıl olan mahal ve meskenlerinin keşfine râzî olmadıklarından onlar terk olunup ve kezâlik Bey-tüllahm'a varıhp Efrenc tâifesi gitmediklerinden fakat Rum ve Ermeni milletleri vekil ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde muktezî olan mahaller lede'l-keşf ve'l-muâyene milel-i

selâse beyninde müşterek olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm–ın fakat sıva ve ba'zı balâtnın tebdîliyle divânın ıslâh ve Ermeni milletine müstakıl olan mahall-i şimalinin sıva ve boyası ve zemininde kâin balâtn termîmi ve Rum'un müstakıl olan kible ve orta mahalleri ve üç kapıdan demir kapıya varıncaya dek vâkı' olan Kenîsenin sıva ve boyası ve zemininde kâin balâtn termîmi ve etrâfında olan pencerelerin ıslâh ve üzerinde olan ahşâbdan ba'zılarının tebdîli ve bütün kurşun elvâhlarının tecdîdi ve demir kapıya yakın olan kapının ahşâbdan olması cihe-tiyle telef olduğundan tecdîdi ve demir kapı üzerinde olan sath-ı balâtn ıslâh iktizâ eylediği" derc ve beyân ve sâlifü'z-zıkr mahaller fi'l-hakika muhtâc-ı ta'mîr olduğu ifade ve ityân olunmuş ve muktezâ-yı şer'îsi bi'l-fi'l Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm olan Mekkizâde Mevlânâ Mustafâ Âsım –edâma'l-lâhü Teâlâ fazâilehü–dan lede'l-istiftâ; "Bir belde vâkı' kenîse-i kadîmenin ba'zı mevâzu harâbe olmakla ol belde zimmîleri mevâzi'ı merkûmeyi nesne ziyâde etmeksizin hey'et-i kadîmesi üzere ta'mîre kâdir olurlar mı? El-cevâb: Olurlar." deyü bir kıta fetvâ-yı şerîfe verilmiş olmakdan nâşi mesâğ-ı şer'-i şerif olduğu vechile mevâzi'ı mezkûrenin vaz'-ı kadîm ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâs olunmamak ve Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sair millet ziyâretgâhlarına bir gûne müdahale ve mahall-i merkûmeyi zabt misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemek husûslarına kemâliyle itinâ ve dikkat olunmak üzere ta'mîr ü termîmine ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak ol bâbda hatt-ı hümayûn-ı merâhım-nümûn-ı şehriyârânem şeref-bahşâ-yı sahîfe-i sudûr olmuş olmanın mantûk-ı münifi üzere ruhsatı hâvi Divân-ı Hümayûnumdan mahsûsan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve itâ olunmuştur. **İmdi:**

Mevâzi'ı mezkûrenin ber-vech-i mesâğ-ı şer'î vaz'-ı kadîmî ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâs olunmamak üzere Rum milleti tarafından ta'mîr ü termîmine izin ve ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân kılındığı ve bu vesile ile Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sair millet ziyâretgâhlarına zinhâr u zinhâr bir gûne müdahale ve mahall-i merkûmeyi zabt misillü vaz' u hâlet vukûuna kat'â rızâ-yı hümayûnum olmadığı siz ki, Ferik-ı müşâr ve Mevlânâ ve sair-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda sûret-i emr u fermân-ı maâli-unvân-ı Pâdişâhânemi lâzım gelenlere etrâfiyla ifade ve tefhîm birle müceb ü muktezâsı üzere amel ve hareket olunması husûsuna ve zerreten-mâ mugâyiri vaz' u hâlet vukûa gelmemesine cümleliz bi'l-it-tifâk kemâliyle dikkat ve nezâret ve hilâfı vaz'a irâet-i ruhsatla mes'ûl ve muâteb olmakdan be-gâyet tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fi-evâili Ş. sene [12]57

Kudüs'teki Misafir Frenk Rahipleri ile Rumlar Arasında
Kutsal Kabir Kilisesi'nde Ayin İcrası Hususunda İki Tarafın
Eşitliğinin Esas Alınması Hakkında Daha Önce Çıkarılan ve
Yenilenen Emr-i Şerifin Te'kidine Dair Sultan Abdülmecid
Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan
Abdülmecid to Ensure Equality between the Visiting
Frankish Priests and Greeks in Jerusalem on Performing
Their Rituals in the Church of Holy Sepulchre

74
[126-1]

Kudüs Rum Patriği Atanasyus'un; 'Kudüs'teki misafir Frenk rahiplerinin daha önce gönderilmiş olan emirlere aykırı olarak Rum milletini Kutsal Kabir Kilisesi'nin ortasındaki Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerde kudastan menetmelerinin önlenmesi için emir çıkarılması' hususundaki başvurusu üzerine yapılan kayıt incelemesinden; 'Kudüs'te misafir olarak bulunan Frenk rahiplerinin, Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki organuna borular ilave etme, Hz. İsa'nın (a.s.) Kabri olarak kabul edilen yerin kapısındaki resmi değiştirme ve Rum milletini burada kudastan menetme hususlarındaki faaliyetlerinin önlenmesi için daha önce gönderilen emirlere ilaveten 1232 (1817) tarihinde, 'Frenk rahiplerinin bu şekilde bid'atler çıkarmalarına ve Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaası olan Rum milletini kudastan menetmelerine izin verilmemesine' dair bir emir daha gönderildiği, tekrar anlaşmazlık çıkması üzerine 21-30 Zilkade 1234 (11-20 Eylül 1819) tarihinde, 'bu durumun iki tarafın da ziyaretgâhı olan bu yerde Frenk rahiplerinin eşit bir şekilde ayin, ziyaret ve süsleme yapmaya kanaat etmemelerinden kaynaklandığı anlaşıldığından, bu hususta kendilerine verilen müsaadeye kanaat edip Osmanlı Devleti'nin cizye veren tebaasını bu şekilde rencide etmemelerine' dair önceki emri te'kiden tekrar emir gönderildiği, Şam Valisi ile Kudüs Kadısının 'bu emrin herkesin huzurunda açılıp okunduğu ve gereğinin söz konusu mahalde Rum ve Frenk taraflarının eşitliği uygulamaya konularak yerine getirildiğini' bildirip te'kiden yeni bir emir daha gönderilmesini istemeleri üzerine, 'bundan böyle daha önce gönderilmiş olan söz konusu emre ve iki tarafın eşitliğini ve eskiden beri yapılageleni esas alan ve tarafların karşılıklı rıza ile kabul ettikleri bu uygulamaya göre hareket olunmasına' dair 11-20 Muharrem 1236 (19-28 Ekim 1820) tarihli bir emir daha gönderildiği ve bu emrin cülûs-ı hümayun münasebetiyle 11-20 Zilhicce 1255 (15-24 Şubat 1840) tarihinde tecdid olunduğu' anlaşıldığından, daima iki tarafın eşitliğinin esas alınıp daha önce gönderilmiş olan emirlere aykırı hareket olunmaması için te'kiden bu emrin gönderildiğine dair Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye Kumandanı Ferik Mehmed Tayyar Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Kudüs'teki Dört Mezhebin müftülerine, bütün görevlilere ve ahali ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emrin suret kaydı.

25 Aralık 1841 – 3 Ocak 1842

*Ferîkân-ı kirâmımdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancakları umûr-ı zabtıyyesine me'mûr Mehmed
Tayyâr Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Kudüs-i Şerîf'de kâin Mezâhib-i Erbaa müftüleri
–zîde ilmühüm–e ve b'l-cümle zâbâtân ve vücûh-ı ahâlî ve sâir iş erleri –zîde kadruhüm–e hüküm:*

"Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin Efrenc râhibleri mukaddem ve muahhar şeref-rîz-i sudûr olan evâmîr-i âliye mazâmîn-i münîfesine münâfî Kumâme Kilisesi'nin ortasında kâin Kabr-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– zu'm olunan mahalde Rum milletini kudâsdan men' dâiyesinde oldukları" beyânıyla; "rehâbîn-i merkûmenin bu misillü vâkı' olan müdâhale ve tasallutların men' u def'i" bâbında emr-i şerîfim sudûru bu defa mahallinden bâ-i'lâm inhâ ve Kudüs-i Şerîf Rum Patriği Atanasyus –zîdet hürmetühû– tarafından dahi niyâz ü istid'â olunup kuyûda mürâcaat ve muktezâsı suâl olundukda; "Efrenc râhibleri yüz yirmi seneden mukaddem Frengistân'dan kebîr organun getirip Kumâme'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsının kemâl-i gılatı ve gerek Kumâme'ye muhdes şey vaz'ının memnûiyyeti cihetiyle ehl-i İslâm ile reâyâ taraflarından mümânaat olunmuş ve kendi kiliselerinde muattal kalıp bundan akdem

Kumâme'nin hîn-i ihtirâkında derûnunda kadîmî mevzû' olan sağır organun dahi muhterik olmuş olduğundan Kumâme'nin tecdîdinde sâlifü'z-zikr memnû' olan organun-ı kebîrin vaz'ım rehâbîn-i merkûme lede't-taleb ol vakitte Şâm Vâlisi bulunan tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan rehâbîn-i merkûme tekrâr istid'âya teşebbüs birle nihâyet organun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkis olunarak sadâsı sâlifü'z-zikr muhterik olan eski sağır organunun savtına uydurulmak şartıyla Kumâme'ye vaz'ına Rum milleti râzî olmuş ve ol vechile Şâm Vâlisi tarafından ruhsat verilerek bir müddet öylece icrâ ve tarafeyn iskât kılınmış iken zikrolunan Efrenc râhibleri organun-ı mezkûrun mukaddem tenkis olunan borularına müceddeden kırk yedi boru izâfesiyle savtım terfî' ve bundan böyle Kumâme derûnunda kendi zu'mlarınca Kabr-i İsa ta'bir [s. 127] eyledikleri mahallin kapısında Efrenc râhibleri tarafından mevzû' olan sûret

dahi kaldınhp yerine gâyet kebîr bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarına mebnî bu keyfiyyetler Rum milletinin teşettütüne bâis olacağı ihbâr veistirhâm olunmuş olduğundan bu makûle muhdesâta bir vechile mesâğ u cevâz olmadığı ve bu cihetle zikrolunan erganun ve sûret maddelerinin kadîmine ircâ' olunması husûsu Şâm Vâkisi tarafından ve cânib-i şeriat-i garrâdan Efrenc râhiblerine bî'd-defaât tenbih ve tebyîn ve muahharan bâ-buyuruldu mübâşir dahi ta'yîn kılınmış ise de zikrolunan Efrenc râhibleri adem-i ısgâ sûretinde ısrâr etmiş olduklarına binâen nihâyetü'l-emr rehâbin-i merkûme mübâşir-i merkûm ve Kudüs-i Şerîf Kâdisi ve Mütesselimi taraflarından ta'yîn kılınan me'mûrlar ve sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebîr ref' u izâle ile yerine sûret-i atîka vaz' ve ta'lik ve erganuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ihrâc etdirilmiş ve Efrenc râhibleri Kabr-i Îsâ ta'bir olunan mahalde Rum milletini kuddâsdan men' sevdâsında olduklarından taaddiyât-ı vâkıamn men'i zımında emr-i şerîfim sudûru mahallinden ve Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından bâ-ma'rûzât istid'â olunmuş ve ol vakit kuyûda lede'l-mürâcaa; 'Cenâb-ı Halife-i Sâni Ömer ibnü'l-Hattâb -radıyallâhü Teâlâ anh- hazretleri tarafı eşreflerinden inâyet ü ihsân buyurulan ahidnâme-i hümayûn-ı mübâreke ve ecdâd-ı ızâmın hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla i'tâ olunan evâmir-i aliyeye mugâyir Efrenc râhibleri mârru'z-zikr Kumâme'nin ortasında olan Türbe'yi tagallûben zabt ile âyinlerine münâfi Türbe-i mezbûrenin üzerini örtüp ve karşısına âdete muhâlif zenâr ile kandiller ve şimâl tarafına büyük erganun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eyledikleri Rum milleti tarafından lede'l-inhâ tarafeyn Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yn ızâm ve kâdiaskerler huzûrlarında mürâfaa olunduklarında Frenk tâifesinin iddiâları vâhî olduğuna mebnî mukaddemâ verilen evâmir-i aliyeye müceblerince amel olunmak için ber-müceb-i mürâfaa iki kı'ta emr-i âli i'tâ olup bu makûle Divân-ı Hümayûn'da faysal-pezir olan da'vâmn tekrâr istimâ memnû' iken Efrenc râhibleri mütenebbih olmayarak verilen evâmir-i şerîfeye ve âyîn-i kadîmelerine muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' eylediklerinden mâadâ şem'dân ile mûm ve put ile haç vaz' ve sâir bid'atler ihdâs eyledikleri millet-i mersûme tarafından tekrâr lede'l-inhâ muhdes olan bid'atler ref' olunmak ve Efrenc tâifesi taraflarından; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' vukûa gelmemek için Bin doksan dokuz¹ senesi evâil-i Cumâde'l-âhire'sinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven bir kı'ta emr-i âli tasdir kılınmış ve belde-i Kudüs-i Şerîf ve havâlisi ecdâd-ı ızâmın seyfi cihâdlarıyla feth u teshîr olunmuş mülk-i mevrûs-i Pâdişâhânem olmak mülâbesesiyle belde-i mezkûrede vâkı' Kumâme'nin dâhil ve hâricinde olan ziyâretgâhlar tarafeyne vakıf ve temlik olunmayıp fakat mevâzı-ı mezbûreyi ziyâret ve icrâ-yn âyîn eylemeleri için kabûl-i cizye eden ehl-i zimmete izin ve ruhsat verilmiş ve

müste'men râhiblerine dahi ba'de-zamânin lutfen ve ihsânen ba'zı ziyâretgâhlarda ziyâret ve ba'zı mahallerde dahi fakat icrâ-yn âyîn ve vaz'-ı kanâdîl ve tezyîn misillü ef'âle ruhsat şâmil ecdâd-ı ızâmın zamânlarında senedât i'tâ olunmuş ise de sonradan Efrenc râhibleri o makûle icrâ-yn ziyâret eylemelerine ruhsat verilen mahâl ve mevâkı' kendilerine hasr ederek Rum tâifesini icrâ-yn âyîn ve ziyâret etmekden men' eylediklerinden gayri tâife-i merkûmenin kadîmden yedlerinde bulunup ziyâretgâhları olan mahallere dahi müdâhale eyledikleri Rum milleti tarafından inhâ olunarak def'an lî'n-nizâ' Kabr-i Hazret-i Îsâ -aleyhi's-selâm- zu'm olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzı-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ' ziyâret ile âyinlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek üzere bâlâları hutût-ı hümayûn ile muvaşşah mufassal u meşrûh verilen evâmir-i aliyeye müceblerince vâlid-i mâcid-i keşirul-mahâmidim cennet-mekân, Hudâvendigâr-ı sabıku'z-zamân hazretlerinin akîb-i cülûs-i hümayûnlarında ya'mî [Bin] iki yüz yirmi üç senesi evâhir-i Receb'inde bâlâsı hatt-ı hümayûnlarıyla müzeyyen tecdiden bir kı'ta emr-i şerîf i'tâ kılınmış idiği Divân-ı Hümayûn'um Kalemî'nde mukayyed ve mastûr bulunmuş olduğuna ve Kudüs-i Şerîf'de müsâfir olarak mukim olan Efrenc râhiblerinin kadîmden beri verilen evâmir-i aliyeye ve âyinlerine muhâlif bu misillü nesneler ihdâsıyla Saltanat-ı Seniyyemin cizye-güzâr reâyâsına rencide ve remide etmeleri ve husûsile Kabr-i Hazret-i Îsâ zu'm eyledikleri mahalde kadîme münâfi Rum tâifesini kuddâsdan men' dâyesinde olmaları mugâyir-i usûl bir keyfiyyet idiğine mebnî Efrenc râhiblerinin bu makûle nesneler ihdâs eylemelerine kat'an ruhsat ve cevâz verilmeyerek derhâl def' u ref'iyle mahall-i mezkûrda Rum tâifesinin kuddâs ta'bir olunur âyinlerinin icrâsına dahi Efrenc râhibleri tarafından vukûa gelen müdâhalenin külliyyen men'ine mübâderet olunmak bâbında [Bin] iki yüz otuz iki târihinde kezâlik bâlâsı hatt-ı şerîf ile müzeyyen bir kı'ta fermân-ı celilül-unvân sâdir olmuş ise de Rum milletiyle Efrenc râhibleri beyninde işbu icrâ-yn âyîn husûsundan dolayı tekrâr münâzaa ve muâraza vukûuna mebnî muahharan sâdir olan emr-i şerîfi te'kidten müsâvât-ı tarafeyni hâvî müceddeden emr-i âli i'tâ olunması husûsu mahallinden ve Kudüs-i Şerîf Rum Patriği tarafından lede'l-istid'â Kumâme'ye dâir şimdiye değin vukû' bulan münâzaât ü muârazât bâ-evâmir-i aliyeye ve senedât-ı mu'tebere men' u def' ile tarafeyn iskât olunmuş olduğundan gayri ber-vech-i muharrer [Bin iki yüz] otuz iki târihinde dahi bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşah fermân-ı âli-şân verilmiş ve ba'de'l-yevm bir taraftan nizâ' vukûuna mahal kalmamış iken ol vechile yeniden muâraza zuhûru tarafeynin ziyâretgâhı olan mahalde Efrenc râhiblerinin kadîmî vechile müsâvâten icrâ-yn âyîn ve ziyâret ve tezyîn maddelerine adem-i kanâatlerinden neş'et eylediği levâyh-ı hâlden

¹ Metinde sehven "Bin yüz doksan dokuz" yazılmıştır. Krş. 16 [19-1] numaralı kayıt.

nümâyân ve bu sûretle usûl-i kadîmeye mugâyir hareket vukûu nizâm-ı mülke münâfi olacağı bedihî ve ayân olduğuna mebnî muahharan sudûr eden sâlifü'z-zikr emr-i şerîf mücebince amel ve hareket olunmak bâbında [Bin] iki yüz otuz dört senesi evâhir-i Zî'l-ka'detî's-şerîfesinde dahi bâlâsı hatt-ı şerîf ile muanven sudûr eden emr-i âli mazmûn-ı münîfi üzere mahall-i mezkûrda müsâvât-ı tarafeyn mâddesi icrâ ve ol vechile def-i münâzaaya i'tinâ olunmuş olduğundan sonradan verilen emr-i şerîf düstûru'l-amel tutulmak üzere vâkı' olan istid'âya mebnî emr-i şerîf-i mezkûrun te'kidini mutazammın [Bin iki yüz] otuz altı senesi evâsıt-ı Muharrem'inde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşah diğer bir kıt'a emr-i âli sâdır olmuş ve ba'dehû cülûs-i hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı mülûkânem şeref-vukûuna mebnî [Bin] iki yüz elli beş senesi evâsıt-ı Zî'l-hicce'sinde dahi tecdiden bir kıt'a emr-i şerîfim ısdâr ve i'tâ olunmuş olduğu kuyûddan müstebân olup bu sûretde sâlifü'z-zikr emr-i şerîfimin te'kidini hâvî fermân-ı âhî-şânum i'tâsı re'ye menût idiği" tahrîr olunmağla vech-i meşrûh üzere amel ve harekete i'tinâ ve dikkat olunmak fermânım olmağın tenbihen ve te'kidten Divân-ı Hümayûnumdan

mahsûsan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olunmuştur.
İmdi:

Zikrolunan fermân-ı celilü'l-unvânımda münderic olduğu üzere münâzaun-fihâ olan mahal tarafeynin mülkü olmayıp fakat icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve tezyîn husûslarında tarafeyn müşterik olmak hasebiyle mukaddemâ müsâvât-ı tarafeyn mâddesi icrâ ve iki cânib dahi kadîmisi üzere harekete izhâr-ı rızâ ile def-i kil ü kâl olunmuş olduğundan bundan böyle dahi ol vechile düstûru'l-amel tutulup zinhâr hilâfı vaz' u hareket vukûuna bir vechile rızâ-yı şâhânem olmadığı siz ki, Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve hareket ve bâlâları hutût-ı hümayûn ile muanven şimdiye kadar verilen evâmir-i aliyye ve senedât-ı mu'tebereye münâfi vakten mine'l-evkât tarafeynden bir güne muârazayı mûcib vaz' u hareket vukûa gelmemesi emrine ihtimâm ü dikkat ve hilâfından hazer ve mücânebet olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı Za. sene [12]57

Frenk Rahiplerinin Kudüs Civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr Köylerindeki Fellah Rum Ahaliyi Kandırılmalarının ve Bu Köylerde Kilise Edinmelerinin Önlenmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Prevent the Frankish Priests from Deceiving Fellah (Farmer) Greek People Living in the Villages of Beyt-i Cala and Beyt-i Sahur Near Jerusalem, and to Use Some Houses As Churches in the Villages Mentioned Above

75

[128-1]

Kudüs'te yerleşik Frenk rahiplerinin, Kudüs civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr köylerinde yaşayan ve eskiden beri Osmanlı tebaasından olan fellah Rum ahaliden bazılarını; 'kendilerine pasaport getirtip cizye vs. tekâliften muaf ettirecekleri' vaadiyle kandırarak bu köylerde birer ev kiralayıp içlerine kilise aletleri koymak suretiyle kilise edindikleri ve onlarla birlikte ayin icra ettiklerinin bir ilamla Dersaâdet'e bildirilmesi üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde, bu köydeki Rum Kilisesi'ne Frenk rahipleri tarafından daha

önce de müdahale edildiği ve menedilmesi için çıkarılan emrin yenilendiğinin anlaşıldığı, bu sebeple; fellah Rum ahaliye yönelik bu gibi istenmeyen durumların tamamen ortadan kaldırılması ve söz konusu ahalinin tebaalık dairesinde kalmalarının sağlanmasına dair Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye Kumandanı Ferik Mehmed Tayyar Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

25 Aralık 1841 – 3 Ocak 1842

[s. 128] Muahharan emr-i âli yazılmışdır. Fi-evâsıtı L. sene [12]66

Ferikân-ı kirâmımdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancaklarının umûr-ı zabhyyesine me'mûr Mehmed Tayyâr Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Kâdısı –zîdet fazâilühü–ya hüküm:

"Medîne-i Kudüs-i Şerîf'de mukim Efrenc râhibleri medîne-i mezkûre civârında Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr karyelerinde mütemekkin eben an-ceddin tebaa-i Devlet-i Aliyyemden olan fellâh Rum reâyâsından ba'zılanm; 'Sizlere pasaport getirdip cizye ve tekâlifden muâf etdiririz.' deyü iğfâl ile kurâ'-i merkûmede birer hâne isfîcâr ve derûnlarına âlât-ı kenâyis vaz'ıyla kilise ittihâz ederek kendileriyle maan icrâ-yı âyîn etmekde ve reâyâ-yı mersûme evlâdların dahi kendi râhiblerine okutmakda oldukları" beyânıyla; men'î bâbında emr-i şerîfim sudûru bu def'a Dersaâdetime bâ-i'lâm inhâ ve istid'â olunup Divân-ı Hümâyûnumdan muktezâsı suâl olundukda; "zikrolunan Sâhûru'n-Nasârâ karyesinde kâin bir bâb Rum Kilisesi'ne bundan akdem Efrenc râhibleri tarafından vâkı' olan müdâhalenin men' u def'i için [Bin] iki yüz elli beş senesi evâsıt-ı Zi'l-hicce'sinde tecdîden emr-i şerîfim verilmiş olduğu kuyûddan müstebân

olarak ber-müceb-i istid'â emr-i şerîfim i'tâsı re'ye menût idiği" tahrîr olunmağla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın mahsûsan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Siz ki, Ferik-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda tebaa-i Devlet-i Aliyyemden olan sâlifü'z-zikr fellâh Rum tâifesi hakkında Efrenc râhibleri taraflarından ol vechile vâkı' olan hâlât-ı nâ-marziyyenin külliyyen men' u def'iyle tâife-i merkûmenin her hâlde dâire-i raiyyet ve merkez-i tebaiyyetde sebât ü metânet eylemeleri esbâbını istihsâle ihtimâm ü dikkat ve mugâyiri vaz' u hâlet vukûa gelmemesine ikdâm ve sarf-ı makderet eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı Za. sene [12]57

¹ Konu ile ilgili diğer fermanlar için bk. 43 [87-1], 64 [113-2], 83 [135-2], 90 [141-1] numaralı kayıtlar.

Kutsal Kabir Kilisesi'nin ve Beytüllahm'ın Tamirine
Nezaret Etmek Üzere İbrahim Nabi Efendi'nin
Görevlendirildiğine Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid
to Appoint İbrahim Nabi Efendi to Supervise the Repair
of the Church of Holy Sepulchre and Bethlehem

76
[128-2]

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi ile Beytüllahm'ın, Kudüs Mahkemesi'nden gönderilen ilamda tamire muhtaç olduğu yazılı olan yerlerinin şeriatın izin verdiği çerçevede aslî konum ve şekillerine herhangi bir ilavede bulunulmadan ve Frenklere mahsus mahaller ile diğer milletlerin ziyaretgâhlarına dokunulmadan Rum milleti tarafından tamirlerine ruhsat verildiğine dair daha önce emir gönderildiği, ancak buraların tamiri ile ilgili olarak herhangi bir zamanda bir sızıltıya meydan verilmemesi ve milletlerin birbirlerinin

özel yer ve ziyaretgâhlarına tecavüz ve taarruzda bulunmamaları için tamir bitene kadar orada bulunup devamlı olarak nezaret etmek üzere Osmanlı Devleti tarafından bir görevli gönderilmesinin gerektiği, bu sebeple; dürüst, dirayetli ve bu işin üstesinden gelebilecek iktidara sahip bulunmasından dolayı kendisinin bu iş için görevlendirildiğine ve derhâl Kudüs'e gidip tamir işini başlatarak tamirin söz konusu emirde açıklandığı şekilde yapılmasına nezaret edip Kumandan ve diğer lazım gelenlerle işbirliği yaparak görevini en iyi şekilde yerine getirmesine dair İbrahim Nabi Efendi'ye, Kudüs Sancağı Zaptiye Kumandanı Mehmed Tayyar Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, diğer ulemaya ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

3-11 Şubat 1842

Ferîkân-ı kirâmmıdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancaklarının umûr-ı zabtıyyesine me'mûr Mehmed Tayyâr Paşa -dâmet maâlihi-ye ve ricâl-i Devlet-i Aliyyemden olup bu defa taraf-ı Devlet-i Aliyyemden zikri âfî husûsa mahsûs me'mûr ve ta'yîn kılınan İbrâhîm Nâbî -dâme mecdühü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisı -zîdet fazâilühü-ya ve Mezâhib-i Erbaa müfîleri ve sâir ulemâ -zîde ilmühüm-e ve vücut-ı memleket -zîde kadruhüm-e hüküm:

Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme Kilisesi'yle Beytüllahm nâm mahallin umûm ta'miri bundan akdem taraf-ı Devlet-i Aliyyemden Rum milletine ihâle olunmuş ve el-hâletü hâzihi ba'zı mevâzı müşrif-i harâb olmuş olduğuna mebnî mahallinde ma'rifet-i şer'le keşf ü muâyene olunarak ol bâbda Kudüs-i Şerif Mahkemesi'nden verilen ilâm nâtik olduğu üzere muhtâc-ı ta'mir olan mahallerin mesâğ-ı şer'-i şerif olduğu vechile vaz'-ı kadim ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâsına irâet-i ruhsat olunmamak ve Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sâir millet ziyaretgâhlarına müdâhale ve taarruz misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemek husûslarına kemâliyle itînâ ve dikkat olunmak üzere Rum milleti tarafından ta'mir ü termimine ruhsatı hâvî mukad-demce sahîfe-pirâ-yı sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkânem mücebince mahsûs emr-i şerifim tasdir ve tesyir kılınmış ise de mevâzı'-ı mezkûrenin ta'mirinden dolayı vakten mine'l-evkât bir güne sızıldıya mahal kalmamak ve milletler tarafından yek-digerin mahall-i mahsûs ve ziyaretgâhlarına taarruz ve tecavüz vukû bulmamak

için ta'mirât-ı mezkûrenin tekmi line kadar orada bulunup ale'd-devâm nezâret eylemek üzere hademe-i Saltanat-ı Seniyyemden münâsib birinin ta'yîn ve irsâli lâzım gelerek sen ki, mûmâ-ileyhsin; sen müstakim ve dirâyetkâr ve bu makûle husûsâtın hüsn-i rûyet ü tesviyesine sâhib-i iktidâr bendegân-ı Saltanat-ı Seniyyemden bulunduğuna mebnî senin bi'l-intihâb bu mâddeye me'mûriyyetin husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taallukuyla ol bâbda emr-i hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Pâdişâhânem şeref-efzâ-yı sünûh ve sudûr olmuş olmakla mecbûl olduğun kâr-güzârî ve dirâyet muktezâsı ve me'mûriyyetin iktizâsı üzere hemân bu taraftan hareket ve Kudüs-i Şerif'e varıp ber-vech-i muharrer sudûr eden emr-i şerifimde tafsîl ü beyân olunduğu vechile ta'mir olunacak mevâzın vaz'-ı kadim ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâs olunmamak üzere emr-i ta'mire mübâşeret etdirip fakat Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sâir millet ziyaretgâhlarına ta'mir vesilesiyle hiçbir taraftan bir güne müdâhale ve taarruz misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemesi husûslarına dikkat ve nezâret ve'l-hâsıl

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-1], 78 [129-1], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

müteferriât-ı me'mûriyyetin olan husûsâtın Ferîk-ı müşâr ve sâir lâzım gelenler ile bi'l-ittifâk hüsn-i rü'yet ü tesviyesine mezîd-i ikdâm ve sarf-ı makderet eylemen fermânım olmağın me'mûriyyetini hâvî Dîvân-ı Hümâyûnumdan mahsûsan işbu emr-i celîlül-kadrim ısdâr ve itâ olunmuşdur. **İmdi:**

Keyfiyyet ma'lûmun oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve hareketle icrâ-yı lâzıme-i me'mûriyyet ve dirâyete

bezl-i nakdine-i vüs' u tâkat eylesin ve siz ki, Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; mazmûn-ı emr u fermân-ı Pâdişâhânem sizin dahi meczûmunuz olarak mûceb ü muktezâsının icrâsıyla mugâyiri vaz' u hâlet vukûa gelmemesi husûsuna cûmleniz bi'l-ittihâd mezîd-i ikdâm ü gayret eylemeniz bâbında.

Fi-evâhiri Z. sene [12]57

Kudüs Dışındaki Mar İlyas Rum Kilisesi'ne Ait Arazinin
Ziraatında Kullanılacak Hayvanlar İçin Kilisenin
Bitişğinde Yapılmakta Olduğu Bildirilen Ahırın İnşaatının
Durdurulmasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid to Stop the Construction of Stable, Near
the Greek Church of Mar Elias Outside Jerusalem,
Which Was Being Built for the Animals Being Used for
Agriculture on the Land of the Church Mentioned Above

77
[128-3]

Kudüs dışındaki Mar İlyas Rum Kilisesi'nin bitişğinde, Kiliseye ait arazinin ziraatında kullanılacak hayvanların barınağı olmak üzere inşa edildiği ve Mahkeme Başkâtibi tarafından inşasına izin verildiği bildirilen ahırın inşaatının inha, istilam, keşif, ilam, istifta, arz ve ruhsat emri çıkması süreçleri işletilmeden gerçekleştirildiği için durdurulmasına ve söz konusu inşaatla ilgili olarak mahkeme ve mimar marifetiyle keşif yapıp ilam edilmesine dair Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye Kumandanı Ferik Mehmed Tayyar

Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine ve diğer ulemaya, görevlilere ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

3-11 Şubat 1842

*Ferikân-ı kirâmmıdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze sancaklarının umûr-ı zabhyyesine me'mûr Mehmed
Tayyâr Paşa -dâmet maâlihi-ye ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve Mezâhib-i Erbaa müftüleri ve sâir ulemâ
-zîde ilmühüm-e ve zâbtân ve vücûh-ı memleket ve bi'l-cümle iş erleri -zîde kadruhüm-e hüküm:*

"Kudüs-i Şerîfe bir buçuk sâat mesâfe zirve-i cebelde kâin Mar İlyâs demekle ma'rûf bir bâb Rum Kilisesi civârında Kili-se-yi mezkûra mahsûs arâzinin zirâati için iktizâ eden hayvânâtı muhâfaza etmek [s. 129] üzere Rum milleti tarafından bir âhûr inşâsına mübâşeret olunmuş ise de ebniyesi henüz tekâmül olmamış olduğundan ebniye-i mezkûrenin üzerine vanılarak ledel-muâyene tûlen altmış dört ve arzan yirmi beş zirâ olduğu ve ebniye-i mezkûrenin sâlifûz-zikr Kiliseye şark cânibinden ittisâli cihetiyle Kilise-i mezbûrun eczâsından ma'dûd idiği anlaşılmış ve inşâsına ba'de ş-şürû cevâz için Mahkeme Başkâtibi ma'rifetiyle mürâsele dahi verilmiş olduğundan icâbının icrâsı" husûsu sen ki, Ferik-ı müşârun-ileyhsin; bu defa tarafından Der-bâr-ı Şevket-karâr-ı Mülûkâneme tahrîr ve inhâ olunup Divân-ı Hümâyûnumdan muktezâsı suâl olundukda; "gerek Dersââdetimde ve gerek sâir memâlik-i mahrûse-i şâhânemde kâin kilise ve manastır ve ma'bedhâne ve sinavi ve havra misillü tâife-i Nasârâ ile Yahûd'a mahsûs sağır u kebîr icrâ-yı âyîn mahallerinin müşrif-i harâb olarak ta'miri lâzım geldikde keyfiyyet evvel-i emirde Südde-i Saâdetime bi'l-inhâ, Dersââdetimde olduğu hâlde lâzım gelenlere havâle ve taşra mahalleri bulunduğu sûrette mahallinden isti'lâm olunarak muhtâc-ı ta'mir olan mevâzı' ma'rifet-i şer'-i şerîf ve mi'mâr ma'rifetiyle keşf ü muâyene birle tûl ve arz ve kaddi zirâları gösterilerek resmi bir kâğda ihrâc ve terkîm ve i'lâm-ı şerîsiyle berâber takdîm kılınup ba'dehû tarafı

Şeyhülislâm'den istiftâ ve cânib-i celîlül-menâkıb-ı mülûkânemden istizân ile ruhsat hâvî emr-i âli-şâmm ısdâr ve i'tâ olundukdan sonra ta'mirine mübâşeret olunması nizâmı muktezâsından ve bu cihetle millet-i mersûme tarafından böyle hod be-hod Kili-se-yi mezkûra müceddeden ebniye ilâvesine cür'et ve Mahkeme cânibinden dahi mürâsele i'tâsına mübâderet olunması nizâm-ı mezkûrun hilâfı ve şer'-i şerîfe ve bi'l-vücûh rızâ-yı hümâyûnuma mugâyir ü münâfi idiği vâzihâtdan olduğuna ve ebniye-i mezkûre eğerçi muâyene olunmuş ise de ber-müceb-i nizâm ihticâca sâlih i'lâm-ı şerîsiyle resmi takdîm kılınmamış idiğine binâen hemân derûnunda işleyen amele ihrâc ve def ile tekrâr inzımâm-ı re'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer'-i şerîf ve mi'mâr-ı memleket ma'rifeti ile keşf ü muâyene olunarak ve minvâl-i muharrer üzere zirâları ve kârgîr ve ahşâb olan mahalleri ve şimdide değin ne mikdâr mahalli yapılmış ve kusûru ne kadar kalmış idiği ber-vech-i izâh gösterilerek resm-i musattah ihrâc birle hakikat-i hâl bâ-i'lâm ve arıza Dersââdetime tahrîr ve işâr ve resm-i mezkûr dahi ba's ü tesyâr kılınmak üzere keyfiyyetin evvel-i emirde mahallinden isti'lâm muktezâ-yı maslahatdan olup bu sûrette husûs-ı mezkûrun ba'dehû ber-muktezâ-yı şeriat-i garrâ icâb u iktizâsı icrâ olunmak üzere isti'lâmı hâvî emr-i şerîfim ısdâr re'ye menût idiği" tahrîr olunmağla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın isti'lâmı hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan mahsûsan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve âhar husûsa me'mûr

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 88 [140-1] numaralı kayıtlar.

ricâl-i Devlet-i Aliyyemden İbrâhîm Nâbî –*dâme mecdühû*– ile tesyâr olunmuşdur. **İmdi:**

Vusûl-i emr-i şerîfimde ber-minvâl-i muharrer ebniye-i mezkûre derûnunda işleyen ameleyi ihrâc ile inzımâm-ı re'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer'-i şerîf ve Me'mûr-ı mûmâ-ileyh mübâşereti ve mi'mâr-ı memleket ma'rifeti ile keşf ü muâyene olunarak zirâ'ları ve kârgîr ve ahşâb olan mahalleri ve şimdiye kadar ne mikdâr mahalli yapılmış ve

kusûr ne kadar kalmış idiği gösterilerek resm-i musattahı ihrâc birle i'lâm-ı şer'isiyle maan Dersaâdetime irsâl ve takdîm kılınması husûsuna mübâderet eyleyesin ve siz ki, Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; mazmûn-ı emr-i münîfim sizin dahi meczûmunuz olarak müceb ü muktezâsının icrâsı husûsuna bi'l-ittifâk ikdâm ü gayret ve mugâyiri vaz'ı tecvîzden tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fî-evâhiri Z. sene [12]57

Rumların Beytüllahm'ın Tamiri Gerekçesiyle Ermenilere
Ait Yerlerde Değişiklik Yapmalarına, Ermenilerin
Kapılardan Geçişlerini, Ziyaret, Ayin ve Kandillerini
Engellemelerine ve Yeni Uygulamalar Yapmalarına İzin
Verilmemesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid to Prevent Greeks from Making Changes
on Armenian-Owned Parts in Bethlehem on Grounds
of Repairs, and from Interfering with the Armenians'
Passing through the Gates, Visits, Rituals and Candles

78

[129-1]

Kudüs'teki Ermeni rahiplerinin; 'Meryem Ana Makberesi, Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara vs. yerleri ziyaret etme, ayin yapma ve kandil yakma hususlarında Ermeni ve Rum milletlerinin ortaklığı ve eşitliği daha önce verilen emr-i âlilerde açıkça yazılı olmasına rağmen Rum milletinin, ellerindeki tamir ruhsatına dayanarak Beytüllahm Kilisesi'nin tamiri sırasında, ortaklığı ortadan kaldırıp kendileri bağımsız olarak zapt etmek amacıyla 'şurası da, burası da bizimdir' diyerek Ermenilerin ikame ettikleri kandil yerlerini kaldırmak veya aslı konum ve şekillerini farklılaştırmak suretiyle yerlerine kendi kandillerini koydukları, Direklerarası vs. yerlerde kandil asma, süsleme, süpürme vb. işler yaptıkları, Ermenilerin ayin icra etmelerine ve kapılardan geçişlerine mâni oldukları' yolunda şikâyetle bulunmaları üzerine yapılan kayıt incelemesinden; 'geçmişte bu iki millete Kudüs Fatihî Selim Han tarafından 'her birinin ortak ve bağımsız yerlerinin yazılı olduğu' menşurlar verildiği, daha sonra Kutsal Kabir Kilisesi'nin yanıp tamiri hususunda aralarında anlaşmazlık çıkması üzerine yapılan duruşmalar neticesinde 'tamir, hiçbir tarafın söz hakkının bulunmayıp sadece Osmanlı Devleti'nin yetkisinde olan ve dilediğine verebileceği bir konu olduğundan genel olarak tamir işinin Rum milletinin marifetiyle olması, tarafların bu menşurlardaki ortak olan yerlerde ortak, müstakil olan yerlerde müstakil olarak ziyaret ve ayin yapıp birbirlerinin yerlerine, ayin ve ziyaretlerine müdahale etmemeleri' hususlarında anlaşma sağlandığı ve buna dair her iki tarafa ayrı ayrı emr-i âliler verildiği, daha sonra Kutsal Kabir Kilisesi ve Beytüllahm'da tamiri gereken yerlerin tamiri için ruhsat başvurusunda bulunulması üzerine buraların ayrıntılı keşiflerinin yapıldığı ve buna dair keşif ilamı geldikten sonra 'aslına bir şey ilave olunmamak, Frenk rahiplerine mahsus olan yerlere ve diğer milletlerin ziyaretgâhlarına müdahale ve zapt gibi işler yapılmamak üzere' tamire ruhsat verildiğinin' anlaşıldığı, bu itibarla; şayet durum bildirildiği gibi ise, olmaması gereken bu iş ve hareketlerin önlenmesi, Beytüllahm'ın değiştirilmiş bir nesnesi var ise tekrar aslı şekline döndürülmesi, her iki millet ellerindeki emirlere göre eskiden beri ortak ve müstakil olarak hangi kapıdan geçmiş ve ayin icra etmiş, ziyaret ve kandil hususunda ne şekilde uygulamada bulunulmuş ise yine o şekilde hareket edilmesi, meselenin bundan sonra yeni bir müdahale ve anlaşmazlığa yol açacak bir uygulamaya meydan vermeyecek şekilde halline gayret edilmesi, Frenk rahiplerinin ellerindeki yerlere müdahaleden kaçınılması ve neticenin ayrıntılı olarak ve her bir anlaşmazlığın nasıl halledildiği izah edilerek Dersaadet'e bildirilmesine dair Kudüs, Gazze ve Nablus Sancakları Mutasarrıfı Ferik Mehmed Reşid Paşa'ya, Kudüs Kadısına, görevli olarak Kudüs tarafında bulunan İbrahim Nabi Efendi'ye, Müftü ve ulemaya ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

21 Şubat – 2 Mart 1843

Ferikân-ı kirâmımdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze ve Nâblûs Sancakları Mutasarrıfı Mehmed Reşid Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve ricâl-i Devlet-i Aliyyemden me'mûren ol cânibde olan İbrâhîm Nâbî –dâme mecdühû–ya ve Müftî ve ulemâ –zîde ilmühüm–e ve vücûh-ı ahâlî –zîde kadruhüm–e hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Meryem Ana Makberesi misillü mahâll-i sâirede Rum milletiyle bi'l-istirâk müsâvât üzere ziyâret ve icrâ-yı âyîn ve ikâd-ı kanâdil ve Hazret-i İsâ –aleyhi's-selâm–[ın] Mevlid-i² şerîfi olan Mağâra ve müşteriklik mâddesi mukaddem ve muahhar bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile muanven evâmîr-i aliyyede musarrah iken; 'Kumâme Kilisesi'nin ta'miri husûsu Rum milletine bi'l-ihâle ol bâbda verilen emr-i şerîfim

mûcebince Beytüllahm Kilisesi'nin ta'mirine hîn-i şürû'larında vaz'-ı sâbıkım tağyîr ve kendilere hasr ve müşterikliği [inkâr] ile müstakillen zabt dâiyesiyle; 'Şurası da, burası da bizimdir.' diyerek Ermeni milletinin ikâme eyledikleri mahâll-i kanâdilini ref' ve hey'et-i asliyyelerini tefrîk ve kendi kanâdillerini vaz' ve ta'lik etmek ve Direklerarası'na ve mahâll-i sâireye vaz'-ı kanâdil ile tezyîn ve tekânîs³ ve icrâ-yı âyînlerine ve kapılardan mürûrlarına

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 80 [133-2], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "Mevlûd-i" şeklindedir.

³ Metinde "tenkis" şeklindedir.

Ermeni milleti[n]i men' misillü hâlât vukûa gelmekde olduğundan bu keyfiyyet perişânhlıkların mücib olduğun' ol tarafda olan Ermeni râhibleri mahzar [güne] varakçeleriyle inhâ eylemiş oldukları" beyânıyla; "ta'mîr husûsuna dâir sudûr eden emr-i âlî-şâmm mantûk-ı münîfi üzere Rum milletine ihâlâ olmuş olan ta'mîrât mâddesinden gayri kadîmden olduğu vechile Ermeni milletiyle müşterek olan mahallerde iştirâken icrâ-yn âyîn ve heykel ve sâirelerine Rum milleti taraflarından mümânaat olunmak" bâbında emr-i şerîfîm i'tâsı istid'â ve niyâz ve buna dâir verilen i'lâm-ı şerîfî takdîm ve ibrâz olunmuş.

Kuyûda lede'l-mürâcaa [ve] Divân-ı Hümâyûnumdan muktezâsı suâl olundukda; "cedd-i emcedim cennet-mekân, mağfiret-nişân Sultân Selîm Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretleri Kudüs-i Şerîf'in feth-i teshîrine muvaffak olduklarında Kumâme Kilisesi'nin ziyâretine dâir Dokuz yüz yirmi üç senesi târihiyle müverrah bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı inâyet-makrûn ile muvaşşah Ermeni milleti i'tâ buyurdukları menşûr-ı âhîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip mâh-ı Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci günü feth-i bâb olup Ermeni tâifesine Patrik olan Serkiz nâm Râhib cümle ruhân ile maa[n] reâyâ vü berâyâ gelip atâ ve in'âmından recâ ve temennâ etmişlerdir: 'Kadîmden meşrûtalrı olup uhdelerinde olan kilise ve manastır ve sâir ziyâretleri ve içeride ve taşrada vâkı' kilise ve ma'bedhâneleri kadîmden zabt u tasarruf edegeldikleri minvâl üzere Ermeni tâifesine Patrik olanlar zabt u tasarruf eyleyeler.' 'Cenâb-ı Halîfe-i Sâni Ömer el-Fârûk -radiyallahü Teâlâ anh- efendimiz hazretlerinden olan ahidnâme-i hümâyûn ve merhûm Melik Salâhuddîn zamânından beri verilen evâmîr-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında olan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-i Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyru'z-Zeytûn [s. 130] ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kiliselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryânî milletleri Mar Ya'kûb Kiliselerinde mütemekkin olan Ermeni patrikleri tarafından zabt u tasarruf olunup âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale etdirilmemek' bâbında bu nişân-ı hümâyûn-ı saâdet-makrûnumu verdim ve **buyurdum ki:** Mücebince amel olunup zikrolunan Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb'da mütemekkin olan Ermeni patrikleri içeride ve taşrada vâkı' olan kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve yamakları olan Habeş ve Kıbtî ve Süryânî milletleri âyînleri üzere zabt u tasarruf eyleyip vâkı' olan umûrların ve azl ü nasb ve sâir vakıflarına müteallik husûsların ve mürd olan metropolid ve piskopos ve ruhân ve papas ve yamakları ve sâir Ermeni tâifesinin metrukâtların ahz ü kabz edip mâ-tekademden beri Ermeni tâifesi patriklerinin zabt u tasarruflarında olan kilise ve manastır ve ma'bed ve sâir ziyâretlerinin ve kendilere tâbi' hem-milletlerine ve yamaklarına âhar milelden min-ba'd

bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İshâ -aleyhi's-salâtü ve's-selâm- doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyînleri üzere nâr ve şem'a zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda devir etmeleri ve kapı içerisinin zir ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kilisesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve b'l-cümle zikrolunan kilise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruf eyleyip ve kenîselerine ziyârete gelen Ermeni tâifesi Zemzem ta'bîr olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylemeyip vech-i meşrûh üzere verilen nişân-ı hümâyûn-ı saâdet-makrûnum mücebince amel olunup âhar milelden bir ferd müdâhale etdirmeyip ol bâbda evlâd-ı emcâmdan veyâhûd vüzerâ-yn ızâmmdan ve sulehâ-yn kirâmmdan ve kâdîlardan ve sâir zâbâtân ve Beytülmâl ve kasâm adamları ve sâir me'mûrîn ve iş erleri ve mutasarrıfîn-i emvâl ve sâir kapım kullarından ve gayriden muhassalan vaz[i]' u refi' ve sağır u kebîrden hiç ferd-i âferîdeden kâinen men kân bi-vechin mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl ü taarruz kılmayalar; tebdîl ü tağyîr eylemeyeler. Her kim dahl ü taarruz edip tebdîl ü tağyîr eder ise inda'llâhi'l-Melik'l-Muîn zümre-i mücrimîn ve idâd-ı âsiminden ma'dûd olalar. Hükûm-i kişver-güşâyı tuğrâ-yn garrâ-yn âlem-ârâ ile muhallâ ve müzeyyen görenler mazmûn u mefhûmun muhakkak ve fahvâ-yn hümâyûnun mu-saddak bilip alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar.' deyü mastûr ve kezâlik sene-i merkûme târihiyle müverrah Fâtih-i Kudüs müşârun-ileyh¹ Sultân Selîm -tâbe serâhü- hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı mevhibet-makrûn ile müzeyyen mahall-i ziyâret ve ikâmetleri tasrihiyle Rum milletine dahi verdiği menşûr-ı âhîde; 'Bi-avni'llâhi Teâlâ ve Resûlihî Kudüs-i Şerîf-i Beytu'llâh'a gelip Saferu'l-hayrın Yirmi beşinci gününde feth-i bâb olunup Rum keferesine Patrik olan Atalya nâm Râhib cümle ruhân ile maa[n] reâyâ vü berâyâ gelip itâat ve recâ ve temennâ kılınşlardır: 'Kadîmden vâkı' olan kilise ve manastırları ve ziyâretleri ve içeride ve taşrada kadîmden ne minvâl üzere zabt u tasarruf edegelmışler ise o minvâl üzere mezbûr Patrik dahi zabt u tasarruf eyleye ve Ömer el-Fârûk -radiyallahü anh- hazretlerinden olan ahidnâme-i hümâyûn ve selâfîn-ı mâziyeden olan evâmîr-i şerîfeleri

¹ Metinde "müşârun-ileyhin" şeklindedir.

² Metinde "üzere için" şeklindedir.

mücebince zabt u tasarruf eylemek için²¹ deyü. **Buyurdum ki:** Hükm-i şerîfim mücebince zabt u tasarruf eyleye. Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patrikliğe tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kı'ta kemerler zîr ü bâlâsı ve Kilise-i Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kiliseleri ve karşısında Kilise-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olan Elena demekle ma'rûf ve Mar Sikla ve Sittinâ-yn [Meryem] ve Mar Eftimyus ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bâğçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna¹ ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastır ve Mar Yorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon² ve Hazret-i İsa'nın Zindâm [ve] Hanna'mn³ Evi ve sahrâda olan makbereleri ve Gürcü Manastır Masâlibi(?)⁴ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastır ve bâğ ve zeytûn ve Mar Sava Manastır ve karye-i Beyt-i Jala⁵ Mar Yorgi ve Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– doğdu[ğ]u Beytüllahm nâm Mağâra ve Kilise'de vâkı' mev[â]zî, şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının mihtâhları ve etrâfında olan iki kı'ta bâğçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları ve Patriğe tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Sırb⁶ ve sâir vakıf olanları ve metropolidleri ve râhibleri ve mürd olan metropolid ve piskopos ve râhiblerin metrûkâhm ahz ü kabz edip ve Kudüs-i Şerîf'in kiblesinde ve Zemzem suda ve Arab kıfârında ve iskelelerde ve keşif eylediklerinde ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlif-i örfiyyeden bi'l-küllîyye muâf u müsellemler. Mezbûr vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfim mücebince âhar milelden müdâhale ve renâde eylememek [üzere] sâir milletden Rum Patriği olan mukaddem ola. Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinin ahidnâme-i hümayûn ve selâfın-ı mâziyeden olan evâmîr-i şerîfeleri mücebince ben dahi verdim ve **buyurdum ki:** Hükm-i şerîfim mücebince ba'de'l-yevm vech-i meşrûh üzere olan emrime sultân olanlar yâhûd vüzerâ-yn ızâm ve ulemâ ve sulehâdan ve kâdîlardan ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ voyvodaları ve Beytülmal ve kassâm adamları ve subaşları ve züamâ ve erbâb-ı tîmâr ve müteferrika ve çavuş ve sâir kapım kullarından her kim fesh murâdları olur ise Allâhü Teâlâ'nın hışmına ve azâbına uğrasun, deyü. Bu hükm-i hümayûnumu mezbûrûn yedlerin[d]e ibkâ edip alâmet-i şerîfe itimâd kılalar.' [deyü] mastûr olduğuna mebnî zikrolunan menşûrlar müceblerince⁷ amel ve hareket ile mugâyiri hâlât vukûa gelmemesine milleteyn-i mezkûreteynin itinâ eylemeleri lâzıme-i zimmetleri iken zikrolunan Kumâme ziyâreti mâddesi için

milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde vakit be-vakit münâzaa zuhûruna mebnî tarafeyn yedlerine mütehâlifül-mazâmîn evâmîr-i alıyye verilmiş ve bundan akdemce Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı hasebiyle yine milleteyn-i mezkûreteyn beynlerinde münâzaa zuhûra gelmiş olduğuna mebnî ol bâbda vâlid-i mâcid-i keşîrül-mahâmidim Hudâvendigâr-ı cennet-mekân hazretlerinin şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûnları mücebince husûs-ı mezbûrun fasl u hasmî husûsuna Rumeli Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mîr İzzet ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyesi olan müteveffâ Halîl ve Anadolu Kâdiaskeri esbak müteveffâ Mehmed Tâhir bâ-işaret-i Şeyhülislâmî müvellâ ta'yîn kılınarak Şeyhülislâm-ı esbak müteveffâ Dürrişâde Abdullâh Efendi'nin def'a-i ülâ meşihatinde bu husûsa nâzır olarak me'mûr kılınmakdan nâşi ol vakit Rikâb-ı Hümayûn Kaymakâm olan müteveffâ Ahmed Şâkir Paşa huzûrunda Nakibül'eşrâf-ı esbak müteveffâ Seyyid Zeynelâbidin ve maiyyetine terfîk olunan Müderrisîn-i kirâmdan Fetvâ Emîni Uryânîşâde Mehmed Râşid ve Şer'iyyâtî Kavalah Seyyid Süleymân ile ricâl-i Devlet-i Aliyyemden Reisül-küttâb-ı esbak müteveffâ Mustafâ Mazhar ve Şehremîni esbak İbrâhîm ve Divân-ı Hümayûn'um Beylikcisi müteveffâ Ahmed Afîf ve târîh-i mezkûrda [s. 131] Âmedci bulunan müteveffâ Mehmed Seydâ ile aklâm kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akd-i meclis-i şer'-i şerîf olunmuş ise de ol vakit milleteyn beyninde olan nizâ' fasl u hasm olunamadığına mebnî muahharan Müftî'l-enâm olan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşihatinde; 'husûs-ı âtîl-beyâm da'vâya Ermeni tâifesi tarafından vükelâ ve muhtârları Kudüs-i Şerîf Patrik Vekili Râhib Bogos veled-i Kirkor ve Tosyos(?) veled-i Karabet ve Sarrâflar Kahyâsı Karabet veled-i Kasper ve Sarrâf Ovannes veled-i Uzun Artin ve Sarrâf Kirkor veled-i Kiğork ve Sarrâf Kasper veled-i Kiğork ve Sarrâf Kalaoğlu Andon veled-i Mikâil⁸ ve Sarrâf Canik veled-i Simyon ve Sarrâf Haçador veled-i Mardiros ve Sarrâf Manil veled-i Mıgırdıç nâm zimmîler meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda kezâlik Rum tâifesi tarafından vükelâ⁹ ve muhtârlar[ı] Selanik Metropolidi Yerasim[y]os veled-i Yani ve İznikmid Metropolidi Atanasyus veled-i Anton ve Kudüs Patriği Kahyâsı Atanasyus veled-i Yorgi ve Kudüs Patriği Hâzinedâr Kesaryus veled-i Anton ve Dimitraki veled-i Manol ve Sarrâf Lambek veled-i Karaca [ve] Yorgi veled-i Selvik ve Hristo veled-i Mavrodi ve Ananya veled-i Kiryako ve Anesti veled-i Praşkeva ve To[go]doş veled-i İstimat ve Panayot veled-i Todori nâm zimmîler muvâcehelerinde Ermeni tâifesi tarafından Rikâb-ı Hümayûna takdim olunan arzuhâllerinde istid'â ve istirhâm olduğu vechile da'vâ ve tahrîr-i müddeâ olunarak; Fâtih-i Kudüs olan merhûm-ı müşârun-ileyhin Dokuz yüz yirmi üç târîhinde

¹ Metinde "يونيا" şeklindedir.

² Metinde "Siyom" şeklindedir.

³ Metinde "Cana'mn" şeklindedir.

⁴ Metinde "ومصابني" şeklindedir.

⁵ Metinde "برا" şeklindedir.

⁶ Metinde "صرب" imlâsı ile.

⁷ Metinde "müceblerinde" şeklindedir.

⁸ Metinde "Mihail" şeklindedir.

⁹ Metinde "ve vükelâ" şeklindedir.

ol arâzi-i mukaddeseyi feth u teshîri müyesser olduğu esnâda Cenâb-ı Halîfe-i Sâni [Ömer el-Fârûk] –radıya'llâhü Teâlâ anı– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerinde rü'yet olunan menşûr-ı adâlet-nisâblarına ittibâan Rum ve gerek Ermeni tâifelerine i'tâ eyledikleri iki kıta hükm-i şerîf esâs ittihâz olunarak senedeyn-i mezkûreteyn derûnlarında tafsîl ü beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzere Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bir olunur Kenise-i Kebîr'de milleteyn-i mezkûreteynin âyınleri üzere Rum Patriğinin takaddümü şartıyla iştirâken ziyâretlerinde ve gerek hâricinde olan isim ve şöhratlarıyla musarrah ve münderic olan mahallerde istiklâlen ziyâretlerinde nizâ' olmayıp ahad-i tarafeyn âharın yedinde olan senedini ikrâr ve tasdik ve kabûl edip fakat mâdde-i nizâ'ları derûn-ı Kumâme'de mahall-i ikâmet-i muayyeneleri olup ol dahi tarafeynin yedlerinde olan senedeyn-i mezkûreynde isim ve şöhratlarıyla münderic olduğuna binâen feth-i hâkâmiden beri milleteyn-i mezkûreteyn Kumâme'de ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelerinde her biri kadîmî vech üzere istiklâlâ râzılar olup mâadâ nizâ'ları olan iki mâddenin biri Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri Ermeni tâifesinin hem-milletleri olduğundan kadîmden beri bize yamak tahsis olunmuş iken Rum milleti hilâf-ı emr-i âlî; 'Bizlere yamaktır.' deyü iddiâ edip lâkin yamak dedikleri tâife Kudüs ziyâretine gelecek olduğuna nazaran gâib anî'l-meclis olduklarından Kudüs-i Şerîf Kâdîsına emirîsdânıyla; 'teâmül-i kadîm ne vechile câri olagelmış ise mahallinde ba'de't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' üzere mahalline ihâle olunmak iktizâ eylediği tarafeyne tefhîm ve mâdde-i uh-r[â]-yı nizâ'ları [olan] Kumâme Kilisesi bundan akdem muhterik olarak derûnunda ba'zan müsterek ve ba'zan [müstakil] mevâzı-ı muayyenemiz der-kâr olduğuna mebnî ta'mîr ü termîmi husûsunda müsterek olan mahalleri bi'l-iştirâk ve müstakıl olan mahalleri bi'l-istiklâl ta'mîr ü termîm iddiâsı olup hâlbuki işbu ta'mîr ü termîm husûsunda hiç kimsenin medhali olmayıp mahzâ irâde-i aliyye-i cihândârîye menût mevâddan olmakla ber-nehc-i şerî cevâz verildiği derecede ta'mîre muhtâc oldukda vaz'-ı kadîmî üzere Devlet-i Aliyye'm reâyâsından dilediklerine ihâle ile tanzîm olunur kabîlinden olduğundan ta'mîr ü termîm husûsunda kimesnenin iddiâyâ salâhiyyeti olmayıp bu defa Rum milletine ihâle olunarak umûmen ta'mîri Rum tâifesinin ma'rifetiyle olmakla milleteyn-i mezkûreteynden her birinin ikâmetgâhları olan mahall-i muayyenelere taarruz ve tasarruf ve inhisâr iddiâsı olmayıp kadîmden beri Fâtih-i müşârun-ileyhin tarafeyne i'tâ eylediği senedât mücebelerince milleteyn-i mezkûreteyn müsterek olan mahalleri müstereken ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahalleri her milletin mah[â]ll-i muayyenelerinde istiklâl edip ve'l-hâsıl Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyneyne i'tâ eyledikleri hükm-i şerîfleri mazmûnuyla amel ve hareket olunmak üzere tarafeyne ifâde ve tefhîm olundukda tarafeyn

vükelâ ve muhtârları her birleri bu sûretle tarâzi ve tasâduk ve taahhüd ve ikrâr u i'tirâf ve kabûl edip bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' ve hasm-i husûmet olu[n]duğu[n]' mevlânâ-yn müşârun-ileyhim bi'l-iştirâk ilâm ederek ilâm-ı mezkûr peder-i ekremim müşârun-ileyh hazretlerinin Rikâb-ı Hümâyûnlarına arz ve telhîs olundukda; 'ber-müceb-i ilâm tanzîm ve ceddim Fâtih-i Kudüs müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretlerinin milleteyn-i mersûmeteyne i'tâ buyurdukları menşûr-ı hümâyûnların bi-ibâretihâ bast ederek te'kidî hâvî sûret-i mürâfaa ve mazmûn-ı ilâm derciyle tarafeyne emir verildikten sonra cemî' aklâma ve mahâkime kayd ve düstûr'ul-amel tutulmak için kaydları bâlâsına şerh verilmesi' mazmûnunda şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûnları ve; 'mevlânâ-yn müşârun-ileyhimin ilâmları mücebince amel ve hareket olunup hilâfından mübâadet olunmak ya'mî Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyneyne i'tâ eyledikleri menşûrlar esâs ittihâz olunarak ilâm-ı mezkûr mücebince milleteyn-i mezkûreteyn zikrolunan Kumâme'de müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müsterek olan mevzı'ları iştirâken öteden beri ne vechile ziyâret olunagelmış ise kadîmî vechile ziyâret ve ikâmet edip ahadühümâ beyinlerinde bu husûs zımmında vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb bir vakitte münâzaa hudûs eylememek ve eder ise havâle-i sem' ve i'tibâr olunmayarak ilâm-ı mezkûr mazmûnu ilâ-mâşâ'llâhü Teâlâ düstûr'ul-amel tutulmak' bâbında [Bin] iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde Ermeni milletine başka ve Ömer el-Fârûk –radıya'llâhü anı– hazretlerinin Rum tâifesi yedlerine inâyet buyurdukları ahkâm-ı şerîfeyi müekkid Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin hîn-i fethinde Rum tâifesi yedlerine i'tâ eyledikleri menşûr-ı âlî ve ilâm-ı mezkûr derciyle Rum tâifesi yedlerine başka bâlâları hatt-ı hümâyûn ile muanven i'tâ olunan evâmîr-i aliyyemin cülûs-i hümâyûn-ı meymenet-makrûn-ı mü'lûkânem şeref-vukûuna mebnî tecdîdi husûsu İstanbul ve tevâbii Ermeni ve Rum patrikleri taraflarından bâ-arzuhâl istid'âlarına mebnî; 'zikrolunan emr-i âlîde münderic olduğu üzere Fâtih-i Kudüs merhûm-ı müşârun-ileyhin milleteyn-i mezkûreteyn yedlerine i'tâ eylediği menşûrlar esâs ittihâz ile ber-vech-i muharrer mukaddemâ sudûr eden emr-i şerîfimin yalnz tecdîdinden ibâret olarak ondan mâadâ ziyâde ve noksân yeniden bir gûne ahkâm terettüb² edecek yeri olmadığından bu vesîle ile el-hâletü hâzihî mahall-i mezkûrda câri olan usûl ve âyîn-i mileliyyenin ednâ derece tağyîrini mücib hâlât hudûsünden kemâl-i mümânaat olunmak' üzere [Bin] iki yüz elli beş senesi evâhir-i Şevvâl-i şerîfinde evâmîr-i şerîfe isdâr ve i'tâ kılındığı ve Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'yle Beytüllahm nâm mahallin lede'l-icâb ta'mîrât mâddesi bundan akdem bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şâhânemle muvaşşah tecdîden isdâr ve i'tâ kılınan fermân-ı âlî-şâmm³ mücebince Rum milletine ihâle olunarak muahharan vâkı'

¹ Metinde "seneteyn-i" şeklindedir.

² Metinde "terfîb" şeklindedir.

³ Metinde "âli-şâmm" şeklindedir.

olan istid'âya mebnî muhtâc-ı ta'mîr olan mahaller ma'rifet-i şer'-i şerîf ile keşf ü muâyene birle iktizâ eden ilâmın Dersaâdetime irsâl ve takdîmi zımnında emr-i şerîfim tasdîr kılınmış olduğu hâlde; 'Kumâme'de müşrif-i harâb olan mahaller Müftî ve Nakibü'l-eşrâf ve Mütesellim ve ulemâ ve vücûh-ı belde ma'rifetle-riyle keşf ü muâyene olunduğu; fi'l-vâkı' Kumâme ortasında kâin 'Nısfü'd-dünyâ' ta'bîr olunur Rum milletine mahsûs olan Kenîse-nin kubbesi hareket-i arzdan münfesih olmuş olduğundan kemâ fi's-sâbık iâdesiyle sıva ve boyası ve milel-i selâse beyninde müsterek olup Kabr-i Îsâ -aleyhi's-selâm- zu'm olunan mahallin dâhil ve hâricinde kâin ba'zı ahcârın mâbeynine hareket-i arzdan hâlel gelmiş idiğine mebnî ol halelin ıslâh ve Kabrin verâsında Kıbtyân'ın Küçük Kenîsesi münfesih olduğundan nakz ile ta'mîri, büyük kubbenin ayaklarının ba'zısına hareket-i [s. 132] arzdan hâlel gelerek kemâ-kân ıslâh ve Kabr-i Îsâ -aleyhi's-selâm- zu'm olunan sâlifü'z-zikr mahallin üzerinde olan büyük kurşunlu kubbe Rum'un müstakıl manastırları[n]a izâfete kapısı ve yolu olduğundan vaz'-ı kanâdîl ve şem'dân ile tezyîn ve idâresi Rum milleti yed ve tasarruflarında olup el-hâletü hâzihî kubbe-i mezkûrenin üzerinde olan kurşun elvâhı şikest olarak eyyâm-ı şitâda takattur eylediğinden gerek elvâh-ı mezkûrenin ve gerek dâhilinde kâin tavan ile ba'zı çürümüş olan ahşâbın kemâ-kân tebdil ü tecdîdi ve Kumâme'de su kuyusu kapısında olan sâhada kâin balâtn termîmi ve divârlarının meremmât ve karşısında olan kemerin sıvası ve Rum milletine mahsûs olup Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kemerin zîrinde olan [mahallin] sıvası ve zemîninde bulunan balâtn kadîmî vechile tecdîdi ve memşâların kible tarafında olan divân temâyül eylediğinden ba'zısının nakz ve kemâ-kân iâdesi ve sâlifü'z-zikr 'Nısfü'd-dünyâ' ta'bîr olunur Rum Kilisesi'nin verâsında olan kemerlerin sıva ve boyası [ve] zemîn ve sathında olan balâtn ta'mîr[i] ve Ermeni milletinin yedinde olup 'Taksîm-i Libâs' demekle ma'rûf olan mahallin sıva ve boyası ve balâtn termîmi ve Mağâratî's-Salîb'in tahtâmî olan mahalde şimâl tarafında Efrenc tâifesine ve kible tarafında Rum milletine mahsûs iki mahallin sıva ve boyası ve zemîninde olan balâtn ve üzerinde kâin sathının kemâ-kân teblât ve nirdübâmn ıslâh ve Ermeni milletine müstakıl Mağâratî's-Salîb'in fevkânisi olan Kenîsenin sıva ve boyası ve sâhasında vâkı' [balâtn] kadîmî vechile tecdîdi ve kubbesinin ve sathının ta'mîri ve pencerelerinin ıslâh ve milel-i selâse miyâmında müsterek olan Muğtesel nâm mahallin etrâfında olan sâhada kâin ba'zı balâtn termîmi ve Ermeni milletine müstakıl ve mahsûs olan fevkâmî Kenîsenin sâhasında ve nirdübâmn fevkünde olan sâhada kâin balâtn termîmi ve Kilise-yi merkûmun sıva ve boyası ve nirdübâmn ayaklarının ıslâh ve kuddâs mahallinde kâin balâtn ta'mîri ve mahall-i mezkûrun sıva ve boyası ve ol mahal kurbünde vâkı' Patrik odasının sıva ve boyası ve kapının garb tarafının ta'mîri ve kuddâs mahalli verâsında olan matbah odasının kapısı kezâlik hareket-i arzdan münfesih olup

nakz ile kemâ-kân iâdesi ve matbah-ı mezbûr müdahhanesinin ıslâh ve üzerinde olan sağır odanın sıva ve boyası ve Kumâme kapısı hâricinde vâkı' sâhada olan balâtdan ba'zılarının tebdili muktezî olarak bundan mâadâ Kumâme'de Efrenc tâifesi müstakıl olan mahal ve meskenlerinin keşfine râzî olmadıklarından onlar terk olunup ve kezâlik Beytüllahm'a varıhp Efrenc tâifesi gitmediklerinden fakat Rum ve Ermeni milletleri vekil ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde muktezî olan mahaller lede'l-keşf ve'l-muâyene milel-i selâse beyninde müsterek olan Mağâra-i [Mevlid-i] Hazret-i Îsâ -aleyhi's-selâm-ın fakat sıva ve ba'zı balâtnın tebdiliyle divârın ıslâh ve Ermeni milletine müstakıl olan mahall-i şimâlinin sıva ve boyası ve zemîninde kâin balâtn termîmi ve Rum'un müstakıl olan kible ve orta mahalleri ve üç kapıdan demir kapıya varınca vâkı' olan Kenîsenin sıva ve boyası ve zemîninde kâin balâtn termîmi ve etrâfında olan pencerelerin ıslâh ve üzerinde olan ahşâbdan ba'zılarının tebdili ve bütün kurşun elvâhlarının tecdîdi ve demir kapıya yakın olan kapının ahşâbdan olması cihetiyle telef olduğundan tecdîdi ve demir kapı üzerinde olan sath-ı balâtn ıslâh iktizâ eylediği' ilâm olunmuş ve; ol vechile cânib-i Şeyhülselâm'den verilen fetvâ-yı şerîfe mücebince mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vechile mevâz-ı mezkûrenin vaz'-ı kadîmi ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâs olunmamak ve Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sâir millet ziyâretgâhlarına bir güne müdahale ve mahall-i merkûmeyi zabt misillü vaz' u hâlet vukûa gelmemek hususlarına kemâliyle itînâ ve dikkat olunmak üzere ta'mîr ü termîmine ruhsat-ı seniyyem erzân kılınarak ol bâbda şeref-bahş-ı sahîfe-i sünûh ve sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı merâhum-nümûn-ı şehriyârânem mantûk-ı münîfi üzere [Bin] iki yüz elli yedi senesi Şa'bân-ı şerîfinde emr-i âli-şâmn verildiği' kuyûddan müstebân olmakla bu sûretde; 'ilâm ve inhâ olduğuna üzere fi'l-vâkı' Rum milleti işbu umûm ta'mîr husûs[u] ser-rişte ile hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i evâmîr-i aliyye Beytüllahm Kilisesi'ni ta'mîre hîn-i şürû'larında hey'et-i asliyyesini tağyîr ve Ermeni milletiyle şirketi bi'l-inkâr şuraya buraya müceddeden nesne ihdâs ve kadîmden olmayan Direklarasına ta'lik-ı kanâdîl misillü şeyler ile külliyyen zabta ibtidârların muvâfık-ı nefsi'l-emr olduğu hâlde bu makûle vâkı' olan harekât-ı nâ-marziyyenin men' u def'iyle Beytüllahm nâm mahallin tağyîr¹ olunmuş nesnesi bulunur ise hey'et-i asliyyesi üzere tesviyesine ve milleteyn-i mezkûreteyn yedlerinde olan evâmîr-i şerîfe mantûk-ı münîfi üzere iştirâken ve istiklâlen kadîmden ne vechile icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve vaz'-ı kanâdîl ve herkesin kendiye mahsûs kapıdan [ne vechile] mürûr edegelmiş ise kadîmisi üzere mürûr u ubûr ve icrâ-yı âyîn ederek ba'd-ezîn birbirlerine müdahale ve birbirlerine kil ü kâli mucib vaz' u hâlet vukûa gelmeyecek sûretle münâzaa-i vâkıamın indîfâ esbâbının istihsâline bi'l-ittifâk sarf-ı revîyyet ve bu vesîle ile Efrenc ruhâmının mesâkin ve ziyâretgâhlarına mûmânaat vukûundan mübâadet olunmak' üzere siz

¹ Metinde "ta'mîr" şeklindedir.

ki, *Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; size hitâben emr-i şerîfim itâsı iktizâ eylediği*" tahrîr olunmağla minvâl-i muharrer üzere amel ve harekete sarf-ı revîyyet¹ eylemeniz fermânım olmağın Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i âlî-şânım ısdâr ve tesyâr olunmuştur. **İmdi:**

İlâm ve inhâ olunduğu üzere fi'l-vâkı' Rum milleti işbu umûm ta'mîr husûsu[n]u ser-rîşte ile hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i evâmîr-i aliyye Beytüllahm Kilisesi'[n]i ta'mîre hîn-i şurû'larında hey'et-i asliyyesi[n]i tağyîr ve Ermeni milletiyle şirketi bi'l-inkâr şuraya buraya müceddeden nesne ihdâs ve kadîmden olmayan Direklerarası'na ta'lîk-ı kanâdîl misillü şeyler ile külliyyen zabta ibtidârları muvâfık-ı nefsü'l-emr olduğu hâlde o makûle vâkı' olan harekât-ı nâ-marzıyyenin men' u def'iyle Beytüllahm nâm mahallin tağyîr olunmuş nesnesi bulunur ise hey'et-i asliyyesi üzere tesviyesine ve milleteyn-i mezkûreteyn yedlerinde olan

evâmîr-i şerîfe mantûk-ı münîfi üzere iştirâken ve istiklâlen kadîmden ne vechile icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve vaz'-ı kanâdîl ve herkesin kendiye mahsûs kapılardan ne vechile mürûr edegelmîşler ise kadîmi üzere mürûr u ubûr ve icrâ-yı âyîn etdirilerek ba'd-ezîn birbirlerinin mahallerine bir vakitte müdâhale ve kıl ü kâli mûcib vaz' u hâlet vukûa gelmeyecek sûretle münâzaa-i vâkıanın indifâı esbâbının istihsâline bi'l-ittifâk sarf-ı revîyyet olunmak irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâsından idiği ma'lûmunuz oldukda minvâl-i meşrûh üzere amel ve harekete mübâderet ve bu vesîle ile Efrenc ruhânının mesâkin ve ziyâretgâhlarına mûmânaat vukûundan mübâadet ve sûret-i tesviyesi kaydı bâlâsına şerh verilmek üzere keyfiyyeti bâ-tahrîrât ve ilâm tafsilen Der-saâdetime inhâya dikkat olunmak bâbında.

Fî-evâhiri M. sene [12]59

¹ Metinde "rû'yet" şeklindedir.

Kutsal Kabir Kilisesi'ni Ziyarete Gelen Milletlerin
Kapıcılara Ödediği Aidata Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid to Collect Church Membership Dues
by Gatekeepers from Visitors of the Church of Holy
Sepulchre in Accordance with Previous Imperial Orders

79

[133-1]

Haseki Sultan Vakfı'na bağlı olan Kutsal Kabir Kilisesi Kapıcılığı görevini yürütmekte olan isimleri yazılı kişilerin; 'kapıcılara eskiden beri milletler tarafından verilegelen aidatların bir süredir ödenmemekte olmasından dolayı mağdur olduklarına' dair Kudüs Mahkemesi'ne müracaatta bulunduklarının bildirilmesi üzerine yapılan kayıt incelemesi neticesinde; 'adı geçen kişilerin Kutsal Kabir Kilisesi'nin beratlı kapıcıları oldukları, geçmiş devirlerde bu göreve mutasarrıf olan kişilerin yaptıkları yolsuz işlerin menedilmesi hususunda çeşitli emirler gönderildiği ve son olarak, Mütevellî ve kapıcıların akrabalarının kapı açılışında onlarla birlikte bulunarak gelenlerden haksız yere para vs. almakta olduklarına dair şikâyetle bulunulması üzerine kapı açılışında Mütevellî ve kapıcılar dışında kimse bulunmamasına ve eskiden beri alınagelmekte olan aidat dışında kimseden haksız yere para vs. alınmamasına dair emir gönderildiği' anlaşıldığından, şayet durum bildirildiği gibi ise, Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının açılışında Mütevellî ve beratlı kapıcılar dışında kimsenin bulunmaması, eskiden beri milletler tarafından ayin günlerinde kapıcılara ödenmekte olan aidat her ne ise eksiksiz ödenip eziyet edilmemesi, ancak bu bahane ile Mütevellî ve kapıcılar taraflarından da milletlerden hediye, bahşiş vs. alınmamasına dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Ferik Mehmed Reşid Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Dört Mezhebin müftülerine, diğer ulemaya ve memleket ileri gelenlerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

11-20 Mayıs 1843

[s. 133] Ferikân-ı kirâmımdan mülhakâtıyla Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Reşid Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerîf Kâdisı –zîdet fazâilühü–ya ve Mezâhib-i Erbaa müftüleri ve sâir ulemâ –zîde ilmühüm–e² ve vücut-ı memleket –zîde kadruhüm–e hüküm:

"Medîne-i Kudüs-i Şerîf'de vâkı' merhûme ve mağfûrun-lehâ Haseki Sultân –tâbe serâhâ– Vakfı'na merbût Kumâme Kilisesi Bevvâblığına mutasarrıf olan es-Seyyid Ebûbekir ve es-Seyyid Yûsuf ve es-Seyyid Yahyâ ve es-Seyyid Abdülganî huzûr-ı şer'a varıp; 'kapıcılık me'mûriyyetinde bulunanlara milletler taraflarından kadîmden verilügelen avâid bir müddetden beri verilmediğinden medâr-ı maâşlarından dür ve ol vechile mağdûr oldukları' beyâmyla ol bâbda emr-i şerîfim sudûru recâsında oldukları" vârid olan ilâmda derc ve iş'âr olmakdan nâşi kuyûda mürâcaat ve Dîvân-ı Hümayûn'um Kalemî'nden muktezâsı suâl olundukda; "medîne-i mezkûrede vâkı' müşârun-ileyhâ Haseki Sultân Vakfı'nın bir buçuk rub'undan beş rub' Kumâme bevvâb ciheti merkûmün es-Seyyid Ebûbekir ve es-Seyyid Yûsuf ve es-Seyyid Yahyâ ve es-Seyyid Abdülganî ve bir buçuk rub'undan iki rub' hissesi dahi es-Seyyid Ömer ve Halîl ve bir rub' hissesi Mustafâ ve Emîn ve Şâkir ve Abdülkâdir ve Yûsuf'un iştirâken başka başka berat-ı şerîfimle üzerlerinde olduğu ve; 'Rum ve Ermeni tâifesi mâ-tekaddemden beri Kudüs-i Şerîf ziyâretine varıp Kumâme'ye

girdiklerinde bevvâbları bulunanlara birer para veregelmişler iken kazâ-i mezbûrda sâkin bâ'zı tîmâr mutasarrıfları kendi tîmârlarının hâsılâtına kanâat etmeyip Kumâme Kapıcılığını bir takrîb üzerlerine berat ettirerek tâife-i mezbûreden ziyâde akçe talebine tasaddî ve hilâf-ı şer'-i şerîf mezbûrların manastırlarına varıp envâ'-ı mevâd isnâdıyla rencîş ve taaddî eyledikleri' mukaddemâ lede'l-inhâ Bin yetmiş senesinde başka ve; 'Kumâme Kilisesi'ne varan Ermeni ve Rum milletleriyle sâir tâife-i Nasrâniyyeye bir türlü müdâhale olunmayıp cennet-mekân, firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Süleymân Hân –aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân– hazretleri taraflarından Sahratu'llâh-ı³ Müşerrefe'ye vakfolunmuş olan eczâhânları için ta'yîn olunan ma'lûmül-mikdâr akçeyi edâ ederler iken Vakf-ı mezbûr Mütevellîsi ve müşârun-ileyhâ Haseki Sultân Vakfı Mütevellîsi vekili olanlar mugâyir-i mu'tâd ve kadîm beher şehîr otuz gurus ve beher sene şu kadar donluk çuka mutâlebe ve verilmediği hâlde Kumâme kapısını feth u küşâd eylemeyip Nasârâ tâifesine ziyâde taaddî ve rencide eyledikleri' mukaddemâ bâ-i'lâm inhâ olunduğuna mebnî te'kidî

¹ Ayrıca bk. 48 [94-1] numaralı kayıt.

² Metinde "–zîde ilmühü–ya" şeklindedir.

³ Metinde "Sahratu'l-ulemâ" şeklindedir.

hâvî Bin yüz elli senesi evâil-i Rebü'l-evvel'inde başka evâmir-i aliyye sâdır olmuş ise de; 'Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme ta'bir olunur Kilise'nin kapısın küşâdında li-ecl'z-ziyâre varan Rum ve Ermeni tâifesi avâidât-ı kadîmelerini Mütevellî ve bevvâblara edâ edegelirler iken merkûmlar akrabâ ve müteallikâtlarından cemm-i gafîr ile gelip âidât-ı kadîmelerinden başka şem'-i asel ve paskalyalarında hediye ve bahşîş ve sâir gûne bahâne ve kapı üstü küşâdı vesîlesiyle akçe mutâlebe ve cebren ahz ederek taaddî ve rencide olunduğu' Ermeni Patriği tarafından inhâ olunmuş olduğuna mebnî; 'fimâ-ba'd kapı-yı mezkûrun küşâdında Mütevellî ve bevvâblarından mâadâ kimesne bulunmaması ve âyînleri günlerinde dahi avâid-i kadîmelerinden ziyâde muhdes nesne mutâlebesiyle reâyâ-yı mezkûreye taaddî ve rencide olunmaması' bâbında muahharan [Bin iki yüz] kırk sekiz târîhinde emr-i âlî sâdır olduğu mukayyed olmakla bu sûrette inhâ olunduğu üzere olduğu hâlde; 'Kumâme kapısının hîn-i küşâdında Mütevellî ve bâ-berevât-ı şerîfe mutasarrıf olan kesândan mâadâ akrabâ ve taallukâtlarından kimesne bulunmamak ve milletlerin âyînleri günlerinde milletler taraflarından verilügelen avâid-i kadîme her ne ise tamâmen ve kâmilan edâ ve i'tâ olunup te'diyesi husûsunda bir gûne cevır u¹ ezâ olunmaması ve bu vesîle ile Mütevellî ve bevvâblar taraflarından dahi milel-i mersûmeden şem'-i asel ve

paskalyalarında hediye ve bahşîş ve sâir gûne bahâne ile ve kapı üstü küşâdında dahi akçe mutâlebesiyle taaddî ve rencide misillü hilâf-ı rızâ ve mugâyir-i kadîm bir gûne vaz' u hâlet vukûa gelmemesi emrine takayyüd ve dikkat olunmak' bâbında emr-i şerîfim i'tâsı irâde-i aliyyeme menût idiği" tahrir olunmağla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın imdi:

Siz ki, Ferîk-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; husûs-ı mezbûr inhâ olunduğu üzere olduğu hâlde Kumâme kapısının hîn-i küşâdında Mütevellî ve bâ-berevât-ı âliye mutasarrıf olan kesândan mâadâ akrabâ ve taallukâtlarından kimesne bulunmamak ve âyîn günlerinde milletler taraflarından kadîmden beri verilügelen avâidleri her ne ise tamâmcâ te'diye ve teslim birle edâsında bir gûne cevır u ezâ olunmaması ve bu vesîle ile Mütevellî ve bevvâblar taraflarından dahi milel-i mersûmeden şem'-i asel ve paskalyalarında hediye ve bahşîş ve sâir gûne bahâne ile ve kapı üstü küşâdında dahi akçe mutâlebesiyle hilâf-ı rızâ ve mugâyir-i kadîm bir gûne taaddî ve rencide vukûa gelmesi husûslarına ihtimâm ü dikkat olunmak bâbında.

Fi-evâsıtı R. sene [12]59

¹ Metinde "ve cevır" şeklindedir.

Kutsal Kabir Kilisesi ve Meryem Ana Makamındaki,
Ermenilere Mahsus Tamire Muhtaç Odalar İçin Keşif
Yapılmasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından
Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid to Prepare A Report for Expert Examination
Related to Damaged Parts of the Church of Holy
Sepulchre and the Tomb of the Virgin Mary

80

[133-2]

Önceki Ermeni Patriğinin; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nde ve Meryem Ana makamındaki, Ermenilere ait tamire muhtaç ikişer odanın keşfinin yapıp ilamının gönderilmesi için emir çıkarılmasına' dair istekte bulunması üzerine Divan-ı Hümayun Kalemî'nden; 'daha önce Kutsal Kabir Kilisesi ve Beytüllahm'ın Rumlar tarafından tamiri için emir çıkarılmışken şimdi Ermenilere bu şekilde emr-i şerif verilmesi aykırı düşeceğinden; 'Kudüs Mahkemesince tarafların huzurunda soruşturma yapılması ve bu odaların, mevcut ve tamire muhtaç olmalarına rağmen daha önce yapılan keşfe ait ilama yazılmadıkları ortaya çıktığı takdirde bunların keşfinin yapılması ve çizilecek resimleri ile birlikte ilam edilmesi' hususunda emir çıkarılması gerektiğine' dair görüş bildirildiği ve bunun Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyece de uygun bulunduğu, bu itibarla; şayet soruşturma neticesinde durumun böyle olduğu ortaya çıkarsa söz konusu yerlerin keşfinin yapıp bir kâğıda çizilecek resimleri ile birlikte ilam edilmesi, ancak kayırma veya gerçeğe aykırı bildirimde bulunmaktan kaçınılmasına dair Kudüs, Gazze ve Nablus Sancakları Mutasarrıfı Beylerbeyi Haydar Paşa'ya, görevli olarak Kudüs tarafında bulunan İbrahim Nabi Efendi'ye ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

24 Ekim – 2 Kasım 1844

*Mîr-i mîrân-ı kirâmmıdan Kudüs-i Şerîf ve Gazze ve Nablûs Sancakları Mutasarrıfı Haydar Paşa –dâme ikbâlühû–ya
ve ricâl-i Devlet-i Aliyyemden me'mûriyyet-i mahsûsa ile Kudüs-i Şerîf cânibinde olan
İbrâhîm Nâbî –dâme mecdühû–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına hüküm:*

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin yukarısında Ermeni milletine mahsûs iki ve Meryem Ana makamında kezâlik iki bâb odalar muhtâc-ı ta'mîr olduğundan mahallinde ma'rîfet-i şer'le lede'l-keşf ve'l-muâyene icâb eden resm-i musattahıyla beraber ilâm-ı şerîsinin Der-bâr-ı Şevket-karâr-ı Mülûkâneme takdîmiyle ba'dehû iktizâsının icrâsı zımında emr-i şerîfim ısdâr-ı" husûsu Ermeni Patriği sâbık tarafından bâ-takrîr niyâz ü istid'â kılınmış olmakdan nâşi iktizâsı Dîvân-ı Hümayûnumdan lede's-suâl; "Kilise-yi mezkûrun ve gerek Beytüllahm nâm mahallin lede'l-icâb ta'mîrât maddesi bundan akdem bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şâhânemle muvaşşah tecdîden ısdâr ve i'tâ kılınan [s. 134] fermân-ı âlî-şâmm mücebince Rum milletine muhavvel olarak muahharan vâkı' olan istid'âya mebnî Kilise-yi mezbûrun muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleri ma'rîfet-i şer'le keşf ü muâyene olunarak iktizâ eden ilâm-ı şerîsi Dersââdetime bi'l-vürûd şeref-sünûh ve sudûr eden emr-i hümayûn-ı şâhânem mücebince mahâll-i muayyene-i merkûmenin millet-i merkûme cânibinden ta'mîri zımında mahsûs emr-i şerîfim tasdîr ve Me'mûr-ı mûmâ-ileyh ile irsâl ü tesyîr kılınmış olduğundan mezkûr odaların ta'mîri bâbında Ermeni milletine tekrâr emr-i şerîfim i'tâsı

irâde-i seniyyeme mugâyir düşeceği bedidâr olup ancak zikrolunan odalar, mahallinde ma'rîfet-i şer'le tarafeyn muvâcehesinde alenen suâl ve tahkik birle fi'l-vâkı' harâb ve mevcûd olup da Kilise-yi mezbûrun ol vakit hîn-i keşfinde ilâm-ı mezkûra derc olun[ma]dığı cümle muvâcehesinde şer'an tebeyyün ve tahakkuk eder ise ma'rîfet-i şer'-i şerîf ve Me'mûr-ı mûmâ-ileyh ma'rîfet ve nezâreti ile bi'l-misâha resm-i musattah bir kâğıda ihrâc etdirilerek ve keyfiyyeti mahal be-mahal gösterilerek lâzım gelen ilâm-ı şerîsiyle tahrîrât-ı lâzıme Dersââdetime takdîm kılınarak ba'dehû ne vechile irâde-i seniyyem şeref-sünûh eder ise ol vechile iktizâsı icrâ olunmak üzere isti'lâmî hâvî emr-i şerîfim i'tâsı iktizâ eylediği" Kalem-i mezbûrdan tahrîr kılınmış ve keyfiyyet Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyemde lede'l-müzâkere ber-minvâl-i muharrer emr-i şerîfim ısdârı Meclis-i Vâlâ-yı mezkûrda dahi tensib olunmuş ve ol vechile icrâ-yı iktizâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taallukuyla ol bâbda emr-i hümayûn-ı şâhânem şeref-rîz-i sünûh ve sudûr olmuş olmakla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın isti'lâmî hâvî işbu emr-i şerîfim ısdâr olunmuşdur. İmdi:

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 78 [129-1], 81 [134-1] numaralı kayıtlar.

Siz ki, Paşa-yı müşârun-ileyh ve Me'mûr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimâsız; vusûl-i emr-i şerifimde bâlâda beyân olunduğu vechile zikrolunan odalar, mahallinde tarafeyn muvâcehesinde alenen suâl ve tahkîk birle fi'l-vâkı' harâb ve mevcûd olup da Kilise-yi mezbûrun mukaddemâ hin-i keşfinde i'lâma derc olunmadığı cümle muvâcehesinde şer'an tebeyyün ve tahakkuk eder ise inzımâm-ı re'y ü ma'rifetiniz ve ma'rifet-i şer'-i şerif ile lede'l-keşf ve'l-muâyene mi'mâr-ı

belde ma'rifetiyle resm-i musattahı bir kâğıda ihrâc etdirilerek ve keyfiyyeti mahal be-mahal gösterilerek hakikat-i hâli Der-bâr-ı Şevket-karâr-ı Mülûkâneme iş'âr ve icâb eden i'lâm-ı şer'isi dahi takdim ve tesyâra mübâderet ve zinhâr tarafeyn tasahhub u himâye kılınmak veyâhûd hilâfı kâl u kaleme alınmak misillü vaz' u hâlet vukûundan be-gâyet tevakkî ve mübâadet eylemeniz bâbında.

Fi-evâsıtı L. sene [12]60

**Der-zamân-ı Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye-i Mehmed Şekîb Efendi
ve fi-eyyâmı müşârun-ileyh hazretleri
Fî 21 L. sene [12]60**

*

Beytullahm Kilisesi Üzerindeki Kurşunlardan Akan
Yağmur Suyundan Dolayı Ermenilerle Rumlar Arasında
Çıkan Anlaşmazlığın Halline Dair Sultan Abdülmecid Han
Taraflından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmedid to resolve the Dispute between Armenians
and Greeks About Flow of Rainwater Dropping from the
Top of Church of Bethlehem

81

[134-1]

Ermeni Patriği Matyos'un; 'Rumların Beytullahm Kilisesi'nin üzerindeki kurşunları yeniledikleri sırada, eskiden beri Ermeni Manastırı tarafına akmakta olan yağmur suyunun yönünü Rum Manastırı tarafına çevirdiklerine' dair şikâyetle bulunup yağmur suyunun tekrar Ermeni Manastırı tarafına akıtılmasını istediği ve bu durumun görevli olarak o tarafta bulunmakta iken İstanbul'a dönmüş olan İbrahim Nabi Efendi tarafından da doğrulandığı, bu itibarla; konunun mahkeme marifetiyle soruşturulması ve şikâyetin

haklılığı ortaya çıktığı takdirde, bu durum eskiden beri olagelene aykırılık teşkil edeceğinden hatıra, gönüle bakılmadan meselenin bir daha anlaşmazlığa ve şikâyete meydan verilmeyecek şekilde çözüme kavuşturulması hakkında Sayda Valisi Vezir Mehmed Vecihî Paşa'ya, Kudüs Mutasarrıfı Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya, Kudüs Kadısına, memleket ileri gelenlerine ve bütün görevlilere hitaben Sultan Abdülmedid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

23-31 Ekim 1845

Mühimme defterinde dahi mukayyed[di]r.

*Mülhakâtıyla Saydâ Vâhisi Vezirim Mehmed Vecihî Paşa –[edâmd'llâhü Teâlâ] iclâlehû–ya ve Mîrû'l-ümerâ'-i kirâmımdan
Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı Mehmed Paşa –zîde ikbâlühû–ya ve Kudüs-i Şerîf Mollasına ve vücûh-ı memleket ve bi'l-cümle
iş erleri –zîde kadruhüm–e hüküm:*

"Kudüs-i Şerîf'de Rum ve Ermeni milletlerinin bi'l-iştirâk icrâ-yı âyîn edegeldikleri Beytullahm Kenîsesi'nin binâsı tülünde olan biraz mahalli Ermeni milletine mahsûs Manastır hizâsında olarak Kilise-yi mezkûrun üzerinde olan kurşunlardan Manastır-ı mezbûr tarafında olan kurşunların yağmur suyu kadîmden Manastır-ı mezkûra cereyân eder iken bu def'a Rum milleti zikrolunan kurşunların hîn-i tecdidinde Manastır-ı mezkûr tarafında olan kurşunların yağmur suyunu mugâyir-i kadîm kendi Manastırları tarafına çevirdikleri ve Kilise-yi mezkûrun oluk ve künkleri el-hâletü hâzihî mevcûd idiği" beyânıyla zikrolunan kurşunların suları kadîmî vechile Ermeni milletine mahsûs mezkûr Manastıra cereyân etdirilmesi bâbında emr-i şerifim sudûrunu İstanbul ve tevâbii Ermeni Patriği iftihâr-ru['l-milleti'l-Mesihîyye] Matyos² Piskopos –dâmet rütbeti-

hû– bu def'a Südde-i Saâdetime memhûr takrîr takdîmiyle istid'â etmiş ve husûs-ı mezkûr minvâl-i muharrer üzere olduğu me'mûren ol cânibde olup Dersaâdetime avdet eden ricâl-i Devlet-i Aliyyemden es-Seyyid İbrâhîm Nâbi –zîde ulüvvuhû– tarafından dahi ifâde ve tasdik olunmuş olmakdan nâşi kuyûda mürâcaat ve Dîvân-ı Hümâyûn'um Kalemi'nden muktezâsı suâl olundukda; "Kilise-yi mezkûrun ta'mîrine dâir [Bin iki yüz] elli yedi târîhinde Rum milletine verilen emr-i şerîfimde zikrolunan oluklara mütedâir bir gûne kayd ve sarâhat bulunmamış olmakla bu sûretde münâzaun-fihâ olan su kadîmden civârında vâkı' Ermeni milletine mahsûs mârru'z-zikr Manastıra cereyân edegeldiği nefsi'l-emre muvâfık mıdır ve muvâfık olduğu sûretde mugâyir-i kadîm Rumlar kendi Manastırlarına icrâ edegeldikleri sahîh midir; bi-garaz erbâb-ı vukûf ve

¹ Ayrıca bk. 2 [1-2], 69 [122-1], 70 [123-1], 73 [125-1], 76 [128-2], 78 [129-1], 80 [133-2] numaralı kayıtlar.

² Patrik İstanbullu II. Madteos Çuhacıyan (pd. 1844 - 1848).

milleteyn-i mezkûreteyn vekil ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde mahall-i nizâ' üzerinde ma'rifet-i şer'-i şerîf ve cümle ma'rifetiyle kemâl-i dikkatle muâyene ve suâl ve tahkik olunarak keyfiyyet fi'l-vâkı' inhâ olunduğu vechile olduğu hâlde mugâyir-i kadîm olacağından hâtır ve gönüle riâyet olunmamak şartıyla münâzaa-i merkûmenin men' u def'i zmnında emr-i şerîfim i'tâsı irâde-i alıyyeme menût idiği" Kalem-i mezbûrdan tahrîr olunmuş olmakla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın **imdi:**

Siz ki, Vâlî-i müşârun-ileyh ve Paşa ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; zikrolunan su kadîmden civârında vâkı' Ermeni milletine mahsûs mârru'z-zikr Manastıra cereyân edegeldiği nefsü'l-emre muvâfık mıdır ve muvâfık olduğu sûretde mugâyir-i kadîm Rumlar kendi Manastırlarına icrâ

eyledikleri sahîh midir; bi-garaz erbâb-ı vukûf ve milleteyn-i mezkûreteyn vekili ve muhtâr ve tercümânları hâzır oldukları hâlde mahall-i nizâ' üzerinde ma'rifet-i şer'-i şerîf ve cümle ma'rifetiyle kemâl-i dikkatle muâyene ve suâl ve tahkik olunarak keyfiyyet fi'l-vâkı' inhâ olunduğu üzere olduğu hâlde mugâyir-i kadîm olacağından hâtır ve gönüle riâyet ve tama'-ı hâma tebaiyyetle vâkıun hilâfı hareket olunmamak ve bu husûsdan bir dahi münâzaa ve iştikâya sebep verilmemek şartıyla münâzaa-i merkûmenin men' u def'i husûsuna mezîd-i i'tinâ ve mübâderet ve hilâf-ı emr u rızâ-yı şâhâ-nem bir gûne hâl ve hareket vukûa gelmemesine ihtimâm ve sarf-ı makderet ve keyfiyyetin Der-bâr-ı Şevket-karâr-ı Mülûkâneme inhâ ve iş'ârına müsâraat eylemeniz bâbında.

Fi-evâhiri L. sene [12]61

[s. 135] **Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Reşid Mustafâ Paşa –yessera'llâhü mâ-yeşâ–
ve fi-eyyâmı [Nâzırı] Umûrî Hâriciyye Hazret-i Mehmed Emîn Âli Efendi
–nâle mâ-yetemennâhü– el-vâkı' fi 8 L. sene 1262**

*

Kudüs'teki, Ermeni Milletine Mahsus Mar Yakub Manastırı
Civarında Hastane İnşasına İzin Verildiğine Dair Sultan
Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Construction of A Hospital for
the Armenian People Living Around the Monastery of
Mar Yakub in Jerusalem

82

[135-1]

Kudüs'teki, Ermeni Milletine Mahsus Mar Yakub Manastırı'na gelen ziyaretçilerden hasta olanların tedavileri için Manastır civarındaki bahçe içerisinde yirmi, yirmi beş kişilik bir hastane inşasına Kudüs Ermeni Patriğinin arzuhâli üzerine izin verildiğine ve bu bahane ile kimseden herhangi bir şekilde para alınmamasına dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

16-25 Şubat 1848

*Mîr-i mîrân-ı kirâmmdan Mülhakâtıyla Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Mustafâ Paşa –dâme ikbâlühü–ya ve
Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:*

"'Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Ermeni milletine mahsûs Mar Ya'kûb Manastır'nda hastahâne olmadığından ara sıra tevârüd eden züvvâr ve sâireden zuhûr eden hastegân dūcâr-ı sefâlet ü meşakkat olmakda olduğundan o misillü hastaları vukûunda alâ-mâ-yelik icrâ-yı müdâvât olunmak ve bu cihetle dūcâr oldukları sefâlet ü suûbetden vâreste olmak üzere sâye-i merâhum-vâye-i şehriyârâ-nemde Manastır-ı mezkûr civârında kâin bâğçe derûnuna yirmi, yirmi beş neferi istiâb eder bir hastahâne inşasına ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân ü şâyân kılınması' husûsu Kudüs-i Şerîf'de mukîm millet-i merkûme Patriği tarafından niyâz ü istirhâm olunduğu" beyânıyla icrâ-yı icâbı sen ki, Paşa-yı müşârun-ileyhsin; tarafından iş'âr u inhâ ve ol bâbda verilen arzuhâl dahi ba's ü isrâ olunmuş olup beyâna hâcet olmadığı üzere her sınıf tebaa-i Saltanat-ı Seniyyemin hiçbir sûretle dūcâr-ı ıztırâb u meşakkat olmamaları nezd-i ma'delet-vefd-i şehriyârânemde matlûb ve mültezem olduğuna ve sûret-i inhâya nazaran inşâ olunacak hastahâne Manastır-ı

mezkûr hâricinde bulunduğu ve şer'an ve mülken bir gûne mahzûru olmadığı anlaşılmış idiğine binâen hastahâne-i mezkûrun ol vechile binâ ve inşasına müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak ol bâbda emr-i hümayûn-ı merhamet-makrûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr eylemiş olmağın mücebince ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olunmuştur. **İmdi:**

Hastahâne-i mezkûrun ber-minvâl-i muharrer binâ ve inşasına ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân ü şâyân kılındığı ve bu husûsdan dolayı kimesneden bir akçe [alınmak] lâzım gelir ise mütecâsir olanlar haklarında mûcib-i meş'ûliyyet ve vahâmet olacağı siz ki, Paşa-yı müşârun-ileyh ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsiz; ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer amel ve hareket ve hilâfından mücânebet eyleyesiz.

Fi-evâsıtı Ra. sene [12]64

Frenk Rahiplerinin Kudüs Civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr Köylerindeki Fellah Rum Ahaliyi Kandırılmalarının ve Bu Köylerde Kilise Edinmelerinin Önlenmesine Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Te'kiden Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid to Prevent the Frankish Priests from Deceiving Fellah (Farmer) Greek People Living in the Villages of Beyt-i Cala and Beyt-i Sahur Near Jerusalem, and to Use Some Houses As Churches in the Villages Mentioned Above

83

[135-2]

Kudüs'te yerleşik Frenk rahiplerinin, Kudüs civarındaki Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr köylerinde yerleşik ve eskiden beri Osmanlı tebaasından olan fellah Rum ahaliden bazılarını; 'kendilerine pasaport getirtip cizye vs. tekâliften muaf ettirecekleri' vaadiyle kandırarak bu köylerde birer ev kiralayıp içlerine kilise aletleri koymak suretiyle kilise edindikleri ve onlarla birlikte ayin icra ettikleri, bunun menedilmesi için emir gönderilmesine rağmen anılan rahiplerin söz konusu faaliyetlerine devam ettikleri ve ahalinin bunun önlenmesi için te'kiden emir çıkarılmasını istediklerinin bir ilam ve mazbata ile ve Kudüs Rum Patriği Kirillis tarafından bir takrirle bildirilmesi üzerine Osmanlı tebaasından olan Rum ahaliye yönelik bu gibi istenmeyen durumların tamamen ortadan kaldırılması ve söz konusu ahalinin tebaalık dairesinde kalmalarının sağlanmasına dair Sayda Valisi Vezir Salih Vâmık Paşa'ya, Kudüs Mutasarrıfı Beylerbeyi Edhem Paşa'ya, Kudüs Kadısına, Müftüsüne ve Meclis üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

20-29 Ağustos 1850

İşbu emr-i âlinin battâh Piskopos tarafında mahfûzdur.

Hâlâ Mülhakâhyla Saydâ Vâlisi Vezirim Sâlih Vâmık Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve Mîr-i mîrân-ı kirâmmıdan Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı Edhem Paşa –dâme ikbâlühü–ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına ve Müftüsine ve A'zâ-yı Meclis –zîde kadruhüm–e hüküm:

"'Medîne-i Kudüs-i Şerîf'de mukîm Efrenc râhibleri medîne-i mezkûre civârında Beyt-i Cala ve Beyt-i Sâhûr karyelerinde mütemekkin eben an-ceddin tebaa-i Devlet-i Aliyyemden olan fellâh Rum reâyâsından ba'zılarını; 'Sizlere pasaport getirdip cizye ve tekâlifden muaf etdiririz.' deyü igfâl ile kurâ'-i merkûmede birer hâne isticâr ve derûnlarına âlât-ı kenâyis vaz'ıyla kilise ittihâz ederek kendileriyle maan icrâ-yı âyîn etmekde ve reâyâ-yı mersûme evlâdlarını dahi kendi râhiblerine okutmakda oldukları' mukaddemâ inhâ olunmuş ve zikrolunan Sâhûru'n-Nasârâ karyesinde kâin bir bâb Rum Kilisesi'ne bundan akdem Efrenc râhibleri tarafından vâkı' olan müdâhalenin men'i için [Bin] iki yüz elli beş senesi evâsıt-ı Zi'l-hicce'sinde sâdır olan emr-i münîfim derciyle [Bin] iki yüz elli yedi senesi evâsıt-ı Zi'l-ka'de'sinde sudûr eden emr-i şerîfim mücebince men' kılınmış iken tâife-i mersûme bu esnâda yine bir takım fesâd-âmûz gûnâ-gûn erâcîf etmekde ve bu cihetle ahâlî-i mersûmeyi bî'l-itmâ' igfâl ü idlâle sebeb olmakda oldukları" beyânıyla ol bâbda te'kidi havî emr-i şerîfim

sudûrunu reâyâ-yı mersûme niyâz ü istirhâm eyledikleri bu def'a bâ-îlâm ve mazbata inhâ ve keyfiyyet Kudüs-i Şerîf ve tevâbii Rum Patriği kıdvetü muhtârî'l-milleti'l-Mesihîyye Kirillis² Râhib –zîde[t] rûbetühü– tarafından dahi başkaca takrîr takdîmiyle istid'â olunmuş olmakla siz ki, Vâli ve Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhimâ ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda tebaa-i Devlet-i Aliyyemden olan sâlifü'z-zikr Rum tâifesi hakkında Efrenc râhibleri taraflarından ol vechile vâkı' olan hâlât-ı nâ-marzıyyenin külliyyen men' u def'iyle tâife-i merkûmenin her hâlde dâire-i raiyyet ve merkez-i tebaıyyetde sebât ü metânet eylemeleri esbâbını istihsâle ihtimâm ü dikkat ve mugâyiri vaz' u hâlet vukûa gelmemesine ikdâm ve sarf-ı makderet eylemeniz bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmakla mazmûn-ı münifi üzere amel ve hareket eyleyesiz.

Fi-evâsıtı L. sene [12]66

¹ Ayrıca bk. 43 [87-1], 64 [113-2], 75 [128-1], 90 [141-1] numaralı kayıtlar.

² Patrik II. Cyril (pd. 1845 - 1872).

**Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Emîn Raûf Paşa ve
fî-eyyâmı [Nâzırı] Umûrı Nezâreti Hâriciyye
Hazreti Mehmed Emîn Âli Paşa
Fî 2 R. sene [1]268**

✱

**[s. 136] Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mustafâ Reşîd Paşa ve
fî-eyyâmı Nezâreti Umûrı Hâriciyye-i müşârun-ileyh,
el-vâkı' fî 15 Ca. sene [12]68**

✱

**Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Emîn Âli Paşa
ve fî-eyyâmı Nezâreti Umûrı Hâriciyye-i Fuâd Efendi,
el-vâkı' fî 20 L. sene [12]68**

✱

**Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Ali Paşa
ve fi-eyyâmı Nezâreti Umûrî Hâriciyye-i müşârun-ileyh
Fî 19 Z. sene [1]268**

*

Kudüs'teki Bazı Ziyaret Yerleri Yüzünden Rumlar ile
Latinler Arasında Çıkan Anlaşmazlıkta, Bu Konu ile
İlgili Olarak Kurulan Komisyonun Bildirdiği Kararlara
Göre Hareket Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid to Comply with the Decisions Taken by
the Commission Established for Resolving the Dispute
between Greeks and Latins about the Use of Holy Places
in Jerusalem

84
[136-1]

Kudüs'teki bazı ziyaret yerlerinden dolayı Rum milleti ile Latinler arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı kurulan Komisyon ve sonrasında toplanan Meclis-i Vükelâ'nın: 'Bu iki mezhep arasında anlaşmazlık konusu olan yerlerin Kutsal Kabir Kilisesi'nin büyük kubbesi, içerisindeki Hz. İsa (a.s.) Kabri üzerinde bulunan küçük kubbe, Hacer-i Muğtesel, Cülcüle ve Sitt-i Meryem kemerleri, Hz. Meryem Kabri, Beytüllahm köyündeki Büyük Kilise ve altındaki Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu Mağara olduğu; Latinlerin buraların kendilerine mahsus olduğu yolundaki iddiaları haklı olmadığından hepsinin mevcut durumları üzere bırakılması; Katoliklerin Hz. Meryem Kabri'nde eskiden beri var olan ayin icra etme izinlerinin devam ettirilmesi; Büyük Kilise'nin bir ve içerisindeki Mağaranın iki kapısının daha önce Rum, Latin ve Ermenilere verilmiş olan birer anahtarları ile ilgili durumun yine öyle kalması, kapıların mevcut durumlarında değişiklik yapılmaması; Beytüllahm'da Frenk Manastırı yanında bulunan iki bahçenin, yine iki tarafın nezaretinde bırakılması' yönünde görüş bildirdiği ve bunların Padişah tarafından da kabul edildiği, bu itibarla; bundan sonra taraflardan hiçbirinin bu karara aykırı hareket etmemesi ve Tûr-ı Zeytûn'daki Kubbetü'l-Mas'ad'ın dışında ayin yapan Osmanlı Devleti tebaasından olan Rumların da, buranın mevcut hâli değiştirilmemek ve kapısında Müslüman bir kapıcı bulunmak şartıyla, Latinler gibi içeride ayin yapmalarına mâni olunmamasına dair Kudüs Mutasarrıfı Vezir Hafız Ahmed Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

13-22 Mart 1852

"İşbu emr-i âli-şânımın ahkâmı Kudüs-i Şerif'de şimdiye kadar münâzaun-fih olan ziyâretgâhlara dâir Rum tebaamızın ve Efrenc ruhbanı yedlerinde bulunan mütehalîfetü'l-mazâmîn senedât-ı atika üzerine bu def'a icrâ olunan tedkikât-ı kâmilenin netice-i kat'îyye ve sahihasını ve ecdâd-ı ızâmımız ve husûsile vâlid-i mâcidimiz hazerâtı taraflarından Rumlara i'tâ buyurulup cânib-i şâhânemizden dahi mukaddemâ tasdik ve tecdid olunmuş olan evâmir-i celilenin te'kidini mutazammın olmakla vakten mine'l-evkât hilâfı hareketden tevakkî ve mücânebet oluna." deyü hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı tâcdârî keşide buyurulmuştur.

Battâh İkinci Nâme tobrasında.

Bu husûsa dâir muahharan fi-evâhiri B. sene [12]69
târîhinde sudûr eden emr-i âli zîrde mukayyedir.

*Hâlâ Kudüs-i Şerif Mutasarrıfı Vezirim Hâfız Ahmed Paşa -[edâmd'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve
Kudüs-i Şerif Kâdisına ve a'zâ-yı Meclis -zîde kadruhüm-e hüküm:*

Kudüs-i Şerif'in dâhil ve hâricinde kâin ba'zı ziyâretgâhlardan dolayı Rum milleti ile Latin tâifesi beyninde vakit be-vakit zuhûra gelen münâzaât bu def'a dahi der-miyân

olunmuş olduğundan keyfiyyetin bi'l-etraf tedkik u tahkiki zımnında ba'zı müşîrân-ı fihâm ve sudûr-ı ızâm ve sâireden müretteb bir Komisyon teşkil olunarak bunun ve ondan

¹ Bu konu ile ilgili olarak bk. 85 [138-1] ve 58 [105-1] numaralı kayıtlar.

sonra akdolunan Mecâlis-i Vükelâ'nın hulâsa-i tedkikâtında miyâne-i Mezhebeyn'de münâzaun-fih olan mahaller Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesi ve Kilise-yi mezkûr derûnunda Kabr-i Hazret-i İsa *-aleyhi's-selâm-* ta'bir olunan mahallin üzerinde olan küçük kubbe ve Hacer-i Muğtesel¹ ve kezâlik Kumâme dâhilinde kâin Cülcüle ve Sitt-i Meryem kemerleri ve Beytüllahm karyesinde kâin Büyük Kilise ile Kilise-i mezbûr tahtında bulunan Mağâra-i Mevlid-i İsa *-aleyhi's-selâm-ki,*² asıl Mevlid Makâmı; ve Kabr-i Hazret-i Meryem *-radıya'llâhü anhâ-* olup bunlardan sâlifü'z-zikr büyük kubbe bütün Kiliseye âid olmasıyla Latin tâifesinin gerek bunun ve gerek küçük kubbe ile Hacer-i Muğtesel ve Cülcüle ve Sitt-i Meryem kemerleri ve Beytüllahm'da olan Büyük Kilise ve Mevlid Makâmı haklarında olan inhisâr ve ihtisâs iddiâları hakka makrûn olmadığı mülâbesesiyle cümlesinin hâl-i hâzırları ibkâ kılınıp ve mukaddemâ Rum ve Latin ve Ermenilere mezkûr Büyük Kilise'nin derûnunda kâin Mağâratü'l-Mehd'in şimâl ve kible taraflarında olan iki kapısıyla Kilise-yi mezkûr ebvâbından birinin birer anahtarı verilmiş ve Bin yüz yetmiş sene-i hicriyyesinde Rum milleti tarafına i'tâ olunan emr-i âlide dahi bu sûret tasdik ve takrîr kılınmış olmasıyla yine böyle kalıp ve şu kadar ki bununla Kilise-i mezkûrun hâl-i hâzırı bozulması ve derûnunda Latin tâifesi tarafından icrâ-yı âyin edilmesi ve'l-hâsıl gerek Kileseden Mağâra-i merkûmeye mürûr u uburca [s. 137] ve gerek cihât-ı sâire ile hiçbir tarafın yeniden bir şey ihdâsıyla öteden beri ve el-yevm câri olan usûlü tağyir eylemesi ruhsatı verilmiş olmadığından ol bâbda vakten mine'l-evkât bir güne iddiâ vukûu tecvîz ve kabûl olunmayıp ve Kilise-yi mezkûr kapılarının hâl-i hâzırına bir güne tagayyür getirilmeyip ve Beytüllahm'da kâin Efrenc Deyri'ne muttasıl bulunan ve kezâlik Latinler taraflarından da'vâ olunan iki kıt'a bağçe dahi senedât-ı kadîme ve cedîde iktizâsınca tarafeynin taht-ı nezâretinde olmakla yine ol vechile ibkâ edilip ve Kabr-i Hazret-i Meryem için dahi Latin tâifesi ellerinde bulunan ba'zı evâmire istinâden da'vâ-yı inhisâr etmişler ise de bu dahi haklı olmayıp fakat Kabr-i şerif-i mezkûrda el-hâletü hâzihi Rum ve Ermeni ve Süryânî ve Kıbtî mezhepleri icrâ-yı âyin etmekde olduğundan ya'nî bunun içinde ibâdet husûsu yalnız bir mezhebe münhasır olmadığı cihetle böyle birkaç mezheb ashâbının icrâ-yı âyin eyledikleri bir mahalde Katolik mezhebinde olan Hristiyanların dahi icrâ-yı âyin için kadîmden der-kâr olan me'zûniyyetlerinin Kabr-i merkûmun

idâre ve hâl-i hâzırına bir güne tagayyür irâs olunmamak şartıyla ibkâ olunması muvâfık-ı ma'delet görüldüğü beyân olunmuş olup bu karâr ecdâd-ı ızâmım hazerâtı taraflarından Rum tebaa-i şâhâneme ihsân buyurulmuş ve taraf-ı hümâyûnumdan dahi bâlâsı hatt-ı şerifimle muvaşşah evâmir-i aliyem ile tasdik ve te'yîd kılınmış olan ve muhafaza ve vikâyesi ehass-ı matâlib-i mülûkânem bulunan hukûk-ı müktesebeyi müeyyid ü müekkid olduğundan taraf-ı şehriyârânemden dahi karîn-i kabûl olarak ba'd-ezin karâr-ı mezkûrun hilâfına hiçbir taraftan hareket vukûa gelmemesi ve Kudüs-i Şerif'de kâin Tûr-ı Zeytûn nâm mahalde bulunan Kubbetü'l-Mas'ad derûnunda el-hâletü hâzihi senede bir kerre ya'nî Hazret-i İsa *-aleyhi's-selâm-*ın suûdu gününde Latin tâifesi icrâ-yı âyin etmekde ve hâricinde dahi Rumlar ibâdet eylemekde olup hâlbuki orada Mihrâb-ı İslâm olduğu cihetle mezâhib-i İseviyyenin hiçbirine mahsûs ve münhasır olmadığından ve Rum mezhebinde olan tebaa-i Devlet-i Aliyyemin enderûn-ı kubbe-i mezkûrede icrâ-yı âyinden mahrumiyyetleri ind-i adâlet-peyvend-i mülûkânemde tecvîz olunmadığından el-hâletü hâzihi bulunduğu hâl ve hey'et bir vechile tağyir ü tebdil olunmamak ve kapısında kemâ-kân ehl-i İslâm'dan bir bevvâb bulunmak şartıyla Nasârânın âyinine mahsûs olan günlerde Latinler misillü bundan böyle Rumların dahi sâlifü'z-zikr Kubbetü'l-Mas'ad'ın içinde icrâ-yı âyin ve ibâdetden men' olunmamaları ve bu sûretin Bin iki yüz elli dört senesi evâsıt-ı Şevvâl'inde ısdâr olunmuş olan emr-i âlinin kaydı bâlâsına şerh verilmesi husûslarına irâde-i kâtia-i mülûkânem taallukuyla ol bâbda emr-i hümâyûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr etmiş olmağın muktezâ-yı münîfi üzere bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı mülûkânemle muvaşşah Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve **Rum** milleti yedine i'tâ olundu.

Keyfiyyet-i emr u fermân-ı mülûkânem ma'lûmunuz oldukda; fimâ-ba'd işbu karâra mugâyir ve emr-i şerifime muhâlif gerek Rum ve Ermeni ve Süryânî ve Kıbtî mezheplerinde bulunanlar taraflarından ve gerek Latin tâifesi cânibinden bir güne hâl ve hareket vukûa gelmemesi husûslarına mezid-i i'tinâ ve mübâderet ve işbu emr-i şerifim sicill-i mahkemeye kayd ü sebt ve **Rumlar** yedinde ibkâ olunarak dâimen ve müstemirren düstûr'l-amel tutulmasına be-gâ-yet ihtimâm ve sarf-ı makderet eylesesiz.

Fî-evâhiri Ca. sene [12]68

¹ 17 [21-1] numaralı kayıttan önceki kayıtlarda terkipsiz olarak sadece "Muğtesel" kelimesi ile ifade edilmekte olan Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı taş, söz konusu kayıt (17 [21-1]) ile bu kayıt (84 [136-1]) arasındaki kayıtlarda manaya uymayan "hücre-i Muğtesel" (=Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı hücre) terkibi ile, bu kayıt (84 [136-1]) ve sonrasındaki kayıtlarda ise manaya uygun olarak "hacer-i Muğtesel" (=Hz. İsa'nın (a.s.) yıkandığı taş) terkibi ile geçmektedir. Bu farklılığın hücre manasına gelen (حجرة)

kelimesi ile büyük ve sert taş; kaya manalarına gelen sahra (صحرة) kelimelerinin Osmanlıca alfabe ile yazılışlarındaki benzerlikten dolayı istinsah eden kâtiplerin sahra kelimesini sehven hücre diye okuyup kayda sahra-i Muğtesel yerine hücre-i Muğtesel şeklinde geçirmelerinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

² Metinde "*-aleyhi's-selâm-ın*" şeklindedir.

**Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mustafâ Nâilî Paşa
ve fi-eyyâmı Nezâreti Umûrî Hâriciyye-i Hazreti Mustafâ Reşid Paşa
-nâle mâ-yetemennâhümâ- el-vâkı' fî 6 Ş. sene [12]69**

*

Kudüs'teki Bazı Ziyaret Yerleri Yüzünden Rumlar ile Latinler Arasında Çıkan Anlaşmazlıktan Dolayı Daha Önce Gönderilen Emri Tamamlayıcı Mahiyette Sultan Abdülmecid Han Tarafından İlaveten Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Reiterated by Sultan Abdülmecid to Resolve the Dispute between Greeks and Latins About the Use of Holy Places in Jerusalem

85
[138-1]

Kudüs'teki bazı ziyaret yerleri yüzünden Rumlar ile Latinler arasında çıkan anlaşmazlık hakkındaki 21-30 Cumâdelûlâ 1268 (13-22 Mart 1852) tarihli emr-i şerifi açıklayıp tamamlamak maksadıyla: 'Beytüllahm Kilisesi'nin büyük kapısının bir anahtarının Latinlere verilmesiyle Kiliseden geçiş hakkı verilmiş olduğu, Kilisenin tasarrufunda Rumlarla ortaklık ve içeride ayin yapma hakkı verilmediği; Kilisenin kapısının geçiş hakkına sahip milletleri engelleme yetkisi bulunmadığı; Kilisedeki Mağarada mevcut iken kaybolan yıldızın yerine Padişah tarafından yenisinin konulmasıyla hiçbir millete yeni bir hak verilmiş olmadığı; ziyaret hakkına sahip milletlerin Hz. Meryem'in Kabri'ni her gün ziyaret edebilecekleri, Rum, Ermeni ve Latinlerin de burada her gün birer buçuk saat ayin yapabilecekleri; Beytüllahm'da Frenk Manastırı yanındaki iki bahçeye nezaret konusunda Rumlar ile Latinlerin birbirlerine üstünlükleri bulunmayacağı; bunların dışında hiçbir millete yeni müsaadeler tanınmadığı; Rum, Latin ve Ermeni milletlerinin ortak veya müstakil olarak hâlen ellerinde bulunan ziyaretgâhların yine ellerinde bırakıldığına' dair Meclis-i Vükelâ'da yapılan düzenleme Padişah tarafından onaylandığından, daima buna göre hareket olunması hususunda Kudüs Mutasarrıfı Vezir Hafız Ahmed Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Müftüsüne, Nakibüleşraf Kaymakamına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

30 Nisan – 9 Mayıs 1853

[s. 138] *"İşbu fermân-ı âlî-şânımın ahkâm-ı mündericesinin bilâ-tagayyür dâimen ve müstemirren icrâsına dikkat ve hilâfından hazer ve mücânebet oluna."* deyü emr-i âlî-i mezkûrun bâlâsına hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı Cenâb-ı Pâdişâhî keşide buyurulmuşdur.

Battâh İkinci Nâme tobrasında.

İşbu defterde mukayyed evâmir-i aliyyenin matbû' hulâsası
96 numaralı zarf ile Mukâvelenâme sandığında idiği; muahharan
On yedi numara ile murakkam zarf ile Alıncı Nâme tobrasına vaz' şüid.²

Mezkûr matbû' hulâsa 2 Zî'l-hicce sene [1]308 târihinde Mâbeyn-i Hümayûn
Başkitâbet-i Celîlesine bi't-takdim orada ahkonulup iade buyurulmamıştır.

Mülhakâtıyla Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı Vezîrim Hâfız Ahmed Paşa -[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehu-ya ve Kudüs-i Şerif Kâdisına ve Müftî ve Nakibül'eşraf Kaymakâmı -zîde ilmühümâ-ya ve sâir a'zâ-yı Meclis -zîde kadruhüm-e hüküm:

"Kudüs-i Şerif'in dâhil ve hâricinde kâin ba'zı ziyaretgâhlar-
dan dolayı Rum ve Latin milletleri beyninde vukû' bulan münâ-
zaât ü ihtilâfâtın hall ü tesviyesi zımnında sen ki, Mutasarrıfı
müşârun-ileyhsin; sana ve sâir lâzım gelenlere hitâben Bin iki

yüz altmış sekiz senesi şehri Cumâde'l-ülâ'sımn evâhiri târihiyle
müverrah ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle
müzeyyen tasdir kılınan emr-i âlî-şânımın ba'zı ahkâmı henüz
icrâ olunmadığı" bu def'a taraf-ı şâhâneme arz u ifade olunmuş

¹ Ayrıca bk. 84 [136-1] numaralı kayıt.

² Asıl metnin üst tarafına kaydedilmiş olan bu derkenar, üzerine "terkin" çizgisi çekilerek iptal edilmiştir.

ve husûs-ı mezkûrun icrâsı matlûb-ı şâhânem bulunmuş olduğundan keyfiyyet Mecâlis-i Vükelâ-yı fihâmımda lede'l-müzâkere emr-i şerîf-i mezkûrun îzâh ve te'kîdiyle berâber tetmim ve tasrihi zımnında altı bendi şâmil tanzim olunan bir kıt'a varakada: "Beytüllahm Kilisesi'nin büyük kapısının bir anahtarı Latinlere verilmiş ise de Latinlerin Kilise-yi mezkûrda kadîmî vechile mürûr hakkı verilip derûnunda icrâ-yı âyîn etmek ve tasarrufunda Rumlarla iştirâk eylemek hakkı verilmemiştir ve bununla Kilise-yi mezbûrun hâl-i hâzır bozulması ve derûnunda Latin tâifesi tarafından icrâ-yı âyîn edilmesi ve'l-hâsıl gerek Kiliseden Mağâraya mürûr u ubûrca ve gerek cihât-ı sâire ile hiçbir tarafın yeniden bir şey ihdâsıyla öteden beri ve el-yevm cârî olan usûlî tağyîr eylemesi ruhsatı verilmemiştir. Mâdem ki Kilise-yi mezbûr kapısı kadîmden beri tebaa-i Devlet-i Aliyyemden Rum papası bulunduğu ve bu kapının kadîmî hakk-ı mürûru olan mileli men'a kat'â salâhiyyeti olmadığından bundan böyle kemâ fi's-sâbık icrâ olunacaktır. Beytüllahm Kilisesi derûnunda olan Mağârada mevcûd olup Bin sekiz yüz kırk yedi senesinde gâib olan yıldız mutâbık olarak taraf-ı eşref-i şâhânemden millet-i İseviyyeye bir yâdigâr-ı alenî olmak üzere müceddeden kat'an li'n-nizâ' vaz' olunan yıldız ile mileli İseviyyeden hiçbirine hakk-ı mahsûs ve cedîd verilmeyip vakten mine'l-evkât bir tagayyûr gelmeyecektir. Kabr-i Hazret-i Mer-yem'de âyîn ve ziyârete istihkâkı olan mileli İseviyye beher gün icrâ-yı âyîn ve ziyâret edeceklerdir ve mileli sâirenin icrâ-yı âyîn ve ziyâret eylemelerine mâni' olmamak şartıyla tulû'ı şemsden bed' ile her sabâh Rumlar ve ba'dehû Ermeniler ve onları müteâkıb

Latinler birer buçuk saat icrâ-yı âyîn eyleyeceklerdir ve bu sûretin tertîbi Devlet-i Aliyyemin hükûm ve ruhsatıyla icrâ olunmuştur ve Beytüllahm karyesinde Efrenc Deyri'ne muttasıl olan iki kıt'a bâğçe kemâ fi's-sâbık Rum ve Latin milletleri taraflarından nezâret olunarak hiç kimesnenin hukûk-ı tefevvukıyyesi olmaksızın şimdiye kadar nasıl isti'mâl olunuyor ise yine ol vechile kullanılacaktır. Bunlardan mâadâ hiçbir millet hakkında evâmîr-i resmîyye ile yeniden icrâ olunmuş müsadât olmadığından cümlesi hâl-i hâzır üzere ibkâ kılınacaktır. El-hâletü hâzihî Kudüs-i Şerîf'de Rum ve Latin ve Ermeni milletlerinin gerek müştereken ve gerek müstakillen ellerinde bulunan ziyâretgâhlar kemâ-kân yedlerinde müstemirren ibkâ olunacaktır." deyü muharrer ü mastûr olduğundan varaka-i mezkûre taraf-ı eşref-i şâhâneme arz u istizân olunup ber-minvâl-i muharrer icrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taallukuyla emr-i hümayûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr ederek muktezâ-yı münîfi üzere Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle bi't-tevşih tesyâr olundu.

Siz ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyh ve Mevlânâ ve Müftî ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i âli-şânım sicill-i mahkemeye kayd ü sebt olunarak bilâ-tagayyûr dâimen ve müstemirren hükm-i celili üzere amel ve hareket eyleyesiz. Şöyle bilesiz; alâmet-i şerîfeme îtimâd kılasız.

Fi-evâhiri B. sene [12]69

Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin Osmanlı Devleti
Tarafından Tamir Edilmesine Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Undertaking Repair of the Dome
of the Church of Holy Sepulchre by the Ottoman State

86

[139-1]

Tamiri için daha önce emir gönderilmiş olmasına rağmen henüz tamir edilmemiş olan Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin kubbesinin, aslı şekline aykırı herhangi bir şey yapıldığı takdirde Kudüs Rum Patriği tarafından ihtar olunmak üzere, Osmanlı Devleti tarafından tamir ettirilmesine ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin bitişiğindeki binaların Kutsal Kabir Kilisesi'ne bakan pencerelerine duvar çekilerek kapatılmasına dair Kudüs Mutasarrıfı Vezir Hafız Ahmed Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

30 Nisan – 9 Mayıs 1853

[s. 139] Battâh fî-N. sene [12]70 Mühimme tobrasındadır.

Mülhakâtıyla Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Vezîrim Hâfız Ahmed Paşa –[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü–ya ve
Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan ba'zı mahallerinin ta'mîri hakkında [Bin] iki yüz elli yedi senesinde bir kıt'a emr-i şerîfim ısdâr olunmuş ise de şimdiye kadar kubbenin ta'mîri icrâ olunmadığından bu cihetle müşrif-i harâb olarak ta'mîre muhtâc olduğu" bu def'a dahi taraf-ı eşref-i şâhâneme arz olunup husûs-ı mezkûr Kudüs-i Şerîf'e irsâl olunan Mühendis ma'rifetiyle tahkik kılınmış olup kubbe-i mezkûrenin sâye-i ma'delet-vâye-i şâhânemde hey'et-i hâliyyesi üzere cânib-i Saltanat-ı Seniyyemden ta'mîr ü termîm olunması ve hey'et-i hâzırasının hilâfında bir şey vukû' bulur ise def'i hakkında Kudüs Rum Patriği ihtâra me'zûn olması ve bir de zikrolunan Kumâme Kilisesi ittisâlinde olan hâneler zâviye ve mescid olarak hedm olunması câiz olmadığı hâlde Kumâme'ye nâzır pencerelerine divâr çekilerek sedd ü bend kılınması husûslarına irâde-i seniyye-i mülûkânem

müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmakla ifâde-i hâli mutazammın Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve tesyâr olundu.

Siz ki, Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâileyhimâsız; ber-minvâl-i muharrer kubbe-i mezkûrenin me'mûr-ı mahsûs ma'rifetiyle taraf-ı Devlet-i Aliyyemden olarak hey'et-i hâzırası üzere ta'mîr ü termîmi mukarrer idiği ma'lûmunuz oldukda ol vechile i'lân-ı keyfiyyet ile icrâsına ve Kumâme'ye nâzır olan mârru'z-zikr pencerelerin hemân şimdiden def-i mazarratı zımnında sedd ü bend olunmasına mübâderet eylesiniz. Şöyle bilesiz; alâmet-i şerîfeme i'timâd kılınız.

Fi-evâhiri B. sene [12]69

Beyt-i Cala'da Latin Kilisesi İnşasına Dair Sultan
Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Construction of a Latin Church in
Beyt-i Cala

87
[139-2]

Osmanlı Devleti'nin dostu olan Fransa Devleti'nin isteği üzerine Kudüs civarındaki Beyt-i Cala köyünde uygun bir yerde Latinlere mahsus bir kilise inşasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Mutasarrıfı Vezir Yakub Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ve 'Haseki Sultan Vakfı'ndan bu kilise için verilen arazinin seçimi, sınırları vs.' hakkında şerh.¹

17-25 Temmuz 1854

Bu husûsa dâir Meclis-i Hâs mazbata-i memhûresiyle evrâk-ı sâire ve irâde-i seniyye tezkiresi tahrîrât-ı sâmiye yazılmak üzere Hâriciye Mektûbusu hulefâsı mütehayyizâmından izzetlü Ken'ân Beyefendi'ye verilmiştir.
Fi 29 L. sene [12]70

"İşbu emr-i âli mahalline lede'l-vürûd ber-mantûk-ı emr u irâde-i seniyye kilise-yi mezbûr mahallinin intihâbı zımında taraf-ı şer'-i şerîfden gönderilen mu'temed ve taraf-ı hükûmetden dahi ta'yîn olunan Me'mûr ile Meclisce bi-ecmaihim Beyt-i Cala karyesine azîmetle Kudüs-i Şerîf'de mukîm Fransa Devlet-i fahîmesi Konsolosu Baştercümâm Hâce Hanagarnod(?) ve Latin Patriği tarafından gönderilen Kısîs Hanun Niyokanud(?) hâzır oldukları hâlde Arabiyyü'l-ibâre takdîm kılınan bir kıta mübâyaa hüccetinden müstefâd olacağı vechile; Haseki Sultân -tâbe serâhâ- Vakf-ı şerîfi arâzîsinden kilise-yi mezbûr için mîrîye âid olan karye-i mezbûrenin harman mahalli ile ittisâlinde bulunan dokuz aded hâkûre ta'bîr olunan arâzî b'l-intihâb zikrolunan dokuz aded hâkûrelerin ma'lûmül-esâmî ashâbı Meclis'e celb ile bâ-hüsn-i rzâ kat' olunan on sekiz bin dokuz yüz elli gurus bahâsı ber-müceb-i irâde-i seniyye nakden Kudüs-i Şerîf Hazînesi'nden huzûr-ı şer'-i şerîfde ashâbına teslim ve i'tâ olunup sâlifü'z-zikr harman mahalli ile iştirâ olunan dokuz aded hâkûreler birbirlerine zamm u ilâve olundukda mahall-i mezkûr murabbau's-şekl bir kıta-i vâhide olarak tûlen cihet-i garbda şimâl-i kibleye yüz kırk üç zirâ' ve cihet-i şarkîde şimâl-i kibleye yüz yetmiş üç zirâ' ve arzan yüz yirmi dört zirâ' ki, be-hesâb-ı terbû cem'an on dokuz bin üç yüz yetmiş altı zirâ' olup hudûd-ı erbaası dahi kible tarafından Zeytûn-ı Eyûdiyye(?) ve şark tarafından Zeytûn-ı Ayle Hakmân(?) ve tamâmühû Zeytûn-ı Ebû Şâmm ve şimâl tarafından tarîk-ı karye-i mezbûre ve garb cânibinden hâkûre-i İlyâs el-Musavvere ve tamâmühû Zeytûn-ı Ebû Süleyme ile mahdûd olarak Kilise-yi mezbûrun inşâsı zımında mahall-i mezkûr irâe ve teslim olunmuş ve mahall-i mezkûrun tersîm olunan bir kıta resm-i musattah dahi leffen gönderildiğini" nâtk vârid olan mazbata ve tahrîrât meâlleri kaydı bâlâsına şerh verilerek Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'nde icrâ-yı muâmelâtıyla berâber mazbata ve tahrîrât ve hüccet ve resm-i musattahı hıfz olunmak üzere evrâk-ı mezkûre Hazîne-i mezbûre cânibine irsâl kılınmış olmakla işâret kılındı. Fi 3 S. sene [1]271

Me'âdiyye nişân-ı hümayûnumun ikinci rütbesini hâiz ü hâmil hâlâ Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı Vezirim Ya'kûb Paşa
-[edâma'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Kudüs-i Şerîf Kâdîsı -zîdet fazâilühü-ya ve
a'zâ-yı Meclis -zîde kadruhüm-e hüküm:

"Kudüs-i Şerîf civârında kâin Beyt-i Cala karyesinde Latin tâifesine mahsûs olmak üzere müceddeden bir bâb kilisenin binâ ve inşâsı husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem bî-dirîğ ve erzân kılınması" Fransa Sefâreti tarafından iltimâs olunmuş ve Devlet-i Aliyyemle Fransa Devlet-i fahîmesi beyninde der-kâr u ber-karâr olan vidd ü musâfât iktizâsınca bu makûle mes'ûlâtın hüsn-i is'âfı lâzîmeden bulunmuş olmakdan nâşi ber-müceb-i inhâ kilise-yi mezkûrun binâ ve inşâsına ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şehriyârânem sünûh ve sudûr

eylemiş olmanın ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu.

Kilise-yi mezkûrun karye-i merkûmede ma'rifetinle intihâb ve ta'yîn olunacak bir münâsib mahalde binâ ve inşâ[-sı] husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınan ma'lûmunuz oldukda ona göre amel ve hareket ve hilâfından be-gâyet tehâşî ve mücânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz.

Fi-evâhiri L. sene [12]70

¹ Ayrıca bk. 89 [140-3], 97 [148-2], 98 [149-1] numaralı kayıtlar.

Kudüs'teki Mar İlyas Manastırı'nda Yeni Odalar İnşası
ile Eski Kilise ve Odaların Tamirine ve Beyt-i Cala'da Yeni
Bir Rum Kilisesi İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Construction of New Rooms in
the Mar Elias Monastery in Jerusalem, Repair of Old
Church and Rooms, and Construction of A New Greek
Church in Beyt-i Cala

88
[140-1]

Kudüs Rum Patriğinin isteği üzerine, Kudüs dışındaki Mar İlyas Manastırı içerisinde yeni üç adet oda inşasına ve içerideki eski Kilise ile odaların tamirine ve Beyt-i Cala köyünde yeni bir kilise inşasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Kâmil Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

21-30 Eylül 1856

[s. 140] Târih-i mezkûr Mühimme defterine dahi kaydolunmuşdur.

Rumeli Beylerbeyliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı Kâmil Paşa –dâmet maâlihi–ye ve
Kudüs-i Şerîf Kâdisı –zîdet fazâilühü–ya ve a'zâ-yı Meclis-i memleket –zîde kadruhum–e hüküm:

"Kudüs-i Şerîf hâricinde kâin Mar İlyâs Manastır derûnunda müceddeden üç bâb oda inşâsı ve derûnunda bulunan kadîm Kilise ile odaların ta'miri husûsuna müsâade-i seniyyem erzân kılınması" Kudüs-i Şerîf Patriği tarafından bâ-takrîr istid'â olunmuş ve beyâna hâcet olmadığı üzere her sınıf tebaa-i Devlet-i Aliyyemin her cihetle âsâ-yı kâmile mazhar olmaları şîâr-ı tebaa-perverî ve ma'delet iktizâsından bulunmuş olmakdan nâşi ber-müceb-i inhâ Manastır-ı mezkûr derûnunda müceddeden üç bâb oda inşâsıyla kadîm Kilise ve odaların dahi ta'mir ü termîmi husûsuna müsâade-i seniyyem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr eylemiş

olduğundan muktezâ-yı münîfi üzere ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilî'l-kadrim ısdâr olundu.

Kilise-yi mezkûr ile odaların ber-minvâl-i muharrer ta'mir ü inşâsı husûsuna ruhsat-ı seniyyem erzân kılındığı siz ki, Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ma'lûmunuz oldukda mezkûr odaların inşâsına ve kadîm Kilise ile odaların dahi ta'mir ü termîmine bir taraftan mûmânaat ve muhâlefet vukûa getirilmemesi ve bu husûsdan dolayı kimesneye bir akçe ve bir habbe aldırılmaması husûslarına dikkat ve hilâfından mübâadet eyleyesiz.

Fi-evâhiri Muharrem sene [12]73

Bu dahi.

Bir sûreti; yine Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhe ve sâire: "Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Beyti'l-Cala karyesinde mütemekkin Rum ahâlinin kesreti ve kadîm Kiliseleri[ni]n dayyık olması cihetiyle icrâ-yı âyînleri zımında suûbet ve meşakkate düçar olduklarından karye-i mezkûrede bir

münâsib mahalde tûlen otuz ve arzan yirmi ve kadden on beş zirâ' olmak ve icâbına göre pencere ve kapı küşâd kılınmak üzere müceddeden bir bâb kilisenin binâ ve inşâsı Patrik-i mûmâ-ileyh tarafından bâ-takrîr inhâ olunduğu" beyânıyla, aslı gibi.

¹ Ayrıca bk. 78 [129-1] numaralı kayıt.

Latin Mezhebi İçin Kudüs'ün Bâbülhıtta Mahallesi'nde
İnşa Edilecek Yeni Kiliseye Dair Sultan Abdülmecid Han
Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Construction of a New Church for
the Latins in the District of Babulhıtta, Jerusalem

89
[140-2]

Latin mezhebi için daha önce inşasına izin verilen yeni kilisenin Kudüs'teki Sitt-i Meryem Kapısı civarında bulunan Bâbülhıtta Mahallesi'ndeki boş kilise arsası üzerine inşa edilmesine ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Kâmil Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

1-10 Ekim 1856

*Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı Kâmil Paşa –dâmet maâlihi–ye ve
Kudüs-i Şerif Kâdisı –zîdet fazâilühü–ya ve a'zâ-yı Meclis –zîde kadruhüm–e hüküm:*

"Mukaddemâ Latin mezhebi için müceddeden Kudüs-i Şerif'de inşasına ruhsat-ı seniyye-i mülûkânem erzân buyurulmuş olan kilisenin Kudüs-i Şerif dâhilinde Sitt-i Meryem Kapısı civârında Bâbü'l-Hıtta Mahallesi'nde kâin kabl'l-feth kilise olup el-yevm yeri hâlî olan arsamın i'tâsıyla oraya inşası husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem bî-dirîğ ve erzân kılınması" ilâve-i iltimâs kılınıp zikrolunan mahalde el-hâletü hâzihi eser-i binâ mevcûd ise de harâb olup hiç kimsenin tasarrufunda olmadığı sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; tarafından cevâben iş'âr kılındığına binâen arsa-i mezkûrenin i'tâsıyla kilise-yi mezbûrun mahall-i mezkûrda binâ ve inşasına ruhsat-ı

seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı inâ-yet-makrûn-ı şehriyârânem sünûh ve sudûr eylemiş olmağın ruhsatı hâvî Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu.

Arsa-i kadîme-i mezkûrenin i'tâsıyla kilise-yi mezbûrun mahall-i mezkûrda binâ ve inşası husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılındığı ma'lûmunuz oldukda ona göre amel ve hareket eyleyesiz. Şöyle bilesiz.

Fi-evâili S. sene [12]73

¹ Ayrıca bk. 87 [139-2], 97 [148-2], 98 [149-1] numaralı kayıtlar.

Kudüs'ün Beytü's-Sâhûrî'n-Nasârâ Köyündeki Harap Rum Kilisesinin Temelleri Üzerine Yeni Bir Kilise İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülmecid to Construct a New Church on the Foundation of the Damaged Church in the Village of Beytu's-Sahuri'n-Nasara, Jerusalem

90

[141-1]

Kudüs Patriğinin isteği üzerine, Kudüs'e bağlı Beytü's-Sâhûrî'n-Nasârâ köyündeki Hristos isimli harap Rum Kilisesi'nin temelleri üzerine yeni bir kilise inşasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Süreyya Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

24 Şubat – 5 Mart 1859

[s. 141] Mühimme defterine dahi kaydolmuştur.

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı olup mecâdiyye nişân-ı hümayûnumun üçüncü rütbesini hâiz ü hâmil olan Süre[yyâ] Paşa –dâmet maâlihi–ye ve Kudüs-i Şerif Kâdisı –zîdet fazâilühû–ya ve a'zâ-yı Meclis –zîde kadruhüm–e hüküm:

"Kudüs-i Şerif sancağına tâbi' Beytü's-Sâhûrî'n-Nasârâ² kar-yesinde kâin Rum tebaa-i şâhâneme mahsûs Hristos demekle ma'rûf bir bâb Rum Kilisesi mürûr-ı zamân ile müşrif-i harâb olduğundan icrâ-yı âyinde suûbet ve meşakkate dâcâr olduklarından kadim temelleri üzerine tûlen otuz ve arzan yirmi ve kadden on beş zirâ' olarak müceddeden binâ ve inşâsına müsâade-i seniyyem erzân kılınması" Kudüs-i Şerif Patriği tarafından bâ-takrîr inhâ olunmuş ve muktezâsı suâl olundukda; "Kilise-yi mezbûr fi'l-hakika mine'l-kadim müstakillen millet-i merkûmenin olduğu ve ol vechile inşâsında milel-i sâireye mazarratı ve mahallince vakten mine'l-evkât bir gûne mahzûru olmadığı bî-garaz erbâb-ı vukûf hâzır oldukları hâlde Meclisce tebeyyün ve tahakkuk eylediği sûretde binâ ve inşâsına irâe-i ruhsat kılınması" Divân-ı Hümayûn'um Kalemi'nden tahrîr kılınmış ve ol vechile binâ ve inşâsına müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr eylemiş olmağın muktezâ-yı münifi üzere ruhsatı hâvî

Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olundu.

Siz ki, Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer Kilise-yi mezbûr fi'l-hakika mine'l-kadim müstakillen millet-i merkûmenin olup ol sûretle inşâsında milel-i sâireye mazarratı ve mahallince vakten mine'l-evkât bir gûne mahzûru olmadığı bî-garaz erbâb-ı vukûf hâzır oldukları hâlde Meclisce tebeyyün ve tahakkuk eylediği sûretde bâlâda beyân olduğu vechile tûlen otuz ve arzan yirmi ve kadden on beş zirâ' olarak inşâsına kimesne tarafından mûmânaat ve muhâlefet vukûa getirilmemesi ve bu husûsdan dolayı kimesneye bir akçe ve bir habbe aldırılmaması husûslarına dikkat ve hilâfından tevakkî ve mübâadet eyleyesiz.

Fî-evâhiri Receb sene [12]75

¹ Konu ile ilgili diğer fermanlar için bk. 43 [87-1], 64 [113-2], 75 [128-1], 83 [135-2] numaralı kayıtlar.

² Metinde "Nasra" şeklindedir.

Kudüs'teki Hasidim Yahudileri İçin Sinavi (Sinagog)
İnşasına Dair Sultan Abdülmecid Han Tarafından Çıkarılan
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülmecid Regarding Construction of a Sinavi
(Synagogue) for the Hasidic Jews in Jerusalem

91
[141-2]

İstanbul Hahambaşısının isteği üzerine, Kudüs'teki Hasidim Yahudilerine ait dar ve harap sinavinin (sinagogun) yıkılarak avlusundan bir miktar yer daha ilavesiyle, belirtilen ölçülerde iki katlı bir sinavi yapılmasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Süreyya Paşa'ya, Kudüs Kadısına ve Kudüs Meclisi üyelerine hitaben Sultan Abdülmecid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

26 Ocak - 3 Şubat 1859

Derûn-ı emr-i âlîde muharrer Yahûd tâifesi'nin kadîm sinavileri olmayıp bir hânede icrâ-yı âyîn etmekde olduklarından ve bu cihetle bir sinaviye ihtiyâcları der-kâr idiğinden bahisle ber-müceb-i emr-i âlî bir bâb sinavinin inşâsında bir güne mahzûr-ı mahallîsi bulunmadığı bâ-tahrîrât ve i'âm beyân ve inhâ kılınmış idiğinden ol vechile icrâsı zımnında cevâbnâme-i sâmi tasâr buyurulmuş olmakla işbu mahalle işâret kılındı. Fi 28 Şevvâl sene 1275

Mühimme defterinde dahi mukayyedir.

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı olup meâdiyye nişân-ı hümayûnumun üçüncü rütbesini hâiz ü hâмили olan Süreyyâ Paşa -dâmet maâlihi-ye ve Kudüs-i Şerîf Kâdisı -zîde[t] fazâilühü-ya ve a'zâ-yı Meclis -zîde kadruhüm-e hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Hasidim ta'bîr olunan Yahûd tâifesi'ne mahsûs kadîm sinavi mürûr-ı zamân ile müşrif-i harâb olduğundan başka vü'satsız olarak icrâ-yı âyinde² suûbet ve meşakkate dâcâr olduklarından bütün bütün hedmiyle sinâvî-i mezkûr havlusundan bir mikdâr daha ilâvesiyle iki kat olmak ve üstü sinavi ve taht haham odaları yapılmak üzere tûlen kırk ve arzan yirmi beş ve kadden on sekiz zirâ' olarak inşâsı husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınması" İstanbul ve tevâbii Hahambaşısı tarafından memhûr takrîr takdimiyle istid'â olunmuş ve muktezâsı suâl olundukda; "kendi havlusu denilen arsa fi'l-hakîka zikrolunan sinaviye mensûb olduğu ve sinâvî-i mezkûrun ol sûretle inşâsında milel-i sâireye mazarrat ve mahallince vakten mine'l-evkât bir güne mahzûru olmadığı hâlde ruhsat i'tâ olunması irâde-i seniyyeme menûit idiği" Divân-ı Hümayûn'un Kalemî'nden tahrîr kılınmış olduğundan sinâvî-i mezbûrun ol vechile binâ ve inşâsına müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr

eylemiş olmanın ruhsatı hâvî Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olundu.

Siz ki, Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ ve sâir-i mûmâ-ileyhimsiz; ber-minvâl-i muharrer kendi havlusu denilen arsa fi'l-hakîka mezkûr sinaviye mensûb olduğu ve sinâvî-i mezkûrun ol sûretle inşâsında milel-i sâireye mazarrat ve mahallince vakten mine'l-evkât bir güne mahzûru olmadığı hâlde sinâvî-i mezkûrun havlusundan bir mikdâr ilâvesiyle iki kat olmak ve tahtında haham odaları yapılmak üzere tûlen kırk ve arzan yirmi beş ve kadden on sekiz zirâ' olarak inşâsına kimesne tarafından [s. 142] mûmânaat ve muhâlefet vukû' bulmaması ve bu husûsdan dolayı kimesneye bir akçe ve bir habbe aldırılmaması ve mikdâr-ı mezkûrdan ziyâdeye ruhsat i'tâ olunmaması husûslarına dikkat ve hilâfından tevakkî ve mübâadet eyleyesiz. Şöyle bilesiz.

Fi-evâhiri C. sene [1]275

¹ Ayrıca bk. 72 [125-1] numaralı kayıt.

² Metinde "âyîninde" şeklindedir.

Der-asr-ı Hazret-i Sultân Abdülazîz Hân ibnü's-Sultân el-Gâzî Mahmûd Hân
–eyyeda'llâhü mülkehû ve saltanatehû ilâ-âhiri'd-devrân–
fi 17 Zi'l-hicce sene 1277
Yevm-i Salı

*

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin
Yenilenmesi Hususunda Hariciye Nezareti ile Rusya ve
Fransa Sefirleri Arasında İmzalanan Mazbata

Mazbata (Minutes) Signed among the Ministry of
Foreign Affairs of the Ottoman State, Russian and French
Ambassadors Regarding Renewal of the Dome of the
Church of Holy Sepulchre in Jerusalem

92

[142-1]

Fransa ve Rusya imparatorlarının, masrafları kendileri tarafından karşılanmak üzere Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin kubbesini yenileme isteklerinin Osmanlı Padişahınca kabul buyurulup tebaasının önemli bir bölümünü ilgilendiren böyle bir girişime kendisinin de katılma niyetini ifade etmesi üzerine Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı ile Fransa ve Rusya elçilerinin: *'masrafların bu üç devlet arasında ortak ve eşit olarak karşılanması, Fransa ve Rusya devletlerince tayin edilip Osmanlı Devletince de kabul olunacak iki mimarın keşif için Kudüs'e yollanması, kubbenin nakış ve süslemelerinin hiçbir Hristiyan cemaatinin tepkisine yol açmayacak şekilde olması, Osmanlı Devleti tarafından bu konuda kolaylık sağlanması, bu mutabakatın hiçbir Hristiyan cemaatine ve imzacı devletlerden birine herhangi bir hak sağlamaması ve eskiden beri var olan kazanılmış haklarını ihlal etmemesi'* hususlarında ittifakla aldıkları ve imzaladıkları kararlara dair mazbata.¹

5 Eylül 1862

Fi 5 Eylül sene 1862 târîhinde Hâriciye Nezâret-i Celîlesiyle Fransa ve Rusya sefirleri beyninde akd ve imzâ olunan mazbatamn tercemesidir.

İşbu terceme ile mazbata Nâme tobrasına vaz' olunmuşdur.

*İşbu tercemenin hâvî olduğu ta'limât ile mazbata ve irâde-i seniyye tezkiresi²
bundan () varaka aşağı üçüncü sahîfeye kaydolunmuşdur.
Fi 9 Ş. sene [12]93*

Haşmetlü Fransa ve Rusya imparatorları hazerâtı cemâât-i muhtelif-i Hristiyâniyye beyninde muhterem olan bir ma'bedin muhâfazası niyyât-ı fütüvvet-kârânesiyle Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi kubbesinin masârifi kendi taraflarından tesviye olunmak üzere tecdidi ârzüsunda bulunduklarını Bâb-ı Âli'ye beyân etmiş ve zât-ı şevket-simât-ı Hazret-i Pâdişâhî dahi müşârun-ileyhimâ hazerâtının işbu ârzûlarını kabûl buyurduktan başka zir-i Saltanat-ı Seniyyelerinde bulunan ahâlinin bir fırka-i cesimesinin hissemend olacağı böyle bir husûsda iştirâke niyyet-i şâhânelerini izhâr buyurmuş olduklarından muharrirîn-i imzâ Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye-i Devlet-i Aliyye ve Fransa

ve Rusya sefirleri devlet-i mufahhamaları taraflarından usûlü vechile murahhas oldukları hâlde bi'l-ittifâk mevâdd-ı âtiyeye karâr vermişlerdir. Şöyle ki:

Evvelen: Kubbe-i mezkûrenin müşrif olduğu hâl-i harâbiyyetden vikâyesinin lüzûmu cümle indinde ma'lûm olmasıyla masârifi Saltanat-ı Seniyye ile Fransa ve Rusya devletleri beyninde müştereken ve mütesâviyen tesviye olunmak üzere kubbe-i mezkûrenin bilâ-te'hîr yeniden inşasına mübâseret olunacaktır.

Sâniyen: Kubbe-i mezkûrenin hâl-i hâzırını tahkik ile icrâ olunacak ameliyyâtının keyfiyyet ve kemmiyyet ve

¹ Ayrıca bk. 94 [144-1] numaralı kayıt.

² Bk. 94 [144-1] numaralı kayıt.

ehemmiyyetini takdir ve masârifâtını mübeyyin bir kıt'a keşif defterini tanzim etmek için biri Fransa ve diğeri Rusya devletleri taraflarından ta'yîn olup cânib-i Devlet-i Aliyye'den kabûl buyurulacak iki mi'mâr mümkün mertebe âcilen Kudüs-i Şerif'e gideceklerdir. Mûmâ-ileyhimâ mi'mârlar müsterek bir kıt'a takrîr ile netice-i tahkikâtlarını arz edeceklerinden teklifât-ı vâkıaları Düvel-i Fahîme-i Selâse taraflarından kabûl buyurulduğu gibi hükûmet-i mahalliyeye ve Devleteyn-i müşârun-ileyhimâ konsoloslarıyla bi'l-ittifâk icrâ-yı amelîyyâta teşebbüs etmek üzere tedâbir-i seriâ ittihâz edeceklerdir ve vukû' bulacak masârifâtın ihtiyâ[c] âta göre peyderpey tesviyesine karşılık olmak üzere Kudüs-i Şerif Mutasarrıfı saâdetlü Paşa hazretleriyle mûmâ-ileyhimâ konsoloslara poliçeler küşâd olunacaktır.

Sâlisen: Yeni kubbenin nakış ve tezyînde Hristiyan cemâatlerinden hiçbirinin infiâlini mûcib olacak kitâbe ve alâmetler tersiminden mücânebet etmeleri mi'mârlara tavsiye ve tenbih kılınacaktır.

Râbian: Saltanat-ı Seniyye i'mâlâtın serian ve kâmilan icrâsı için hükûmetce iktizâ edecek teshîlât-ı mâddiyyeyi ifâ buyuracak ve bu bâbda Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhe bilâ-te'hîr evâmir irsâl olunacaktır.

Hâmisen: İşbu sûret-i tesviyenin ne cemâât-i muhtelif-i Hristiyanîyyeden ve ne de bu mazbatayı imzâ eden taraflardan birine yeniden hiçbir hukûk tevcih edemeyeceği misillü bunların hukûk-ı kadime-i müktesebelerini dahi ihlâl eyleyemeyeceği mukarrerdir.

[s. 143] Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Fuâd Paşa
ve [Nâzır-ı] Umûr-ı Hâriciyye Hazret-i Mehmed Emîn Âli Paşa,
el-vâkı' fî 15 Zi'l-hicce sene [12]79

✱

Der-zamân-ı Sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Rüşdî Paşa
ve Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye-i Devlet-i Aliyye Cenâb-ı
müşârun-ileyh fî 21 Muharrem sene [1]283

✱

**Der-zamân-ı [Sadr-ı] sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Emîn Âlî Paşa
ve fî-eyyâmı [Nâzırı] Umûrî Hâriciyye Mehmed Fuâd Paşa
fî 6 Şevvâl sene 1283**

*

Kudüs'te Fransız Rahibeleri Tarafından Daha Önce İnşa
Edilen Kilise Civarında Mektep ve Eczane İnşasına Dair
Sultan Abdülaziz Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülaziz
Regarding Construction of a School and Pharmacy
Around the Church Constructed Before by the French
Nuns in Jerusalem

93
[143-1]

Kudüs'te Fransız rahibeleri tarafından daha önce inşa olunmuş olan kilise ve mektep civarında bir eczane ile başka bir mektep daha inşasına ruhsat verildiğine dair Suriye Valisi Vezir Raşid Paşa'ya, Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Nazif Paşa'ya ve Kudüs Kadısına hitaben Sultan Abdülaziz Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

8 Şubat 1869

Fransalunun Ahkâm defterine dahi kaydolunmuştur.

Sûriye Vilâyeti Vâlisi olup birinci rütbe mecâdi nişân-ı zî-şâmm hâiz ü hâmil olan Vezirim Râşid Paşa –[edâmd'llâhü Teâlâ] iclâlehü-ya ve Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı ve üçüncü rütbe mecâdi nişân-ı zî-şâmmın hâiz ü hâmilî Nazîf Paşa –dâmet maâlihî-ye ve Kudüs-i Şerîf Kâdisına hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de bulunan Fransız râhibeleri tarafından mukaddemâ inşâ olunmuş olan kilise ve mekteb civârında bir eczâhâne ile diğer bir bâb mekteb inşâsı husûsuna müssade-i seniyyem erzân kılınması" istid'â olunduğu bâ-tahrîrât inhâ ve iş'âr olunmuş ve siyâk-ı iş'âra nazaran işbu mekteb ve eczâhâne-i mezbûrelerin zâten uhdelerinde bulunan arsa üzerine binâ ve inşâ olunacağı anlaşılmış ve keyfiyyet taraf-ı eşref-i Pâ-dişâhaneme arz ile lede'l-istizân ol vechile icrâsı husûsuna müssade-i seniyyem erzân kılınarak emr-i hümayûn-ı şâhânem sünûh ve sudûr eylemiş olmakla muktezâ-yı münîfi üzere ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celîlül-kadrim ısdâr ve itâ olundu.

Siz ki, Vâli ve Mutasarrıf-ı müşâr ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimsiz; keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i

muharrer inşâ olunacak mekteb-i mezbûr ile eczâhânenin mahalli mülk olarak müstakillen inşâsını istid'â eden râhibelere mensûb olup milel-i sâirenin alâka ve medhal ve iştirâki olmadığı ve mutasarrıfesinin rızâsı olduğu ve İslâm mahallesinde ve vakıf dâhilinde olmayıp mahal ve mevki'ce bir gûne mahzûru ve kimesneye mazarrat-ı sahihası olmadığı hâlde binâ ve inşâsına müdâhale ve mümânaat olunmaması ve bundan dolayı kimseye bir akçe ve bir habbe aldırılması husûslarına dikkat ve hilâfından tevakkî ve mübâadet eyleyesiz.

Tahrîren; fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ışrîn min-şehri Şevvâli'l-mükerrrem, li-sene hamse ve semânin ve mieteyn ve elf.

Fi 25 L. sene [12]85

**Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Emîn Âlî Paşa
ve Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye müşârun-ileyhe ilâve-i me'mûriyyet buyurulmuşdur.
Fî-gurreti Za. sene 1285**

*

**Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Hüseyin Avnî Paşa
ve fi-eyyâmı [Nâzır] Umûr-ı Hâriciyye Hazreti Râşid Paşa
Fî 25 Zî'l-hicce sene [1]290**

*

**Der-zamân-ı Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye Hazret-i Ârifî Paşa
Fî-gurre-i R. sene [1]291**

*

**Der-zamân-ı Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye Hazret-i Safvet Paşa
Fî 15 Z. sene [12]91**

*

**[s. 144] Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Es'ad Paşa
ve Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye-i müşârun-ileyh
fî 19 Ra. sene [1]292**

*

**Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mahmûd Nedîm Paşa
ve Nezâret-i Hâriciyye-i Hazret-i Safvet Paşa
fî 25 Receb sene [1]292**

*

**Der-zamân-ı Nezâret-i Hâriciyye-i Hazret-i Râşid Paşa
Fî 7 Şevvâl sene [12]92**

*

¹ Metinde "Nâzır-ı" şeklindedir.

Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Mehmed Rüşdî Paşa
ve Nezâret-i Hâriciyye-i müşârun-ileyh fi 18 R. sene [12]93

✱

Der-asr-ı Hazret-i Sultân Murâd ibnü's-Sultân el-Gâzî Abdülmecîd Hân
–eyyeda'llâhü mülkehû ve saltanatehû ilâ-âhiri'd-devrân–
fi 7 Ca. sene [1]293 ve fi 18 Mayıs sene [1]292

✱

Der-asr-ı Hazret-i Sultân Abdülhamîd Hân-ı Sâni ibnü's-Sultân el-Gâzî
Abdülmecîd Hân –halleda'llâhü mülkehû ve şevketehû–
fi 11 Şa'bân sene [1]293 ve fi 19 Ağustos sene [1]292

✱

Der-zamân-ı Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye-i Hazret-i Safvet Paşa
Fi 25 Ca. sene [12]93

✱

Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Midhat Paşa
Fi 3 Z. sene [12]93

✱

Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Edhem Paşa
Fi 21 Muharrem sene [12]94

✱

Der-zamân-ı Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye-i
Hazret-i Ârifi Paşa fi 7 Receb sene [12]94

✱

Der-zamân-ı Nezâret-i müşârun-ileyhâ-i
Hazret-i Server Paşa fi 20 Receb sene [12]94

✱

**Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Ahmed Hamdî Paşa
fî 7 Muharrem sene [1]295**

*

Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kubbesinin Tamiri
Hususunda Yapılan Keşfin Ayrıntılarına ve Osmanlı
Padişahı'nın Tamirdeki Hissesine Dair Talimatın Fransa
Sefareti Tarafından Hariciye Nezareti'ne Tebliği Üzerine
Sultan Abdülaziz Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye

İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülaziz Upon the Instruction, Which Was Sent by the
French Embassy to İstanbul to the Ministry of Foreign
Affairs, on the Details of Examination of Repair of Dome
of the Church of Holy Sepulchre in Jerusalem, and on
the Financial Obligation of the Ottoman Sultan for the
Repair Mentioned Above

94

[144-1]

Kutsal Kabir Kilisesi'nin kubbesinin tamiri hususunda masrafları eşit olarak paylaşılacak üzere Osmanlı, Rusya ve Fransa devletleri arasında varılan mutabakat çerçevesinde keşif yapmak üzere Kudüs'e gönderilen mimarların hazırladıkları rapor üzerine Fransa ve Rusya devletleri arasında alınan kararlara dair Fransa Sefareti tarafından Hariciye Nezareti'ne tebliğ edilen talimatta bu konuda yapılması gereken işlerin ve malzeme sevkiyatının ayrıntılarının yanı sıra; 'Kutsal Kabir Kilisesi'nin yeni kubbesi için yapılacak kaide ve yüzey güçlendirmesi için dört adet odanın da yıkılması gerektiği, Osmanlı Padişahı'nın bunların yıkılmasına vereceği ruhsata Fransa ve Rusya imparatorlarının Padişah'a isabet eden hisse nazarıyla bakacakları' hususunun da ifade edilmesi üzerine; 'bu odaların Selahaddin Mescidi ve Hankahı Vakfı'na ait olmasından dolayı bu isteğe bu odaların yeri ve hava hakkı Vakfında kalmak üzere müsaade edilmesi, odaların yeniden inşa ve Hankahın tamir masraflarının Maliye Hazinesi'den karşılanması ve bu odaların yıkılmasının Osmanlı Devleti'nin hissesine düşen üçte bir masrafa karşılık sayılmasının kabul edilmeyip önceki karara göre devam olunmasına' dair Sultan Abdülaziz Han tarafından çıkarılan irade-i seniyye.¹

18 Aralık 1866

Fransa Sefâreti tarafından fî 26 Teşrîn-i Sâni sene 1866² târihiyle Sefâret-i müşârun-ileyhâ Baştercümâm Mösyö Utre'ye³ verilen ta'limâtın tercemesidir.

"Kumâme Kilisesi'nin kubbesi ta'mir olunmasına dâir Bin sekiz yüz altmış iki senesi Eylûl'ünün beşinde tanzim olunan mazbatada münderic sûret-i tanzîmiyye mücebince amelîyyât-ı keşfiyyenin icrâsıyla iktizâ eden harîta ve keşif defterleri tanzim ve takdim kılınmak üzere Fransa ve Rusya devletleri tarafından Kudüs-i Şerîfe Mösyö Muz⁴ ve Epincer⁵ nâmında iki mi'mâr gönderilmiş idi. Mûmâ-ileyhimâ mevdû'ı uhdeleri olan işbu me'mûriyyeti bi'l-ifâ ma'bed-i mezkûr ebniyesinin hey'et-i hâzırasına ve icrâ kılınacak i'mâlât ile masârif-i melhûzamn tafsîlâtına dâir harîta ve evrâk-ı sâire merbût olarak müştereken irsâl etmiş oldukları lâynha üzerine keyfiyyet Devleteyn-i

müşârun-ileyhimâ beyninde ba'de'l-muhâbere mevâdd-ı âtiyeye karâr verilmiştir:

Mûmâ-ileyhimâ ma'bed-i mezkûru hâricen ve dâhilen iskeleye almaklağa ve bununla berâber kubbe için demir çatının Paris'de i'mâline mübâşeret edeceklerdir.

İskele levazımâtı Teşrîn-i Sâni'nin evâsıtına doğru Yafa'ya ve oradan Kudüs-i Şerîfe gönderilip derhâl mahallerine vaz' kılınacaktır.

İskele inşââtına Rusya Mi'mân Mösyö Epincer ile Fransa Mi'mân Muâvini tarafından nezâret olunacağı misillü kubbenin

¹ Ayrıca bk. 92 [142-1] numaralı kayıt.

² Metinde sehven "1266" yazılmıştır.

³ Amedee Pierre Charles Maximilien Outrey.

⁴ M. Christophe Edouard Mauss.

⁵ Martin Ivanovich Eppinger.

ta'miri için iktizâ eden eşyâ ve edevât dahi onlar ma'rifetiyle Kudüs-i Şerîf'de mübâyaa olunacak [s. 145] ve bu iki nev' ameliyyât gelecek Mayıs'a doğru ikmâl kılınacaktır.

O vakte kadar mezkûr demir çatı Fransa Mi'mârî Mösyö Muz'un ve Rusya Mi'mârî Muâvininin nezâretleriyle Paris'de i'mâl ve i'dâd edilmek lâzım geleceğinden takımıyla gelecek Haziran'a doğru Kudüs-i Şerîf'e gönderilip kâidesi yapıldığı gibi mahalline vaz' olunacaktır.

Şurası ilâve-i makâl olunmak lâzım gelir ki; yeni kubbe eski-
sinin mürekkebe olduğu mevâddan ibâret bulunmadığı cihetle bu-
nun sıkletine göre kâidelerin ta'mir ve tarsîm ve binâmn gerek bu
kısmı ve gerek ittisâlinde bulunan sutûh üzerinde tahammüllerin-
den ziyâde bulunan sıkleti tahfif etmek lâ-büd olmakla Kumâme
Kilisesi'nin üstündeki sutûh üzerinde vâkı' dört bâb Vakıf oda-
sının ya'mî iki kubbe beyninde bulunan bir oda ile iki katlı üç
odanın garb tarafından büyük kubbeye müstenid olan dirsekle-
riyle berâber hedm olunması lüzûmu mi'mârlar tarafından beyân
kılınmış ve bir de atık kubbenin hedmiyle mezkûr odaların kâ'id
oldukları başlı ayakları b'z-zarûre münhedim olacağı der-kâr
bulunmuştur.

Mevâdd-ı meşrûhayı cânib-i Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye'ye
tebliğ ile berâber Hükûmet-i İmparatoriyye nâmına olarak
mevâdd-ı âtiyeyi, ya'mî:

"Evvelen; geçen Bin sekiz yüz altmış iki senesinde Kudüs-i Şerîf
Mutasarrıfı'na tasfîr buyurulan emirname-i sâmiye zeyl olmak
üzere Avrupa'dan gelecek levâzım-ı inşâiyyenin Yafa'ya ihrâcıyla
oradan Kudüs-i Şerîf'e nakl ü isâli ve mahallince iştirâsına lüzûm
görünen eşyânın tedârükü ve Devleteyn konsolosu ve mi'mârları
taraflarından her hâlde müttehdin hükûmet-i mahalliyyenin
inzâm-ı ma'rifeti taleb olunmak mukarrer bulunduğundan
ameliyyâtın dahi icrâsı husûslarında muâvenet-i muktezeye
ifâ kılınmasını hâvî mahall-i mezkûr Mutasarrıfı'na kezâlik

emirname-i sâmi tasfîr ve levâzım-ı inşâiyye karîben Yafa'ya
vürûd edeceğinden emirname-i mezkûrun mümkün mertebe
serîan itâsı,

Sâniyen; bâlâda beyân olunan dört bâb Vakıf odasının hedmi
lüzûm-ı kavî tahtında olduğundan ve bu bâbda gösterilecek
müsâade-i seniyyeye Fransa ve Rusya imparatorları hazerâh
bi'l-ittihâd ifâsına teşebbüs etdikleri işbu emr-i hayrdan mülkûn
hükûmdân bulunmak cihetiyle zât-ı Hazret-i Pâdişâhiye isâbet
eden hisse nazarıyla bakacaklarından ol bâbda cânib-i Bâb-ı
Âlî'den tedâbir-i lâzime ittihâz buyurulması" husûsların iltimâs
etmeniz mütemennâdır.

İşbu ikinci matlâbın Nezâret-i Celîle-i müşârun-ileyhâya¹
arzıyla berâber hey'et-i hâzırayı imkân müsâid olduğu mertebe
ibkâ için hedm olunacak odaların birine iki buçuk metre irtifân-
da ve üstü parmaklıklar iki divâr yapılp Vakıf'a âid olan sathın
Rum Manastırı'ndan tefrîkım mi'mârlar teklîf etmiş olduklarını
ve ibkâ olunacak yukarıdaki Vakıf odasına girilip çıkılabilmek
için taşdan küçük bir nerdübân yapılacağını ve Devleteyn-i fahî-
meteynin işbu teşebbüs-i hayriyyelerini münâzaa ve rekâbet-i
mahalliyyeden kurtarmak ârzûsıyla ebniyenin sâir taraflarının
hey'et-i hâzırasının kemâ-kân ibkâsına bi'l-ittifâk karâr vermiş
olduklarını ve kubbe ve ayaklarının tezyînât-ı dâhiliyyesine ge-
lince; Devleteyn-i müşârun-ileyhimâ bu bâbda mi'mârlara me'zû-
niyyet-i lâzime itâ etmekle berâber tezyînâtın hiçbir mezhebin
zu'm ve iddiâ-yı mahsûsunu bir vechile muhtır olmayacak sûrette
yapılması için tenbihât-ı sarîha icrâ etmiş olduklarını ve tebliğine
me'mûr olduğunuz mevâdd-ı mebhûse Devleteyn-i müşârun-
ileyhimâmın nezd-i Saltanat-ı Seniyye'de bulunan sefâretlerine
göndermiş oldukları müttehdül-meâl ta'limât ahkâm-ı sarîhasın-
dan bulunduğunu beyâna ve Rusya Sefâreti Baştercümâm dahi
Sefâret'i tarafından bu meâlde ta'limât alacağından bu bâbda vâkı'
olacak tebliğâtınızı mûmâ-ileyh ile bi'l-müzâkere icrâya himmet
eylemeleri mütemennâdır."

*

Kudüs-i Şerîf'de kâin Kumâme Kilisesi'nin büyük kub-
besi bir hayli vakitten beri müşrif-i harâb olup mezâhib-i
muhtelif-i İseviyye beyninde der-kâr olan rekâbet ha-
sebiyle her biri kendisi yaptırmak hakkını iddiâ ederek
emr-i ta'mir tehhur ve kubbede olan vehn ü harâbi terakkî
ve tezâyüd etmiş ve hattâ bundan akdem bir kerre taraf-ı
Saltanat-ı Seniyye'den ta'miri teklîf olunmuş ise de bunda
dahi ittifâk hâsıl olamamış olmasıyla nihâyet geçen [Bin iki
yüz] yetmiş sekiz senesinde Rusya ve Fransa imparatorları
müşterek kendi bedenlerinden yaptırılmasına müsâade

buyurulmasını taraf-ı eşref-i hazret-i mülûkâneden doğru-
dan doğruya iltimâs eylemiş olduklarından ol vakit iktizâ-yı
hâl bi'l-mutâlaa işbu iltimâs tamâmen cerh olunmak kâbil ve
münâsib görülemeyerek fakat masârif-i [s. 146] vâkıası yal-
nız iki ecnebî hükûmdâra hasr olunmayıp üç hisseye taksim
birle birinin cânib-i Devlet-i Aliyye'ye âid olması mahâzîr-i
melhûzayı bâ'zı mertebe def'e medâr görünmüş olmanın bu
şartla ve bu vesîle ile vakten mine'l-evkât oraların hâl-i hâ-
zırının hâricinde bir hakk-ı cedid iddiâ ve Kilisenin hâric
ve dâhilinde milîl-i Mesîhiyyeye mahsûs olan mahallere

¹ Metinde "müşârun-ileyhimâya" şeklindedir.

dokunmamak üzere muvâfakat olunması bi't-tensib müteallik ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye mücebince Fransa ve Rusya sefâretlerine resmen beyân-ı keyfiyyet olunmuş ve kuyûd-ı meşrûhayı hâvi Nezâret-i Hâriciyye ile sefâretler beyninde bir mazbata dahi imzâ kılınmış idi.

İki sefâretin bu defa müttehîdü'l-meâl olarak baştercümânlarına vermiş oldukları ta'limâtın tercemesi miyâne-i bendegânemizde lede'l-kırâe, bunun hulâsa-i meâli; "kubbenin ve kâidelerinin kâimen ta'mîri mümkün olamayacağı tebeyyün etmiş olduğundan kavâidin tecdidine ve kubbenin demirden olarak yapılmasına karâr verilmiş olduğunu ve lüzûmu olan eşyânın nakil ve tedârükü emrinde Kudüs Mutasarrıfı tarafından muâvenet olunması ve Kilisenin sutûh üzerine mebnî olan dört aded odanın zikrolunan kavâidin tecdid olunacağı cihetle bi't-tab' münhedim olacaklarından ibkâ olunmayarak yerlerine demir parmaklık çekilmesi ve bunların inhidâm Devlet-i Aliyye'nin vereceği sülûs-i masârife mukâbil tutulması" ifâde ve istid'âsından ibâret olup müsted'âyât ve ifâdât-ı vâkıanın sâirleri, karâr-ı sâbık dâhilinde olmasıyla müzâkere götürür yerleri olmayıp şimdi şâyân-ı tedkik olan kubbenin sathı üzerine mevzû bulunan sâlifü'z-zikr odaların adem-i ibkâsı olmakla elde olan resimlerden ve tahkikât-ı mevsûkadan anlaşıldığı vechile bu odaların üçü ol civârda kâin Salâhuddîn Mescid ve Hânkâhı'nın mütevellilerine mahsûs gibi olan hânenin bir dâiresi olup ve birinin Kilise derûnuna açılmış penceresi

dahi bulunup dördüncüsü dahi kubbenin diğer cihetinde ve kezâlik sathının üzerinde vâkı' ve yine Evkâf-ı Salâhiyye'ye âid bulunmağın bunların adem-i ibkâsı hâlinde tarafeynden dörder arşun yer açılmış ve açılacak yer dâire-i mezkûrenin alt katının sakfı demek olup Kiliseye bir arşun mahal bile terk olunmuş olmayacağı der-kâr bulunmuş olmağın şu istid'ânın is'âfında başka mahzûr bulunamayıp yalnız Kilise sutûhunun üstüne binâ olunmuş olan mahallin ilgâsı Vakf'ın hakk-ı ulüvvünü ızâa etmesi hatîresi var ise de böyle bir hakk-ı hevâyî için iki imparatorun nâmına der-miyân olunan ve rû-yi arzda mevcûd tavâif-i İseviyyenin cümlesi indinde muhterem bir ma'bede râci' bulunan bir iltimâsın reddinde muhakkak olan mahâzîr-i azimeyi göze aldirmek vakt ü hâlce kat'â münâsib ve mücâz olamayacağından arz ve hevâsı kemâ-kân Vakfında kalmak üzere mezkûr kubbenin resmine tatbikan cânibeynden dörder zirâ' açıklığına lâzım gelecek mahallerden şimdi bi't-tab' fesh ve mahv olunacak ebniyenin ber-müceb-i istid'â müceddeden inşâ ve isbâtından sarf-ı nazar olunması tezekkür ve tensib edilmiş ise de yine her ne vechile irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mahz-ı isâbet onda olacağından ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 9 Ş. sene 1283¹

Mehmed Rüşdî	Mehmed Ni'me'r-Refik	Es-seyyid Mehmed Emîn Âlî	Es-seyyid Mehmed Âlî	Mehmed	Yûsuf Kâmil
Rızâ	Es-seyyid Mehmed Rüşdî	Mehmed Kânî	Mümtâz	Es-seyyid Ahmed Kemâl	

*

Atûfetlü efendim hazretleri;

Kudüs-i Şerif'de kâin Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesinin Rusya ve Fransa imparatorları hazerâtı taraflarından sûret-i ta'mîri hakkında mukaddemâ müteallik buyurulan irâde-i seniyyenin icrâ-yı icâbı Kilisenin hedm ve tecdid-i kavâidi emr-i zarûrisinden nâşi Kilise-yi mezbûrun sutûhu üzerine binmiş olması cihetiyle bi't-tab' yıkılması lâzım gelen ba'zı odaların iki taraftan dörder arşun kadar açık olarak yapılması husûsuna dâir bu kerre ba'zı ifâdât ve müsted'âyâtı hâvi Devleteyn-i müşârun-ileyhimâ sefâretlerinin baştercümânlarına müttehîdü'l-meâl olarak vermiş

oldukları ta'limât Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da mevki'-i tedkik ve müzâkereye vaz' ile verilen karârı hâvi kaleme alınan mazbata manzûr-ı dakâyık-mevfûr-ı Hazret-i Hilâfet-penâhi buyurulmak üzere arz u takdîm kılınmış olmağın gerek ol bâbda ve gerek odaların tarz-ı cedid üzere inşâsı ve Hânkâh-ı mezkûrun sâir ta'mîrâtı masârifâtı Mâliye Hazinesi Celilesinden tesviye edilmek [s.147] muvâfık-ı şân-ı merâhim-unvân-ı Hazret-i Hilâfet-penâhi olmasıyla ifâ-yı muktezâsının Nezâret-i Celile-i Mâliye'ye havâlesi ve kubbe-i mezkûre ta'mîrâtının sülûs-i masârifî taraf-ı Devlet-i

¹ Metinde sehven "1293" şeklindedir.

Aliyye'den tesviye olunmak mukarrer olduğundan ve bundan murâd milyonlarca tebaa-i hazret-i şâhânenin müşterik bulundukları bir ma'bedin ta'miri yalnız iki ecnebî hükümdâra bırakılmayıp mülk ve tebaanın Pâdişâh ve metbû'ı efhamı olan velîni'met-i bî-minnet efendimiz hazretlerinin dahi hissedâr olmaları politikaca şâyân-ı dikkat bir mâtde görünmesi kazıyyesi idiğinden zikrolunan ta'limât-da gösterildiği vechile işbu odaların adem-i ibkâsı hisse-i

masârif-i Saltanat-ı Seniyye'ye mukâbil tutulmayıp buna dâir olan karâr-ı sâbıkda devâm olunması dahi tezekkür ve tasvîb olunmuş ise de bu sûret hakkında her ne vechile emr u fermân-ı cenâb-ı mülûkâne isâbet-efzâ-yı sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fi 10 Ş. sene 1283

Mukâbele olmuşdur.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki;

Reside-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle evrâk-ı ma'rûza manzûr-ı dakâyık-mevfûr-ı cenâb-ı cihân-bânî buyurulmuş ve husûsât-ı meşrûhanın tasvîb ve istizân olunduğu vechile icrâ-yı icâbâtı şeref-sünûh

ve sudûr buyurulan emr u irâde-i isâbet-âde-i hazret-i şehinşâhi icâb-ı celilinden olarak evrâk-ı merkûme yine savb-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine iâde kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Kudüs'te Bir Rus Gurebahânesi İnşasına Dair Sultan
II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding Construction of a Russian
Hospice in Jerusalem

95
[147-1]

Rusya İmparatoru'nun isteği üzerine Kudüs'te bir gurebahâne inşasına, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki dostluğun gereği olarak ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı ve '5 Rebiülahir 1302 (22 Ocak 1885) tarihinde bu hastane içerisinde bir kilise inşasına izin verildiğine' dair şerh.¹

24 Nisan 1882

İşbu hastahâne derünuna Rusya Sefâreti tarafından vukû' bulan iltimâs ve Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'dan verilen karar üzerine bir kilise inşasına 5 R. sene [1]302 târihinde irâde-i seniyye şeref-müteallik olmakla ma'lûmât olmak üzere bu mahalle şerh verilerek mezkûr tezkire Bâb-ı Âli Evrâk Odası'na iade kılınmıştır.

Buyuruldu Kilise tobrasındadır.

Rumeli Beylerbeyliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânlarını hâiz ü hâmil olan Raûf Paşa -dâmet maâlihi-ye hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de iştirâ olunacak arsaya bir gurabâhâne inşasına müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınması haşmetlü Rusya İmparatoru hazretleri tarafından ârzû ve iltimâs olunmakda olduğu" cânib-i Sefâret'den ifâde olunmuş ve Saltanat-ı Seniyyemle Devlet-i müşârun-ileyhâ beyninde der-kâr olan vidd ü musâfât iktizâsınca mezkûr gurabâhânenin inşası husûsuna müsâade-i seniyye-i tâcdârânem erzân kılınması Meclis-i Vükelâ-yı fihâmda tensib ve tasvib kılınarak keyfiyyet taraf-ı eşref-i Pâdişâhâneme arz ile lede'l-istizân ol

bâbda müteallik ve şeref-sudûr olan emr u irâde-i seniyye-i mülûkânem mücebince ruhsatı hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; iştirâ olunacak arsa mahzûrdan sâlim olduğu hâlde ber-minvâl-i muharrer inşası ârzû ve iltimâs olunan gurabâhânenin binâ ve inşasına irâe-i ruhsat eylesin.

Fi 5 C. sene [1]299

Mukâbele olmuştur.

¹ Ayrıca bk. 96 [148-1] numaralı kayıt.

Kudüs'te Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim Köylerinde Birer
Rus Kilisesi İnşasına Dair Sultan II. Abdülhamid Han
Taraflndan Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding Construction of Churches for
Russians at the Villages of Tur-ı Zeyta and Ayn-ı Karim in
Jerusalem

96

[148-1]

Rusya Sefareti'nin isteği üzerine, Kudüs'te Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim köylerinde birer Rus Kilisesi inşasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

23 Haziran 1882

[s. 148] Buyuruldusu Kilise tobrasındadır.

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânlarını hâiz ü hâmil olan Raûf Paşa –dâmet maâlihi–ye hüküm:

Rusya Devlet-i fahîmesi tebaasıyla züvvârına mahsûs olmak üzere Kudüs-i Şerîf'de Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim karyelerinde birer bâb kilise inşâsı husûsuna ruhsat-ı seniyyem erzân ü şâyân kılınması Devlet-i müşârun-ileyhâ Sefâreti cânibinden iltimâs olunmuş ve keyfiyyet lede'l-isti'lâm mezkûr kiliselerin Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim'de mutasarrıf oldukları arâzî üzerinde inşâsına başladıkları ebniye miyânına yapacakları anlaşılmış olduğundan işbu kiliselerin binâ ve inşâsına ruhsat itâsı Meclis-i Hâss-ı Vûkelâ-yı fihâmda tensib ve tasvîb kılınmış ve keyfiyyet taraf-ı eşref-i

Pâdişâhâneme arz ile lede'l-istizân ol vechile icrâ-yı iktizâsı husûsuna emr u irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmağın muktezâ-yı münifi üzere ruhsatı hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve itâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; mezkûr kiliselerin inşâsına irâe-i ruhsat eyleyesin.

Fi 6 Şa'bân sene [1]299

Mukâbele olmuşdur.

¹ Ayrıca bk. 95 [147-1] numaralı kayıt.

**Der-zamân-ı Başvekîl Hazret-i Saîd Paşa Fî 24 Şa'bân sene [12]99
ve Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye-i Hazret-i müşârun-ileyh**

✱

Kudüs'teki Terra Santa İsimli Latin Rahiplerinin Yarım
Kalan Kilise İnşaatlarının Tamamlanmasına Dair Sultan
II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding the Completion of
Construction of the Church of the Latin Priests Named
Terra Santa in Jerusalem

97
[148-2]

Kudüs'teki Terra Santa isimli Latin rahipleri tarafından San Suver Manastırı sınırları içerisinde inşasına başlanan kilisenin inşaatının tamamlanmasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

15 Kasım 1882

İşbu emr-i âli Kilise Defterine dahi kaydolunmuştur.

Battâh Kilise tobrasına vaz' olunmuştur.

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânlarınm hâiz ü hâmil olan Raûf Paşa -dâmet maâlihî-ye hüküm:

"Kudüs-i Şerîf'de mütemekkin Terra² Santa nâm Latin râhib-lerinin San Suver³ demekle ma'rûf Manastır'ın hudûdu dâhilinde kâin Kilisenin yerine bundan mukaddem müceddeden ve tevşân inşâsına ibtidâr olunan Kilisenin ikmâl-i inşâsı husûsuna müsâade-i seniyye-i mülûkânem erzân kılınması" iltimâs olunmuş olması üzerine keyfiyyet mahallinden lede'l-isti'lâm; "Kilise-yi mezkûr evvelce inşâ olunup yalnız sakfı kalmış olduğu ve inşâ ve ikmâlinde mevkian mahzûr olmadığı" cevâben iş'âr olunarak bir kıt'a haritası dahi irsâl kılınmış olduğundan ol bâbda emr-i şerîfim tasdîri Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzim ve Meclis-i Hâss-ı Vükelâ-yı fihâmımdan tezyil

kılınan mazbatada beyân olunmuş ve keyfiyyet taraf-ı eşref-i Pâdişâhâneme arz ile lede'l-istizân ol vechile icrâsı husûsuna emr u irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmağın muktezâ-yı münifi üzere ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve itâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; Kilise-yi mezkûrun ber-minvâl-i muharrer inşâ ve ikmâl olunması husûsuna irâe-i ruhsat eylesesin.

Fî 4 Muharrem sene 1300

Mukâbele olmuştur.

¹ Ayrıca bk. 87 [139-2], 89 [140-3], 98 [149-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "Tabra" şeklindedir.

³ Couvent Saint Sauveur / St. Saviour's Monastery.

Beytüllahm'da Bir Latin Kilisesi İnşasına Dair Sultan
II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding Construction of a Latin Church
in Bethlehem

98

[149-1]

Fransa Sefareti'nin isteği üzerine, Beytüllahm'da Haseki Sultan Evkafı'na ait olup biri İtalyan diğeri Fransız iki kişinin tasarrufunda olan ve istibdal imkânı bulunmadığı için mukataaya bağlanan bir arsa üzerinde, belirtilen ölçüler içerisinde, bir kilise inşasına ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

16 Şubat 1886

[s. 149] Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıfı ve birinci rütbe mecâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânlarının hâiz ü hâmilî Raûf Paşa –dâmet maâlihi–ye hüküm:

"Beytüllahm'da Latin Patrikhânesi'ne âid olan arsa üzerine yirmi dört metre tûlünde ve on sekiz metre arzında ve on beş metre kaddinde müceddeden bir kilise inşâsına müsâade-i seniyyem erzân kılınması" Fransa Sefareti'nden iltimâs olunmasına mebni lede'l-isti'lâm; "mevrûd mazbatalarda mezkûr arsa Haseki Sultân –tâbet serâhâ– hazretlerinin Evkâfı'ndan ve İtalya tebaasından Ebû'l-yetâmâ Anton ve Fransa tebaasından Marsilyah Keşiş Bonar veled-i Abidoz'un müştereken taht-ı tasarruflarında olup yapılacak kilisenin masârif-i inşâiyyesi merkûmân tarafından tesviye kılınacağı ve Beytüllahm'd[a] Latin olarak iki yüz altmış beş hânede bin üç yüz otuz üç nüfûs meskûn olduğu ve Beytüllahm'ın kâffe-i arâzisi arâzî-i merkûmeden olmasıyla arsa-i mezkûre için istibdâl olunacak mülk mahal bulunmadığından senevî yirmi beş gurus mukâtaa tahsîs kılındığı" beyân ve iş'âr olunması üzerine keyfiyyet Şûrâ-yı Devlet'e lede'l-havâle; "zikrolunan kilisenin inşâsı mahzûrdan sâlim ve Mehd-i İsa

–aleyhi's-selâm– ittisâlindeki Latin Manastır Kilisesi'nin Latin Eytâmhânesi'ne bâid olmasından dolayı bunun inşâsı lâzım olduğu cümle-i iş'ârât-ı mahalliyyeden bulunduğundan ruhsat-ı matlûbenin i'tâsı" Şûrâ-yı mezkûrda ve Meclis-i Hâss-ı Vükelâ-yı fihâmımda tensib ve tasvib olunarak bi'l-istizân emr u irâde-i seniyye-i mülûkânem dahi müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmağın muktezâ-yı münifi üzere ruhsatı hâvî Dîvân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; arsa-i mezkûrenin mukâtaaya rabtı ve senevî yirmi beş gurus tahsîs ile bâlâda muharrer tûl ve arz ve kaddi metreler tecâvüz etmemek üzere kilise-yi mezkûrun binâ ve inşâsına irâe-i ruhsat eyleyesin.

Fi 12 Cumâde'l-ülâ sene [1]303

Mukâbele olmuşdur.

¹ Ayrıca bk. 87 [139-2], 89 [140-3], 97 [148-2] numaralı kayıtlar.

Kadın Eğitimi Alanında Faaliyet Gösteren Bir İngiliz
Cemiyetinin Beytüllahm'da İnşa Etmek İsteddiği Mektebe
Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan
Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding the School which is Planned to
Be Constructed in Bethlehem by a British Society in the
Field of Women's Education

99

[149-2]

İngiltere Sefareti'nin isteği üzerine, kadın eğitimi alanında faaliyet gösteren bir İngiliz cemiyetinin Beytüllahm'da Haseki Sultan Vakfı'na ait mukataalı arsa üzerinde inşa etmek istediği mektebe, 'asla müslüman çocuklar kabul edilmemek, Osmanlı Maarif Nizamnamesi'ne tabi olmak ve belirlenen yıllık mukataayı her sene ödemek' şartlarıyla ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.

11 Temmuz 1887

Rumeli Beylerbeyliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı olup birinci rütbe meâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânların hâiz ve hâmil olan Raûf Paşa –dâmet maâlihi–ye hüküm:

"Nisâ tâifesinin ta'lim ü tedrisine mahsûs olarak İngiltere'de müteşekkil cem'iyetin Vekili İngiltere Devleti tebaasından Miss Mairi Cakomis nâm Hâtûn'un Beytüllahm'da inşa edeceği bir bâb mektebe ruhsat i'tâsı" hakkında cânib-i Sefâret'den vukû' bulan iltimâs üzerine sebk eden isti'lâma cevâben bi'l-vürûd ev-râk-ı müteferriasiyla Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ-yı fihâmım-da mutâlaa ve tedkik kılınan mazbatada; "merkûme ile şerike-sinin uhdesinde bulunan arsamın Haseki Sultân Vakfı'ndan olup mukâtaa-i zemîne rabt bulunduğu gibi mektebin idâresince Maârif Nizâmnâmesi'ne tebayyet edileceğini mutazammın mûmâ-iley-hâdan sened alındığı" beyân ve; "bunlar misyoner takımından ol-dukları cihetle yapacakları sâlifü'z-zikr mektebe etfâl-i fukarâ-yı Müslimîni kabûl [s. 150] etmelerinden dolayı dinen pek çok sudâ' vukûu emsâli delâletiyle müeyyed olduğu cihetle bunun şâyân-ı dikkat bulunduğu" ityân olunmuş ve ol bâbda Maârif Nezâ-ret-i Celilesiyle cereyân eden muhâbere üzerine; " 'aslâ etfâl-i Müslime kabûl edilmemek' şartıyla sâlifü'z-zikr mektebin inşâ-

sına müsâade-i seniyyem erzân kılınması" hakkında Meclis-i mezkûrdan tanzim olunan mazbata taraf-ı eşref-i Pâdişâhâ-neme arz ile lede'l-istizân mekteb-i mezbûrun ol vechile inşâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmağın muktezâ-yı münîfi üzere ruhsatı hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve i'tâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; ber-minvâl-i muharrer mekteb-i mezkûra aslâ etfâl-i Müslime kabûl edilmemek ve Maârif Nizâmnâmesi ahkâmına tamâmiyle mütâbaat olunmak ve arsası için takdîr olunan senevi iki yüz doksan gurus mukâtaayı sâl be-sâl te'diye eylemek şartlarıyla mezkûr mektebin binâ ve inşâsına mûmânaat olunmaması husûslarına dikkat ve hilâfından be-gâyet tehâşi ve mucâne-bet eyleyesin.

Fi 19 Şevvâl sene [1]304

Mukâbele olmuşdur.

Beytüllahm Dışında Bir Protestan Hastanesi İnşasına Dair
Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding Construction of a Protestant
Hospital Outside Bethlehem

100

[150-1]

Beytüllahm dışında Cebel-i Bâtın isimli yerde Beytüllahm ve Beyt-i Cala ahalisi hastalarına karşılıksız olarak hizmet vermek üzere senedi Almanya Konsololuğu adına Protestan Cemaatine mezarlık yeri olarak alınmış bir dönümlük mukataalı arazi üzerinde, belirtilen ölçüler içerisinde bir hastane inşasına ruhsat verildiğine ve Protestan mezhebinden olmayan hastaların bu mezhebe girmeleri için teşvik veya zorlamada bulunulmamasına dikkat edilmesine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben

Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

14 Ağustos 1887

Üçüncü Kilise defterine dahi ayrıca kaydolmuştur.

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı olup birinci rütbe mecâdi ve dördüncü rütbe Osmânî nişân-ı zî-şânların hâiz ve hâmil olan Raûf Paşa –dâmet maâlihi–ye hüküm:

"Beytüllahm hâricinde Cebel-i Bâtın nâm mahalde Protestan Cemâatine makbere ittihâz olunmak üzere sened-i hâkânisi Almanya Konsülatosu nâmına istihsâl olunan ma'lûmül-hudûd bir dönüm mukâtaalu arâzide ale'l-umûm Beytüllahm ve Beyt-i Cala ahâlisi hastegâmmn meccânen kabûl ve tedâvisi için tûlen yirmi dört metre kırk santimetre ve arzan on altı metre kırk santimetre ve irtifâan on bir metre ve on altı odayı şâmil olarak inşâsına ruhsat-ı seniyyem erzân kılınması" Protestan Cemâati Râhibi Almanya tebaasından Yurdik(?) tarafından istid'â olunan hastahâne hakkında Kudüs-i Şerif Meclis-i İdaresi'nden mevrûd mazbata meâline nazaran Beytüllahm kasabasında mutavat-ın Protestan Cemâati zükûr ve inâs yirmi dokuz ve kasa-ba-i merkûme ile Beyt-i Cala karyesi ahâlisi mecmûan sekiz bin iki yüz doksan sekiz nüfûsdan ibâret olup hastahânenin inşâsına Konsülato'nun muvâfakat ve rızası bulunduğu ve masârif-i inşâiyyesi olan bin aded Fransız lirasının Râhib-i merkûm tarafından tesviye kılınacağı ve mahallen mahzûr

olmadığı anlaşılmış olduğundan mezkûr hastahânenin inşâsına ruhsat-ı seniyyem erzân kılınması Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ-yı fihâmımda tensib ve tasvib kılınmış olmasıyla keyfiyyet taraf-ı eşref-i Pâdişâhaneme arz ile lede'l-istizân ol vechile icrâ-yı iktizâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkâ-nem müteallik [s. 151] ve şeref-sudûr olmuş olmanın muktezâ-yı münifi üzere ruhsatı hâvî Divân-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr ve itâ olundu.

Sen ki, Mutasarrıf-ı müşârûn-ileyhsin; mezkûr hastahânenin ber-minvâl-i muharrer tûl ve arz ve irtifâi metrelerini tecâvüz etmemek üzere binâ ve inşâsına mûmânaat olunması ve Cemâat-i merkûmeden gayri hastegânın Protestan mezhebine tebaiyyeti zımnında teşvikât ve iz'âcât vukûa getirilmemesi husûslarına dikkat ve hilâfından be-gâyet tehâşi ve mücânebet eylesiz.

Fi 24 Za. sene [1]304

Mukâbele olmuştur.

¹ Ayrıca bk. 101 [151-1], 111 [198-1], 112 [199-1] numaralı kayıtlar.

**Der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l-vüzerâ Hazret-i Cevâd Paşa
ve Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye-i Hazret-i Saîd Paşa
fi 29 Muharrem sene [1]309**

*

Kudüs'teki Alman Protestan Kilisesinin Tamirine Dair
Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan Emr-i Şerif

Emr-i Şerif (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding the Repair of the German
Protestant Church in Jerusalem

101
[151-1]

Sultan Abdülaziz Han'ın müteveffa Alman İmparatoru Frederik'e hediye ettiği Daruşşifa diye bilinen arsa içerisinde bulunan ve Kudüs'teki Alman Protestan Cemaatine ait olan harap kilisenin tamirine Almanya Sefareti'nin isteği üzerine, ruhsat verildiğine dair Kudüs Sancağı Mutasarrıfı Rauf Paşa'ya hitaben Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan emr-i şerifin suret kaydı.¹

9 Ekim 1893

Rumeli Beylerbeyiliği pâyelülerinden Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıfı olup ikinci rütbe Osmânî ve mecâdî nişân-ı zî-şânların hâiz ve hâmil olan İbrâhîm Paşa –dâmet maâlihi–ye hüküm:

" 'Almanya İmparatoru müteveffâ Frederik'in² sandalı-i İmparatoriye kuûdundan evvel Dersaâdetimi ziyâreti esnâda cenet-mekân Sultân Abdülazîz Hân hazretleri tarafından ihdâ kılınan Kudüs-i Şerif'de kâin ve Dârul-ş-ifâ nâmyla ma'rûf arsa derûnunda bulunan ve el-yevm Alman Protestan Cemâati cânibinden kilise makâmında isti'mâl edilen harâb Kilisenin eski şekil ve sûretde tanzîm ve tasvîb olunan planlar mücebince ta'miri haşmetlü Almanya İmparatoru hazretleri tarafından ârzû edildiği beyâmıyla icrâ-yı icâbı' Dersaâdetim Almanya Sefâreti cânibinden iltimâs olunduğu" Umûr-ı Hâriciyyemiz Nezâreti'nden bildirilmesi üzerine keyfiyyet Meclis-i Mahsûs-ı Vükela-yı fihâmımda lede'l-müzâkere, "arsa-i mezkûrenin mukaddemâ Prusya Devlet-i fahîmesi Sefârethânesi nâmına ber-vech-i mülkiyyet muâmele-i intikâliyyesi icrâ kılınan mahaller miyâmında bulunduğu anlaşıldığından ve Saltanat-ı Seniyyemle Almanya

Devlet-i fahîmesi beyninde der-kâr u ber-karâr olan muvâlât ü musâfât iktizâsınca bu misillü mes'ûlât ve mültemesâtın is'âfı lâzmeden bulunmuş idiğinden mezkûr Kilisenin ber-vech-i iltimâs ta'mir ü inşâsı husûsuna ruhsat i'tâs" tezekkür ve tensib olunarak taraf-ı eşref-i Pâdişâhâneme arz ile istizân edilmiş ve ol vechile irâde-i seniyye-i şehriyârânem müteallik ve şeref-sudûr olmuş olmağın sen ki, Mutasarrıf-ı müşârun-ileyhsin; sâlifü'z-zikr Kilisenin bâlâda beyân olunduğu üzere eski şekil ve sûretde ve planları mücebince ta'mir ü inşâsına kimesne tarafından mümânaat olunmayıp mugâyir-i marzî-i şâhânem hâlâtın adem-i vukûuna be-gâyet i'tinâ ve dikkat edilmesi zımnında Divân-ı Hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr olundu.

Fî 28 Rebiü'l-evvel(?) sene [1]311

Mukâbele olmuşdur.

¹ Ayrıca bk. 100 [150-1], 111 [198-1], 112 [199-1] numaralı kayıtlar.

² Friedrich Wilhelm Nikolaus Karl. 1888'de Alman İmparatoru ve Prusya Kralı (ö.1888).

Üsküb'e Sırp Metropolit Tayini, Hilandar Manastırı
Arazisi, Sırların Nüfus Tezkereleri ve Sırp Mektepleri
Hususlarında Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından
Çıkarılan İrade-i Seniyye

İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II Regarding Appointment of a Serbian
Metropolitan to Skopje, the Lands of Hilandar
Monastery, Writing Nationalities of Serbs on Their
Identity Cards, and Serbian Schools

102

[152-1]

Sırp Hükümeti'nin Üsküb'e Sırp metropolit tayini, Hilandar Manastırı arazisi hakkındaki ilamın uygulamaya konulması, nüfus tezkerelerinde Sırp olduklarının belirtilmesi ve Sırp mektepleri açılması hususlarındaki istekleri ile ilgili olarak; 'Osmanlı Devleti tabiiyetine girme başvurusunda bulunmuş olan Rumca ve Sırpça bilen Fermilyanus Efendi'nin Rum Patrikhanesince Üsküb Metropolit seçilmiş olan Amvrosyos Efendi'nin vekili olarak atanmasına, Hilandar Manastırı'na ait olup ahalinin eline geçmiş olan araziden ahalinin ihtiyacı olan kısmın ahalinin elinde bırakılıp buna mukabil Manastıra ödenmek üzere bir meblağ belirlenerek kalan arazinin Manastıra iadesine ve bunun yerinde tespiti için Orman Fen Heyeti Reisi Nazif Bey ile Selanik Defter-i Hakanî Memurunun görevlendirilmesine, Sırp mektepleri açılması hususunda daha önce çıkan irade-i seniyyeye göre hareket edilmesine ve Sırp Sefirinin nüfus tezkerelerinde Sırp olduklarının belirtilmesi isteğinden Padişah'ın fermanı üzerine vazgeçtiğine' dair Meclis-i Vükelâ mazbatası üzerine Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan irade-i seniyye.¹

25 Eylül 1897

[s. 152] Meclis-i Âli-i Vükelâ mazbatası sûretidir.

Üsküb'e Sırb cinsine mensûb metropolid ta'yini ve Hilandar Manastırı'na âid olup ahâlî yedine geçmiş olan arâzî hakkındaki ilâmın icrâsı ve Sırb'lara verilen nüfus tezkerelerinde Sırb cinsine mensûb olduklarının tasrihi ve Sırb mektepleri küşâd ve te'sisi hususlarına dâir Sırb Hükümeti tarafından vukû' bulan müsted'âyât üzerine müteallik ve şeref-sudûr buyurulan emr u fermân-ı hümayûn-ı mülûkâne-yi [mübelliğ] evvel ve âhir vârid olan 4 ve 11 Rebî'ül-evvel sene [1]315 târihli iki kıt'a tezkire-i husûsiyye miyâne-i çâkerânemizde kırâet ve mutâlaa edildi.

Mevâdd-ı mezkûreden sâlifü'l-beyân Hilandar Manastırı'na âid olup ahâlinin yedine geçmiş olan arâzinin istirdâd ber-mantûk-ı irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhi bir takım fukarâ-yı ahâlinin vesâit-ı maişetinden mahrûmiyetini mücib olacağına nazaran arâzî-i mezbûrenin infâk-ı ahâliye lâzım olan mikdârı bi't-tefrik mütebâkisinin Manastıra iâdesiyle tefrik edilen mikdâr için dahi Manastıra münâsib bir meblağ itâsı pek musib olmasıyla bu mâdde ol sûretle hall ü fasl edilmek üzere evvel-i emirde arâzî-i mebhûsün-anhâdan infâk-ı ahâliye lüzûmu bulunan kısmının mikdârı neden ibâret olduğunun ve bunun için Manastıra ne mikdâr akçe verilmek iktizâ edeceğinin mahallince bi'l-etraf tedkik ve ta'yini lâzım geleceğine ve işin der-kâr olan ehemmiyyetine nazaran zikrolunan tedkikâtın ifâsıyla neticesini

bildirmek üzere ma'lûmât-ı mevkiyyesi bulunan Orman Hey'et-i Fenniyyesi Reisi Nazif Bey'in me'mûriyyeti ve maslahatın taalluku cihetiyle Selanik Vilâyeti Defter-i Hâkânî Me'mûrunun dahi terfîkî ve Mîr-i müşârun-ileyhe azîmet ve avdet harcırâhı ve masârif-i sâiresi mukâbili olarak mak-tûan Hazine-i Celileden on bin gurus verilmesi tezekkür kılınmış ve tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan Sırb'lara verilen nüfus tezkiyelerinde Sırb cinsine mensûb olduklarının tasrihindeki mahâzîr Sırb Sefirine emr u fermân buyurularak mûmâ-ileyh bundan sarf-ı nazar eylediği cümle-i irâdât-ı hikmet-beyyinat-ı Cenâb-ı Pâdişâhiden ve bu da meâsir-i muvaffakiyyât-ı celile-i Hazret-i Hilâfet-penâhiden bulunmuş olduğu gibi Sırb mektepleri hakkında mukaddemâ bi'l-istizân şeref-sünûh ve sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülkdârî muktezâ-yı münifine tevfiğ-ı muâmeleye mübâderet dahi umûr-ı tabiiyyeden olmakla sâded-i bahs Üsküb'e Sırb cinsine mensûb metropolid ta'yini mâddesine naklolundukda Sırb Hükümeti'nin bu mâdde hakkındaki sûret-i istid'âsıyla berâber diğer taraftan Üsküb'e ta'yin olduğu hâlde berâtı verilmeyerek oradan kaldırılan metropolidin me'mûriyyeti tasdik edildiği takdirde onun me'mûriyyetinin hitâm bulmuş addiyle yerine Sırb cinsinden vekâleten bir metropolid ta'yinine de Rum Patrikhânesince muvâfakat edileceği anlaşıp bu husûsa dâir Adliye ve Mezâhib

¹ Ayrıca bk. 103 [153-1] numaralı kayıt.

Nezâreti'nden cevâben bi'l-vürûd sâlifü'l-beyân tezkire-i husûsiyye ile birleştirilerek kırâet ve mutâlaa olunan tezkirede dahi Üsküb Metropolitliği'ne Patrikhânece intihâb edilmiş olan Amvrosyos Efendi'nin me'mûriyyeti Hükümet-i Seniyyece tasdik ile berât-ı âlinin ısdârı ve mûmâ-ileyh Dersâadet'de bulundukca kendisine Üsküb'de vekâlet etmek üzere Rum ve Sırb lisânlarına vâkıf olan Arşimandrit Fermiliyanus Efendi'yi vekil ta'yîn edeceği Rum Patrikhânesi'nden verilen takrîrde istid'â kılındığından mûmâ-ileyh Fermiliyanus Efendi tâbiyyet-i Saltanat-ı Seniyye'yi iktisâb eder ise mezkûr vekâlete ta'yîni münâsib olacağından

bahisle ber-müceb-i takrîr Metropolit Amvrosyos Efendi'ye âid berât-ı âlinin ısdârı der-miyân kılınmış ve mûmâ-ileyh Fermiliyanus Efendi'nin tâbiyyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabûlü hakkındaki istid'âsı üzerine [s. 153] muâmele-i lâzıme icrâ olunarak keyfiyyetin arz u istizân edildiği izâhât-ı vâkıadan anlaşılıp bu hâlde sûret-i iş'âr muvâfık-ı hâl ü maslahat görölerek mezkûr tezkire ve takrîr leffen arz u takdîm kılınmış olmakla ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 21 Rebiü'l-âhir sene [1]315 ve fi 7 Eylül sene [1]313

Sadriâ'zam Halil Rifat	Şeyhülislâm Mehmed Cemâleddîn	Adliye Nâzırı Abdurrahmân	Ser'asker Rızâ	Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnî
Şûrâ-yı Devlet Reîsi Said	Hâriciye Nâzırı Ahmed Tevfik	Dâhiliye Nâzırı Memdûh	Tophâne-i Âmire Müşiri Mustafâ Zekî	Mâliye Nâzırı Ahmed Nazîf
Evkâf-ı Hümayûn Nâzırı Abdullâh Gâlib	Maârif Nâzırı Ahmed Zühdi	Ticâret ve Nâfia Nâzırı Mahmûd Celâleddîn	Sadâret Müsteşârı Mehmed Tevfik	

*

Tezkire-i Sâmîye-i Ma'rûza Sûreti

Atûfetlü efendim hazretleri;

Üsküb'e Sırb cinsine mensûb metropolit ta'yîni ve Hilandar Manastırı'na âid olup ahâlî yedine geçmiş olan arâzî hakkındaki ilâmın icrâsı ve Sırblılara verilen nüfûs tezkiyelerinde Sırb cinsine mensûb olduklarının tasrihi ve Sırb mektepleri küşâd ve te'sisi husûslarına dâir Sırb Hükûmeti tarafından vukû' bulan müsted'âyât üzerine müteallik ve şeref-sudûr buyurulan emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı mülûkâneyi mübellîğ iki kıt'a tezkire-i husûsiyye-i atûfileri ile Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celîlesinin tezkiresi

Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da lede'l-mutâlaa cereyân eden müzâkerâtın neticesini hâvî kaleme alınan mazbata melfûflarıyla arz u takdîm olunmuş olmakla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i Hazret-i Pâdişâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı münifi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fi 21 Rebiü'l-âhir sene [1]315 ve fi 7 Eylül sene [1]313

Sadriâ'zam
Rifat

Şeref-müteallik Buyurulan İrâde-i Seniyye Sûreti

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki;

Reside-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmîye-i Sadâret-penâhileri ve melfûf Meclis-i Vükelâ mazbatası manzûr-ı âli buyurularak ber-vech-i arz u istizân ifâ-yı muktezâsı husûsuna irâde-i seniyye-i Hazret-i Pâdişâhi şeref-sudûr

buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 27 Rebiü'l-âhir sene [1]315 ve fi 13 Eylül sene [1]313

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri
Tahsîn

Üsküb Metropolit Fermiliyanus Efendi'nin Memuriyetinin
Tasdikine Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından
Çıkarılan İrade-i Seniyye

İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II to Ratify Appointment of Fermiliyanus
Efendi as Metropolitan to Skopje

103

[153-1]

Rusya Sefirinin, Üsküb Metropolit Fermiliyanus Efendi'nin memuriyetinin tasdikinin bir sene ertelenmesine dair tebligata sert tepki göstermesi üzerine adı geçen memuriyetinin, beratının şahsına münhasır ve vefatı hâlinde Osmanlı Devleti'nin bu görevi dilediğine vermekte serbest olması kaydıyla tasdik edildiğine dair Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan irade-i seniyye.¹

17 Mayıs 1902

Numara: 1097

Şeref-sâdır Olan İrade-i Seniyyeyi Mübelliğ Tezkire-i Husûsiyye Sûreti

"Üsküb Metropolit Fermiliyanus'un tasdik-ı me'mûriyyeti husûsunun bir sene kadar te'lûri hakkında ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümayûn-ı mülûkâne ifâ edilen tebligât üzerine Rusya Sefirinin; 'Makedonya komitalarının men'-i harekât-ı muzır-ı Rumelice âsâyişin takriri emrinde hükûmet-i metbûası tarafından sarf olunan mesâinin semerât-ı müfide ve hasenesi iktitâf edilmiş iken haşmetlü İmparator hazretlerince mültezem olan bu emr-i tasdikın bu sûretle ta'vîkı Rusya Hükûmeti'ne karşı bir muâmele-i bâride olacağı ve Bulgaristân Reîs-i Nuzzârna Petersburg'da icrâ olunan vasâyâ üzerine bu bâbda mâddeten müşkilât kalmadığı' beyân ve; 'her hâlde bu mâddenin bitirilmesi matlûb ve mültezem bulunduğundan yarına kadar bir cevâb itâsı' lüzûmunu musırrâne taleb eylediği" hakkındaki Hâriciye Nezâret-i Celîlesinin [s. 154] fi 7 Safer sene [1]320 ve fi 2 Mayıs sene [1]318 târihli tezkiresinin leffiyile; "Sefirin bidâyet-i maslahatdan beri der-miyân eylediği makâlâta şimdi de; 'Avusturya Hâriciye Nâzırı Kont Golohofski'nin² irâd eylediği nutkun bizce sezâ-yı dikkat bulunduğu' bahsini ilâve eyleyerek bunları ve; 'Rusya'yı daha ziyâde tebrîd etmek zamâmı olmadığı' sözünü ityân ve tekrâr eylesine ve Sefirin şiddet-i ısrârını ta'dil ile maksadına imâlesine pek çok çâşlıp fakat iknândaki taazzür icâbınca netîce meçhûl ise de Petersburg'a mürâcaatdan başka çâre tasavvur olunamamasına nazaran istîzân-ı irâde-i seniyye-i mülûkâneyi" hâvi reside-i enâmîl-i ta'zîm olan fi 8 Safer sene [1]320 ve fi 2 Mayıs sene [1]318 târihli ve iki yüz doksan iki numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri melfûfuyla manzûr-ı âli buyurularak; metropolitlik işinin bir müddet daha

hâl-i hâzır vechile devâmı ârzû buyurulmuş ve bunun esbâbı şifâhen zât-ı sâmi-i Sadâret-penâhilerine beyân u izâh ve bu bâbdaki niyyet-i hikmet-gâyet-i mülûkânenin tafsilâtı evvel ve âhir irâde ve fermân buyurulmasıyla keyfiyyet bi'l-etrâf nezd-i sâmi-i Sadâret-penâhilerinde ma'lûm bulunmuş olup fakat gerek Hâriciye Nezâret-i Celîlesinin tezkire-i melfûfesine ve gerek tezkire-i ma'rûza-i fahimânelerine nazaran statükonun bir müddet daha idâmesi imkânsızlığı maa't-teessüf görülmekte olduğuna ve bu iş için Petersburg'a mürâcaatdan hiçbir fâide hâsıl olamayacağı anlaşılmakta olduğuna ve Sefirin hemân bugün cevâb istemekde olduğu tezkire-i ma'rûza-i fahimânelerinde arz u beyân kılındığına ve hem-civâr bir devlet-i muazzama hükümdârının bu ârzusunun bu dereceye kadar ileri götürmüş olmasına binâen şimdiki hâlde yapılabilecek şey metropolitlerin berât-ı âlisinin mûmâ-ileyh Fermiliyanus'un şahsına inhisârı mâddesi olduğundan ve mûmâ-ileyh Fermiliyanus'un vefatı hâlinde Üsküb Metropolitliği'ni istediği zâta tevcihde Devlet tamamen serbest kalmak ve berât-ı âli de ona göre olmak üzere mûmâ-ileyh Fermiliyanus'un tasdik-ı me'mûriyyeti husûsuna müsâade-i seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhi şâyân buyurulmuş olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 9 Safer sene [1]320 ve fi 4 Mayıs sene [1]318

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Tahsîn

¹ Ayrıca bk. 102 [152-1] numaralı kayıt.² Count Agenor Maria Goluchowski (ö. 1921).

Habeşistan İmparator ve İmparatoriçesi'nin Kudüs'teki
Deyru's-Sultan Kilisesi'nin Kendilerine Verilmesi
İsteğinde Bulunmaları Üzerine Sultan II. Abdülhamid Han
Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye

İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan
Abdülhamid II after the Request of the Abyssinian King
and Queen About Granting the Administration of the
Church of Deir Es-Sultan in Jerusalem to Them

104
[155-1]

"Mısır Hıdivliği'nin; 'Habeşlilerin, Kudüs'te Mısırlı Kiptî Ortodoksların elindeki Deyru's-Sultan Kilisesi'nin kendilerine verilmesi için Mısır'daki Kiptî Patrikliği'ne yaptıkları müracaattan bir netice elde edememeleri üzerine şimdi de 'Deyru's-Sultan Kilisesi'nin Hz. İsa'nın (a.s.) doğumundan bin yıl önce Hz. Süleyman tarafından Sebâ Melikesi'ne hediye edildiği, ondan da Habeşlilere miras kaldığı' tezi ile Osmanlı Devleti'ne müracaat edecekleri muhtemel bulunduğundan bu isteğe karşı Mısırlı Kiptîlerin haklarının korunması' hakkındaki

yazısının, Habeş İmparator ve İmparatoriçesi'nin daha sonra İstanbul'a gelen General Maşşşya tarafından getirilen nameleri ile birlikte Meclis-i Vükelâ'da ele alındığı, Padişah'ın irade-i seniyyesi gereğince Meclis-i Vükelâ'ya çağırılan General Maşşşya'nın adı geçen Kilisenin kendilerine verilmesini ve İmparatoriçe adına tescilli ev için, yapılan yeni ilavelerden dolayı yeni senet düzenlenmesi isteğini dile getirdiği, ancak Adliye ve Mezahib Nezareti'nden gelen yazıda; 'Deyru's-sultan Manastırı'nın eskiden beri Kiptîlere ait olduğu, Habeşliler ile Kiptîler aynı mezhebe mensup olduklarından Habeş matranlarının Mısır Kiptî Patrikhanesince tayin edildikleri ve Habeşlilerin misafir olarak Kiptî manastırlarına kabul edilmekte olduklarının' yazılı olmasından dolayı adı geçen General'e; 'Kiptîlere ait olduğu belgelerle sabit olan bu Manastırın onlardan alınıp Habeşlilere teslim olunamayacağı'nın' uygun bir dille anlatılmasına ve söz konusu evin senedinin yenilenmesinde bir mahzur bulunmadığına" dair Meclis-i Vükelâ görüş bildirilmesi üzerine; "üzüntü ve kedere yol açmamak için General'e; 'orada başka bir yer bulunmasını arzu ettikleri takdirde Osmanlı Hükûmetince diğer din ve mezhep mensuplarına gösterilen kolaylığın kendilerine de gösterileceğinin' anlatılmasına" dair Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan irade-i seniyye.¹

21 Haziran 1904

[s. 155] Mısır Hıdiviyyet-i Celilesinden gelen 16 Rebü'l-evvel sene [1]322 târîhli tahrîrâtın sûretidir.

"Mısırlı Kibtî Ortodoks tâifesinin mine'l-kadîm taht-ı tasarufunda olarak Kudüs-i Şerîf'de kâin Deyru's-Sultân nâm Kili-se'yi orada müsâfereten kabûl edilen Habeşliler benimselemeğe göz dikerek tervîc-i maksadları için isti'mâl etdikleri teşebbüsât-ı gayr-i meşrûadan şikâyetle taaddiyât-ı vâkıamn men'i zımında vesâtat-ı âciziye mürâaat edildiğine ve tâife-i mezkûre tebaa-i sâdıkâ-i Saltanat-ı Seniyye'den olup hukûk-ı şahsiyye ve mezhebiyyeleri eynemâ-kân sâye-i adâlet-vâye-i Hazret-i Hilâfet-penâhîde muhâfaza edileceği müsellem bulunduğu mebnî 10 Cumâ-de'l-âhire sene 1311 târîhinde keyfiyyet bi't-tafsil makâm-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine arz ve iş'âr edilmiş ve cihet-i icâbiyyesiyle ba'de'l-muhâbere tebeyyün eden hakikat üzerine; 'Habeşlilerin ba'demâ orada ırz ve edebleriyle oturmak ve haksız müddeayât ile Kibtîleri iz'ac etmemek üzere beynlerinin telîf ve islâhıyla münâzaaya neñce verilmesi' Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı'na bildirildiği 11 Receb sene 1311 târîhinde cevâben şeref-vârid olan tahrîrât-ı sâmi ile emir ve ihbâr buyurulmuş idi.

Ol vakitden beri sâye-i âsâyiş-vâye-i hazret-i mülkdârîde iki tâife arasında bir gûnâ nizâ' u cidâl vukû' bulmayarak her taraf

ferîh u müsterîh oturmakda iken muahharan Habeşliler yine eski sevdâlarına dönerek Kilisenin bir kısmın mâl edinmek hevesine düşmüş ve; 'kısm-ı matlûbun kendilerine tesâmuh u tesâhül kabîlinden olarak terk edilmesi' Habeş İmparatorluğu'ndan Mısır'da Kibtîler Patriği rütbetlü Efendiye gelen nâme-i mahsûs ile ârzü edilmiştir.

Patrik Efendi gerek Kibtîlerin ve gerek Habeşlilerin riyâset-i mezhebiyyesini hâiz olduğuna ve iki tâifeden birinin hukûkunda hod be-hod tesâhül ile diğerine terk ve i'tâsm merkezi muktezâsınca câiz göremediğine nazaran tâife-i Kibtîyye'nin gerek rüesâ-yn rûhâniyyesinden ve gerek a'yân ve vücûhundan bir cem'iyet-i umûmiyye akdederek mes'eleyi mevki'-i müzâkereye koymuş ve mezkûr Kilisenin Kibtîlere mahsûs olduğunu müsbît olan hüccec ve müstenidât-ı kadîmenin kırâetiyle mes'ele fahs u tedkik edildikten sonra mine'l-kadîm nasl ise Kilisenin alâ-hâlih bekâsı ve Habeşlilerin ziyâret için kabûl edilmelerine hey'etce karâr verilmiştir.

Burasın bu defa mûmâ-ileyh Patrik Efendi taraf-ı âciziye takdîm ettiği bir kıt'a şikâyetnâmesiyle bildirerek² zikrolunan

¹ Ayrıca bk. 106 [161-1] ve 110 [196-1] numaralı kayıtlar.

² Metinde "bildirilerek" şeklindedir.

Kilisenin mağfûrun-leh Sultân Salâhuddîn-i Eyyûbî tarafından Kibî Ortodoks tâifesine ihsân ve temlik olunduğuna nazaran [s. 156] Deyru's-Sultân tesmiye edilerek ol zamândan beri Kibîlerin dest-i tasarruflarında bulunduğu ve Bin doksan sekiz sene-i hicriyyesinde mezkûr Kilise muhtâc-ı termîm görölerek Kudüs-i Şerîf Kâdî-ı şer'îsi cânibinden sâdır olan 13 Şevvâl sene 1098 târîhli i'lâm-ı şer'îde; (Kibîler tâifesine mahsûs olup Deyru's-Sultân nâmıyla ma'rûf olan Kilise bi'l-muâyene muhtâc-ı termîm görölmele mezkûr Kilise ile ondan Bâbü'l-kıyâme denilen mekânna müsıl olan tarîkîn termîmine izin verilmiş) denildiğini ve bu târîhden sonra her ne vakit mezkûr Kilisede icrâ-yn termîmâta hâcet görüldü ise Kibîler nâmına olarak icrâsına izn-i şer'î sudûr edegeldiğini ve Habeşliler Ortodoks tâifesinden olup Mısır Patriklîği Riyâset-i Rûhâniyyesine tâbî' olduklarından onlardan Kudüs-i Şerîf'e gidenlerin Kilisede müsâfereten kabûl edilmelerine öteden beri ruhsat verilegelip Kiliseye bu sûretle tereddüdleri¹ birçok zamân devâm etdiğini ve bir müddet sonra Habeşliler orada ikâmetlerini cevâz-ı tasarruflarına delîl zannederek Kiliseyi mâl edinmek da'vâsına düşmeleri üzerine Kibîler Kudüs-i Şerîf'de mahkeme-i şer'iyyeye ref-i şevvâ edip 9 Muharrem sene 1236 târîhiyle sâdır olan i'lâm-ı şer'îde Habeşlilerin Deyru's-Sultân'dan hurûcları ve hattâ emtialarının Deyre teslim edilmesi sarâhaten hükmedildiğini Habeşliler anlayınca Kiliseye mülkiyyet tasavvurundan ferâgatla tekrâr ziyâretçi gibi tereddüd ve ikâmete müdâvemet etdikleri ve fakat birçok senelerden sonra Habeşliler orada nüfûsca kendi adedleri Kibîlerin adedini tecâvüz etdiğini

görünce Kilisenin anahtarın zôr-ı bâzû ile derdest edip hacı olan Kibîleri içeriye girmekten men' etmeleriyle Kibîler hükûmet-i mahalliyyeye teşekkî etmiş ve icrâ edilen tahkikâtdan Habeşlilerin haksızlığı tebeyyün edip hükûmet Kiliseye başka anahtar yapılarak Kibîlere teslim ve keyfiyyeti Sûriye Vilâyet-i Celilesiyle Bâb-ı Âlî'ye arz u iş'âr etmesi üzerine ittihâz etdiği icrâat-ı muhakkâne 2 Safer sene 1280 târîhiyle Sûriye Vilâyet-i Celilesinden ve 12 Cumâde'l-âhire sene 1280 rakamıyla Bâb-ı Âlî'den Kudüs-i Şerîf Mutasarrıfı'na sudûr eden cevâbnâme-i âliler[i] ile tahsîn ü tasvîb edildiğini bi't-tafsil şerh u beyân ve şu târîhden sonra vukûa gelip bâlâda zikri mesbûk ve harfiyyen sûretleri tayyen mütekaddim arıza-i âciiz ile cevâbnâme-i sâimde münderic olan vakâyi'-i ahîreyi der-miyân etmiş ve Kilisenin kendilerine teslimi istirhâm için Habeşlilerin Der-bâr-ı Şevket-karâra bir hey'et i'zâm akreb-i ihtimâl olup kendilerinin bu bâbda müstakillen istinâdgâhları; 'güyâ mezkûr Kilisenin Hazret-i Mesîh -aleyhi's-selâm-ın milâdından bin sene evvel Hazret-i Süleymân -aleyhi's-selâm- tarafından Sebâ Melikesi'ne [s. 157] hediye ve ihsân edilmesi ve müşârun-ileyhâdan bi't-tevârüs Habeşlilere intikâl eylemesi' gibi bir delîl-i mevhumdan ibâret olduğunu ilâve ve ityân etmiş olup ed'îye-i hayriyye-i izdiyâd-ı ömr ü şevket-i Hazret-i Hilâfet-penâhi ile müstegil asdıkâ-yn reâyâ-yn Saltanat-ı Seniyye'den olan Kibî Ortodoks tâifesinin hakk-ı sahîh ve sarîh bulunan mezkûr Kilisenin dest-i diğerin taarruzundan sıyâneti istirhâmında bu defa dahi vesâtat-ı çâkeriye mürâcaat edildiği rehîn-i ilm-i âlî-i Sadâret-penâhileri buyuruldukda ol bâbda."

*

Cânib-i maâli-menâkıb-ı Hazret-i Pâdişâhiye Habeşistân İmparatoru² ve İmparatoriçesi³ hazerâtı taraflarından me'mûren Dersâdet'e gelen General Maşesya⁴ tarafından takdîm olunan nâmelerde beyân olunan Manastır ile hâne hakkında Meclis-i benedânemizden tanzîm ve takdîm olunan mazbata üzerine şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhi mantûk-ı âlisi vechile mûmâ-ileyh General Maşesya celb ile; "yeniden inşâsı istenilen Kilisenin [Bin] üç yüz iki târîhinde Habeş tâifesi tarafından yapılmasına müsâade buyurulan ve kasabaya yirmi dakika bu'dunda bulunan ma'bedin hedmiyle onun yerine mi yapılacağı ve yoksa Kibîlerin yedinde bulunan Kilisenin mi alınacağı ve müceddeden fermân-ı âlî i'tâsı taleb olunan hânenin dahi [Bin] üç yüz on dokuz târîhinde bâ-irâde-i seniyye senedi müşârun-ileyhâ İmparatoriçe nâmına tanzîm olunan hâne mi olduğu" lede'l-istifsâr; "bu defa mevzû-ı bahs edilen Kilise kasaba hâricinde yapılmış olan Kilise olmayıp Deyru's-Sultân nâmıyla ma'rûf ve Kibîler

yedinde olan Kilisenin Habeşlilere i'tâsım ve zikrolunan hâne-de ber-vech-i muharrer müşârun-ileyhâ İmparatoriçe nâmına kayd ü tescl olunan hâne olarak bu kerre bir arsa ilâvesiyle tevşîan inşâ ve ikmâl olunmuş olmasından dolayı ona göre yeniden senedinin tanzîmi talebinde bulunulduğu" mûmâ-ileyh General tarafından ifâde olunduğu izâhât-ı vâkıadan anlaşılmış olmasıyla iktizâ-yı hâl lede'l-müzâkere; Mısır Hıdiviyyeti'nin sûreti leffen arz u takdîm olunan tahrîrâtıyla bundan akdem Kudüs Mutasarrıfı'ndan gelen ve Adliye ve Mezâhib Nezâreti'nden gönderilen mazbatadan müstahrec fıkârâta nazaran; "sâlifü'l-beyân Deyru's-Sultân Manastırın mine'l-kadîm Kibîlerin taht-ı tasarruflarında bulunup 13 Şevvâl sene 1098 ve evâst-ı Cumâde'l-âhire sene 1098 ve 11 Cumâde'l-âhire sene 1236 ve 5 Rebîü'l-evvel sene 1280 târîhlerinde Kudüs Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden verilen hüccetler üzerine Kibîler tarafından ta'mir olunmuş ve bir aralık Kibîler ile [s. 158] Habeşliler beyninde mezkûr Manastırın miftâhından dolayı tekevvün eden münâzaa

¹ Arapçadaki "(eve) gelip gitmek; sık sık uğramak" manası ile. Bk. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 317.

² II. Menelik (hd. 1889 - 1913).

³ Taytu Betul (hd. 1889 - 1913).

⁴ Y.PRK.TKM, 50/55'te "Mechacha"; Y.PRK.TKM, 50/61'de "Meschescha"; İ.AZN, 56/12-3'de "Méchecha" şeklindedir.

üzerine cereyân eden muhâkeme-i şer'îyyede Kibîlerin sübût-i tasarruflarına mebnî mezkûr kilid hükümet ma'rifetiyle bi't-tecdid anahtarın Kibîlere teslim edilmiş olduğu ve Kibîler ile Habeşliler müttehdül-mezheb oldukları ve Habeş matranları Mısır Kibî Patrikhânesi tarafından ta'yin edilmekte bulunduğu cihetle Habeşlilerin müsâferet tarîkıyla Kibî manastırlarına kabûl olunmakda oldukları" müstebân olmuş olduğuna ve Habeşlilerin taleb-i vâkı'ları bir senede müstenid olmadığı ve mukaddemâ bu iş devâir-i muhtelif-i Devlet-i Aliyye'de tedkik olunarak Habeşlilere evvel ve âhir cevâb verildiği gibi bâlâda arz olduğu vechile bâ-irâde-i seniyye-i mülûkâne yapılmış Habeşlilere âid başkaca bir kilise bulunduğu mebnî ber-vech-i ma'rûz; "Kibîlere âidiyyeti senedâtı mezkûre ile sâbit olan Deyru's-Sultân Manastırı'nın Kibîlerden bi'l-ahz

Habeşlilere teslim olunamayacağımn" mûmâ-ileyh Ceneral'e sûret-i münâsibede tefhîmi ve bu kerre tevsian ve tecdidten inşâ olunmuş olması sebebiyle senedinin yeniden itâsı istenilen hâneye gelince ifâde-i vâkıaya göre işbu hânenin ittisâlinde bulunan arsa müşârun-ileyhâ İmparatoriçe tarafından bi'l-iştirâ hâneye ilâve olunarak tevsi' sûretiyle yeniden yapılmış olmasından nâşi senedinin tecdidinde beis olmamasıyla usûlû dâiresinde müceddeden sened tanzim ve itâsının Defter-i Hâkânî Nezâreti'ne tebliği tezekkür ve tensib olunmuş olmakla ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizdir.

Fi 1 Rebîü'âlât-ı kenâyis vaz'ıyla kilise ittihâz etmekl-âhir sene [1]322 - Fi 2 Haziran sene [1]320

Sadriâ'zam Mehmed Ferîd	Şeyhülislâm Mehmed Cemâleddîn	Adliye Nâzırı Es-seyyid Abdurrahmân Nûreddîn	Ser'asker Mehmed Rızâ bin Mustafâ	Şûrâ-yı Devlet Reisi Mehmed Saîd
Hâriciye Nâzırı Ahmed Tefvîk bin İsmâil Hakkî	Dâhiliye Nâzırı Mehmed Memdûh	Bahriye Nâzırı Mehmed Celâl	Tophâne-i Âmire Müşiri Mustafâ Zekî bin Ali	Mâliye Nâzırı Reşâd Paşa Nâ-mizâc
Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Es-seyyid Abdullâh Gâlib	Ticâret ve Nâfia Nâzırı Es-seyyid Mustafâ Zihni	Maârif Nâzırı Mustafâ Hâşim	Sadâret Müsteşârı Mehmed Tefvîk	

Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'nın melfûfâtıyla beraber manzûr-ı âli buyurulan işbu mazbatası üzerine mücebince irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş ve ye's [s. 159] hâsıl olmamak için; "orada diğer bir mahal tedârükü ârzüsunda bulundukları hâlde mezâhib-i sâire erbâbına gösterildiği gibi kendileri haklarında dahi Hükümet-i Seniyyece teshilâtı lâzıme ifâ olunacağımn" tefhîmi cümle-i emr u fermân-ı hümâyûn-ı mülûkânenen bulunmuş

olmakla ve bu bâbdaki tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhiye hâmiş terkimiyle tebliğ olunmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 7 Rebîü'l-âhir sene [1]322 ve fi 8 Haziran sene [1]320

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri

Tahsin

Devletlü efendim hazretleri;

Habeşistân İmparator ve İmparatoriçesi hazerâtı taraflarından me'mûren Dersaadet'e gelen Ceneral Maşşaya tarafından Atebe-i Ulyâ-yı Mülûkâneye takdim kılınan nâmelerde beyân olunan Manastır ile hâne hakkında Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'dan mukaddemâ tanzim ve takdim olunan mazbata üzerine şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhi mantûk-ı âlisine tevfikân Meclis-i mezkûrda cereyân eden müzâkerâtı hâvi bu kerre kaleme

alınan mazbata arz u takdim olunmuş olmakla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı münifi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fi 1 Rebîü'l-âhir sene [1]322 - Fi 2 Haziran sene [1]320¹

Sadriâ'zam

Ferîd

¹ Metinde "[1]322" şeklindedir.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir;

Reside-i dest-i ta'zîm olup Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'nın mazbatası ve melfûfâtıyla berâber manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref-müteallik buyurulmuş ve ye's hâsıl olmamak için; *"orada diğer bir mahal tedârükü ârzüsunda bulundukları hâlde mezâhib-i sâire erbâbına gösterildiği gibi kendileri haklarında dahi Hükûmet-i Seniyyece teshîlât-ı lâzîme ifâ olunacağımn"* tefhîmi cümle-i emr u

fermân-ı hümayûn-ı mülûkânenen bulunmuş olmakla ve mazbata-i mezkûreye hâmiş terkîmiyle de tebliğ olunmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Rebîü'l-âhir sene [1]322 ve fî 8 Haziran sene [1]320

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Tahsin

Mukâbele olunmuşdur.

Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Mağaratü's-Salib ile Mağara Girişindeki Saint Elen Şapeli'ni Birbirine Bağlayan Merdivenin Son Basamağını Süpürme Hakkı Hususunda Latinler ile Ermeniler Arasında Çıkan Anlaşmazlığın Kudüs Mutasarrıflığınca Halli

Resolution of the Dispute between Latins and Armenians by the Mutasarrifate of Jerusalem About the Right to Sweep the Last Step on the Stairs Connecting Mağaratü's-Salib (Cave) in the Church of Holy Sepulchre and the Chapel St. Helena at the Entrance of the Cave

105

[160-1]

Kutsal Kabir Kilisesi'ndeki Mağaratü's-Salib ile Mağara girişindeki Saint Elen Şapeli'ni birbirine bağlayan merdivenin en yukarıdaki basamağını süpürme hakkı hususunda Latinler ile Ermeniler arasında anlaşmazlık çıkması üzerine, meselenin geçmişte Latinler ile Rumlar arasında benzer bir konudan dolayı çıkıp uluslararası hâle gelen anlaşmazlık gibi büyümemesi için, her iki tarafın da söz konusu merdiveni süpürmekten menolundukları ve yapılan görüşmeler sonucunda anlaşmazlığın; 'söz konusu basamağın

merdivenin bir parçası olduğu, merdivenin de Latinlere ait bulunduğu, ancak bundan sonra basamağın Ermeniler tarafından süpürüleceği' şeklinde çözüme kavuşturulduğuna dair Kudüs Mutasarrıfı Ahmed Reşid'den gelen yazının suret kaydı.

29 Aralık 1904

[s. 160] Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki;

Nezd-i sâmî-i dâver-i efhâmilerinde tafsîlâtıyla ma'lûm olduğu üzere bundan üç dört sene evvel Kumâme Kilisesi'nin hâricindeki havlu üzerinde bulunan Latinlere âid bir şapeli mezkûr havluya isâl eden nerdübânın havlu seviyesindeki son basamağının süpürülmesi husûsunda Latinler ile Rumlar beyninde hâdis olan ihtilâfın vaktiyle ber-taraf edilemeyerek münâzaaya müncer olması ve gavgâ edenlerin cihet-i tâbiyyetleri i'tibârıyla ba'zı süferânın müdâhalesi üzerine iş büyüdükçe bir mes'eale-i düveliyeye şeklini almış ve bir hayli müşkilâtı dâî olmuş idi.

Bu def'a da mezkûr Kilisenin aksâm-ı dâhiliyyesinden Hristiyanlarca güyâ Hazret-i İsa'nın mevzı'-ı salbı¹ addolunan ve Latinler elinde bulunan Mağaratü's-Salib ile işbu Mağaranın medhalinde kâin ve kâmil Ermenilere âid olan Sent Elen Şapeli arasındaki merdivenin en yukarıki basamağını süpürmek hakkından dolayı Latinler ile Ermeniler arasında ihtilâf zuhûr etmiş ve Latinler; "*nerdübânın kendilerine âidiyyetini bi'l-beyân son basamağın da nerdübândan ma'dûd olduğunu ve öteden beri kendi taraflarından süpürüldüğünü*" ve Ermeniler ise; "*bu basamağın şapelin zemîniyle bir seviyede bulunduğunu ve süpürülmesi kadîmden beri Ermenilere hâs idiğini*" iddiâ ederek her iki taraftan da taannüd ve isrâr gösterildiği gibi Fransa Konsülatosu dahi hâiz olduğu hakk-ı ahdiye istinâden Latinler lehinde işe müdâhale eylemiştir. Bunun üzerine evvel be-evvel bir hâdise-i gayr-i marziyye vukûna

mahal kalmamak üzere tarafeyn mezkûr basamağı süpürmekden men' edildikten sonra her iki taraftan da da'vâlarına delil istenilmiş ise de isbât-ı hak için ellerinde vesîka-i kâfiye olmadığı görülmüş ve Kumâme Kilisesi'nin başlıca alâkadârânından olan ve bu ihtilâfda külliyyen bi-taraf bulunan Rumların şehâdetine mürâaat husûsu dahi; "*Rumlarla Latinlerin rekâbet-i kadîmesi mâni'-i bi-tarafı olduğu*" iddiâsıyla Fransa Konsülatosunca reddedilmiş olduğundan işin bir tarîk-ı diğerle sûret-i sâlimeye rabtına çalışmak mecbûriyeti hâsıl olmuştur. Latinler Fransa Hükûmeti'nin resmen mahmisi olduktan başka şimdi bi'l-hâssa Almanlar nezdinde mahbûb ve Avusturya ile İtalya'nın dahi himâyet-i gayr-i resmiyyesine mazhar oldukları cihetle kilise ihtilâfâtında öteden beri atdıkları adımı geri almamağı meslek edinmiş ve fi'l-hakîka bu tarîkda devâm etmek sâyesinde iğtisâb-ı hukûk ede ede müşterek ziyâretgâhlarda cemâât-i kadîme-i sâireye tefevvuk derecesine gelmiş bulunmalarına nazaran bu basamak mes'elesini de kolayca bırakmayacakları der-kâr olmasıyla evvelâ Ermenilerin bir sûret-i sulhiyyeye imâlesine gayret olunduysa da şimdiye kadar dâimâ Latinler önünde geri çekilmekten mütevahhiş olan Ermeniler tarafından bu gidişle şapeli de gaybedecekleri havfı izhâr olunarak müştereken süpürmeğe bile muvâfakatdan ibâ edilmiş ve za'f-ı heremle âdetâ bir çocuk menzilesinde kalan Ermeni Patriği Efendinin Patrikhâne'de [s. 161] hiçbir hüküm ve nüfûzu olmayıp birbirine zıd olan fırkaların tevhiidiyle esâslı bir

¹ Metinde "salibi" şeklindedir.

karâra isâl edilmek ve hattâ Patrikhâne nâmına tahfif-i iddiâ etmeğe salâhiyyetli bir adam bulunabilmek bile müteassir görülmüş olduğundan işi Latinlerle bitirmekten başka çâre kalmamış ve bu gibi husûsâtta dâimâ gayret-i zâide gösteren Konsülato min-gayri resmin ber-taraf edilerek Latin Kilise-si'nin resmen değilse de fi'len Reis-i hakikîsi olan Gustud ile doğrudan doğruya müzâkerâta bi'l-ibtidâr nihâyet; *"mezkûr basamak nerdübânın aksâm-ı mütemmimesinden ma'dûd olup nerdübân ise Latinlere âid olmakla berâber basamağın ba'demâ Ermeniler tarafından süpürüleceği"* neticesine muvâfakatı istihsâl edilip işbu sûret-i tesviye tarafeyn arasında iki nüsha olarak zabıtnâme sûretinde bi't-tahrîr biri Patrik diğeri Gustud tarafından imzâ ve taraf-ı çâkerânemden ale'l-usûl tasdik edildikten sonra bir nüshası Ermeni Patrikhânesi'ne ve diğeri nüshası Gustud'a verilmek üzere resmen Fransız Konsülatosu'na itâ edilmiş ve bu sûretle ihtilâf-ı vâkı' kat'iyen izâle olunmuşdur.

Latinlerin istirdâd iddiâ eylemesi emsâli mesbûk şeylerden olmadığı cihetle himâyet-i ecnebiyyede bulunan Latinlere karşı hükûmetce Patrikhâne'nin muhâfaza-i hukûkuna itinâ edilmesi cemâât-i sâire-i Hristiyâniyye indinde mes'elenin kıymet-i asliyyesiyle nisbet kabûl etmeyecek derecede hüsn-i te'siri mûcib olmuş ve ed'îye-i mefrûza-i Cenâb-ı Pâdişâhî bu vesile ile de cümlelerin lisân-ı ubûdiyyetini tezyîn eylemiş olduğunun arz u beyânına müsâraat kılınmağla ve bu bâbda Fransa Konsülatosu'ndan cevâben alınan tahrîrin sûreti leffen takdîm edilmekle ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 20 Şevvâl sene [1]322 ve fi 16 Kânûn-ı Evvel sene [1]320

Kudüs Mutasarrıfı
Ahmed Reşid

Deyru's-Sultan Manastırı'nın Anahtarının Habeşlilere
Teslimi veya Şapelde Ayin İzni Verilmesi

Handing Over the Keys of the Monastery of Deir
Es-Sultan to Abyssinians or Granting Permission to Them
for Religious Rituals in the Chapel

106
[161-1]

Kudüs'teki Kıptî Matranının; 'Habeşlilere ancak Deyru's-Sultan Manastırı'nın resmî kontratlı kiracısı oldukları takdirde anahtar verilebileceğini; 'Manastır bitişiğindeki bir şapelde ayin icra etmelerine izin verilerek şapelin anahtarının kendilerine teslimi' teklifinin ise Mısır'daki Cemaat Meclisi'ne danışılması gerektiğini' ifade ettiğine dair Kudüs Mutasarrıfı Reşid Bey'in telgrafı.¹

17 Aralık 1905

Kudüs Mutasarrıfı'ndan gelen şifreli telgrafnâmenin sûretidir.

Zeyl-i fi 2 Kânûn-ı Evvel sene [1]321. Kıbtî Matranına icrâ edilen beyânât ve vasâyâyâ i'tâ eylediği cevâbın hulâsası; "Deyru's-Sultân Manastır'nda Habeşliler öteden beri müsâfereten ikâmet etmekde bulundukları hâlde şimdi Manastırın miftâhının da kendilerine i'tâsı, fi'len ve mâddeten Manastırın onlara teslimi demek olacağı cihetle bu sûrete muvâfakat kâbil olmayıp fakat Habeşler orada müste'cir addedilerek ileride kâbil-i tecdid ve temdid olmak üzere şimdilik bir müddet-i muayyen[e] için kendileriyle resmî bir kontrato teâtî ederler ise o hâlde Habeşlere anahtar i'tâsı mümkün olacağı" husûsundan ibâret bulunmuş [s. 162] ve; "Deyru's-Sultân Manastır'nda Habeşlerin ikâmet etdikleri

mahalle muttasıl bulunan fevkâmî şapel ile Habeşler tarafından icrâ-yı âyîn olunmasına müsâade ve buramın bir anahtarının kendilerine teslim edilmesi" hakkında ikinci bir sûret-i tesviye olmak üzere taraf-ı çâkerânemden vâkı' olan teklife mukâbeleten dahi; "bu bâbda kendiliğinden bir şey diyemeyip Mısır ile cemâatleri Meclisine mürâcaatla oradan alacağı iş'âra göre cevâb i'tâ edeceğini" söylemiş olduğu ve bu iş'ârın sür'at-i istihsâli kendisine ekiden tavsiye kılındığı ma'rûzdur. Fermân.

Fi 4 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Mutasarrıf
Reşid

¹ Ayrıca bk. 104 [155-1] ve 110 [196-1] numaralı kayıtlar.

Kudüs'teki Yerli Ortodoksların İstekleri Hakkında Meclis-i Vükelâca Alınan Kararlar

Decisions Taken by the Meclis-i Vükela (Council of Ministers) About the Demands of Local Orthodox Christians in Jerusalem

107
[162-1]

Kudüs'teki yerli Ortodoksların; 'cemaat meclisleri ve karma meclis oluşturulması, Kudüs Patrikliğine bağlı yerlerdeki ehliyet ve liyakat sahibi kişilerin de rahiplik mesleğine kabulü, yerli papazların Sinod Meclisine girmesi, her piskoposun görevli olduğu ruhanî bölgede ikamet ettirilmesi, ahali tarafından seçilmedikçe piskopos vs. tayini yapılmaması, rahiplerin dünyevî işlerle uğraşmaktan men'i, farklı etnik kökenlere mensup Ortodoks tebaa arasındaki imtiyazların kaldırılması, Osmanlı tebaasından olmayanların rahiplik mesleğine alınmaması, gelirlerin matbu hâlde ilanı, Patriğin geçerli bir sebep yokken görevden alınmaması, Kutsal Kabir Kilisesi vs. kiliselerde Arapça kilise korosu bulundurulması ve vakıfların cemaat adına kaydı' hususlarındaki istekleriyle Kudüs Rum Patrikhânesi'ne ait meseleleri incelemek üzere kurulan Komisyon tarafından hazırlanan mazbatanın Meclis-i Vükelâ tarafından görüşülmesi neticesinde verilen kararların yazılı olduğu mazbata ile bunun ilgililere tebliği için Dahiliye Nezareti'ne gönderildiğine dair Sadaret tezkiresinin suret kayıtları.¹

14 Mayıs 1910

16 Safer sene 1328 târîhli Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ zabıtnâmesidir.

Kudüs'deki yerli Ortodoksların matâlibiyle Patrikhâne'ye âid mesâil ve müddeayâtıdan dolayı Kudüs Mutasarrıf-ı sâbıkı Subhî Bey ile Dersââdet'e gelmiş olan yerli Ortodoksların ve Kudüs Patrikhânesi tarafından mürsel zevâtın ve evvelce buraya celb edilmiş olan Hristomos ve Metaksaki ve Patrikhâne'nin Dersââdet Vekili Galigaryus efendilerin ma'lûmât ve mutâlaâtı ve mukaddemâ Nâzım Paşa'nın riyâsetinde Kudüs'e i'zâm olunan hey'etin bu bâbdaki mazbatası üzerine cereyân eden tedkikât ve müzâkerâtı mutazammın Divân-ı Hümâyûn Dâiresi Müdürinin riyâseti altında mün'akıd Komisyon'dan tanzîm kılınmış olan mazbata ve evrâk-ı müteferria-i sâire kırâet olundu.

Mezkûr Komisyon mazbatasında muharrer olduğu vec-hile yerli Rumların başlıca müsted'âyâtı altı maddeden ibâret ve bunların vekilleri tarafından Komisyon'a verilen varakada dahi ba'zı matâlib-i tâliye muharrerdur.

Birinci Mâdde-i istid'âiyye: Kânûn-ı Esâsî'nin Yüz on birinci maddesinde gösterilen vazâifi ifâya me'mûr ve salâhiyyet-i müteferriyâ hâiz cemâat meclislerinin teşkili ile lâzım gelenler tarafından tanınmasına dâirdir.

Yerli Ortodoksların bu bâbdaki istid'âsı usûl ve kânûna muvâfık olup mezkûr meclislerin sûret-i intihâbât ve vazâifi hakkında âtiyen Devletce tanzîm olunacak nizâmnâmenin mevki'-i icrâya vaz'ında mahâl ve cemâât-i sâire misillü

Kudüs ve mülhakâtında dahi şurût-ı vakfiyye nazar-ı i'tibâra alınarak teşkilât-ı muktezîyenin icrâsı tabiidir.

İkinci Mâdde: Kudüs Patrikliği Nizâmnâmesi'nin Dersââdet Patrikhânesi'ne mahsûs Nizâmnâme-i Esâsî'ye göre bi't-ta'dil mahallince Patrik efendinin riyâsetinde sülûsü ruhbândan sülûsânı Kudüs Patrikliği dâire-i rûhâniyyesi dâhilindeki mahaller ahâlisince müntehab avâmdan mürekkeb olmak ve mekâtib ve maâbid ve umûm evkâfa nezâret ve vâridât-ı muhtelifeyi zabt ve idâre etmek ve Patrikliğe tâbî' aparahyaların husûsât-ı sâiresine merci' olmak üzere bir Meclis-i Muhtelit teşkiline âiddir.

Kudüs patriklerine mine'l-kadim i'tâ buyurulan berât-ı âlilerde; "Patriklik umûrunu Patrik olanlar ne vechile zabt u tasarruf edegelmisler ise mûmâ-ileyh dahi [s. 163] dahi ol vechile zabt u tasarruf eyleye ve kadimden kendi âyînleri üzere kiliselerine müteallik bâğ ve bâğçe ve çiftlik ve değirmen ve tarla ve çayrları ve büyût ve dekâkin ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireyi ve ayazma ve manastırları ve sâir bunun emsâli kiliseye vakıf olan eşyâ ve davarları kadimden ne vechile zabt u tasarruf olunagelmis ise Patrik-i müşârun-ileyh o minvâl üzere zabt u tasarruf eyleyip ehl-i örf tâifesi tarafından ve taraf-ı âhardan hiçbir ferd dahl ü taarruz kılmayalar." fıkârâtı mastûr olmasına ve Kudüs-i Şerif manastır ve ziyâretgâhları bir mâhiyyet-i mahalliyyeyi hâiz olmayıp bunlara tebaa-i Osmâniyyeden olan Ortodoksların cümlesi alâkadâr bulunmasına nazaran

¹ Ayrıca bk. 108 [168 M.-1] numaralı kayıt.

Kudüs'de böyle bir meclisin teşkili ve manastırlarla ziyâret-gâhların ve bunlara müteallik vâridâtın idâresine avâmın teşriki berevât-ı âliyenin sarâhati hilâfında ve hâl-i kadîmin tağyiri demek olacağı cihetle bu sûret mezkûr Patrikliğe âid imtiyâzâtı ihlâl ve şikâyet ve müşkilâtı da'vet edeceği gibi Patrikhâne Nizâmnamesi dahi esâsen ve kadîmen bir manastır şeklinde bulunan ve şu münâsebetle devâir-i sâire-i rûhâniyyenin hâiz olmadığı ba'zı müsâadâtı ihrâz eylemiş olan sâlifü'z-zikr Patrikhâne'nin mevkî-i mahsûs-ı istisnâisine muvâfık olmakla berâber yerli Ortodoksların her vec-hile te'mîn-i menâfiini kâfil bir mâhiyyetde idiğinden ta'dil-i nizâm talebi bir hak ve ihtiyâc-ı sahiha müstenid görülememiştir.

Şu kadar ki; Kudüs Patrikhânesi tarafından te'sis ve idâre olunan mekâtib-i ibtidâiyye ile hastahânelerin acınacak bir hâlde bulunduğu ve fukarâya tahsisî lâzım gelen mebâliğin sù-i istîmâle uğradıldığı cümle-i şikâyetden olup Nizâm-nâme'nin Birinci maddesi mücebince patrikler manastırlara mensûb mektebler ve hastahâneler ile manastır vâridâtının müsâadesine göre fukarâya bakmakla da mükellef olduklarından işbu vazâifin hüsn-i cereyanını ve neşr-i maârif ve tedâvi-i fukarâ maksadı ile müesses ve yerli Ortodokslara âid mekteb ve hastahânelerin ıslâhını te'mîn için evvelen; bey-ne'l-ahâli zuhûr edip Sinod Meclisinin muvâfakatıyla Patrik efendi tarafından havâle olunacak zevciyyet ve takdîr-i nafaka mesâilini bi't-tedkik netîce-i karârını bâ-mazbata Patriklik makâmına bildirmek, sâniyen; bi'l-hâssa Düstûr'da mûnderic 7 Safer sene 1287 târihli tahrîrât-ı sâmiye ahkâmına muvâfık ve yerlilerin kurâ ve kasabâtdaki kiliseleriyle hastahânelerine ve fukarânın ihtiyâcâtına âid olarak vasiyyet olunan emvâl ve emlâkin idâresine ve yerli Ortodoksların mekâtibiyle umûr-ı idâre ve tedrîsiyyesine ve bunlarla hastahânelerin ihtiyâcât-ı ahâliye göre ıslâhına ve muhtâcîn ü fukarânın iskân ve infâkına [s. 164] mahsûs iânâtın sûret-i âdilânede tevziine nezâret etmek vazîfeleriyle mükellefen Patrik efendinin yâ kendi tarafından mûntehab vekilinin riyâseti tahtında olmak ve reis ile berâber altısı Patrikhânece ta'yîn olunacak ruhbandan diğer altısı da Patrikhânece ve müteberân-ı cemâatce bi'l-muvâfaka takarrur eyleyecek usûl-i intihâbiyyeye tevfiikan ahâli tarafından intihâb edilecek zevatdan mürekkeb bulunmak ve teşekkülünün ilk senesi nihâyetinde her iki sınıf a'zâsının nısfı bâ-kur'a ve sinin-i âtiyede dahi muntazaman tecdid ü tebdil ile gerek ibtidâ'-i sûret-i teşekkülü ve gerek teceddüdât-ı âtiyesi her sene Patrikhâne tarafından takrîr-i resmî ile hükûmet-i mahalliyyeye bildirilmek üzere on iki a'zâdan mürekkeb bir Hey'et-i Muhtelita'nın teşkiliyle Patrikhâne vâridâtından bir kısmının suver-i meşrûha dâiresinde istîmâl ve idâresi için her sene Patrikhânece takâsit-ı münâsibe ile işbu Hey'et-i

Muhtelita'ya tevdiinin usûl ittihazı ve Patrikliğe mensûb kurâ ve kasabâtda yerlilere âid kilise ve mekteb ve müessesât-ı sâire ile bunların vâridât ve masârifinin idâresi gomenosların riyâseti altında bulunmak ve sûret-i intihâbatı sâlifü'z-zikr Hey'et-i Muhtelita tarafından ta'yîn olunmak üzere ahâli-i mahalliyye cânibinden mûntehab mütevellilere havâlesi muktezidir.

Patrikhâne vâridâtının senevî yetmiş bin lira râddesinde olduğu hey'et-i ruhbâniyye cânibinden ve yüz altmış yedi bin lira derecesinde bulunduğu ahâli vekilleri tarafından der-miyân olunarak Kudüs Mutasarrıflığı'ndan alınan ma'lûmâta göre vâridât-ı mezkûre seksen sekiz bin beş yüz lira derecesinde takdîr olunabileceğinden ve bunun on bin iki yüz otuz bir lirası Manastırın düyûn-ı mevcûdesi fâizlerine mahsûs olarak Patrikhâne masârifi ile ruhban maâşâtı ve her sene vürûd eden züvvârın emr-i iskânları için külli sarfiyyât ihtiyârı tabîi görüldüğünden Patrikhâne vâridâtı bir sebep ve sûretle sekteye uğramadıkca vâridâtdan otuz bin liradan aşağı olmamak üzere vâridât-ı mezkûreden sü-lüsünün yerlilere mahsûs mekteblerle hastahânelere ve fukarânın emr-i iskânına ve sair ihtiyâcâtına tefrik ve tahsisî muvâfık görülmüştür.

Üçüncü Mâdde: Kudüs Patrikliği'ne tâbî mahallerde ehliyyet ve istihkâkı olan yerli Ortodoksların ruhban silkine kabûlü ve rehâbin-i sâire ile derece-i müsâvâtda tutularak merâtib-i rûhâniyyeye terfî olunması ve Meclis-i Muhtelitten tasdik olunmaksızın hiçbir kimsenin silk-i ruhbanâ kabûl edilmemesi hakkındadır.

Manastırın umûr-ı dâhiliyyesine mütedâir nizâmât-ı mahsûsa mücebince evsâf-ı lâzımevî hâiz bulunan yerlilerden ruhban silkine duhûle tâlib olanlar için Manastır hey'eti hiçbir zamân adem-i kabûl âsarî göstermeyip şu kadar ki bu husûsda yerlilerle memâlik-i [s. 165] Osmâniyyede mevcûd bi'l-umûm Ortodoks Hristiyanların mikdârı beyinde nisbet gözedilmek lâzım geleceği Patrikhâne murahasaları tarafından ifâde kılınmıştır. Böyle bir nisbetin aranılması Kudüs havâlisinde ve ona mücâvir mahallerde mukim Ortodokslar tarafından mezkûr Manastıra duhûl emrinde hakk-ı rûchân iddiâsı ile ihtilâf-ı vâkûn başka bir şekilde devâmını mücib olabileceğinden ve esâsen Patrikhâne bu husûsdaki muvâfakat ve taahhüdünü lâzıme-i hakkâniyyet ve basîrete muvâfık sûretde ifâ eylediği takdirde şikâyet-ı mesrûdenin refî âsân görüldüğünden taahhüd-i vâkûn hüsn-i incâzının dahi şimdilik Patrikhâne'ye ihâlesi münâsib addedilmiştir. Fakat râhib ta'yîni ve sıfat-ı rûhâniyye i'tâsı berât-ı âliler ve nizâmât-ı mevzû'a mücebince rüesâ-yı rûhâniyyeye muhavvel olarak avâmdan müteşekkil mecâlisin inzımâm-ı re'y ü muvâfakatı keyfiyyeti hiçbir Rum Patrikhânesi'nde mer'î

olmadığından Kudüslülerin şu cihete müteallik istid'aları dahi gayr-i kâbil-i is'âf bulunmuşdur.

Dördüncü Mâdde: Kudüs Patrikliği Nizâmnâmesi'nin Patrik intihâbı hakkındaki ahkâmı mezkûr Patrikhâne'ye merbût mahaller ahâlisinin muâmelât-ı intihâbiyyeye tevsi'-i hakk-ı müdâhalesini te'min eder bir sûrete ifrâğ olunarak Sinod Meclisi vazâifinin umûr-ı rûhâniyyeye hasrıyla haveri(?) ta'bir olunur yerli papasların Sinod'a idhâli keyfiyyetidir.

Esâsen Kudüs Patrikhânesi'nin icâb-ı mevkî' ve ihtiyâcına ve ahâlî-i mahalliyyenin menâfiine muvâfık bir tarzda tanzim edilmiş olan mezkûr Nizâmnâme'nin ta'dili teşebbüsüne lüzûm görülememekle berâber eğerci bunun Altıncı maddesinde Patrik intihâbı için vukû' bulacak birinci ictimâa yerli papasların duhûl ve iştirâki mübhem bırakılmış ise de bundan dolayı evvelce vukû' bulan ihtilâf üzerine makâm-ı Sadâret'den 10, 21, 30 Nisan sene [12]91 târihlerinde Kudüs Mutasarrıflığı'na keşide olunan telgrafnâmelerde mûmâileyhim papasların daha mühim olan ikinci ictimâ'da bulunmaları ve hükm-i nizâm iktizâsından olmasına göre birinci ictimâa müşâreketlerinin evleviyyetde bulunduğu bi'l-beyân maddede-i mezkûre yerli papasların lehine tefsir edilerek ve bi'l-âhire vâkı' olan Patrik intihâblarında birinci ictimâ'lar onların huzûruyla akdolunarak bu sûret teâmül hükmüne girmiş ve artık muhtâc-ı tefsir bir cihet kalmamış olduğundan şu husûs ta'dil-i nizâm istid'asına esâs olamayacağı gibi Kudüs Sinod Hey'eti'nin piskopos ve arşimandırilerden [s. 166] mürekkeb olacağı Nizâmnâme-i mezkûrda musarrah bulunmakla berâber papas sınıfından olanların Sinod meclislerine duhûlü sair Rum Patrikhânelerinde de mer'î olmadığından yerli papasların Meclis-i mezkûra idhâli talebinin dahi hükm-i nizâma ve usûl-i umûmiyyeye muvâfık olmadığı der-kârdır.

Beşinci maddede: Her piskoposun me'mûr olduğu dâire-i rûhâniyye dâhilinde ikâmet etdirilmesi ve ahâlî-i mahalliyye cânibinden intihâb edilmekce piskopos ve arşimandıriler ve papas ve şemmâs ta'yin olunmaması husûsudur.

Gerçi Kudüs Patrikliği'ne mensûb metropolidlerin diğer patrikhânelere merbût metropolidlere kâbil-i kıyâs olmadığı ve bunların ne berât-ı âlileri ne de ahâlî tarafından âidâtı bulunarak me'mûriyyetlerinin nev'ammâ itibârî bir sınıftan ibâret idiği Patrikhâne murahasalarınca der-miyân edilmekde ise de makarrı olan piskoposlar mahall-i me'mûriyyetlerinde ikâmet ve vazâif-i rûhâniyyelerini hüsn-i temşiyet ü ifâyâ dikkat etdikce bu gibi şikâyet ve ihtilâfât zâil olarak bu sûret Nizâmnâme-i mezkûrun Beşinci maddesinden istidlâl edilen hâle dahi muvâfık görüldüğünden ol bâbda Kudüs

Patrikliği'ne vasâyâ-yı münâsibe ifâsı fakat Rum me'mûrin-i rûhâniyyesi intihâbâtının Patrik ve Sinod meclislerine âid olmasına binâen ahâlîce hakk-ı intihâb iddiâsının imtiyâzât ve âdât-ı mezhebiyyeye adem-i muvâfakatından dolayı yerlilere o sûretle cevâb itâsı münâsib görünmüşdür.

Altıncı maddede: Kilise Kânûnu icâbınca râhiblerin eşgâl-i dünyeviyyeden men'ine ve husûsât-ı sâirede kâide-i müsâvâtın cereyânına ve Ortodoks tebaa-i Osmâniyye bey-ninde bir cinsin diğerine tercihi gibi imtiyâzâtın adem-i itâsına mütedâirdir.

Bu maddenin kâbil-i is'âf olan cihetleri bâlâda gösterilen teşkilât ve tedâbir ile hayyiz-ârâ-yı husûl olacağı bedihidir.

Muahharan ahâlî vekilleri tarafından Komisyon'a verilen varakadaki matâlib-i tâliyye gelince; bunlardan râhiblerin iddiâ etdikleri imtiyâzâtın külliyyen refi ile râhiblik mesleğine aslen Osmânlı olmayanların men'-i idhâli maddesi şâyân-ı teemmül görülüp imtiyâzât-ı mezkûre maddede-i mahsûsasıyla ve fermân-ı âlilerle mahfûz olduğundan ref u ilgâsı mevzû'-ı bahs edilemeyeceği der-kâr ise de esâsen tebaa-i Devlet-i Aliyye'ye âid müessesâtıdan bulunan Kudüs Rum Manastırı'na ecnebilerin duhûlü kâidetden gayr-i câiz ve mezkûr Patrikhâne Nizâmnâmesi'nin On beşinci maddesinde piskoposların an-asl tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olmaları muharrer bulunduğu ve Manastır ruhbanı silkine girenlerin piskoposluğa nâmzedlikleri tabii ve maa-hâzâ el-yevm rehâbin-i mezkûre miyânında Yunâniyyü'l-asl iken sonradan tebdil-i tâbiyyet eden bir hayli zevâtın bulunması yerlilerin şikâyatını dâi olup bu misillü ahvâl vâkı' ise bi'l-âhire Ortodoks mezhebine sâlik akvâm-ı sâire-i [s. 167] ecnebiyyece de Manastıra hakk-ı duhûl müddeayât ve teşebbüsâtına ve ba'zı müşkilât-ı mühimmenin hudûsüne bâdi olacağı melhûz idiğinden ba'd-ezîn aslen Osmânlı olmayanların mezkûr Manastıra kabûl edilmemesi sûretinin taht-ı te'mine alınması lâ-büddür.

Menâbi'-i muhtelifeden mütehassıl vâridâtın tevhide ve her sene vâridât ve masârifin bir lâyiha-i matbûa tarzında ilânı matâlibi de gerek hey'et-i rûhâniyye gerek ahâlî ihtiyâcâtına âid aksâm-ı vâridâtın tefriki tedbirinin ittihâzı hâlinde lüzûmsuz ve hükûmetce Patrikhâne masâlihine müdâhale sûretinde kâbil-i tefsir olmak itibârıyla da gayr-i câiz görülüp fakat vâridât ve masârif-i mebhûsün-anhânın hüsn-i idâresi zımnında Nizâmnâme'nin Üçüncü maddesi ahkâmının tamâmen icrâsına dikkat edilmesi lüzûmunun Patrikliğe sûret-i mahsûsada tavsiyesi münâsib mutâlâa olunmuşdur.

Matâlib-i tâliye cümlesinden olduğu vechile Patriğin ıskâtı lâzım geldiği takdîrde azlini mûcib ahvâli tebeyyün etmedikce infisâl etdirilmemesi ve Patriğin intihâb ve ıskâtı

için millet vekilleri ile yerli papasların re'y ü muvâfakatlarının munzam olması bahsine gelince; Kudüs Rum patriklerinin sûret-i intihâbı Nizâmname-i mahsûsunda muharrer olarak bunda yerli papasların dahi intihâba müşâreketleri gösterilmiş fakat Patriğin ıskâtı icâb ettiği hâlde bunun için ifâsı iktizâ eden şerâitden bahsedilmediği gibi patriklerin azli salâhiyyeti münhasıran hiçbir hey'ete de tevdi kılınmamış ve şimdiye kadar infisâl eden patriklerin mücib-i azli olan ahvâl ü esbâba nazaran sûret ve keyfiyet-i azlin meskûtün-anh bırakılması mezkûr Patrikliğin pek ziyâde nâzik ve mu'tenâ olan mevkii iktizâsınca menâfi'-i siyâsiyye-i Devletin sıyânetine âid mülâhazâtdan neş'et eylemiş olup vâkıâ Nizâmname'nin hâl-i hâzırı netâyicinden olarak Patriğin tebdiline dâir teşebbüsât ve ihtilâfâtta ilcâ-yı vakt ü hâle göre azl veya ibkâ sûretleri Devletin takdir ve ihtiyârına merbût olmakda olmasına göre şu sûretin ta'biri ya'nî Patriğin ıskâtı ya ibkâsı mâddesinin herhangi bir cemâat ve hey'etin re'y ü kararına tefvizi menâfi'-i Devlete aslâ muvâfık olamayacağı gibi esâsen ta'dil-i nizâma taalluk eden bu mâdde-i istid'âiyyenin nazar-ı dikkate alınmasına, Nizâmname-i mezkûrun alâ-hâlihî ibkâsı lüzûmuna dâir beyân olunan mülâhazât dolayısıyla mahal görülememiştir.

Kumâme ile sâir kiliselerde Rumca âyin icrâsı sırasında Arabca tegannî eder birer horosun¹ bulundurulması cümle-i matâlibdendir. Rumlarla cemâat-i [s. 168] sâire miyânında müşterek olan maâbid ve ziyâretgâhlarda âyinlerin suver ve evkâtı düvel-i mütehâbbe ile ba'de'l-müzâkere ısdâr edilmiş olan statüko fermân-ı âlileri ile muayyen olup mezkûr ziyâretgâhlarda âyinlerin Rumca ifâsı sûretiyle teessüs eden statüko hâricinde âdetler ihdâsı Ortodoks mezhebine mensûb

ve elsine-i sâire ile mütekellim yerli ve ecnebi akvâmın dahi bu yolda ba'zı matâlib der-miyân etmelerine bâis ve şu hâl ise Latinler ile cemâat-i sâire taraflarından tağyir-i hâl-i hâzır için ser-rişte ittihâz edilerek bi'l-âhire mahâzîr-i kaviyye ve mühimme hâdis olabileceğinden ve maa-hâzâ nefsi-i Kudüs'le kurâ ve kasabâtda yerlilere âid kiliselerde âyinin mine'l-kadim Arabca icrâ edileceğinden gibi müşterek maâbid ve ziyâretgâhlarda dahi evkât-ı mahsûsa ve muayyeneden başka zamânlarda yerliler için vukû' bulan husûsî âyinlerde lisân-ı Arabî ile de tegannî olunmakda idiği Patrikhâne hey'et-i murahhasası tarafından ifâde edildiğinden ahvâl-i câriyenin kemâ-kân devâmı lâzımdır.

Evkâfın cemâat nâmına kaydı hakkındaki talebe gelince; bu sûret tasarruf-ı emlakê âid kavânin-i hâzırânın bi't-ta'dil eşhâs-ı ma'neviyye nâmına tasarruf-ı emlak sûretinin kabûl ve ittihâzına mütevakkıf bulunmasına ve ta'dilât-ı lâzımının icrâsı hâlinde bu gibi evkâfın âid olduğu cihetler ya'nî kilise ve ziyâretgâhlara âid ise onlar ve sırf menfaat-i ahâliye meşrûrû ise cemâatler nâmlarına kaydı mümkün olabileceğine göre şimdilik o bâdda başka bir tedbîr ve muâmele ittihâzına mahal yoktur.

Mezkûr Patrikliğe âid berevât-ı âliye ve Nizâmname ahkâmının hüsn-i tatbıkına hâdim tedâbir kabîlinden bulunan mevâdd-ı meşrûhanın mukarrerât-ı mahsûsa sûretinde hükûmet-i mahalliyyece tarafeyne tefhîm ve tebliği husûsunun Dâhiliye Nezâreti'ne havâlesi ve Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne ma'lûmât itâsı tezekkür kılındı.

Fi 16 Safer sene 1328

*

Sûreti bâlâda muharrer zabıtnâmenin leffiyle Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine tasîr kılınan tezkire-i sâmiyenin sûretidir.

Kudüs'deki yerli Ortodoksların matâlibi ile Patrikhâne'ye âid mesâil ve müddeayâtdan dolayı Kudüs-i Şerif Mutasarıf-ı sâbıkı Subhî Bey ile Dersââdet'e gelmiş olan yerli Ortodoksların ve Kudüs Rum Patrikhânesi tarafından mürsel zevâtın ve evvelce buraya celb edilen Hristomos ve Metaksaki ve Patrikhâne'nin Dersââdet Vekili Galigaryus efendilerin ma'lûmât ve mutâlaâtı ve mukaddemâ Nâzım Paşa riyâsetinde Kudüs'e i'zâm olunan hey'etin bu bâbdaki mazbatası üzerine cereyân eden tedkikât ve müzâkerâtı mutazammın

Divân-ı Hümayûn Dâiresi Müdürünün riyâsetinde mün'akıd Komisyonca tanzim edilen mazbata ve evrâk-ı müteferria-i sâire üzerine Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâca cereyân eden müzâkerâtı hâvî zabıtnâmenin sûret-i musaddakası leffen savb-ı âlilerine isrâ kılınmış olmakla ber-vech-i tezekkür icâbının icrâsına himmet.

Fi 1 Mayıs sene [1]326

Sadri'zam
İbrâhîm Hakkî

¹ Horos: Kilise korosu. Bk. Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 251.

Kudüs'teki Yerli Ortodoksların İstekleri Üzerine Alınan
Kararların Uygulanması ile İlgili Meseleler

Issues Regarding Implementation of Decisions
Taken Upon Demands of Local Orthodox Christians in
Jerusalem

108
[168 M.-1]

Daha önce Kudüs'teki yerli Ortodoksların istekleri ve Kudüs Rum Patrikhânesi ile ilgili konuları incelemek üzere kurulan Komisyon tarafından hazırlanan mazbatanın Meclis-i Vükelâ tarafından görüşülmesi neticesinde alınan kararların uygulanması sırasında; Karma Heyet üyelerinin görev süreleri, haftalık toplantı sayısı, toplantılarda oy eşitliği hâlinde reisin oyunun durumu, Karma Heyet'in nezaretinde olacak misafirhane vb. müesseseler ile Heyet'in öğretmen atamasına karışıp karışamayacağı, Patrikhâne gelirlerinin teftişi, Patrikhânenin ödeyeceği meblağ dışında para talep edilip edilemeyeceği ve ahalinin okullara mütevellî atayıp atayamayacağı konularında karşılaşılan ve Patriklikçe şikâyet konusu edilen hususlarla ilgili olarak farklı tarihlerde alınan kararlara dair Meclis-i Vükelâ mazbatalarının suret kayıtları.¹

22 Şubat 1913

[s. 168 (M.)] Meclis-i Vükelâ'nın 7 Kânûn-ı Sâmi sene [1]327 târihli zabıtnâmesinin sûretidir.

Kudüs'deki yerli Ortodoksların matâlibi ile Kudüs-i Şerif ve tevâbii Rum Patrikhânesi'ne müteallik mesâil ve müdeyât hakkında Komisyon-ı mahsûsunca tanzim kılınmış olan mazbata üzerine Meclisce mukaddemâ ittihâz ve tebliğ olunan mukarrerâtın suver-i tatbikiyyesinden mezkûr Patriklikçe şikâyet olunmasına binâen bi'l-muhâbere Kudüs Mutasarrıflığı'ndan vâkı' olan iş'ârâta dâir Adliye ve Mezâhib ve Dâhiliye Nezâretlerinden gelen tezâkir ve melfûfâtı ve Patriklik'den mürsel telgraftâme ve takrîrler üzerine icrâ kılınan tedkikât ve müzâkerâtı hâvî Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dâiresi'nden kaleme alınan fi 1 Kânûn-ı Evvel sene [1]327 târihli mazbata okundu. Mezkûr mazbatada der-miyân olduğu vechile muhtâc-ı tedkik olan cihât sekiz mâdde-den ibâretidir:

Birincisi: Meclisce ittihâz olunan karâr mücebinde reis ile berâber altısı ruhbândan ve altısı ahâlden olarak teşkil olunan Hey'et-i Muhtelita'nın sûret ve zamân-ı intihâbâtına dâir Patrikhâne ile ahâlî vekilleri beyninde bi'l-muvâfaka müttehaz karâra tevfiikan geçen sene Teşrin-i Sâni ibtidâsında ve ondan sonra her sene Ağustos evâilinde ictimâi ve a'zâsından her sene tebeddül edecek nısfının dahi ona göre intihâbı musammem iken nefsi Kudüs Rumları tarafından ba'zı matâlib serdiyle ikâ' olunan müşkilât üzerine Hey'et-i mezkûrenin ancak Kânûn-ı Sâni'de teşkili mümkün olarak henüz bir sene mürûr etmediği hâlde Mutasarrıflıkca hulûl-i miâdından bi'l-bahs a'zâ-yı müntehabeden nısfının mukarrerât-ı müttehaze vechile bu sene bâ-kur'a tebdili Patrikhâne'ye

teklif olunmasından ve Patrikhânece dahi ber-vech-i muharrer a'zâ-yı mevcûdenin henüz bir sene ifâ-yı me'mûriyyet etmedikleri beyânıyla bu def'alık ibkâ edilmeleri azminde bulunulmasından mütevellid ihtilâfın keyfiyyet-i hallidir.

Meclis mukarrerâtının bir fıkrasında; "Hey'et-i Muhtelita'nın teşekkülünün ilk senesi nihâyetinde her iki sınıf a'zâsının nısfı bâ-kur'a tecdid ü tebdil edileceği" muharrerdir. Zamân-ı ictimân mebdai musarrah değildir. Mukarrerât-ı mezkûrenin diğer bir fıkrasında; "Hey'et-i Muhtelita'nın a'zâsı Patrikhânece ve mu'teberân-ı cemâatce bi'l-muvâfaka takarrur edecek usûl-i intihâbiyyeye tevfiikan ahâlî tarafından intihâb edileceği" mastûrdur. Bu fıkra mücebinde Patrik efendinin riyâsetinde hey'et-i rûhâniyye ve abraşiyeler murahaslarından ya'nî Patriklik Dâire-i Rûhâniyyesi dâhilindeki vekillerinden mürekkeben in'ikâd eden Hey'et tarafından bi't-tanzim sûret-i musaddakası evrâk miyânında bulunan mazbatanın onuncu bendinde; "Hey'et-i Muhtelita'nın birinci senedeki ictimân Teşrin-i Sâni ve sinin-i âtiyede Ağustos ibtidâsı olacağı" ve On ikinci bendinde; "Umûm abraşiyeler murahaslarından mürekkebe Hey'et-i Umûmiyye ictimâ' etmedikçe işbu mazbata mûndericâtının ta'dil edilemeyeceği" mûndericdir. Binâen alâ-zâlik Hey'et-i Muhtelita a'zâsının târih-i intihâblarından şimdiye kadar bir sene mürûr [s. 169] etmediği beyânıyla tecdid-i intihâbâtın muvâfık olmadığına dâir mezkûr Patriklikçe der-miyân olunan mülâhaza şâyân-ı tervic görülememiştir. Sinin-i âtiyede Ağustos ibtidâsında ictimâ' olunacağı sarâhatine göre ilk sene Hey'et-i Muhtelita Teşrin-i Sâni'de toplanmış olsa bile

¹ Ayrıca bk. 107 [162-1] numaralı kayıt.

ertesı sene Ağustos'unun hulûlüyle emr-i ictimâın müddeti bi't-tab' munkazı olacağından Mutasarrıflığın iş'arı vechile intihâbâtın her sene Ağustos evâilinde tecdidi muktezidir.

Bir de sâlifü'l-beyân mazbatanın Devletce tasdikı lüzûmu Mutasarrıflığın cümle-i mutâlaâtından olduğu gibi Hey'et-i Muhtelita a'zâsının tebdili için bu sene icrâsı lâzım gelen kur'anın me'mûrîn-i rûhâniyyeye adem-i emniyyetlerinden nâşi hükûmetin nezâreti altında keşide edilmesi ve intihâbâtın her türlü nüfûz-i rûhâniden âzâde bir tarzda icrâsının hükûmetce te'mîn olunması a'zâ-yı cismâniyye tarafından talep olunduğu da iş'âr kılınmıştır. Adliye ve Mezâhib Nezâretince dahi beyân edildiği üzere mukarrerât-ı vâkıa hükümence usûl-i intihâbiyyenin ta'yini Patrikhâne ile ahâli vekillerinin muvâfakatına merbût olduğundan mazbata-i mezkûrenin tasdikına mahal yoktur. Kur'a zâten Hey'et-i Muhtelitaca ya'nî a'zâ-yı cismâniyyenin müşâreketi ile keşide edileceği cihetle adem-i emniyyeti mûcib bir hâl tasavvur olunamayacağından kur'anın taht-ı nezâret-i hükûmetde keşidesine de lüzûm görülememiştir.

İkincisi: Hey'et-i mezkûrenin haftada kaç gün ictimâ lâzım geleceğinin ta'yini mâddesidir.

Patrikliğin takrîrinde Hey'et-i Muhtelitanın haftada iki gün ictimâ etmekde olduğu gösterilmiş ve bu sûret münâsib görülmüş ise de yevm-i ictimâın ta'yini usûl-i intihâbiyyenin tetimmâtından olup ihtilâf vukûunda doğrudan doğruya hükûmetce müdâhale edilmesi muvâfık olamayacağından Hey'et-i Muhtelita a'zâsı tarafından ictimâ günleri haftada iki gün olarak kabûl edilmeyip de ihtilâf zuhûrunda yevm-i ictimâın usûl-i intihâbiyye hakkındaki mazbatayı tanzim eden Hey'et tarafından ta'yini icâb eder.

Üçüncüsü: Rûhânî ve cismânî a'zâsı adedce¹ müsâvî olan Hey'et-i Muhtelitaca tesâvî-i ârâ vukûunda sınıf-ı rûhâniden bulunan reîsin tarafı müreccah addolunup olunmayacağına ta'yini husûsudur.

Vâkıa tesâvî-i ârâ vukûunda karâr-ı müttehaz hükûmetin nazar-ı tedkikına vaz' edilerek cânib-i hükûmetden işbu iki re'ydin birinin tercihi icâb edeceği Mutasarrıflık'dan bildirilmiştir. Gerek Hey'et-i Muhtelita'nın gerek Patrikhâne'ye mensûb sâir devâir ve mecâlisin muâmelâtından mütevellid şikâyet hükûmetce tedkik edilecek umûrdan ise de doğrudan doğruya Hey'et-i Muhtelita'nın ârâ-yı mütehâlifesinden birinin hükûmetce tercihi Hey'et-i mezkûre müzâkerâtına iştirâk kabilinden olup bu ise gayr-i câizdir. Tesâvî-i ârâ vukûunda ri'yâsetin iştirâk eylediği re'yin müreccah addolunması zarûridir.

Dördüncüsü: Yerli Rumların mekteb ve kiliseleriyle hastahânelerine ve fukarânın emr-i iskânına ve sâir ihtiyâcâtına mahsûs olmak ve senevî otuz bin liradan dûn bulunmamak üzere Patrikhânece Hey'et-i Muhtelita'ya verilecek sülûs-i vâridâtın [s.170] mikdâr-ı hakikisi anlaşılmak için Patrikhâne vâridât-ı umûmiyye-i seneviyyesinin ne sûretle teftiş edileceği keyfiyyetidir.

Patrikhâne'nin bûdcesi Sinod Meclisince tedkik edilmekde olduğu anlaşılmasına binâen her sene bütçesinin Meclis-i mezkûrca ba'de't-tedkik Hey'et-i Muhtelita'ya tevdiyle oraca da tedkik etdirilmesi vâridât-ı mebhûsün-anhânın ta'yin-i mikdârına ve ihtilâf-ı vâkıın izâlesine hizmet edeceğinden o vech ile muâmele olunması tensib edilmiştir.

Beşincisi: Patrikhâne'ye merbût manastırlardan mâadâ fukarâ-yı züvvârın ikâmetine mahsûs ve müsâfirhâne nev'inden olan müessesâta Hey'et-i Muhtelitaca nezâret edilip edilmeyeceğinin ta'yininden ibâretir.

Ferâmîn-i âliye ve berevât-ı şerîfe ile emâkin-i mukaddeseden olduğu musaddak bulunan mahallerin müsâfirhâne addedilemeyeceği tabiidir. Fukarâ-yı züvvârın ikâmetine âid olmak üzere vasıyyet olunan emâkinin idâresi ise Hey'et-i Muhtelita'ya âiddir. Binâ-berin evvel-i emirde bu gibi yerlerin gomenosları olup olmadığı tahkik edilerek gomenosları olmayıp da fukarâ-yı züvvârın ikâmeti için bânileri tarafından vakfedilmiş bulunduğu tebeyyün edecek olur ise onların Hey'et-i Muhtelitaca idâresi lâzım gelir.

Altıncısı: Mekâtibin umûr-ı idâre ve tedrisiyyesine nezâretle mükellef olan Hey'et-i Muhtelita'nın muallim intihâb ve ta'yininde doğrudan doğruya vazifedâr olup olmadığı mes'elesidir.

Mukarrerât-ı müttehaze mücebince Hey'et-i Muhtelita'ya tevdi' olunan mâdde mekâtibin umûr-ı idâre ve tedrisiyyesine nezâretten ibâretir. Hey'et-i mezkûrenin muallim intihâb ve ta'yini gibi doğrudan doğruya mekâtibin umûr-ı idâresine müteallik husûsâta müdâhaleye salâhiyyeti yoktur. Mekâtib-i mezkûreye şimdiye kadar teâmülû vechile hangi taraftan muallim intihâb ve ta'yin ediliyor ise ba'd-ezin dahi o yolda muâmele ifâsı iktizâ eder.

Yedincisi: Patrikhânece her sene tesviyesi meşrût bulunan otuz bin liradan başka nefis-i Kudüs Rumları tarafından dahi hâne bedel-i icârı nâmıyla Patrikhâne'den senevî otuz bin lira talep edilmekde olduğundan bu hâlin ahkâm-ı mukarrerâta muvâfık addedilip edilmeyeceği mâddesidir.

¹ Metinde "adliyece" şeklindedir.

Mezkûr Patriklikçe taleb-i vâkûn ahkâm-ı mukarrerâta mugâyeretinden bahisle şikâyet edilmektedir. Fi'l-hakika mukarrerât-ı vâkıada bedel-i icâr itâ edileceğine dâir bir gûne kayd ve işâret yokdur. Ahkâm-ı mukarrerât mücebince tesviyesi meşrût olup senevî otuz bin liradan aşağı olmamak üzere ta'yîn kılınan mebâligden mâadâ bedel-i icâr nâmıy-la Patrikhâne'den bir şey talebine nefis-i Kudûs Rumlarının hakları olmadığının mahalline tebliği icâb eder.

Sekizincisi: Nefis-i Kudûs'deki kilise ve mekteb ve müessesât-ı sâire için ahâlî tarafından mütevellîler intihâbının câiz olup olmaması mes'elesidir.

Mukarrerât-ı müttehazenin bir fıkrasında; "*Patrikliğe mensûb kurâ ve kasabâtda yerlilere müteallik bu kabîl müessesâtn ahâlî-i mahalliyye cânibinden müntehab mütevellîlere havâlesi muktezî olduğu*" muharrerdir. Patriklik makâmı

nefis-i Kudûs olmasına [s. 171] göre fıkra-i mezkûrenin hükümü Kudûs-i Şerif kasabasının hâricinde bulunan mahallere râcî'dir. Merkez-i kasabadaki müessesât için ahâlî tarafından mütevellî intihâbına mahal görülememiştir.

Meclis'in mukarrerât-ı vâkıası ahkâmının tesrî'-i infâzi-ne Patrikhâne'nin icbâr edilip edilmeyeceği hakkında Mutasarrıflıkca vâkı' olan istifsâra gelince; mukarrerât-ı mebhûsün-anhâ tarafeynce lazımlı-icra olmasına ve bu bâbda taallûlât ve teehhurât ikâi gayr-i câiz bulunmasına binâen mukarrerâtın bilâ-te'hîr u ta'lîl infâzi zımında [Adliye ve] Mezâhib Nezâretince Patrikhâne'ye tebligât icrâsı iktizâ eder.

Suver-i muharrere dâiresinde icrâ-yı icâbâtının Adliye ve Mezâhib ve Dâhiliye Nezâretlerine tebliği ve Dîvân-ı Hümâyûn'a ma'lûmât itâsı tezekkür kılındı.

*

Meclis-i Vükelâ'nın 987 numaralı ve fi 15 Rebiü'l-evvel sene [1]331 târîhli zabıtnâmesi sûretidir.

Kudûs-i Şerif ve tevâbii Rum Patrikhânesi ile yerli Rumlar beyinde tekevvün eden ihtilâfdan dolayı ittihâz edilen mukarrerâtın suver-i tatbikiyyesine dâir muahharan zuhûr eden nizâ' ve şikâyat hakkında sebki eden mukarrerât ve tebligâta cevâben Adliye ve Mezâhib ve Dâhiliye Nezâretlerinden bi'l-vürûd Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan tezkireler üzerine Şûrâ-yı mezkûre Mülkiye Dâiresi'nden kaleme alınan 25 Haziran sene [1]328 ve 627 numaralı mazbata okundu.

30 Muharrem sene [1]330 târîhli zabıtnâme mücebince tebliğ olunan mukarrerât-ı ahîrenin üç cihetinin tefsir ve tashihine lüzûm gösterildiği anlaşılmış ve tedkikât-ı mukteziye bi'l-icrâ ber-vech-i âti mukarrerât ittihâz olunmuştur:

Birincisi: Mezkûr zabıtnâmenin Dördüncü maddesinde; "*Patrikhâne'nin bütçesi Sinod Meclisince tedkik edilmekde olduğu anlaşılmasına binâen her sene bütçesinin Meclis-i mezkûrca ba'de't-tedkik Hey'et-i Muhtelita'ya tevdiyle oraca da tedkik etdirilmesi*" fıkrası muharrerdir.

Bu ibâre Patrikhânece gûyâ aksâm-ı vâridâtı tahkik ve teftiş ve masârif-i muhtelifenin makâdiri hakkında beyân-ı re'y edebilmek üzere Sinod Meclisi gibi Hey'et-i mezkûreye de hakk-ı murâkabe itâsı sûretinde telakkî olunmuştur. Hâlbuki mezkûr ibâreden maksad Sinod Meclisi misillü Hey'et-i Muhtelita'ya bir hakk-ı murâkabe itâsı olmayıp Patrikhâne vâridât-ı seneviyyesi hakkında Hey'et-i Muhtelitaca ittılâ'

hususunu te'minden ibâretidir. Binâen alâ-zâlik ileride ihtilâfa mahal kalmamak üzere mezkûr fıkranın; "*Patrikhâne bütçesinden yalnz vâridât kısmının Hey'et-i Muhtelita'ya tevdi*" tarzında tavihi münâsib görünmüştür.

İkincisi: Hey'et-i Muhtelita'nın sûret-i intihâb ve teşkili hakkındaki mazbatanın Devletce tasdikî lüzûmu cümle-i mutâlââtından olduğuna dâir olan ve mezkûr zabıtnâmenin Birinci maddesinde mûnderic bulunan fıkranın Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne yazılan muharrerât muhteviyâtına mübâyin olduğu Kudûs-i Şerif Mutasarrıflığı'ndan bi'l-iş'âr tashihine lüzûm gösterilmiştir.

Sâlifü'l-bahs 30 Muharrem sene [1]330 târîhli zabıtnâmede tafsilen muharrer olduğu üzere usûl-i intihâbiyyenin ta'yini Patrikhâne ile ahâlî vekillerinin muvâfakatına merbûb olduğundan mazbata-i mezkûrenin hükûmetce tasdikına ve bu fıkranın tashihine mahal yokdur.

Üçüncüsü: Zabıtnâmenin Üçüncü maddesinde; "*Vâkıa tesâvî-i ârâ vukûunda karâr-ı müttehas hükûmetin nazar-ı tedkikına vaz' edilerek cânib-i hükûmetden işbu iki re'yden birinin terâhi icâb edeceği Mutasarrıf'ın bildirilmiştir.*" cümlesi mastûrdur. Bu cümlede mûnderic "*Mutasarrıf'ın*" lafzının yerine "*Hey'et-i Muhtelita a'zâ-yı cismâniyyesi tarafından*" ibâresinin tahriri muktezidir. Bu vechile icrâ-yı icâbâtının Adliye ve Dâhiliye Nezâretlerine tebliği ve Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî'ne ma'lûmât verilmesi tezekkür kılındı.

Fransa'nın Kudüs'teki Bazı Ziyaretgâhlarla İlgili Taleplerini
İncelemek Üzere Kurulan Komisyon Tarafından, Bu
konuya İlişkin Belgelerin Muhtevaları İncelenerek ve
Taraflarla İlgileri Ortaya Konularak Hazırlanan Ayrıntılı
Rapor

Detailed Report Prepared by the Commission,
Established for Investigating French Demands on Some
Holy Places in Jerusalem, Examining the Contents of
Documents and Revealing Their Relation with Its Sides

109
[172-1]

Fransa Devleti'nin, Kudüs'teki bazı ziyaret yerleri ile ilgili olarak iki devlet arasındaki muahedenin bir maddesinin uygulanmasını talep etmesi üzerine kurulan bir Komisyon'un; Frenklerin, Rusların ve bu hususta hak sahibi olan diğer tarafların bu yerlerde ne ölçüde hak sahibi olduklarını belirlemek için muahedeleri, talepte bulunan ziyaret yerlerinin elçilikten alınan listesini, bu konuda daha önce kurulmuş olan Karma Komisyon'a Fransız tarafının delil olarak sunduğu belgeler ile Osmanlı padişahları tarafından Rum ve Ermenilere verilen birtakım belgelerin hûlasalarını inceleyip tahlil etmek suretiyle hazırladığı raporun suret kaydı.

26 Aralık 1851

[s. 172] *Ash Alhna Nâme-i hümâyûn tobrasındadır.*

Muahharan şeref-sudûr buyurulan emr u fermân-ı Hazret-i Hilâfet-penâhî muktezâ-yı münîfi üzere tertib buyurulan Komisyon'da Kudüs-i Şerîf'de kâin ba'zı ziyâretgâhlara dâir Fransa Devleti tarafından der-miyân olunmuş olan da'vânın tedkîkî ve ol bâbda her tarafın hukûku ne derecelere muntehî olduğunun meydâna çıkarılması zımında ittihâz olunan suver-i tedkîkiyye ber-vech-i âti bend bend şerh ve izâh olunur:

Evvelen; ba'zı mutâlaât-ı ecnebiyye vechile işbu ziyâretgâhların hâl-i hâzırını bozmak için Fransa tarafından meydâna çıkarılmış olan istid'âya hemân cevâb-ı red verilerek hiç bahse girişilmemesi mümkün olup olmadığı miyâne-i bendegânemizde mutâlâa olundukda, Fransaluların da'vâları bir güne senede müstenid olmasa vâkıâ istid'âlarına iltifât olunmamak ve; "hâl-i hâzırın tağyîr olunamayacağı" cevâbının itâsıyla iktifâ olunmak en hayırlı sûret olurdu. Lâkin hâl böyle olmayıp Devlet-i müşârun-ileyhâ el-hâletü hâzihi esâs-ı muâmelât-ı Devleteyn olan muâhede-i mer'iyenin bir fıkrasının icrâsını talep etmiş olmasıyla ol fıkranın şümûlü nerelere kadar olduğu anlaşılmaksızın cevâb vermek bilâ-delil ahdin icrâsından istinkâf etmek demek olarak bu ise ne muâmelât-ı düveliyyeye ve ne şân-ı âli-i Saltanat-ı Seniyye'ye tevâfuk etmeyeceği cihetle evvel-i emirde mes'elenin her tarafı tedkîk olunarak ona göre iktizâsına bakılmasına ihtiyâc görünmüştür.

Bu sûretde evvel be-evvel muâhedelere bakılmak icâb edip bunlar lede'l-mutâlâa; Bin seksen dört sene-i hicriyyesinde Devlet-i Aliyye ile Fransa Devleti beyinde tecdiden

akdolunmuş olan ahidnâmenin bir fıkrasında; "Françaludan Kudüs-i Şerîf ziyâretine gelip gidenlere ve Kumâme nâm Kenîse'de olan ruhbânlara dahl ü taarruz olunmaya ve Kudüs-i Şerîf ziyâretine evvelden varageldikleri üzere varıp gelip renâde olunmayalar ve Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olup ellerinde olan ziyâretgâhlara kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesne dahl eylemeye." deyü muharrer olup işbu ahidnâme Bin yüz elli üç târihinde tecdid olundukda; "Françaluya tâbi' olan râhiblerin Kudüs-i Şerîf'de vâkı' zabt u tasarruflarında bulunan yerler mürûr-ı ezmân ile harâba müşrif olmamak ihtiyân için ta'mîre muhtâc oldukda Âsitâne-i Saâdetimde mukim França Elçisi'nin iltimâsıyla mesâğ-ı şer' üzere ta'mîr olunması bâbında iktizâ eyleyen evâmirin sudûru câiz olup ve fermâm olan husûsa vülât ve kuzât ve hükkâm ve sâir zâbtân taraflarından bir türlü mûmânaat olunmaya. Ve zikrolunan mahaller için zâbtândan; 'Mahfi ta'mîr olunmuş.' deyü senede birkaç defa yoklama olunup râhibleri tecrîm olunur imiş. Binâen-aleyh ol tarafda bulunan vülât ve hükkâm ve kuzât ve sâir zâbtân câniblerinden Kabr-i Îsâ [s. 173] ta'bir eyledikleri mahallin Kilisesi ve sâir kilise ve ziyâretgâhları fakat senede bir defa yoklama oluna ve yedlerinde olan kilise ve sâir sâkin oldukları mahallerde mu'tâdları üzere âyinlerinin icrâsına mûmânaat olunmaya." deyü ahd-i cedide bir mâdde daha ilâve olunmuş olduğu anlaşılmıştır.

Fransa Devleti'nin işbu ahde istinâden talep eylediği ziyâretgâhlar kangıları olduğu dahi her şeyden evvel bilinerek ba'dehû senedât-ı sâire ile tatbîk olunmak icâb-ı hâlden görülmeyen ol bâbda cânib-i Sefâret'den celb olunan defterde

muarrer ziyâretgâhlar ve sâir mahallerin esâmisidir ki, sırasıyla bu mahalle dercine mübâderet kılınır:

- Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesiyle Kabr-i İsa dedikleri mahallin üzerinde olan küçük kubbe.
- Sitt-i Meryem denilen yedi kıt'a kemerlerin zir ü bâlâları.
- Cülcüle tahtında bulunan dört kıt'a kemerler.
- Hacer-i Muğtesel çevresinde kâin sâha.
- Hazret-i Meryem Türbesi ve ittisâlinde kâin bir kıt'a bağçe.
- Beytüllahm karyesinde kâin Büyük Kilise.
- Efrenc Deyri'ne muttasıl iki kıt'a bağçelerin nısfı.
- Tâhûnü'l-Atik nâm sâha ve orada vâkı' mahzenler.
- Mağâratü'r-Ruât¹ ve onu muhit olan arâzi.
- Kabr-i Hazret-i İsa zu'm olunan mahal ve sâhası.
- Hacer-i Muğtesel.
- Mağâratü'l-Mehd.

Defter-i mezkûrda olan yerler ahidde ta'yîn ve tezkîr olunmamış olduğundan Fransaluların bunları ne senedle taleb eyledikleri anlaşılmak üzere bundan mukaddem bu husûsa dâir akdolunmuş olan Muhtelit Komisyon'da Fransa me'mûrlarının isbât-ı müddeâ zımnında ibraz etmiş oldukları evâmîr-i aliyye ve senedât-ı sâireye mürâcaat olunmağ-la bunların dahi ber-vech-i âti sırasıyla ta'dâd ve hulâsasına mübâderet kılınır:

- Latinlerin Devlet-i Aliyye'den istihsâl etmiş oldukları senedâtın en eskisi Bin kırk beş târihinde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşahan itâ buyurulmuş olan nişân-ı hümayûn olup onun hulâsa-i meâlî; "*Kudüs-i Şerîf*de sâkin Efrenc râhiblerinin vâkı' olan istid'âlarında Kumâme Kilisesi içinde kible tarafında Muğtesel-i İsa -aleyhi's-selâm- ve Cülcüle üzerinde dört kemerler ile Sitt-i Meryem üzerinde yedi kıt'a kemerlerin zir ü bâlâları ve Beytüllahm'da vâkı' Kilise derûnunda Mevlid-i İsa Mağârası ve şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve etrafında iki kıt'a bağçeleri Kudüs-i Şerîf'de olan Rum Patriği ve sâir râhibler ba'zı sâhte temessükler ibrazıyla kendilerine tahsisan da'vâ ederek hilâf inhâ ile 1043 senesi Şevvâl'inin evâsıtında Dâvûdpaşa sahrâsında Ordu-yn Hümayûndan bir emr-i şerîf istihsâl ederek varıp mevâzi'ı mezbûreyi iki

sene mikdârı zabt eylediklerinden bahisle mevâzi'ı mezbûre ve üç kapının miftâhları Hazret-i Ömer el-Fârûk feth-i şerîflerinden beri Efrenc râhiblerinin yed-i tasarruflarında [s. 174] olageldiği, ibraz eyledikleri eski temessükler mutâlaasından müstebân olduğu ve bundan başka cennet-mekân, merhûm Sultân Selim Hân-ı Evvel zamânında dahi arâzi-i mukaddesenin fethinde mevâzi'ı merkûme Efrenc râhibleri yedlerinde kalmış ise de Rum râhibleri münâzaadan hâlî olmayarak bi'd-defaât Kudüs-i Şerîf Mahkemesi'nde ledel-mürâfaa selâfin-ı mâziye zamânlarından beri tasarruf Efrenc tâifesinin yedlerinde olduğu sâbit olmasıyla 972 ve 973 ve muahharan 1041 ve [10]42 senelerinde Kudüs-i Şerîf kâdılar taraflarından Efrenc râhibleri yedine hükmi-i şer'iyi hâvî müteaddid hüccetler verildiği ve hüccet-i merkûmeden iki kıt'asında dört nefer Mısır hâkimleri ol yerleri Frenklere zabt u tasarruf ettirdikleri münderic olduğundan gayri bi-garaz kesân şehâdetiyle sonradan gelen kuzât ol hüccetleri imzâ etmiş oldukları ve mücebince evâmîr-i şerîfe verildiği ve bir de Latin mezhebinde olan mülûk-i Nasârâ bu husûs için Südde-i Seniyye'ye nâmeler irsâliyle zikrolunan mevâzi' ve emâkinin kemâ fîs-sâbık Efrenc râhiblerine zabt etdirilmesini recâ eylediklerine binâen recâları kabul olunup mevâki'ı merkûme kemâ-kân Efrenc tâifesine ibkâ ve mukarrer kılıp temessük verilmek bâbında hatt-ı hümayûn ve fermân-ı âli-şân sâdır olduğu ve bu mahallerden başka târih-i nişân-ı hümayûna gelince bilâ-nizâ tasarruflarında olup gerek Kudüs-i Şerîf'de Kabr-i Hazret-i Meryem ve Deyrül-Amûd ve tevâbi' u levâhki ve gerek karye-i N[â]sırda(?) vâkı' kilise ve manastırları ve sâir mevâzi' ve makâmları her ne ise üslûb-ı kadîm üzere tasarruf edip Rum ve Ermeni ve sâir Nasrâniler tarafından dahl ü taarruz etdirilmemesi, el-hâsl mevâzi' ve ziyâretgâhlara tavâif-i sâire taraflarından her ne vaz' ve ihdâs olunmuş ise refiyle Frenk râhiblerine iâdesi" ahkâmından ibâretidir.

- "İşbu emr-i âlinin mazmûnu icrâ olunmuş olduğunu ya'nî nişân-ı hümayûn-ı mezkûrda muarrer olan yerler ve anahtarlar bâ-fermân-ı âli bu taraftan gönderilmiş olan Müteferrika Mustafağa ve Kaymakâm Bayram Paşa Kapıcıbaşı Ağa ma'rifetleriyle Latinlere teslim olunmuş bulunduğunu ve Rumlar taraflarından ihdâs olunmuş olan şeylerin ref' etdirildiğini ve emâkin-i mezkûrede Rumların kâide-i mezhebiyyeleri üzere ziyâret eylemelerine mümânaat olunmaması emr-i âlisi dahi kırâet edilmiş idiğini" mutazammın 1046 Safer'inin On üçü târihiyle müverrahan Kudüs Kâdisının Arabiyyül-ibâre bir kıt'a hücceti.

Divân-ı Hümayûn Kalemî'nde bu senelerin defterleri mevcûd olmadığından sâlifü'z-zikr [Bin] kırk beş nişân-ı hümayûnunun kaydı bulunamamış ise de sonradan verilip Kalem-i merkûmda mukayyed olan nişân-ı hümayûnlar ve emr-i âlilerde mezkûr olması sıhhatine delil-i kâfi addolunmuştur.

¹ Deir er-Rayuat (The Monastery of the Shepherds).

▪ Bin yüz senesi Zi'l-hicce'sinde Efrenc râhibleri yedlerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: " 'Kudüs-i Şerîf'in dâhilinde ve hâricinde ve Kumâme nâm Kilise'de kadîmden olugeldiği üzere temekkün eyleyen Frenk râhiblerinin ellerinde olan ziyâretgâhları kemâ-kân Frenk râhiblerinin ellerinde olup kimesine dahl eylemeye ve tekâlif talebiyle rencâde olunmaya.' deyü ahidnâme-i hümayûnda mastûr iken kadîmden Kudüs-i Şerîf'de sâkin olan Efrenc tâifesinin Beytüllahm demekle ma'rûf mahalde tasarruflarında olan ziyâretgâhlarına ve beher üç senede bir diyârlarından reisleri geldikde kadîmden mahall-i merkûmda kelim döşeyip [s. 175] icrâ edegeldikleri âyinlerine ve kadîmden bu âna gelinceye değin zabt u tasarruflarında olan ukûd ve hâkûre ve istitrâklarına(?) ve kadîmî sâkin olan ruhân ve erganunlarına Rum râhibleri dahl ü taarruz eylediklerinden hüccet-i şer'iyye ve ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunup kadîmî ziyâretgâhlarına ve vech-i meşrûh üzere âyinleri icrâsına ve kadîmden sâkin olagelen ruhânlarına ve kadîmî erganunlarına Rum tâifesi taraflarından mümânaat ve taarruz olunmaması" mündericidir.

▪ Bin yüz birde Latinlere verilmiş olan nişân-ı hümayûnunun hulâsa-i meâlinde; "nefs-i Kudüs-i Şerîf'de Kumâme'nin ortasında vâkı' Kabr-i Îsâ denilen mahallin testir ve tezyini ve üzerinde olan büyük ve küçük iki kurşunlu kubbe ve Kabr-i mezkûr dâhil ve hâricinde ve sâhasında ferrâşlık ve kuddâs ve şem'dânlar ve zarlar vaz'ı ve kapısı önünde vâkı' sâhadan Rum Kilisesi'ne varınca demir parmaklık mâbeyninde küçük seki ve fevkünde büyük kemerde kandiller vaz'ı ve Cülcüle nâm mahallin mısı ki, Salbût Yeri ta'bir ederler; anda kuddâs etmek ve şem'dânlar ve kandiller vaz'ı ve ziyâretde tavâif-i sâireye takaddüm ve Sitt-i Meryem denilen yedi küt'a kemerlerin zir ü bâlâsı ve Hacer-i Muğtesel'de Efrenc râhibleri icrâ-yı âyin eder iken Rumlar tagallüb tarîkıyla bunları men' eyledikleri ve mezkûr kandilleri indirip Kabr-i mezkûr önünde büyük kemer altında iki şem'dân ve Muğtesel'de iki mûm ve Mağâratî's-Salib'de bir küçük seki ihdâs eyledikleri ve Beytüllahm nâm karyede Büyük Kilise'nin miftâhyıla içinde Mağâra-i Mevlid-i Îsâ –aleyhi's-selâm-ın iki kapısının miftâhlarını kendilerine tahsis eyledikleri ve Büyük Kilise dâhilinde kible tarafında Efrenc râhiblerinin makberesi olan yerden bir kapı ve Mehd-i Îsâ karşısında kible cihetinden bir kapı ve tahtında bir nerdübân ve Mağâramın çevresinde ve kible ve şimâl taraflarında iskemleler ihdâs eyledikleri ve Mehd-i mezkûr kapısı önünde iki kemerleri kapadıp iki kapı ihdâs ve taraf-ı şimâlisinde kadîmî heyâkili kaldırıp yerlerine iskemleler ihdâs ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî iki küt'a bağçenin kapılarının sed ile başka iki kapı ihdâs eyledikleri lede'l-keşf mevâzî-ı merkûme kadîmül'eyyâmdan Efrenc râhiblerinin yedlerinde olup Rumlar tarafından hilâf inhâ ile birkaç seneden beri zabt olunduğu ve Hazret-i Ömer bin el-Hattâb tarafından Rumların ibrâz eyledikleri ahdin ash ve sıhhati olmadığı

haber verilmekle verilen hüccet ve arz-ı mahzar üzerine fetâvâya müstenid selâtin-ı mâziyenin takrîrlerine binâen 1045 senesi târihinde merhûm Sultân Murâd Hân hazretleri zamânında Efrenc râhibleri yedine verilen nişân-ı hümayûn ve ellerinde olan hüccet mücebince Rumlar men' olunup mevâkı-ı merkûme kemâ-kân Efrenc râhibleri yedlerinde ibkâ olunması ve Rum tâifesi gibi onlar dahi kadîme muhâlif bir şey ihdâs eylememeleri" mündericidir.

▪ Yine sene-i merkûmede nişân-ı hümayûnda münderic olan yerlerin Latinlere teslim olunduğunu müş'ir bir küt'a hüccet-i şer'iyye.

▪ Bin yüz bir senesi Receb'inde Efrenc râhibleri yedlerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Efrenc râhiblerinin Kudüs-i Şerîf ve Beytüllahm'da Rum tâifesiyle ziyâretgâh addeyledikleri mahallerde nizâları zuhûra geldiğinden selâtin-ı mâziye taraflarından verilen nişân-ı hümayûn ve hüccet mücebince nizâ' olunan mevâkı' kadîmen olduğu vech üzere red ve ibkâ olunmak ve zikrolunan nişân-ı hümayûn ve hüccet-i şer'iyye icrâsında Rum tâifesine kadîme muhâlif bir vechile [s. 176] muhâlefet ve mümânaat etdirilmemek" husûsları muharrerdir.

▪ Bin yüz bir senesi Şa'bân'ında yine Efrenc râhibleri yedlerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kudüs-i Şerîf'de Efrenc ruhânları, tarîkları üzere süvâr edip âyin ve tarîkları vücûda getirip kadîmden olageldiği üzere paskalyalarında sâir tâifeden mukaddem Kumâme'de tilâvet edip yedlerinde olan hüccet ve emir ve sâir temessükâtlan mücebince amel olunup Kudüs-i Şerîf ziyâretine gelip gidenlere ve Kumâme ve Kenîse'de olan ruhânlarına müdâhale olunmamak" muharrerdir.

▪ Bin yüz iki senesi evâsıt-ı şehri Rebîü'l-âhir'inde bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven Efrenc râhiblerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: –bâlâda muharrer Bin yüz bir senesi Receb'inde verilen nişân-ı hümayûn bi-ibâretihî derc olunarak– "yedlerinde bulunan fetâvâ-yı ulemâ ve evâmir-i selâtin-ı mâziyeye binâen kadîmül'eyyâmdan tasarruflarında olup sâkin oldukları mevâzî¹ hâlâ mahallinde keşf ve takrîr olunup yedlerine verilen hüccet mücebince hasımlarının sonradan ihdâs eyledikleri umûr men' ve yerleri keşf ve hâl-i kadîmî üzere terk ve França tâifesine takrîr olunup fimâ-ba'd Rum ve Ermeni tâifesi kendilere ve bunlar dahi mezkûrların yedlerinde terk olunan mevâzî'a taarruz etmeyip ahadühümâ âhara müteallik olan umûra müdâhale ve münâzaa eylemeyip mukaddemâ verilen nişân-ı hümayûn ve hüccet mücebince amel olunması" muharrerdir.

▪ Bin yüz üç senesi evâsıt-ı Ramazân'ında Efrenc râhiblerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbe ve ba'zı mahalleri mürûr-ı a'vâm ve dühûr ile münhedim olmağa yüz tutup ta'mire

¹ Metinde "mevâzî'a" şeklindedir.

muhtâc olmakla mukaddemâ mahallinde keşf ve arz olunduğu üzere asıl vaz'ından ziyâde ve tağyir ile bir nesne ihdâs olunmayıp mesâğ-ı şerî olduğu merteye kendilere mahsûs olan kubbe ve sair termîme muhtâc olan yerlerinin mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mücebince termîmine kimesne mâni' olmamak üzere Altıparmak Hasan Ağa mübâşir ta'yîn kılınmış olduğundan mübâşir-i merkûma kimesne mâni' olmayıp emr-i şerîfin mazmûn-ı münîfi ile amel oluna." deyü muharrerdir.

▪ Bin yüz dokuz senesi evâsıt-ı Şa'bân'ında Efrenc râhiblerine i'tâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: –bâlâda muharrer Bin yüz üç senesi evâsıt-ı Ramazân'ında Altıparmak Hasan Ağa mübâşeretiyle ta'mir için i'tâ olunan emr-i âli bi-ibâretihî derc olunarak– ve; "kaht u galâ sebebiyle ta'mir olunmadığından emr-i âli-i mezkûr mücebince Ağa-yı merkûm mübâşeretiyle kendilere mahsûs olan kubbe ve sair termîme muhtâc olan yerlerin termîmine kimesneyi mümânaat ettirilmemesi" muharrerdir.

▪ 1112 senesi Şevvâl-i mükerrerminin yirmisi târihiyle Kudüs Kâdisı Mustafâ bin Ali mührüyle mahtûm hüccet-i şer'iyenin meâlinde; "Bâlâda zikri sebkat eden emâkin ve mevâkı'-ı ma'lûmeden başka hâric-i Kudüs'de vâkı' Kabr-i Meryem dahi hutût-ı şerîfe ve evâmîr-i münîfe ve hüccet-i şer'iyeye müceblerince Efrenc [s. 177] râhibleri yedlerinde olduğu ruhân-ı merkûmenin vekilleri Rafael tarafından iddiâ olunmağla zikrolunan hüccet-i şer'iyeden 1097 senesi Receb-i şerîfinin On Sekizinci günü târihiyle ve yine 1101 senesi Ramazân-ı şerîfinin yirminci günü târihiyle Kudüs-i Şerîf kâdîları taraflarından verilen iki kut'a keşif hüccetleri mücebince emâkin-i mezkûre sırasında zikrolunan Kabr-i Meryem dahi kadimül'-eyyâmdan beri Efrenc râhibleri yedlerinde bulunduğu ve bunu müeyyid olarak 1066 senesi Cumâde'l-ülâ'sının evâhiri târihiyle verilen emr-i âli-şân ve ol evânda Roma İmparatoru'yla tecdid olunan ahidnâme-i hümayûnlara mürâcaatla zikrolunan 1112 senesi şehir-i Rebîü'l-â-hir'i evâhiri târihiyle i'tâ buyurulan fermân-ı âli-şân ahkâm-ı münîfesi mücebince ve bi-garaz kesân ihbârlarıyla ber-minvâl-i muharrer emâkin-i saire ile Kabr-i Meryem Efrenc râhiblerinin yedlerinde ibkâ olunduğu" tafsilâtı muharrer ve mastûrdur.

▪ Bin yüz otuz bir târihinde Efrenc râhiblerine i'tâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: –Kumâme Kilisesi'nin Efrenc râhiblerine mahsûs olan büyük kubbesi ve ba'zı mahallerinin ta'mir ü termîmi zımında Bin yüz iki ve üç ve dokuz ve yirmi üç senelerinde verilen evâmîr-i aliyye ve ol bâbda i'tâ olunan fetvâ-yı şerîfe derc olunarak– ve; "ol vakit muvakkaten Haleb Kâdisı olup müvellâ ta'yîn kılınan Ahmed Efendi, mübâşir ta'yîn kılınan Kapıbaşı Ahmed Ağa ve Defterdâr Mustafâ Efendi ve Sadra'zam ağalarından Mustafâ Ağa mübâşereti ile zikrolunan büyük kubbe ve sair França râhiblerine mahsûs olup ta'mir ü termîme muhtâc olan mahalleri keşf ü muâyene ve

asıl vaz'ların tûlen ve arzan ve kadden kemâl-i dikkat ve taharrî ile misâha ve sıhhati üzere tahrîr ve tesâil ve hüccet eyledikten sonra ta'mir ü termîmleri vaktinde sukût ihtimâli olan ahcâr ve sair eczâât tahtında olan mahallere sukûtuna mâni' ve zarar erişdirmek ihtimâlini dâfi' hâsıl[ı] kavî tedârük ve tekml eyleyip ve ba'det-ta'mir ve't-termîm; 'Kubbe-i mezbûre bizim tarafımızdan ta'mir olunmuş idi.' deyü Devlet-i Aliyye reâyâsına mahsûs olan mahallere Françaludan kimesne taarruz iddiâsı eylememek ve esnâ-yı ta'mirde Kabir üzerinde olan küçük kubbeye hatâen bir güne zarar isâbet eder ise mesâğ-ı şerî olduğu merteye asıl vaz'ı üzere Rum tâifesi râhibleri ma'rifetiyle ta'mir olunmak şartıyla mezkûr büyük kubbenin Fransa râhiblerine mahsûs olup ta'mir ü termîme muhtâc olan mahallerinin fetvâ-yı şerîfe mücebince asıl vaz'ında nesne ziyâde etmeksizin vaz'-ı kadîmî üzere Françalı tarafından ta'mir ü termîmine kimesneyi mümânaat ettirmeyip ve mesâğ-ı şer'-i şerîfe ve emr-i şerîfe mugâyir tevsi' ve terfi' ve teşyid ve asıl vaz'ından bir nesne ziyâde olunmakdan ve aslında kerpiç ile olan mahalleri tuğla ile ve tuğla ile olam taş ile ve demir ve hurmâ ağacı ile olam yonulmuş öz ağac ile ve sac ağacı ile yapılmakdan mücânebet ve beyâz ve zînet olmadığı bir yerde beyâz ve zînet olunmak ve Kabr-i mezbûrun taşlarına zinhâr u zinhâr vaz'-ı yed olunmayıp kırk dahi olur ise değişilmeyip alâ-hâlihî kalmak ve Devlet-i Aliyye reâyâsına mahsûs olan mahallere dahi bu takrîle tecâvüz veyâhûd bir güne zarar isâbeti ihtimâlinde ve kezâlik kubbe-i mezbûre ve sair França râhiblerine mahsûs olup ta'mire muhtâc olan mahallerin dahi mesâğ-ı şerî ve asıl vaz'ı üzere ta'mir ü termîmine mümânaat olunmakdan ziyâde ihtirâz ve sukût-ı eczâ'-i binâ ile âhar mahallere zarar terettüb eylememesi husûsuna be-gâyet ihtimâm ü dikkat olunması" muharrerdir.

▪ [s. 178] 1144 senesi Rebîü'l-evvel'inin evâhiri târihiyle müverrahan merhûm Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel ahdinde i'tâ buyurulan nişân-ı âli-şânın meâli: –Sultân Murâd Hân-ı Râbî' hazretleri zamânında 1045 târihiyle i'tâ buyurulmuş olan nişân-ı hümayûnun ahkâmı üzerine mebnî Sultân Süleymân Hân-ı Sâni zamânında 1101 târihiyle verilen nişân-ı hümayûnun bi-ibâretihî ahkâm ve mevâddından bastla– "muahharan 1107 senesinde Sultân Mustafâ Hân hazretlerinin ve ba'dehû 1115 târihinde Sultân Ahmed Hân hazretlerinin cülûs-i hümayûnları vukûunda tecdid olunduğu misillü müşârun-ileyh Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel hazretlerinin cülûslarında dahi tecdid olunduğu" ifâdesinden ibârettdir.

▪ Bin yüz elli beş senesi evâhir-i Şevvâl'inde Efrenc râhiblerine verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhû– Evkâf-ı şerîfelerine hâsıl kaydolunan Kumâme nâm Kilise dâhilinde Rum ve Ermeni ve Efrenc tâifelerinin Merkad-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– zu'm etdikleri mahallerinin kadîm ve el-yevm mevcûd ve Rum ve Ermeni ve sair tâifelerin ve memâlik-i mahrûseden varan züvvârın âyinleri üzere ancak mahall-i mezbûrda olan binâ-i

kadîme 'itikâdın olup ve Vakf-ı mezbûrun vazâif-i mürtezika ve masârif-i imâret-i âmire ve rikâbiyye îrâdânı Kumâme mahsûlüne münhasır iken Efrenc tâifesi memleketlerinden müccessem olan putlar ve taşlar nakil ve Merkad-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– ittihâz eyledikleri binâ-i kadîmi bilâ-emr-i şerîf hedm ve mahall-i atîkîn türâb ve ahcârın memleketlerine nakil murâd eyledikleri Yafa Emîni ve Kumâme Mütevellîsi tarafından ihbâr ve ifhâm ve zümre-i mezkûrünün ihtilâl üzere oldukları ilâm olduğuna ve Ermeni ve Rum ve Efrenc tâifesi kadîmisi üzere âyinlerin icrâ ile ve ahad-i tâife âharın mahallerine kadîme mugâyir taarruz etdirilmeyip ve mahall-i merkûma Efrenc tâifesi tarafından vaz-ı kadîmini hedm ile tebdîl ü tağyir ve vaz-ı kadîmine mugâyir binâ ihdâs ile vaz-ı yed etdirilmemek için emr-i şerîf sudûru istid'â kılhdığına binâen Dîvân-ı Hümâyûn'da mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâcaat olunarak milel-i Efrenc ve Rum ve Ermeni tâifelerinin beynlerinde nizâ' olunmayıp ve ziyâretgâhların herkes kadîmisi üzere ziyâret edip ve el-yevm milel-i Rum ve Ermeni ve Efrenc tâifelerinin tasarruflarında bulunan yerler ve manastırlar husûslarında ahad-i tâife âharlarına taarruz eylemeyip ve her güne umûrlarında birbirlerine taaddî etmemeleri için [Bin] yüz elli iki senesinde mufassal u meşrûh Rum ve Ermeni tâifelerine ve Kudûs-i Şerîf'de mukîm Efrenc râhiblerinin bâğçe kurbünde vâkı' zahîrelerini hıfz eyledikleri iki aded mahzen ve Fransa ziyâretcilerini iskân edecek iki bâb odaları harâba müşrif olmasıyla iki sene mukaddem ma'rifet-i şer'le keşif ve hüccet-i şer'iyye mücebince ta'mîr ü termîm olunması Devlet-i Aliyye ile musâfât üzere olan França Devleti düvel-i sâireye kıyâs olunmamağla fakat bu mâddeye müsâade olunarak bunun için taaddî ve renâde vukû' bulmaması ve Vâlî ve Mutesellim buyuruldusu ve keşif hücceti ile bilâ-fermân-ı hümâyûn bu misillü ta'mîrâta dahi ruhsat ve cevâz gösterilmemek için [Bin] yüz elli dört senesinde Françalı tarafına dahi başka başka evâmîr-i şerîfe verildiği mukayyed olduğundan bahisle milel-i Efrenc ve Rum ve Ermeni tâifeleri beynlerinde nizâ' olunmayıp ve ziyâretgâhların herkes kadîmisi üzere ziyâret edip ve el-yevm milel-i Rum ve Ermeni ve Efrenc tâifelerinin tasarruflarında bulunan yerler ve manastır husûslarında ahad-i tâife âharlarına taarruz ve birbirlerine taaddî etdirilmeyip Efrenc râhiblerinin zahîrelerini [s. 179] hıfz edegeldikleri iki aded mahzen ve ziyâretcilerini iskân edecek iki bâb odaların ta'mîrinden mâadâ Vâlî ve Mutesellim buyuruldusu ve keşif hücceti ile fimâ-ba'd bilâ-emr-i şerîf ta'mîrâta ruhsat ve cevâz gösterilmemesi ve mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf müceblerince amel ve hareket olunması" muharrer ve mastûrdur.

▪ Bin yüz yetmiş senesi evâsıt-ı Muharrem'inde Efrenc râhiblerine verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: –Bin altmış altı defterleri Kalem'de mevcûd olmadığından burada Kabr-i Meryem'e dâir mezkûr olan [Bin] altmış altı fermânının kaydına zafer-yâb olunamadığı– "Kudûs-i Şerîf hâricinde Efrenc râhiblerinin mâ-tekaddemden beri zabt u tasarruflarında

olan Kabr-i Hazret-i Meryem –radıya'llâhü anhâ– üzerinde olan Türbe-i şerîfe mürûr-ı eyyâm ile harâba müşrif ve sutûhu üzerinde olan kasf[i] meyl ta'bîr olunur kil ve kireç ilkâsıyla ve ahşâbdan olan kapısı ta'mîre eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğundan sâlifü'z-zikr Türbe-i şerîfenin sutûhu ve kapısı ber-müceb-i ahidnâme-i hümâyûn ta'mîr ü termîm olunması França Elçisi tarafından iltimâs olduğundan bahisle Dîvân-ı Hümâyûn'da mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma mürâcaat olunarak Türbe-i mezkûrenin Françalı tarafından zabt için Bin altmış altı târîhinde mufassal u meşrûh emr-i şerîf verildiği mukayyed bulunmağın bu makûle ta'mîrin mesâğ-ı şerî olduğu vechile ta'mîri bâbında emr-i âli sudûru câiz olması ahidnâme-i hümâyûnda musarrah olduğuna binâen ol bâbda verilen ilâm mücebince âhar mahallere tecâvûz olunmamak ve bu takrîble vaz-ı aslısından ziyâde bir nesne ihdâs kılınmamak şartıyla ancak Türbe-i mezkûrenin sutûhu ve kapısı mesâğ-ı şerî olduğu üzere ta'mîr olunup bundan ziyâde vaz-ı binâdan ve nesne ihdâsından ihtirâz ve mücânebet olunması" muharrerdir.

▪ [Bin] iki yüz yirmi beş senesi evâil-i Şa'bân'ında bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile muanven Efrenc râhibleri yedlerine verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kumâme Kilisesi'nin muhterik olması cihetiyle ol bâbda verilen ilâm ve fetvâ-yn şerîfe ve sâdır olan emr-i şerîf müceblerince Rum tâifesi tarafından hîn-i ta'mîrde Efrenc ruhbânların ziyâret mahallerinden ve kendi me'vâ-yn mahsûsları olan mesâkin ve mevâzî'dan def u ibâd eylediklerinden yedlerinde bulunan ahidnâme-i hümâyûn mücebince Efrenc tâifesi ruhbânlarına mahsûs olan yerler ellerinde ibkâ ve hey'et-i asliyyesinden tagayyür etmiş olanları ashna ircâ' ile kadîmden ziyâret edegeldikleri mahalleri kemâ-kân âsûde-hâl olarak ziyâret eylemelerine ve âyinlerini icrâya kimesne tarafından dahl ü taarruz olunmaması" muharrer olup sene-i mezbûre Zi'l-hicce'sinde ve [Bin iki yüz] yirmi yedi senesi evâhir-i Cumâde'l-ülâ'sında ve muahharan [Bin iki yüz] elli iki senesi evâhir-i Zi'l-hicce'sinde te'kid olunmuştur.

▪ [Bin] iki yüz elli dokuz senesi evâsıt-ı Rebî'ül-âhîr'inde Efrenc râhibleri yedlerine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Beytüllahm nâm mahalde vâkı' Büyük Kilise'de Direklerarası Efrenc ruhbânına mahsûs iken Kumâme Kilisesi'nin Rum milleti tarafından hîn-i ta'mîrinde Efrenc râhibleri yedlerinde bulunan [s. 180] mahalleri ta'mîr vesîlesiyle Efrenc âyinine müteallik tezyînâtım ref' ve kendi âyinlerine dâir nakış ve zînetler vaz' ve Mevlid-i Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm– olan Mağâra'da bulunan kitâbe-i kadîme ve gümüş yıldızı şikest ederek kemerlerinde mevzû kanâdîl ve perdeleri dahi kaldırmak murâd eylediklerinden tevârih-i atîka ile verilen evâmîr-i şerîfe ve menâşîr-i âliye kaydlarına bi'l-mürâcaa zikrolunan Direklerarası Efrenc râhiblerine mahsûs olduğuna delâlet eder bir şey olmayıp fakat işbu Direklerarası kadîmül-eyyâmdan beri Efrenc râhibleri yedlerinde bulunan mahallerden olup da Rum tâifesi ta'mîr vesîlesiyle

Efrenç âyinine müteallik tezyînâtı kaldırıp kendi âyinlerine dâir nukûş ve zînetler vaz' eyledikleri ve Mağâra-i mezkûrede bulunan kitâbe-i kadîm ref' olunmuş ve yıldız şikest olup kemerlerinde mevzû' kanâdil ve perdeleri kaldırılmak misillü hâlât vukûa geldiği mahall-i nizâ' üzerinde ehl-i İslâmdan erbâb-ı vukûf ve

Efrenç râhibleri ve Rum ve Ermeni milletleri muhtârâm ve sâir lâzım gelenler hâzır oldukları hâlde bi't-tahkîk zâhire ihrâc olunarak keyfiyyetin bâ-i'lâm ve tahrîrât bu tarafa inhâ olunması" muharrerdir.

*

İşbu evâmir-i seniyye mutâlaa olunduktan sonra Rumların ve buna müteallik olarak Ermenilerin yedlerinde bulunan berevât ve evâmirin kaydları dahi rü'yet olunarak hulâsalarının diğerleri misillü sırasıyla bu mahalle derci tensib olunmuştur.

▪ Sekiz yüz altmış senesinde Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla Rumlara i'tâ olunan menşûr-ı âlinin hulâsasısıdır: "Belde-i tayyibe-i Kostantîniyye'yi hîn-i fetihlerinde Kudüs-i Şerîf Rum Patriği gelip Sâhib-i Risâlet Efendimiz hazretleri taraflarından ve Ömer bin el-Hattâb hazretleriyle selâtin-ı mâziye câniblerinden yedlerinde olan hatt-ı hümayûnları ibraz eylediğinden mücebince Kudüs-i Şerîf'in içeri ve taşrasında olan namâzları ve ziyâretleri ve Kumâme ile Gürcü Manastırı olan Mar Ya'kûb ve Kudüs-i Şerîf'in taşrasında olan manastırlar ve kiliseler ve Beytüllahm Kilise-yi Kebiri ve Mağâra ve Kilise'de olan üç kapı miftâhlarıyla şimâl ve kible ve garbî tarafından içinde olan cemî' millet-i Nasârâ Kudüs-i Şerîf patrikleri ve yamakları ve bu vakfolan eşyâları bâc u harâcdan ve sâir tekâlif-i örfiyyeden kadîmden sadaka ve ihsân olunduğu üzere küllisinden muâfu müsellemler olmaları" muharrerdir.

▪ Fâtih-i Kudüs-i Şerîf cennet-mekân Sultân Selim Hân-ı Evvel hazretlerinin Dokuz yüz yirmi üç târihinde Rum milleti yedine i'tâ buyurdıkları menşûr-ı âlinin hulâsasısıdır: "Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Kumâme kapısı karşısında ve kible tarafında Muğtesel [ve] kadîmî iki şem'dân ve kanâdiller ve Patrikliğine tâbi' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi kîta' kemerler zîr ü bâlâsı ve Kenîse-yi Kebîr ortası ve Türbesi maan cümle ziyâretleri ve taşra Kumâme havlusu üç kenîseleri ve karşısında Kenîse-yi Mar Yuhanna ve Patrik mütemekkin olduğu evlerde kilise olan Elena ve Mar Sikla¹ ve Sittinâ-yı [Meryem] ve Mar Eftimiyus ve Mar Katrina ve Mar Mikâil ve Mar Yorgi ve Mar Yuhanna ve bağçe ve Mar Vasil ve Mar Nikola ve Mar Dimitri ve Sitt-i Meryem ve diğer Mar Yuhanna ve diğer kilisesi ve Mar Ya'kûb Gürcü Manastırı ve Mar Gorgi nâm kiliseler ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Mar Siyon² ve Hazret-i İsd'mn Zindâm ve Hannâ'mn Evi ve sahrâda makbereleri ve Gürcü [s. 181] Manastırın Masâlibi(?)³ ve Mar Simyon ve Mar İlyâs Manastırı ve bağ ve

zeytûn ve Mar Sava Manastırı ve karye-i Beyt-i Jala Mar Yorgi ve Hazret-i İsdâ -aleyhi's-selâm- doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kilise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible tarafında olan iki kapının miftâhları ve etrâfında olan iki kîta' bağçe ve zeytûnluk ve makberelikleri ve sâir karyelerde olan kilise ve manastırları Rum milleti zabt edip âhar millet müdâhale eylemeye ve Gürcü ve Habeş ve sâir vakıf olan şeylere kimesne taarruz etmeyip ve gümrük ve bâc ve sâir tekâlifden külliyyen muâfu müsellemler ve Rum Patriği sâir milletden mukaddem ola." deyü muharrerdir.

▪ Fâtih-i müşârun-ileyhin yine târih-i mezkûrda Ermeni milleti yedine ihsân buyurdıkları nişân-ı âlinin hulâsasısıdır: "Kadîmden yedlerinde olan evâmir-i şerîfeleri mücebince zabt u tasarruflarında bulunan Kumâme ve Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafındaki kapı ve Kilise-yi Kübrâları Mar Ya'kûb ve Deyr-i Zeytûn ve Habsü'l-Mesîh ve Nâblûs ve kenîselerine tâbi' hem-milletleri olan Habeş ve Kıbtî ve Süryân milletlerine ve içeride ve taşrada vâkı' kiliseleri ve manastırları ve sâir ziyâretgâhlarına âhar milelden min-ba'd bir ferd müdâhale eylemeyip ve Kumâme ortasında vâkı' olan Türbesi ve Kudüs-i Şerîf taşrasında Meryem Ana Makberesi ve Hazret-i İsdâ -aleyhi's-salâtü ve's-selâm- doğduğu Beytüllahm [nâm] Mağâra ve şimâl tarafında olan kapının miftâhı ve içeride Kumâme kapısında iki şem'dân ve kanâdilleri ve Türbe kapısında ve içerisinde olan kandilleri ve yakdıkları şem' ve buhûrları ve Kumâme içinde âyinleri üzere nâr ve şem' zuhûrunda kendilere tâbi' olan hem-milletleri ile Türbe dâhiline girip ve havlusunda⁴ devir etmeleri ve kapı içerisinde zîr ü bâlâsı ve iki penceresi ve içeride olan ma'bed ve ziyâretleri ve su kuyusu ve Kumâme havlusunda vâkı' Mar Yuhanna Kilisesi ve taşrasında Mar Ya'kûb kurbünde vâkı' Habsü'l-Mesîh ve sâir manastırları ve makberelikleri ve medfenleri ve Beytüllahm [nâm] Mağâra kurbünde olan odaları ve müsâfirhâneleri ve bağ ve bağçe ve zeytûnlukları ve bi'l-cümle zikrolunan kilise ve manastır ve ma'bed ve ziyâretgâhları ve kendilere tâbi' hem-milletleri ve sâir emlak ve tevâbi-i kadîmeleri ta'yîn olunduğu üzere Ermeni tâifesi ve patrikleri zabt u tasarruflarında olup ve Zemzem ta'bîr olunur su üzerine ve panayırlarına ve sâir ma'bed ve ziyâretlerine vardıklarında ehl-i örf tâifesinden ve âhardan min-ba'd bir ferd dahl ü taarruz eylememesi" muharrerdir.

¹ Metinde "Nikola" şeklindedir.

² Metinde "Seyon" şeklindedir.

³ Metinde "مصالي" şeklindedir.

⁴ Metinde "havâlisinde" şeklindedir.

▪ Dokuz yüz otuz üç târihinde Kânûnî Sultân Süleymân Hân –tâbe serâhü– hazretleri zamânında Rum milleti yedine tecdiden verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: –bâlâda muharrer Dokuz yüz yirmi üç târihinde verilen nişân-ı hümayûn tamâmen derc olunduktan sonra– "iki yol üzerinde olan kemerleri ve karşısında olan manastır ve Deyr-i Amûd ve Tûr-ı Zeytûn ve Hazret-i Dâvûd ve Mar Seloniyesi(?)¹ Kilisesi ve âyînleri üzere nâkûs ve her gece nâr-ı şem' ve devir eylemek ve kilise meremmât vaz'-ı kadîm üzere olmak ve odalar binâ eylemek ve kapı ve pencere açmak veyâhûd kapamak ve evden eve kemer eylemek" husûsları zâid olarak muharrerdir.

▪ Bin kırk yedi târihiyle Sultân Murâd-ı Râbî hazretlerinin bâlâsı hatt-ı hümayûnlarıyla muvaşşah Rumlar yedine itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: [s. 182] "Kumâme içinde vâkı' Muğtesel ve Mevlid-i Hazret-i Îsâ –aleyhi's-selâm– ki, Beytüllahm demekle meşhûrdur; bağçeleri ve kemerleri ve Patriklîğine tâbî' gülgüleleri ve şem'dân ve kanâdîli ve şimâl ve kible taraflarında iki kapının miftâhları dahi yedlerinde bulunan temessükât mücebince tasarruflarında iken mukaddemâ bir tarikle Frenk râhibleri dahl eylediklerinden keyfiyyet Âsitâne-i Saâdet'de bi'l-fi'l Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve vüzerâ-yı ızâm ve kâdiaskerler hazerâh taraflarından tedkik olunarak ol bâbda verilen ilâm mücebince Sultân Ahmed Hân –tâbe serâhü– Câmî-i şerîfine kadîm vechile beher sene bin gurus-ı riyal verilmek üzere zikrolunan Beytüllahm Kilisesi ve tevâbii kemerleri ve bağçe ve Kumâme ve sâir tevâbî' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhânlarına zabt ve kadîmül-eyyâmdan Rum ruhânlarında olan anahtarları Frenk ruhânlarının ellerinden alıp geri Rum ruhânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirilip min-ba'd vaz'-ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif Frenk râhiblerine dahl ü taarruz etdirilmeyip ve ziyâret murâd eylediklerinde Rum Patriği izin ve rızasıyla ziyâret etdirilmek" husûsları muharrerdir.

▪ Bin elli dört târihinde Sultân İbrâhîm Hân hazretleri zamânında Rum milleti yedine bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muvaşşah tecdiden verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kumâme Kilisesi içinde kible tarafında olan Muğtesel [ve] kadîmî² Rum tâifesine mahsûs iki küt'a şem'dân ve mûmlar ve kandiller ve yine mahall-i mezbûrda vâkı' Patriklîğine tâbî' gülgüle üzerinde dört kemerin aşağısı ve yukarısı ve Sitt-i Meryem üzerinde yedi küt'a kemerler zir ü bâlâsı ile Hazret-i Îsâ –aleyhi's-selâm– doğduğu Beytüllahm nâm Mağâra ve Kilise'de vâkı' mev[â]zı', şimâl ve kible taraflarında olan iki kapının miftâhları ve içinde olan şem'dân ve kanâdîl ve etrâfında olan iki küt'a bağçeleri kadîmül-eyyâmdan beri Rum Patriği olanlar zabt u tasarrufunda iken Efrenc tâifesi zikrolunan mevzî'ları tagallüben zabt edip Rum reâyâsım perâkende ve perîşân eylemiş olduklarından" –bâlâda muharrer Bin kırk yedi târihiyle verilen emr-i âli derc olunarak–

"zikrolunan mevâzî' ve tevâbî' u levâhıkı ile eşyâ-yı lâzimesi ve mezkûr iki kapının miftâhları Rum tâifesi Patriğine zabt u tasarruf etdirilip bağ ve zeytûn ve sâir eşcâr-ı müsmire ve arâzinin a'sâr-ı şer'iyyesi mukâbelesinde bâlâda muharrer olduğu vechile beher sene Sultân Ahmed Hân Câmî-i şerîfine bin gurus verilmek" şerâitî muharrerdir.

▪ Bin altmış yedi târihinde Rumlar ile Ermeniler beyninde vukû' bulan münâzaa üzerine Râbî Sultân Mehmed Hân hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla muanven Rumlar yedine verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: –Fâtih-i Kudüs-i Şerîf-i müşârun-ileyh hazretleri tarafından Dokuz yüz yirmi üç târihiyle verilip bâlâda hulâsa olunan emr-i âlide muharrer Kumâme ve Muğtesel ve dört kemerler ve yedi kemerler ve Türbe ve Kumâme havlusu ve taşrada olan ma'lûmül-esâmi kiliseler ve Meryem Ana Makberesi ve bağçeler ve Beytüllahm Mağârası ve Kilise'de vâkı' şimâl ve kible taraflarında olan kapıların miftâhları ve etrâfında olan bağçeler ve zeytûnlukları derc olunduktan sonra– "Patriklîğine tâbî' olan Gürcü ve Habeş ve Süryânî ve Kıbtî tâifelerinin ziyâretgâhları yedlerinde bulunan senedât-ı atîka müceblerince tasarruflarında iken Ermeni tâifesi taraflarından; 'Zikrolunan Habeş tâifesi ve ziyâretgâhları bize yamaktır.' deyü vâkı' olan müdâhale üzerine Divân-ı Hümayûn'da vüzerâ-yı ızâm ve kâdiaskerler huzûrlarında tekrâr mürâfaa ve tedkik olunarak yedlerinde bulunan senedât-ı atîka ve evâmîr-i şerîfe müceblerince zikrolunan mevâzî' ve emâkin [s. 183] ve manastır ve ziyâretgâhlarına ve Gürcü ve Habeş ve Süryânî ve Kıbtî tâifelerine cümle tevâbî' u levâhıkı ve eşyâ-yı lâzimesi ile Rum tâifesi tarafından tasarruf etdirilip min-ba'd Ermeni tâifesi ve sâir mîle-i şettâ taraflarından dahl ü taarruz etdirilmeyip bu bâbda da'vâ ve nizâ'ları istimâ olunma-ya." deyü muharrerdir.

▪ Bin seksen altı târihinde müşârun-ileyh Sultân Mehmed Hân hazretleri zamânında bâlâsı hatlı Rum milleti yedine itâ buyurulan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Bâlâda muharrer Sultân Murâd Hân-ı Râbî hazretleri zamânında Bin kırk yedi târihinde verilen emr-i âliye mugâyir birkaç seneden beri Frenk râhibleri Kumâme ortasında olan Türbe'yi zabt edip ve üzerin örtüp nice bid'atler ihdâs eylediklerinden mâadâ râhiblerden birini katl ve ikisini mecrûh ederek fesâd ve ihtilâl etdiklerinden tarafeynin husamâsı Divân-ı Hümayûn'da Köprülüzâde Vezîriâ'zam Fâzıl Ahmed Paşa ve kâdiaskerler huzûrlarında lede'l-mürâfaa müşârun-ileyh Sultân Murâd Hân zamânında Bin kırk yedi târihiyle olan emr-i âliyi fesheder bir emir ve sened var ise ibrâz eylemeleri Frenk râhibleri vekillerine teklîf ile altı ay müddet mehil verilmiş ise de müddet-i medîde zamân mürûr edip ibrâz-i sened edemediklerinden mezkûr [Bin] kırk yedi fermâm mücebince zikrolunan Beytüllahm nâm Kilise'yi ve tevâbî' ve kemerleri ve bağçe

¹ Metinde "سلورس" şeklindedir.

² Metinde "kadîmî ve" şeklindedir.

ve Kumâme ve sair tevâbi' u levâhıkıyla Rum tâifesi ruhbânlarına zabt etdirip ve kadimî'l-eyyâmdan Rum ruhbânlarında olan anahtarları Frenk ruhbânlarının ellerinden alıp Rum ruhbânlarına ve Kudüs-i Şerîf'de vâkı' patriklerine teslim etdirip min-ba'd vaz'ı kadîme mugâyir ve emr-i şerîfe muhâlif Kilise-yi merkûm ve bağçe ve Kumâme'ye ve sair tevâbi' u levâhıkına Frenk tâifesin dahl ü taarruz etdirilmeyip ziyâret etmek murâd etdiklerinde Rum tâifesi Patriği olanların izin ve rızâlarıyla ziyâret eylemeleri" muharrer olup işbu emr-i şerîfi te'kidten Bin seksen sekiz târihinde dahi aynıyla emr-i şerîf verilmiştir.

▪ Bin doksan dokuz târihinde Sultân Süleymân Hân-ı Sâni zamânında bâlâsı hatlı olarak Rum milleti yedine itâ buyurulan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Evâmir-i şerîfe-i kadîmeye mugâyir Frenk papasları; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ' edip ve fuzûlî bayrak açıp âdete muhâlif şem'dân ile mûm ve put ile haç vaz' eyleyip bozulan âyinlerini; 'Hüccetsiz men' olundu.' deyü birer birer icrâya çalışıp ve şimâl tarafına erganun koyup ve nice bid'atler ihdâs ve akçe kuvvetiyle hüccet peydâ eylediklerinden bâlâda hulâsa olunan evâmir-i şerîfe ve hâlâ verilen emr-i şerîf mücebince Beytüllahm Kilisesi ve tevâbii ve kemerleri ve bağçeleri ve Kumâme ve sair tevâbi' u levâhıkı Rum ruhbânları zabtında olup Frenk ruhbânları dahl ü taarruz etdirilmemek ve kadimden olageldiği vechile kendilere mahsûs ve muayyen olan manastır ve ziyâretgâhlarda otuz altı nefer ve Kumâme'de fakat üç nefer Frenk ruhbâm temekkün edip her üç senede bir bunlar Frengistân'a gidip yerlerine ol mikdân gelmek ve muhdesât-ı mezkûre icrâ etdirilmemek ve evâmir-i şerîfeye mugâyir aldıkları hüccetlere amel olunmayıp bu makûle mürâfadan hükmolunan da'vânın tekrâr istimâi memnû' olduğundan Frenk râhiblerinin tasaddi eyledikleri iddiâları istimâ olunmamak ve bundan böyle bir türlü temessük ibraz ederler ise ellerinden alıp Dersââde'fe gönderilmek" tenbihâtı muharrerdir.

▪ [s. 184] Bin yüz senesi Rebîü'l-evvel'inde müşârun-ileyh Sultân Süleymân Hân-ı Sâni zamânında Rumlara itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Yedlerinde bulunan ahidnâme ve temessükât ve evâmir-i şerîfenin feshine Frenk râhibleri bir ta'rikla emir ve temessükât alıp da ibraz ederler ise Dersââde'fden müstakıl adam ve fermân olmadıkca istimâ olunmayıp mukaddemâ verilen evâmir-i şerîfe müceblerince da'vâları Dîvân-ı Hümâyûn'da görülmek üzere bu tarafa havâle kılınması" muharrerdir.

▪ Bin yüz senesi Şa'bân'ında müşârun-ileyh Sultân Süleymân Hân-ı Sâni zamânında Rumlara itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "Evâmir-i atîka ve senedât-ı kadîme ve hüccet-i şer'îyye müceblerince Kudüs-i Şerîf dâhilinde ve hâricinde ve sair ziyâretgâhlarda otuz altı nefer Frenk râhibleri sâkin olup ve üç senede bir vilâyetlerine gidip yine ol mikdân gelip mütemekkin olmaları ve âdet-i kadîmeye muhâlif Rum çocuklarını Frengistân'a göndermeyip ve kendi âyinlerini ta'lim etdirilmemesi" tenbihâtı muharrerdir.

▪ Bin yüz dokuz târihi Şevvâl'inde Sâni Sultân Mustafâ Hân hazretleri zamânında Rumlara verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: "Hazret-i Ömer bin el-Hattâb -radıya'llâhü anh- zamânından beri hükkâm ve selâtin-ı mâziye taraflarından verilen temessükât mücebince Kumâme ve Beytüllahm kiliseleri ve tevâbi' u levâhıkı Rum ruhbâm yedlerinde iken Melik Tâhir zamânında Efrenc tâifesi Kudüs-i Şerîf'i tagallüben aldıklarında mezkûr mahalleri dahi zabt edip ba'dehû Melik Salâhuddîn Efrenc yedinden Kudüs-i Şerîf'i fetheyledikde yine Rumlara ibkâ ederek Fâtih-i ahîr-i müşârun-ileyh Sultân Selim Hân hazretleri dahi hîn-i fethinde Rumlar yedinde bulunduğu cihetle yine yedlerinde ibkâ edip mukaddemleri birkaç defa vukû' bulan münâzaa üzerine Dîvân-ı Hümâyûn'da mürâfaa olunarak yine Rumlar yedinde ibkâ kılıp zikrolunan ziyâretler tasarrufu Bin yüz bir senesine gelinceye değin ellerinde iken sene-i mezbûrede merhûm Köprülüzâde Şehîd Mustafâ Paşa zamânında temessüklerine mugâyir Efrenc râhiblerine tasaddur için bir nişân verilmiş ise de ona kanâat etmeyerek Kumâme'nin büyük kubbesini ta'mir için aldıkları fermân vesilesiyle mezkûr büyük kubbeyi mülk etdirip ve altında olan Kabir Türbesi cümle milel-i Nasârâmn ziyâretgâhları iken ta'mir vesilesiyle ba'zı yerlerini bozup cümle milel-i Nasârâya gadr murâd eyledikleri Rumlar tarafından led'e'l-istidâ Kumâme cümle milel-i İseviyyenin müşterek ziyâretgâhları olduğundan Rum ve Ermeni ve Efrenc ve sair milel-i İseviyyenin rızâsı ve ma'rifeti ile maan termim olunmak ve ta'mir vesilesiyle Kabir Türbesi'ne vaz'ı yed etdirilmeyip kadîmi ve hâli üzere kalmak ve ta'mire muhtâc olan büyük kubbe dahi kimesneye mahsûs ve mülk olmamak" tenbihâtı muharrerdir.

▪ Bin yüz yirmi üç senesi Rebîü'l-evvel'inde Sâlis Sultân Ahmed Hân hazretleri taraflarından Rumlara itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: -bâlâda muharrer Bin yüz dokuz târihinde verilen emr-i âliye mugâyir Efrenc râhibleri yine müdahale ve taaddiden hâli olmadıklarından emr-i âli-i mezkûr bi-ibâretihi derc olunarak- "mücebince amel ve hareket olunmak ve büyük kubbenin altında olan Kabir Türbesi'ne termim bahânesiyle vaz'ı yed olunmamak ve büyük kubbe dahi kimesneye mahsûs ve mülk olmayıp ve sair milel-i Nasârâmn rızâları ve ma'rifetleriyle termim etdirilmek" husûsları muharrerdir.

▪ [s. 185] Bin yüz otuz bir senesi evâsıt-ı Rebîü'l-âhîr'inde müşârun-ileyh Sâlis Sultân Ahmed Hân hazretleri taraflarından Rumlara itâ olunan bâlâsı hatlı emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kumâme Kilisesi'nin Efrenc râhiblerine mahsûs olan büyük kubbesi ve sair kendilere mahsûs olan ba'zı mahalleri ta'mir eylemeleri zımnında kuyûd-ı lâzıme ve tenbihât-ı muktezeyeyi hâvi mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu üzere verilen fetvâ-yn şerîfe mücebince emr-i şerîf verildiğinden bu ta'mir vesilesiyle Rum ve Ermeni ve

sâir Devlet-i Aliyye reâyâsî râhiblerine mahsûs olan mahallere tecavüz ve taarruz etdirilmemek ve ittisâlinde olan Aya Kostantin Kilisesi ve tahtında olan matbah ve Kumâme hâricinde olan çan¹ kulesi ve kurbünde olan Aya Yako Kilisesi ba'de'l-keşf mesâğ-ı şerî üzere ve kezâlik fetvâ-yn şerîfe mücebince Rumlar tarafından ta'mîr olunup sâir Devlet-i Aliyye reâyâsına mahsûs mahallerden harâb olmuşları var ise ba'de'l-keşf ve't-tahkik her millet kendiye mahsûs olan mahalleri ta'mîr eylemek ve Kabr-i mezbûrun taşlarına ve sâir hey'et-i kadîmesine kat'â halel getirilmemek ve büyük kubbenin Frenkler tarafından hîn-i ta'mîrinde Kabir kubbesine ya'nî küçük kubbeye hatâen bir güne zarar erişir ise Rum milleti tarafından ta'mîr olunmak" tenbihâtı ve sâir tehdidât-ı şedide muharrer olduğu.

▪ Bin yüz elli iki senesi evâsıt-ı Zi'l-ka'de'sinde Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel hazretleri tarafından bâlâsı hatlı Rumlara itâ buyurulan emr-i âlinin hulâsasıdır: -Habeş ve Kıbtî tâifeleri yamaklıkları için Rum ve Ermeni milletleri beyninde olan münâzaa teceddüd ederek tarafeynin senedât-ı kadîme-i müteaddidelerinde mûnderic olan mahaller ve ol vakte kadar verilen evâmîr-i aliyye derc olunarak- "fîmâ-ba'd Efrenc ve Rum ve Ermeni milletleri beyninde nizâ vukûa gelmeyip herkes kadîmisi üzere tasarruflarında bulunan mahalleri ziyâret ve icrâ-yn âyîn ve âdet eylemeleri" tenbihât ve tafsilâtı muharrerdir.

▪ Bin yüz yetmiş senesi evâhir-i Zi'l-ka'de'sinde Sâlis Sultân Osmân Hân hazretleri zamânında Râgıb Paşa merhûmun muhâkemesiyle Rumlara bâlâsı hatlı verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: -yine Rumlar ile Frenkler beyninde münâzaa-i kadîme teceddüd ederek bâlâda muharrer esâs fermânları ve Bin kırk beş târihinde Frenklere ve [Bin] kırk yedi ve [Bin] elli dört ve [Bin] seksen altı ve [Bin] doksan dokuz târihlerinde Rumlara ve Bin yüz bir târihinde yine Frenklere verilen berevât ve evâmîr-i şerîfe tamâmen ve buna dâir muâhede fıkrası dahi derc olunarak- "muhâkeme-i kalemiyyesi ba'de'l-icrâ keyfiyyetin sıdk u hakikatine tahsîl-i ittlâ' için tarafeynin tercümân ve papasları birkaç defa istintâk olunduktan sonra Frenkler yedinde olan nişân-ı hümâyûna riâyet ve Rumların senedât-ı atıklarına dahi dikkat olunarak mûtenâzeun-fihâ olan mevâddan Hacer-i Muğtesel ve Kabr-i Hazret-i Îsâ tarafeynin ziyâretgâhı olmakla Hacer-i Muğtesel'de Efrenc râhiblerinin iki şem'dânları olduğu gibi Rum tâifesi tarafından dahi iki şem'dân vaz' ve ihdâ olunup büyük kubbenin ta'mîri için Efrenc verilecek emr-i âlî vesîlesiyle hîn-i ta'mîrde küçük kubbeye bir güne zarar erişdirilmemek üzere Rumların taht-ı nezâretinde olup ta'mîre muhtâc olur ise Rumlar tarafından ta'mîr olunması ve gülgüle üzerinde olan dört kemerlerin ikisi senedât-ı atıka

mücebince Rumların ve ikisi dahi nişân-ı hümâyûna göre Efrencin olduğu ve Sitt-i Meryem üzerinde olan yedi kemerlerin bâlâsı Efrenc râhiblerinin ikâmetgâhları ve zîrleri Rumların [s. 186] ziyâretgâhları bulunduğu tarafeynden tasdik ve itirâf olunmasıyla yine kadîmi üzere olması ve senedât-ı atıklarında mansûs olduğuna ve nişân-ı hümâyûna nazaran Beytüllahm Kilise-yi Kebîri Rumların olduğundan yine kadîmisi üzere mübâşir ma'rîfetiyle Rumlara tahsîs etdirilmesi ve Kilise-yi Kebîr içindeki Mağâra tarafeynin ziyâretgâhı olup miftâhları dahi kadîmden Rumların yedinde iken Efrenc râhibleri zabt eylemeleriyle müceddeden bir miftâh dahi yapıp Rumlara verilmesi ve Mevlid-i Îsâ'ya tâbî iki kıt'a bâğçe Rumların senedinde sarâhaten ve nişân-ı hümâyûnda hikâye vechile mastûr olduğundan kemâ-kân iki taraftan dahi gözedilmesi ve Kudüs-i Şerîf hâricinde vâkı' Kabr-i Hazret-i Meryem Rumların sened-i kadîmlerinde sarâhaten mezkûr olup nişân-ı hümâyûnda kat'ân zikrolunmamağla kadîmi vechile Rumların yedlerinde ibkâ olunup ba'd-ezîn ta'mîre muhtâc olur ise Rumlar tarafından ta'mîr etdirilmesi ve fîmâ-ba'd Efrenc tâifesinin ellerinde olan kadîm ziyâretgâhlarına ve âyînlerinin icrâsına Rum tâifesi ve senedât-ı kadîmeleri müceblerince Rumların yedlerinde olan mevâzî' ve ziyâretgâhlarına Efrenc tâifesi dahl ü taarruz etmeyip yek-digere taarruz ve müdâhale etdirilmemesi" tenbihâtı muharrer olup ve ba'dehû [Bin] yüz yetmiş bir ve [Bin] yüz seksen sekiz târihlerinde dahi tecdîd ve te'kid olunmuştur.

▪ Bin iki yüz yirmi sekiz senesi evâil-i Muharrem'inde mürâfaadan Rum ve Ermeni milletleri yedlerine bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile muvaşşah itâ olunan evâmîr-i şerîfenin hulâsasıdır: "Mukaddemâ Kumâme Kilisesi'nin ihtirâkı cihetiyle tarafeyn beyninde vukûa gelen münâzaatın fasl u hasmî zammında Dersââdet'de Rikâb-ı Hümâyûn Kaymakâm Şâkir Ahmed Paşa ve ba'zı sudûr-ı ızâm ve ulemâ'-i kirâm ve Reîs Efendi ve Beylikci ve Âmedci efendiler ile Kalem kisedârları hâzır oldukları hâlde bi'd-defaât akdolunan meclisde ve muahharan müteveffâ Ömer Hulûsî Efendi zamân-ı meşihatlerinde tarafeyn vekil ve muhtârları mürâfaa ve muhâkeme olunarak Fâtih-i Kudüs-i Şerîf-i müşârun-ileyh Sultân Selîm Hân-ı Evvel hazretlerinin bâlâda hulâsası muharrer Dokuz yüz yirmi üç târihinde milleteyn-i merkûmeteyn yedlerine itâ eyledikleri iki kıt'a nişân-ı şerîf esâs ittihâz olunarak kemâ-kân Rum Patriği takaddüm etmek şartıyla derûn-ı Kumâme'de ziyâret ve ikâmetgâhları olan mahâll-i muayyenelerinde her biri kadîmisi üzere müstakıl olan mahalleri istiklâlen ve müşterek olan mahalleri iştirâken tasarruf ve ziyâret etmek ve Habeş ve Kıbtî ve Süryânî tâifeleri dahi; 'teâmül-i kadîm ne vechile ise bi't-tahkik ol vechile amel ve hareket olunmak' için mahalline havâle kılınmak ve Kumâme'nin ta'mîri iddiâsında dahi kimesnenin medhal ve salâhiyyeti olmayıp irâde-i seniyyeye mütevakkıf

¹ Metinde "جانق" şeklindedir.

olmasıyla umûm ta'mîri Rum tâifesine ihâle olunup fimâ-ba'd bu esâsa muhâlif hiçbir tarafından hareket vukû' bulmamak şerâitini tarafeyn vekil ve muhtârlarına tenbih ile onlar dahi kabûl ve taahhüd ederek külliyyen kat'ı nizâ' ve hasm-i husûmet olunduğu kâdiaskerler taraflarından i'lâm olunmuş olduğundan ol bâbda sâdır olan hatt-ı hümayûn mücebine bu karâr düstûru'l-amel tutulmak üzere cemî' aklâm ve sicillât-ı mahâkime kaydolanmak ve mahallinde dahi ber-müceb-i i'lâm amel ve hareket olunarak husûs-ı mezkûr zımnında bir vakitte münâzaa zuhûr eylediği hâlde havâle-i sem' ve i'tibâr olunmamak" husûsları muharrerdir.

▪ "İşbu hulâsa olunan emr-i âli mahalline lede'l-vusûl Müvellâ Vekili Mehmed Nûrî Efendi ve sair lâzım gelenler ve milleteyn-i mezkûreteyn vekil ve muhtârları hâzır oldukları hâlde feth ve kırâet olunarak ber-müceb-i emr-i âli Fâtih-i müşârun-ileyhin verdiği hükm-i şerif mazmûnu harf be-harf icrâ ve Kudûs-i Şerif Mahkemesi sicillinde mukayyed bulunan mütehalîfî'l-mazâmîn evâmîr-i şerife kaydları terkin ve ilgâ [s. 187] ve fimâ-ba'd husûs-ı mezkûr zımnında kat'â münâzaa zuhûra gelmemek üzere tarafeyne tenbihât-ı lâzime ifâ olunduğunu" nâtik Kudûs-i Şerif Kâdisi Mûsâ Efendi ile Müvellâ Vekili mûmâ-ileyh taraflarından bi'l-istîrâk vürûd eden i'lâm şeref-sudûr eden hatt-ı hümayûn mücebine fi 25 S. [1]229 târihinde kaydı bâlâsına serh verilmiş olduğu.

▪ Bin iki yüz elli iki senesi evâsıt-ı Zi'l-ka'de'sinde umûm ta'mîr için Rum milletine verilen emr-i âlinin hulâsasıdır: "Kumâme Kilisesi'nin ta'mîri ve Beytüllahm Kilisesi'yle Cebel-i Zeyt ziyâretgâhı husûslarına dâir [Bin iki yüz] elli bir ve elli iki târihlerinde Ermeni milleti yedine verilen evâmîr-i aliyye-nin kaydları bi't-terkin bâlâda hulâsası muharrer [Bin iki yüz] yirmi sekiz fermâm mücebine zikrolunan mahaller ziyâretleri ibkâ olunarak eğer ta'mîre muhtâc mahalleri olur ise usûlû vechile ba'de'l-keşf ve'l-i'lâm ruhsat-ı aliyye erzân kılınmak üzere ta'mîr husûsu Rum milletine ihâle kıldığını" muharrer olup ifâde-i hâli mübeyyin Ermeni milletine dahi başkaca emr-i âli verilmiş ve cûlûs-i hümayûndan sonra [Bin iki yüz] elli beş senesi evâil-i Cumâde'l-ülâ'sında tecdid olunmuştur.

▪ Vürûd eden keşif i'lâmı üzerine Bin iki yüz elli yedi senesi evâil-i Şa'bân'ında ta'mîre dâir tasdir ve Rum milleti yedine i'tâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: "İşbu emr-i âlide muharrer büyük kubbenin te'hîr-i ta'mîri ve sair milletlere mahsûs mahallere müdâhale etdirilmemesi Me'mûr'u Nâbi Efendi merhûma i'tâ buyurulan ta'limât-ı seniyyede mündericidir. Kumâme ortasında kâin Nısfû'd-dünyâ ta'bîr olunur Rum milletine mahsûs olan Kilise kubbesinin iâdesi ve milel-i selâse beyninde müşterek Kabr-i İsâ -aleyhi's-selâm- zu'm olunan mahallin dâhil ve hâricinde kâin hâlel gelmiş olan ba'zı ahcârın ıslâh ve Kabrin verâsında Kıbtıyân Küçük Kilisesi ve büyük kubbenin hâlel gelmiş olan ayakların kemâ-kân ıslâhı ve Kabr-i mezkûr üzerinde

olan büyük kurşunlu kubbe üzerinde olan kurşun elvâhmn ve gerek dâhilinde kâin ba'zı çürümüş olan ahşâbın kemâ-kân tebdil ve tecdidi ve Kumâme'de su kuyusu kapısında olan sâhada kâin balâtn termîmi ve divârların meremmâtı ve karşısında olan kemerin sıvası ve Rum milletine mahsûs olup Sitt-i Meryem ta'bîr olunan yedi kemerin zirinde olan mahallin sıvasıyla zemîninde bulunan balâtn kadîmî vechile tecdidi ve memşâların kible tarafında olan divârları temâyül eylediğinden ba'zısının nakzı ve kemâ-kân iâdesi ve sâlifî'z-zikr Nısfû'd-dünyâ ta'bîr olunur Rum Kilisesi'nin verâsında olan kemerlerin sıva ve boyası ve zemîn ve sathında balâtn ta'mîri ve Ermeni milletinin yedinde olup Tak-sîm-i Libâs demekle ma'rûf olan mahallin sıva ve boyası ve balâtn termîmi ve Mağâratü's-Salîb'in tahtânî olan mahalde şimâl tarafında Efrenc tâifesine ve kible tarafında Rum milletine mahsûs iki mahallin sıva ve boyası ve zemîninde olan balâtn üzerinde kâin sathın kemâ-kân tebdil ve nirdübâmn ıslâhı ve Ermeni milletine müstakıl Mağâratü's-Salîb'in fevkinde olan Kilisenin sıva ve boyası ve sâhasında vâkı' balâtn kadîmî vechile tecdidi ve kubbesinin ve sathının ta'mîri ve pencerelerinin ıslâhı ve milel-i selâse beyninde müşterek olan Muğtesel nâm mahallin etrafında olan sâhada kâin ba'zı balâtn termîmi ve Ermeni milletine müstakıl ve mahsûs olan fevkânî kilisenin sâhasında ve nirdübâm fevkinde olan sâhada kâin balâtn termîmi ve Kilise-yi mezkûrun sıva ve boyası ve nirdübân ayaklarının ıslâhı ve kuddâs [s. 188] mahallinde kâin balâtn ta'mîri ve mahall-i mezkûrun sıva ve boyası ve ol mahal kurbünde vâkı' Patrik odasının sıva ve boyası ve kapının garb tarafının ta'mîri ve kuddâs mahalli verâsında olan matbah odasının kapısının nakzı ile kemâ-kân iâdesi ve matbah-ı mezbûr müdahanesinin ıslâhı ve üzerinde olan odanın sıva ve boyası ve Kumâme kapısı hâricinde vâkı' sâhada olan balâtdan muktezî olanların tebdili ve Kumâme'de Efrenc tâifesi kendilere mahsûs ve müstakıl olan mahal ve meskenlerinin keşfine râzî olmadıklarından ve Beytüllahm'a dahi gitmediklerinden onların terkiyle Beytüllahm'da milel-i selâse beyninde müşterek olan Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsâ -aleyhi's-selâm-ın sıva ve ba'zı balâtn tebdiliyle divârn ıslâhı ve Ermeni milletine müstakıl olan mahall-i şimâlinin sıva ve boyası ve zemîninde kâin balâtn termîmi ve Rumların müstakıl olan kible ve orta mahalleri ve üç kapıdan demir kapıya varıncaya dek vâkı' olan kenîsenin sıva ve boyası ve zemîninde olan balâtn termîmi ve etraf pencerelerinin ıslâhı ve üzerinde olan ahşâbdan ba'zı mahallerinin tebdili ve bütün kurşun elvâhmn ve demir kapıya yakın olan kapının tecdidi ve demir kapı üzerinde olan sath-ı balâtn ıslâhı ve bu vesile ile Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sair millet ziyâretgâhlarına bir güne müdahale ve mahall-i merkûmeyi zabt misillü vaz' ve hâlet vukûa gelmemesi husûslarına kemâliyle dikkat olunması" münderic ve muharrerdir.

▪ Bâlâda mezkûr emr-i âlide muharrer mahallerin ta'mîrinden dolayı vakten mine'l-evkât bir güne sızıldıya mahal

kalmamak ve ta'mir olunacak mevâzın vaz'-ı kadim ve hey'et-i asliyyesinden ziyâde nesne ihdâs olunmamak ve Efrenc râhiblerine mahsûs olan mahallere ve sâir millet ziyâretgâhlarına ta'mir vesilesiyle bir taraftan hiçbir güne müdâhale ve taarruz misillü vaz' ve hâlet vukûa gelmemesine dikkat ve nezâret eylemek üzere müteveffâ İbrâhîm Nâbi Efendi'nin me'mûriyyetini hâvî başkaca emr-i âli verilmiştir.

▪ [Bin] iki yüz elli yedi senesi Cemâziyelülâ'sında münâzaât-ı kadimelerinin teceddüd ve tekerrür etmemesi zımında Rum ve Ermeni ve Katolik milletlerine bâlâları hatt-ı hümayûn-ı şâhâne ile muvaşşah itâ olunan evâmir-i aliyye'nin hulâsasıdır: "Yedlerinde bulunan hutût-ı şerîfe ve berevât ve evâmir-i aliyye ile tahsîs kılınmış olan kilise ve ibâdetgâhlardan dolayı aralık aralık beyinlerinde olan münâzaât-ı kadimelerinin teceddüd ve tekerrüründen her biri tarafından külliyyen ictinâb ve mübâadet kılınması ve harik sebebi ve mürûr-ı vakt ile harâb olmuş ve zedelenmiş kilise ve manastırların İstanbul ve Kudüs patrikleri istid'âsı ve usûl-i şer'iyyesi vechile tasdir kılınacak emr-i şerif mücebince hîn-i ta'mirde ilâmât ve hüce-i şer'iyyeden mu'taddan ziyâde harc alınmaması ve Kumâme Kilisesi kapısı muhâfazasına me'mûr olan neferâtın hod be-hod derûn-ı Kiliseye duhûl edememesi ve sâliful-zikir hutût-ı şerîfe ve berevât ve menâşir-i âliye ve evâmir-i münîfe müceblerince nâil oldukları müsâadât ve inâyâtın bundan böyle dahi infâz ve icrâ kılınması ve ruhbân ve manastır gomenoslarına şer'-i şerîfe mürâcaatlarında bir güne muâmele-i cevriyye vukûa gelmeyip oraca fash müteassir görünen münâzaâtın Dersâdef'e havâle kılınması" hususları muharrerdir.

▪ Efrenc tâifesinin hilâf-ı kadim ihdâs eyledikleri bid'atlerin mukaddemâ karârgir olduğu vechile men'iyile Kabr-i İsa -aleyhi's-selâm- ta'bîr olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzı-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere ziyâret etmek için te'kidî hâvî [Bin] iki yüz elli yedi senesi Zi'l-ka'de'sinde sudûr eden emr-i âlinin hulâsasıdır: **[s. 189]** "Kudüs-i Şerîf'de müsâfereten mütemekkin Efrenc ruhbânları yüz sene mukaddem Frengistân'dan kebîr erganun getirip Kumâme'ye vaz' murâd etmişler ise de sadâsının kemâl-i gulzârı ve gerek Kumâme'ye muhdes şey vaz'ının memnûiyyeti cihetle ehl-i İslâm ve reâyâsı tarafından mümânaat olunarak kendi kiliselerinde muattal kalıp bundan akdem Kumâme'nin ihtirâkında derûnunda kadîmî mevzû olan sağîr erganun dahi muhterik olduğundan Kumâme'nin tecdidinde memnû olan mârru'z-zikir erganun-ı kebîrin vaz'ım rehâbîn-i merkûme lede't-taleb ol vakitte Şâm Vâlisi bulunan tarafından bâ-buyuruldu men' olunmuş ise de muahharan rehâbîn-i mesfûre tekrâr istid'âyâ teşebbüs birle nihâyet erganun-ı mezkûrun yüz elli kadar borusu tenkîs olunarak sadâsı, muhterik olan eski sağîr erganunun sadâsına uydurulmak şartıyla Kumâme'ye vaz'ına Rum milleti râzî olmuş ve ol vechile Şâm-ı

şerîf Vâlisi tarafından ruhsat verilerek bir müddet öylece icrâ ve tarafeyn iskât olunmuş iken zikrolunan Efrenc râhibleri erganun-ı mezkûrun mukaddem tenkîs olunan borularına kırk yedi boru izâfesiyle savtım terfî ve bundan başka Kumâme derûnunda Kabr-i İsa ta'bîr etdikleri mahallin kapısında mevzû olan sûreti dahi bu def'a kaldırıp yerine gâyet kebîr bir âhar sûret vaz' etmiş olduklarından bu keyfiyyet Rum milletinin teşettütüne bâis olacağı ihbâr ve istirhâm olunmuş olduğundan bu makûle muhdesâta bir vechile mesâğ ve cevâz olmadığı beyân olunarak zikrolunan erganun ve sûret maddelerinin kadîmine ircâ olunması husûsu Şâm Vâlisi tarafından ve cânib-i şeriat-i garrâdan Efrenc ruhbânlarına bi'd-Defaât iktizâsına göre tenbîh ü tefhîm ve muahharan mübâşir dahi ta'yîn kılınmış ise de zikrolunan Efrenc râhibleri adem-i ısgâ sûretinde ısrâr etmiş olduklarına binâen rehâbîn-i merkûme, bu taraftan ta'yîn olunan mübâşir, sâir lâzım gelenler ile Kumâme'ye gönderilip zikrolunan tasvîr-i kebîr def' u izâle ile yerine sûret-i atîka vaz' ve ta'lik ve erganuna ilâve eyledikleri kırk yedi aded boru dahi fekk ü ihrâc etdirilmiş olup Efrenc râhibleri Kabr-i İsa ta'bîr olunan mahalde Rum milletini kuddâsdan men' dâyesinde olduklarından taaddiyât-ı vâkıamın men'i zımında emr-i şerîf sudûru mahallinden ve Kudüs-i Şerîf Patriği tarafından bâ-mâ'rûzât istid'â olunmuş olduğundan kuyûda lede'l-mürâcaa Halîfe-i Sâmi Ömer ibnül-Hattâb -radiyallâhü Teâlâ an- hazretleri taraf-ı eşreflerinden inâyet ve ihsân buyurulan ahidnâme-i hümayûn ve selâfîn-ı mâziye taraflarından hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûnlarıyla itâ olunan evâmir-i aliyyeye mugâyir Efrenc râhibleri hilâf-ı kadîm zenâr ile kandiller ve şimâl tarafına büyük erganun vaz' ve sâir mahallerde nice bid'atler ihdâs eylediklerinden tarafeyn Divân-ı Hümayûn'da lede'l-mürâfaa Frenk râhiblerinin iddiâları vâhî olduğuna binâen mukaddemâ verilen evâmir-i aliyye müceblerince faysal-pezir olan da'vânın tekrâr istimâ memnû bulunmuş iken Efrenc râhibleri âyîn-i kadîmlerine muhâlif; 'Kuddâs ederiz.' deyü nizâ eylediklerinden mâadâ şem'dân ile mûm ve put ile haç ve sâir bid'atler ihdâs eylediklerinden men'î bâbında sudûr eden emr-i âli mücebince Kabr-i Hazret-i İsa -aleyhi's-selâm- ta'bîr olunan mahal tarafeynin ziyâretgâhı olmak ve mevâzı-ı sâireyi dahi herkes kadîmisi üzere bilâ-nizâ ziyâret ile âyînlerin icrâ edip mugâyir-i kadîm ahadühümâ âhara taarruz ve cefâ etmemek üzere iki cânibden dahi kadîmisi üzere harekete izhâr-ı meyl ile def-i kil ü kâl olunmuş olduğundan bundan böyle dahi ol vechile düstûr-ı'l-amel tutulup zinhâr hilâfı vaz' u hareket vukûa gelmemek" tenbîhâtı muharrerdir.

▪ **[s. 190]** Bin iki yüz elli dokuz senesi evâhir-i Muharrem'inde Ermenilere itâ olunan emr-i âlinin hulâsasıdır: -sâdır olan emr-i şerîf mücebince Beytüllahm Kilisesi'nin Rum milleti tarafından hîn-i ta'mirinde vaz'-ı sâbıkını tağyîr ve kendilere hasr ve müstakillen zabt dâyesiyile Ermeni milletin ikâme eyledikleri mahâll-i kanâdilini ref ve hey'et-i

asliyyelerini tefrik ve kendi kanâdillerini vaz' ve ta'lik etmek ve Direklerarası'na ve mahâll-i sâireye vaz'-ı kanâdil ile tezyin ve icrâ-yı âyîn etmek ve Ermeni milletini kapılardan mürûrlarında men' eylemek misillü hâlât vukûa gelmekde olduğundan mukaddemâ verilen evâmir-i aliyye derc olunduktan sonra- "fi'l-hakika Rum milleti işbu ta'mir husûsunu ser-rîşte ederek hilâf-ı şer' ve mugâyir-i evâmir-i aliyye Beytüllahm Kilisesi'nin ta'mirinde hey'et-i asliyyesini tağyir ve Ermeni milleti ile şirketi bi'l-inkâr şuraya buraya müceddeden nesneler ihdâs eyledikleri ve kadîmden olmayan Direklerarası'na ta'lik-ı kanâdil ile külliyyen zabta ibtidârları muvâfık-ı nefsi'l-emr olduğu hâlde o makûle harekât-ı nâ-marziyyenin men' u def'iyle

*

İşbu senedât mutâlaa olunduktan sonra Rusya Devleti'nin bu bâbda müdâhaleye bir güne hukûk-ı ahdiyyesi olup olmadığı bilinmek için Devlet-i müşârun-ileyhâ ile olan muâhedâta lede'n-nazar; Bin yüz seksen sekiz ve Bin yüz doksan yedi senelerinde akd ve tanzim olunmuş olan Kaynarca ve Ticâret muâhedelerinin On altıncı ve On yedinci ve İkinci maddelerinde; "Rehâbîn zümresine münâsib olan imtiyâz ile riâyet oluna ve Hristiyan diyânetine aslâ ednâ bir taarruz ile isâl-i taziyk olunmayıp kiliselerinin ta'mir ü tecdîdine vücûhla mümânaat olunmaya ve mârru'z-zikr kiliselerine hizmet eden eşhâsa aslâ bir takrîb ile taarruz ve müdâhale olunmaya." deyü muharrer bulunmuştur.

Bâlâda mastûr olan uhûd ve mütehâlifetü'l-mazâmîn berevât-ı şerife ve evâmir-i âliye ve senedât-ı sâire meâllerine göre mebhûsün-anh olan ziyâretgâhlar hakkında her tarafın hukûku ne derecelerde olmak lâzım geldiği miyâne-i âcizâ-nemizde lede'l-mutâlaa:

İşbu ziyâretgâhlara dâir en eski ve en yeni senedler Rumlar tarafında olduğundan vehle-i ulâda hak bütün bütün onların yedlerinde gibi görünür; lâkin Fransalular da'vâyı [s. 191] bu yolda tutmayıp ve Rumların Ömer ibnü'l-Hattâb efendimiz hazretlerinden olmak iddiâsıyla ibraz eyledikleri ve onu müeyyid olarak Fâtih-i Kostantiniyye cennet-mekân Sultân Mehmed Hân ve Fâtih-i Kudüs-i Şerif Sultân Selim Hân-ı Evvel hazerâtı câ niblerinden ihsân buyurulmuş olan evâmir ve berevâtı bahse idhâl etmeyip; "mâdem ki sonradan bu yerler selâtin-ı ızâm hazerâtı taraflarından bâ-berât kendilerine i'tâ buyurulmuş ve Bin yüz bir târihinde inâyet olunmuş olan nişân-ı hümayûnla senedât-ı atıkalan te'yîd ve münâzaun-fih olan ziyâretgâhlar Latin râhiblerine teslim olunup Bin yüz elli üçde tecdîd olunan ahidnâmede dahi Latinlerin ellerinde bulunan yerler yine ellerinde kalıp kimesnenin dahl ü taarruz etmemesi şartı tekrâr edilmiş olmasıyla sâlifü'z-zikr Bin yüz bir nişâmından evvel ve [Bin yüz] elli üç ahdinden sonra Rumlara verilmiş senedât

Beytüllahm nâm mahallin tağyir olunmuş nesnesi bulunur ise hey'et-i asliyyesi üzere tesviyesine ve milleteyn-i mezkûreteyn yedlerinde olan evâmir-i şerife mantûk-ı münfi üzere iştirâken ve istiklâlen kadîmden ne vechile icrâ-yı âyîn ve ziyâret ve vaz'-ı kanâdil ve herkesin kendiye mahsûs olan kapılardan ne vechile mürûr edegelmisler ise kadîmi üzere mürûr u ubûr ve icrâ-yı âyîn etdirilmesi ve ba'd-ezîn birbirlerinin mahalline bir vakitte müdâhale ve kıl ü kâli mûcib vaz' ve hareket vukûa gelmeyecek sûretle münâzaa-i vâkıamn indifâi esbâbının istihsâl kılınması ve bu vesile ile Efrenc ruhbâmnın mesken ve ziyâretgâhlarına mümânaat vukûundan mübâadet ve sûret-i tesviyesi, kaydı bâlâsına şerh verilmek üzere bu tarafa iş'âr ve işâret kılınması" muharrerdir.

kendilerinin haklarını ibtâl edemeyeceğini ve eğerçi işbu iki târîh beyninde mürûr eden elli iki sene zarfında Rumlar taraflarından mezkûr nişân-ı hümayûnu ibtâl eder bir fermân ibraz olunabilir ise ona diyecekleri olmayacağını" beyân etmiş olduklarından bu cihetle Rumların eski ve yeni senedlerinin ahkâmının onlara kabul etdirilmesi mümkün ve kâbil olamayıp şu kadar ki; "Latin râhiblerinin ellerinde olan yerler kemâ-kân ellerinde kalsın." ibâresi Bin seksen dört ahdinde olan mevâddan olarak binâ-berîn [Bin] seksen dörtde ellerinde ne makûle ziyâretgâh var ise yalnız onları şâmil olacağı ve Bin kırk beşde vâkıâ bu yerler kendilerine verilmiş ise de [Bin] kırk yedide geri alınmasını ve Rumlara iade kılınmasını mutazammın bir kıt'a emr-i âli verilip bu dahi Bin elli dörtde tecdid ve te'kid olunmuş ve ondan in'ikâd-ı ahd târihi olan Bin seksen dörtde kadar mezkûr [Bin] kırk beş fermânının ibkâ-yı ahkâmına mütedâir Frenklere başka bir emr-i âli verilmiş olduğundan ahdin akdinde münâzaun-fih olan yerlerin kendi ellerinde olmadığı ve ibâre-i merkûmenin şümûlü ol vakit Latinlerde bulunup dâire-i bahsden hâric olan sâir mahaller olmak ve bu ibârenin sâir mevâdd-ı ahdiyye ile berâber harf be-harf Bin yüz elli üç muâhedesine derci [Bin] seksen dörtde karârgir olan şeyleri tecdid ve te'yîd demek olup yoksa Bin yüz birde verilmiş ve [Bin yüz] elli üçe kadar birkaç defa te'kid olunmuş olan nişân-ı hümayûnun meâlini dâire-i ahkâmına alamamak iktizâ edeceği hâtır-güzâr olup fakat bu maddede hukûk-ı düveliyeye dokunur gayet tetik ve nâzik mesâilden olduğundan başka bi'l-farz hâl böyle olsa dahi sâlifü'l-beyân [Bin yüz] elli üç muâhedesine müceddeden ilâve olunup yukarıda bi-ibâretihâ munderic olan ta'mir fıkrasında Kabr-i İsâ ta'bir eyledikleri mahallin Kilisesi dahi mezkûr bulunmasına ve Bin seksen altı ve [Bin] doksan dokuz târihlerinde Rumlara verilmiş olan evâmir ve sâir senedâtta Latinlerin işbu ziyâretgâhların emr-i ziyâret ve derûnlarında icrâ-yı âyînden memnû' olmadıklarını isbât eder pek çok delâil olup hattâ [Bin] seksen altı fermânında bunlardan

ba'zılarının Frenklerde olduğuna delâlet eder lakırdılar görölmesine ve Bin yüz yetmiş târihiyle müverrahan Rumların yedlerinde olan mufasssal emr-i âlide Bin yüz bir nişânı tasdik olunarak ba'zı te'vîlât ve mutâlaât serdiyle ahkâmı bir mikdâr tağyîr olunmuş olmasına ve Rumlar misillü Latinlerin dahi Kudüs-i Şerîf'in Devlet-i Aliyye tarafından fethinden evvel olan hükkâm-ı Mısıriyye ve sâirleri taraflarından [s. 192] senedât-ı kadimleri olduğu ellerinde bulunan evâmîr-i âliye ve hücec-i şer'iyye meâllerinden istinbât olunmasına ve bu kadim ziyâretgâhlar mezâhib-i muhtelif-i İseviyye beyninde müştereken ziyâret olunmak lâzım geleceğine nazaran hiç hakları olmadığına hükmolunması mümkün olamayacağı müttehiden tasdik olunduktan sonra istedikleri şeylerde senedât iktizâsınca hakları ne derecelerde olduğu bahsine intikâl olunarak her mâdde üzerine tedkikât-ı vâkıadan hâsıl olan ma'lûmâta göre ittihâz eylediğimiz re'y ve mutâlaâtın zirde başka başka zikr u tavzihine ibtidâr kılınmıştır:

- Kumâme Kilisesi'nin büyük kubbesiyle Kabr-i İsâ dedikleri mahallin üzerinde olan küçük kubbe:

İşbu iki kubbe Bin yüz bir nişân-ı hümayûnunda mün-deric ise de Bin yüz otuz bir târihinde ta'mîr için Efrenc râhiblerine verilmiş olan emr-i âlide; "*esnâ-yn ta'mîrde küçük kubbeye hatâen bir güne zarar isâbet eder ise Rumlar tarafından ta'mîr olunmak*" şartı muharrer olduğundan ve kubbe-i sağire-i mezkûrenin ve sâir kendilere mahsûs olan mahallerin ta'mîri için yine târih-i mezbûrda Rumlara emr-i âli verildiğinden mâadâ Bin yüz yetmiş senesinde Rumların istih-sâl etmiş oldukları emr-i şerîfde dahi bu vechile mukarrer tutulup hattâ Bin yüz bir târihinde Efrenc râhiblerine verilen nişân-ı hümayûn Rumların hilâf-ı temessükâtı olduğundan ve Kumâme'de kendilerine mahsûs odaların ve sâir mahallerin ta'mîri için tevârih-i muhtelifede itâ olunmuş olan emr-i âlilerden bahisle ta'mîr vesilesiyle büyük kubbeyi kendilerine mülk ettirmek dâyesinde olduklarına ve hâlbuki Kumâme cümle milel-i İseviyye beyninde müşterek bulunduğu binâen büyük kubbe kimesneye mahsûs ve mülk olmamak ve ta'mîr bahânesiyle altında olan Kabir Türbesi'ne ve Devlet-i Aliyye reâyâsına mahsûs olan sâir mahallere tecâvüz ve müdâhale etdirilmemek tenbihâtını şâmil Bin yüz dokuz ve Bin yüz yirmi üç senelerinde Rum milleti tarafına emr-i âlileri verilmiş olup vâkıâ Kumâme Kilisesi cümle milel-i İseviyyenin ziyâretgâhı olmasıyla onu muhit olan büyük kubbe kimseye mahsûs olamayıp Latinlere bir kerre hakk-ı ta'mîri verilmiş olduğuna ve küçük kubbe dahi [Bin yüz] elli üç ahdinden evvel Rumlara tahsis olunarak Frenkler tezyîn ve testirine me'zûn kılınmış bulunduğu binâen kubbeteyn-i mezkûreteyn haklarında Frenklerin da'vâları mukârin-i hakkâniyyet olmamağla bunların hâlleri üzere bırakılması.

- Sitt-i Meryem denilen yedi kıt'a kemerlerin zir ü bâlâ-ları:

Bu kemerlerin zir ü bâlâsı 923 ve 933 ve 1047 ve 1086 ve 1099 târihleriyle olan evâmîr ve berevâtta ve sâir senedâtta Rumlara ve 1045 ve 1101 ve 1102 nişân ve emr-i âlilerinde ve diğer temessükâtta Latinlere tahsis olunmuş ise de sâlifü'l-beyân Bin yüz yetmiş fermânında bâlâları Latin ve zirleri Rumlara ta'yîn olunarak tarafeynin buna râzî oldukları muharrer olması ve el-yevm bu sûretle müştereken oturulmakta bulunması cihetle Fransızların dedikleri gibi tamâmen kendilerine teslim olunmak iktizâ etmeyip hâl-i hâzırının ibkâsı.

- [s. 193] Cülcüle tahtında bulunan dört kıt'a kemerler:

İki tarafın senedâtında dahi bu kemerlerin nısfı Rumların ve nısf-ı diğeri Latinlerin olduğu musarrah ve hâl-i hâzır dahi böyle olmasıyla topunu istemeğe Fransaluların kat'â hakları olmadığından bunda dahi şimdi cârî olan sûretin tağyîr olunmaması.

- Hacer-i Muğtesel çevresinde kâin sâha:

Sâha-i mezkûreye dâir Latinlerin senedâtında bir güne sarâhat görünemediğinden bu bâbda iddiâyâ salâhiyyetleri olmadığından kendilerine tebliğ olunması.

- Hazret-i Meryem Türbesi ve ittisâlinde kâin bağçe:

Bunun 923 ve 933 ve 1067 târihleriyle müverrahan Rumlara ihsân buyurulmuş olan fermân-ı âlilerde Rumların ve 1045 ve 1066 ve 1112 senelerinde Latinlere verilen evâmîr-i aliyyede ve bunlara binâen sonraları ta'mîr için itâ olunan ahkâmda Frenklerin olduğu muharrer olup eğerçi Bin yüz birde Fransızların istih-sâl etmiş oldukları mezkûr nişân-ı hümayûnda işbu Türbe'den bahsolunmamış ise de Bin kırk beş nişânını nesh eden [Bin] kırk yedi emr-i âlisinde dahi Türbe-i mezkûrenin Frenklerden istirdâd olduğuna veyâhüd olunmasını imâ eder bir şey olmayıp fakat [Bin] altmış yedi fermânında Rumların olduğu beyân kılınmış olmasına ve Rumların asıl sened ittihâz eyledikleri mezkûr Bin yüz yetmiş fermânında yine onların olduğu tasrih kılınmasına ve el-hâletü hâzihî ellerinde bulunmasına göre tağyîr-i hâl-i hâzırî câiz olmayıp ancak Latinlerin dahi ber-vech-i muharrer işbu Türbe'nin kendilerine âid olduğunu ve ta'mîr etmelerine ruhsatı hâvî ellerinde müteaddid ve tevârih-i muhtelif ile müverrah evâmîr-i aliyyeleri olduğundan ve Kabr-i Hazret-i Meryem, Kumâme Kilisesi misillü milel-i İseviyye beyninde bi't-tab' müşterek ziyâretgâhlardan olup hattâ ba'zı ifâdât-ı mevsûkaya göre el-yevm Ermeniler ve milel-i sâire dahi ziyâret etmekde olarak Kumâme gibi bunun kapısında mukaddemâ ehl-i İslâmdan bekci

bulunması dahi iştirâke delâlet eyleyeceğinden bu bâbda Fransızlara bütün bütün red cevâbı verilmeğe bir güne salâhiyyet bulunamamasıyla Türbe-i mezkûreyi onların dahi hey'et-i hâliyye ve idâre-i hâzırasını bir vechile tağyîr etmek şartıyla ziyaret eylemeleri.

- Beytüllahm karyesinde kâin Büyük Kilise:

Kilise-yi mezkûrun kible ve şimâl taraflarında olan iki kapısıyla derûnunda Mağâratü'l-Mehd ta'bir olunan Mevlid-i İsa –aleyhi's-selâm– Mağarası kapısının anahtarları ya'nî üç adet anahtarlar 923 ve 933 ve 1047 ve 1086 ve 1099 târihleriyle müverrah olup bâlâda hulâsaları munderic olan senedât iktizâsınca Rumların ve 1045 ve 1101 nişân-ı hümayûnlarına göre Latinlerin olup fakat Kilise-yi mezkûrun bânisi her ne kadar Latin tâifesinden olduğu rivâyet olunmakda ise de [s. 194] feth-i Devlet-i Aliyye'den beri Latinlere teslim olduğuna dâir senedât-ı meşhûdede bir şey görülemeyip ânîf'ül-beyân Bin yüz bir nişân-ı hümayûnunun ahkâmı icrâ olduğuna mutazammın olan hüccetde Kilise-yi mezbûr derûnunda Rumların ihdâs etmiş oldukları şeylerin lağv olunmuş olduğu muharrer ise de Kilisenin kendilerinden nez' olduğu mütebeyyin olmayarak revîş-i hâle ve Rumlarla Ermeniler beyinde buna dâir vukû' bulunmuş olan nizâ' üzerine Bin yüz elli iki târihinde Rumlara itâ olunmuş olan emr-i âliye ve karâin-i sâireye bakılınca Kilise-yi mezbûr Rumların olduğuna ve el-hâletü hâzihi ellerinde bulunduğuna mebnî şimdi onlardan alınıp Frenklere verilmeğe bir güne icâb olmayarak şu kadar ki; bu Kilise ziyaretgâh-ı müşterek olan Mağâratü'l-Mehd'in memerrî gibi olduğundan mukaddemâ anahtarları Latinler misillü Ermenilere dahi verilmiş olmasıyla ve Bin yüz yetmiş fermânında dahi Kilise Rumların olduğuna hükmolunarak Mağâranın dahi anahtarı kendilerine iade olduğuna sırada Latinlerde olan mefâtih-i selâsenin nez' ve istirdâdına müteallik bir şey bulunmadığı cihetlerle eğerçi Latinlerde Kilise-yi mezbûrun şimâl ve kible kapılarıyla Mağâratü'l-Mehd kapısının anahtarları olmadığı hâlde itâsına mübâderet olunarak bununla hakları ifâ ve kendilerin iskât edilmesi.

- Efrenc Deyri'ne muttasıl iki kıt'a bağçeler nısfı:

Bu bağçeler dahi bâlâda muharrer olan tarafeyn sene-datı[n]da muharrer ve munderic ise de ziyaretgâh kabilinden olmadıklarından ve öteden beri müştereken nezâret olunagelip Bin yüz yetmiş fermânı dahi bu iştirâk-i nezâreti te'yîd etmiş olduğundan yine ol vechile icrâ olunması.

- Tâhûn'ül-Atık nâm sâha ve arada vâkı' mahzenler:

Nişân-ı hümayûnlarda böyle sâha ve mahzenlere dâir sarâhat olmadığından ol bâbda bir güne bahis ve nizâa salâhiyyet görünmediği Fransa Sefâreti'ne ifâde kılınması.

- Mağâratü'r-Ruât ve onu muhit olan arâzi:

Bunların cevâbı dahi aynıyla bend-i sâbika tatbikan verilmesi.

- Kabr-i Hazret-i İsa zu'm olunan mahal ve sâhası:

Mahall-i mezbûr hiçbir tarafa hasr u tahsis olunmamış olduğundan ve müşterek ziyaretgâhlardan bulunduğundan ne Rum ve ne Ermeni ve ne Latinlerin bunu; "Münhasıran bizimdir." deyü da'vâya salâhiyyetleri olmadığından şimdiki hâli üzere terk olunup ol bâbda yeniden bir şey yapılmaması.

- [s. 195] Hacer-i Muğtesel:

Bu dahi öteden beri beyne'l-milel müştereken ziyaret olunagelip ve tarafeynin senedâtında dahi pek de mahsûsiyyetine hükmolunamayacağı ve Bin yüz yetmiş emr-i âlisinde dahi iştirâkine karâr verilmiş olduğu cihetlerle bunun üzerine bir güne tedbir-i cedide hâcet olmayıp hâl-i hâzırın takrîr ve ibkâ buyurulması.

- Mağâratü'l-Mehd:

Mağâra-i mezbûre Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm–ın doğdukları yer olduğundan beyne'n-Nasârâ pek mu'tenâ olup el-hâletü hâzihi müştereken ziyaret olunmakda olmasıyla yine ol vechile ibkâ olunup fakat işbu Mağâranın üzerinde bulunan Kiliseye dâir olan bendde beyân olduğuna vechile Latinlerin ellerinde Mağâra kapısının anahtarı olmadığı hâlde bâb-ı mezbûr için bir anahtar istemeğe hakları olacağı ve kendileri; "Mağâra-i merkûmede mahsûsan ve müstakillen bir mahall-i ibâdetleri mevcûd ise de Hazret-i İsa –aleyhi's-selâm–ın asıl tevellüd buyurmuş oldukları yerde yalnız Rumlar icrâ-yı âyîn etmekde olduklarından kendilerinin orada dahi ibâdet eylemelerine ruhsat verilmesini" da'vâ etmişler olup fakat yedlerinde olan fermânlarda ale'l-ıtlâk Mağâradan bahsolunarak içinde olan makâmât tezkir ve ta'yîn olunmamış olduğundan şimdi bu da'vâyı etmeğe hakları olamayacağının cânib-i Sefâret'e anladılması.

Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti beyinde mün'akıd olup kezâlik yukarıda tahrîr olunan Kaynarca ve Ticâret muâhedeleri fıkralarında eğerçi Hristiyan âyinine dâir bazı şeyler mastûr ise de bi'l-hâssa Kudüs-i Şerif ve ziyaretgâhlardan dolayı bir lakırdı olmadığından şu mes'ele-i mahsûsada Rusya Devleti'nin müdâhalesi resmen olamamak iktizâ eder gibi görüldüğü.

Husûsât-ı meşrûha tedkikât-ı vâkıadan istihsâl olunan netice üzerine miyâne-i âcizânemizde münâsib gibi mülâhaza olunmuş ise de ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Ra. sene 1268

Mehmed Rifat	Yûsuf Kâmil	Ârif	Tahsîn	Rüşdî	Afif
--------------	-------------	------	--------	-------	------

Mukâbele olmuşdur.

Kudüs'teki Deyru's-Sultan Manastırı'nın Anahtarlarını
Ele Geçirmek İçin Habeşlilerle Kıptîler Arasında Yaşanan
Mücadele

Power Struggle between Abyssinians and Copts for
Getting the Keys of the Monastery of Deir Es-Sultan in
Jerusalem

110
[196-1]

Kudüs'teki Deyru's-Sultan Manastırı içerisindeki Kilisenin Kıptîlerin elinde olan anahtarlarını Habeşlilerin bir biçimde ele geçirdiği, tahkikat neticesinde bu anahtarları elinde bulundurma hakkının Kıptîlere ait olduğu anlaşılarak Kudüs Meclisi tarafından söz konusu anahtarların Kıptîlere teslim edildiği, ancak bu sırada memurlar tarafından adı geçen Manastırın bir anahtarının Habeşlilere teslim edildiği, Kıptîlerin itirazı üzerine birkaç defa yapılan duruşmalarda Kıptîlerin haklı olduğu ortaya çıkmasına rağmen

Habeşlilerin söz konusu anahtarı geri vermedikleri, bunun üzerine Kudüs Mahkemesince ve Meclisince görevlendirilen iki kişi tarafından Manastırın eski kilidinin yeni kilitle değiştirildiği ve yeni anahtarın Kıptî Matranı Kısıs Abd'a teslim edildiğine dair Kudüs Mutasarrıfının Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazı ve ekindeki Arapça mazbata.¹

27 Ağustos 1863

[s. 196] *Makâm-ı Âlî-i Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye'ye*

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki;

Bundan mukaddem fi-gurreti Muharrem sene [12]80 târihli ve 13 numaralı [()] cevâben makâm-ı âlî-i Hazret-i Vekâlet-penâhî'ye takdîm kılınan arıza ve mazbata meâlin-den müstebân olmuş olacağı vechile Kudüs-i Şerîf'de kâin Deyru's-Sultân demekle arîf Manastır derûnunda vâkı' Kilisenin anahtarları Kıbtıyân yedinde iken hem-mezhepleri bulunan Habeşiler bir takrib mezkûr anahtarları kapmış ve müteallik buyurulan irâde-i seniyye mücebince tahkikât-ı icâbiyyesi lede'l-icrâ hak Kıptîler tarafında görünmekle zikrolunan anahtarlar Meclisce ma'rîfet-i şer'le Kıptîlere teslim kılındığı sırada her nasılsa Manastırın bir anahtarı me'mûrlar tarafından sehven Habeşilere teslim olunmuş ve Kıbtıyân Matranı; "*Manastır-ı mezkûrun anahtarı dahi öteden beri kendi yedlerinde bulunduğu beyâmıyla tarafına teslim kılınmasın*" istid'â eylediği misillü Habeşiler dahi; "*kadimden anahtara zilyed oldukları*" iddiâsında bulunduklarından ve birkaç defa vukû' bulan mürâfaada Habeşiler haksız görünüp taannûdden dahi geri durmadıklarından nihâyet bu kerre Ermeni Manastırı Tercümân ve ihtiyârları hâzır oldukları hâlde Kudüs-i Şerîf Meclisi'nde huzûr-ı şer'-i şerîfde tekrâr mürâfaaları bi'l-icrâ miftâh-ı mezbûrun mine'l-kadîm ve ale'l-husûs

kırk seneden beri yedlerinde bulunduğunu Kıptîler isbât etmiş olduklarından miftâh-ı mezbûrun Matran-ı mûmâileyhe teslim olunması Habeşilere tenbih olunmuş ise de yine tesliminden imtinâ' eylediklerinden Hey'etce verilen karâra mebnî cânib-i şer'-i şerîfden ve Kudüs-i Şerîf Meclisi tarafından mekrûmetlü el-Hâc Ali Efendi ve mekrûmetlü Mûsâ Efendi me'mûr ve ta'yîn olunarak Manastır-ı mezbûrun atik kilidi kaldırılıp diğer kilid vaz'ıyla miftâh-ı cedîd dahi Matran-ı mûmâileyhin vekili Kısıs Abd nâm kimesne yedine bi't-teslim ba'demâ müdâhale etmemeleri husûsu Habeşilere tenbih olunmuş ve ol bâbda Meclis-i mezbûrdan tanzîm olunan bir kıt'a mazbata manzûr-ı fahâmet-neşûr-ı hazret-i nezâret-penâhileri buyurulmak üzere leffen takdîm kılınmış olmakla ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Kudüs, fi 11 Rebiü'l-evvel sene [12]80 ve fi 15 Ağustos sene [12]79

Çâker-i Kemineleri
Mutasarrıf-ı Kudüs-i Şerîf
Mehmed Hûrşid

*

¹ Ayrıca bk. 104 [155-1] ve 106 [161-1] numaralı kayıtlar.

[s. 197]

الله و يوسف ولد سمعان الضيورة جميعهم من ملة اللاتين من رعايا الدولة العلية و شهدوا بذلك طبق شهادة السيد درويش افندى انسيه(?) المذكور و قرر مبارك قمر المذكور انه يعرف تصرفهم بذلك من ذو خمسين سنة و يوسف ولد بطرس يعرف ذلك من ذو ثمانية و اربعين سنة و يونس(?) ولد عطا الله يعرف ذلك من ذو عشرين سنة و يوسف ولد سمعان الضيورة يعرف ذلك من ذو خمس و ثلاثين سنة فقبلت شهادتهم غب التزكية الشرعية و وجد ايضا بيد مطران القبط المذكور حجج و سندات تشعر بتعميرات و ترميمات الدير المذكور من طرفهم من قديم الزمان تؤكد و تصدق صحت دعواهم بذلك و حكم جناب مولانا نائب افندى الشريعة الغرا بثبوت تصرف طائفة الاقباط بمفتاح الدير المذكور و تسليمه لسيد مطران الاقباط حسب القديم و يبقى القديم على قدمه فامر ميخايل و رفقائه المدعى عليهم تسليم المفتاح الى المطران فامتنعوا عن تسليمه فحينئذ صادر القرارات بتوجه مؤمورين من طرف الشرع شريف و المجلس و الحكومة السنية مكرمتلو موسى افندى الحسنى الى الدير المذكور و بحضور المدعى و المدعى عليه قد صار خالع الزرقيل الموجود على باب الدير و وضع زرقيل جديد خلاف الزرقيل الموجود و بعد وضعه قد احضروا المفتاح الى المجلس و صار تسليمه الى القسيس عبد السيد وكيل المطران المذكور و لاجل تكون الكيفية محيطة المعالم السنية و صدور الامر الكريم بعدم المعارضة [المعارضة] بذلك الى طائفة الاقباط المذكورين صارت المجاسرة بتنظيم هذه المضبطة و تقديمها لديوان معدلتكم و الامر لمن له الامر.

في ٢٩ صفر الخير سنة ١٢٨٠ [١] و في ٣ اغستوس سنة ١٢٧٩ [١]

بتاريخه بحضور ترجمان و اختيارية دير الارمنة القيمة بمار يعقوب بالقدس الشريف حضر باسبايوس مطران الاقباط الموجود بالقدس الشريف و ادعى على ميخايل الحبشى و رفقائه من طائفة الحبش الحاضرين معه بالمجلس انه مقدما من مدة اخذ ميخايل المدعى عليه مفتاح باب دير السلطان من يد القسيس عازر القبطى الوكيل من طرفهم بدون طريقه و ان المفتاح بيدهم من قديم الزمان من دون معارض و لامنازع مع مشاهدة طائفة الحبش التصرف بالمفتاح و عدم معارضتهم المدة الطويلة و يريد تسليم المفتاح من ميخايل المذكور عن ذلك اجاب بان المفتاح بيدهم بموجب سندات ثبت ذلك فطلب منه احضار السندات لاجل تلاوتها فى المجلس و اجرا ايجابها فقرر انها ليست بيده دائما هى فى بلاد الحبش فطلب البيان من مطران الاقباط على اثبات مدعاه فاحضر للشهادة دارينها(?) كل واحد من يماخ(?) درويش افندى انسيه(?) بن المرحوم السيد خليل افندى انسيه(?) احد بوابين الكنيسة الكبيرة بالقدس الشريف و شهد بوجه ميخايل المرقوم و رفقائه بان مفتاح باب الدير المدعى به هو دائما بيد الاقباط و رسائهم و انه يعرف المفتاح المذكور بيد القسيس سمعان ابو حنس من بعده بيد القسيس حنس و من بعده بيد القسيس جريس قسيسا طائفته الاقباط و متصرفين من مدة اربعين سنة من دون معارض و لا منازع مع مشاهدة الحبش و الذين يوجدون تلك الاوقات و عدم معارضتهم بذلك و شهد فى جميع ذلك شهادة شرعية و حضر ايضا السيد عبد القادر افندى جودة ابن المرحوم السيد جودة افندى احد امنا مفتاح الكنيسة الكبيرة المذكورة و شهد بذلك طبق شهادة السيد درويش افندى انسيه(?) المذكور و انه يعرف ذلك من ذو ستة سنوات و حضر ايضا كل واحد من مبارك قمر ولد موسى قمر و يوسف ولد بطرس و يونس(?) ولد عطا

قاضى قدس شريف السيد محمد روى	نائب قدس شريف السيد محمد على	مفتى قدس شريف مصطفى	نقيب الاشراف وفات	سركاتب مال على رضا	مدير اوقاف مصطفى
ناظر نفوس السيد محمد على	[198 / s. ١٩٨ ص.] مدير الر... السيد محمد طاهر	عن مدرس اعضا درويش السيد محمد	عن مدرس اعضا موسى	عن مدرس اعضا خليل	اعضا مجلس السيد ابراهيم
	اعضا لاتين(?) انطون	اعضا روم تعوريوس(?)	اعضا ارمن خريس ابراهيم	اعضا يهود سحاق اسرائيل	

Prusya Veliahtı Prens Frederik'e Hediye Edilen Kudüs'teki
Arsa ve Dükkânlar

Lands and Shops in Jerusalem Which Were Granted to
Prince Friedrich, the Heir to the Prussian Throne

111
[198-1]

Osmanlı Padişahı tarafından Prusya Veliahtı Prens Frederik'e hediye ve ihsan edilen Kudüs'teki arsa ve dükkânların, Prusya Sefareti'ne verilen senedinin suret kaydı.¹

11 Şubat 1871

[s. 198] İşbu kayd Prusyalunun Ahidnâme defterinde mukayyeddir.

Kudüs-i Şerîf'de Prusya Veliahtı Prens Frederik'e taraf-ı hazret-i şâhâneneden ihdâ ve ihsân buyurulan mahallin işbu senedi Sadna'zam devletlû, fahâmetlû Âlî Paşa efendimiz hazretlerinin kendi hatlarıyla tashîh olunarak Mühimme Odası'ndan reyhânî hat ile tahrîr ve Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Mehmed Kemâl Paşa mühriyle temhîr olunup Prusya Sefâreti'ne verilmiş ve evrâkı Prusya sandığına ve harîtası dahi harîta sandığına vaz' olunmuşdur. Diğer harîtası Evkâf-ı Hümâyûn Senedât Odası'nda, irâdesi takımı dahi usûlû vechile Evrâk Odası'ndan geçerek Hazîne-i Evrâk'da mahfûzdur.

Bâis-i Tahrîr-i Sened Oldur ki:

Taraf-ı eşref-i Hilâfet-penâhîden haşmetlû Prusya Kralı hazretlerine ihdâ buyurulan ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine mülhak nefis-i Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Melik Salâhuddîn -tâbe serâhü- hazretleri Evkâfından olup Dâru's-şifâ demekle ma'rûf kible tarafından Buğday Pazarı denilen çarşı ve şark tarafından Sebzeciler Çarşısı'nda vâkı' olup mahall-i mezkûra ilhâk olunan on beş aded dükkânın sakfları nihâyetine kadar beyinlerinde fâsıl bulunan Eskiciler Çarşısı ve şimâl tarafından Kumâme Kilisesi kurbünde Sebzeciler Çarşısı'na mûsıl olan tarîk-ı âmm ve garb tarafından Zerdehâne demekle ma'rûf arsaya açılacak Çârşû-yı Cedîd olacağı mahalden Buğday Pazarı'na müntehî hudûd ile mahdûd arsası ve Rum Patriği Efendinin uhdesinde bulunan ve arsa-i mezkûre ittisâlinde vâkı' Kassâblar Çarşısı kapısına müntehî yedi aded mağaza hevâsıyla berâber terk ve yine Melik-i müşârun-ileyh Evkâfı müsakkafâtından Kassâblar Çarşısı'nda vâkı' bir sırada bulunan on beş aded dükkânların maa-hevâ ve Buğday Pazarı Çarşısı'nda Şeyh Gabâyin -kuddise sırruhü- Türbe-i şerîfesinden bed' ile Hüseyinzâdeler uhdelerinde olan bir bâb yağhâneye kadar üç bâb mülk

dükkânın maa-hevâ ve arsa-i mezkûrenin şimâl tarafında vâkı' Melik-i müşârun-ileyh Evkâfı müsakkafâtından yedi aded dükkânın şeref-sünûh buyurulan irâde-i seniyye-i mülûkâne müceb-i âlisi vechile mârru'z-zikr vakıf mağaza ve dükkânların ma'a-arsa-i merkûme kaydları bi't-terkin Prusya Devlet-i fahimesi Sefârethânesi ismine ber-vech-i mülkiyyet muâmele-i intikâliyyesi icrâ olunduğu misillü ilâve olunan Buğday Pazarı'nda vâkı' üç bâb dükkân rütbetlû Rum Patriği Efendinin mülkü olan yedi aded dükkânın dahi kaydları kezâlik bi't-terkin Sefâret-i müşârun-ileyhâ ismine ber-vech-i mülkiyyet intikâli icrâ edilmiş ve Buğday Pazarı damının hevâsı ve kezâ işbu Buğday Pazarı damından bed' ile Sûku'l-lahm Câddesi'ne ve buradan dahi Sûk-ı mezkûrda vâkı' maa-hevâ terk olunan sâlifü'z-zikr on beş dükkâna gelince burada vâkı' dekâkin ve mağazaların hevâları kezâlik intikâl-i mezkûrda dâhil bulunmuş olduğunu mübeyyin işbu sened bi't-tanzîm Sefâret-i müşârun-ileyhâya i'tâ olunmuşdur.²

Fi 20 Zî'l-ka'de sene [1]287 ve fi 30 Kânûn-ı Sâni sene [1]286

Mukâbele olmuşdur.

¹ Ayrıca bk. 100 [150-1], 101 [151-1], 112 [199-1] numaralı kayıtlar.

² Belgede tarif edilen mahallin plan ve krokisi için bk. BOA, PLK.p. 794

Remle'deki Bir Arazinin Kırk Yıllığına Kudüs'teki Suriye Eytamhanesi İçin Eytamhane Direktörü Alman Mösyö Şeneler'e Kiraya Verilmesine Dair Sultan II. Abdülhamid Han Tarafından Çıkarılan İrade-i Seniyye

İrade-i Seniyye (Imperial Order) Issued by Sultan Abdülhamid II to Grant a Land in Ramla to the Syrian Orphanage in Jerusalem for Forty Years on the Application by Its German Director, Scheneller

112

[199-1]

Kudüs'teki Suriye Eytamhanesi'nden çıkacak öğrencilere tarım, orman ve hayvancılık öğretmek üzere Filistin'deki bir arazinin Eytamhaneye verilmesi için daha önce yaptığı başvuruya söz konusu arazinin civar köyler ahalisinin orman ve meraları olmasından dolayı olumsuz cevap verilen Eytamhane Direktörü Alman Mösyö Şeneler'in, Kudüs Mutasarrıfı Rauf Paşa'nın Alman Prensi Frederik Şarl'ın Kudüs'ü ziyareti sırasındaki vaadine binaen yaptığı araştırma neticesinde Remle'nin batısında bulunduğu arazinin bedelsiz

olarak veya cüz'î bir bedel karşılığında Eytamhaneye verilmesi için Kudüs Mutasarrıflığı'na yeniden başvuruda bulunması üzerine, söz konusu arazinin, bulunduğu yer Belediye Dairesinin malı olmak üzere, 40 yılına anılan Eytamhane Direktörüne kiralanmasına izin verildiğine dair Sultan II. Abdülhamid Han tarafından çıkarılan irade-i seniyye.¹

15 Ekim 1885

[s. 199] Evrâkı takımıyla Sadâret Evrâk Odası'na verilmiştir. Fi 25 Muharrem sene [1]303

Hâriciye Nezâreti'ne fi 7 Haziran sene [18]84 târihiyle Almanya Sefâreti'nden vârid olan takrîrin tercemesi sûretidir.

Selef-i muhlisânem Kont Haçfeld² fi 7 Mart sene [18]81 târihli takrîrinde arz-ı Filistin'de ba'zı arâzinin terk ve itâsı talebini hâvî Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Sûriye Eytâmhânesi³ Direktörü Mösyö Şeneler⁴ cânibinden verilen arzuhâl üzerine nazar-ı dikkat-i aliyye-i nezâret-penâhilerini celb etmiş ve Mösyö Haçfeld dahi fi 26 Haziran sene [18]83 târihli takririyle Nezâret-i Celilelerine ol bâbda ba'zı tebliğât icrâ eylemişdi. Mösyö Şeneler arâzi-i mezkûreyi zer' ve i'mâr etmek ve Eytâmhâne'den çıkan talebeye zirâat ve bâğçevânlık ve bâğcılık ve orman ve hayvân yetiştirmek fenlerini ta'lim eylemek için taleb eylemiş ise de Nezâret-i Celilelerinin fi 25 Şubat sene [18]82 - fi 18 Kânûn-ı Evvel sene [18]82 târihli müzekkire-i cevâbiyyelerinde; "arâzi-i mezkûre kurâ-yı mütecâvire ahâlîsine âid olup ahâlî-i merkûme bu arâzide hatab kat' ve hayvânât ra'y eylemekte olduğundan ve Meşâ(?) ahâlîsi nâmına mukayyed olan arâzi-i mezkûre terk edilecek olur ise diğer mer'â ve ormanları bulunmamak hasebiyle âlakadârâmn menâfii gereği gibi ızrâr edileceğinden" bahisle mûmâ-ileyhimin mes'ûl-i vâkı me'mûrin-i mahalliyye cânibinden maa't-teessüf is'âf edilemeyeceği bildirilmiş idi. Bunun üzerine Mösyö Şeneler el-yevm gayr-i mezmû olup ne Hazine-i Celilede, ne ahâlîce hiçbir güne istifâdeyi mûcib olmayan arz-ı Filistin'in arâzi-i vâsiası miyânında kendi maksad-ı insâniyyetkârânesine müsâid diğer arâzi taharrisine mübâşeret eylemiştir. Arz-ı

Filistin'de etfâl-i metrûkenin tehvîn-i ıztırâb u sefâletleriyle ıslâh-ı ahvâlî husûsuna sarf eylediği mesâî ve ikdâmât-ı mütevâliyeden dolayı cümlelerin mahzûziyyet ve şükrânîsini celb etmiş olan Mösyö Şeneler'in bu yoldaki ikdâmâtı Almanya'da pek büyük ba'zı zevât cânibinden mazhar-ı takdîr olmuş olmakla Veliahd fahâmetlü Prens Frederik Şarl hazretleri sene-i sâbika Şubat'ında Kudüs-i Şerîf'e vukû' bulan seyâhatlerinde Mösyö Şeneler'in te'sisât-ı hayriyyesi kendisince pek mültezem idiğinden mes'ûl-i vâkıının is'âfını Mutasarrıf Paşa hazretlerine tavsiye eylemiştir. Prens-i müşârun-ileyhin doğrudan doğruya senâverlerine vukû' bulan iş'ârına göre Rauf Paşa hazretleri; "Mösyö Şeneler arâzi-i emîriyyeden diğer münâsib ba'zı arâzi bulur ise istid'âsım Hükûmet-i Seniyye nezdinde tervîce çahşacağım" kendilerine vâ'd etmiş ve bu vâ'di Kudüs-i Şerîf'de mukim Almanya Konsolosu'na dahi tekrâr eylemiştir. **İmdi:**

Mösyö Şeneler 1883 senesi Haziran'ın nihâyetine doğru Ramle'nin cihet-i garbiyyesinden kendi tasavvurunun icrâsına pek elverişli ba'zı arâzi-i hâliye bulmuş ve mahallinde icrâ eylediği tahkikâtdan arâzi-i mezkûrenin arâzi-i emîriyyeden olduğu anlaşılmıştır. Binâen-aleyh Mösyö Şeneler kendisine vukû' bulan vâ'de istinâden Kudüs Mutasarrıflığı'na yeni bir arzuhâl takdîm ederek teşebbüsün müstenid

¹ Ayrıca bk. 100 [150-1], 101 [151-1], 111 [198-1] numaralı kayıtlar.

² Paul Graf von Hatzfeldt-Wildenburg (ed. 1878 - 1882).

³ Scheneller Orphanage / Syrian Orphanage.

⁴ Johann Ludwig Scheneller (ö. 1896).

bulunduğu maksad-ı insâniyetkârâne mebnî arâzî-i mezkûrenin meccânen veyâhûd cüz'î bir bedel ile Kont Haçfeld'in sâlifü'z-zıkr fî 27 Mart sene [18]81 târîhli takrîrinde mûnderic şerâit tahtında olarak terk ve itâ buyurulmasını taleb eylemiştir. İstihbâr etdiğime göre Mutasarrıf-ı müşârun-ileyh işbu arzuhâli geçen seneden beri Bâb-ı Âlî'ye arz ve tebliğ eylemiş ise de gerek Frederik Şarl hazretlerine vukû' bulan va'de ve gerek bir maksad-ı insâniyetkârâneye müstenid bulunan işbu istid'âyı piş-i nazar-ı itînâyâ alacağında şübhe etmediğim Hükûmet-i Seniyye'nin temâyülât-ı

hasenesine istinâden taleb-i vâkımun is'âfına şimdiye kadar beyhûde intizâr eyledim. Binâen-aleyh Hükûmet-i Seniyye cânibinden bu bâbda ittihâz buyurulan karârın taraf-ı senâverâneme bildirilmesini recâ eder ve Mösyö Şeneler'in makrûn-ı hakk u savâb olan taleb ve istid'âsını tervicen şimdiye kadar vukû' bulan kâffe-i teşebbüsâtı neticesiz bırakacak ve teessüfû mûcib olacak sûrette bir cevâb itâ buyurulmayacağını ümîd eylerim.

Beyân-ı hâl ibrâz-i meâsir-i ihtirâmâta vesîle ittihâz kılındı.

*

[s. 200] Fî 12 C. sene [1]302 târîhinde takdîm kılınan tezkire sûretidir.

Kudüs'de vâkı' Sûriye Eytâmhânesi talebesine zirâat ve sâire ta'lîm etmek üzere mezkûr Eytâmhâne Direktörü Mösyö Şeneler'in mübâyaa etmek istediği arâzî hakkında Almanya Sefâreti'nden verilen takrîr üzerine cereyân eden muhâberât ve tedkikâtı hâvî Hâriciye Nezâret-i Celîlesinin tezkiresi leffen arz u takdîm kılındı. Mutâlaasından rehîn-i ilm-i âlî buyurulacağı vechile işbu arâzî âhara satılmamak ve yalnız icâr ve hâsılâtından istifâ olunmak üzere altmış beş bin gurus bedel ile mahallî Dâire-i Belediyyesi nâmına ihâle olunmuş ise de arâzî-i mezkûrenin Eytâmhâneye ilâveten mübâyaaasına ruhsat itâsı Almanya Veliahdî hazretleri tarafından sûret-i mahsûsada iltimâs olunduğu cânib-i Sefâret'den evvel ve âhir beyân ve Kudüs'de sâir devletlerin birçok te'sisâtı bulunduğu ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'den teshilât-ı lâzıme ve iânât-ı fîliyye icrâ kılındığı der-miyan

ile berâber arâzî-i mezkûrenin tefvizı mümkün değilse yine Dâire-i Belediyenin mâlî olmak üzere kırk sene müddetle Eytâmhâneye icârı gibi bir sûret-i tesviye ittihâzı ifâde olunmuş ve vâkıâ sâir devletlerin her birine arâzî-i mukaddese te'sisât-ı hayriyyeye dirîğ-ı müsâade buyurulmayıp Prens-i müşârun-ileyhin muntazır olduğu müsâadenin teehhurundan dolayı beyân-ı teessür edilmesine ve arâzî-i mezkûrenin taleb ve istid'â olunduğu vechile icârı muvâfık-ı usûl olmasına binâen iltimâs-ı vâkı' şâyân-ı is'âf görünmüş olmakla arâzî-i mezkûrenin yine Dâire-i Belediyeye mâlî olmak üzere Dâire-i mezkûre tarafından kırk sene müddetle mezkûr Eytâmhâne Direktörüne icârı hakkında her ne vechile emr u fermân-ı hümayûn-ı Hazret-i Pâdişâhî şeref-müteallik buyurulur ise infâz-ı mantûk-ı münîfine ibtidâr edileceği beyânıyla.

*

Kudüs-i Şerîf'de vâkı' Sûriye Eytâmhânesi talebesine zirâat ve sâire ta'lîm etmek üzere mezkûr Eytâmhâne Direktörü Mösyö Şeneler'in mübâyaa etmek istediği arâzinin mübâyaaasına ruhsat itâsı iltimâs olunmakda olmasına mebnî mezkûr arâzinin kırk sene müddetle mûmâ-ileyhe icârı sûretinin istizânı hakkında fî 12 C. sene [1]302 târîhinde arz-ı huzûr-ı âlî kılınmış olan tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri

manzûr-ı âlî-i Hazret-i Hilâfet-penâhî olarak ber-vech-i istizân muâmelât-ı muktezîyenin ifâsı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehinşâhî şeref-müteallik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Ramazân sene [1]302 ve fî 20 Haziran sene [1]301

Alî Rızâ

Taraf-ı eşref-i Hazret-i Sadâret-penâhîden Muâvin Reşîd Beyefendi hazretleri istizân etdikde işbu irâde-i seniyye

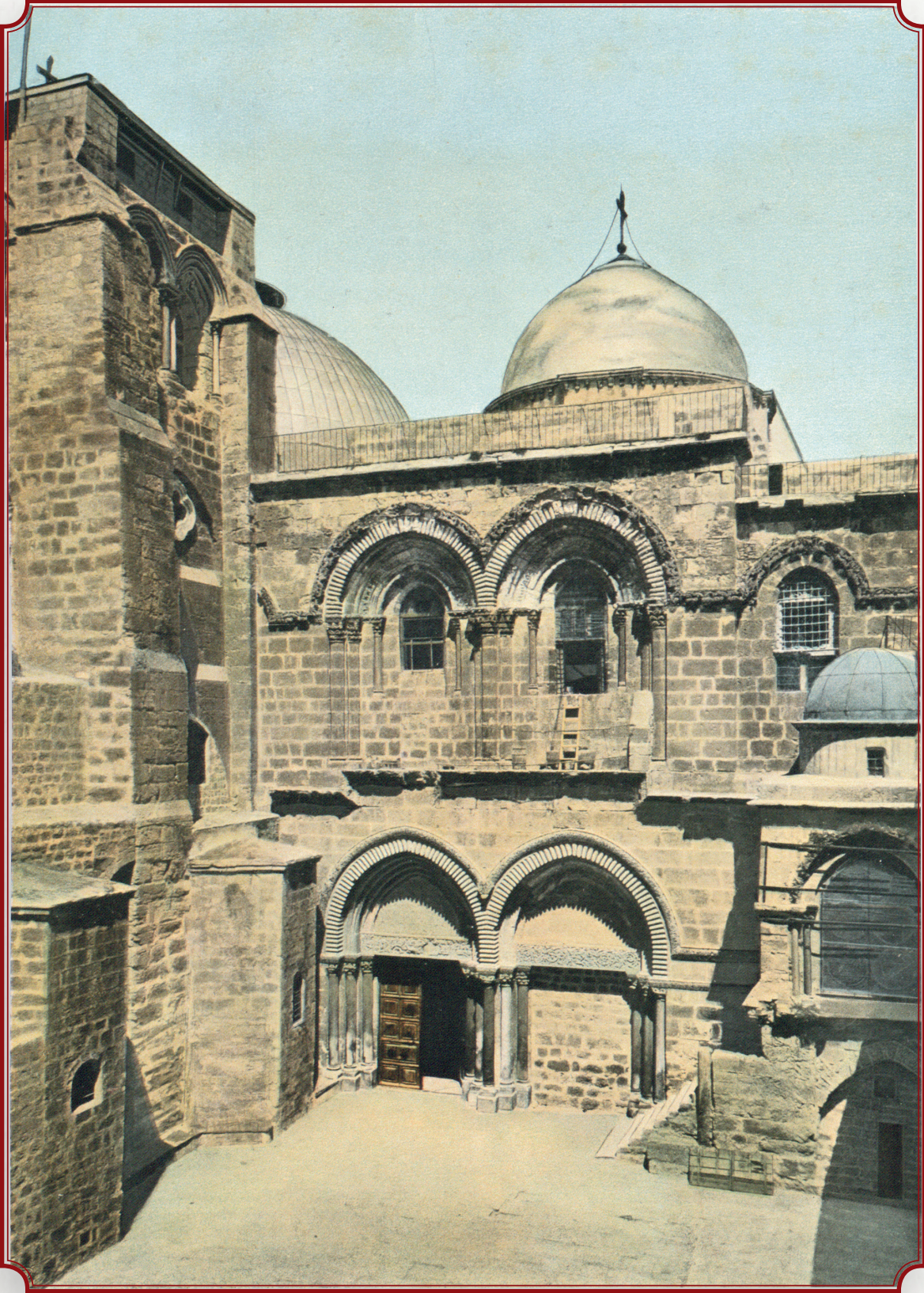
resmî olmamasına mebnî şimdilik hıfzı irâde buyurulduğunu tebliğ eylemiştir.

Fî 21 Ramazân sene [1]302, Cumartesi.

İşbu irâde-i seniyyenin mevkî'-i icrâyâ vaz'ı muahharan Sadr-ı lâhık hazretleri cânib-i âlilerinden irâde buyurulduğu Evrâk Müdiriyyeti tarafından ifâde olunmağla ale'l-usûl kaydına işâretle Evrâk Odası'na itâ buyurulmuştur.

Fî 5 Muharrem sene [1]303 ve fî 3 Teşrin-i Evvel sene [1]301

Mukâbele olunmuştur.

Yeniden Diriliş / Kıyame Kilisesi (İBB Atatürk Kitaplığı, Alb 279/6)

İNDEKS

A

Abd, Kıssis, matran vekili 337
 Abdullah Efendi, es-Seyyid, Dürrîzâde, şeyhülislâm, Rum-
 larla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 136,
 151, 154, 159, 163, 165, 171, 221, 224, 240, 265
 Abdullah Galib Paşa, es-Seyyid, Evkaf nazırı 306, 310
 Abdullah, ashabdan 59
 Abdullah, Hâcezâde, Mevlana es-Seyyid, Kudüs kadısı 108
 Abdullah, Kudüs kadısı 215
 Abdullah, Mevlana, Rumeli kadıaskeri 67
 Abdurrahman bin Avf, ashabdan 59
 Abdurrahman Nureddin Paşa, es-Seyyid, Adliye nazırı
 306, 310
 Abdurrahman, Mevlana, Kudüs kadısı 68, 71
 Abdülaziz Han 288, 304
 Abdülgani, es-Seyyid, Kumâme Kilisesi bevvâbı 269
 Abdülhamid Han, I., [Hudâvendigâr] 105, 122, 134, 245
 Abdülhamid Han, II. 293
 Abdülkadir ibnü's-Seyyid Muhammed, es-Seyyid, Şeyh
 Muhammed Alemî Zaviyesi mütevellisi 215
 Abdülkadir, Kumâme Kilisesi bevvabı 269
 Abdülkerim ibnü's-Şeyh İshak, es-Seyyid, Mescid-i Aksâ
 hatibi 216
 Abdülmecid Han, Sultan el-Gâzî 293
 Abraham Manastırı [Greek Monastery of Abraham],
 Kumâme Kilisesi havlusunda Rumlara ait manastır
 140
 Abraham Rahib, Kumâme Kilisesi davasında Ermeni tem-
 silcisi 187, 189, 227
 Abraşiye/ler 319
 — murahhasları 319
 Adliye ve Mezâhib Nezareti 306, 309, 318, 319, 320, 321

Afif, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336
 Agobos Rahib [Balath Hagopos III. Seropyan], İstanbul ve
 tevâbii Ermeni patriği 218, 222, 225, 228
 Agustino veled-i Manuyil, Efrenc Manastırı vekili, Kub-
 betü'l-Mas'ad anlaşmazlığında Efrenc temsilcisi 215
 Ağya Rahib bk. Ağyar Rahib
 Ağyar [Ağya] Rahib, Kumâme Kilisesi davasında Ermeni
 temsilcisi 187, 189, 227
 ahd 333
 —in icrâsından istinkâf etmek 322
 ahidnâme-i hümayûn^{*}
 ahkâm 295
 — defteri 291
 —a mürâcaat 191
 —ı celile 108, 129
 —ı kuyûdâtı 122
 —ı mukarrerât 320, 321
 —ı şer'iyye 53
 —ı şerife 69, 70, 83, 107, 111, 124, 128, 152, 160, 194,
 195, 205, 208, 211, 222, 230, 266
 —ı terettüb edecek yeri olmamak 228, 241, 266
 —ı terettüb etmek 222, 225
 Ahmed Afif, Divan-ı Hümayun beylikcisi, Rumlarla Er-
 meniler arasındaki davada resmi görevli 151, 155,
 159, 163, 221, 240, 265
 Ahmed Ağa, kapıcıbaşı 325
 Ahmed Ağa, Şam mütesellimi tarafından Kudüs'e gönde-
 rilen görevli 173
 Ahmed Aziz, Tersâne-i Âmire emini, Ermenilerle Rumlar
 arasındaki davada resmi görevli 139, 144
 Ahmed bin Sâlim, Seyyid 215

^{*} Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

Ahmed Cevad Paşa, sadrazam 304
 Ahmed Efendi, Haleb kadısı 325
 Ahmed Esad Paşa, sadrazam ve Hariciye nazırı 292
 Ahmed Hamdi Paşa, sadrazam 294
 Ahmed Kemâl, es-Seyyid, Evkaf nazırı 296
 Ahmed Nazif Paşa, Maliye nazırı 306
 Ahmed Paşa bk. Fazıl Ahmed Paşa
 Ahmed Reşad Paşa, Maliye nazırı 310
 Ahmed Reşid, es-Seyyid, Mevlana, Kudüs kadısı 108, 313
 Ahmed Şakir Paşa, vezir, Darbhâne-i Âmire nazırı, Rum-
 larla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151,
 154, 159, 163, 221, 240, 265, 330
 Ahmed Tevfik bin İsmail Hakkı Paşa, Hariciye nazırı 306,
 310
 Ahmed Zühdi, Maarif nazırı 306
 Ahmed, I. 69, 73, 75, 79, 107, 111, 124, 128
 Ahmed, I. 77
 Ahmed, III. 325, 329
 Ahmed, Kudüs mütesellimi 215
 ahur 54
 — inşası 55, 261
 — krokisinin ihracı 55
 âidât-ı kadîme 270
 akçe 250, 269
 — ahzı 191, 192, 196, 197, 206, 217, 218, 247, 249
 — alınmak 275
 — alınmak ve aldırılmak 136, 201
 — cebren ahzı 193
 — kuvveti 66, 67, 82
 — kuvvetiyle hüccet peydâ eylemek 329
 — mutâlebesi 193
 — mutâlebesiyle taaddi ve rencide olunmak 145, 146,
 196, 217
 — talebi 145, 191, 193, 196, 206, 217
 — ve habbe aldırılmak 286
 — ve habbe aldırılmamak 55, 76, 192, 196, 197, 206,
 207, 217, 218, 252, 284, 287, 291
 — verilmek 305
 — ye tama' 136, 201
 aklam
 — kisedârları 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 — kuyûdâtı 152, 156, 160, 164
 —-ı sâireye kaydedilmek 144
 akribâ ve taallukât 270

aksâm
 —-ı mütemmîme 313
 —-ı vâridât 317, 321
 alâmet-i şerife 61, 63, 65, 154, 158, 159, 162, 199, 200, 203,
 204, 220, 221, 239, 240, 264, 265, 281, 282
 âlât-ı kenâyis
 — muhterik olmak 136, 143
 — vaz'ıyla kilise ittihâz etmek 258, 276
 Alemî evlâdı 215
 Ali Efendi, el-Hâc, Deyru's-Sultan Manastırı konusunda
 Kudüs Mahkemesi ve Meclisi tarafından görevlen-
 dirilen kişi 337
 Ali Muhsin ibnû's-Seyyid Mustafa 216
 Ali Remzî, Seyyid, Mevlana, Kudüs kadısı 215
 Ali Rıza 341
 Alman/lar 312
 — Protestan Cemâati 304
 Almanya 303, 304, 340
 — imparatoru 304
 — konsolosu, Kudüs 340
 — Konsülatosu 303
 — Sefâreti 304, 340, 341
 — veliahdı bk. Frederik Şarl
 Altıncı nâme-i hümayûn tobrası 322
 âmedci 151, 155, 163, 221, 240, 265
 — efendiler 330
 Amedee Pierre Charles Maximilien Outrey (Utre), Fransa
 Sefâreti baştercümânı 294
 ameliyyât-ı keşfiyye 294
 Amvrosyos Efendi, Üsküb metropolidi 306
 Anadolu
 — kadiaskeri [Sadr-ı Anadolu] 67, 138, 144, 147, 150,
 154, 159, 163, 168, 169, 200, 204, 221, 233, 240,
 265
 — Kâdiaskerliği pâyesi 150, 154
 — pâyesi 147
 — valisi 151, 154
 anahtar
 —, Beytüllahm Kilisesi 281
 —, demir kapı, Beytüllahm Kilisesi 111
 —, Deyru's-Sultan Manastırı 309, 314
 Ananya veled-i Kiryako, Rumlarla Ermeniler arasındaki
 anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163,
 221, 240, 265

Andon veled-i Mikail, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 221

Anesti veled-i Praškeva, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Anna(?), Muallim, tercüman, Kumâme Kilisesi davasında Efrenc vekilinin vekili 189, 227

Antakya

- Kazâlar Patrikliği 206
- nâibi 206
- patriği 206

Anthimus bk. Antimus

Antimus [Anthimus], Kudüs Rum patriği 110, 116, 122, 126, 129, 134

Anton, Ebü'l-Yetâmâ bk. Ebü'l-Yetâmâ Anton

aparahya 315

Arab kıfârı 63, 65, 140, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239, 265

Arabca [Arabî/Arabiyyü'l-ibâre] 92

- icrâ edilegelmek 318
- lisânı 318
- mahzar 87, 98, 102, 119, 131, 242, 323
- mübâyaa hücceti 283
- tegannî eder birer horosun bulundurulması 318

Arabî bk. Arabca

Arabiyyü'l-ibâre bk. Arabca

Arakil veled-i Nikogos, barutcu, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139

arâzi

- , hâkûre 283
- , Hilandar Manastırı'na ait 305, 306
- , Kudüs 341
- , Mağaratu'r-Ruat'a muhit 323, 335
- , Mar İlyas Kilisesi'nine ait 55
- , Rusların Tur-ı Zeyta ve Ayn-ı Karim'de mutasarrıf oldukları 299
- , Şeneler'in talip olduğu 341
- i emîriyye 340
- i hâliye 340
- i mîriyye 216
- i mukaddese 224

Arif, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336

Arif, Mevlana, fetvâ emini, Kubbetü'l-Mas'ad ziyaretgâhı davasında görevli kişi 212, 215

Arifi Ahmed Paşa, Hariciye nazırı 292, 293

arıza 261, 309, 337

arsa, Bâbü'l-Hıttâ Mahallesi'nde Latin Mezhebi için inşa edilecek yeni kilise arâzisi 285

arşimandirit 317

Ascension Church bk. Kubbetü'l-Mas'ad

Âsitâne/-i Saâdet 60, 67, 73, 75, 80, 83, 87, 92, 99, 103, 117, 120, 132, 243, 322, 328

- 'de mukim França Elçisi 117

asker tayinâtı 145, 146

asl-ı emr-i âlî 141

aslına ircâ olunmak 246

a'sâr-ı şer'iyye 75

Asvador, Ermeni temsilcisi, muhtar 215

Atalya [Attalia], Kudüs Rum patriği 62, 64, 139, 154, 158, 162, 199, 203, 220, 238, 264

Atanasyus [IV. Athanasius] Rahib, Kudüs Rum patriği 60

Atanasyus [V. Athanasius] Rahib, Kudüs Rum patriği 230, 232, 234, 237, 241, 245, 246, 248, 255

Atanasyus veled-i Anton, İznikmid/İzmid metropolidi, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Atanasyus veled-i Yorgi, Kudüs patriği kahyası, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Athanasius, IV. bk. Atanasyus Rahib

Athanasius, V. bk. Atanasyus Rahib

avâid/avâidât 191, 206, 217, 269, 270

- ve mürdiyye 196
- ı kadîmeleri 193, 270

avâmmın teşriki 316

avk u te'hîrden mübâadet eylemek 169

Avrupa 295

Avusturya

- Hariciye nazırı 307
- 'nın himâyetine mazhar olmak 312

Aya Kostantin Kilisesi 330

Aya Yako Kilisesi 330

a'yân 135, 136, 138

- ve vücûh 308

ayın 183

- , Efrenc 326, 327
- , Habeş 140
- , Hristiyan 335
- , kuddâs 82, 83, 88, 93, 95, 99, 103, 120, 132, 141, 169, 174, 175, 176, 177, 178, 183, 187, 189, 190, 205, 208, 209, 227, 236, 243, 255, 256, 324, 329, 332

—, lisân-ı Arabî 318
 —, Nasârâ 194, 195, 215, 279
 —, Rumca 306, 318
 —, yerlilere aid kiliselerde 318
 —, ziyâretgâhlarda, Rumca 318
 —lerini icrâ etmek 105
 Ayn-ı Kârim köyü, Kudüs 299
 a'zâ-yı
 — cismâniyye 320, 321
 — Meclis 278, 280, 283, 284, 285, 287
 — mevcûde 319
 — müntehabe 319
 azîmet ve avdet harcırahı 305
 azl ü nasb 158, 163, 199, 203, 220, 239, 264
 azv-i ifk ü iftirâ etmek 250

B

Bâb-ı Âli 142, 288, 295, 309, 341
 — Evrâk Odası 298
 Bâb-ı Defteri 157, 161
 Bâb-ı Fetvâ-penâhi 169
 Bâb-ı Sadâret-i Uzmâ 139, 144, 169
 Bâbü'l-Hıttâ Mahallesi, Sitt-i Meryem Kapısı, Kudüs 285
 Bâbü'l-Kıyâme 309
 bâc 61, 63, 65, 140, 154, 159, 162, 204, 220, 239, 265, 327
 — u harâc 327
 bâğcılık 340
 bâğçevânlık 340
 Bahriye nazırı 306, 310
 bahşîş 270
 balatın termîmi 254, 331
 Balatlı Hagopos III. Seropyan bk. Agobos Rahib
 Baron Albin-Reine Roussin, Fransa elçisi 212
 Başkitâbet-i Celîle 280
 baştercümân 294
 — Fransa 296
 — Rusya 296
 — talimatı 296
 başvekîl 300
 battâl 135, 142, 143, 145, 169, 194, 278, 280, 282, 300
 bayrak açmak 329
 Bayram Paşa, kaymakâm 323
 —nın Kapıcıbaşısı Ağa 323
 Baysyus [Paisius], Kudüs Rum patriği 71

bedel-i icâr 321
 berât [bervât] 250, 251, 306, 307, 316, 317, 333
 — etdirmek 193
 — ve evâmir kaydları 327
 —ı âliye 318
 —ı âliyenin sarâhati hilâfı 316
 —ı şerife 320
 —ı verilmemek 305
 bervât bk. berât
 Beriyyetü's-Şam 250, 252
 — ve havâlisi 250
 bey' u şirâ 180, 231
 beylikci 330
 Beyti- Cala bk. Beyt-i Jala
 Beyt-i Jala [Beyti - Cala/Beytü'l-Cala]
 — ahâlisi hastegânı 303
 — köyü 63, 65, 69, 87, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 258, 265, 276, 283, 284, 327
 — köyü ahâlisi 303
 Beyt-i Sâhûr köyü, Kudüs 258, 276
 Beytü'l-Cala bk. Beyt-i Jala
 Beytüllahm 54, 59, 63, 69, 72, 73, 74, 77, 79, 81, 82, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 108, 111, 112, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 131, 132, 133, 139, 140, 141, 242, 244, 172, 173, 198, 199, 216, 224, 225, 242, 243, 244, 253, 254, 259, 266, 267, 268, 271, 279, 281, 301, 302, 303, 323, 324, 326, 328, 330, 331, 333, 335
 — ahâlisi hastegânı 303
 — kapısı 191, 192, 196, 206, 217, 218
 — kapısı küşâdı, Kudüs şimalinde 197
 — Kenîsesi bk. Beytüllahm Kilisesi
 — Kilisesi [Doğuş Kilisesi, Church of Nativity, Kenîse-yi Kebîr, Kilise-yi Kebiri, Kilise-yi Kübrâ] 60, 69, 74, 75, 78, 79, 80, 82, 87, 88, 91, 92, 93, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 124, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 173, 199, 204, 210, 211, 215, 220, 229, 230, 239, 243, 265, 273, 279, 281, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 330, 332, 333, 335
 — Kilisesi'nin büyük kapısı 281
 — Kilisesi'nin tamiri 263, 267, 268
 — Mağarası kurbünde olan odalar ve müsâfirhâneler 150, 239

- Mağarası, Hazret-i İsa aleyhi's-selâmın doğduğu yer 63, 65, 69, 75, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 124, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 173, 198, 199, 203, 204, 205, 219, 220, 239, 243, 264, 281, 327, 328
- Mağarası'nın müşterek olan mahalli 205
- 'da demir kapı 107, 111
- 'da kilise 323
- 'da Latin Patrikhânesi'ne âid olan arsa 301
- 'ın kâffe-i arâzisi 301
- 'ın tamirât mâddesi 266
- Beytü'l-Makdis 66
- Beytümâl 63, 65, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 200, 220, 221, 239, 264, 265
- Beytü's-Sâhûri'n-Nasârâ köyü, Kudüs 286
- bid'at/ler 88
 - ihdâs etmek 80, 82, 92, 329
 - ihdâs eylemek 78, 175, 178, 183, 236, 256, 328, 332
 - ref' olunmak 88, 92, 99, 103, 175, 236, 243, 256
- binâ inşası 136, 275, 286
 - ve tamiri ve döşemesinin ıslâhı 194, 195
 - , Beyt-i Jala'da Latinlerin inşâ etmek istediği kilise 283
 - , Kudüs'ün Bâbü'l-Hıttâ Mahallesi'nde yeni kilise 285
 - , Kudüs'ün Beytü's-Sâhûri'n-Nasârâ köyünde kilise inşası 286
 - , sinavi 287
 - ına mümânaat olunmamak 303
- Bogos Rahib, İstanbul Ermeni patriği, Kumâme Kilisesi davasında Ermeni temsilcisi 187, 189, 227
- Bogos veled-i Kirkor, rahib, Kudüs patrik vekili, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
- Bogos, Ermeni Manastırı vekili, Kubbetü'l-Mas'ad ziyaretgâhı konusunda çıkan anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 215
- Bonar veled-i Abidoz, Fransa tebaasından Marsilyalı keşiş 301
- Buğday Pazarı Çarşısı, Kudüs 339
- buhûr 65
 - salmak 66, 67
 - yakmak 148, 150, 158, 163, 186, 188, 189, 199, 203, 220, 226, 239, 264, 327
- Bulgaristân reis-i nuzzârı 307
- Bursalı İstepanos II. Ağavni Zakaryan bk. İstepan Rahib
- buyuruldu 147, 182, 183, 198, 202, 236, 248, 298, 299
- büyük kemer 88, 324

- Büyük Kenise bk. Beytüllahm Kilisesi
- Büyük Kilise bk. Beytüllahm Kilisesi
- büyük kubbe
 - , Kumâme Kilisesi 53, 55, 88, 89, 93, 94, 99, 100, 103, 104, 133, 117, 254, 267, 279, 295, 296, 323, 324, 325, 329, 330, 331, 334
 - nin altında olan Kabir Türbesi 329
 - nin ayakları, Hz. İsa kabrinin üzerindeki kubbe 267
 - nin tamiri, Kumâme Kilisesi 89, 104, 117, 121, 133, 244, 331
- büyük yortu günleri 187, 189, 227

C

- Canik veled-i Simyon, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
- Cârullâh ibnü Said, Sahratullah imâmı 216
- Cathedral of St. James bk. Mar Yakub
- Cave of the Nativity bk. Mağara
- Cebel-i Bâtın 303
- Cebel-i Tûr köyü, Kudüs 215
- Cebel-i Zeyt 210, 211, 229, 230, 331
- celb-i mâl 53, 145, 191, 196, 206, 208, 217
- cemâat
 - meclislerinin teşkili 315
 - metropolidânı 210, 229
 - , Protestan 303
 - i muhtelif-i Hristiyanîyye 288, 289
 - i Müslimîn 180, 231
 - i sâire-i Hristiyanîyye 313
- cemiyet-i umûmiyye 308
- Cercis, Kenise-i Sağıre, Kumâme Kilisesi içerisinde 139
- Chapel of St. Helena bk. Elena Kilisesi
- Church of the Nativity bk. Beytüllahm Kilisesi
- cizye 59, 65, 88, 93, 95, 100, 121, 133
 - ve tekâlifden muâf 258, 276
 - , kabûl-i cizye 88, 133, 175, 178, 183, 236, 244, 256
 - güzâr 95, 113, 115, 118, 126, 130, 145, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 183, 236, 245, 256
- Count Gustav Siegmund Kalnoky bk. Kont Golohofski
- Couvent Saint Sauveur bk. San Suver Manastırı
- Cülcüle bk. Gülgüle
 - tahtı 334
- Cyril, II., Rum patriği bk. Kirillis Rahib

Ç

- çan kulesi, Kumâme Kilisesi dışında 330
 çarmıh 66
 Çârşû-yı Cedîd, Kudüs 339
 çavuş 63, 65
 çavuşbaşı 151, 155, 159, 163
 Çaybaşı Sahrâsı 72
 çocuklar, Rum, Frenk rahiplerinin Frengistan'a gönderdiği 74, 329

D

- da'vâ 67, 82
 — ve nizâları istimâ' olunmamak 70, 328
 — ve nizâları mahzâ şirret olmak 128
 — ve nizâları mahz-ı şirret olmak 69, 107, 124
 — ve takrîr-i müddeâ etmek 151, 155, 160, 166, 171, 204
 — ve takrîr-i müddeâ olunmak 221, 240, 265
 —ları Divan-ı Hümayun'da görülmek 329
 —ları mukârin-i hakkâniyyet olmamak 334
 —larına delil istenilmek 312
 —nın tedkîkî 322
 —nın tekrâr istimâi memnû' olmak 83, 175, 178, 183, 236, 256, 329, 332
 —ya tasaddi etmek 83
 —yı inhisâr etmek 279
 Dâhiliye
 — nazırı 306, 310
 — Nezareti 318, 319, 321
 Dâire
 —i Beledîyye, Remle, Kudüs 341
 —i raiyyet 258, 276
 —i rûhâniyye 315, 317
 Danil Rahib bk. Danyal Rahib, Kudüs Rum patriği vekili
 Danyal/Danyel [Danil] Rahib, Kudüs Rum patriği vekili, Kumâme Kilisesi davasında Rum temsilci 187, 189, 190, 227
 Darbhâne-i Âmire nazırı 151, 154, 159, 163
 Dâru'l-Mahşer Deresi 117
 Dâru's-şifâ, Melik Salâhuddîn Evkâfı 339
 — arsası, Kudüs 304
 Davud, (Hz.), peygamber 65
 Davudpaşa Sahrâsı 323
 dayyık olmak 187, 227

- defâtir-i aklâm 222, 241
 defterdâr 76
 Defter-i Hâkânî 157, 161
 — Nezareti 310
 defter-i mahfûz 57
 defterlerin ihrâc ve tetebbûu 56
 Deir er-Rayuat bk. Mağâratü'r-Ruât
 delâil bk. delil
 delil [delâil]
 —i akliyye 89, 93, 100, 104, 121, 133, 244
 —i kâfi 323
 —i mevhûm 309
 Dem Mağârası bk. Mağâratü'd-Dem
 demir
 — çatının Paris'de i'mâli, Kumâme Kilisesi 294
 — kapı, Beytüllahm 72
 — parmaklık 88, 99, 103
 Dersaadet 54, 55, 64, 118, 141, 145, 165, 166, 167, 169, 173, 175, 178, 179, 181, 183, 184, 205, 212, 216, 226, 228, 231, 234, 236, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 258, 261, 267, 268, 271, 273, 304, 306, 309, 310, 315, 318, 329, 330, 332
 —'de terâfu' 186, 189
 —'e i'lâm 233, 234
 —'e irsâl ve takdim 190, 262
 —'e irsâle mübâderet 169
 —'e takdim 249
 —'e takdime mübâderet 249
 devlet
 —, Fransa 212, 322
 —, Rusya 333
 —i muazzama hükümdarı 307
 —i mufahhama 288
 Devleteyn 322
 — konsolosları, Fransa ve Rusya 289
 — konsolusu ve mi'mârları, Fransa ve Rusya 295
 — sefâretlerinin baştercümânları, Fransa ve Rusya 296
 Devlet-i Aliyye 90, 113, 115, 118, 130, 135, 136, 137, 151, 154, 155, 159, 163, 168, 174, 175, 176, 177, 179, 199, 203, 204, 210, 211, 213, 229, 245, 246, 259, 273, 276, 279, 282, 283, 284, 289, 290, 295, 296, 297, 310, 317, 322, 323, 326, 334, 335, 341
 — reâyası 151, 160, 164, 166, 171, 200, 201, 209, 210, 221, 224, 240, 266, 325, 330, 334
 — reâyası râhibler 330

—i Osmaniyye 140
 —'nin cizye-güzâr reâyâsı 126
 —'nin hüküm ve ruhsatı 281
 Deyr-i Amûd, [Dayr Amûd], Kudüs 65, 323, 328
 Deyr-i Rum, Kudüs 233
 Deyr-i Zeytûn Kilisesi/Manastırı, [Church of the Holy Archangels] 65, 139, 140, 148, 150, 158, 162, 199, 203, 219, 239, 264, 327
 Deyru'l-Amûd bk. Deyr-i Amud
 Deyru's-Sultan Kilisesi, Kıbtîlerin tamiri 309
 Deyru's-Sultan Kilisesi/Manastırı, Mısırlı Kıbtî Ortodoksların kilisesi, Kudüs 308, 309, 314, 337
 Deyru's-Sultan Kilisesi'nin Habeşlilere teslim edilmesini 309
 Deyru'z-Zeytûn bk. Deyr-i Zeytun Kilisesi
 Dimitraki veled-i Manol, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 Direkarası, Beytüllahm'daki Ermeni Kilisesi'nin bir bölümü 205, 263, 267, 268, 326, 333
 Divan-ı Hümayun 69, 71, 78, 80, 82, 83, 88, 89, 92, 94, 95, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 133, 140, 145, 175, 178, 183, 186, 197, 201, 205, 207, 209, 213, 216, 218, 232, 234, 236, 241, 243, 244, 246, 248, 251, 252, 254, 256, 257, 258, 260, 261, 264, 268, 271, 275, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 291, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 321, 326, 328, 329, 332
 —beylikcisi 151, 155, 159, 163, 240, 265
 —Dâiresi müdürü 315, 318
 —Kalemi 57, 87, 92, 98, 102, 119, 140, 144, 147, 175, 178, 183, 210, 229, 236, 256, 269, 273, 286, 287, 321, 323
 —Kalemi küttâbı 56
 —kuyûdu 186, 189
 —da mahfûz kuyûd-ı ahkâm 145, 191, 194, 195, 201, 205, 206, 209, 237
 —da mahfûz olan senedât-ı atika 242
 divâr
 —hedm ettirilmek 72
 —ı temâyül eylemek 254
 —ların meremmâtı 331
 —ların tamiri, Hazret-i İsa'nın kadem-i şerifi olan kubbenin 53
 Doğu Kilisesi bk. Maşrik Mezhebi
 Doğu Kilisesi bk. Beytüllahm Kilisesi

dolunayın girişi bk. duhûl-i zeyân
 Dositeus [Dositus], II. 77, 79, 81
 Dositus bk. Dositeus
 döşeme ıslâhı, Hazret-i İsa'nın Kadem-i şerifi olan kubbenin 53
 duhûl-i zeyân [dolunayın girişi] 66
 dükkân, Kudüs 339
 Dürriâde Abdullah Efendi bk. Abdullah Efendi, es-Seyyid, Dürriâde
 Düvel-i Fahîme-i Selâse, Osmanlı, Rusya ve Fransa 289

E

Ebubekir Mümtâz, Sadâret müsteşarı 296
 Ebubekir, es-Seyyid, Kumâme Kilisesi bevvâbı 269
 Ebussuud Mehmed Efendi, es-Seyyid 187
 Ebülfazl bin Muhammed Salih, es-Seyyid, eş-Şeyh Muhammed Alemî Zâviyesi türbedârı 215
 Ebü'l-Yetâmâ Anton, İtalya tebaasından 301
 eczâhânlar, Sahratullah-ı Müşerreffe vakfı 193, 269
 eczâ-yı binâ 166, 172, 224
 Edhem Paşa, Kudüs mutasarrıfı, mîr-i mîrân 276
 Edirne 65, 78
 Efrenc milleti/taifesi 54, 55, 59, 75, 76, 78, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 131, 133, 134, 136, 174, 176, 177, 179, 187, 189, 190, 227, 236, 242, 244, 245, 254, 256, 267, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332
 —âyini 326, 327
 —Deyri, Beytüllahm 279, 281, 323, 335
 —Katolikleri râhibleri 233
 —Manastırı vekili 215
 —muhtârı 253
 —müdâhalesi 91
 —râhibleri 54, 55, 76, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 131, 132, 133, 134, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 231, 232, 234, 235, 236, 242, 243, 244, 246, 247, 249, 254, 255, 256, 258, 259, 267, 276, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 334
 —rehâbini vekili 234
 —ruhbânı 87, 88, 89, 94, 103, 104, 132, 174, 175, 180, 181, 186, 212, 215, 216, 227, 231, 234, 267, 268, 278, 324, 326, 332, 333

— tercümânları 175, 177, 183, 187, 190, 216, 227, 235, 253
 — vekili 187, 189, 215, 216, 227, 253
 — zabtında olmak 244
 —in aldıkları hüccet ve temessükâtlar 120, 132
 ehl-i İslâm 174, 177, 182, 215, 235, 255, 327, 332, 334
 —'dan bir bevval bulunmak şartı, Kubbetü'l-Masad'da 215, 279
 ehl-i örf tâifesi 61, 65, 145, 148, 150, 158, 163, 199, 203, 220, 239, 264, 315, 327
 ehl-i zimmet 88, 93, 100, 104, 121, 175, 178, 183, 192, 197, 207, 218, 236, 244, 256
 elbise-i Hazret-i İsa 139, 141
 Elena Kenisesi bk. Elena Kilisesi
 Elena Kilisesi, [Chapel of St. Helena/Sent Elen Şapeli/St. Helena's Chapel/St. Helena] 62, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265, 315, 327
 el-Melekiyyûn 58
 elvâh-ı muallaka 187, 189, 227
 Emin, Kumâme Kilisesi bevvalı 269
 emîn-i fetvâ 139, 144
 emîr-i hâc bk. mîr-i hâc
 Emîru'l-müminîn bk. Ömer (Hz.)
 emr-i şerîf^{*}
 Epincer [Martin Ivanovich Eppinger], Rus mimar 294
 Erâmine milleti bk. Ermeni
 erbâb-ı timâr 63, 65, 154, 159, 162, 163, 200, 239, 265
 erbâb-ı vukûf 216, 231
 organun 82, 178, 324, 329
 —, kebir 174, 175, 177, 178, 182, 183, 235, 236, 255, 256, 332
 —, sağır 174, 177, 182, 235, 255, 332
 Ermeni/ler [Erâmine](keferesi, milleti, taifesi) 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 239, 240, 241, 246, 248, 250, 251, 253, 254, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 273,

274, 275, 279, 281, 312, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335
 — ferrâşlığı 112, 125, 129
 — Kenîsesi 136, 143
 — lisanı 141
 — Manastırı 337
 — Manastırı vekili 215
 — Manastırı, Beytüllahm 140
 — mezhebi 279
 — milleti avâidâtı 270
 — patriği/patrikleri 53, 108, 109, 112, 125, 129, 140, 148, 150, 158, 162, 163, 186, 189, 193, 196, 198, 199, 203, 207, 208, 211, 219, 220, 225, 226, 239, 264, 270, 271, 273, 312
 — patriği istid'âsı 229
 — patriği vekili 216
 — patriği, İstanbul ve tevâbii 208, 217, 266
 — Patrikhânesi 313
 — râhibleri 187, 189, 227, 264
 — ruhbânları, Kudüs'de mütemekkin 186, 189, 190, 226, 227
 — ve patrikleri zabt u tasarruf eylemek 148, 150, 199, 239, 264
 — vekilleri ve papasları 246, 268, 53
 — vukelâ ve muhtârları 151, 155, 159, 163, 165, 171, 221, 240, 265
 — yedlerine i'tâ buyurdukları ahkâm-ı şerife, Hz. Ömer'in verdiği 205
 —i Rum tâifesine takaddüm ettirilmemek 67
 —in ikâmet eyledikleri Kıbtî ve Rum odalar 141
 —in Kudüs'de mütemekkin vukelâ ve muhtârları 173
 —in metrukâtları 148, 150, 158, 163, 199, 203, 220, 239, 264
 —in müsâfir odaları, Beytüllahm'da 139
 —lerin yedlerinde bulunan berevât ve evâmirin kaydları 327
 Es'ad Efendi, şeyhülslâm 215
 Eskiçiler Çarşısı, Kudüs 339
 eşrâf
 —ı belde 189, 227
 —ı kuzât 171
 etfâl-i fukarâ-yı Müslimîn 302
 etfâl-i metrukê, Filistin'de 340
 etfâl-i Müslime 302

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

evâmir

—i şerîfe *

—i atika 55, 329

—i aliyye *

evkâf

—, Kânûni Sultan Süleyman 325

—ın cemâat nâmına kaydı 318

Evkâf-ı Hümayun 318

— Hazînesi 283

— nazırı 306, 310, 339

— Nezâret-i Celîlesi 339

— Senedât Odası 339

Evrâk

— Müdiriyyeti 341

— Odası 339, 341

Eytâmhâne

— direktörü 341

—, Suriye 341

—'den çıkan talebe, Kudüs 340

F

fasl

— u hasm 147, 159, 163, 165, 169, 204, 221, 224, 233, 240, 265

— u kat 184

Fatih Sultan Mehmed bk. Mehmed, II.

Fatih-i Kostantiniyye bk. Mehmed II.

Fatih-i Kudüs

— Ömer, Hz., 62, 108, 112, 125, 129, 135, 136, 186

— Selim, I. 87, 92, 99, 113, 115, 118, 120, 132, 139, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 155, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 169, 171, 172, 173, 189, 199, 200, 203, 204, 205, 216, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 239, 240, 241, 243, 264, 265, 266, 327, 328, 329, 330, 331, 333

Fazıl Ahmed Paşa, Köprülüzâde, veziriazam 78, 328

fekk ü ihrâc 178, 183, 236, 256, 332

fellâh

— temessükü 180, 231

—, Rum reâyâsı 180, 231, 258, 276

Fermilıyanus Efendi, Arşimandrit, Üsküb Metrepolidi

Amvrosyos'un vekili 306, 307

ferrâşlık 88, 93, 99, 103, 120, 243, 324

fetvâ emini 151, 154, 159, 163, 212, 215, 221, 240, 265

fetvâ-penâhi'den istifâ olunmak 54

Filistin 340

França bk. Fransa

Fransa [França] 283, 288, 289, 294, 322, 324

— Devleti 326

— Devleti büyükelçisi 117

— Devleti konsolosu baştercümânı, Kudüs 283

— Devleti Sefâreti 212, 215, 246, 249, 283, 294, 296, 301, 335

— Devleti Sefâreti, İstanbul 234

— Devleti'ne i'tâ olunan ahidnâme 88, 117, 132, 243

— elçisi 55, 117, 322, 326

— Hükûmeti 312

— imparatoru 288, 295, 296

— konsolosu 55

— Konsülatosu 312, 313

— memurları 323

— mimar muâvini 294

— pâdişâhı 88, 93, 99, 103, 120, 132, 234, 243

— râhibleri 89, 90, 116, 117, 118, 322, 325

— ruhbânları 88

— Sefâreti baştercümânı 294

— sefiri 288

— tebaası 301

— ziyâretçileri 326

—lu/lar 89, 92, 94, 99, 100, 103, 104, 117, 121, 133, 322, 323, 325, 326, 333, 334

—luların da'vâları 322

—lunun Ahkâm defteri 291

—luya izin ve ruhsat verilmek 244

Fransız/lar 334, 335

— lirası 303

— râhibeleri, Kudüs 291

Frederik Şarl, [Friedrich Wilhelm Nikolaus Karl], prens, Prusya veliahdı 304, 339, 340, 341

Frengistân 74, 78, 79, 81, 82, 83, 87, 91, 98, 102, 119, 131, 174, 177, 182, 242, 255, 329, 332

Frenk/ler/tâifesi 66, 67, 69, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 87, 91, 92, 98, 99, 102, 103, 107, 111, 114, 119, 120, 124, 128, 131, 132, 175, 178, 183, 236, 243, 256, 323, 329, 330, 333, 334, 335

— papasları 329

— râhibleri 73, 87, 88, 92, 93, 99, 103, 120, 132, 233, 243, 322, 323, 324, 328, 329

- ruhbânî/ruhbânları 74, 78, 80, 82, 88, 92, 99, 103, 120, 132, 186, 188, 226, 243, 328, 329
- Fuad Paşa, [Keçecizade Fuad Paşa], Hariciye nazırı 277, 290
- fukarâ
 - nın emr-i iskânı 316, 320
 - nın ihtiyâcâtı 316
 - ya bakmakla mükellef olmak 316
 - ya tahsîsi lâzım gelen mebâliğ 316
 - yı ahâlî 305
 - yı raiyyet 145
 - yı rehâbîn 145
 - yı rehâbîn-i Rûmiyye, Deyr-i Rum'da mütemekkin 233
 - yı züvvârın ikâmeti 320

G

- gadr
 - eylemek 74
 - ve cevri 250
 - ve himâye 166, 213
 - ve taaddi 72, 107, 112, 124, 128, 250
 - ve tecâvüz 72, 107, 112, 124, 128
- gafr, Filistin'de bir vergi türü 59, 61
- gâib
 - ani'l-meclis 164, 166, 171, 200, 204, 221, 224, 240, 266
 - olan yıldız mutâbık 281
- gâile-i cedîde ve lâhika 55
- Galata mahâkimi sicillâtı 157, 161
- Galigaryus, Kudüs Rum Patrikhânesi'nin Dersâadet vekili 315, 318
- galle 233
- Gazze 250, 252, 255, 258, 259, 261, 263, 271
- Germanus bk. Yermanus, patrik
- gîlât u ruûnet izhâr etmek 175, 178, 183, 236
- Golgota kayası bk. gülgüle md.
- Golohofski [Count Gustav Siegmund Kalnoky], kont, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri bakanı 307
- gomenoslar 250, 316, 320
- Gorgor, Ermeni tâifesi, Kızılbaş'tan(İran) gelme 66
- Greek Monastery of Abraham bk. Abraham Manastırı
- Gregoryen bk. Gorgor, Ermeni tâifesi
- gurabâhâne inşâsı, Rusya, Kudüs 298

- guruş 76, 77, 79, 269, 328
 - ı riyal 328
- Gustud, Latin Kilisesi reisi 313
- gülgüle/ler 73, 79, 81, 87, 92, 99, 103, 132
 - [Golgotha kayası] 62, 64, 68, 75, 77, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 103, 104, 106, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 141, 159, 162, 203, 238, 243, 244, 265, 279, 323, 324, 328, 330
 - yerleri 114
- gümrük 63, 140, 154, 159, 162, 204, 220, 239, 265, 327
 - ve bâc 199
- gümüş yıldız 326
- Gürcü Manastırı bk. Mar Yakub Kilisesi/Manastırı
- Gürcü
 - milleti/tâifesi 63, 65, 66, 67, 69, 107, 111, 113, 114, 118, 124, 126, 128, 130, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239, 265, 327, 328
 - vakıfları 127

H

- habbe ve akçe mutâlebe olunmamak 191, 250
- Habeş 63, 66, 107, 111, 113, 114, 118, 124, 126, 128, 130, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239, 265, 327, 328
 - İmparatorluğu 308
 - matranları 310
 - milleti/tâifesi 65, 67, 69, 70, 107, 111, 124, 128, 139, 140, 148, 150, 151, 155, 158, 160, 162, 163, 166, 171, 199, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 239, 240, 264, 266, 309, 314, 328, 330, 337
 - tâifesi âyini 140
 - tâifesi ziyâretgâhları 111, 124, 128
 - vakıfları 72, 107, 111, 124, 127, 128
 - yamaklıkları 330
 - liler, Deyru's-Sultan Kilisesi 308, 309, 310
 - lilere Deyru's-Sultan Manastırı anahtarı itâsı 314
- Habeşi/ler bk. Habeş tâifesi
- Habeşistân
 - imparatoriçesi [Taytu Betul] 309, 310
 - imparatoru [II. Menelik] 309, 310
- Habibullah bk. Muhammed (Hz.)
- Habsü'l-Mesih [Prison of Christ] bk. İsa'nın Zindânı
- Hâcegân-ı Divan
 - ı Hümayun 165, 168, 172

—ı Muallâ-erkânı 168
 Hacer-i Muğtesel [Stone of Unction] 62, 64, 68, 73, 75, 77, 79, 81, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 110, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 140, 141, 154, 159, 162, 187, 189, 190, 199, 203, 220, 227, 238, 242, 243, 244, 254, 265, 267, 279, 323, 324, 327, 328, 330, 331, 334, 335
 haç 63, 82, 83, 88, 175, 178, 183, 236, 256, 329, 332
 Haçador veled-i Mardiros/Mardoros, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 Haçfeld, Kont [Paul Graf von Hatzfeldt-Wildenburg, Almanya sefiri] 340, 341
 haçlı 63
 Hâfız Ahmed Paşa, vezir, Kudüs mutasarrıfı 278, 280, 282
 hafra ilkâ olunmak 191, 206, 217
 haham/lar 252
 — odaları yapılmak 287
 hahambaşı, İstanbul ve tevâbii 287
 hâkim [hükkâm] 66, 70, 76, 191, 196, 205, 206, 217, 250, 252, 322, 329
 — adamları 206
 —ı Mısriyye 334
 —ı vilâyet 76
 hâkûre/ler
 — birbirlerine zamm u ilâve 283
 — ta'bîr olunan arâzî 283
 —in ma'lûmü'l-esâmî ashâbı 283
 —ine dahl ü taarruz 324
 Hâkûre-i İlyas el-Musavvere 283
 Haleb kadısı 325
 halife 61
 halife-i sâlis, Sadâret Mektûbî 86
 Halife-i Sâni bk. Ömer (Hz.)
 Halil (Efendi), Anadolu ve Rumeli Kâdiaskerliği pâyeli, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 147, 150, 154, 159, 163, 221, 240, 265
 Halil 269
 Halil Rifat Paşa, sadrazam 306
 Halkidon/Kadıköy Konsili 58
 Hamdullâh, Hatibzâde 216
 Hanagarnod (?), Hâce, Fransa Devleti Konsolosu baştercümânı 283

Handamoğlu Markar, kuyumcu, Kumâme davasında Ermeni temsilcisi 187, 189, 227
 hânkâh tamirâtı masârifâtı, Salâhuddîn Hânkâhı 296
 Hanna veled-i Fehru, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139
 Hanna'nın Evi [House of Annas] 63, 65, 69, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 265, 327
 Hanun Niyokanud(?), Kıssîs, Latin patriği temsilcisi 283
 harâba müşrif 117, 322
 harâc 61
 —güzâr 73, 77, 79, 81, 90, 94, 101, 105, 106, 122, 134
 harc
 — alınmamak 332
 —ı kaydiyye 191, 196, 206, 217
 —ı mutâd 251, 252
 Haremeyni's-Şerîfeyn Evkâfı müfettişi 165, 171
 Harem-i Şerîf, Kudüs 54
 Hariciye
 — Mektûbcusu hulefâsı 283
 — nazırı 273, 275, 277, 288, 290, 291, 292, 293, 304, 306, 310
 — Nezareti 280, 288, 295, 296, 300, 307, 337, 340, 341
 harita 294, 300
 — sandığı 339
 —, Prusya veliahdına hediye edilen yere ait 339
 harman mahalli, Beyt-i Cala köyü 283
 Hasan Ağa, Altıparmak, Kumâme Kilisesi'nin tamiri ile ilgili görevlendirilen mübâşir 325
 Hasan Hüsni Paşa, Bahriye nazırı 306
 Hasan Rıza Paşa, Tophane müşiri 296
 Haseki Sultan Evkafı [Hürrem Sultan Vakfı] 1 93, 269, 283, 301, 302
 Hasidim, Yahûd tâifesi, Kudüs 287
 Hâslar mahâkimi sicillâtı 157, 161
 hastahane/ler 275, 298, 316
 —, Alman Protestan 303
 —, Ermeni 275
 Hatibzâde Hamdullâh 216
 hatlı rikâb tahrîri 135, 143, 149
 hatt-ı hümayûn*
 — emr-i şerîfin üzerinden kesilip emrin hıfz olunması 142

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

havâyic-i zarûriyye 55
 haverî(?), yerli papaslar 317
 havlu, Kubbetü'l-Mas'ad 53
 havraların tamiri 252, 261
 Haydar Paşa, mir-i mirân, Kudüs ve Gazze ve Nablus sancakları mutasarrıfı 271
 hayvân yetiştirmek 340
 Hazîne-i Evkaf 283
 Hazîne-i Evrâk 339
 Hazret-i Ömer bin el-Hattâb bk. Ömer (Hz.)
 Hazret-i Ömer bk. Ömer (Hz.)
 Hazret-i Ömer el-Fârûk bk. Ömer (Hz.)
 Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb bk. Ömer (Hz.)
 hey'et
 —, Patriklik Dâire-i Rûhâniyyesi dâhilindeki vekiller 319
 —i hâzıra, Kumâme Kilisesi 294, 295
 —i Muhtelita 319, 320, 321
 —i rûhâniyye 317, 319
 —i ruhâniyye 316
 —i Umûmiyye, Umûm abraşiyeler murahhasları 319
 heykel-i Nasârâ 180, 231
 Hicazi bin Hasan, Tûr-ı Zeytâ köyü ahalisinden 215
 Hilandar Manastırı [Hilandar Monastery, Yunanistan, Sırb Manastırı] 305, 306
 horos 318
 House of Annas bk. Hanna'nın Evi
 Hristiyan/lar 140, 295, 279, 296, 312, 329, 334
 — âyini 335
 — cemâatler 289
 — dini 249
 — diyâneti 333
 — tâifesi 250
 Hristiyâniyye 288, 289
 — cemaati 313
 Hristo veled-i Mavrodi Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 Hristomos, Kudüs'ten İstanbul'a gönderilmiş olan Ortodoks temsilcisi 315, 318
 Hristos Rum Kilisesi, Beytû's-Sâhûri'n-Nasârâ köyü, Kudüs 286

Hudâvendigâr bk.

- (I. Abdülhamid)
- (II. Mahmud)
- (IV. Mehmed)
- (IV. Murad)
- (III. Mustafa)
- (III. Osman)
- (III. Selim)

hukûk

- tevcihi 289
- ı düveliyyeye 333
- ı kadîme 289
- ı mezhebiyye 308
- ı müktesebe 279
- ı müstakille 246, 249
- ı şahsiyye 308
- ı tefevvukıyye 281

hüccet [hücec] 53, 55, 66, 67, 69, 71, 72, 82, 83, 88, 92, 93, 99, 103, 107, 111, 112, 121, 124, 128, 132, 180, 191, 192, 196, 197, 206, 217, 218, 228, 231, 243, 250, 252, 283, 308, 323, 324, 325, 329, 332, 334

hücec bk. hüccet

Hücre-i Muğtesel bk. Hacer-i Muğtesel

hükkâm bk. hâkim

hükm-i hümayûn*

Hükûmet-i İmparatoriyye, Fransa ve Rusya 295

Hürrem Sultan Evkafı bk. Haseki Sultan Evkafı

Hüseyin Avni Paşa, sadrazam 292

Hüseyin bin Ali 215

Hüseyin, Gazze sancağı mutasarrıfı 71

İ

İbrahim Edhem Paşa, sadrazam 293

İbrahim Hakkı, sadrazam 318

İbrahim Han 70, 75, 87, 92, 99, 103, 120, 132, 243, 328

İbrahim Nabi Efendi, Kumâme Kilisesi'nin ve Beytül-lahm'ın tamiri için görevlendirilen memur 54, 259, 262, 263, 271, 273, 332

İbrahim Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı 304

İbrahim, şehremini, çavuşbaşı, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

ifk ü iftirâ etmek 250
 ihtiyârlar, Ermeni Manastırı 337
 İlyas el-Musavvere 283
 imparator, Rusya 307
 inâs 191, 196, 206, 217, 303
 İncil 66
 — tilâvet eylemek 67
 İngiltere 302
 İsa, (Hz.), 53, 60, 63, 65, 69, 75, 87, 91, 92, 98, 99, 100, 103, 104, 120, 132, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 187, 189, 194, 195, 199, 203, 204, 208, 215, 220, 227, 239, 263, 264, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335
 —'nın ayak izi bk. Nakş-ı Kadem-i Hazret-i İsa
 —'nın doğduğu Beytullahın Mağarası 65, 87, 265
 —'nın doğduğu Kebir Kilise 65
 —'nın doğduğu yer bk. Mevlid-i Hazret-i. İsa
 —'nın kabri 116, 120
 —'nın mevzi'-ı salbi 312
 —'nın suûdu günü 279
 —'nın türbesi 87, 91, 98, 102, 116, 117, 119, 131, 136, 242, 325, 326
 —'nın zindânı [Prison of Christ/Habsü'l-Mesih] 63, 65, 69, 87, 92, 98, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 139, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 203, 219, 220, 239, 243, 264, 265, 327
 İsak veled-i Kırkor, Kubbetü'l-Mas'ad davasında tercüman 215
 İseviyye milleti (Hristiyanlar) 55, 281, 296, 334
 iskele/ler 265
 — inşââtı 294
 İslâm mahallesi 291
 İstanbul 60, 70, 74, 75, 76, 80, 83, 90, 145, 327
 — Kâdilîğî pâyesi 215
 — mahâkimi sicillâtı 157, 161
 — patriği 187, 189, 227
 — patrikleri 250, 332
 — pâyelü 212
 — vakâyi' kâtibi 165, 171, 224
 — ve tevâbi' Ermeni patriği 193, 196, 201, 205, 217, 218, 222, 225, 228, 273
 — ve tevâbii 208, 266
 — ve tevâbii hahambaşısı 287
 — ve tevâbii Rum patriği 210, 229

İstegan [Bursalı İsteganos II. Ağavni Zakaryan] Rahib, İstanbul ve tevâbii Ermeni patriği 193, 194, 195, 196, 201, 205, 208
 istintâk olunmak 87, 93, 104, 121, 133, 215, 244, 330
 İtalya
 — tebaası 301
 —'nın himâyetine mazhar olmak 312
 izin tezkiresi 191, 196, 206, 217
 İzmid metropolidi 240
 İznikmid metropolidi 151, 155, 159, 163, 221, 265
 İzzet Bey, sâbık Sadr-ı Rum, Ermenilerle Rumlar arasındaki davada resmi görevli 147

J

Johann Ludwig Scheneller bk. Şeneler

K

kâbil-i kıyâs olmamak 317
 — ve münâsib görülememek 295
 —i tecdid ve temdid olmak 314
 —i tefsir olmak 317
 kable'l-feth kilise olmak 285
 kabr 91, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 187, 227, 324, 325, 330
 — Hazret-i İsa/Hz. İsa kabri/Kabr-i İsa 88, 89, 94, 95, 99, 100, 104, 117, 120, 121, 132, 133, 136, 141, 174, 175, 177, 178, 183, 187, 189, 227, 235, 236, 243, 244, 254, 255, 256, 267, 279, 322, 323, 324, 330, 331, 332, 333, 334, 335
 — Hz. Meryem 87, 90, 91, 94, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 108, 112, 117, 119, 122, 125, 128, 131, 134, 139, 141, 242, 245, 279, 281, 323, 325, 326, 330, 334
 Kabr-i İsa Kilisesi 322
 kabûl-i cizye bk. cizye
 kadem-i şerif, Hz. İsa, Tür köyü 53, 194, 195, 215, 216,
 kâdi/lar [kuzât] 63, 70, 76, 117, 165, 171, 322, 323
 —dan hüccet peydâ etmek 82
 kâdiasker/ler 67, 69, 71, 73, 75, 78, 80, 83, 107, 111, 124, 128, 256, 328, 331
 kaht u galâ sebebiyle tamir olunamamak 325
 kâidelerin tamir ve tarsini 295
 kalem 326
 — buyuruldu 143, 180
 — kisedârları 330

— Piskopos 108
 —, Divan-ı Hümayun 147, 177, 271, 274, 323
 Kâmil Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı 284, 285
 kanâdîl bk. kandîl
 kandîl/ler [kanâdîl] 68, 74, 75, 82, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 108, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 140, 141, 143, 148, 150, 158, 163, 175, 178, 180, 183, 186, 187, 188, 189, 195, 199, 203, 205, 208, 209, 216, 220, 226, 227, 231, 236, 239, 242, 243, 244, 254, 256, 263, 264, 267, 268, 324, 326, 327, 328, 332, 333
 —, sim 136
 Kânûn-i Esâsî 315
 Kânûnî Sultan Süleyman bk. Süleyman I.
 kapı
 — ihdâs eylemek 93
 — kulları 63, 65
 — Kumâme 270
 — lardan mürûrlarında men' eylemek 333
 — üstü küşâdında akçe mutâlebesi
 — ve miftâh tanzîmi 117
 —nın miftâhları 69, 113
 kapıcı
 — başı 248
 — başısı ağa 323
 —, Büyük Kilise, Beytüllahm 281
 —lık avâidi 269
 Karabet veled-i Kaspar/Kasper, sarrâflar kahyâsı, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 karâin-i hâliyye 89, 100, 104
 Kaspar/Kasper veled-i Kiğork, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 kasrî meyl 326
 Kassablar Çarşısı, Kudüs 339
 kassâm 191, 196, 206, 217
 — adamları 63, 65, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 200, 206, 220, 221, 239, 264, 265
 —ı Askerî 139, 144
 Katamon Manastırı [Holy Monastery of St. Symeon at Katamonas] 65
 Katolik 87, 91, 98, 102, 119, 131, 242, 250, 251, 279, 332
 kavâidin tecdidi 296

kaymakâm-ı nakîbü'l-eşrâf bk. nakîbü'l-eşrâf
 Kaynarca Muâhedesi 333, 335
 Kenan Beyefendi, Hariciye Mektûbcusu hulefâsı mütehay-yizânından 283
 kenîse bk. kilise
 — harâb olmak 205
 — inşâsı 55
 —i Elena bk. Elena Kilisesi
 —i Kadîme 143, 201, 254
 —i Kübrâ, Rum taifesinin 141
 —i Mar Sikla bk. Mar Sikla Kilisesi
 —i Mar Yuhanna bk. MarYuhanna Kilisesi
 —i Sağıre, Cercis, Kumâme Kilisesi içerisinde 139
 Kenîse-yi Kebîr bk. Beytüllahm Kilisesi
 Kesaryus veled-i Anton, Kudüs patriği hazînedârı, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 keşif defteri 171, 289, 294
 keşiş, Marsilyalı 301
 Kıbtıyân bk. Kıbtî
 Kıbtıyye bk. Kıbtî
 Kıbtî/ler [Kıbtıyân/Kıbtıyye] (milleti/tâifesi) 59, 65, 69, 70, 107, 111, 113, 114, 118, 124, 126, 128, 130, 136, 139, 140, 148, 150, 151, 155, 158, 160, 162, 163, 164, 166, 171, 199, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 224, 239, 240, 264, 266, 308, 309, 310, 327, 328, 330, 337
 — matranı 314, 337
 — mezhebi 279
 — odaları 141
 — patriği, Mısır 308
 — vakıfları 127
 — yamaklıkları 330
 —, Küçük Kilisesi 331
 —, Ortodoks tâifesi 309
 —'ın Küçük Kenîsesi münfesi olmak 254, 267
 Kılıçoğlu Andon veled-i Mikail, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 Kıssîs 337
 Kızılbaş'tan(İran) gelme Ermeni tâifesi 66
 kıl ü kâl 55, 137, 211, 333
 kil ve kireç ilkâsı 326
 kilise*
 — defteri 300
 — defteri, üçüncü 303

— hücec ve müstenidât-ı kadîme 308
 — ihdâsı 55
 — inşâsı, Rus, Tûr-ı Zeytâ ve Ayn-ı Kârim köylerinde 298, 299
 — ittihâz etmek 258
 — Kânûnu 317
 — meremmâtı 65
 — tobrası 298, 299, 300
 —, harâb, Dâruşşifâ arâzisi, Kudüs 304
 —, Kıbtî 309
 —, Kumâme'deki 62, 64, 87, 104, 154, 159, 162, 186, 189, 199, 203, 220, 226, 238, 242, 265
 —i Kebîr
 —nin masârif-i inşâiyyesi 301
 —nin tamir ü inşâsı 304
 —nin teslim edilmesi isteği 309
 —ye vakf olan eşyâ 315
 —yi Elena bk. Elena Kilisesi
 Kilise-yi Kebîr bk. Beytüllahm Kilisesi
 Kilise-yi Kübrâ bk. Beytüllahm Kilisesi
 kireç ilkâsı 326
 Kirillis [II. Cyril] Rahib, Kudüs ve tevâbii Rum patriği 276
 Kirilos veled-i Vasil, Konya metropolidi, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139
 Kirilyos veled-i Nikola, Rum Manastırı vekili, Kubbetü'l-Mas'ad davasında Rum temsilcisi 215
 Kirilyos, Rum Milleti vekili 215
 Kirkor veled-i Kiğork, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 kisedârân-ı aklâm 165, 171, 224
 kitâbe
 — ve alâmetler tersiminden mücânebet 289
 —i kadîm 327
 —i kadîme 326
 komisyon
 — Fransa'nın talepleri 322
 — Kudüs Rum Patrikhânesi 315, 317, 318
 — teşkil olunmak 278
 konsoloslara poliçeler küşâd olunmak 289
 konsülatı
 —Almanya 303
 —Fransa 313

kontrato 314
 Konya metropolidi 139
 Kostantiniyye bk. İstanbul
 kral 60
 kubbe
 —, Hz. İsa'nın türbesi 53, 55, 89, 94, 100, 104, 116, 117, 121, 133, 189, 212, 295, 325, 334
 —, Kumâme Kilisesi 53, 282, 288, 249, 295, 296
 —, Nakş-ı Kadem-i şerif 208
 —i Mas'ad bk. Kubbetü'l-Mas'ad
 —i Mas'ad Mescidi 215
 —nin resmi
 —nin tamirâtı
 —nin termîmi
 Kubbetü'l-Mas'ad [Ascension Church], Tûr-ı Zeytâ köyü, Kudüs 53, 210, 212, 215, 216, 279
 Kubbetü's-Sahra bk. Sahratullah-ı Müşerrefe
 kuddâs
 — âyini 82, 83, 88, 93, 95, 99, 103, 120, 132, 141, 169, 174, 175, 176, 177, 178, 183, 187, 189, 190, 205, 208, 209, 227, 236, 243, 255, 256, 324, 329, 332
 — mahalli 139, 141, 254, 267, 331
 Kudüs/Kudüs-i şerif/ Kudüs-i şerif-i Beytullah*
 — hâkimi 205
 — havâlisi 87, 92, 98, 102, 119, 131, 133, 175, 183, 236, 242, 316
 — Hazînesi 283
 — kadıları 112, 125, 128, 191, 196, 206, 217, 323, 325
 — kadısı 53, 55, 64, 73, 75, 77, 79, 81, 86, 91, 95, 98, 108, 114, 123, 127, 135, 144, 145, 151, 155, 160, 164, 166, 168, 171, 172, 173, 175, 178, 180, 183, 187, 191, 193, 194, 195, 196, 200, 204, 206, 208, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 221, 224, 225, 227, 229, 231, 233, 236, 237, 240, 246, 248, 253, 256, 258, 259, 263, 266, 269, 275, 276, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 287, 291, 309, 323, 331
 — kapısı 63, 65, 140, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239
 — Mahkemesi 83, 173, 186, 215, 259, 309, 323
 — Mahkemesi sicillâtı 144, 169
 — Mahkemesi sicilli 156, 164, 172, 173, 222, 225, 241, 331
 — manastır ve ziyâretgâhları 315
 — Manastırı 191, 196, 206

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

- Meclisi 276, 303, 337
- Mezâhib-i Erbaa müftileri 174, 177, 182, 198, 202, 210, 219, 223, 229, 235, 238, 253, 255, 259, 261, 269
- mollası/mollaları 66, 102, 106, 110, 116, 119, 131, 135, 136, 138, 143, 150, 154, 158, 162, 165, 174, 177, 182, 186, 188, 198, 202, 219, 223, 226, 235, 238, 242, 250, 252, 255, 261, 271, 273
- mutasarrıfı 68, 71, 73, 77, 79, 81, 106, 108, 110, 114, 116, 123, 127, 269, 273, 276, 275, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 291, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 313, 315, 318,
- Mutasarrıflığı 295, 296, 309, 314, 316, 317, 319, 321, 340
- muzâfâtı 233
- müftisi 135, 138, 216, 276
- mütesellim vekili 216
- mütesellimi 135, 138, 143, 145, 150, 154, 158, 162, 168, 171, 174, 175, 177, 178, 180, 182, 183, 186, 188, 198, 202, 210, 212, 213, 215, 219, 223, 226, 227, 229, 231, 235, 236, 238, 246, 248, 256
- patriği bk. Kudüs Rum patriği
- patriği hazînedârı 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
- patriği kahyâsı 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
- patriği vekili, Dersaadet'te mukim 216
- patrik vekili 151, 155, 159, 163, 187, 189, 191, 204, 221, 227, 240, 265
- patrikleri 61, 74, 78, 82, 250, 315, 327, 332
- piskoposları 251
- râhibleri 74
- Rum patriği 60, 61, 74, 78, 82, 86, 87, 101, 120, 122, 124, 126, 129, 175, 230, 232, 233, 234, 237, 241, 243, 245, 248, 250, 255, 256, 284, 286, 315, 327, 332
- Rum patriği, İstanbul'da oturan 178, 179, 181, 231, 236
- Rum Patrikhâne Nizâmnâmesi 317
- Rum Patrikhânesi 315, 316, 317, 318
- Rum patriklerinin sûret-i intihâbı 318
- Rum Patrikliği 315, 316, 317
- Sancağı mutasarrıfı bk. Kudüs mutasarrıfı
- sancağibeyi 64, 66, 75
- Sinod Heyeti 317
- taşrası 60, 63, 65, 69, 87, 92, 98, 103, 107, 111, 113,

- 120, 126, 132, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 203, 220, 239, 242, 264, 265
- vakti 187, 189, 227
- ve Gazze sancaklarının umûr-ı zabtıyyesine memur 250, 252, 255, 258, 259, 261
- ve Gazze ve Nablus sancakları mutasarrıfı 263, 271
- 'teki yerli Ortodokslar 315, 318, 319
- kûfi hat 60, 69, 77, 79, 81, 107, 111, 124, 128
- Kumâme/Kumâme Kilisesi/Kumâme Kenisesi/Kumâme-i Kebîr/Kumâme-i Kenise*
- bevvab ciheti 269
- bevvabları 193
- havlusu 62, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 203, 220, 238, 239, 242, 264, 265, 327, 328
- kapıcılığı 193, 269
- kapısı 62, 64, 87, 92, 98, 102, 119, 131, 139, 140, 141, 148, 150, 154, 158, 169, 162, 163, 186, 189, 193, 199, 203, 220, 226, 238, 239, 242, 251, 254, 264, 265, 267, 269, 270, 327, 331, 332
- Kilisesi bevvâblığı 269
- Kilisesi kubbesinin masrafları 288
- Kilisesi kubbesinin tamiri 53, 282, 288, 249, 253, 294, 295, 296, 297
- Kilisesi'nin büyük kubbesi bk. büyük kubbe
- Kilisesi'nin ihtirâkı 145, 150, 154, 159, 163, 165, 171, 174, 177, 182, 186, 189, 200, 204, 210, 221, 224, 226, 229, 235, 240, 255, 265, 326, 330, 332
- Kilisesi'nin tamiri 135, 145, 201, 210, 229, 246, 248, 263, 266, 282, 330, 331
- mütevellisi 326
- umûm tamiri husûsu 209, 248, 249, 266
- ziyâreti mâddesi 150, 154, 159, 163, 165, 171, 200, 204, 221, 223, 240, 265
- , atik kubbenin hedmi 295
- 'de su kuyusu kapısı 254, 267, 331
- 'nin tecdîdi 174, 177, 182, 235, 255, 332
- 'ye muhdes şey vaz'ı 174, 177, 182, 235, 255
- kurşun elvâh 254, 331
- kurşunlu kubbe 88, 93, 99, 103, 324
- kutsal ateş ayini 66
- kuyûd
- ât-ı lâzimesinden sarf-ı nazar 216

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

- dan müstebân olmak 145, 209, 249, 257, 258
- dan müstefâd olmak 246
- ı ahkâma mürâcaat 95, 101, 105, 116, 175, 178, 183, 197, 201, 206, 232, 236, 237, 241, 255, 256, 264, 269, 273, 326, 332
- ı evâmir 140
- ı lâzimesi ihrâc etdirilmek 210, 229
- ı meşrûha 296

kuzât bk. kâdi

küçük haç 88

küçük kubbe, Hz. İsa Türbesi 87, 88, 89, 91, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 117, 119, 121, 131, 133, 136, 242, 244, 279, 323, 324, 325, 330, 334

— nin tamiri 89, 94, 100, 104, 244

küçük seki 88, 93, 99, 103

L

lâhık 172

Lambek veled-i Karaca, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Latin (milleti/tâifesi) 215, 278, 279, 280, 281, 301, 312, 313, 318, 323, 333, 334, 335

— Eytâmhânesi, Latin Manastırı Kilisesi, Beytüllahm 301

— Kilisesi, Beyt-i Cala 283

— Manastırı Kilisesi, Mehd-i İsa yanı, Beytüllahm 301

— mezhebi 285, 323

— patriği 283

— Patrikhânesi'ne âid arsa, Beytüllahm 301

— râhibleri 333

— ruhânları 212, 215

—ler, Fransa Hükûmeti'nin mahmisi 312

—ler, himâyet-i ecnebiyye 313

—lere verilen evâmir-i aliyye 334

—lere verilmiş olan nişân-ı hümayûn 324

—lerin istirdâd 313

—lerin mürûr hakkı 281

—lerin senedâtı 334

lâyiha 294, 317

levâzım-ı kuddâs 187, 189, 190, 227

M

M. Christophe Edouard Mauss bk. Muz

Maarif

— nazırı 306, 310

— Nezareti 302

— Nizâmnâmesi 302

Mâbeyn-i Hümayun 280

Mağâra bk. Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa

Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa/Mevlid-i Hz. İsa Mağârası,/Mevlud-i Hz. İsa, Beytüllahm, [Hz. İsa'nın doğduğu mağara] 61, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 117, 112, 119, 120, 122, 129, 131, 132, 133, 134, 139, 141, 199, 242, 243, 244, 254, 263, 267, 279, 281, 323, 324, 325, 326, 327, 330, 331, 335

Mağâratü'd-Dem [Dem Mağarası] 117

Mağâratü'l-Mehd 279, 323, 335

Mağâratü'r-Ruât, [Deir er-Rayuat, The Monastery of the Shepherds] 323, 335

Mağâratü's-Salib 254, 267, 312, 324, 331

— Ermeni milletine müstakıl 331

mağaza 180, 231, 233, 339

mahâkim 144

— sicillâtına kayd ü sebt 156, 164

mahfî tamir 322

mahfûz

— kaydına mutâbık 140

— kuyûd-ı ahkâm 326

mahkeme 261, 309

— başkâtibi 55, 261

Mahmud Celâleddin Paşa, Ticâret ve Nâfia nazırı 306

Mahmud Nedim Paşa, sadrazam 292

Mahmud, I. 325, 330

Mahmud, II., [Hudâvendigâr] 224, 229, 236, 240, 256, 265, 288

mahzar 135, 178, 183, 184, 237

— varakçesi 264

Mairi Cakomis, Miss, İngiltere'de kadınların eğitimiyle ilgilenen cemiyyetin vekili 302

makbere

—, Meryem Ana Kabri 112

—i Meryem Kenîsesi/Kilisesi 108, 112, 125, 129

—i Sitt-i Meryem Kenîsesi/Kilisesi 112, 125, 129

Makedonya komitaları 307

mâl kuvveti 67

Maliye Hazine-i Celilesi 55, 296

— nazırı 306, 310

— Nezareti 296

manastır/lar 63, 64, 65, 69, 72, 81, 83, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 118, 120, 250, 323, 326, 327, 328, 329

Manil veled-i Mıgırdıç, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Mar Dimitri Kilisesi [Church of St. Dimitri] 63, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 107, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 242, 265, 327

Mar Eftimiyus Kilisesi/Manastırı [Holy Monastery of St. Euthemius] 62, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265, 327

Mar Gorgi bk. Mar Yorgi

Mar Grigoriyus, Kumâme kapısının sağ tarafında iki neredübanın vasatında salib bulunan mahal, Rum lisanında 141

Mar İlyas Kilisesi/Manastırı [Holy Monastery of the Prophet Elias] 55, 63, 65, 69, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 261, 265, 327

Mar İlyas, Rum Kilisesi, Kudüs bir buçuk saat mesâfede 261, 284

Mar Katarina bk. Mar Katrina Kilisesi/Manastırı

Mar Katerina bk. Mar Katrina Kilisesi/Manastırı

Mar Katrina Kilisesi/Manastırı [The Holy of Saint Catherine] 63, 65, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 265, 327

Mar Kirkor, Kumâme Kilisesi kapısının sağ tarafında iki neredübanın vasatında salib bulunan mahal, Ermeni lisanında 141

Mar Mikail Kilisesi/Manastırı [Chapel of St. Michael] 63, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265, 327

Mar Nikola Kilisesi/Manastırı [Holy Monastery of St. Nicholas] 63, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 107, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265, 327

Mar Saba Monastery bk. Mar Sava Manastırı

Mar Sava Manastırı [Mar Saba Monastery] 63, 65, 69, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126,

127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 265, 327

Mar Selonesi (?) Kilisesi 65

Mar Seloniyesi (?) Kilisesi 328

Mar Sikla Kilisesi [Church of St. Thekla] 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265

Mar Simyon Kilisesi/Manastırı [Monastery of St. Simon] 63, 65, 69, 87, 92, 99, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 265, 327

Mar Siyon [Seyom/Seyon/Siyom] Kilisesi 63, 69, 87, 98, 102, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 265, 327

Mar Todori Kilisesi [Church of St. Theodore] 65

Mar Vasil Kilisesi/Manastırı [Holy Monastery of St. Basil] 63, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 107, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 265, 327

Mar Yakub Kilisesi/Manastırı [Cathedral of St. James/Monastery of St. James/Gürcü Manastırı] 60, 63, 65, 69, 71, 87, 92, 98, 102, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 124, 126, 127, 128, 130, 132, 135, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 242, 243, 265, 327

— Masâlibi (?) 99, 103, 120, 132, 136, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 239, 243, 265, 327

— Masâlisi (?) 87, 92

— Musallâsı (?) 111, 123, 127

— Mussallebi (?) 63

—, Ermenilerin kilise-yi kübrâları 139, 140, 148, 150, 158, 162, 163, 199, 203, 219, 239, 264, 275

Mar Yorgi Kilisesi¹ 63, 65, 69, 87, 98, 102, 106, 107, 110, 111, 113, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 239, 242, 265, 327

Mar Yorgi Manastırı, Beyt-i Jala'da [Holy Monastery of St. George in Beit Jala] 63, 65, 69, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239, 243, 265, 327

Mar Yuhanna Kilisesi/Kenisesi², Kumâme avlusu 62, 63, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 107, 110, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 139, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 203, 220, 238, 239, 242, 264, 265, 327

¹ Birden fazla "Mar Yorgi Kilisesi" vardır.

² Birden fazla "Mar Yuhanna Kilisesi" vardır.

Martin Ivanovich Eppinger bk. Epincer
 Maşesya, General [Mechacha/Meschescha/Méchecha],
 Habeşistân imparatoru ve imparatoriçesinin temsil-
 cisi 309, 310
 Maşrik Mezhebi [Doğu Kilisesi] 250
 matran 310
 —, Kıbtıyân 337
 Matyos Piskopos [İstanbul II. Madteos Çuhacıyan], İs-
 tanbul ve tevâbii Ermeni patriği 273
 mazbata 283, 288, 289, 294, 296, 300, 301, 302, 303, 306,
 309, 310, 319, 320, 321
 Mecâlis-i Vükelâ bk. Meclis-i Vükelâ
 Mechacha, General bk. Maşesya
 Méchecha, General bk. Maşesya
 Mecidî nişanı bk. nişan
 Mecidiye nişanı bk. nişan
 Meclis
 — teşkili, karma meclis 316
 —, Kudüs 337
 —, Sinod 320
 —i Âli-i Vükelâ bk. Meclis-i Vükelâ
 —i Hâs bk. Meclis-i Vükelâ
 —i Hâss-ı Vükelâ bk. Meclis-i Vükelâ
 —i Mahsûs-ı Vükelâ bk. Meclis-i Vükelâ
 —i makûd 171, 187, 189, 204, 224
 —i memleket 284
 —i Muhtelit 315, 316, 319
 —i şer' 88, 93, 99, 103, 132, 165, 180, 215, 231, 243
 —i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye 271
 —i Vükelâ 279, 281, 283, 296, 298, 299, 300, 301, 302,
 303, 304, 305, 306, 310, 311, 315, 318, 319, 321
 Medine-i Münevvere 127
 Megril Manastırı 65
 Megrovis/Megrovis Rahib, Kumâme davasında Ermeni
 temsilcisi 187, 189, 227
 Mehd-i İsa, Beytüllahm'da 301, 324
 Mehmed Ali Paşa [Kavalalı Mehmed Ali Paşa], el-Hâc, ve-
 zir, Mısır valisi 54, 198, 202, 210, 212, 215, 219, 223,
 226, 229, 231, 233, 235 238
 Mehmed Ali, es-Seyyid, Damad, kaptan-ı derya 296
 Mehmed Celâl Paşa, Bahriye nazırı 310
 Mehmed Cemâleddin Efendi, şeyhülislâm 306, 310
 Mehmed Efendi, es-Seyyid, Ebussuûd, Nakibü'l-eşraf kay-
 makamı, Kumâme davasında görevli 187, 189, 227

Mehmed Emin Âli Paşa, sadrazam ve Hariciye nazırı 275,
 277, 278, 290, 291, 292, 339
 Mehmed Emin Âli, es-Seyyid, Zaptiye nazırı 296
 Mehmed Emin Rauf Paşa, Şam valisi ve mîr-i hâc 277
 Mehmed Emin Vahid, Rikâb-ı Hümayun reisi, Ermeniler-
 le Rumlar arasındaki davada resmi görevli 139, 144,
 171
 Mehmed Emin, Mir, Mevlana, Sadrazam Emin Paşazâde,
 Rumeli kadiaskeri, Ermenilerle Rumlar arasındaki
 davada resmi görevli 138, 144, 169
 Mehmed Emin, Sadâret mektûbcusu 86, 91
 Mehmed Faik Memduh Paşa, Dâhiliye nazırı 306, 310
 Mehmed Ferid, sadrazam 310
 Mehmed Fuad Paşa, Keçecizade, Hariciye nazırı 291
 Mehmed Halife, Seyyid, mimar halifelerinden, Rumlarla
 Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 165, 172
 Mehmed Hurşid, Kudüs mutasarrıfı 337
 Mehmed Kâni, Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ üyesi 296
 Mehmed Kemâl Paşa, Evkaf nazırı 339
 Mehmed Nime'r-Refik, şeyhülislâm 296
 Mehmed Nuri Efendi, İstanbul kadısı, Paşmakçızâde
 es-Seyyid Mehmed Zeki'nin vekili 165, 171, 173,
 224, 331
 Mehmed Paşa, Kudüs mutasarrıfı 273
 Mehmed Raşid Paşa, Hariciye nazırı 292
 Mehmed Raşid, Uryânizâde, Mevlana, Fetvâ emini, Erme-
 nilerle Rumlar arasındaki davada resmi görevli 139,
 144, 151, 154, 159, 163, 221, 240, 265
 Mehmed Reşid Paşa, ferik, Kudüs ve Gazze ve Nablus San-
 cakları mutasarrıfı 263, 269
 Mehmed Rıza bin Mustafa Paşa, serasker 306, 310
 Mehmed Rifat, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336
 Mehmed Rüşdi Paşa, sadrazam ve Hariciye nazırı [ö. 1882]
 290, 293, 296
 Mehmed Rüşdi, es-Seyyid, Maliye nazırı 296
 Mehmed Said Paşa, Kürd, Şûrâ-yı Devlet reisi, Hariciye
 nazırı 304, 306, 310
 Mehmed Seydâ, Divan-ı Hümayun beylikcisi, Rumlarla
 Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151, 155,
 159, 163, 221, 240, 265
 Mehmed Seyyidâ bk. Mehmed Seydâ
 Mehmed Şekib Efendi, Hariciye Nezareti nazırı 273
 Mehmed Tahir Efendi, Mevlana, Anadolu kadiaskeri,
 Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görev-
 li 139, 144, 147, 150, 154, 159, 163, 169, 221, 240,
 265

Mehmed Tayyar Paşa, ferik, Kudüs ve Gazze Sancakları Zaptiye kumandanı 55, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 268, 269

Mehmed Tefvik Paşa, Sadâret müsteşarı 306, 310

Mehmed Vahid, Tersâne-i Âmire emini 169

Mehmed Vecihi Paşa, vezir, Mülhakâtıyla Sayda valisi 273

Mehmed Zeki, es-Seyyid, Paşmakcızâde, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 165, 171

Mehmed, II. [Fatih Sultan Mehmed] 60, 327, 333

Mehmed, IV., [Hudâvendigâr] 68, 71, 77, 79, 82, 88, 92, 99, 103, 107, 111, 120, 124, 128, 132, 243, 328

Mehmed, Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ üyesi 296

mekâtib bk. mekteb

mekteb [mekâtib] 315

—, kadın eğitimi, Beytüllahm 302

—, Fransız, Kudüs 291

—i ibtidâiyye 316

—in umûr-ı idâre ve tedrisiyyesi 320

Mektûbî-i Sadâret 135

Melik Tahir 329

Melkit, Hristiyan mezhebi 58

Menelik, II. bk. Habeşistân imparatoru

menzillerin vakfiyyeti 234

merâ, Kudüs'te 340

merâsim-i mutâvaat 187, 189

merdiven basamağı süpürme hakkı 312, 313

merkad-i Hazret-i İsa bk. İsa (Hz.)'nın türbesi

Meryem Ana

— kabri bk. Meryem Ana Makberesi

— makâmı bk. Meryem Ana Makberesi

— Makberesi [Tomb of Virgin Mary] 63, 65, 69, 87, 92, 98, 103, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 132, 136, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 172, 173, 199, 203, 220, 224, 225, 239, 242, 263, 264, 265, 271, 323, 327, 328, 334

—'nın bayıldığı mahal 141

mesâcidin kiliseye inkılabı 55

Meschescha, General bk. Maşesya, Ceneral, Habeşistân imparatoru ve imparatoriçesi temsilcisi

mescid, Kubbe-i Mas'ad 215, 216

Mescid-i Aksâ hatibi 216

Mesih bk. İsa (Hz.)

Mesihîyye 276, 295

Meşâ (?) ahâlisi 340

Metaksaki, İstanbul'a gönderilen Ortodoks temsilci 315, 318

Methodius, Patrik bk. Metodiyus Rahib

Metodiyus Rahib, Antakya patriği, [Methodius (1823-1850)] 206

metropolid/ler [metropolid] 63, 140, 305, 306, 307, 317

metropolidân 145

metropolidlik işi 307

metropolid bk. metropolid

Metya (?) veled-i Yako, Rumlar, Ermeniler ve Efrenciler arasındaki anlaşmazlıkta Efrencilerin tercümanı 215

Metya (?), muallim, tercümân, Kumâme davasında Efrenc vekilinin vekil-i mürseli 187

Mevârine tâifesi 59

Mevlana 108, 113, 115, 118, 126, 129, 135, 136, 138, 139, 141, 146, 272

Mevlid

— Makâmı, Mağâra-i Mevlid-i İsa 279

—i Hazret-i İsa Kenîsesi, Beytüllahm 141

—i Hazret-i İsa, Beytüllahm 59, 69, 73, 77, 79, 81, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 99, 100, 103, 104, 107, 111, 113, 114, 118, 120, 124, 126, 127, 130, 132, 134, 136, 139, 141, 242, 243, 244, 324, 326, 328, 330 Ayrıca bk. Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa

—i İsa Mağârası bk. Mağâra-i Mevlid-i Hazret-i İsa

Mezâhib

—i Erbaa müftileri 150, 154, 158, 162, 165, 171, 235, 238, 255, 269

—i İseviyye 215, 279, 295, 334

—i sâire 310

mezbele 117

mezhebeyn, Rumlar ve Latinler 279

Mısır 308

— hâkimleri 323

— Hidîviyyeti 308, 309

— ile cemâatleri meclisi 314

— Kıbtî Patrikhânesi 310

— Patrikliği Riyâset-i Rûhâniyyesi 309

— valisi 54, 198, 202, 210, 212, 215, 219, 223, 226

— ve Eyâlât-ı Mülhaka valisi 229, 231, 233, 235, 238

—lı Kıbtî Ortodoks tâifesi 308

Midhat Paşa, sadrazam 293

mißtâh/lar 69, 73, 74, 77, 79, 82, 87, 90, 91, 92, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 216

— tanzimi 117

—ı kabz eylemek 107, 111, 124, 128

Mihrâb

—ı İslâm, Kubbetü'l-Mas'ad 215, 279

—ı şerif 215, 216

milel

—i İseviyye bk. İseviyye milleti

—i Nasârâ 55

—i şettâ 107, 111, 114, 124, 128, 328

millet

—i İseviyye bk. İseviyye milleti

—i Melekiyye-i Nasârâ 59

—i Nasârâ 327

mimar 289

— halifesi 165, 166, 172, 224

—i belde 272

—i memleket 247, 249, 261, 262

—lara mezûniyyet-i lâzime itâ etmek 295

—ların beyanı 295

—ların netice-i tahkikâtları 289

Minas veled-i Bogos, Tinkiroğlu Yazıcısı, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcilerinden 139

Mir Abdürrahim, Elmas Paşazâde, Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 135, 143, 168

Mir İzzet, Rumeli kadiaskeri, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 150, 154, 159, 163, 221, 240, 265

mîr-i hâc [emîr-i hâc] 171, 188

— veziri 116

mîru'l-hâc bk. mîr-i hâc

mîru'l-ümerâ 273

misâha 271, 325

misyoner 302

Mitrofan veled-i Nikola, Kudüs patriği kahyâsı, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139

Mitrofani, Kumâme davasında Rumların tercümanı 187, 189, 227

Monastery of St. James bk. Mar Yakub

mu'teberân-ı cemâat 316, 319

muâhede-i mer'îyye 322

muallak eşkâl ve sîm mevzı'ları mahallerini teslîs 187, 190

muallim intihâb ve tayini 320

Muğtesel-i İsa bk. Hacer-i Muğtesel

muhallâ ve müzeyyen 203, 220

Muhammed Alemî, eş-Şeyh 215

Muhammed Ali ibnû's-Seyyid Ömer, es-Seyyid, Nakîbül'eşrâf vekili 216

Muhammed Tahir ibnû Abdissamed, Kudüs müftîsi 216

Muhammed Tahir, müftî-i belde, Kumâme Kilisesi davasında görevli 186, 189, 227

Muhammed, Hz. (s.a.v), İslam peygamberi 59, 60, 61, 64, 65, 71, 107, 111, 124, 128

muhassıl-ı emvâl 76

—, Kudüs 55

muhdes

— nesne mutâlebe etmek 193

— olan bid'atler ref olunmak 178, 183, 236, 256

muhtâc

—ı tamir 54, 117, 205, 246, 248, 253, 254, 259, 261, 271, 282

—ı tedkik 319

—ı tefsir 317

—ı termim 309

muhtâr/lar 54, 139, 141, 144, 151, 155, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 169, 171, 172, 173, 200, 204, 209, 215, 221, 222, 224, 240, 241, 253, 254, 265, 266, 267, 274, 327, 330, 331

— milleti'l-Mesîhiyye 276

Muhtelit Komisyon, Fransa'nın Kudüs'teki talepleri için kurulan komisyon 323

muhterik

— eski sağır organun 177, 182

— olan mahaller 136, 145, 168

mukâbele

— olmak 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 336, 339

— olunmak 311, 341

mukâtaa 301, 302

—lu arâzi 303

mukâvelenâme sandığı 280

mum 82, 83, 175, 178, 183, 236, 256, 324, 329, 332

Murad, IV., [Hudâvendigâr] 66, 69, 71, 73, 76, 77, 79, 81, 82, 87, 88, 92, 93, 99, 103, 107, 111, 120, 121, 124, 128, 132, 133, 243, 324, 325, 328

Murad, muallim, Kumâme Kilisesi davasında Ermenilerin tercümanı 187, 189, 227

Murad, V. 293

murahhas 288

murakkam zarf 280

Musa Efendi, es-Seyyid, Kudüs kadısı 173, 331, 337
 musallâ 63
 — Kilisesi 65
 musalleb 63
 Mustafa Âsım [Mekkizâde Âsım Efendi], Mekkizâde, Mevlana, şeyhülislâm 201, 254
 Mustafa bin Ali, Kudüs kadısı 325
 Mustafa Efendi, defterdâr 325
 Mustafa Efendi, Kudüs mütesellimi 186
 Mustafa Haşim Paşa, Maarif nazırı 310
 Mustafa Mazhar, reisülküttâb, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 Mustafa Naili Paşa, sadrazam 280
 Mustafa Paşa, Köprülüzâde, şehid 329
 Mustafa Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı, mîr-i mîrân 275
 Mustafa Reşid Paşa, sadrazam ve Hariciye nazırı 275, 277, 280
 Mustafa Reşid, Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun, Rumlarla Ermeniler arasındaki davadaki resmi görevli 165, 168, 172
 Mustafa Zeki bin Ali Paşa, Tophâne-i Âmire müşiri 306, 310
 Mustafa Zihni Paşa, es-Seyyid, Ticâret ve Nâfia nazırı 310
 Mustafa, II. 88, 93, 99, 101, 103, 121, 133, 244, 325, 329
 Mustafa, III., [Hudâvendigâr] 91, 105, 122, 134, 245
 Mustafa, Kumâme Kilisesi bevvabı 269
 Mustafa, müteferrika 323
 Mustafa, sadrazam ağası 325
 mutasarrıf
 — Paşa, Kudüs 340
 —, Kudüs 280, 314, 319, 320, 321, 337, 341
 mutasarrıfın-i emvâl 148, 158, 163, 220, 239
 Muz, [M. Christophe Edouard Mauss], Fransız mimar 294, 295
 mübâşir 71, 90, 100, 104, 122, 143, 145, 148, 150, 163, 165, 166, 168, 172, 175, 178, 183, 220, 224, 236, 239, 244, 256, 259, 325, 332
 mübâyaa
 — hücceti 283
 — olunmak 295
 mübtelâ-yı nedâmet ü vahâmet olmak 137
 mücânebet olunmak 155
 müderrisîn-i kirâm 144, 151, 154, 159, 163, 165, 171, 221, 240, 265

müfti 137, 141, 227, 246, 248, 263, 280
 — vekili 253
 —i belde 189
 müftî'l-enâm 136, 151, 154, 159, 163, 165, 171, 201, 204, 221, 224, 240, 254, 265
 mühendis ma'rifetiyle tahkik 282
 Mühimme
 — defteri 273, 287
 — defterinden naklolunmak 91
 — defterine kaydolmak 286
 — defterine kaydolunmak 284
 — Odası 339
 — tobrası 53, 110, 198, 202, 248, 282
 mühürlemek 67
 mürdiyye 191, 192, 197, 206, 207, 217, 218
 — talebi 191, 196, 206, 217
 mürtezika 326
 müsâfirhâne 320, 327
 Müslimânlar 53, 194, 195, 208
 Müslimin
 — huzûrlarında akd-i meclis 187, 189, 227
 — ihbârlarıyla tahakkuk eylemek 216
 müstahfız tarikıyla nasb u tayin 116
 müste'men râhibleri 121, 133, 175, 178, 183, 236, 256
 — ruhbanları 88, 93, 100, 104, 244
 — tâifesi 81
 müteferrika 63, 65, 154, 159, 162, 200, 221, 239, 265, 323
 mütesellim 141, 146, 164, 172, 222, 253, 267
 — buyuruldusu 326
 — vekili 215
 —, Kudüs 136
 müteveli/ler 66, 193, 270, 321
 müttehaz karâra tevfiikan 319
 müvellâ 147, 150, 154, 159, 163, 165, 166, 169, 171, 172, 173, 240, 325
 — tayin etmek 147, 166, 171, 172, 200, 204, 221, 224, 265
 — vekili 173, 331
 müzeyyen 203, 220

N

Nabi Efendi bk. İbrahim Nabi Efendi
 Nablus 148, 150, 158, 162, 199, 203, 219, 239, 263, 264, 271, 327

nafaka takdiri 316
 nâfiz ü mutâ' 210, 229
 nakibü'l-eşrâf 154, 159, 163, 221, 240, 265, 267
 — kaymakamı 186, 189, 227, 253, 280
 — vekili müderrisi 216
 Nakş-ı Kadem-i Hazret-i İsa/Resm-i Kadem-i Hazret-i Mesih/Resm-i Kadem-i Şerif 198, 208, 215, 216
 nâkûs 65, 328
 nâme
 — sandığı 135, 138, 142, 143, 145, 147, 149, 158, 162, 168, 171, 177, 180, 182
 — tobrası 278, 280, 288, 322
 —, Ceneral Maşesya 309
 —i hümayûn tobrası bk. nâme tobrası
 nâr 67
 — ziyâreti 66
 —ı şem'a 65
 Nasârâ
 — (milleti/tâifesi) 55, 59, 66, 77, 78, 79, 80, 81, 108, 112, 125, 128, 208, 261, 269, 327, 329
 — âyinleri 194, 195
 — heykeli 180, 231
 — mülûkü 323
 — ziyâretgâhları 116
 —nın âyinine mahsûs olan günler 215, 279
 Nâsıra (?) köyü 323
 Nasrânî/ler (milleti/tâifesi) 61, 193, 323
 Nasrâniyye tâifesi 193
 Nastûri tâifesi 59
 Nâzım Paşa, [Hüseyin Nâzım Paşa], Suriye valisi 315, 318
 Nâzır-ı Nezâret-i Hâriciyye bk. Hariciye nazırı
 Nâzır-ı Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye bk. Hariciye nazırı
 Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciyye-i Devlet-i Aliyye bk. Hariciye nazırı
 Nazif Bey, Orman Hey'et-i Fenniyyesi reisi 305
 Nazif Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı 291
 Nebiyy-i Kerîm bk. Muhammed, Hz. (s.a.v)
 nerdübânın süpürülmesi 312
 Nezâret
 —i Celile-i Hâriciyye bk. Hariciye Nezareti
 —i Celile-i Maliye bk. Maliye Nezareti
 —i Hâriciyye bk. Hariciye Nezareti
 —i Umûr-ı Hâriciyye bk. Hariciye Nezareti

Nısfu'd-Dünyâ Kilisesi, Kumâme ortasında Rum milletine ait 253, 254, 267, 331
 Nikola Kasterinos veled-i Todori, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139
 nisâ tâifesi 302
 nişan
 —, Mecidi 304
 —, Mecidi, birinci rütbe 291, 301, 302, 303
 —, Mecidi, ikinci rütbe 298, 299
 —, Mecidi, üçüncü rütbe 291
 —, Mecidiyye, ikinci rütbe 283, 300
 —, Mecidiyye, üçüncü rütbe 286, 287
 —, Osmanî, dördüncü rütbe 298, 299, 300, 301, 302, 303,
 —, Osmanî, ikinci rütbe 304
 nizâmnâme
 —, Kudüs Rum Patrikliği Nizamnamesi 316, 317, 318
 —i Esâsi 315
 Nûh, Anadolu kadıaskeri 67
 nukûs ve zinetler vaz' eylemek 327
 Nuri bk. Mehmed Nuri Efendi
 nüfûs tezkireleri 305
 nüsha 313

O

Ordu-yı Hümayun 71, 72, 323
 orman, Kudüs 340
 — Hey'et-i Fenniyyesi reisi 305
 Ortodoks/lar 308, 309, 315, 316, 317, 318
 —a âid mekteb ve hastahânelerin ıslâhı 316
 Osman bin Affân, ashabdan 59
 Osman, III., [Hudâvendigâr] 86, 93, 100, 104, 121, 133, 244
 Osman, Kudüs mütesellimi, Dergâh-ı Muallâ kapıcıbaşı-larından 248
 Osmanî nişanı 298, 299, 300, 301, 303
 Osmanlı olmayanların
 — râhiblikten men'i 317
 —manastır'a kabul edilmemesi 317
 Outrey bk. Amedee Pierre Charles Maximilien Outrey
 Ovannes veled-i Uzun Artin, sarrâf, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Ö

- Ömer bin Hattâb bk. Ömer (Hz.)
 Ömer bin Muhammed Salih, es-Seyyid 215
 Ömer Efendi, es-Seyyid, Şeyhu'l-Harem-i Muhterem Efendi, Kumâme davasında görevli 186, 189, 227
 Ömer el-Fârûk bk. Ömer (Hz.)
 Ömer Hulusi Efendi, Samanizâde, şeyhülislâm 159, 163, 165, 171, 204, 221, 224, 240, 265, 330
 Ömer ibn-i Hattâb bk. Ömer (Hz.)
 Ömer ibnü'l-Hattâb bk. Ömer (Hz.)
 Ömer Nesib Efendi, Harîrîzâde, Kudüs kadısı 55, 216
 Ömer, (Hz.), [İslâm tarihinde ikinci halife, ö. 644], 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 87, 92, 98, 102, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 135, 139, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 158, 159, 160, 162, 164, 166, 171, 175, 178, 183, 199, 200, 203, 204, 205, 219, 220, 221, 222, 224, 236, 238, 239, 240, 242, 256, 264, 265, 266, 323, 324, 327, 329, 332, 333 Ayrıca bk. Fâtih-i Kudüs/Fâtih-i müşârun-ileyh
 Ömer, bevvab 215
 Ömer, es-Seyyid 269

P

- Paisius bk. Baysyus, Kudüs Rum patriği
 panayırılar 327
 Panayot veled-i Todori, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265
 papas/lar 89, 93, 100, 104, 121, 133, 317, 330
 Paris'de Kumâme Kilisesi için demir çatı i'mâli 294, 295
 Parteniyus, Kudüs Rum patriği, [Parthenius] 86, 91, 101, 105, 122, 134
 Parthenius bk. Parteniyus
 pasaport getirdip cizye ve tekâlifden muâf ettirmek 276
 — getirtmek 258
 paskalya 193, 270, 324
 — Bayramı 66
 Paşmakçızâde es-Seyyid Mehmed Zeki bk. Mehmed Zeki, es-Seyyid, Paşmakçızade
 patrik/ler 62, 64, 65, 68, 69, 75, 76, 98, 105, 154, 158, 159, 162, 181, 220, 232, 233, 239, 264, 275, 284, 308, 313, 315, 316, 319, 327, 328, 329

- mütemekkin olan evler 62, 87, 92, 102, 106, 110, 113, 114, 118, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 220, 238, 242, 327
 — odası 254, 267, 331
 — odasının sıva ve boyası
 — vekili 204, 216
 —, Ermeni 267
 —in azli 317
 —in intihâb ve ıskâtı 317, 318
 —in tebdili 318
 Patrikhâne 55, 312, 306, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321
 — bütçesi 320, 321
 — Kudüs Rum 315
 — masârifi
 — Nizâmnâmesi 316
 — vâridâtı 316, 321
 —ce tayin olunacak ruhbân 316
 —'nin Dersaâdet vekili 318
 patriklik 62, 63, 68, 69, 73, 75, 77, 79, 81, 87, 92, 98, 99, 102, 103, 106, 107, 110, 111, 113, 114, 118, 119, 120, 123, 124, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 136, 140, 154, 159, 199, 203, 220, 238, 242, 243, 265, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 327, 328
 — makâmı 321
 — meclisleri 317
 — umûru 315
 —, Kudüs Rum Patrikhânesi 316
 Paul Graf von Hatzfeldt-Wildenburg bk. Haçfeld, Kont Petersburg 307
 piskopos/lar 63, 265, 276, 317
 — Kalemi 108, 157, 161, 276,
 — Kalemi defteri 112
 — Kalemi defterleri 108, 125, 129
 —'a ilmühaberi verilmek 106, 110
 Prison of Crist bk. İsa (Hz.)'nın Zindanı
 Prokopiyus veled-i Tanaş, Kudüs patriği hazinedarı, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139
 Prophet Elias bk. Mar İlyas Manastırı 63
 Protestan Cemâati, Beytüllahm kasabasında mutavattin 303
 Prusya
 — Devleti Sefârethânesi 304, 339
 — kralı 339

- sandığı 339
- veliahdı bk. Frederik Şarl 339
- lunun ahidnâme defteri 339
- put/lar 82, 83, 175, 178, 183, 236, 256, 326, 329, 332, 326
- ve taşlar 326

R

- Râbia-i Adeviyye Türbesi 215
- Rafael, Efrenc ruhbanları vekili 325
- Râgıb Paşa, sadrazam 330
- rahîb/ler [rehâbin] 55, 63, 64, 75, 76, 94, 140, 146, 175, 258, 303, 316, 317, 322, 323, 332, 333
- vekili 234, 328
- Ramle bk. Remle
- Raşid Paşa bk. Mehmed Raşid Paşa
- Raşid Paşa, vezir, Suriye Vilâyeti valisi 291
- Rauf Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı, Rumeli Beylerbeyi-
liği pâyelü 289, 299, 300, 301, 302, 303, 340
- re'y ü muvâfakat 318
- reâyâ vü berâyâ 62, 64, 148, 150, 154, 158, 162, 198, 199, 202, 207, 220, 238, 239
- rehâbin bk. rahîb
- Reis Efendi bk. Reisül-küttâb
- Reis-i Nuzzâr, Bulgaristân 307
- Reisül-küttâb [Reis Efendi] 56, 139, 151, 154, 159, 163, 169, 221, 240, 265, 330
- Remle [Ramle], Kudüs 340
- Resm-i Kadem bk. Nakş-ı Kadem-i Hazret-i İsa
- Resm-i Kadem-i Hazret-i Mesîh bk. Nakş-ı Kadem-i Haz-
ret-i İsa
- resm-i musattah 261, 262, 271, 272, 283
- Resûl bk. Muhammed (Hz.)
- Resûl-i Ekrem bk. Muhammed (Hz.)
- Reşid [Ahmed Reşid Rey Bey], Kudüs mutasarrıfı 314
- Reşid Beyefendi, muâvin 341
- Reşid Mustafa Paşa bk. Mustafa Reşid Paşa
- revgan-bahâ 69
- reyhânî hat 339
- Rikâb-ı Hümayun 69, 73, 86, 91, 107, 108, 111, 124, 128, 139, 141, 144, 145, 151, 154, 155, 159, 160, 163, 164, 166, 169, 171, 172, 186, 189, 190, 191, 200, 204, 221, 222, 224, 240, 241, 265, 266
- defterdarı 139, 169

- kaymakamı 151, 154, 159, 163, 165, 171, 221, 224, 240, 265, 330
- reisi 144
- takâriri 158, 162
- takrîri 149, 171, 177

Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hüsrevâne bk. Rikâb-ı Hümayun

Rikâb-ı Müstetâb bk. Rikâb-ı Hümayun

Rikâb-ı Müstetâb defterdarı bk. Rikâb-ı Hümayun defter-
darı

Rikâb-ı Müstetâb kaymakamı bk. Rikâb-ı Hümayun kay-
makamı

Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Cihândârâne bk. Rikâb-ı Hüma-
yun

Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Mülûkâne bk. Rikâb-ı Hümayun

Rikâb-ı Zilliyet-meâb-ı Şehinşâhâne bk. Rikâb-ı Hüma-
yun

rikâbiyye irâdi 326

riyal 73

—i gurus 77, 82

riyâset-i mezhebiyye, Kıbtî ve Habeş 308

Roch, Baron, Amiral, Fransa Büyükelçisi, [Roussin (Al-
bin-Reine, Baron)] 212

Roma imparatoru 325

Roussin (Albin-Reine, Baron), Fransa Büyükelçisi bk.
Roch, Baron, Amiral, Fransa Büyükelçisi

rub' hisse 269

ruhban/lar*

ruk'a ref etmek 56

Rum/lar [Rûmiyân] (ahalisi/keferesi/milleti/reâyâsı/tâi-
fesi)*

— çocuklarını Frengistân'a götürmek 74, 329

— fukarâsı 233

— Kenîsesi bk. Rum Kilisesi

— Kilisesi 88, 93, 99, 103, 120, 132, 243, 254, 261, 324

— lisânı bk. Rumca

— Manastırı vekili 215

— metropolidân 136, 143

— mezhebi 279

— nerdübânı kapısı 187, 189, 227

— odalar, Ermeni taifesinin 141

— papas/ları 90, 94, 100, 104, 117, 122, 133, 244, 281

— patriği 63, 64, 65, 68, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 90, 92, 94, 99, 100, 101, 103, 104,

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

- 105, 106, 107, 112, 117, 120, 122, 124, 126, 128, 132, 134, 136, 139, 140, 141, 144, 151, 154, 155, 159, 160, 162, 171, 175, 198, 199, 200, 204, 220, 221, 224, 230, 239, 240, 243, 244, 245, 248, 255, 256, 264, 265, 266, 276, 282, 286, 323, 327, 328, 330, 339
- patriği izin tezkiresi 141
- patriği vekili 187, 189, 190, 227
- patriği, İstanbul ve tevâbii 145, 229
- Patrikahi 66, 67
- Patrikhâneleri 317
- Patrikhânesi 305, 306, 319, 321
- patrikleri 65, 66, 69, 70, 76, 107, 111, 113, 114, 116, 118, 124, 126, 128, 130
- patrikleri, İstanbul ve tevâbii 266
- Patrikliği 107, 111, 114, 124, 127, 134
- râhibleri 74, 76, 108, 116, 125, 129, 187, 189, 323, 324
- ruhbân/ları 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 90, 92, 94, 99, 101, 103, 104, 105, 108, 112, 117, 120, 122, 132, 134, 135, 189, 227, 233, 243, 328, 329
- züvvârı 87, 90, 91, 94, 98, 100, 102, 104, 119, 122, 131, 133, 242, 244
- , İstanbul'da mukim 183, 184
- ın ziyâretgâhları 87, 89, 91, 94, 98, 100, 102, 104, 117, 119, 121, 131, 133, 242, 244
- 'un senedâtı 89, 90, 94, 101, 104, 121, 122, 133, 134, 245
- Rumca [Rum lisânı/zebân-ı Rûmî] 141, 306
- âyîn 306, 318
- Rumeli
- Beylerbeyliği pâyelü 284, 285, 286, 287, 291, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304
- kadiaskeri [Sadr-ı Rum] 67, 147, 150, 154, 159, 163, 200, 204, 221, 240, 265
- Kâdiaskerliği pâyesi 138, 144, 159, 163, 221, 240, 265
- Rûmiyân tâifesi bk. Rum
- Rusya 288, 289, 294, 299, 307, 333, 335
- imparatoru 288, 295, 296, 298
- mimâr muâvini 295
- Sefâreti 296, 298
- Sefâreti baştercümânı 295
- sefiri 288, 307
- rüesâ
- yı millet 252
- yı rûhâniyye 308, 316

Rüşdi, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336

rüşvet 251, 252

S

- Sa'd bin Zeyd, ashabdan 59
- Sadâret 135, 297, 306, 307, 308, 309, 311, 317
- Evrâk Odası 340
- Müsteşârı 306, 310
- sadrazam [sadr-ı sudûru'l-vüzerâ] 275, 277, 278, 280, 290, 291, 292, 293, 294, 304, 306, 310, 318
- ağaları 325
- mektûbcusu 135, 143
- Sadreyin 87, 88, 92, 99, 103, 120, 128, 132, 157, 161, 243
- Sadr-ı Anadolu bk. Anadolu kadiaskeri
- Sadr-ı Rum bk. Rumeli kadiaskeri
- Saffet Mehmed Esad Paşa, Hariciye nazırı 292
- Safvet Paşa, Hariciye nazırı 292, 293
- sahâbe-i kirâm 59, 75
- sahh-ı âli 57
- Sahra-i Muğtesel bk. Hacer-i Muğtesel 86, 279
- Sahratullah imâmı 216
- Sahratullah-ı Müşerreffe [Kubbetü's-Sahra] 193, 269
- Sâhûru'n-Nasârâ köyü, Kudüs 180, 231, 258, 276
- Said Paşa, [Küçük Said Paşa], sadrazam ve Hariciye nazırı 300
- Salâhuddin bk. Salâhuddin-i Eyyûbî
- Salâhuddin-i Eyyûbî [Selâhaddin-i Eyyûbî], Melik 148, 150, 158, 162, 198, 203, 219, 239, 264, 309, 329
- Evkâfı 296, 339
- Hânkâhı, Kudüs 296
- Mescidi, Kudüs 296
- salbût, [küçük haç] 88
- yeri 88, 93, 99, 103, 120, 132, 243, 324
- salib 141, 216
- Salih Paşa, el-Hâc, vezir, Şam valisi 174, 176, 177, 178, 183
- Salih Vâmık Paşa, vezir, Sayda valisi 276
- Sâlim bin Halil 215
- saltanat-ı seniyye 95, 175, 178, 179, 183, 201, 210, 212, 213, 215, 229, 236, 245, 253, 256, 275, 282, 288, 289, 295, 297, 298, 304, 308, 322
- San Suver Manastırı, [St. Saviour's Monastery, Latin Manastırı] 300
- sandalî-i imparatoriye kuûdu 304
- Sarây, Kudüs 54

Sarkis, III. bk. Serkiz, Rahib

savtına uydurulmak 174, 177, 235

Sayda

— mahākimi sicillâtı 169

— mahkemesi sicillâtı 144

— mütesellimi 144

— nâibi 143, 144

— valisi 143, 144, 174, 175, 177, 178, 182, 183, 273, 276

Scheneller Orphanage bk. Suriye Eytâmhanesi

Sebâ Melikesi 309

Sebzeciler Çarşısı, Kudüs 339

Sefâret

—, Almanya 341

—, Fransa 322, 335

—, İngiltere 302

—, Prusya 339

—, Rusya 298, 299

sefir, Rusya 307

Sehyûn Mahallesi 139, 140

Selâhaddin-i Eyyûbi bk. Salâhuddîn-i Eyyûbi

Selanik

— metropolidi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

— Vilâyeti Defter-i Hâkânî memuru 305

selâtîn

— hazerâtı 125

—ı ızâm 108, 333

—ı mâziye 60, 61, 62, 63, 64, 73, 75, 77, 79, 81, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 98, 99, 102, 103, 107, 111, 116, 119, 124, 128, 131, 154, 159, 162, 204, 242, 250, 324, 327, 329, 332

Selim, I. 62, 64, 65, 68, 69, 71, 87, 92, 107, 111, 118, 124, 126, 128, 130, 132, 139, 147, 149, 148, 150, 153, 154, 158, 162, 165, 169, 171, 186, 198, 202, 219, 223, 238, 264, 323, 327, 333 Ayrıca bk. Fatih-i Kudüs

Selim, III., [Hudâvendigâr] 126

sem'-i hümayûn 75

semen 233

sened/ler [senedât] 56, 88, 93, 100, 104, 112, 117, 121, 133, 175, 178, 183, 236, 256, 322, 333, 334, 335

— alınmak 302

— i'tâsı 310

— ikrâr ve tasdik ve kabulü 151, 155, 160, 200, 221, 240, 266

— tanzimi 309

— tecdidi 310

—de tafsîl ü beyân 186

—ı atık 57, 89, 92, 93, 94, 98, 100, 102, 104, 117, 119, 121, 131, 133, 242, 244, 328, 330, 333

—ı kadîme 87, 89, 90, 91, 92, 94, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 117, 119, 121, 122, 131, 132, 133, 134, 136, 242, 244, 245, 279, 329, 330, 334

—ı meşhûde 335

—ı mu'tebere 112, 115, 118, 125, 129, 179, 184, 236, 256, 257

—ı hâkânî 303

senedât bk. sened

Senode 113

Senon 107

Sent Elen Şapeli bk. Elena Kilisesi

serasker 306, 310

serkâtib 306, 307, 310, 311

Serkiz [Sarkis, III.], Rahib, Ermeni patriği 148, 150, 158, 162, 198, 202, 219, 239, 264

Server Paşa, Hariciye nazırı 293

seyf-i cihâd 88, 93, 100, 104, 121, 133, 175, 178, 183, 236, 244, 256

Seyom bk. Mar Siyon

Seyon bk. Mar Siyon

sıbyân 191, 196, 206, 217

Sırb 63, 154, 159, 162, 199, 204, 220, 239, 265, 305, 306

— Hükûmeti 305

— lisânı 306

— mektepleri 305, 306

— sefiri 305

—lılara verilen nüfus tezkireleri 305, 306

sızıldıya mahal kalmamak 259, 332

sicill/sicillât

—a kayd 83

—dan ref' u terkîn u ilgâ 173

—e kayd 211

—ı mahâkim 222, 241

—ı mahfûz 107, 109, 113, 126, 144, 191, 192, 197, 217, 218

—ı mahkeme 251, 252, 279, 281

—inde mukayyed kayd 225

sikleti tahfif etmek 295

sîmden masnû' nesne 187, 190, 227

sinavi

— ihtiyâcı 287

— inşâsı, Hasidim Sinavisi 287

— ve havraların tamiri 252
 Sinod Meclisi 316, 317, 320, 321
 sipâh 63, 65
 — katibi 165, 168, 172
 Sitt-i Meryem 62, 63, 64, 65, 68, 75, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 107, 110, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 140, 154, 159, 162, 199, 203, 216, 220, 238, 239, 242, 243, 244, 254, 265, 267, 323, 324, 327, 328, 330, 331, 334
 — kapısı, Kudüs 285
 — kemerleri 279
 — Makberesi 112, 125, 129
 Sittinâ-yı Meryem / Sittinâ-i Meryem 62, 65, 68, 87, 92, 98, 102, 106, 110, 113, 119, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 135, 140, 154, 159, 162, 203, 220, 238, 242, 265, 327
 Sofronyus [Patrik I. Sophronius] 58, 59
 Sofronyus veled-i Koniye(?), tercümân, Kubbetü'l-Mas'ad konusunda Rumlar, Ermeniler ve Efrencler arasındaki anlaşmazlıkta Rumların tercümanı 215
 St. Basil bk. Mar Vasil Manastırı/Kilisesi
 St. Catherine bk. Mar Katrina Manastırı/Kilisesi
 St. Dimitri bk. Mar Dimitri Kilisesi
 St. Euthemius bk. Mar Eftimyus Kilisesi
 St. George bk. Mar Yorgi Kilisesi
 St. Gregor bk. Mar Kirkor
 St. Helena bk. Elena Kilisesi
 St. James bk. Mar Yakub Manastırı/Kilisesi
 St. Michael bk. Mar Mikail Manastırı/Kilisesi
 St. Nicholas bk. Mar Nikola Manastırı/Kilisesi
 St. Saviour's Monastery bk. San Suver Manastırı
 St. Symeon at Katamonas bk. Mar Simyon ve Katamon
 St. Thecla bk. Mar Sikla Kilisesi
 statüko 307, 318
 Stone of Unction bk. Hacer-i Muğtesel
 subaşı 63, 65, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 200, 220, 221, 239, 265
 Subhi Bey, Kudüs mutasarrıfı 315, 318
 Süku'l-Lahm Caddesi 339
 sulehâ 63, 65, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 200, 203, 204, 220, 221, 239, 264, 265
 Sultan
 — Abdülaziz Han bk. Abdülaziz Han
 — Abdülhamid bk. Abdülhamid, I.
 — Ahmed bk. Ahmed, I. ve Ahmed, III.

— Ahmed Han Camii 69, 73, 77, 79, 82, 328
 — el-Gâzi Mahmud Han bk. Mahmud, II.
 — İbrahim bk. İbrahim Han
 — Mahmud Han-ı Evvel bk. Mahmud I.
 — Mehmed bk. Mehmed, II. (Fatih Sultan Mehmed) ve Mehmed IV.
 — Murad bk. Murad, IV.
 — Mustafa bk. Mustafa, II. ve Mustafa, IV.
 — Osman bk. Osman, III.
 — Selim bk. Selim I.
 — Süleyman bk. Süleyman I. ve Süleyman II.
 Suriye
 — Eytâmhânesi [Scheneller Orphanage, Syrian Orphanage], Kudüs 340
 — Eytâmhânesi talebesi 341
 — Vilâyeti 309
 — Vilâyeti valisi 291
 Südde-i Saâdet 53, 68, 76, 79, 81, 106, 110, 116, 193, 196, 201, 205, 218, 222, 228, 230, 232, 234, 237, 241, 246, 248, 261, 273
 Südde-i Seniyye 323
 süferânın müdâhalesi 312
 Süleyman (Hz.), peygamber 309
 Süleyman Paşa, el-Hâc, vezîr, Şam valisi 168, 177, 180, 182
 Süleyman Paşa, Sayda valisi, Kumâme'nin tecdidi mes'elesi zamânında Şam valisi 171, 174, 175, 177, 182
 Süleyman, I., [Kanûni Sultan Süleyman] 64, 69, 71, 87, 92, 99, 103, 107, 111, 120, 124, 128, 132, 140, 144, 193, 243, 269, 328
 Süleyman, II. 81, 88, 99, 103, 243, 329
 Süleyman, Seyyid, Kassâm-ı Askerî, Ermenilerle Rumlar arasındaki davada resmi görevli. 139, 144
 Süleyman, Seyyid, Şer'îyyâtî, Kavalalı, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151, 154, 163, 221, 240, 265
 Süreyyâ Paşa, Kudüs Sancağı mutasarrıfı 287
 sürh ile terkin olunmak 53
 sürh verilmek 298
 Süryân bk. Süryani
 Süryânî (milleti/tâifesi) 59, 69, 107, 111, 113, 114, 118, 124, 126, 128, 130, 136, 139, 148, 150, 151, 155, 158, 160, 162, 163, 164, 166, 171, 199, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 224, 239, 240, 264, 266, 327, 328, 330
 Süryânî mezhebi 279
 Süryânî vakıfları 127
 Syrian Orphanage bk. Suriye Eytâmhânesi, Kudüs

Ş

- şâh 60
 şâhideyn-i âdileyn şehâdetleri 233, 234
 Şakir Ahmed Paşa bk. Ahmed Şakir Paşa
 Şakir, Kumâme Kilisesi bevvabı 269
 Şam 174, 175, 177, 178, 182, 183
 — defteri 109
 — mahâkimi sicillâtı 169
 — mollaları 143
 — Vâlîliği 174, 177, 182
 — valisi 116, 123, 127, 142, 143, 144, 145, 150, 154, 158, 162, 165, 168, 171, 173, 174, 177, 180, 182, 183, 188, 198, 202, 210, 235, 237, 236, 255, 256, 332
 —ı şerif kadısı 144
 —ı şerif mahkemesi sicillâtı 144
 —ı şerif mollası 206
 —ı şerif mütesellimi 173
 —ı şerif Patrikliği 206
 —ı şerif valisi bk. Şam valisi
 şapel 63
 —, (Ermenilerin) 312
 —, fevkânî 314
 —, Latinlerin 312
 —in zemîni, Saint Elen 312
 Şehremîni 159, 163, 221, 240, 265
 şem'a yandırmak 66, 67
 sem'dân/lar 62, 64, 68, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 110, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 140, 141, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 180, 183, 186, 187, 189, 190, 199, 203, 216, 220, 226, 227, 231, 236, 238, 239, 242, 243, 244, 254, 256, 264, 265, 267, 324, 327, 328, 329, 330, 332
 sem'-i asel 193, 270
 şemmâs 317
 Şeneler, Kudüs'teki Suriye Eytâmhânesi Direktörü [Johann Ludwig Scheneller] 340, 341
 ser'-i şerifden hüccet-i şer'iyye verilmek 128
 şeriat
 —i garrâ 143, 145, 190, 256, 332
 —i mutahhere 187
 Şeyh Gabâyin Türbesi 339
 Şeyhu'l-Harem 186, 189, 227

- şeyhülislâm 68, 71, 87, 92, 99, 103, 120, 132, 136, 138, 138, 143, 143, 150, 151, 154, 159, 163, 165, 169, 171, 172, 200, 201, 204, 215, 221, 224, 240, 243, 254, 261, 265, 267, 306, 310
 şifreli telgrafnâme, Kudüs Mutasarrıflığı 314
 Şikâyet Kalemi 53
 şikâyetnâme, Mısır Kıbtî patriği 308
 şirret etmek 69
 şukka 186
 Şûrâ-yı Devlet 301
 — Dâhiliye Dâiresi 300
 — Mülkiye Dâiresi 319, 321
 — reisi 306, 310
 —'e havâle olunan tezkireler 321
 şurût
 — u kuyûd 69, 107, 111, 114, 124, 128
 —ı vakfiyye 315

T

- ta'dilât-ı lâzime 318
 ta'limâtın tercemesi 294
 tahrîr [tahrîrât] 116, 249, 283, 308, 316
 — ve i'âm husûsu 215
 — ve i'âm olunmak 118
 — ve inhâ olunmak 261
 — ve işâret eylemek 118
 — ve tescil ve hüccet eylemek 325
 tahrîrât bk. tahrîr
 Tahsin Paşa, Mâbeyn başkâtibi 306, 307, 310, 311
 tahsîn ü tasvib edilmek 309
 Tahsin, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336
 Tâhûnü'l-Atik 323, 335
 Tahvil Kalemi 157, 161
 takâsît-i münâsibe 316
 takrîr
 —, Almanya Sefâreti 341
 —, Almanya Sefiri Kont Haçfeld 340, 341
 —i müddeâ olunmak 224
 —i resmî 316
 Taksim-i Libâs, mahal 254, 267, 331
 tamir/tamirât/tamir ü termîm/tamir ü inşâ*
 Tarpüşcu Kerapid Rahib, Kumâme davasında Ermeni temsilcisi 187, 189, 227

* Hemen hemen her sayfada geçmektedir.

tasahhub u himâye olunmak 166, 172, 224, 225, 272
 tasarruf-ı emlak 318
 tasvîr-i kebir 175, 178, 236, 256, 332
 taş heykeller 212
 tavâif ü milel 67
 tavâif-i âhar 88
 tayinât ve ulûfe 145, 146
 Taytu Betul bk.Habeşistân İmparatoriçesi
 Tayyar Paşa bk. Mehmed Tayyar Paşa
 tazyîk u teezzî 67
 te'sisât-ı hayriyye, Kudüs 340
 teâmül 317
 —i kadim 160, 164, 166, 171, 180, 181, 200, 204, 205,
 216, 221, 224, 231, 232, 240, 242, 245, 266, 330
 tebaa-i
 — Devlet-i Aliyye 215, 258, 276, 279, 281, 284, 305, 317,
 —i Osmaniyye 315
 —i sâire-i Saltanat-ı Seniyye 252
 —i Saltanat-ı Seniyye 275
 tebdil
 — olmak 212
 — ü tağyîr etmek 148, 150, 158, 163, 199, 203, 220, 239,
 264, 326
 — ü tağyîr eylememek 148, 150, 163, 199, 203, 220, 239,
 264
 — ve tecdid 254, 331
 —i tâbiyyet 317
 teberruan tamir etmek 215
 teberrüken ziyâret etmek 215
 tecdid 99, 103, 121, 254, 266, 331
 — olunan ahidnâme-i hümayûnlar 325
 — ü tağyîr 116
 — ü te'kid 186, 189, 194, 195, 208, 227, 333
 — ü tebdil 316, 319,
 — ve teyid 333
 —i ahkâm 98, 102, 119, 123, 222, 225, 228, 230, 232,
 234, 237, 241, 245
 —i evâmir 217
 —i intihâbât 319
 tecdiden 216
 — akdolunmuş olan ahidnâme 322
 — emr-i şerif 258
 — emr-i şerif isdâr ve itâ 256, 257
 — emr-i âli 102, 110, 131

— fermân-ı âli-şân 253, 266
 teceddüd ve tekerrür etmemek 250, 332
 teceddüdât-ı âtiye 316
 teftiş 320
 — ü tefahhus olunmak 75
 tehâşi ve mücânebet 179, 184, 192, 237, 303
 tekâlif-i örfiyye 61, 63, 65, 140, 154, 159, 162, 199, 204,
 220, 239, 265, 327
 tekzib etmek 215
 telgrafnâmeler 317
 telhîs 67, 68
 temâsil vaz' eylemek 112
 temekkün eylemek 103
 temellük etmek 74, 77, 79, 82
 temessük/ler/temessükât 67, 69, 71, 72, 73, 75, 78, 80, 82,
 83, 87, 88, 92, 99, 103, 107, 111, 120, 124, 125, 128,
 132, 231, 243, 328, 329, 334
 —, sâhte 323
 temlik 100, 104
 terceme 288
 tercümân 54, 89, 93, 100, 104, 121, 133, 187, 189, 190, 215,
 227, 330, 337
 termim
 — ü tamir 116
 —e muhtâc olan yerler 325
 Terra Santa, Latin râhibleri, Kudüs 300
 Tersâne-i Âmire emini 139, 144, 169
 tersim 246
 teslîs 187, 227
 teslisiyyet 187
 tezkire 297, 305, 306, 307, 310, 311, 318
 The Holy Monastery of St. George in Beit-Jala bk. Beyt-i
 Jala Mar Yorgi
 The Holy Monastery of St. Symeon at Katamonas bk. Mar
 Simyon ve Katamon
 The Monastery of the Shepherds bk. Mağaratü'r-Ruât
 Ticâret muâhedesî, Osmanlı-Rus 333, 335
 Ticâret ve Nâfia nazırı 306, 310
 tîmâr
 — mutasarrıfları 269
 —, Kudüs 193
 —larının hâsılâtına kanâat etmemek 193, 269
 Togodoş veled-i İstimat, Rumlarla Ermeniler arasındaki
 anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163,
 221, 240, 265

Tomb of Virgin Mary bk. Meryem Ana Makberesi 63
 Tophâne-i Âmire müşiri 306, 310
 Tosyos(?) veled-i Karabet, Rumlarla Ermeniler arasındaki
 anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 151, 155, 159, 163,
 221, 240, 265
 Tûr köyü, Kudüs 53, 194, 195, 208
 Tûr-ı Zeytâ köyü, Kudüs 212, 215, 299
 Tûr-ı Zeytûn 59, 65, 279, 328
 türbe, 326, 327, 328
 — Hz. Meryem kabri üzerinde olan 326, 334, 335
 — Kumâme Kilisesi'ndeki Hz. İsa Türbesi 77, 78, 80, 82,
 87, 91, 92, 116, 118, 139, 141, 148, 150, 158, 163,
 175, 178, 183, 186, 189, 199, 203, 220, 226, 236,
 239, 256, 264
 türbedâr 215

U

udûl-i ricâl-i Müslimin 88, 93, 99, 103, 121, 132, 243
 uhûd bk. ahd
 ukûd 324
 ulemâ 61, 63, 65, 135, 136, 137, 138, 141, 154, 159, 162,
 184, 200, 204, 221, 237, 239, 246, 253, 259, 261, 263,
 265, 267, 269, 324, 330
 ulûfe 145, 146
 ummâl 148, 150, 158, 163, 220, 239
 umûr
 —-ı Hâriciyye Nezâreti bk. Hâriciyye Nezareti
 —-ı rûhâniyye 317
 —-ı tabîiyye 305
 —-ı zabtıyye 250, 252
 urbân 231
 Uryânizâde Mehmed Raşid bk. Mehmed Raşid, Uryânî-
 zâde
 Utre bk. Amedee Pierre Charles Maximilien Outrey 294

Ü

ümme-i Muhammed, 61
 Üsküb 305, 306
 — metropolidi 307
 — Metropolitliği 306, 307
 —'e Sırb cinsine mensûb metropolid tayini 305, 306
 Üsküdar mahâkimi sicillâtı 157, 161
 üslûb

—-ı kadim üzere tasarruf etmek 323
 —-ı sâbık üzere 71, 111, 124, 128

V

vâcibü'l-ittibâ 107
 vakf [vakıf] 69, 75, 76, 100, 104, 113, 121, 127, 140, 148,
 154, 159, 163, 204, 295, 339
 — dâhilinde olmamak 291
 — eczâhân 193, 269
 — edilmiş bulunmak 320
 — için el konulmak 234
 — mütevellileri 65
 — odası 295
 — olan eşyâlar 61, 327
 — olan şeyler 327
 — olanlar 162, 220, 239, 265
 — olduğuna hükm-i şer'î lâhık olmak 233
 — ve temlik olunmamak 88, 133, 175, 180, 183, 231,
 236, 244, 256
 —, Beytüllahm 124
 —, Gürcü 107, 111, 118, 124, 130, 136
 —, Habeş 107, 111, 118, 124, 128, 130, 136, 199
 —, Kânûnî Sultan Süleyman 193, 326
 —, Kıbtî 107, 111, 118, 124, 130, 136, 199
 —, Salâhuddîn Evkâfı 296
 —, Süryânî 107, 111, 118, 124, 130, 136, 199
 —iyye 233
 —iyyet üzere 233
 —iyyetini da'vâ etmek 233
 —larına müteallik husûslar 150, 158, 220, 239, 264
 vakıf bk. vakf
 vâlî [vülât] 54, 70, 117, 276, 291, 322
 — buyuruldu 326
 varakçe 264
 vâridât 315, 316, 317, 320
 vasiyyet olunan
 — emâkinin idâresi 320
 — emvâl ve emlâkın idâresi 316
 vaz'
 —-ı aslı üzere binâ ve tamir 53, 194, 195, 208, 326
 —-ı aslı ve binâ-yı kadîmi üzere tamir 194, 195
 —-ı kadim üzere 328
 —-ı kadim üzere meremmât 65

—ı kadîme mugâyir 74, 77, 78, 80, 82, 87, 88, 92, 99, 103, 120, 132, 326, 328, 329

—ı kadîme muhâlif 92, 99, 103, 120, 132, 243

—ı kadîmi üzere tamir 108, 112, 125, 128, 136, 151, 160, 164, 166, 171, 200, 201, 205, 209, 221, 224, 240, 266, 325

—ı kadîmi ve hey'et-i aslîsi üzere 54, 117, 136, 137, 140, 143, 201, 254, 259, 267

—ı kadîmini hedm 326

—ı kanâdîl 88, 95, 333

—ı kürsî 227

—ı kürsî ve ferş-i esâs 187, 189

vazîfedâr olmak 320

vediatu'llâh 252

Vefâ Efendi, eş-Şeyh, Nakibü'l-eşrâf kaymakamı, Kumâme Kilisesi davasında görevli 186, 189, 227

vekil 54, 216, 246, 248, 253, 254, 267, 274, 306, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 325, 328, 330, 331, 337

—i mürsel 187, 189, 227

vezir 86, 91, 106, 108, 110, 113, 114, 115, 116, 118, 123, 126, 127, 129, 145, 146, 150, 151, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 165, 166, 168, 169, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 188, 190, 198, 202, 205, 210, 211, 212, 215, 219, 222, 223, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 273, 276, 278, 280, 282, 283, 291

vezîria'zam 78, 328

Visi(?), Trabluslu, Yafa'da kâin 233

vücûh

— ve eşrâf 187

—ı ahâlî 150, 173, 255, 263

—ı belde 253, 267

—ı mazâlim ü taaddiyât 145

—ı memleket 138, 145, 253, 259, 261, 269, 273

vükela 139, 141, 144, 151, 155, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 169, 171, 173, 200, 204, 209, 221, 222, 224, 240, 241, 265, 266

vülât bk. vâlî

vüzerâ-yı ızâm 61, 63, 65, 69, 71, 73, 75, 80, 82, 83, 107, 111, 124, 128, 154, 178, 183, 256, 265, 328

Y

Yafa 233, 294, 295

— emini 326

— İskelesi 234

yağhâne, Kudüs 339

Yahûd (milleti/tâifesi) 191, 196, 206, 217, 252, 287

Yahya Efendi, Zekerîyyazâde, şeyhülislâm 73, 75, 328

Yahya, es-Seyyid, Kumâme Kilisesi bevvâbı 269

Yakob Rahib, Kumâme Kilisesi davasında Ermeni temsilcisi 187, 189, 227

Yakub Paşa, vezîr, Kudüs mutasarrıfı 283

Yakubi tâifesi 59

yamak

— tahsisi 151, 171, 200, 266

— tashîhi 204

Yavuz Sultan Selim bk. Fâtih-i Kudüs ve Selim, I.

yek-dil olmak 75

yeniçeri 63, 65, 154, 159, 162

Yerasimyos veled-i Yani, Selanik metropolidi, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 139, 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

yerli/ler

— için ayin 318

— Ortodokslar, Kudüs 315, 316, 318, 319

— papaslar 317, 318

— papasların Sinod Meclisine idhâli 317

— Rumlar 320, 321

— ve ecnebi akvâm 318

—den ruhbân silkine duhûl 316

—e âid kilise ve mekteb 316

—e âid kiliselerde âyin 318

—e cevâb i'tâsı 317

—e müteallik kabil müessesât 321

—in kiliseleriyle hastahâneleri 316

—in şikâyatını dâi olmak 317

Yermanus [Germanus], Kudüs Rum patriği 64

Yorgi Manastırı Musallâsı(?) 69, 107, 113, 114, 118, 126, 130

Yorgi veled-i Selvik, Rumlarla Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkta Rum temsilcisi 151, 155, 159, 163, 221, 240, 265

Yuhanna Kenîsesi /Kilisesi¹ 107, 113, 126, 127, 130, 135

¹ Defterde "diğer Yuhanna Kilisesi" olarak geçmektedir.

Yunaniyyü'l-asl 317

Yurdik(?), Protestan Cemâati rahibi, Almanya tebaasından 303

Yusuf 269

Yusuf Âgâh, Rikâb-ı Hümayun defterdarı, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 139, 144, 169

Yusuf Kâmil, Kumâme Kilisesi Komisyonu üyesi 336

Yusuf Kâmil, Meclis-i Vükelâ üyesi 296

Yusuf, es-Seyyid, Kumâme Kilisesi bevvâbı 269

Z

zabıtân 117, 135, 136, 138, 145, 150, 154, 158, 162, 168, 174, 177, 182, 198, 202, 205, 210, 219, 229, 235, 238, 250, 252, 253, 255, 261, 264, 322

zabıtnâme 313, 319, 321

zâbit 76

zabt

— dâyesiyle taaddi 246, 249

— etdirilmesini recâ eylemek 323

— u tasarruf (etmek/eylemek/ettirilmek/ettirmek) 62, 64, 71, 74, 76, 107, 111, 116, 117, 124, 128, 131, 136, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 180, 198, 199, 203, 209, 219, 220, 231, 238, 239, 264, 315, 323, 328

— a âharı müdâhale etdirilmemek 112

— a mübâderet etmek 117

Zaharya veled-i Bedros, Kubbetü'l-Mas'ad ziyaretgâhı husûsunda Rumlar, Ermeniler ve Efrencler arasındaki anlaşmazlıkta Ermeni temsilcisi 215

zâhire ihrâcı 213, 215, 327

Zakarya Rahib, Kudüs Ermeni Patrik vekili 191

zarlar [perde] 88, 93, 99, 103, 120, 132, 243, 324

zâviye 55

— eş-Şeyh Muhammed Alemî 215

zebân-ı Rûmî bk. Rumca

zelzele 205, 212, 215

Zemzem suyu 63, 65, 140, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 199, 203, 204, 220, 239, 264, 265, 327

zencir 82, 175, 178, 183, 236, 256, 332

Zerdehâne, arsa, Kudüs 339

zevciyyet ve takdir-i nafaka 316

zeyân bk. duhûl-i zeyân

Zeynelâbidin, Seyyid, Nakibü'l-eşraf, Rumlarla Ermeniler arasındaki davada resmi görevli 151, 154, 159, 163, 221, 240, 265

zeythâne hevâsı 216

zeytûn 63, 69, 75, 76, 87, 92, 103

—ı Ayle Hakmân(?) 283

—ı Ebû Süleyme 283

—ı Ebû Şâmme 283

—ı Eyûdiyye(?) 283

—luk 63, 65, 69, 87, 91, 92, 98, 99, 102, 103

zimmî 136, 139, 143, 151, 155, 159, 163, 165, 171, 221, 224, 233, 240, 254, 265

zirâat 55, 261, 340, 341

ziyâde

— akçe talebi 269

— muhdes nesne mutâlebesi 270

— nesne ihdâs olunmamak 254, 259, 267, 325, 332

— nesne ihdâs ve ilâve olunmamak 201

— ve noksân olmak 225

— ve noksân olmamak 76

ziyaret/ler 60

— mahallerinin kuddâs ve tasarrufu 168

— murâd eylemek 328

— ve âyinlerini icrâ etmek 105

— ve ibâdet-i zumiyyeleri 230

— ve icrâ-yı âyin 183

— ve ikâmet 155, 199, 205

— ve kuddâsları 141

— ve tezyîni 184

—inde nizâ' olmamak 164

—inden men etmek 215

—ine mümânaat olunmak 216

—ine mümânaat olunmamak 113, 118, 126, 130, 140, 141

—ine müsâade ve bi'l-vücûh riâyet 140

—ine râzî olmak 216

ziyâretgâh/lar 54, 69, 81, 83, 86, 88, 90, 94, 95, 99, 212, 247, 249, 256, 322, 328, 335

—da âyinlerin Rumca ifâsı 318

—ın hacrerleri 98

—ın taşları 87

zu'm-ı bâtılları 183

zulm

— ü hayf eylemek 67

— ü i'tisâf 207, 252

— ü taaddî 192, 197, 206, 217, 218

züamâ 63, 65, 148, 150, 154, 158, 159, 162, 163, 200, 220,
221, 239, 265

zükûr 191, 196, 206, 217, 303

zümre-i mücrimîn 150, 240

züvvâr 87, 90, 91, 94, 98, 100, 102, 104, 119, 122, 131, 191,
196, 206, 217, 242, 244, 275, 299, 316, 320, 325

